

74.58
E-23

ЕВРИКА - X

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Івано-Франківськ
2009

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЕВРИКА-Х

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

НБ ПНУС

746443

Івано-Франківськ
2009

ББК 70.516
М34

Рекомендовано до друку Вченою радою Прикарпатського університету імені Василя Стефаника.

Еврика-Х : збірник студентських наукових праць. – Івано-Франківськ : Видавництво ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. – 392 с.

У збірнику висвітлено результати студентських наукових досліджень із проблем математики, фізики, хімії, біології, екології, економіки, географії, історії, філософії, політології, релігієзнавства, культурології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, фізичного виховання і спорту.

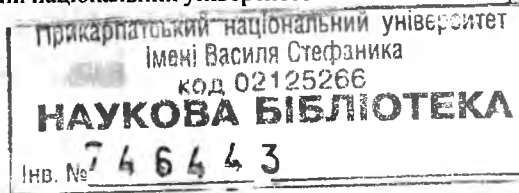
Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету.
ББК 70.516

Редакційна рада: *Остафійчук Б.К.* – голова, доктор фізико-математичних наук, професор; *Басай В.Д.* – доктор юридичних наук, професор; *Билиця Я.Т.* – кандидат філологічних наук, доцент; *Возняк С.М.* – доктор філософських наук, професор; *Грещук В.В.* – доктор філологічних наук, професор; *Кугутяк М.В.* – доктор історичних наук, професор; *Кульчицька О.О.* – кандидат філологічних наук, доцент; *Орбан-Лембрик Л.Е.* – доктор психологічних наук, професор; *Завгородня Т.К.* – доктор педагогічних наук, професор; *Толошняк Н.А.* – кандидат мистецтвознавства, доцент; *Ткачук І.Г.* – доктор економічних наук, професор; *Фреїк Д.М.* – доктор хімічних наук, професор; *Шийчук О.В.* – доктор хімічних наук, професор; *Таран І.М.* – кандидат педагогічних наук, доцент; *Мицкан Б.М.* – доктор біологічних наук, професор.

Адреса редакції:

76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

© Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЯ КРЕАТИВНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ І ХВОРИХ ШИЗОФРЕНІЄЮ

Козачок Мирослава,
IV курс, Педагогічний інститут
Науковий керівник – Сидорик Ю.Р.,
кандидат психологічних наук, доцент

Ф.Пост, досліджуючи біографії 350 всесвітньо відомих креативних особистостей, намагався з'ясувати ступінь вираження в них психічних відхилень. У результаті були отримані дані з 291 біографії. У біографіях великих людей було зафіксовано п'ять суїцидів (Е.Хемінгуей, Ван Гог, А.Гітлер, Л.Больцман, П.Чайковський), 22 особи здійснювали спроби самогубства. У романістів і драматургів були сімейні історії, пов'язані із психічними хворобами. Письменники, артисти відзначалися наявністю психосексуальних проблем. Депресивні стани особливо домінували в письменників. Алкоголізм був проблемою для письменників, артистів і композиторів, дещо менше – для політиків та інтелектуалів і взагалі не зустрічався в групі вчених [2, с.252].

Слід зазначити, що досліджувана Ф.Постом проблематика була зауважена також багатьма іншими вченими та філософами. Зокрема, Арістотель, аналізуючи природу геніальності, зазначав, що кожен великий розум не є вільний від ознак божевілля. Схожу думку висловлює Б.Паскаль, який вважав, що найбільша геніальність межує з повним божевіллям. Як зауважує К.Г.Юнг, творчі здібності людини є відхиленням від норми. Визначаючи ступінь участі чуттєвого начала в процесі художньої творчості, він з'ясував, що психіка художника має невротичну або шизофренічну спрямованість. Ідея патологізації творчої особистості була піднята в дослідженнях італійського психолога-криміналіста Ч.Ломброзо [2, с.251].

Аналіз теоретичних джерел із даної наукової проблематики дозволяє констатувати, що наразі недостатньо вивченими залишаються відмінності в характеристиках психічних процесів психічнохворих і людей творчих професій. Тому метою нашого дослідження є порівняльний аналіз характеристик мисленевих процесів в осіб творчих професій (креативних) і хворих шизофренією. Об'єктом дослідження є характеристики мислення в практично здорових та в психічнохворих осіб. Предмет дослідження – особливості мислення в осіб творчих професій і хворих шизофренією. Опираючись на багатий фактичний матеріал, який свідчить про значну схожість поведінки, особистісних проблем вищезгаданих категорій людей, ми можемо висунути гіпотезу про те, що характеристики мислення людей творчих професій та осіб, хворих шизофренією, значуще не відрізняються.

Відповідно до поставленої мети дослідження, в процесі емпіричного вивчення особливостей мислення креативних осіб та хворих шизофренією нами було використано такі методи та методики: бесіда, методика “Піктограми”, методика “Закінчення малюнка” (спрямована на вивчення невербальної креативності), методика виключення понять. Досліджувану вибірку креативних осіб склали: 5 учителів художньої школи (живопису, різьби та вишивки), 5 вчителів різної спеціалізації однієї з ДМШ у Івано-Франківській області. У вибірку хворих шизофренією увійшло 10 осіб, яким був виставлений даний діагноз та які на момент дослідження проходили лікування в обласній психоневрологічній лікарні № 3. З метою порівняльного аналізу отриманих таким чином результатів з “нормою” нами було сформовано вибірку осіб без психологічних відхилень і нетворчих професій. У дану вибірку увійшло 10 осіб економічних професій, які погодилися на проведення дослідження. Вік усіх досліджуваних осіб – 25 років і більше.

Отже, за результатами методики виключення понять ми виявили, що досліджувані з групи “норми” добре справлялися із цими завданнями, тобто відповідали стандартними відповідями. Хворі на шизофренію, як нам відомо, не здатні класифікувати поняття, і наше дослідження зайвий раз це підтвердило.

У групі творчих особистостей результати проведення цієї методики були дещо неочікуваними. Шестеро з десяти досліджуваних давали стандартні відповіді. Проте четверо творчих особистостей окремі завдання виконали таким чином: з-поміж запропонованих їм для класифікації малюнків штанів, плаття, пальта і пояса один із досліджуваних зайвим вважає плаття, тому що воно, на відміну від інших, не підійде чоловікам. Інший досліджуваний із групи “творчих” зайвим у своєму ряді вважає човен, оскільки, як він зазначає, тачка, велосипед і моторолер мають колеса. На прикладі із шафою, ліжком, комодом й етажеркою ще один креатив не вважає за потрібне відкидати щось, оскільки все це – меблі.

Аналіз результатів за методикою “Закінчи малюнок” дає підстави стверджувати, що рівень креативності у творчих особистостей та у хворих на шизофренію в середньому майже не відрізняється: серед креативних особистостей цей рівень у середньому 11,8 балів, а в категорії шизофреніків – 11 балів. При цьому також варто зазначити, що як у вибірці креативів, так і в шизофреніків у середньому кожен другий малюнок кожного з досліджуваних оцінювався двома балами за оригінальність. У той час, коли досліджувані з групи “норми” показали значно нижчі результати, у середньому рівень креативності в цій категорії склав 7,2 бали, а двома балами за оригінальність оцінювалася тільки кожна п’ята відповідь. Для цієї категорії осіб характерним є переважання конкретних зображень та цілковита відсутність метафоричних зображень при виконанні методики “Піктограми”, дуже рідко в них зустрічаються сюжетні зображення.

У піктограмах творчих особистостей і хворих на шизофренію переважають сюжетні зображення, часто зустрічаються конкретні та метафоричні. У хворих шизофренією знаходимо і знаково-символічні та абстрактні зображення, які рідше зустрічаються у творчих особистостей і майже не використо-

вуються досліджуваними “в нормі”. У творчих особистостей, як і в шизофреніків, багато непрямих асоціацій. Наприклад, “обман” більшість досліджуваних із групи “норми” зображають як якісь махінації з грошима. Хворий на шизофренію зображає горілку і творчий – теж горілку. Важку працю “в нормі” зображають лопатою, творчі і шизофреніки – якусь дію: шахтарі в шахті, чоловік копає тощо. Розвиток для шизофреніка – насінина, що виростає до колоска. Творча особистість зображає розвиток як книгу, ряд людей, розташованих у порядку збільшення росту.

Варто зазначити, що деякі зображення у хворих шизофренією і творчих осіб збігаються точно: ялинка, що означає веселе свято; весела компанія – пікнік на озері чи річці; дружба – двос людей тримаються за руки; війна – жінки і діти плачуть (досліджувані з групи “норми” переважно малоють танки чи пістолети). Варто також зазначити, що деякі відповіді останніх також мали деяку подібність із зображеннями хворих на шизофренію і творчих особистостей, проте все-таки асоціації шизофреніків і креативів мають, на наш погляд, більше спільного. Зокрема, варто також зазначити, що асоціації художників і хворих шизофренією більш подібні, ніж асоціації останніх і музикантів.

Окрім асоціацій варто зазначити, що, зважаючи на те, що в шизофреніків і креативів переважають сюжетні й конкретні зображення, можемо зробити висновок, що в них розвинуте творче мислення, високий рівень креативності.

Отже, мисленнєві процеси хворих шизофренією і креативних особистостей мають більше спільних рис, ніж відмінних. Особливості асоціативного мислення креативних особистостей і хворих на шизофренію мають такі спільні риси: часто асоціації є віддаленими, неадекватними (у методі піктограм), завершення малюнка в тесті Торренса теж у більшості випадків збігаються, особливо подібними є асоціації художників і шизофреніків. Також ми виявили, що в шизофреніків і креативних особистостей рівень креативності майже однаковий, тоді як в осіб групи “норми” він значно нижчий.

1. Ительсон Л. Б. Лекции по общей психологии : учебное пособие / Л. Б. Ительсон. – М. : АСТ, 2000. – 894 с.
2. Міщиха Л. П. Психологія творчості : навчальний посібник / Л. П. Міщиха. – Івано-Франківськ : Гостиниць, 2007. – 448 с.
3. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посібник / В. А. Роменець. – 3-тє видання. – К. : Либідь, 2004. – 288 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН ОСІБ, ХВОРИХ ШИЗОФРЕНІЄЮ

Кушнір Юлія,
IV курс, Педагогічний інститут
Науковий керівник – Сидорик Ю.Р.,
кандидат психологічних наук,
доцент

Найбільш вагомою характеристикою шизофренії вважається розчеплення між емоційною та інтелектуальною сферою особистості, що є причиною ряду характерних симптомів даного захворювання [2]. Існуючі теорії, що мають своїм завданням пояснити природу виникнення шизофренії, можна поділити на кілька умовних груп: біологічної, інфекційної та комунікативної зумовленості даного захворювання. Остання з них стверджує, що каталізатором розвитку шизофренії можуть слугувати виховні та комунікативні відхилення в розвитку і соціалізації дітей. Беручи до уваги, що жодна з теорій виникнення шизофренії наразі не вважається цілком доведеною, на наш погляд, важливу роль у встановленні етіологічних факторів шизофренії та, відповідно, у визначенні стратегії лікування й профілактики даного захворювання може мати емпіричне вивчення психологічних характеристик взаємин у сім'ях осіб, хворих шизофренією, що, власне, і стало метою нашого дослідження [3].

Об'єкт дослідження – сімейні взаємини як етіологічний фактор шизофренії. **Предмет** дослідження – психологічні характеристики взаємин у сім'ях осіб, хворих шизофренією. Зважаючи на те, що в етіології шизофренії можуть відігравати важливу роль особливості сімейних взаємин, ми можемо припустити існування певних типових для сімей осіб, хворих шизофренією, характеристик взаємин між їх членами.

У процесі розвитку на особистість впливає багато факторів. Особливо значущим серед них є сім'я, яка виступає першим інститутом соціалізації особистості, джерелом її знань про традиції, звичаї народу, культуру, моральні цінності та ін. Сім'я закладає фундамент характерологічних, моральних, культурних особливостей людини [1].

Важливе значення в комунікативній теорії виникнення шизофренії відводиться впливу сім'ї на психологічний стан людини. Так, деякі дослідники вважають фактор взаємин у сім'ї, зв'язок матері і дитини, матері і батька, батька і дитини та стосунків між самими дітьми одним із ключових факторів. Важливе значення надається впливу гіперопіки матері, особливо стосовно дітей із психофізичними відхиленнями, диференціація ставлення батьків до дітей різного віку, статі, виділення ними когось із дітей та уявленнями дітей про існуючі сімейні взаємини. Тому емпіричне вивчення психологічних характеристик взаємин у сім'ях осіб, хворих на шизофренію, було спрямоване на виявлення уявлень таких хворих про стосунки між членами їх сімей, про особливості ставлення до них членів їх сім'ї. З даною метою нами було використано такі методи та методики: бесіда (з метою збору анамнезу), "Малюнок сім'ї", незавершені речення (варіант, запропонований Саксом Леві), як допоміжний

метод – окремі завдання методики Рене Жіля. У дослідженні взяло участь 15 осіб (8 – жінок і 7 – чоловіків), які на час проведення обстеження перебували на лікуванні в обласній психоневрологічній лікарні № 3 м. Івано-Франківськ. Усім досліджуваним виставлено діагноз шизофренія (різні форми).

У процесі проведення бесіди з досліджуваними встановлено, що всі вони неохоче розповідають про свою сім'ю, постійно відволікаються на розповіді про себе. У більшості досліджуваних був відсутній із певних причин якийсь член родини (11). При розповіді про свою сім'ю досліджуваними відмічалася велика кількість (на їх думку) конфліктних ситуацій, незрозуміння їх із боку інших членів сім'ї (7), неможливість реалізації власних бажань (причиною відмови від своїх бажань, за словами досліджуваних, був хтось із членів їх сім'ї) (9). Узагальнюючи результати проведення методики "Малюнок сім'ї" слід зауважити, що пацієнти, які перебували в клініці більш тривалий час, зображували сім'ю більш реально. Персонажі малювались усміхненими, використовувались яскраві кольори. В окремих випадках зображувався кінетичний малюнок сім'ї, на якому кожен був зайнятий своєю справою. Для досліджуваних, які щойно розпочали курс лікування, характерними є малюнки, на яких були присутні члени родини, окрім самого досліджуваного. При словесному поясненні таких малюнків досліджувані демонстрували небажані відповідати на поставлені запитання стосовно їх сім'ї. Вищезгадані особливості малюнків, на наш погляд, можна пояснити різною ефективністю проведеного лікування (залежно від його тривалості). Загалом, для малюнків усіх досліджуваних осіб характерним є зображення фігур батьків значно більшими за розмірами і розташованими поруч один із одним. Поряд із цим розміщення сім'ї на малюнку здійснювалося так, що досліджуваний або зовсім виключав себе із сім'ї, або опинявся в позиції між батьками та братами і сестрами – розміщував себе в центрі малюнка. Така особливість малюнка може бути пояснена гіпо- або гіперопікою з боку батьків щодо досліджуваних нами осіб.

Аналіз виконання досліджуваними методики незавершених речень дає підстави стверджувати, що хворі шизофренією переживають нестачу уваги з боку батьків, відсутність їх підтримки. Батько в їх уяві є авторитетним, психологічно віддаленим від них. Матір займає більш прихильну позицію: досліджувані бачать у ній підтримку для них самих та близьких їм людей, пов'язують із нею сподівання змін на краще. Поряд із цим зазначається також її негативне ставлення до стану досліджуваних (9). Ставлення до сім'ї загалом позитивне. Проте, порівнюючи свою сім'ю з іншими сім'ями, досліджувані схильні її дещо ідеалізувати, називати зразковою, не схожою на інші.

Аналіз результатів, отриманих за допомогою методики Рене Жіля, дозволяє виділити кілька тенденцій вибору досліджуваних: більшість із тих досліджуваних, у сім'ї яких є брати і сестри, при виборі місця на малюнку зображали себе поруч із братом чи сестрою, але разом із тим максимально наближено до матері; при виборі між батьком та матір'ю досліджувані надавали перевагу місця поблизу матері; вибираючи місце своєму персонажу на малюнках, що зображують певну групу осіб, зайнятих різноманітною діяль-

ністю, досліджувані вибирають персонаж, що знаходиться окремо від інших. Результати даної методики дають підстави стверджувати наявність відчуття відчуженості серед досліджуваних, пригніченість по відношенню до авторитетної людини. Загалом можна сказати про те, що досліджувані надавали таку позицію своєму персонажу, яка, з одного боку, мала підтримку у вигляді брата чи сестри, а з іншого боку – звернена в бік батьків.

Таким чином, узагальнення результатів проведеного емпіричного дослідження характеристик сімейних взаємин осіб, хворих шизофренією, дають підстави виділити типові їх особливості: досліджувані нашої вибірки перебувають під негативним впливом сім'ї, а саме знаходяться в ситуації гіпо- або гіперопіки з боку членів своєї сім'ї. Однак, на нашу думку, проведене нами дослідження не дає вичерпного вирішення проблеми зумовленості виникнення шизофренії особливостями сімейних взаємин хворих. У подальших дослідженнях даної проблематики доцільним є, на наш погляд, застосування стандартизованих методик дослідження сімейних взаємин, порівняльний аналіз досліджуваних показників сімейних взаємин хворих шизофренією та практично здорових осіб, проведення експерименту, в якому б використовувалася корекція сімейних взаємин та реєстрація психічного стану хворого шизофренією.

1. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2003. – 567 с.
2. Драчева З. Н. Нервные и психические болезни / З. Н. Драчева, В. М. Блейхер, И. В. Крук. – К. : Вища шк., 1986. – 343 с.
3. Оранский В. В. Нервные и психические болезни с основами медицинской психологии / В. В. Оранский. – К. : Вища школа, 1977. – 208 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ

Мартинюк Оксана,

У курс, філософський факультет
Науковий керівник – Тодорів Л.Д.,
кандидат психологічних наук, доцент

Проблема життєстійкості є надзвичайно актуальною, однак недостатньо дослідженою. Поняття “життєстійкість” часто ототожнюється з різними поняттями: копінг (Л.Мерфі, 1962 р.), “hardiness” (С.Мадді, 1998 р.), особистісний адаптаційний потенціал (А.Маклаков, 2001), особистісний потенціал (Д.Леонтьєв, 2002 р.).

Феномен життєстійкості розглядається різними дослідниками. Умовно такі дослідження можна поділити на три групи. Цей поділ ми здійснюємо, виходячи з акцентування на окремих аспектах процесу життєздійснення (втілення своїх намірів, стратегій, життєвого проекту, програми та планів проживання). А саме адаптації, як механізму пристосування, самореалізації – розгортання і самоконститування.

Акцент на адаптації ставиться в теорії А.Маклакова про особистісний адаптаційний потенціал.

А.Маклаков стверджує, що здатність до адаптації діє на трьох функціональних рівнях – фізіологічному, психологічному і соціальному. Виходячи із цього, автор відносить дану здатність до особистісних властивостей, а не тільки до індивідних, чим указує на її набутість. Особистісний адаптаційний потенціал, як інтегральна характеристика психічного розвитку, формується в процесі онтогенезу людини на основі генетично зумовлених індивідних характеристиках [4].

Таким чином, А.Маклаков у своїй концепції особистісний адаптаційний потенціал розглядає в контексті адекватного пристосування. За центральну функцію обирає адаптацію, як пристосування до умов реальності. Дана концепція розкриває тільки один аспект життєздійснення, а саме адаптаційний.

Копінг (від англ. – справлятися) – порівняно недавнє поняття в психології. Вперше термін був застосований у психологічній літературі Л.Мерфі 1962 року при вивченні дослідником долаання кризи розвитку в дітей.

Основна функція копіngu, на думку багатьох учених, полягає в адаптації людини до вимог ситуації. У самому визначенні копіngu підкреслюється мета – підвищення адаптації [1].

Отже, копінг відображає також адаптаційні механізми. Основний акцент у вивченні ставиться на поведінкових проявах. Життєстійкість проявляється в копінгових діях, стратегіях і стилях, але не зводиться тільки до них.

С.Мадді, учень Г.Оллпорта і Г.Мюррея, послідовник їхнього цілісного підходу до особистості (диспозиційна теорія особистості), паралельно проникнувся екзистенційним способом мислення. С.Мадді розробив концепцію “hardiness”. Дане поняття відображає з погляду Мадді і Д.Кошаба психологічну живучість і розширену ефективність людини, а також є показником психічного здоров'я. Особистісна властивість “hardiness” підкреслює атитюд, що мотивують людину перетворювати стресогенні життєві події [1].

Першою характеристикою атитюдів “hardiness”, згідно із С.Мадді, є “включеність” і важлива характеристика відносно себе й навколишнього світу і характеру взаємодії між ними, яка дає сили й мотивує людину до реалізації, лідерства, здорового образу думок і поведінки. Вона дає можливість відчувати себе значущим і достатньо цінним, щоб повністю включитися в рішення життєвих задач, незважаючи на наявність стресогенних чинників і змін. Наступний атитюд – “контроль” – мотивує до пошуку шляхів впливу на результати стресогенних змін, на противагу впаданню в стан безпорадності і пасивності. На противагу відчуттю переляку від змін, вводиться атитюд “виклику”, який допомагає людині залишатися відкритою до навколишнього середовища і суспільства. Він полягає в сприйнятті особою події життя як виклику й випробування особисто для неї [3].

Підсумовуючи, можна сказати, “hardiness” – це риса особистості, установка на виживання, яка не тільки сприяє пристосуванню до ситуації, але й передбачає здатність до її перетворення, забезпечує розгортання особистісних потенцій – самореалізацію. Поняття “hardiness” перекладають як життєстійкість.

Д.Леонтьєв вводить поняття особистісного потенціалу і, як він зазначає, для позначення власне особистісного в особистості, базової індивідуальної характеристики, стержня особистості. На думку вченого, особистісний потенціал є інтегральною характеристикою рівня особистісної зрілості, а основним феноменом особистісної зрілості і формою прояву особистісного потенціалу є феномен самодетермінації особистості. Особистісний потенціал розглядається як система організації особистості, а не як особистісні риси або установки [2]. Сам автор часто отожднює “hardiness” й особистісний потенціал – введений ним конструкт. У нашому дослідженні ми не співвідносимо життєстійкість й особистісний потенціал. Вважаємо, що особистісний потенціал – це те, що забезпечує самодетермінацію – можливість людини як у когнітивному плані, плані свідомості і картини світу, так і в практичному плані відсторонитися від потоку, в якому пливемо, тобто самому усвідомлено ставати причиною.

Якщо розглядати життєздійснення з точки зору вищеподаних аспектів, то особистісний потенціал забезпечує самоконститування.

І.Маноха вводить поняття “потенціал індивідуального буття людини”, що є ще більш узагальненим поняттям, і розглядає як явище, що відтворює генералізовані ознаки розгортання індивідуальної природи “Я” людини протягом її життя. Потенціал індивідуального буття визначається також потенціалом долання людиною критичних станів власного буття [5]. І.Маноха вказує на конструкуючий вплив життєстійкості в розгортання потенціалу індивідуального буття.

Змістовими аналогами потенціалу індивідуального буття людини є творчий потенціал особистості та буттєвий. У зазначених змістовних аналогах потенціалу індивідуального буття людини ми проектуємо у творчий потенціал – особистісний потенціал, введений Д.Леонтьєвим, що забезпечує самодетермінацію, а в буттєвий – адаптаційний потенціал, введений А.Маклаковим.

Отже, потенціал індивідуального буття – це основа, на якій розгортається на певному етапі онтогенезу адаптаційний потенціал, який забезпечує пристосування до соціального середовища, життєстійкість, що дозволяє самореалізуватися, й особистісний потенціал, який зумовлює самоконститування.

У нашому дослідженні ми розглядаємо життєстійкість як систему уявлень, переконань щодо себе, картини світу і систему ставлень індивіда до світу. Саме на основі ставлень і можна досліджувати життєстійкість. Життєстійкість – це диспозиція, яка включає три компоненти: включеність, контроль і прийняття ризику, що проявляються в копінгових стратегіях. Набувається протягом життя і є перехідною ланкою від пристосування до самоконститування.

1. Александрова Л. А. К концепции жизнестойкости в психологии / Л. А. Александрова // Сибирская психология сегодня : сб. научн. трудов / под ред. М. М. Горбатовой [и др.]. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2004. – Вып. 2. – С. 82–90.
2. Леонтьев Д. А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации / Д. А. Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ

им. М. В. Ломоносова / под ред. Б. Братуся, Д. А. Леонтьева – М. : Смысл, 2002. – Вып. 1. – С. 56–65.

3. Леонтьев Д. А. Тест жизнестойкости / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. – М. : Смысл, 2006. – С. 63.
4. Маклаков А. Г. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях / А. Г. Маклаков // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22, № 1. – С. 16–24.
5. Маноха І. П. Психологія потенціалу індивідуального буття людини: онтологічно орієнтований підхід / автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук : К. [б. в.], 2003. – С. 48.

РАЦІОНАЛЬНА ІНТУЇЦІЯ В МОРАЛЬНІЙ ПОВЕДІНЦІ

Остадук Мирослава,

V курс, філософський факультет
Науковий керівник – Ларіонова В.К.,
доктор філософських наук, професор

Поняття раціональної інтуїції в застосуванні до моральної поведінки зароджується в аналітичній філософії, зокрема, уперше до теми раціонального в інтуїтивізмі звернулися на початку ХХ століття представники британської аналітичної філософії Г.Прічард, Дж.Мур, Д.Росс.

Г.Прічард наголошував на самоочевидності моральних принципів. Наприклад, принцип, згідно з яким ми маємо дотриматися власної обіцянки про те, повинні чи не повинні красти. Г.Прічард переконував, що помилково вважати це зобов'язання таким, що загалом керує та визначає нашу моральну поведінку (більше того, всі інші зобов'язання також, навіть заяви про те, що добре). На його думку, немає необхідності робити моральний вибір, керуючись здоровим глуздом, тому що принципи морального зобов'язання є самоочевидні.

Дж.Мур у своїй праці “Принципи етики” наголошував, що поняття добра є об'єктивним і, власне, ми виокремлюємо його з-поміж інших етичних категорій саме завдяки нашому інтуїтивному усвідомленню. Звідси Дж.Мур виводить те, що, якщо при моральному виборі керуватимемося інтуїцією, то результат завжди буде найкращим. Д.Росс підтримує думку Дж.Мура щодо об'єктивності добра та поняття інтуїції як так званій “моральний орган чуття”, але вчений додає, що те, чим є добро на момент конкретної ситуації, не завжди буде таким за інших обставин, тому немає обов'язкового зв'язку між добром та справедливістю. У ХІХ ст. проблемою етичного інтуїтивізму займаються філософи Р.Ауді та М.Хаймер.

Отже, зробивши короткий екскурс в історію зародження та розвитку поняття раціональної інтуїції в моральній поведінці, безпосередньо підходимо до самого її визначення. Раціональна інтуїція – це виведення, розуміння, безпосереднє набуття певних істин не емпіричним шляхом, а за допомогою ірраціонального сприйняття тих знань, які попередньо були отримані за допомогою розумового усвідомлення. Першоосновою нашої аргументації є певна

інформація про речі, що передують самим міркуванням та, відповідно, наповнює їх певним смисловим змістом. Це інформаційне тло ми можемо назвати “первісним поглядом” (у відношенні до нас), який пізніше проходить етап накопичення знань та їх раціональної обробки. Під час його формування в категоріальному оформленні моралі основна роль належить інтуїції, котра відокремлює істинне, об’єктивне добро від несправжнього, виведеного хибним шляхом. Адже етичний інтуїтивізм вважає, що основні моральні істини, не залежно від того, чи є вони принципами (наприклад, “не убивати людей”) чи судженнями (як, наприклад, “було б неправильно убивати людей”), виступають результатом певних умовиводів за допомогою раціональної інтуїції.

Раціональна інтуїція в даному випадку не залежить від жодних, так би мовити, вірувань. Її результатом є оціночні висновки, що утворюються в процесі того або іншого морального вибору. Наведемо такі приклади:

- “несправедливо карати людину за злочин, якого вона не чинила”;
- “сміливість, доброзичливість та чесність є чеснотами”;

- “якщо людина має право щось робити, то ніхто не повинен насильно перешкодити їй це чинити”.

Отже, кожна із цих пропозицій – прийнятна. У наведених прикладах виведення здійснюється інтелектуальним шляхом (раціональної інтуїції).

З вищесказаного виникає критична думка про те, що інтуїція не може пояснити походження наших моральних переконань. Проте слід пам’ятати, що вони мають об’єктивний характер і не вибираються в довільному порядку. Тобто раціональна інтуїція зумовлена попередніми етичними переконаннями, на основі яких суб’єкт робить правильні моральні висновки, не керуючись при цьому логічними умовиводами. Задля кращого розуміння вищесказаного наведемо дві гіпотетичні ситуації з прикладами морального вибору:

Приклад 1: У лікаря є п’ять пацієнтів, які потребують пересадки різних органів, в іншому випадку вони помруть. Він також має одного здорового пацієнта. Чи може лікар убити цього пацієнта й імплантувати його п’ять органів задля спасіння п’яти людей?

Приклад 2: Автомобіль рухається до розвилки дороги, коли в нього раптово відмовляють гальма. З обох сторін дороги стоять люди. Якщо він поверне ліворуч, то переїде п’ятьох людей; якщо він зверне праворуч, то вб’є одну людину. У момент руху авто спрямоване на ліву розвилку. Чи правильно буде звернути кермо праворуч?

Більшість людей інтуїтивно дають відповіді “ні” у прикладі 1, “так” – у прикладі 2. Обґрунтування такого спонтанного вибору пояснюється не роздумами над етичними принципами, а дією раціональної інтуїції. Справа в тому, що інтуїція, часто незалежно від переконання, є важливішою, оскільки без неї (через суб’єктивний фактор) ми робимо хибні висновки.

Усе, що було сказано, дозволяє зробити висновок про те, що інтуїція, а не розум – визначальна в нашій моральній поведінці та виборі, тому що моральні цінності є об’єктивними за своєю природою, а вже сприйняття їх відбувається суб’єктивним шляхом, що зазвичай веде до помилок. Адже коли споглядаємо чи обговорюємо моральні проблеми, то, як правило, не думаємо,

що наші зобов’язання залежать від власного або чийогось уявлення про них. Наприклад, не вважаємо, що одним зі способів вирішити всі світові проблеми буде зібратися усім разом і домовитися не робити більше нічого поганого. Ми не думаємо, що, наприклад, одним зі способів ліквідації всіх гноблень достатнім буде рішення: “Там немає страждання”. Тому стверджуємо, що зло існує незалежно від того, що суб’єкти говорять і думають.

Отже, можемо підсумувати, що основні моральні принципи є самоочевидними істинами, об’єктивними й не залежними від думок і відчуттів людини. Результатом нашого суб’єктивного сприйняття їх часто виступають хибні моральні висновки, для уникнення яких необхідно дотримуватися раціональної інтуїції. Адже інтуїтивне знання про те, що слід робити в конкретній ситуації, не потребує додаткової інформації і є для нас самоочевидним.

1. Бачиніш В. А. Етика. Енциклопедичний словник / В. А. Бачиніш. – С. 116. [б. в.], 2005.
2. Ларіонова В. К. Історія етичних вчень : посібник / В. К. Ларіонова. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2004.
3. Мур Дж. Е. Принципи етики / Дж. Е. Мур. – М. : Прогресс, 1984.
4. Мур Дж. Е. Природа моральної філософії / Дж. Е. Мур. – М. : Республіка, 1999.
5. Ричард Т. Моральна філософія: Систематическое введеніє в нормативную етику и мета-етику / Т. Ричард, Б. Розен. – Нью-Йорк : Макмиллан, 1967.
6. Tarski A. Pisma logiczno-filozoficzne / A. Tarski. – Warszawa : PWN, 1995. – Т. 1.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ТРАНЗАКЦІЙНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ САМОПІЗНАННЯ

Гринів Оксана,
II курс, філософський факультет
Науковий керівник – Гасюк М.Б.,
кандидат психологічних наук, доцент

Самопізнання сприяє особистісному прогресові та запобігає стагнації особистості [3]. Процес самопізнання здійснюється шляхом самоаналізу і передбачає розкриття людиною себе, виявлення своїх позитивних якостей і можливостей та усвідомлення зон розвитку і самовдосконалення [1].

Важливість, актуальність самопізнання й зумовило вибір теми нашого дослідження. Ключове питання нашої роботи таке: “Яким чином людина може дізнатися про себе більше, і, відповідно, рухатися вперед у власному розвитку?”

Однією з неординарних, цікавих, практичних і доступних теорій, що пропонує своє бачення особистості та шляхи її пізнання, є теорія Еріка Берна, а також метод, який вона пропонує, метод транзакційного аналізу.

Транзакційний аналіз, або ТА об’єднує в собі теорію і практику, розум та емоції, розкриває найпотемніші сховища психіки, сприяє актуалізації та усуненню внутрішніх конфліктів, звільняє особистість від надмірної адаптивності та критичності [2].

Метою нашого дослідження є адаптація методу транзакційного аналізу для ефективного самопізнання й створення спеціальної програми самодослідження. Завдання даного етапу дослідження – створення й апробація програми самоаналізу его-станів.

ТА дає нам картину психологічного “устрою” людини. Цьому служить модель особистості, заснована на станах Я: Батька (Родителя), Дорослого та Дитини (Малюка) (рис. 1). Стан Я трактується як сукупність взаємопов’язаних думок, почуттів і поведінкових проявів. Це те, як ми виражаємо якусь частину своєї особистості в даний момент [2; 3].

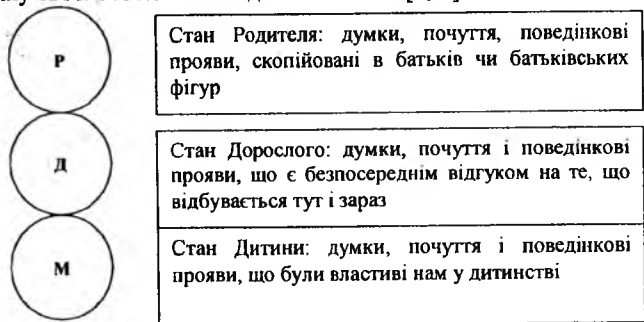

Рис. 1

Стан Родителя, у свою чергу, поділяється на Родителя-Контролера і Турботливого Родителя, а стан дитини на Дитину-Пристосованця і Вільну Дитину. Відповідно до прояву даних станів Я і відбувається функціонування особистості (рис. 2).

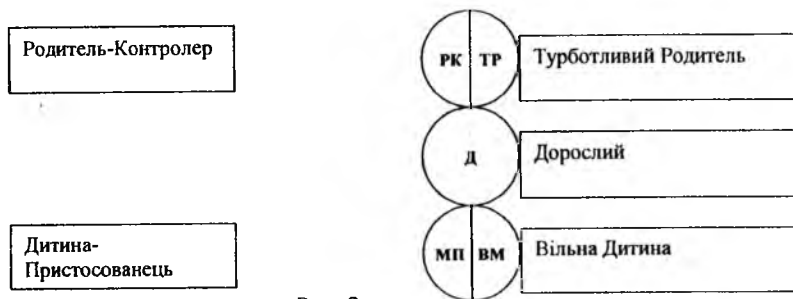

Рис. 2

Основою ТА як практичного методу є аналіз его-станів. Аналіз власних станів Я людина може здійснювати самостійно, використовуючи ключові ідеї ТА.

На основі аналізу теоретичних джерел нами було здійснено підбір практичних вправ, які дають змогу аналізувати власну структуру особистості, що, у свою чергу, відкриває нові шляхи для саморозвитку і самореалізації.

У ході даного дослідження створено програму самоаналізу за ТА, перша частина якого присвячена аналізу его-станів особистості.

Апробацію програми здійснено на вибірці з 16 чоловік. Її ефективність можна продемонструвати на основі аналізу рефлексії досліджуваних. Згідно з аналізом отриманих результатів, досліджуваним вдалося оглянути свої життєві проблеми з точки зору різних станів Я за допомогою наочного представлення картини свого життя в егограмі (81%); побачити себе з боку співрозмовника (56%); проаналізувати важливість розуміння власного стану і стану іншої людини в процесі взаємодії (50%); з’ясувати причини непорозуміння з оточуючими та конфліктних ситуацій (50%); наблизитись до усвідомлення впливу на власний стан та дії “тут і тепер” минулого досвіду, батьківських настанов (38%); спланувати роботу над певними станами власної особистості (32%); знайти напрямок, в якому необхідно рухатися для особистого розвитку й самовдосконалення (63%).

Висновки

1. Транзакційний аналіз є ефективним та валідним методом, придатним для самопізнання особистості.

2. Створення спеціальної програми самоаналізу полегшує його застосування та робить доступним і затребуваним.

Успішна апробація першої частини програми відкриває подальші перспективи досліджень, а саме – аналіз транзакцій як форм взаємодії між людьми та аналіз ігор і сценаріїв життя особистості.

1. Карен Хорни. Самоаналіз / Хорни Карен. – М. : ЕКСМО-Пресс, 2002.
2. Стюарт Й. Основи ТА: транзакційний аналіз / Й. Стюарт, В. Джайнс ; пер. з англ. – К. : ФАДА, ЛТД, 2002. – 393 с. : іл.
3. Суб’єктивність та її самопізнання на тлі цивілізації: божевілья і сексуальність. Герменевтика суб’єкта. М. Фуко (1926–1984). – Режим доступу : <http://ua.textreferat.com/referat-10112.html>.
4. <http://ua.textreferat.com/referat-13482-3.html>

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СИМВОЛУ КОЛА У ТВОРЧОСТІ Г. СКОВОРОДИ

Савлюк Богдан,
IV курс, філософський факультет
Науковий керівник – Голянич М.Ю.,
кандидат філософських наук, професор

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що в науковій літературі накопичений певний досвід дослідження феномену символу. Глибокі ідеї з приводу символу як універсального культурного феномену були висловлені й розвинуті в роботах Г.Сковороди. Як показує детальний аналіз філософських

позицій Сковороди стосовно феномену символу, український мислитель висунув низку оригінальних ідей, що дотепер не одержали належного філософського осмислення.

У творчості Сковороди проблема розуміння символу кола займає одне з цільних місць. Тривалий час дане питання не викликало в дослідників інтересу. Дослідження символу кола у філософії Сковороди є суттєвим результатом переоцінки духовних цінностей філософської культури в сучасному суспільстві та переоцінки місця самої людини, її суті та ролі в соціумі.

Сковорода вважає, щоб пізнати, людина мала б спершу пізнати себе. Самопізнання – це повернення людини із зовнішнього світу до самої себе, до суті свого існування. Самопізнання, яке Сковорода ототожнює з Богопізнанням, – це джерело, основа мудрості. У процесі осягнення світу мислитель іде від Бога до людини, і від людини – до Бога. Це наче рух по колу, що свідчить про тісний зв'язок із Богом [5]. Буттєве начало Всесвіту, який сам себе розуміє, усвідомлює, не раз виражається через образ кільця. Це повернення людини до самої себе із зовнішнього світу до суті свого існування, воно свідчить про їхній найтісніший зв'язок [1, с.10].

Справді, Сковорода говорить, що все у світі “повертає до себе”, а також: “Остання та перша точка є одна й та сама, там, де почалось, там і кінчається”. Прикладом цього є те, як душа повертається до свого початкового пункту – Бога. Так ми простежуємо, що діалектичний рух Всесвіту Сковорода втілює в символі кола [3, с.39–40]. Тобто через рух у колі він відображає діалектичний рух, а через останній – боротьбу й примирення протилежностей. Таким чином, ототожнюючи коловий рух із боротьбою і примиренням протилежностей, що є рушієм розвитку світу, Сковорода робить цей рух принципом буття світу.

Як зазначає Д.Чижевський, дуалізм Сковороди забарвляється релігійно, есхатологічно: “рух” між протиріччями, між противенствами є боротьба “світла” та “тьми”, “добра” та “зла”. І не лише увесь світ як ціле стоїть для Сковороди під знаком цієї боротьби, але, поряд із цим, буття всіх індивідів та об'єктів. Цей загальний закон буття світу він намагається висловити через символи, образи.

Сковорода пише: “Глянемо на землю і те, що знаходиться навколо нас. Глянь на слабосильну тваринку – людину. Вона водить ведмедів і слонів. Глянь на маленьку компасну коробочку й на малу частину корабля – його стерно. Воно виправляє хід, а та вказує шлях. Маленька іскра руйнує міські мури. Із малесенького зерна виходить велика яблуня. Легеньким шумом повітря є випущене із уст слово, але воно часто або смертельно ранить, або приносить щастя й оживляє душу. Малий птах півень лякає лева, а миша – слона. Невидима пружина в складі рухає весь механізм годинника. Непомітна у циркулі точка є джерелом усіх фігур і машин. Нікчемний папірець громадських законів тримає у спокої суспільство. Батьківська старість володіє сильними рабами й буйними синами. Все це плоттю є ніщо, а сильне прихованою в собі сутністю. Це дивне начало: у немічі – сила, у тліні – нетління, а у дріб-

ниці є велич. Воно починаючи – кінчас, а кінчаючи – починає; народжуючи – губить, а погубляючи – народжує” [4, с.380].

Варто підкреслити, що дуже важливим символом кола в Сковороди є змія. Образ кільця у вигляді змія дає змогу пізнати загальний сенс людського буття [1, с.10]. Якщо ми уявимо, як змія висить, згорнувшись у кільце, то можна погодитись із Сковородою, що вона символ вічності. Бо змія є “премудра та звивається так, що не можна бачити, куди вона стремить, якщо не знайти її голови. Так само і вічність, вона – скрізь та ніде, бо вона невидима...” [3, с.40]. Та змія є символом і для іншого – для діяльності розуму, який захоплений та зайнятий емпіричним пізнанням конкретних предметів, пізнанням, що повзає, що прив'язане до конкретного матеріального. Ще в гностиків змія мав подвійне значення [2, с.46]. Так і в Сковороди – “Брехливий, але правдивий. Безумний, але й мудрий. Злий, але він саме благий” [2, с.47].

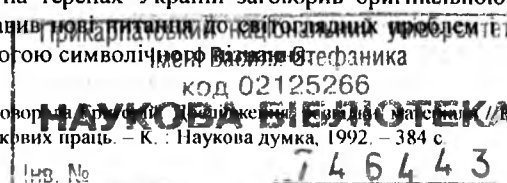
Важливим символом кола є також зерно. Сковорода порівнює цілий світ із прекрасним квітучим деревом, що закривається у своєму зерні та знову з нього з'являється [3, с.41]. У самих створіннях це можна запримітити; тоді, коли згниває старе на ниві зерно, виходить із нього нова зелень, і гниття старого є народженням нового, щоб, де падіння, тут же було й поновлення, яке засвідчує премудру й всезберігаючу світобудову [4, с.379]. “Увесь світ зі своїми дітьми заховується, як прекрасне дерево у квіті, в зерні та на весну знову з нього з'являється” [3, с.121]. Наприклад, можна взяти яблучне зернятко. У цьому маленькому зернятку заховане велике дерево з корінням, листям та плодами. “Із нього може вирости безліч міліонів садів, що є безлічними світами” [3, с.122].

Через символ кільця та його віцефігур: змія та зерна Сковорода тлумачив буття Всесвіту, і законів, які відбуваються в ньому. Тому можна стверджувати, що символ кола є онтологічним символом.

Класик вправно повертає хід думок від форми мислення в поняттях (змія, зерно, колесо) до форми мислення в образах та через образи (змія, як образ вічності). Отже, у творчості Г.Сковороди існує образно-динамічна система світу символів. Система – це множинність елементів, які знаходяться у зв'язках та відношеннях між собою й утворюють певну цілісність. Такими елементами виступають форми в образах. Григорій Савич під існуванням Всесвіту, існуванням життя розуміє рух по колу. Саме рух визначає динамічність системи світу символів. А ототожнення поняття вічності з колом визначає її образність. Сковорода через перехід до образів намагається занурити нас у світ символів, через який ми маємо пізнавати навколишню дійсність, формувати світогляд.

Сковорода дослідив символіку та її розвиток в історичному контексті. Він перший на теренах України заговорив оригінальною мовою символів. Класик поставив питання до сучасних учених і дав відповіді на них за допомогою символічного Візантійського

І. Нічик В. Сковорода і його філософія. – К.: Наукова думка, 1992. – 384 с.

2. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – 2-ге видання. – Мюнхен, 1983. – 219 с.
3. Чижевський Д. Філософія Г.Сковороди / Д. Чижевський ; підгот. тексту й передне слово проф. Леоніда Ушкалова. – Харків: Прапор, 2004. – 271 с.
4. Сковорода Г. С. Сочинения : в 2 т. / Г. С. Сковорода. – К. : Видавництво Академії Наук Української РСР, 1961. – Т. 1. – 639 с.
5. Шумка М. Л. Символізм у філософській культурі України / М. Л. Шумка // www.google.ru.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Колядко Олександр,
IV курс, філософський факультет
Науковий керівник – Остащук І.Б.,
кандидат філологічних наук, доцент

У вітчизняній релігієзнавчій науці дослідження моделей державно-церковних відносин має дві основні парадигми теоретичної класифікації, які можна застосовувати при дослідженні взаємин держави і церкви в країнах Європейського Союзу. Методи класифікації Олександра Сагана та Сергія Сьоміна мають спільні й відмінні риси, але обидві системи дають довшену картину моделей державно-церковних взаємовідносин.

О.Саган виділяє такі моделі: теократія, цезаропапизм, державна церква, відокремлення церкви від держави, проміжний стан між моделлю державної церкви і моделлю повного відокремлення церкви від держави і держави від церкви, повне відокремлення церкви від держави.

1. Теократія (грец. *theos* – Бог і *kratos* – влада). Вона постає як форма правління, за якої вся повнота влади в державі належить главі церкви та духовенству. Передбачає ототожнення світської і духовної влад, регламентацію функціонування держави та її інституцій, усього суспільного життя панівною церквою та її органами.

2. Цезаропапизм (лат. *caesar* – цезар, *papa* – папа). Ця модель виявляє себе як політика світської влади, спрямована на підпорядкування собі всього церковного життя; поєднання в особі державного правителя вищої світської духовної влади. Вона передбачає повну залежність церкви від держави, одержавлення й підпорядкування світській владі церковних структур. Класичним прикладам цієї моделі була Візантія.

3. Державна церква. Статус державної церкви передбачає державне фінансування діяльності церковних інституцій, покладає на них певні державницькі функції (реєстрація новонароджених, смерті, шлюбу тощо).

Державні церкви в різних формах існують у Греції, Англії, Швеції, Данії та інших країнах. Особливий їх статус зафіксований у конституціях понад 40

держав, у 22 із них главою держави може бути лише особа, що належить до офіційної церкви.

4. Відокремлення церкви від держави. На практиці це означає неможливість втручання церкви у справи держави за активного втручання державних інституцій у справи церкви.

5. Проміжний стан між моделлю державної церкви і моделлю повного відокремлення церкви від держави і держави від церкви. Для цього типу відносин характерне збереження державної підтримки та привілеїв окремих церков. Прикладом є сучасна Німеччина, де держава хоч і проголошує нейтральність і толерантність до різних релігій, виявляє певну відмінність у ставленні до релігійних організацій залежно від їх чисельності та їх впливу на суспільне життя.

6. Повне відокремлення церкви від держави. Воно передбачає взаємне втручання держави і церкви у справи кожної, гарантує максимальне забезпечення свободи релігії, толерантності в державі. Усі релігійні громади мають рівні права.

Запропонована С.Сьоміним класифікація, на вищому рівні узагальнення, також ґрунтується на потрібному розділенні, в основу якого покладено політичні аспекти взаємодії церкви і держави.

У своїх зносинах із церквою держава може розглядати останню:

- як невід’ємну частину власного організму (цю модель умовно називають “синкретичною”);
- як специфічне суспільне утворення – свого роду інертне тіло в державному організмі, що якнайменше видається зайвим баластом (“антагоністична” модель);
- як рівноправний суб’єкт у суспільстві взаємовигідних відносин та співпраці, що діє поряд із державою, певним чином перетинаючись у своїх інтересах з нею, але ні в якому разі не зливаючись з державою і не представляючи себе їй (“симбіотична” модель).

У свою чергу, цей загальний класифікатор підрозділяється таким чином:

1. Синкретична модель:

- а) система державної церкви, в якій провідна релігійна конфесія стає державним інститутом;
- б) система національної церкви, в якій провідна конфесія, хоча й не є державним інститутом, але визнана привілейованою щодо інших;
- в) клерикальна система – потужні конфесії за допомогою політичних засобів активно впливають на державне управління, досягаючи на певний час привілейованого стану;
- г) теократична держава – потужна домінуюча конфесія стає над державою, і в основу державних законів безпосередньо покладаються церковні канони.

2. Антагоністична модель:

- а) система відкритого ворожого або принаймні недоброзичливого ставлення держави до церкви, якою б конфесією остання не була представлена;

б) система відділення церкви від держави, в якій церква діє в межах установлених державою законів і компетенції, але, якщо компетенція та інтереси церкви перетинаються з державними, перевага надається останнім.

3. Симбіотична модель:

а) система розділення церкви і держави, в якій конфесії діють як суспільні корпорації в межах усього спектра цивільного права і при цьому утворюється спільний державно-церковний координаційний орган, який у кожному конкретному випадку розглядає й узгоджує питання пріоритетів церкви чи держави у сфері перетину їх компетенції;

б) ліберально-симбіотична модель – передбачає укладення угод між державними органами й установами та релігійними організаціями на місцевому й галузевому рівнях. Основою для укладання цих угод є цивільне законодавство країни (що не виключає наявність спеціального закону, який гарантує основоположні права віруючих та релігійних організацій) і спільність інтересів суб'єктів угоди;

в) система державно-церковного договору (конкордату), в якій відносини між державою і церквою – принаймні – провідними конфесіями, будуються на нормах міжнародного права.

Отже, у нашій розвідці коротко представлені основні моделі державно-церковних відносин у країнах Європейського Союзу, що характеризують особливості суспільно-історичних та культурно-ментальних взаємин релігійних організацій та держави.

1. Академічне релігієзнавство : підручник. – К. : [б. в.], 2000. – 862 с.
2. Білоус О. Міжнародний досвід функціонування і розвитку державно-церковних відносин / О. Білоус // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. – 2006. – № 1. – С. 128–136.
3. Модели церковно-государственных отношений стран Западной Европы и США. – К. : [б. и.], 1996. – 151 с.
4. Религия и общество. – М. : [б. и.], 1996. – 378 с.
5. Державно-церковні відносини: світовий досвід і Україна (історико-політичний аналіз) / С. В. Сьомін, Ю. Г. Кальниш, В. М. Петрик, В. В. Остроухов. – К. : [б. в.], 2002. – 136 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Мисюк Ірена,
IV курс, філософський факультет
Науковий керівник – Коропецька О.М.,
кандидат психологічних наук, доцент

В умовах, коли держава черговий раз потрапила під руйнівний вплив економічної і політичної кризи, що зруйнувала віру, посягла розчарування і сумнів, найбільшої уваги й підтримки з боку суспільства потребує молодь,

зокрема підлітки, тобто та вікова група, яка традиційно в усі часи займала особливе місце у віковій та педагогічній психології.

Відомо, що підлітковий вік – це період переходу підростаючої особистості з дитинства в юність, пов'язаний із кардинальними змінами, що мають місце у сфері свідомості й самосвідомості, діяльності та в системі взаємин. У контексті цих проблем особливе місце займає проблема самовизначення, в тому числі і професійного, яка стає особливо актуальною саме в підлітковому віці.

Особливість проблеми професійного самовизначення на сучасному етапі зумовлена вступом України в Болонський процес та реорганізацією середньої освіти, зокрема впровадження 12-річного терміну та триступеневої системи навчання в загальноосвітній школі, зокрема її поділ на початкову, основну та старшу школу.

У зв'язку із цим була розроблена концепція профільного навчання в старшій загальноосвітній школі, згідно з якою старша школа має функціонувати як профільна [1, с.10].

Це означає, що проблема професійного самовизначення стає актуальною для школярів значно раніше, а саме в підлітковому віці. Найважливіше завдання на цьому етапі – сформувати готовність до вибору профілю навчання під час переходу в старшу школу.

Саме ці обставини спонукають до вивчення проблеми самовизначення в підлітковому віці, що й зумовлює її актуальність і спонукає до більш глибокого й системного вивчення.

Особливості становлення особистості в підлітковий період, основні проблеми соціалізації підлітків вивчалися багатьма вітчизняними і зарубіжними науковцями, зокрема такими, як М.Й.Боришевський, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, З.С.Карпенко, І.С.Кон, О.М.Коропецька, А.Є.Лічко, С.Д.Максименко, Н.Ю.Максімова, В.П.Москалець, Л.Е.Орбан-Лембрик, Д.І.Фельдштейн та ін.

Проблема самовизначення, зокрема її особливості в підлітковий період, була предметом наукових досліджень Г.О.Балла, М.Р.Гінзбурга, Є.І.Головахи, І.М.Гояна, Д.Б.Ельконіна, Є.О.Клімова, В.П.Москальця, Є.Ю.Пряжнікової, М.С.Пряжнікова, В.В.Рибалки, Т.М.Титаренко та ін.

Аналіз наукових праць із зазначеної проблеми дає підстави, по-перше, розглядати професійне самовизначення як тривалий процес, що полягає в пошуку людиною своєї професії, свого місця у світі професій, своєї власної професійної ролі, індивідуального стилю в діяльності, по-друге, процес, що здійснюється через самоаналіз, самопізнання й самооцінку, здатність до яких формується в підлітковому віці та завершується виникненням таких новоутворень підліткового віку, як самосвідомість і “Я-концепція”, по-третє, усвідомлення підлітком власних здібностей і ціннісних орієнтацій, їх відповідності вимогам професії та цілеспрямоване формування в собі тих якостей, які необхідні для успішного виконання майбутньої професійної діяльності, вказує, що підлітковий вік, який є сенситивним для розвитку особистості, можна розглядати як найбільш сприятливий для становлення й розвитку професійних важливих якостей, інтересів та спрямувань [2, с.68–76].

ЕЛІТА, ІНТЕЛЕКТУАЛИ, ІНТЕЛІГЕНЦІЯ: СПРОБА КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЬЯТЬ

Галань Наталія,

У курс, філософський факультет
Науковий керівник – Возняк С.М.,
доктор філософських наук, професор

У процесі професійного самовизначення людина здійснює цілий ряд виборів, наприклад, вступ на навчання до вузу, пошук першої професії та одержання першого місця роботи, здійснення вибору другої професії при перекваліфікації, при втраті роботи або зміні місця роботи чи посади та ін.

Як правило, досить часто “вибір професії” збігається з “професійним самовизначенням”, але трапляються випадки, коли людина в поведінковому плані здійснює вибір певної професії і навіть починає працювати або навчатися за здійсненим вибором, але при цьому психологічно вона може знаходитися на початковому етапі зародження інтересу до іншої професії, іноді досить далекої від тої, яку здобуває або якою займається [3, с.28–29].

Вибір професії може не збігатись із професійним самовизначенням. Це може статися у випадку, коли вибір професії здійснений випадково або як данина моді чи за порадою інших людей. Власне регуляцію процесу професійного вибору та професійного самовизначення покликана здійснювати профорієнтаційна робота зі школярами, яка починається із самого початку навчання й особливо актуальною стає в основній школі.

Таким чином, суть професійного самовизначення на етапі переходу в старшу школу полягає в здійсненні правильного вибору профілю навчання. У зв'язку із цим навчання в школі слід розглядати не просто як процес здобування знань, а як один з етапів профорієнтації.

Крім того, практика свідчить, що на даний час надання допомоги школярам у професійному самовизначенні має фрагментарний характер, що зазвичай діяльність шкільних психологів і вчителів обмежується інформуванням школярів, а ґрунтовна систематична робота у формуванні особистості школяра як суб'єкта професійного самовизначення, яка особливо необхідна у сучасних умовах неперервної освіти та профільного навчання, на жаль, здійснюється недостатньо.

У зв'язку зі сказаним, необхідно звернути увагу на допрофільну підготовку школярів, яка реалізується в таких формах роботи з підлітками, як курси за вибором, поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі, факультативні заняття, предметні гуртки, наукові товариства учнів, Малу академію наук, предметні олімпіади, кабінети профорієнтації тощо.

1. Готовність учня до профільного навчання / упор. В. Рибалка ; за заг. ред. С. Максименка, О. Главник. – К. : Мікрос-СВС, 2003. – 112 с. – (Психологічний інструментарій).

2. Коропецька О. М. Профорієнтація та профпідбір : навчальний посібник / О. М. Коропецька. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2005. – 236 с.

3. Самоукина Н. В. Психология профессиональной деятельности / Н. В. Самоукина. – 2-е изд. – С.Пб. : Питер, 2003. – 224 с.

Філософський енциклопедичний словник дає таке визначення поняття “інтелігенція”: “інтелігенція” (від лат *intelligens* – обізнаний, розсудливий; знавець, фахівець) – мисляче творче ядро “освіченого прошарку”, або “освіченого класу” суспільства, яке характеризується великою розумовою, естетичною та моральною активністю, ініціативою та творчістю” [6, с.245]. Термін “інтелігенція” у власне такому значенні був уведений у Росії в 60-ті рр. XIX ст. письменником П.Д.Боборикінім.

А.В.Соколов у статті “Формула інтелігентности”, узагальнюючи можливі варіанти розуміння поняття “інтелігенція”, виділяє 7 основних ліній тлумачення поняття “інтелігенція”: вихідна філософсько-теологічна, соціологічна, етико-політична, етико-просвітницька, соціально-економічна, західна, етико-культурологічна [5, с.57].

Таким чином, інтелігенцію як соціальний клас у сучасному суспільстві можна визначити так: “інтелігенція – це спільнота відповідальних людей, що користуються довірою більшої частини народу, достатньо підготовлених інтелектуально і морально до пробудження суспільної совісті, здатна бути експертом соціальної справедливості держави і зробити політичну владу моральною, не стаючи владою” [3, с.135–136].

З'ясування поняття інтелігенції є неможливим без розкриття суттєвих характеристик її як суспільної верстви та кожної окремої особистості, що належить до цієї верстви.

До специфічних особливостей інтелігенції відносять:

- наявність високого рівня освіти, солідний інтелектуальний багаж;
- неоднорідність, гетерогенність складу [4, с.237] як одна з ознак інтелігенції як суспільної верстви;
- інтелігенція є ідеологізована, і саме тому суперечки всередині неї сягають особливої гостроти, таким чином вона характеризується високим рівнем конфліктності;
- родовою особливістю інтелігенції є індивідуалізм. Він зумовлений обставинами її формування й буття;
- пасіонарність інтелігенції, її здатність вести за собою групи людей (В.М.Нахушев);
- важливою ознакою інтелігента є його ідейність та непідкупність;
- характерною для даної верстви суспільства є т. зв. “міфологічність” та “нарративність”[2, с. 198].

Наведені вище характеристики, безсумнівно, не є вичерпними, вони акцентують увагу лише на суттєвих особливостях інтелігенції.

Проблема визначення “інтелігенції” як суспільної та духовної верстви пов’язана великою мірою з відсутністю чітких розрізень між поняттями “еліта”, “інтелігенція”, “інтелектуали”. Суттєві розбіжності щодо тлумачення поняття “еліта” є характерними для суспільно-філософської думки. Таким чином, елітою насамперед позначається суспільна група, що безпосередньо характеризується такими критеріями:

- є меншиною в суспільстві;
- високо стоїть над рештою суспільства;
- виникає внаслідок певного відбору, за допомогою якого відбираються або люди, які своєю поведінкою заслуговують найбільшій довірі, як представники найвищих людських і громадських вартостей, або які своїми здібностями виявились особливо корисними для суспільства, або яким унаслідок їхніх можливостей вдалося здобути найбільше впливу на суспільство.

Отже, існує поділ еліт на вартісні (творчі), функційні (чиновницькі) та владні еліти. Значить, співвідношення понять “еліта” та “інтелігенція” видається таким: поняття еліти є ширше за поняття інтелігенції, воно також характеризується якщо не наявністю влади, то хоча б значним місцем у суспільстві, еліта завжди існує легітимно. Окрім того, серед еліти вирізняються функційні еліти та владні, що часом зовсім не мають відношення до поняття інтелігенції.

Поняття “інтелектуал” часто вважають синонімом поняття “інтелігенція” в західній традиції. Але існують різні розуміння співвідношення цих понять. Так, В.Беленький пише: “... что такое многоликое сообщество интеллектуалов, если не интеллигенция?”

А.Кустарьов стверджує тотожність “інтелігенції” та “інтелектуалів” хоч би на основі спільної нечіткості та схожості їхніх дефініцій. Водночас, існують відмінності. Прийнято вважати, що для Заходу завжди були характерні саме “інтелектуали” як люди розумової праці, що послуговуються своїм розумом більше, ніж серцем. Так, Ю.Габермас пише про те, що “... ми торкаємось єдиної риси, яка й сьогодні могла б відрізнити інтелектуала: здатність першим відчутти щось важливе” [1, с.26].

На нашу думку, поняття “інтелігент” та “інтелектуали” є синонімами одного поняття, але в різних формах його реалізації в конкретно історичних умовах. У творенні культури будь-якого народу визначну роль відіграє інтелігенція. Вона ж є і головним духовним чинником у формуванні й розвитку самосвідомості народу. Отже, доцільним видається нам розуміння співвідношення понять “еліта”, “інтелектуал”, “інтелігенція” як співвідношення понять “людина”, “індивід”, “особистість”. Це пояснюється так: “людина” співвідносна із загальним, ґрунтовним, так і “еліта” в ряді понять “еліта”, “інтелектуал”, “інтелігент” позначає загальне в ряді особливого. Тобто такою характеристикою виступає вибраність, що є засадничою для подальших характеристик “інтелектуалів” та “інтелігенції”. “Інтелектуал” є вужчим поняттям, ніж “еліта”, адже передбачає не лише вибраність, але й солідний інтелектуальний багаж, що не завжди є характерним для всіх підвидів еліти. Тому “інтелектуал” логічно співвідноситься з поняттям “індивід” як

представник еліти, наділений, відповідно, високим розумовим рівнем. “Інтелігент”, будучи поняттям ще вужчим, ніж “інтелектуал”, адже передбачає серед головних своїх якостей не лише інтелектуально-освітній рівень, але й високі моральні якості, співвідноситься з поняттям “особистість” як довершена цілісність. Таким чином, ланцюжок співвідношень “еліта” – “інтелектуал” – “інтелігент” цілком відповідає ланцюжку “людина” – “індивід” – “особистість” не лише за суто формальними ознаками, але й за змістовними, характеризуючи поступове сходження найкращих із людської спільноти.

1. Габермас Ю. Важно відчутти першим, або чим відрізняється інтелектуал / Ю. Габермас // Незалежний культурологічний часопис “І”. – 2006. – № 45. – С. 23–29.
2. Кустарьов А. Конгломерат “інтелігенція” і його нарратив / А. Кустарьов // Незалежний культурологічний часопис “І”. – 2006. – № 45. – С. 197–205.
3. Нахушев В. Ш. Интеллигенция как сообщество пассионариев / В. Ш. Нахушев // Социологическое исследование. – 2006. – № 6 – С. 129–136.
4. Політологічний енциклопедичний словник / упор. Горбатенко В. П. – К. : Генеза. – 2004. – С. 237–238
5. Соколов А. В. Формула інтелігентності / А. В. Соколов // Вопросы философии. – 2005. – № 5. – С. 57–67.
6. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – С. 245–246.

ВПЛИВ МУЗИКИ НА ФІЛОСОФСЬКУ ТВОРЧІСТЬ ФРІДРІХА НІЦШЕ

Казимирів Христина,
III курс, філософський факультет
Науковий керівник – Ларіонова В.К.,
доктор філософських наук, професор

Видатна особистість, впливовий і суперечливий філософ Фрідріх Ніцше (1844–1900) протягом усього свого життя проявляв жвавий інтерес до музики. Ніцше став музикантом ще до того, як звернувся до філософії. Початкову музичну освіту він одержав у дитинстві у свого батька, лютеранського пастора. Замолоду майбутній філософ був відомий як піаніст-імпровізатор.

Усього ж Ніцше написав 73 музичні твори. Майже всі вони належать до раннього періоду його життя. У цілому, музичний стиль Ніцше сприймається як плід незавершеної композиторської еволюції – його не можна назвати зрілим, проте йому притаманна глибока романтична експресія.

Важливою протягом усього життя мислителя була лінія стосунків з німецьким композитором Ріхардом Вагнером. Вона генерувала поштовхи до творчості, давала матеріал для філософської рефлексії як у період вагнеріанства, так і пізніше, коли Ніцше зайняв позицію ярого противника Вагнера. Глибока музикальність, поліфонічність натури композитора й мислителя зумовили складність їхнього щиросердечного контрапункту та різких дисонансів.

Справжньою трагедією Ніцше стало усвідомлення неадекватності власного духовного світу його музичному втіленню: “Якщо я на хвилину можу

задуматися про те, про що мені хочеться, – писав Ніцше сестрі, – то я шукаю слова до мелодії, що звучить у мені, або – мелодію до слів, якими я володію. Однак все це в сукупності не утворить тієї гармонії, що виходила б з однієї душі. Але так уже мені судилося”.

І в середовищі музикантів йому не знайшлося місця, хоча філософ робив боязкі спроби заслужити схвалення “цехової братії”. Але великий музичний інстинкт, натхненний порив до музики ніколи не слабшали. Тому він взявся музично опрацювати філологічний матеріал. Мистецтво звуків знайшло втілення не в нотах, а в словах. У цьому значенні найцікавішу оцінку композиціям Ніцше дав Г.Малер, “посвячений” in rebus musicus (за термінологією самого філософа): “В “Заратустрі” я й Штраус пізнали приховану музику. “Заратустра” цілком породжений з духу музики, навіть прямо-таки “симфонічно” вибудований. Втім, композиторське обдарування Ніцше є значно більшим, ніж прийнято вважати. Показані мені композиції Ніцше переконали мене в протилежному. Мабуть, вони дилетантські. Але той, хто знає Ніцше, повинен зрозуміти, що й вони є часткою його душі”.

У “Генеалогії моралі” Ніцше висловлює таку думку: “Музика, – пише він, – це незалежне мистецтво, що стоїть окремо від усіх інших мистецтв, котре не пропонує зліпки з феноменального (у кантівському розумінні) світу, а говорить мовою самого буття, котра лунає “безпосередньо з безодні”. Музикант у цьому розумінні – оракул, жрець “у собі” речей, власного буття, наче провідник потойбічного... Музика потребує мети...” [1, с.477].

Від інших видів мистецтва музика, на думку Ніцше, відрізняється тим, що вона виступає безпосереднім відображенням волі і відносно всіх феноменів реального світу є “річчю в собі”. Він сприймає музику як найбільш адекватне вираження людської й світової волі. Тому світ можна назвати втіленою музикою так само, як і втіленою волею.

У праці “Про музику й слово” Ніцше зауважує: “... сама воля є предметом музики, але не її джерелом; саме воля, як вона розуміється в найбільшій своїй загальності, як першопочаткова форма явища, за допомогою якої тільки й розуміється всяке становлення” [2, с.189].

Філософ не лише писав про музику. Уся його творчість пронизана музикою й побудована за її законами. Дослідники стверджують, що багато філософських творів практично неможливо перекласти з німецької, оскільки при цьому втрачається гра слів, звукових сполучень та ритмічність, яка вимагає не простого читання, а декламації. Також форму деяких філософських творів Ніцше можна зіставити з музичними формами.

Навіть причина афористичного викладу, характерного творам філософа, полягала не тільки в тому, що через постійні приступи й напівсліпоту він міг записувати лише окремі думки або накидати фрагменти. Справа в оригінальному способі мислення філософа, далекому від традиційної систематики, вільному й музичному. Він завжди постає якщо не поетом, то чарівником форми, настільки багаті жанрово-тематичними переплетеннями, що його афоризми надзвичайно багатожарові, поліфонічні. Вони не фіксують строго окресленої думки, а скоріш нюансують усе, що приходить на розум; не про-

понують твердої формули, а дають широке поле для обережного обмірковування всього можливого.

За словами прінстонського професора В.Кауфмана, “в одному й тому ж розділі Ніцше нерідко зайнятий етикою, естетикою, філософією історії, теорією цінностей, психологією й, можливо, ще півдесятком інших галузей, тому намагання видавців систематизувати його записи приречені на невдачу”.

Крім того, філософ осмислює вплив мистецтва загалом і музики зокрема на становлення суспільства, переоцінку цінностей, формування світогляду. Можна навіть сказати, що Ніцше сприймає світ крізь призму музики, і часто саме вона стає мірилом добра і зла, істинності і фальші.

Тому слід брати до уваги ту важливу роль, яку відіграла музика в житті Фрідріха Ніцше, бо інакше неможливо сформувати повного уявлення про постать філософа, – музика є своєрідним ключем до розуміння Ніцше-філософа і Ніцше-людини.

1. Ницше Ф. Избранные сочинения : в 2 т. / Ф. Ницше. – М. : [б. и.], 1990. – Т. 2. – С. 758.
2. Ницше Ф. Полное собрание сочинений / Ф. Ницше – М. : [б. и.], 1912. – Т. 1. – С. 639.
3. Браудо Е. Ницше. Философ-музыкант / Е. Браудо. – С. 116 : Атеней. – 1922. – С. 67.
4. Летяинова Э. Какую музыку сочинял Фридрих Ницше / Э. Летяинова // Музыкальная академия. – 1996. – № 3–4.
5. Попкова Л. Хроника “звездной дружбы” / Л. Попкова // Музыкальная жизнь. – 1990 – № 17, 18, 19, 20.
6. Цвейг Ст. Ф.Ницше / Стефан Цвейг ; пер. С. И. Бернштейн. – Таллинн : [б. и.], 1990. – С. 64.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СИТУАЦІЇ НЕВИЛІКОВНОЇ ХВОРОБИ

Ожєндович-Білецька Оксана,
V курс, філософський факультет
Науковий керівник – Паркулаб О.Г.,
кандидат психологічних наук, доцент

На жаль, в Україні донині залишається невирішеною проблема забезпечення онкохворих пацієнтів фаховою психологічною допомогою в умовах стаціонарного лікування. Екзистенційна терапія та логотерапія, правомірність якої ми обстоюємо, має на меті допомогти клієнтам прийняти життя таким, яким воно є, і максимально повно, конструктивно прожити його, незважаючи на деякі безумовні обмеження. Екзистенціалісти вважають, що хвороба – це межова ситуація, яка зіштовхує людину з можливістю неіснування й дає тривожне відчуття крихкості буття. Такий індивід вступає в конфронтацію з даностями існування, що призводить до виникнення конфлікту між різними цінностями, породжуючи новий вид неврозу – “ноогенний” (нездатність знайти сенс життя). Водночас усвідомити свій особистий сенс існування може кожний, навіть будучи невиліковно хворим. За влучним висловом Ніцше:

“Той, хто знає, навіщо жити, зможе витримати будь-яке як” [Цит. за: 5, с.43]. Вважаємо, що основне завдання сучасної науки в дослідженні трансформації особистості в кризовій або “межовій ситуації” полягає в її інтеграції й технологізації у форматі психологічної допомоги онкохворим.

Для таких пацієнтів діагностична фаза стає найважчим періодом, сповненим ваганнями, тривоги й очікування “найгіршого”. Якщо рак підтверджується, то, як правило, з’являються серйозні емоційні розлади. Залежно від стану та перебігу хвороби, а також методів лікування якість життя людини погіршується (тимчасово або назавжди). В окремих випадках індивід може відчувати такі фізичні обмеження та психічні реакції, як-от: депресію, страх, жакіття, самотність, відчуженість, агресію до здорових людей, порушення в інтимному спілкуванні, сексуальних стосунках тощо. Загалом можна виділити 2 типи реагування онкохворих на хворобу: активне заперечення (пацієнт заперечує факт наявності невиліковного захворювання) та активне подолання (пацієнт усвідомлює всю важкість свого захворювання, ефективно бореться з ним). Люди для того, щоб уникнути тривоги, пов’язаної з межовою ситуацією зіткнення зі смертю, застосовують різні механізми захисту, онкохворі, зокрема, два з них – ілюзорне переконання у власній невразливості та віру в існування кінцевого рятівника. Проте все це призводить до негативних наслідків, а саме: лікарі, не усвідомлюючи всієї складності ситуації, не направляють смертельно хворих пацієнтів на психотерапію чи консультування [1; 2; 4].

Досліджуючи особливості трансформації особистості в межовій ситуації, ми описали випадки конфронтації невиліковно хворих людей зі смертю. Виявлено індивідуальні відмінності у ставленні до хвороби: відчай і передчасна психологічна та фізична смерть або трансцендентність, вихід за межі своєї хвороби і використання зустрічі зі смертю як стимул до поліпшення якості життя, як механізм особистісного зростання.

Встановлено, що конфронтація з особистою смертю (“моєю смертю”) – це унікальна межова ситуація, яка змінює стиль і характер життя індивіда у світі: погляди, цінності, життєві пріоритети, часову перспективу. Усвідомлення смерті виводить зі стану занурення в тривіальне і буденне, додаючи життєву глибини і гостроти. У пацієнтів з’являється абсолютно інша перспектива: відчуття звільненості (пооява здатності свідомо не робити того, чого не хочеш); зменшення страхів, пов’язаних із міжособистісним спілкуванням, і стурбованості через відчуженість; загострене переживання життя в теперішньому замість відкладання його на майбутнє; переживання природних явищ як значущих подій; збільшення готовності до ризику тощо. Конфронтація зі смертельною хворобою також спричинює в онкохворих внутрішньоособистісні зміни, а саме: переосінка життєвих цінностей (помічено, що на перший план виходять духовні цінності, а не матеріальні, про які пацієнти не згадують взагалі); зміцнення і переосмислення віри в Бога; поява нових захоплень, хобі; усвідомлення значущості родинних зв’язків та їх зміцнення.

Екзистенціалісти вважають, що смерть, як і страждання, теж має сенс. Перед лицем смерті ми зобов’язані максимально використовувати відведений нам час. В основі сенсу людського життя лежить принцип безповоротності

існування. Цю думку і слід доводити до невиліковно хворої людини, щоб вона взяла на себе відповідальність за власне життя. Сенс же страждання в тому, що воно оберігає людину від апатії й духовного заціпеніння. Поки людина здатна до страждання, вона залишається духовно живою – росте і мужніє в стражданнях, які роблять її багатшою й сильнішою.

Найбільш вираженими в онкохворих клієнтів є такі екзистенційні переживання: усвідомленість своєї фундаментальної ізоляції; відчуття провини перед рідними через своє захворювання; усвідомлення своєї неможливості працювати як раніше (у жінок) і надмірне прагнення зберегти професійний статус та можливість продовжувати активну трудову діяльність (у чоловіків); бажання, як і раніше, піклуватись про своїх рідних та неможливість усе це здійснити; прагнення до людської взаємодії та побоювання, що оточуючі почнуть їх уникати, вважати неповноцінним, розпускати плітки про причину хвороби; відчуття своєї нікчемності, непотрібності нікому; обмеження у вільному виборі бажаного, у тому числі – майбутнього життєвого шляху; страх стати тягарем для близьких через хворобу; страх смерті; втрата сенсу існування.

На основі проведеного дослідження вироблено низку практичних рекомендацій для допомоги онкохворим клієнтам, що стосуються: по-перше, самих онкохворих, щоб зняти напругу і тривогу при зустрічі з межовою ситуацією невиліковної хвороби, зокрема покращити емоційний стан, взаємостосунки та якість життя загалом; по-друге, медперсоналу, тому зорієнтовані на емоційно-особистісні контакти з такими хворими; по-третє, рідних, яким пропонуються конкретні поради, що допоможуть уникнути помилок у спілкуванні з онкохворими близькими людьми.

Із вищесказаного можна зробити такі висновки:

1. Конфронтація з особистою смертю (“моєю смертю”) – це унікальна межова ситуація, яка змінює стиль і характер життя індивіда у світі: погляди, цінності, життєві пріоритети, часову перспективу.

2. Онкохворі пацієнти намагаються подолати конфронтацію з невиліковною хворобою за допомогою роботи, віри в Бога, переосмислення життєвих цінностей і життя загалом, а також прагнучи до людського спілкування, розуміння й підтримки.

3. Терапевтичні історії людей, в яких після конфронтації зі смертю відбулися значні особистісні зміни, мають важливе значення для психотерапії. Справа за технікою, яка дозволила б психологам використовувати цей терапевтичний ресурс для всіх пацієнтів, незалежно від їх життєвих колізій.

1. Франкл В. Человек в поисках смысла : сборник / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1987. – 236 с.
2. Франкл В. Психотерапия на практике / В. Франкл. – С. Пб. : Ювента, 1999. – 256 с.
3. Франкл В. Э. Основы логотерапии. Психотерапия и религия / В. Э. Франкл. – С. Пб. : Речь, 2000. – 286 с.
4. Экзистенциальная психология / под ред. Р. Мей // Экзистенция / под ред. Р. Мей [и др.]. – М. : Апрель Пресс, ЭКСМО-Пресс, 2001. – 624 с.
5. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия / И. Ялом. – М. : Класс, 1999. – 576 с.

КОМІЧНЕ І ЙОГО ВИЯВИ У РІЗНИХ ВИДАХ МИСТЕЦТВА

Яремак Анастасія,
ІІІ курс, філософський факультет
Науковий керівник – Бабій Л.Т.,
кандидат філософських наук, доцент

“Комічне” походить від грецького слова *komikos*, що в перекладі означає “веселий”, “смішний”. Різні сучасні джерела дають подібні визначення комічного і сходяться на думці, що комічне – це категорія естетики, яка виражається у формі висміювання історично зумовленої невідповідності певного соціального явища, діяльності чи поведінки людей, їх звичаїв об’єктивному розвитку подій та естетичному ідеалу прогресивних суспільних сил.

“Об’єктом комічного можуть бути найрізноманітніші явища, за винятком тих, що пов’язані із великим стражданням, горем, крахом високих ідеалів і загибеллю достойної людини; об’єктами комічного не повинні бути масштабні історичні події і процеси, якщо вони, по суті, прогресивні і революційні, як і винятковий героїзм і великі відкриття, що супроводжувалися винятковими труднощами і драматизмом” [2, с.96–97]. Не підлягає зображенню з позиції комічного і те, що пов’язано з надзвичайною жорстокістю, нищністю, страхіттями” [2, с.97]. Наприклад, відомий актор і кінорежисер Ч.Чаплін після того, як зняв фільм-сатиру на Гітлера “Диктатор”, сказав: “Звичайно, якби я знав тоді про справжні жахи німецьких концтаборів, я не зміг би зробити “Диктатора”, не зміг би сміятися над нацистами, над їх страхливою манією знищення” [5, с.390].

“Сміх заразний і тяжіє до колективності, на людях він інтенсивніший. Найсприятливіші для комічного ті мистецтва, які розраховані на масову аудиторію – театр, кіно, цирк. Характерно, що актори, які добре знають особливості сприйняття комічного, зазвичай звертаються з комедійним текстом не безпосередньо до телеглядачів, а до аудиторії, з якою є зворотній зв’язок” [4, с.80].

“Комічне знаходиться відображення і в музиці, яка говорить з людьми на безпосередній мові душі. Трансформація жанрів – один із засобів створення комічного в музиці. Наприклад, Й.Гайдн у Лондонських симфоніях порушує логіку танцювально-побутових жанрів несподіваними паузами, контрастами, завдяки чому виникає комічний ефект” [4, с.80].

Напевно, лише в ХХ столітті музика стала активно шукати власні, суто музичні засоби для створення комічних образів.

У музиці І.Стравінського, Б.Бріттена, С.Прокоф’єва, Д.Шостаковича елементи гумору, сатири, гротеску займають доволі суттєве місце і не лише в операх, але й в інструментальних жанрах, де відсутні і слово, і сценічна ситуація, і гра актора-співака.

І все ж, незважаючи на важливі художні відкриття, які були зроблені в цьому напрямі музикантами у ХХ столітті, у музичній творчості комічне не завоювало і ніколи, очевидно, не завоює такого місця, яке воно здавна займає в літературі, драматичному театрі, образотворчому мистецтві, кінематографі.

Це пояснюється тим, що музика за своєю природою є мистецтвом безпосереднього висловлення почуттів, переживань, душевних поривань людини, і чим піднесеніші, благородніші, одухотвореніші емоції вона виражає, тим більша її художня сила. Тому так нескінченно важко музичними засобами висловити предметну пристрасть та ще й засудити, заклеймити, висміяти її – у зв’язку із цим варто послатися на афоризм Рескіна: “Можна співати про втрачене кохання, але не можна співати про втрачені гроші” [6].

“Жанр комічної опери сформувався з появою в Італії опери-буф в 30-х роках ХVІІІ століття. Найвищий її розквіт – творчість Дж.Перголезі. Сповнена веселого гумору, опера-буф демократизувала театр та музику, яка стала простою і пісенною і мала в собі фольклорні мотиви... Опера-буф вплинула на творчість віденських класиків, а через них на європейську музику” [4, с.80].

Єдиний вид мистецтва, який не здатний відобразити комічне, на думку Ю.Борева, – архітектура. “Комічна будова чи споруда – біда і для глядача, і для жителя, і для відвідувача. Архітектура, яка прямо висловлює ідеали суспільства, не може через свою специфіку будь-що безпосередньо критикувати, спростовувати, а відповідно, і висміювати” [4, с.80].

Скульптура зближується з музикою й архітектурою: вона є мистецтвом, що переважно стверджує і прославляє, ніж критикує і викриває (щоправда, є доволі успішні приклади протилежного в скульптурі, наприклад, портрет Павла І чи пам’ятник Олександрі ІІІ, створений Трубецьким. У цих творах видима імпозантність і велич приховують тонкий, але отруйний сатиричний підтекст).

Щодо літератури, то найбільшого поширення й найзначнішого історичного розвитку з усіх видів комічного здобула сатира. “Сатира – це форма комічного, сутність якої полягає в тому, що шляхом використання особливих засобів та прийомів досягається критика недоліків, пороків, суперечностей соціальної дійсності як такої, що знищує їх” [1, с.82]. “Як конкретний літературний жанр сатира виникає в Древньому Римі (моралістичні сатири Горация і громадянські – Ювенала). ... З розвитком середньовічних міст пов’язаний розвиток анекдота (короткої оповіді про незначну, але характерну подію з життя історичної постаті) і фаблю (короткого віршованого комічного або сатиричного оповідання), комічного тваринного епосу, майданного фарсу (виду народного театру або літератури). ... Яскравим виразником романтичної іронії (Дж.Байрону, Е.Т.А.Гофману, Г.Гейне) притаманне сприйняття життя як в універсально-гумористичному напрямі, так і в соціально-сатиричному. З розвитком критичного реалізму чиста сатира відходить, проникаючи у всі прозаїчні жанри (Ч.Діккенс, У.Теккерей). Наприкінці ХІХ–ХХ ст. сатира вдосконалюється у творчості М.Твена, А.Франса, Г.Уеллса, К.Чапека, Я.Гашека, Г.К.Честертонна, Б.Шоу, Г.Манна, Б.Брехта, які викривають пороки сучасної цивілізації, що переживає кризу, зберігаючи віру в об’єктивний ідеал. На відміну від їхньої сатири, сатира модернізму, розробляючи проблему відчуження людини в буржуазному суспільстві, пронизана відчуженням безвихідності та абсурду (Е.Йонеско). В останні більш як півстоліття сатира інтегрується в наукову фантастику (О.Хакслі, А.Азімов, К.Воннегут та інші) [3].

Отож цілком можна погодитися з Юрієм Боровим, який підсумовує, що: “Сміх – емоційно насичена естетична форма критики. Він надає художнику (наприклад, Рабле, Вольтеру) безмежні можливості для серйозно-жартівливого й жартівливо-серйозного відношення до забобонів свого часу” [4, с.80]. Тільки сміх, який має соціальне начало, є комічним.

1. Эстетика / за ред. В. О. Лозового. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 82.
2. Сморг Л. О. Эстетика / Л. О. Сморг. – К. : Кондор, 2005. – С. 96–97.
3. Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс].
4. Боров Ю. Эстетика / Ю. Боров. – М. : [б. и.], 1988. – С. 80.
5. Чаплин Ч. Моя биография / Ч. Чаплин. – М. : [б. и.], 1966. – С. 390.
6. www.da.kg/comedy/14-vozmozhnosti_komicheskogo

ПЕРЕКЛАДИ “СВЯТОГО ПИСЬМА” ЕРАЗМОМ РОТТЕРДАМСЬКИМ

Трачук Марія,

III курс, філософський факультет
Науковий керівник – Ларіонова В.К.,
доктор філософських наук, професор

Видатний гуманіст епохи Відродження, письменник, теолог, учений Еразм Роттердамський (справжнє ім'я та прізвище – Герхард Герхардс) народився 28 жовтня 1466 або, за іншими даними, 1469 р. у Роттердамі (звідси його літературний псевдонім – Роттердамський) у бюргерській сім'ї. Цілком підставно зажив слави лідера європейського гуманізму.

Передчасно осиротілий хлопчина самотужки прокладав собі дорогу в житті. Зомолоду кілька років (1488–1493) провів у монастирі, де захоплено студював твори античних авторів. Перебування серед ченців породило в ньому відразу до середньовічної схоластики й церковщини. Внаслідок різних обставин змушений був часто змінювати місце проживання: жив у Нідерландах, Франції, Англії, де подружився з англійськими гуманістами Дж.Колетом, Т.Мором і Дж.Фішером.

Роттердамський увійшов в історію філософської думки не тільки як автор твору “Похвала Глупоті”, яка принесла йому світове визнання, але і як перекладач. Його зусиллями були видані грецький текст Нового Завіту та його латинський переклад, здійснені численні коментарі до Євангелій.

Мислитель зумів віднайти переклади Нового Завіту Лоренцо Валли, які вважалися втраченими. Після їх опублікування Еразм вніс деякі поправки до тексту свого духовного наставника, зацікавився проблемами перекладу цієї величної книги. Так, наприклад, заміна латиною заглавного вірша першої Євангелії викликала масове обурення серед ченців. Здавалося б, заміна латинського *verbum* на *sermo* не дуже суттєва, адже ці два слова загалом означають той самий зміст – “Спочатку було слово”. Проте *verbum* підкреслює цілісність особи Отця, а *sermo* послаблює її. Мислитель намагався довести, що ніякого новаторства в новому перекладі немає. Адже його заміна – це лише більш

точний переклад грецького слова *логос*, який навіть у давнину розуміли й сприймали по-різному. Наприклад, у Цицерона дане слово було тотожне розумові, який поступово втілюється в мові. Не слід забувати, що логос – це не просто слово, а слово, яке роздумує, і саме тому Еразм здійснює цю заміну. Після прочитання твору “Краса латинської мови”, автором якого був Лоренцо Валла, Роттердамський дає свій коментар і доходить висновку, що спочатку було слово, тобто красномовство чи голос Божий, який дав надію на те, що людина зможе опанувати істиною. Більше того, філософ запропонував ввести в текст словосполучення: “*elokuentia vera theological*”, що означає в перекладі розуміння божественного красномовства, а також істинної божественної переконливості.

Досліджуючи діяльність мислителя, нідерландський філолог Гаета, який поглиблено займається аналізом його творів, звертає увагу, що різне тлумачення слова *логос* є не тільки богословською суперечкою. Навіть філологія допускає певне протиставлення при здійсненні перекладу цього слова.

Другу важливу поправку Еразм вніс уже в Новий Завіт у вірш Матвія: 3:2, 4:7, 1:15. У тексті міститься заклик до каяття. Замість традиційного перекладу з грецької “*metanoeteite* як *roenitenteat agite*”, що означало “покайтеся”, або “творіть покаяння”, Роттердамський 1516 року запропонував словосполучення “*roenitenteat vos*”, яке перегукувалось зі словосполученням “нехай викличе у вас покаяння”. Пізніше він додав до офіційного перекладу ще й слово “одумайтесь”. На думку філософа, його переклад був кращий, адже грецьке дієслово означає “подумайте по-іншому”. Мислитель вважає, що попередні переклади своїми текстами поставили під сумнів таїнство каяття. Пізніше Еразм розглядає Євангеліє від Марка, де сказано: “Покайтеся й увіруйте в Євангеліє”. Саме цим перекладом він намагався продемонструвати той факт, що одне й те саме слово може мати декілька значень, і кожне з них буде по-своєму правильне. Філософ дає коментар і до сьомого послання Павла до коринтян. Адже печаль заради Бога приносить покаяння і спасіння. Значені нововведення викликали суперечності між тлумаченнями філософа і священників. Саме Еразм Роттердамський зумів довести складність католицького таїнства покаяння. Люди не повинні сприймати слова буквально, тому що досить часто мислитель висловлює свої думки алегорично. Еразм розпочинає висвітлювати проблему сутності Бога. Намагається переконати своїх опонентів у тому, що розглядати Бога як Отця, Сина і Духа потрібно дещо по-іншому. Адже Отець, Син і Дух – якості Бога як певної одиничної досконалості, і саме завдяки цьому дані персони не можуть бути самостійними сутностями. Незважаючи на вчення Боеція, який побачив у Богові три окремі сутності, ми повинні розуміти наявність трьох лиць, які доповнюють одна одну.

Еразм зумів внести корективи в “Молитву Господню”. Даючи короткий коментар, філософ доходить висновку, що молитву подають не в повному обсязі, а значно скорочують. Що ж стосується “Часослова”, то тут виникли проблеми не із самим текстом, а, як не дивно, з виданням. Роттердамський з'ясував, що текст не має розміщуватися в книзі молитов, а повинен видаватися окремою книгою. 1519 року мислитель, незважаючи на критику, здій-

снює переклад цього тексту з грецької, змінивши при цьому тільки шрифт (він зробив його меншим).

Роттердамський пише твір “Мандрівка апостолів Петра і Павла”, схожий на передмову до Нового Завіту. У ньому філософ звертається до свого друга Діонісія і радить йому менше звертати уваги на думки людей, бо вони дуже передбачувані й меркантильні.

Еразм Роттердамський був прихильником церковної реформи, прагнув звільнити християнство від догматизму. Тлумачив релігійні догми і Писання в історичному і моральнісному сенсах.

Отже, можна зробити висновок, що Еразм Роттердамський своїми перекладами Святого Письма намагався, у першу чергу, внести уточнення й змінити догматичні переконання суспільства. Що ж слід зробити для того, щоб індивід не зазнавав духовних утрат? Треба активно впливати на релігійні переконання людей і суспільні відносини з позицій християнського гуманізму. А зі зміною людини повинні відбутися очікувані суспільні перетворення.

1. Роттердамський Еразм. Похвала Глупоті. Домашні бесіди / Еразм Роттердамський ; перекл. з латини В. Литвинова, Й. Кובה. – К. : Основи, 1993. – 319 с.
2. Роттердамський Еразм. Філософські роздуми / Еразм Роттердамський ; перекл. з латини Й. Кובה. – К. : Основи, 1995. – 46 с.
3. Роттердамський Еразм. Педагогічний трактат / Еразм Роттердамський ; перекл. з грецьк. В. Литвинова. – К. : Основи, 1994. – 23 с.
4. Роттердамський Еразм. Уривки / Еразм Роттердамський ; переклади з грецьк. та латини Нового Завіту А. Армус. – К. : Либідь, 1996. – 234 с.
5. Козловски П. Культура гуманізму : Общественно-культурные последствия техн. развития / П. Козловски. – М. : [б. и.], 1997
6. Мир и христианская традиция // Вопросы философии. – 1993. – № 8.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Гринишин Іван,
III курс, філософський факультет
Науковий керівник – Гнатюк Я.С.
кандидат філософських наук, доцент

Штучний інтелект (ШІ) – метафорична назва одного з найпріоритетніших наукових напрямів, що охоплює потужний арсенал теоретичних і технічних засобів, спрямованих на вирішення комплексу актуальних і водночас складних проблем, пов’язаних із дослідженням інтелектуальної сфери людини, моделюванням її розумової діяльності, створенням інформаційних інтелектуальних систем, здатних перебирати на себе функції, що традиційно вважалися неперечною прерогативою головного мозку людини.

Розробки в галузі штучного інтелекту відносять до початку ХХ ст. Але теоретико-філософські витоки знань про властивості людського мислення простежуються ще з античності, зокрема в працях Сократа, Платона, Арістотеля.

Першу в історії спробу створення мислячої машини пов’язують з ім’ям Раймунда Луллія. Він сконструював машину, що складалася із системи кругів, що мали можливість обертатися. Кожен круг був поділений на сектори, забарвлені в різні кольори й помічені латинськими буквами. Круги з’єднувалися один з одним, і, приводячи їх в обертання, можна було отримати різні поєднання символів і кольорів – так звану формулу істини.

У середині ХХ ст. з появою комп’ютерів ідеї створення ШІ набувають широкого розповсюдження. Учені намагаються створити машини, які б могли “думати”, як людина. Хоча їхні намагання не увінчалися великим успіхом, розробки в цій галузі надали поштовх і розвиток іншим наукам. Комп’ютери дали можливість дізнатися людині про себе більше, ніж про комп’ютери.

Ми можемо чути, що комп’ютери можуть оперувати не лише нейтральними інформаційними даними, але й знаннями. Не на інформацію, а на знання, точніше, на зв’язок даних зі знанням, зорієнтовані дослідження із ШІ. Маніпулювання знаннями – головне призначення перспективних комп’ютерних систем, в основі яких лежать досягнення в галузі ШІ. Такі системи називають експертними. “Експертні системи” – це так звані інтелектуальні програми, які здатні робити логічні висновки на основі знань у конкретній предметній галузі, забезпечуючи тим самим розв’язання необхідних задач. Не випадково багато хто зі спеціалістів вважає, що саме з “експертних систем” починається ера ШІ, оскільки ці системи виконують свої міркування, звертаючись до бази знань. Процес формування знання зі структур даних здійснюється за допомогою специфічних правил, які репрезентують (представляють) знання.

Однією з важливих проблем у цій царині науки також є проблема мови. Хоча дослідження у цій галузі, що проводилися з 60-х р. ХХ ст., не мали серйозних успіхів, оскільки проблема перекладу з природної мови на штучну мову логіки виявилася досить складною. Загальному розв’язанню даної проблеми заважає обмеженість знань про те, яким чином людина розуміє інформацію, повідомлену природною мовою. Неясності, невизначеності й неточності, що містяться в смисловому змісті виразів природної мови, не дають змоги найдосконалішому комп’ютеру справитися з поставленою задачею. А люди у своєму повсякденному житті спокійно розв’язують такі задачі, що мають досить невизначений характер. Отже, щоб інтелектуальні системи типу ШІ мали такі здатності, слід навчити їх використанню нечітких знань.

Звідси розвивається новий напрям, а саме – нечітка логіка або теорія нечітких множин. Це перша теорія, що оперує з неясністю й неточністю, зробила істотний внесок у розвиток ідей із ШІ. У межах цього підходу було розроблено нові мови нечіткого програмування, які забезпечили сприятливі можливості для ефективного оперування нечіткими даними й нечіткими знаннями.

Єдиний об’єкт, здатний мислити, – це людський мозок. Тому будь-який мислячий пристрій повинен бути обов’язково виконаний за образом і подобою людського мозку, відтворювати його структуру, його принцип дії. Тому сьогодні дослідження в галузі штучного інтелекту дещо змінюють свої

орієнтири. Раніше першочерговою метою було створення розумної машини. Зараз же дослідники повертаються до людини, і на перше місце виходять проблеми принципу роботи людського мозку. І вже на основі отриманих логічних схем можна будувати інтелектуальні машини. Отримання таких фундаментальних знань дозволить створити штучний інтелект, що функціонує за природними принципами. Головний інтерес для нас являє саме інтелект, а не його механічна побудова. Логіка виступає тут як важливий інструмент, ключ до розуміння алгоритму мислення людини і подальшого дослідження штучного інтелекту.

Хоча вчені й поставили перед собою завдання моделювання функцій мозку людини, незважаючи на досягнуті успіхи, зіткнулися із серйозною проблемою. Виявилось, що, незважаючи на багатовікову історію досліджень, жодна з існуючих наук не змогла запропонувати який-небудь конкретний алгоритм людського мислення. Тому перед майбутнім постає широке поле діяльності для розв'язання проблем, контури яких окреслено лише в найзагальніших рисах.

Проблема штучного інтелекту відноситься до групи "хронічних" проблем, розв'язання яких насправді не є необхідним для виживання людства. Основною рушійною силою на сучасному етапі є наукова цікавість. Пройшли ті часи, коли створення повноцінного штучного інтелекту вважалося цілком здійснимим метою. Розробка проблеми хоча й не наблизилася до створення діючого штучного інтелекту, однак стимулювала розвиток багатьох галузей практичної науки і справила значний вплив на процес пізнання людиною себе як мислячої істоти. Зокрема, збагатилися наші знання принципів роботи мозку, його фундаментальних механізмів та його молекулярної природи. Прямим розвитком цієї сфери знання повинно бути розумне керування мозком у майбутньому, а також використання законів його діяльності для конструювання різноманітних механізмів, що складають основу технічного прогресу в нашу епоху. Якщо ми досягнемо успіху в цьому напрямі, то прокладемо шлях до створення механічних помічників людини в її повсякденному житті. Але найголовніше, чого ми не зможемо досягти, – це більш глибоке розуміння самих себе, що є більш ціннішим, ніж створення будь-яких штучних інтелектуальних програм.

1. Эндру А. Искусственный интеллект / А. Эндру. – М. : Мир, 1985.
2. Бостром Н. Сколько осталось до суперинтеллекта? / Н. Бостром // Информационное общество : сб. – М. : Издательство АСТ, 2004.
3. Никитина Е. А. Искусственный интеллект: философия, методология, инновации / Е. А. Никитина // Вопросы философии. – 2006. – № 11.
4. Поспелов Д. А. Моделирование рассуждений. Опыт анализа мыслительных актов / Д. А. Поспелов. – М. : Радио и связь, 1989 г.
5. Шалютин С. М. Искусственный интеллект / С. М. Шалютин. – М. : Мысль, 1985.

БАТЬКІВСЬКА СІМ'Я ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО МОДЕЛЬ МАЙБУТНЬОЇ СІМ'І

Мельникович Тетяна,
III курс, філософський факультет
Науковий керівник – Місиха Л.П.,
кандидат психологічних наук, доцент

Сім'я належить до тих суспільних явищ, інтерес до яких завжди був стійким і жвавим у науковців. Для суспільства знання такого соціального інституту, як сім'я має першочергове значення тому, що від її стану значною мірою залежить відтворення населення, створення й передача духовних цінностей, традицій. Із сім'ї ми черпаємо безцінний досвід взаємодії, любові, дружби, вона є осередком розвитку особистості. Сім'я – один із найважливіших феноменів, який супроводжує людину протягом усього її життя і являє собою системно-функціональне об'єднання емоційно близьких людей на основі шлюбу чи батьківства. Але, на жаль, в умовах трансформаційного суспільства відносини в сім'ї не завжди є цінністю, рідко орієнтовані на духовні принципи, і батьки не є прикладом для своїх дітей. Причини цього явища різні: алкоголізм, узалежненість від наркотичних речовин, деструктивне виховання, непорозуміння між батьками. Усі ці чинники є джерелами травматичного для дітей процесу розлучення батьків. За даними міської Івано-Франківської Ради за 2008 рік було зареєстровано 638 шлюбів і 367 розлучень. Демографічні дані демонструють те, що більше половини зареєстрованих шлюбів розпадається. Актуальність нашого дослідження в сучасному суспільстві має важливе значення, оскільки дає змогу зрозуміти, як впливає досвід проживання в батьківській сім'ї на формування уявлень про власну майбутню.

Творчий доробок вітчизняних і зарубіжних психологів із сімейної проблематики великий і різносторонній, що спричинило наявність багатьох методів дослідження, різних теорій та шкіл і відсутність єдиного прийнятого науковцями підходу до вивчення сім'ї.

У дослідженні ми спиралися на теорію Є.Г.Ейдеміллера, в якій він зазначає, що сім'я виступає як система й виконує свої функції за допомогою певних механізмів: структури сімейних ролей; сімейних підсистем; зовнішніх і внутрішніх границь сім'ї. На динаміку сімейних відносин впливають параметри сім'ї: сімейні правила, стандарти взаємодії, сімейні міфи, сімейна історія та стабілізатори сім'ї. Проживаючи в батьківській сім'ї, дитина переймає ці механізми та параметри, і вони стають основою для формування уявлень про майбутню сім'ю.

Таким чином, закладається модель сім'ї, і, шукаючи свого майбутнього шлюбного партнера, індивід несвідомо опирається на цю модель і у своєму сімейному житті дублює батьківські відносини. Є.Г.Силієв зазначає, що діти з багатодітних сімей можуть дублювати відносини із сестрами (братами).

Виходячи з вищеописаних теоретичних аспектів, мета нашого дослідження полягала в такому:

✓ Дослідити, чи залежить формування уявлень про майбутню сім'ю у старшокласників від того, наскільки їхня батьківська сім'я є благополучною;

✓ дослідити за допомогою проєктивних методів, які саме елементи батьківської сім'ї "передаються" в майбутню.

Для реалізації мети використовувалися такі методики: "Соціограма сім'ї" (батьківської та майбутньої), автором якої є Є.Г.Ейдемільер та авторська анкета.

Досліджуваними були учні 11 класу гімназії № 2. Ми запропонували їм виконати методику "Соціограма сім'ї". Спочатку їм було запропоновано відповідно до інструкції намалювати майбутню сім'ю, а потім батьківську. Також учні заповнювали анкету, запитання якої були спрямовані на отримання даних про благополучність батьківської сім'ї. Малюнки дітей були дуже різноманітні, і тому в їх трактуванні ми опиралися на працю Д.Дилео "Дитячий малюнок та інтерпретація" і на працю Грегга М. Ферса "Таємний світ малюнка". У дослідженні взяло участь 25 підлітків. Зіставивши дані анкет та соціограм сім'ї, ми отримали такі результати:

✓ 44% учнів, що вважають свою батьківську сім'ю благополучною, бажають, щоб в їхньому власному сімейному житті відносини з партнером були схожі на відносини між батьками. Соціограми цих досліджуваних характеризуються повною передачею структури сімейних ролей; сімейних підсистем; зовнішніх і внутрішніх границь із батьківської сім'ї в модель майбутньої, що було зображено на малюнках. Деякі учні в соціограмі майбутньої сім'ї яскраво виділяли ті елементи, які були намальовані в соціограмі батьківської сім'ї дрібними та невиразними. Це свідчить про дію механізму компенсації незадоволених потреб.

✓ 40% учнів указали, що їхня батьківська сім'я благополучна, однак вони бажають інших відносин у майбутній сім'ї, зазначили також те, що не бажають перенесення цінностей із батьківської сім'ї у власну. У соціограмах майбутніх сімей у цих досліджуваних спостерігається зміна рольової структури сім'ї на відміну від батьківської. Також границі сім'ї характеризуються дифузністю, нечіткістю. Як і в першому випадку, спостерігається механізм компенсації незадоволених потреб.

✓ 4% досліджуваних, які визначили батьківську сім'ю частково благополучною, зазначили, що бажають тільки деякою мірою перенесення цінностей батьківської сім'ї в майбутню. На соціограмах досліджуваних дуже схематично малювали сім'ї; спостерігалася повна передача ієрархічної структури сім'ї з батьківської в модель майбутньої.

✓ 12 % учнів, які визначили сім'ю як неблагополучну, зазначали в анкетах, щоб цінності їхньої майбутньої сім'ї були повністю відмінними від цінностей батьківської сім'ї. Порівнюючи соціограми сімей цих досліджуваних, можна спостерігати передачу ієрархії батьківської сім'ї в модель власної, "розмитість" границь обох сімей та сильну схематизацію малюнка.

Ми можемо робити висновки про те, що рівень благополучності батьківської сім'ї має вплив на формування моделі майбутньої: учні з благополучних сімей прагнуть перенесення сімейних цінностей батьківської сім'ї у

власну майбутню, на відміну від дітей із неблагополучних, що прагнуть змінити сімейні цінності та установки.

Можна констатувати факт перенесення ієрархії батьківської сім'ї в майбутню незалежно від рівня її благополуччя.

Проаналізувавши соціограми сімей досліджуваних, робимо наступний висновок про те, що такі структурні елементи сім'ї, як структура сімейних ролей та сімейних підсистем; зовнішні внутрішні границі сім'ї, ієрархія взаємодії передаються з батьківської сім'ї в модель майбутньої.

Ті елементи, які на соціограмі батьківської сім'ї досліджувані малювали невиразно, можна трактувати як "проблемні зони". Спостерігається зображення цих елементів у соціограмах майбутніх сімей чітко та виразно, що свідчить про дію механізму компенсації незадоволених потреб. Те, що не задовольняється в батьківській сім'ї, учні перенесли в схематичну модель майбутньої та яскраво виділили. Ми очікуємо від майбутньої сім'ї задоволення того, що в батьківській залишається "проблемною зоною".

Проаналізувавши дані дослідження, можна стверджувати, що виховання в батьківській сім'ї першочергово впливає на формування уявлень про власну майбутню сім'ю. Звідси постає важливість орієнтації сучасної сім'ї на вищі духовні цінності як у вихованні дітей, так і в розбудові самих стосунків.

1. Дилео Джон. Детский рисунок: диагностика и интерпретация / Джон Дилео. – М.: Апрель Пресс, ЭКСМО-Пресс, 2001.
2. Шнейдер Л. Б. Семейная психология: учебн. пособие для вузов / Л. Б. Шнейдер. – 2-е изд. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2006.
3. Эйдемиллер Э. Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия: учебн. пособие для врачей и психологов / Э. Г. Эйдемиллер, И. В. Добряков, И. М. Никольская. – С. Пб.: Речь, 2003.
4. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования / под ред. Е. Г. Силяева. – М.: Академия, 2002.
5. Андреева Т. В. Семейная психология: учеб. пособие / Т. В. Андреева. – С. Пб.: Речь, 2004.

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІ РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ

Кияк Дарина,
IV курс, філософський факультет
Науковий керівник – Кияк С.Р.
доктор теології,
доктор філософських наук,
професор

Феномен релігійної віри в релігієзнавстві та теології розглядається як основоположна категорія, яка розкривається через цілий ряд її ідентифікуючих характеристик. З огляду на це для виявлення особливостей ідентифікації релігійної віри спершу потрібно зрозуміти сутність двох понять – "феномену віри" й "ідентичності" та характер їхнього поєднання.

Проблемі “ідентичності”, зокрема її релігійному аспекту, у сучасній науці приділяють значну увагу. Ідентичність тлумачиться науками двояко: як ідентифікація-ототожнення і як встановлення відмінностей, зокрема “ототожнюватися” або “ототожнитися” – означає вважати себе за такого самого, як хтось інший, ідентифікуватися з кимсь іншим, через когось [7, с.165].

Натомість з теологічної точки зору під ідентичністю розуміється “...повна відповідність тому, що є ця річ, чи тому, що цю річ означає..., тобто предмет (явище) здатний залишатися самим собою, поширюючи на всі форми вияву сутності свого буття”. У філософському тлумаченні робиться наголос на те, що: “...ідентичність ества існує і виявляється лише в самому естві через його параметри, але ніколи поза ними” [4, с.25–26].

Поняття ідентичності в релігійному контексті ми можемо, навіть повинні розглядати невід’ємно від сутності людської особистості, зокрема від її релігійного світогляду, світорозуміння, сприйняття нею соціуму та особистої ідентифікації з ним. Віра ж надає величезну можливість ототожнювати себе з тим, що закладено в нашому началі Богом-Творцем, тобто з тим добром, даром для людини бути особистістю і виконувати покликання, Богом дане на Землі. Тому, на думку кардинала Йозефа Гьофнера, людська особовість покликана вдосконалюватися у мудрості, вивищуючись над “світом речей”, бо людина є неповторна й унікальна, самостійна, є відповідальним носієм (суб’єктом) тілесно-духовної цілісності, наділеним свободою і моральною сумлінністю, який усвідомлює своє покликання до “внутрішньої життєвої злуки з Богом” [3, с.39–41].

Ототожнення людини із суспільством починається з питання феномену віри як обов’язкового атрибуту всякого суспільного людського буття, в якому виявляються переконання індивіда, спонуки й причини його суспільної діяльності та зміст світосприйняття.

У “понятті віри” теологія розрізняє аспект об’єктивний чи об’явлену правду, подану, щоб увірувати, й аспект суб’єктивного сприйняття істин чи особисте запевнення Бога щодо цих істин [2, с.48]. Відтак, від віри як характеристики ідентичності є невіддільним поняття “аналізу віри”, тобто: “...вивчення спонук, що спрямовують нас до віри в Бога, котрий із власної волі об’явився в Ісусі Христі” [1, с.15].

Разом із тим існує й дещо інший, морально-комунікаційний аспект теологічного подання значення віри, де віра – перша з трьох цнот (віра, надія, любов), що називаються теологічними, бо в’яжуть людину з Богом й описують її становище щодо Бога, який першим звернувся до людини. Тому віра є відповіддю на Боже Об’явлення [8, с.297].

Людині як індивіду для ідентифікації власного буття з буттям Бога і його творіннями дано від народження підсвідомий пошук віри (так званий інстинкт віри), пошук Когось, Першопричини всякого буття на об’єктивних засадах. Наприклад, свята Тереза від Дитятка Ісуса, як і більшість католицьких містиків, порівнювала світ із Книгою Природи, де всі люди представлені як різні квіти. І свята вважала, що скромність фіалки анітрохи не є менш вартісною, аніж пишнота троянди чи чистота лілії. Навпаки, всі квіти доповнюють одна одну, створюючи величну Книгу Природи [6, с.15–16]. Тобто

людина повинна ідентифікувати себе як особистість, рівну іншим особистостям, з якими вона покликана жити в злагоді, рівно ж як і в згоді з Волею Божою, оскільки всі творіння існують завдяки їй.

Об’єктивності віри в наш час загрожує “приватизація віри”, оскільки “Ми рухаємось у світі релігійних і етичних цінностей, як вередливий покупець у магазині. Ми сунемо свій візок між стелажми й беремо з полиць те, що нам подобається: одну пляшку для душевного спокою, ароматичну і зручну до взяття як старий монастирський лікер... З правд віри беремо те, що здається безпосередньо основним і є відповідно запакованим” [5, с.75–76].

Автоматично певна неусвідомленість відповідальності ставлення до віри призводить до її втрати як цілі й істинності життя, а в підсумку – релігійної ідентичності як визрілої особовості людини в Бозі, втрати кристалізації її духовної мудрості і спокою духа.

Поряд із теологією соціологія вирізняє два типи ідентичності: ідентичність суспільну й індивідуальну, які також представлені і в релігійній ідентичності. В основі цього поділу папа Іван Павло II бачив людину, бо: “Через людей будується моральний лад, який є проявом віри і характеру людини” [7, с.169]. Тому в суспільному сенсі встановлення морального ладу є конфліктом між “я” ідеальним і “я” дійсним, коли людина повинна визнати себе тим, ким вона є: якщо “троянда” – бути нею, якщо ж “фіалка” – не прагнути потрапити в те середовище, де твоя праця не буде потрібною, а навіть шкідливою, а старатися бути в Книзі Природи на своєму “місці”, приносити корисні плоди власного життя, реалізуючи “я” дійсне.

Тобто віра як невід’ємна характеристика ідентичності людини є важливим джерелом її становлення і формування, оскільки допомагає самоствердитися людині як особистості, стимулює її до пошуку чогось вищого, надприродного – осягнення вічності як надприродної духовної складової ідентичності. Віра також втворює шлях незмінності ідентичності, його сталості протягом тривалого відрізка часу; вона має також важливе функціональне наповнення, виявляючись у суспільних рисах ідентичності – суспільній солідарності та допомозі ближнім, якої вони прагнуть і вірять у те, що її отримують.

1. Аналіз віри // Малий теологічний словник. – Івано-Франківськ: ІФТА, 1997. – С. 15.
2. Віра // Малий теологічний словник. – Івано-Франківськ: ІФТА, 1997. – С. 48.
3. Кардинал Йозеф Гьофнер. Християнське суспільне вчення / Кардинал Йозеф Гьофнер. – Львів: Свічадо, 2002. – 304 с.
4. Кияк С. Релігійно-теологічна парадигма феномену українського католицизму та його ідентичності / С. Кияк // Нові обрії: наукові праці Інституту фундаментальних досліджень. – Вип. 11: Довкілля. Соціально-економічні науки і гуманітарні проблеми. – К.: Логос, 2007. – С. 21–31.
5. Stecher R. Ein Singen geht über die Erde / R. Stecher. – Innsbruck; Wien, 1994. – 88 s.
6. Therese M. Geschichte einer Seele. Die Heilige von Lisieux erzählt aus ihrem Leben / M. Therese. – Leutesdorf: Johannes-Verlag, 2004. – 247 s.
7. Wałak B. Edukacja wobec zagubionej tożsamości ucznia / B. Wałak // Język. Religia. Tożsamość. – Głogów, 2007. – Т. 1. – S. 165–171.
8. Wira // Ilustrowana encyclopedia dla młodzieży. Bóg. Człowiek. Świat. – Katowice, 1991. – S. 297.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕТИКИ ІУДАЇЗМУ І ХРИСТІЯНСТВА: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ

Прокопів Василина,
ІІІ курс, філософський факультет
Науковий керівник – Кияк С. Р.,
доктор теології
доктор філософських наук,
професор

Дослідженням таких історичних феноменів, як іудаїзм і християнство, займалися і релігієзнавці-дослідники, і філософи-просвітителі, і представники біблійної критики. Це й закономірно, оскільки ці дві релігійні системи створили численні храми, мають сотні мільйонів послідовників, займали і до цих пір займають значне місце у світі, в ідейному, економічному й політичному житті народів і держав.

Процес відділення християнства від іудаїзму розпочався з початком наук Ісуса Христа. Виступ Ісуса в Назареті (Мр. 6: 1–6) викликав обурення, оскільки Він висловив претензію до влади відпускати гріхи і заявив, що є Месією і Сином Божим (Мт.26: 63–64). Ці заяви Ісуса були, з одного боку, переступом рамок тодішнього іудаїзму, а з другого – у поєднанні з ученням про воскресіння Христа творили фундамент для післяпасхальної христології. Обидва ці елементи привели до того, що іудаїзм відділився від християнства, а християнство – від іудаїзму. Іудаїзм не визнав, що Ісус із Назарета є обіцяний пророками Помазаник Божий, і що поза Христом не може бути мови про спасіння (Дії 4:12) та відпущення гріхів (Дії 13:38). Апостол Павло в посланні до галатів (2:16) говорить, що “людина оправдується не ділами закону, а через віру в Ісуса Христа”. На думку опонентів християнства, таке навчання не віддзеркалювало релігійних переконань іудаїзму. Тому почалася жорстока боротьба проти нового вчення. Звістування Євангелія наштовхнулося на різкий спротив: допити, ув’язнення апостолів, переслідування єрусалимської спільноти, і врешті каменування й страти перших християн.

Хоча іудаїзм і християнство – релігії, що глибоко відрізняються, все ж їх об’єднує спільне джерело віровчення – Старий Завіт. Про взаємовідносини між Старим і Новим Завітами сказав Сам Ісус Христос словами: “Не думайте, що Я прийшов порушити закон або пророків: не порушити прийшов Я, а здійснити” (Мт 5:17). Тобто метою було не відмінити закон Мойсеїв, який став підготовчою базою для прийняття закону нового, а вдосконалити його й доповнити те, чого в ньому бракує. У чому ж полягає різниця між Старозавітним і Новозавітним об’явленням? Насамперед у тому, що Старозавітна Божа наука була передана через Мойсея. Новозавітне ж об’явлення подається Ісусом безпосередньо, Він відкрито промовляє до бажаючих слухати Його вчення.

Мойсеїв закон – це закон зовнішній, закон букви та рабства, який вимагав слухняності, але впорядковував тільки зовнішню поведінку людини, Ісус хоче від людини не тільки зовнішнього, видимого дотримання закону, – а

хоче, перш за все, чистоти внутрішніх роздумів та душевної прихильності [3, с.27].

Якщо Старий Заповіт взяв за основу закон справедливості: “Око за око – зуб за зуб”, то Новий відділяє кримінальне право від вищої етики прощення, де діють інші засади. Людям притаманно ненавидіти ворогів, але діти Божі повинні перемагати зло добром. Треба боротися з мстивими почуттями [4, с.71].

Старозавітна людина виконувала моральний закон через страх покарання. Мойсеїв закон за порушення майже кожної заповіді погрожував смертю. Новозавітний закон спонукає до моральності любов’ю.

Крім того, Ісус не тільки сповістив людям нове вчення, але й дав необхідну силу для того, щоби його виконувати. Мойсеїв закон у цьому відношенні був безсилем: він указував людині на її гріховність, але не давав сили і засобів, щоби позбутися тієї гріховності. Для новозавітної людини виконання цього закону полегшується силою святих таїнств, які вона отримує у Христовій Церкві, а також живим прикладом земного життя Ісуса Христа.

Для доповнення тих десяти Заповідей, які були дані Господом у Старому Завіті, Ісус Христос у Своїй Нагірній проповіді дає ще дев’ять, які ми називаємо Заповідями блаженства. Вони в позитивній, стверджувальній формі наголошують на необхідності формування таких моральних чеснот особистості, як смиренність, каяття, шанобливість, лагідність, правдолюбство, милосердя, чистота думок та вчинків, миролюбство, мужність у відстоюванні правди і справедливості. Наявність цих якостей надає людині повноти духовного існування – “блаженства” [1, с.401]. Тому Христос одночасно із законом подав приклад, здатний повести за собою і дати внутрішню силу для його дотримання – силу Духа (Дії 1:8; Ів. 16:13) [6, с.308]. Ісус звільнив людину від гріха (Рим. 6:1–19), а отже, звільнив її від опіки Закону. Він усунув внутрішнє протиріччя, котре перетворювало людську совість у полонянку зла, і тим самим припинив тимчасово діючий порядок: Він – “мета Закону”, бо дає віруючим доступ до справедливості через віру. Чи означає це, що для віруючих у Христа віднині не існує ніякої конкретної норми поведінки? Аж ніяк – ні. Вірно те, що юридичні і культові правила, які стосувалися настанов Ізраїлю, застаріли, але моральний ідеал заповідей залишився, Його підсумок – заповідь любові, котра і є завершенням та повнотою закону. Але сам ідеал перестав ґрунтуватися на старому надбанні. Він змінений присудністю Христа, котрий у Своєму житті реалізував цей ідеал. Закон став “законом Христовим” (Гал. 6:2; 1 Кор. 9:21).

Отже, аналіз морально-етичного вчення іудаїзму і християнства переконливо засвідчив, що ці дві релігійні системи тісно взаємопов’язані, оскільки є богонатхненними і мають спільну мету щодо формування високоморальної духовнобагатої особистості. Поряд з елементами спільності простежується і ряд відмінностей щодо спрямування морально-етичного вчення. Етика іудаїзму зосереджується на чіткому дотриманні закону, буквально сприймаючи виконання моральних настанов і заперечуючи постань Христа як Засновника християнської релігії. У свою чергу етика християнства акцентує свою увагу на внутрішньому вдосконаленні людини на основі формування християн-

ських чеснот, умінні любити і прощати тим, хто нас зневажає, не відкидаючи при цьому вчення Старого Завіту.

1. Академічне релігієзнавство. – К. : Світ Знань, 2000. – 862 с.
2. Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладені / переклад митрополита Іларіона (Огієнка). – Лондон, 1962. – 1072 с.
3. Марусяк М. Моральне богослов'я / М. Марусяк. – Снятин : ПрутПринт, 2004. – 170 с.
4. Мень О. Син людський / О. Мень. – Львів : [б. в.], 2006. – 370 с.
5. Пилкінгтон С. М. Иудаїзм / С. М. Пилкінгтон. – М. : Фаир-Пресс, 2002. – 175 с.
6. Словник біблійного богослов'я / за ред. Ксав'є Леон-Дюфура ; переклад Владики Софрона Мудрого ЧСВВ. – Рим ; Львів : Місіонар, 1992–1996. – 934 с.
7. Яроцький П. Л. Релігієзнавство / П. Л. Яроцький. – К. : Кондор, 2004. – 305 с.

ПЕРІОДИЧНІСТЬ СІМЕЙНИХ КРИЗ

Ярема Надія,
II курс, філософський факультет
Науковий керівник – Гайналь Т.О.,
кандидат філософських наук, доцент

Досліджуючи етапи життєвого циклу сім'ї, саме соціологія сім'ї паралельно вивчає і проблему криз шлюбно-сімейних відносин. Можна уявити роздратування молодят, яке виникло б, якби хтось у радісний момент весілля повідомив їх, що попереду як мінімум 7–8 криз шлюбу, і всі вони будуть нелегким випробуванням. Ці проблемні ситуації вимагатимуть від сім'ї ухвалення відповідних рішень. Тому кожен має бути обізнаний про їх настання. Хто попереджений – той озброєний.

Повністю уникнути суперечностей у подружжі неможливо. Від них не слід ухилятися, бо вони виникають, розв'язуються і знову з'являються. Варто зауважити, що в шлюбі об'єднуються різні люди з різним баченням світу, зі своїми психологічними і біоритмічними характеристиками, з різним вихованням й установками на шлюб. А це об'єктивно і суб'єктивно призводить до непорозумінь, хвилювань, дратівливості. До цього можна додати ще й короткочасні перепади настрою, депресії та стресові стани, характерні для кожної людини.

Серед дослідників немає єдності в погляді на класифікацію криз. В основному, розглядають кризи, зумовлені внутрішнім розвитком сім'ї і зумовлені зовнішніми вимогами (так звані стресори).

Розглянемо першу групу, тобто закономірні кризи розвитку:

1. Криза першого року шлюбу. Відзначається цікава закономірність: як тільки ставиться штамп у паспорті, обоє молодят своєрідний штамп привносять й у свою сім'ю – прагнуть побудувати своє життя за зразком життя своїх батьків. Причинами кризи можуть бути: відмінності в смаках, поглядах, характерах, різні уявлення про роль чоловіка і дружини, так зване “прити-

рання”. Кожному слід зрозуміти: з'єднавшись із наступним партнером, ви зіткнетесь із тими ж проблемами. Головне, що слід запам'ятати для цієї кризи – поступаючись, залишайтеся собою!

2. Криза трьох-чотирьох років шлюбу. У цей період у сім'ї вже з'являється дитина. І криза, здебільшого, пов'язана з втотою батьків та звиканням до нової соціальної ролі. Крім того, саме на 4-й рік сумісного життя припадає чергова трансформація любові: від пристрасної закоханості вона переходить до ніжності й прихильності. Не варто зациклюватися на материнстві і батьківстві. Запам'ятайте: краще, що ви можете зробити для вашої дитини – це побудувати міцні відносини з його батьком чи матір'ю.

3. Криза семи років шлюбу. У цей час у сім'ї вже все налагоджено: побут, відносини, спілкування, робота. Чоловік і дружина вже давно переситилися один одним. Саме в цей період вони можуть заводити позашлюбні зв'язки. Статистика свідчить, що на даному етапі сімейного життя ініціаторами розлучення найчастіше стають жінки. Проте чоловік не може швидко й легко зруйнувати те, що в нього є: будинок, сім'ю, звичний спосіб життя, бо цінує свою працю, свої зусилля, які знадобилися для створення всього цього. Дружина може недоотримувати від нього уваги, але він цінує її як матір своїх дітей, як жінку, з якою живе під одним дахом. Єдиний вихід для жінок – це новизна у відносинах.

4. Криза чотирнадцяти років шлюбу. “Сивина в бороду, круть у ребро”, – так говорять про чоловіків, які, проживши в міцному шлюбі більше десяти років, починають активно зраджувати, а іноді навіть кидають сім'ю [1, с.118]. Жінка в цей час, навпаки, дуже цінує своє сімейне вогнище. Щоб зберегти сім'ю, їй слід у цей період бути особливо чуйною й уважною та не з'ясовувати зайвий раз стосунків, не вдавати, що її чоловік їй байдужий.

5. Криза двадцяти п'яти років сумісного життя. Діти вирости, кар'єра зроблена. А що далі? Багато людей у цей період утрачають сенс життя. Дорослі діти турботи не потребують. Внуків ще немає. На роботі готуються до вашого виходу на пенсію. Найчастіше це відбувається з тими парами, хто бачив сенс життя і сумісного існування тільки в дітях. Але у свободі від турбот про дітей є переваги – можна зайнятися собою.

Розглянемо другу групу сімейних криз, зумовлених зовнішніми відносно до сім'ї стресорами [3]. Найчастіше вони пов'язані з кар'єрним ростом і є породженням 21-го століття. Це:

1. Криза п'яти років шлюбу. Привід для посилення цієї кризи подає жінка. У цей час вона виходить із декретної відпустки й повертається на роботу і розуміє, що нічого не встигає. Перед нею стоїть непосильне завдання: зберегти чистоту і затишок у будинку, приділити увагу дитині й чоловіку, виконати обов'язки на роботі та при цьому бездоганно виглядати(!). Тому визначте для себе те, що найбільш важливо. Не намагайтеся обійняти неосяжне. Для чоловіка вихід дружини па роботу – теж своєрідний стрес.

2. Криза десяти років. Особливість її в тому, що цей час збігається з індивідуальною кризою “середнього віку”. Людина починає аналізувати прожиті роки. Вірогідно, що в 30 років вона має мати за плечима освіту,

частково зроблену кар'єру, перспективи подальшого професійного зросту. Якщо цього немає, то, значить, хтось у цьому винен. Хто? Більшість людей схильні у своїх негараздах винуватити інших, перекладати провину на когось. Хто винен, що я чогось не досяг(ла) в житті? Сім'я. Причому, як для жінки, так і для чоловіка. Але те що хтось зробив блискучу кар'єру, зовсім не означає, що він щасливий, а навіть щасливіший за вас. Може, у вас є набагато більше. Просто треба це побачити й оцінити. Якщо у вас виникають такі думки, то відразу ж пригадайте: у всьому, що з нами трапляється, винні тільки ми самі і більше ніхто. Ми самі робимо вибір і будемо своє життя на підставі того, що для нас справді дороге і цінне. Не перекладайте відповідальність на своїх близьких.

Сімейні кризи трапляються далеко не у всіх сім'ях, а якщо все ж таки відбуваються, то зовсім не обов'язково у вищевказані терміни. Головне – сімейну кризу пережити. Адже, пройшовши кризу, стосунки стануть кращими і міцнішими. Сім'я покликана давати сили, а не віднімати їх.

Варто зазначити і роль суперечок у подружжі. Сперечатися – це значить уміти слухати й знаходити правильні рішення, уміти аргументувати свою позицію, розумно й точно переконувати. Викликаються вони дрібними недоліками подружжя, забудькуватістю, відмінностями в поглядах. Суперечка – нормальна і навіть необхідна річ у подружніх стосунках. Неблагополучна сім'я відрізняється від благополучної тим, що сварка в ній викликається не причиною, а приводом. У благополучній сім'ї подружжю погано, бо вони посварилися. У неблагополучній подружжя свариться, бо їм погано. Гете зазначав: “Я помічаю, що в сімейному житті суперечки корисні, бо вони допомагають краще пізнати один одного, зрозуміти й правильно підійти до розв'язання розбіжностей”. Більше того, розв'язання суперечностей – рушійна сила будь-якого розвитку.

Мабуть, жодна людина не одружується, щоб бути нещасною. Та, на жаль чи на радість, універсального рецепту сімейного щастя не існує. Кожна пара віднаходить і відпрацьовує його сама.

1. Личностно-ориентированная социология. – М. : Академический проект, 2004. – 608 с.
2. Солодников В. В. Социология социально-дезадаптированной семьи / В. В. Солодников. – С. Пб. : Директ, 2007. – 384 с.
3. <http://buket.ck.ua/index.php?name=Pages&op=page&pid=672>

МОТИВАЦІЯ НА ДУХОВНІСТЬ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Давиденко Ірина,
ІІІ курс, філософський факультет
Науковий керівник – Мішиха Л.П.,
доцент, кандидат психологічних наук

На даному етапі розвитку сучасного суспільства відбувається радикальна зміна досвіду поколінь, що сприяє утворенню культурологічного вакууму. Цей кризовий стан особливо гостро виявляється в молоді, оскільки швидко

зміна соціокультурних обставин ускладнює конструктивний процес особистісного становлення.

Проблематика духовності може небезпідставно вважатися однією з найактуальніших проблем сучасності. Зацікавленість цією темою спровокована її складністю та, як не дивно, її екстенсивною розробкою. Ця проблема є на вістрі часу й потребує глибоких наукових розробок. Над проблематикою духовності працювали такі вчені: Р.Мей, І.Ган де Віт, С.Гроф, Д.Портер, К.Роджерс, Р.Тоскова, Дж.Коннорс, А.Пілллетенські, Д.Елкінз, Г.Райх, А.Маслоу, І.Ялом, В.Франкл, Д.Леонтьєв, Б.Братусь, В.Знаков, В.Шадріков.

Актуальність вічних питань не залежить від віку, однак для молодих людей їхня невірність найчастіше призводить до глибокої особистісної кризи, втрати сенсу життя. Масштабність наслідків бездуховності стала підставою для проведення нашого дослідження, метою якого є вивчення прояву мотивації на духовність в юнацькому віці. Ми припустили, що низький рівень мотивації на духовність зумовлений відсутністю актуальних мотивів і потреб.

Віковий період юності був не випадково обраний для нашого дослідження. Оскільки саме цей віковий період є синдетивним для формування духовності, мотивація розглядається як основний механізм духовного становлення.

Духовність – це інтенція людини до вічних цінностей, це основа наступності поколінь, підтримки людського способу життя. Духовність – специфічна людська якість, яка визначає мотивацію й зміст, спрямованість поведінки особистості. Духовність проявляється в моральній, політичній, релігійній, естетичній, художній, але особливо значуща у сфері моральних відносин. Виховуючи духовність, ми розвиваємо насамперед моральну свідомість: моральні норми, принципи, ідеали, поняття.

У нашому дослідженні ми визначаємо духовність як складну динамічну систему смислових утворень особистості, репрезентовану етичним, естетичним, інтелектуальним та екзистенційним змістами процесів відображення і конструювання дійсності. Вивчаючи духовність як психологічний феномен, ми застосовували першочергово аналітичний метод дослідження. Основними елементами аналізу виступають змістовні компоненти духовності – моральний, естетичний, інтелектуальний (пізнавальний) та екзистенційний.

У нашому дослідженні ми використали такі методики: Методика “Ціннісні орієнтації (М.Рокіч)”, авторська анкета (спрямована на визначення свідомого сприйняття естетичного, екзистенційного, етичного та пізнавального компонентів), малюнок на тему “Духовність”. На нашу думку, дана добірка методик дозволяє нам всесторонньо оцінити актуальну мотивацію та мотиваційний потенціал до духовності. У дослідженні взяло участь 35 студентів Коломийського медичного коледжу ім. І.Франка віком 17–20 років.

У процесі дослідження за результатами Методики “Ціннісні орієнтації” (М.Рокіч) були відстежені такі тенденції ранжування термінальних цінностей: найбільш значущими стали здоров'я (фізичне і психічне), любов (духовна і фізична близькість із коханою людиною), життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд). Найменш значущими: продуктивне життя (максимально

повне використання своїх можливостей, сил, здібностей), матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів), громадське визнання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі).

Найбільш значущі інструментальні цінності: тверда воля (уміння настояти на своєму), чесність (правдивість, щирість), вихованість (хороші манери).

Найменш значущі інструментальні цінності: непримиренність до своїх хиб та недоліків інших, раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення), незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).

Такі результати, на нашу думку, зумовлені соціальною ситуацією розвитку (батьки забезпечують юнацтво, батьки перебувають за кордоном), освітою (нехтування духовним вихованням), актуальними потребами суспільства та його вестернізацією (швидка зміна соціокультурних обставин не сприяє конструктивному процесу особистісного становлення).

Дані методики “Ціннісні орієнтації (М.Рокіч)” корелюють із даними авторської анкети. На нашу думку, слід звернути увагу на низький рівень пізнавального розвитку досліджуваних, адже саме рівень актуального розвитку пізнавальної сфери є підґрунтям для розвитку екзистенційного, морального та естетичного компонентів духовності та, відповідно, переходу смислів у конкретні дії.

Згідно з даними проективної методики малюнка на тему “Духовність”, ми виокремили ті елементи, які найчастіше були зображені, і згідно зі словником тлумачення символів проінтерпретували: хрест (спасіння, перемога над смертю, центр світу, точка сполучення між небом та землею, дуалізм, єдність протилежностей, духовна єдність, інтеграція душі людини в горизонтальному та вертикальному аспектах), райдуга (преображення, небесна слава, межа між двома світами), ріка (світовий потік явищ, очищення, просвітлення), дім (центр світу, притулок, захист), сонце (вища космічна сила, всебачуще божество і його влада), квіти (потенційна можливість, розвиток у здійсненні, пристанище душ, мікрокосм людини), свічка (світло в пітьмі, життя, осяяння, також швидкоминуче життя, яке так само легко погасити, швидкоплинність, божественний світ), храм (мікрокосм, духовний центр світу, земний партнер небесного архетипу, місце перебування божества на землі, місце зустрічі трьох світів).

Проаналізувавши дані вищезгаданих методик і тлумачення символів, ми прийшли до висновку, що проблема низької мотивації на духовність сучасної молоді ще не настільки безнадійна, оскільки прослідковується високий рівень підсвідомих мотивів духовного розвитку. Г.Ферс зауважив, що спосіб створення малюнка не має особливого значення, оскільки всі малюнки відкривають дорогу до психіки чи змісту несвідомого конкретної людини, та виразно підкреслює роль символу в діяльності психолога, який (символ) “володіє цілющим впливом, прагнучи до збалансованості та цілісності особистості”. Мова малюнків – це голос несвідомого, лунаючий у ті моменти, коли свідомості не вистачає слів. У малюнках переплітається інформація, джерелами якої є як відкриті, так і глибинні пласти людської душі.

Отже, гіпотеза нашого дослідження була лише частково підтверджена, адже низький рівень мотивації на духовність пов'язаний не стільки з відсутністю актуальних мотивів та потреб, скільки з обездуховленим навчанням та вихованням особистості юнака на попередніх стадіях розвитку, за час яких підсвідомі потреби не були актуалізованими. Такі процеси не є дивиною, адже протягом років незалежності нашої держави основним завданням державного управління був розвиток економіки, а питання духовного виховання практично не були підняті. Відсутність чіткої програми духовного відродження власне молоді гальмувала втілення будь-яких реформ у всіх сферах суспільного життя.

1. Грегг М. Ферс. Тайный мир рисунка. Исцеление через искусство / Грегг М. Ферс // Грегг М. Ферс. Тайный мир рисунка, перевод с англ. – С. Пб.: Деметра, 2003. – 176 с.
2. Гуманістична психологія: антологія: в 3 т. / упоряд. та наук. ред. Р. Трач і Г. Балл. – Т. 2: Психологія і духовність. – К.: Університетське видавництво “Пульсарі”. – 2005. – 279 с.
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – С. Пб.: Питер, 2000. – 502 с.
4. Климишин О. І. Теорія і методика тренінгу розвитку духовності особистості: навчально-методичний посібник / О. І. Климишин. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. – 112 с.
5. Реан А. Психология человека от рождения до смерти / А. Реан. – С. Пб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 656 с.

ВОЛОНТЕРСТВО У ВИМІРІ ДУХОВНОСТІ ТА ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Дмитраш Іван,
IV курс, філософський факультет
Науковий керівник – Зеліско Л.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Молодь, маючи спільні, характерні для її покоління риси, диференціюється на групи, які займають у соціальній структурі суспільства особливе місце, вирізняються змістом і значимістю своєї ролі, своєрідністю культури й виконують тільки їм притаманні функції різної соціальної ваги. Так, студентство як особливий вид молодіжної субкультури, готуючись до свого майбутнього соціального становища інтелігента, знаходиться в напруженому пошуку змісту життя, прагне до ідеального конструювання дійсності.

Темою даного дослідження є активна участь студентів в освоєнні культурного простору, у його творчому, самостійному перетворенні через волонтерську діяльність.

Поняття “волонтер” (фр. *volontaire* – доброволець) у ряді словників трактується як добровільне виконання особою певної військової служби, куди вона поступила за своїм бажанням (Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів. – Харків: Школа, 2006. – 1008 с.; Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. – К.: Криниця, 1999. – 507 с. тощо).

У культурології, психології, соціальній роботі зміст поняття “волонтер” ґрунтується на сутності добровільності. Добровільність – це здатність однієї людини безкорисливо виконувати роботу, певні обов’язки на благо інших людей або окремої людини. Час, життєву енергію, знання, досвід волонтер витрачає на виконання діяльності, яка приносить користь іншим людям чи суспільству в цілому. Відповідно, волонтер – це людина, яка вільно, не переслідуючи якесь корисливі цілі, займається діяльністю на користь суспільства, відгукується на чужі проблеми, вміє вислухати і дати слушну пораду, протягає свою дружню руку тим, хто цього потребує [1, с.153].

Волонтерський рух, по суті, є частиною кожної цивілізації та будь-якого суспільства. У загальному розумінні – це той внесок, який робиться фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, без просування по службі, для добробуту й процвітання спільнот та суспільства в цілому. Ця діяльність може бути багатоманітною: від повсякденних форм взаємодопомоги до спільних дій під час кризи. Під цим поняттям розуміють волонтерські дії як на місцевому, так і на державному рівнях, як двосторонні, так і міжнародні програми.

У визначенні волонтерства як діяльності можна виділити кілька аспектів:

- така діяльність не є примусовою;
- така діяльність базується на засадах добра, любові, милосердя, на прагненні допомогти іншій людині;
- така діяльність виключає думку про матеріальну винагороду;
- така діяльність – це складна і важка робота, а не гра.

Служіння суспільству виховує громадянські почуття, а волонтерський рух, зокрема, є оптимальною умовою прояву альтруїзму, гуманності, самовдосконалення та самореалізації. Водночас можна стверджувати, що волонтерський рух для студентської молоді є невичерпним джерелом набуття громадянського досвіду, можливості вчитися та сприяти розвитку солідарності в суспільстві. Саме студентство є тією культурно-пластичною, “гнучкою” соціальною верствою, яка охоче й зацікавлено випробовує різні сучасні культурні моделі, зокрема волонтерство.

Саме таке змістове наповнення волонтерства сприяє його поширенню в українському культурному просторі. Зауважимо, що становлення волонтерського руху в Україні відбувається за кількома основними напрямками, а саме:

1. Обмін групами молодих добровольців, метою діяльності яких є транслювання власної культури (історії, традицій, мови, досвіду з певних видів професійної та суспільної діяльності людини, реалізації просвітницько-культурологічних програм) та засвоєння аналогічно культури тієї країни, до якої за домовленістю виїжджає на певний час волонтер; надання молоді можливості навчатися та розвивати дух солідарності, прагнення служити суспільству.

2. Добровільна безкоштовна робота волонтерів у громадських та некомерційних організаціях – надання допомоги різним категоріям населення в будь-яких видах діяльності, навчання, розвитку.

3. Добровільна систематична або епізодична допомога державним установам у реалізації соціальної політики – допомога освітянським закладам у

навчально-виховній роботі, установам соціального забезпечення в роботі з дітьми та молоддю з особливими потребами, людьми похилого віку.

4. Педагогічно спрямована волонтерська діяльність, що сприяє розвитку особистості, її соціалізації та духовному становленню – здійснюється в дитячих та молодіжних об’єднаннях, у різноманітних групах при центрах соціальних служб для молоді.

При цьому береться до уваги історико-культурний досвід нашого народу щодо становлення й розвитку форм громадянського опікунства, волонтерської роботи в цілому.

В Україні студенти-волонтери переважно працюють при соціальних службах у справах сім’ї, дітей та молоді або ж є членами різних громадських організацій. Студенти звертаються до центрів соціальної служби з приводу практичної допомоги в навчанні, проходять там практику. Після її закінчення багато з них залишається працювати волонтерами в організаціях, за профілем близьких до їх професійної діяльності. Щодо культурно-духовних та релігійних організацій в Україні, то студенти тяжіють до участі в роботі “Мальтійської служби допомоги”, “Спілки української молоді”, “Карітас-України”, “Лицарів милосердя”, “Червоного хреста”, “Спільноти Егідія”, “Сестер милосердя”, “Волонтерської служби місіїно-харитативної діяльності” та інших відповідних організацій.

Таким чином, студенти-волонтери прагнуть працювати в будь-яких соціальних інститутах. Це психологічні й соціальні служби, сфери культури й екології, різні соціокультурні й правозахисні програми.

На запитання: “Які перспективи Ви бачите у волонтерській діяльності?” студенти висловили такі пропозиції: створити умови для кращої волонтерської діяльності, активніше проводити дану діяльність у школах різного типу, університетах, залучати більше учасників для розширення поля діяльності, проводити семінари, конференції, випускати тематичну літературу, волонтерам із старших курсів ділитися досвідом зі студентами молодших курсів, співпрацювати з медиками, психологами, педагогами, а також співпрацювати та ділитися досвідом із волонтерськими службами інших навчальних закладів.

Отже, волонтерство – це добровільний вибір людини, який відображає її особистісну позицію, її здатність підноситись до вищих культурних цінностей, що дає їй морально-етичні підстави відчувати себе представником певного соціуму, носієм ідеалів солідарності. Волонтер віддає свою енергію, здібності, час і всі свої можливі надбання, якими володіє, для блага інших людей.

1. Маккарлі Стів. Управління діяльністю волонтера / Стів Маккарлі. – [Б. м.] : Ресурсний Центр розвитку громадських організацій “Гурт”, 1988. – 163 с.
2. Полтавець Володимир. Соціальна робота в Україні / Володимир Полтавець. – К. : Академія, 2002. – 240 с.
3. Масквел Джон. Двадцять один неспростований закон лідерства / Джон Масквел. – Мінськ : Білоруський дім друку, 2000. – 231 с.

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Фреїшин Олена,
V курс, філософський факультет
Науковий керівник – Зеліско Л.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент

У системі всесвітніх парадигм креативне навчання визначається, насамперед, у феноменологічній моделі освіти (А.Маслоу, А.Комбе, К.Роджерс), де освіта розглядається як гуманістична в тому розумінні, що вона найбільш повно й адекватно відповідає творчій сутності людини.

На початку ХХ століття Г.Форд зауважував про необхідність пошуку таких фахівців, які б полюбили свою справу заради її труднощів [1, с.93]. І на початку ХХІ століття ця думка є дуже актуальною, тому що нині любов до справи має той, кого можна назвати творчою особистістю. Сьогодні можна виділити основні компоненти творчості: розвинену уяву, обдарованість, оригінальність, нестандартність, гнучкість мислення при вирішенні завдань.

Тобто можна сказати, що творчість – це створення нового, яке дозволяє досягати найкращих результатів у професійній діяльності. Аналіз літератури, спостереження свідчать, що численні операції освітньої, соціокультурної та іншої діяльності здійснюються за допомогою логічної або креативної моделі мислення. На практиці частіше використовується логічна модель. Креативна модель відрізняється від логічної тим, що під час вирішення завдань пропонується не одне правильне рішення, а декілька варіантів, з яких необхідно обрати найбільш оптимальний.

Творче мислення – необхідний інструмент сучасного спеціаліста – потребує постійної уваги, розвитку. Слід зауважити, що в останні роки йдеться вже не про уточнення поняття “творчість”, її складових, а про активний вплив на формування, розвиток творчого потенціалу особистості, про відповідну організацію навчально-виховного процесу на різних вікових етапах [2, с.128].

Майбутнього фахівця необхідно навчати почувати себе комфортно не тільки в знайомій ситуації, але й швидко реагувати на постійні зміни, виконуючи роботу найефективніше.

Безумовно, навчальний процес у вищому навчальному закладі є вагомим чинником у процесі розвитку творчого потенціалу спеціаліста, коли він будується на основі проблемності, інтерактивності у вільних, невимушених умовах, коли викладач є особистістю, яка навчає, перш за все, здобувати знання, уміння.

Але найважливішу роль у детермінації творчої поведінки будуть відігравати також мотивація, цінності, індивідуально-психологічні якості особистості, її прагнення до самореалізації. Людина, яка перестає працювати над собою, починає втрачати свій потенціал, перш за все – творчий.

Необхідною умовою творчої актуальності виступають інтелектуальні здібності особистості, тобто саме інтелект виступає базою креативності. Як

зауважив Є.Торренс, інтелектуал може бути творчою людиною, але людина з низьким інтелектом ніколи не буде креативною [3, с.248].

Креативність значною мірою детермінована впливом середовища. Тобто креативні особистості потребують уваги, повинні бути впевнені в привабливості мети, для досягнення якої необхідно використовувати розумовий потенціал.

На жаль, методи креативного навчання використовуються ще дуже мало, насамперед, на верхньому “поверсі” освіти – магістратурі, аспірантурі, бо саме тут магістр чи аспірант учиться виконувати оригінальну дослідницьку роботу за допомогою свого наукового керівника.

Від них очікується самостійність та ініціатива у вирішенні творчого завдання й отримання нового наукового результату.

Отже, до головних завдань, що постають перед вищою школою в Україні, можна віднести насамперед упровадження методів креативного навчання, що стає найважливішою соціокультурною проблемою, котра слугуватиме вирішенню завдань індивідуального розвитку особистості, її самореалізації. Оновлення вищої освіти з урахуванням креативних підходів, що відповідають вимогам світових освітніх стандартів, передбачає перенесення акцентів із простого отримання знань на технологічні методи освіти та розвиток системного мислення. Основною вимогою до сучасного спеціаліста стає уміння оперативно та ефективно приймати рішення в умовах дефіциту часу та наявності суперечливої інформації.

1. Форд Г. Моя жизнь, мои достижения / Г. Форд. – К. : [б. и.], 1993. – 258 с.
2. Подольська Є. Освіта як чинник розвитку особистості в соціокультурному контексті : монографія / Є. Подольська, В. Назаркіна. – Харків : [б. в.], 2002. – 268 с.
3. Дружинин В. Психология общих способностей / В. Дружинин. – С. Пб. : [б. и.], 1999. – 298 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Пігуляк Лідія,
III курс, Коломийський інститут
Науковий керівник – Петрів О.П.,
кандидат психологічних наук, доцент

Життя доводить, що конфлікт не відноситься до тих явищ, якими можна ефективно керувати на основі життєвого досвіду й здорового глузду. Конфлікт – найбільш гострий спосіб усунення протиріч, що виникають у процесі взаємодії, що полягає в протидії суб'єктів конфлікту і, звичайно, супроводжується негативними емоціями.

Залежно від суб'єктів взаємодії сімейні конфлікти підрозділяються на конфлікти між подружжям, батьками і дітьми, подружжям та батьками, бабусями (дідусями) й онуками. Ключову роль у сімейних стосунках відіграють подружні конфлікти. Вони частіше виникають через незадоволення потреб подружжя.

Найбільш конфліктними є кризові періоди в розвитку родини. Перший рік подружнього життя характеризується конфліктами адаптації один до одного, коли два “Я” стають одним “Ми”. Відбувається еволюція почуттів, закоханість зникає і в подружжі двоє постають такими, які вони є. Відомо, що в перший рік життя родини ймовірність розлучень велика, до 30% загального числа шлюбів.

Другий кризовий період пов'язаний із появою дітей. Ще незміцніла система “Ми” піддається серйозному випробуванню. Що ж лежить в основі конфліктів у цей період? Погіршуються можливості професійного росту подружжя. У них стає менше можливостей для вільної реалізації в особисто-привабливій діяльності (захоплення, хобі). Можливі зіткнення поглядів подружжя та їхніх батьків щодо виховання дитини.

Третій кризовий період збігається із середнім подружнім віком, що характеризується конфліктами одноманітності. У результаті багаторазового повторення тих самих вражень у подружжя настає період насичення один одним. Цей стан називають голодом почуттів, коли настає “ситість” від старих вражень і “голод” стосовно нових.

Четвертий період конфліктності стосунків подружжя настає після 18–24 років спільного життя. Його виникнення часто збігається з наближенням періоду інволюції, виникненням почуття самотності, пов'язаного з відокремленням дітей. Подружні конфлікти спричиняють зовнішні фактори: погіршення матеріального становища; надмірна зайнятість одного з подружжя (чи обох) на роботі; неможливість нормального працевлаштування одного з подружжя; тривала відсутність свого житла й ін. Дослідження психологів показують, що в 80–85% родин є конфлікти. У решті 15–20% фіксують наявність “сварок” із різних приводів. Залежно від рівня конфліктності виділяють: кризові, конфліктні, проблемні і невротичні родини. Сімейні конфлікти мають психотравматичні наслідки: стан повної сімейної незадоволеності, “сімейна тривога”, нервово-психічна напруга, стан провини.

Попередження подружніх конфліктів. Фахівцями вироблені рекомендації з регулювання подружніх конфліктів: Поважай себе, а тим більше іншого. Пам'ятай, що він (вона) – найближча для тебе людина, батько (мати) твоїх дітей. Намагайся не накопичувати помилки, образи і “гріхи”, а відразу реагуй на них. Це виключить нагромадження негативних емоцій. Не робить зауважень один одному в присутності інших (дітей, знайомих, гостей і т. д.). Не перебільшуй власні здібності й досягнення, не вважай себе завжди й у всьому правим. Більше довіряй і ревности зводь до мінімуму. Будь уважним, умій слухати і чути партнера. Не опускайся, піклуйся про свою фізичну привабливість, працой над своїми недоліками. Стався до захопленням партнера з інтересом і повагою. У сімейному житті іноді краще не знати всієї правди, чим будь-що-будь намагатися встановити істину. Намагайтеся знаходити час для того, щоб хоча б іноді відпочити один від одного. Це допоможе зняти емоційно-психологічну перенасиченість спілкуванням.

Усунення конфліктів між подружжям. Конструктивність усунення подружніх конфліктів, як ніщо інше, залежить у першу чергу від уміння парт-

нерів розуміти, прощати й уступати. Важливо поважати іншого, яка б провина не лежала на ньому. Потрібно бути здатним чесно запитати в самого себе (і головне, чесно відповісти собі), що ж тебе насправді хвилює. При аргументації своєї позиції намагатися не виявляти недоречний максималізм і категоричність. Краще самим прийти до взаєморозуміння й не втягувати у свої конфлікти інших – батьків, дітей, друзів і знайомих. Тільки від самого подружжя залежить благополуччя родини.

Окремо варто зупинитися на такому радикальному способі усунення подружніх конфліктів, як розлучення. Багатьом розлучення приносить спасіння від ворожості, обману й того, що затьмарювало життя. Звичайно, воно має й негативні наслідки. Найбільш уразлива при розлученні жінка, в якій, звичайно, залишаються діти. Негативні наслідки розлучення для дітей набагато значніші в порівнянні з наслідками для самих батьків. Дитина втрачає одного (часом улюбленого) із батьків, тому що в багатьох випадках матері перешкоджають батькам зустрічатися з дітьми. Дитина часто зазнає утиску однолітків через відсутність одного з батьків.

Конфлікти у взаємодії батьків і дітей. Даний різновид конфліктів – одна з найрозповсюдженіших у повсякденному житті. Неможливо знайти таку родину, де були б відсутні конфлікти між батьками і дітьми. Навіть у забезпечених родинах у більш ніж 30% випадків відзначаються конфліктні взаємини (з погляду підлітка) з обома батьками.

Найбільш часто конфлікти в батьків виникають із дітьми підліткового віку. Психологи виділяють такі типи конфліктів підлітків із батьками: конфлікт нестійкості батьківського відношення (постійна зміна критеріїв оцінки дитини); конфлікт гіперопіки; конфлікт невизнання прав на самостійність (тотальність указівок і контролю); конфлікт батьківського авторитету (прагнення домогтися свого в конфлікті за будь-яку ціну).

Звичайно, дитина на домагання й конфліктні дії батьків відповідає такими реакціями (стратегіями), як: реакція опозиції (демонстративні дії негативного характеру); реакція відмовлення (непокора вимогам батьків); реакція ізоляції (прагнення уникнути небажаних контактів із батьками, приховування інформації та дій).

Конструктивній поведінці батьків у конфліктах із маленькими дітьми можуть сприяти такі правила: завжди пам'ятати про індивідуальність дитини; враховувати, що кожна нова ситуація вимагає нового рішення; пам'ятати, що для змін потрібен час; протиріччя сприймати як фактори нормального розвитку; виявляти сталість стосовно дитини; частіше пропонувати вибір із декількох альтернатив; схвалювати різні варіанти конструктивної поведінки, спільно шукати вихід шляхом зміни в ситуації; зменшувати число “не можна” й збільшувати число “можна”; обмежено застосовувати покарання, дотримуючись при цьому справедливості і необхідності; дати дитині можливість відчувати неминучість негативних наслідків її провини; логічно роз'яснити можливості негативних наслідків; розширювати діапазон моральних, а не матеріальних заохочень; використовувати позитивний приклад інших дітей і батьків; ураховувати легкість переключення уваги в маленьких дітей.

Сутність психологічного консультування конфліктних родин полягає у виробленні спеціальних рекомендацій зі зміни несприятливих психологічних факторів, що утруднюють функціонування родини і створюють у ній конфліктні відносини.

1. Канатаєв Ю. А. Психологія конфлікту / Ю. А. Канатаєв. – М. : ВАХЗ, 1992.
2. Лисенко В. А. Подружні конфлікти / В. А. Лисенко. – М. : Думка, 1989.
3. Ішмуратов В. А. Конфлікт і злагода / В. А. Ішмуратов. – К. : Наука, 1999.
4. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї / О. І. Бондарчук. – М. : Притер, 2000.

НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ В СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Шинкарук Ірина,
III курс, Коломийський інститут
Науковий керівник – Петрів О.П.,
кандидат психологічних наук, доцент

Сьогодні дуже часто ми чуємо про те, що насильства в сім'ї не повинно бути. Але також часто чуємо про випадки скоєння насильства чоловіка над жінкою, батьків над дітьми.

Ідеальна сім'я уявляється ледь не раєм, в якому можна сховатися від небезпек незнайомого світу. Проте для багатьох сімей реальністю є постійні випадки насильства, а рідний будинок стає небезпечнішим, ніж вулиця. Вірогідність отримати травму від близької людини іноді набагато вища, ніж від незнайомця. Дуже багато людей стикається з тим, що вдома, за зачиненими дверима, їх чекає: приниження; ізоляція від друзів і родичів; реальні фізичні пошкодження або загроза їх отримання; сексуальне насильство.

Насильство в сім'ї – це ситуації, що постійно повторюються, коли один із членів сім'ї контролює або намагається повністю підпорядкувати собі іншого. Сімейне насильство є наслідком мінливого розуміння того, що таке влада, яке веде до спричинення психологічного, соціального, економічного, сексуального або фізичного збитку одному або декільком членам сім'ї.

До виникнення насильства в сім'ї спонукають різні чинники, такі як прагнення визнання в якійсь сфері (професійній, економічній, соціальній), раптові серйозні зміни в різних сферах життя (втрата роботи, хвороба), афект, невміння вчасно згальмувати свою поведінку, приклад власних батьків, психічні хвороби. Причиною насильства в сім'ї є також стереотипи суспільства: уявлення про стать у суспільстві, соціокультурне сприйняття статі, яке диктує певну поведінку, культурні норми, стиль одягу.

Існує ціла низка закономірностей, що описують проблему сімейного насильства, яке зустрічається в соціальних групах різного рівня доходів, освіти, релігійних поглядів. Зокрема, присутність у стосунках одного виду насильства підвищує вірогідність прояву інших форм сімейного насильства; сімейне насильство у всіх його формах включає елементи контролю й придушення з боку того, хто його здійснює; сімейне насильство є дуже сильним психотрав-

муючим чинником і веде до значних змін поведінки і психічного стану потерпілих.

Сімейне насильство неоднорідне й може підрозділятися на цілий ряд специфічних категорій: жорстоке поводження з дітьми з боку батьків, бабусь і дідусів, інших родичів; насильство стосовно пристарілих; насильство відносно членів сім'ї з обмеженими фізичними і психічними можливостями та насильство відносно шлюбного партнера.

Насильство в шлюбних стосунках може здійснюватися відносно людини будь-якої статі, але практика показує, що в 95% жертвами сімейного насильства стають жінки.

В Україні проблема домашнього насильства практично не вивчалася. Існують лише окремі дослідження із цієї теми. Тільки протягом останніх кількох років в Україні теми гендерної рівності, насильства стосовно жінок у родині стали предметом публічного обговорення. Для того, щоб перемогти реальне зло, його треба назвати, відкрито обговорити проблему та шукати шляхи вирішення.

Всесвітня організація охорони здоров'я визначила насильство з боку партнера, як будь-яку поведінку всередині стосунків, що може призвести до фізичної, психологічної чи сексуальної шкоди, у тому числі: акти фізичної агресії (лущування, штовхання, копання та биття); психологічні образи (залежання, постійне приниження та знущання); примус до сексуального контакту; різноманітні форми контролю поведінки (ізоляція особи від її родини та друзів, нагляд за її пересуванням, обмеження її доступу до інформації чи допомоги).

В Україні широко розповсюджений міф, що насильство в сім'ї – це проблема тільки неблагополучних сімей, і майже завжди сімейне насильство пов'язане з пияцтвом і бідністю. Однак це не завжди так.

Особливо виражена психологічна й економічна залежність жінок у родині так званих “нових українців”. Дружини, як правило, не усвідомлюють того, що піддаються грубому ставленню, економічному тиску, контролю і приниженню. Ці жінки дуже часто звертаються в Центри психологічної допомоги з невротичними скаргами (депресія, безсоння, нав'язливі стани, страхи) чи із психосоматичними скаргами (головні болі, болі в серці, вегетосудинні порушення). Такі жінки схильні виправдовувати агресивне поводження партнера й брати провину за конфлікти на себе. Вони мають низьку самооцінку, відчувають себе безпомічними, не вірять, що зможуть змінити ситуацію шляхом власних активних дій. Нерідко такі жінки проєктують свої негативні почуття на дітей.

Насильство щодо жінок – не тільки соціальна чи поєднана з охороною здоров'я проблема. Це також питання кримінального права і потребує ефектної реакції правоохоронних органів. Для порушення кримінальної справи необхідно, щоб жертва подала офіційну заяву. Серед причин того, чому жінки не звертаються в міліцію, є терпимість у відношенні до насильства, страх помсти з боку жорстоких партнерів, відчуття власної вини, страх зганьбити сім'ю, занижена самооцінка, а також фінансова залежність.

Насильство в сім'ї не визначається в Кримінальному кодексі України окремим злочином та карається відповідно до різних статей Кримінального кодексу: за нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, тортур, здійснення побиття та погрози вбивства. Законодавством передбачено різний ступінь покарання – від стягнення штрафу до позбавлення волі терміном до 2 років, а у виняткових випадках можливе засудження до тривалих термінів позбавлення волі. У багатьох випадках міра покарання залежить від тяжкості тілесних ушкоджень.

Багато жінок, які зазнають насильства в сім'ї, намагаються тимчасово його уникнути, переховуючись, наприклад, у родичів чи друзів. Відсутність реальних альтернатив проживання призводить до того, що багато жінок постійно живуть в умовах насильства. Власний матеріальний дохід жінок часто є недостатнім для оренди чи купівлі житла. Їм нікуди йти в ситуаціях, коли їх друзі або родичі не готові надати їм місце для постійного проживання.

Закон України “Про попередження насильства в сім'ї” передбачає необхідність забезпечення притулків для жінок, які зазнали насильства в сім'ї. Державні установи надають доступ до різних типів притулків, проте не існує вичерпної і точної інформації про місцезнаходження притулків для жінок. Більшість притулків не спеціалізується на наданні допомоги жінкам, які є жертвами насильства в сім'ї, і в багатьох випадках ці притулки не відповідають прийнятним міжнародним стандартам функціонування притулків.

Ефективними шляхами подолання насильства в сім'ї є досягнення рівності жінок і чоловіків. Існує лише одна позитивна суспільна тенденція, котру підсилює Закон України “Про попередження насильства в сім'ї”. Це усвідомлення того, що жінки повинні активно звинувачувати тих, хто здійснює насильство проти них.

Отже, насильство в цілому та окремо над жінками в сім'ї є досить важливою соціальною проблемою, про яку потрібно пам'ятати та робити все можливе для того, щоб запобігти її виникненню.

1. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї / О. І. Бондарчук – К. : МАУП, 2001. – 96 с.
2. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога сім'ї : посібник / З. Г. Кісарчук. – К. : Видавництво Інституту соціології НАН України, 1998. – 348 с.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : навчальний посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2005. – 448 с.
4. Социальная психология. – <http://socpsychologia.narod.ru>

ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА МІЖЕТНІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Галайко Валентина,
III курс, Коломийський інститут
Науковий керівник – Микитюк Г.Ю.,
кандидат психологічних наук, доцент

Тут основна увага зосереджена на аналізі підходів до визначення етнічності. Старогрецька першооснова терміна “етнос” означає зграю, групу, плем'я, народ.

Найбільший внесок у розробку теорії етносу належить Ю.В.Бромлею, який запропонував найвичерпнішу дефініцію поняття “етнос”. Він визначає етнос як “спонтанну міжпоколінну сукупність людей, що історично склалися на певній території, людей, які мають спільні, досить сталі особливості мови, культури і психіки, а також свідомість своєї єдності та відмінності від інших подібних утворень, зафіксовано в самоназві (етнонімі)”.

Етнічна ідентичність – це відчуття себе членом, частиною певної етнічної спільноти, ототожнення й уподібнення себе з нею. Самоідентифікуючи себе з етносом, індивід не лише визначає своє місцезнаходження в системі зв'язків, але й відчуває свою безперервність в історичному часі як його невід'ємна складова частина. Етнос діє на людину в процесі етнізації індивіда, коли він безсвідомо засвоює ціннісні орієнтації, шаблони поведінки, норми, установки, цілі та еталони даної етнічної культури.

У структурі етнічної ідентичності звичайно виділяють два основних компоненти – когнітивний (знання, представлення про особливості власної групи і усвідомлення себе її частиною) і афективний (почуття приналежності до групи, ставлення до членства в ній).

Етнічна самоідентифікація тісно пов'язана з етнічною самосвідомістю. Етнічна самосвідомість – усвідомлення індивідом своїх етнічних інтересів, почуттів, дій, мотивів, знань, уявлень та установок, що приймаються особою в процесі її етнізації. Вона є своєрідним захисним муром особистості.

Переважно люди відносять себе до того етносу, до якого належать їхні батьки, в якому етнічному середовищі вони виховались і проживають. Складніше етнічне самовіднесення в тих нащадків, в яких родини етнічно змішані.

Етноніми – обов'язковий зовнішній вияв етнічної свідомості. Усі колись і нині існуючі етноси мають свої власні назви. Таке ім'я потрібне етносу тоді, коли він уже пройшов певний шлях історичного розвитку.

Інколи окремі люди, прикриваючись псевдоліберальним гаслом про “свободу самовизначення на індивідуальному рівні”, зараховують себе до певного етносу. Таке вільне зарахування обґрунтовується юридичним і моральним правом індивіда вільно вирішувати свою етнічну належність. Однак декларування своєї належності до конкретного етносу ще не означає, що людина насправді стала його членом. Члени декларованого, “рідного”, сусідніх етносів можуть не визнавати такого вибору. Найчастіше до вільного вибору етнічної самоідентифікації вдаються особи, які слабо вкорінені в рідний етнос та

мало обізнані з його культурою. На основі вільної ідентифікації окремі індивіди демонструють етнічний нігілізм у вигляді космополітизму (він заперечує етнічну належність та етнокультурні цінності) і проголошують себе “громадянами світу”, тобто належними до всього людства. Безглуздість такої позиції очевидна, бо людство – це етноси, а поза етносами не жила і не живе жодна людина.

Починаючи з пізнього середньовіччя, домінуючими стають етнічні процеси об’єднавчого характеру. Їх прийнято поділяти на чотири основних підвиди: етнічну асиміляцію, етнічну консолідацію, міжетнічну інтеграцію та етногенетичну фіксацію.

Етнічна асиміляція – це розчинення самостійного етносу або його частини в середовищі іншого – як правило, більш великого етносу. При цьому етнос, що асимілюється, втрачає свою мову (мовна асиміляція), традиційну культуру (культурна асиміляція), нарешті, етнічну самосвідомість. З утратою останньої відбувається руйнація етносу. При насильницькій асиміляції етнос або його частина, як правило, зберігають механізм відтворення своєї етнічності, котрий спрацьовує за сприятливих умов.

Етнічна консолідація – це об’єднання й навіть злиття кількох споріднених за культурою і мовою етнічних одиниць у нову спільноту. Прикладом такого міжетнічного спілкування, мабуть, можна вважати полішуків – населення українсько-білоруського етнічного порубіжжя.

Міжетнічна інтеграція – це формування певної культурної спільності в кількох етнічних одиниць, котрі відрізняються оновленими традиційними культурними параметрами. Інтеграційні процеси інтенсивно проходили ще не так давно, коли існувала єдина багатонаціональна держава – СРСР. Їх наслідком став бікультуралізм (поєднання двох культур: національної і переважно російської), у тому числі білінгвізм (двомовність).

Тривала міжетнічна інтеграція здатна перетворитися на етногенетичну фіксацію – такий ступінь контактування етносів, коли на їхній основі утворюється нова етнічна спільнота.

Колишні кордони між субетнічними утвореннями й досі заховують у собі елементи ризику міжетнічних конфліктів. На побутовому рівні вони досить виразно проявляються, скажімо, через некоректні або й образливі назви, через протиставлення мешканців свого і чужих регіонів тощо. Розвиваючись в єдиній системі етнічності, регіональність етносу не може стати причиною внутрієтнічної напруженості, хоч і зберігає в собі елементи ризику.

Міжетнічні конфлікти викликаються внутрішньою природою етносу. Адже головною ознакою етносу є його несхожість на інші. Отже, несхожість етносу – це його природний стан, і цілком природним є те, що він протиставляється іншим народам. Така опозиція відома ще зі стародавніх часів. Корінне населення Еллади вважало себе людьми цивілізованими, а всіх інших – варварами. До таких зараховували, зокрема, слов’янський світ, східну частину якого іменували “руссо”. У свою чергу “русь” сприймала латинський світ як “німців”, тобто народи, мова яких незрозуміла.

Таке міжетнічне протиставлення набувало крайніх форм, завжди перебуваючи на межі фізичного протиставлення.

Процес міжетнічних конфліктів у сприятливих для нього умовах розвивається у кілька фаз: конфлікт стереотипів, конфлікт ідеологічних доктрин та конфлікт політичних інститутів.

Конфлікт стереотипів – найпростіша фаза міжетнічної конфронтації, яку порівняно легко блокувати добре продуманою й вивіреною системою: розгортання низової мережі громадсько-політичних організацій, котрі спрямовуватимуть стихійну енергію мас у творче русло; плюралізація засобів масової інформації; створення рівних можливостей для прояву національно культурних потенцій; нарешті, підвищення авторитету правоохоронних органів.

Конфлікт ідеологічних доктрин – це концептуально-ідеологічне обґрунтування конфлікту, яке, врешті-решт, слугує виправданню прав і привілеїв “свого” етносу, прирікаючи па безвихідь будь-який діалог між сторонами, що конфліктують. У таких доктринах часто зачіпаються найделікатніші питання етнічної історії, котрі не можна розв’язати, не уразивши національних почуттів.

Конфлікт політичних інститутів – це така ситуація в міжетнічному простоянні, коли дії сторін спираються на владні структури, чинне законодавство та дозволені владою громадсько-політичні організації. Конфлікт політичних інститутів – це вже протиставлення організацій, у тому числі й державних, навіть якщо сама держава займає нейтральну позицію (а нерідко саме нейтральність держави якраз і підштовхує радикальні сили до вибору агресивних методів боротьби).

1. Пономарьов А. Українська етнографія : курс лекцій / А. Пономарьов. – К. : Либідь, 1994. – С. 88–94.
2. Психологія : збірник наукових праць. – К. : ІНІУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – Вип. 20. – С. 14–21.
3. Тиводар М. Етнологія : навчальний посібник / М. Тиводар. – Львів : Світ, 2004. – С. 108–111.

**“ХОЛОДНА ВІЙНА” У ВЗАЄМВІДНОСИНАХ МІЖ СРСР І США
1945–1953 рр.: ПЕРЕДУМОВИ ТА ВИНИКНЕННЯ**

Бучинський Андрій,
V курс, інститут історії і політології
Науковий керівник – Федорчак П.С.,
доктор історичних наук, професор

Термін “холодна війна” вживається для характеристики конфлікту, сторони якого не вдаються до використання збройних сил одна проти одної. Щодо конфронтації СРСР і західних держав на чолі із США цей термін уперше був ужитий британським часописом “Триб’юн” восени 1945 року в коментарі відомого письменника Д.Оруелла [4, с.60].

Із закінченням Другої світової війни, коли США стали лідером усього західного світу, їх керівництво взяло курс на встановлення американської гегемонії, яка дістала назву “*Rex Americana*”, що з латинської означає “світ по-американськи”. Майбутній світопорядок, на думку правлячих кіл США, мав стати результатом глобальної перебудови світу за американським проектом. Головні її цілі вбачалися в забезпеченні військової переваги в США, яка б гарантувалася насамперед збереженням їх монополії на атомну зброю та пануванням в економіці, а також у становленні американської гегемонії в галузі культури та інформації [2, с.217].

Головною перешкодою на шляху реалізації доктрини “*Rex Americana*” небезпідставно вважався Радянський Союз, який після закінчення Другої світової війни встановив контроль над значною територією Східної і Південно-Східної Європи, що стало важливим фактором політики СРСР. Радянське керівництво на чолі з Й.Сталінін у зовнішній політиці взяло курс на розподіл сфер впливу в Європі [3, с.136].

На фактор суто геополітичного суперництва накладався також ідеологічний антагонізм. Щодо США, то він дістав своє відображення в доктрині “стримування комунізму”, яка згодом стала стратегією всього західного світу. У цій доктрині стверджувалося, що радянське керівництво націлене на “смертельну боротьбу із супротивником”, готується знищити “традиційний спосіб життя” в США і відкидає будь-які компроміси [4, с.23].

Утім, “доктрина стримування” не була єдиною на той час концептуальною засадою зовнішньополітичної стратегії Заходу. Альтернативу їй становила програма, розроблена У.Черчиллем, тодішнім лідером парламентської опозиції у Великій Британії. Прагнучи обмежити “радянський експансіонізм”, він підтримував політику “стримування”, але не розглядав її як самоціль. Більш важливим для Черчілля було врегулювання ситуації шляхом якнайкращого використання переговорних можливостей західних країн [1, с.21].

Перший натяк на це пролунав у його широковідомій фултонській промові 5 березня 1946 року, яка більше запам’яталася словами про “залізну завісу” і вважається одним із перших актів “холодної війни” [5, с.76].

До закінчення Другої світової війни радянська зовнішня політика підійшла з базовими доктринальними настановами, які було сформульовано В.Ленінін, а потім оформлено й закріплено Й.Сталінін. Її основу становило розуміння історичного процесу як протиборства та зміни суспільно-економічних формацій: капіталізм приречений, а на зміну йому неминуче прийде комуністична формація [4, с.28].

Глибинні зрушення у співвідношенні сил на світовій арені та небувале зростання міжнародної ваги СРСР у повосенні роки розцінювалися як сприятливі умови для втілення в життя ідеї пролетарського інтернаціоналізму та розширення меж “радянської імперії”, створення у Східній Європі й на Далекому Сході її єдиного “табору” [3, с.139].

Посилення радянського впливу, цілі та дії радянської дипломатії яскраво виявилися у сформульованій на нараді дев’яти комуністичних і робітничих партій у Польщі “доктрині Жданова” [4, с.31].

Ця доктрина базувалася на концепції “двох таборів”, які сформувалися у світі після Другої світової війни. Згідно з його доповіддю, “імперіалістичний, антидемократичний” табір на чолі із США ставить перед собою мету зміцнювати імперіалізм, вести боротьбу із соціалізмом та демократією, зміцнювати американське світове панування, а “антиімперіалістичний та демократичний табір” на чолі із СРСР веде боротьбу проти загрози нових війн та імперіалістичної експансії, за демократію та викоренення залишків фашизму [3, с.142].

Конфронтація двох сторін особливо проявилася у 1947 році у зв’язку з висунутим США “планом Маршалла”, який передбачав надання фінансової допомоги країнам Європи для відновлення їхньої економіки, стабілізацію соціально-політичної ситуації в Західній Європі, включення Західної Німеччини в західний блок та зменшення радянського впливу в Східній Європі [6, с.58].

Отже, закінчення Другої світової війни і післявоєнний розвиток економічних та політичних сил призвели до радикальної зміни геополітичної ситуації у світі, що характеризувалася виходом на міжнародну арену двох наддержав – СРСР та США. Створення та протистояння двох систем породило “холодну війну”, яка була конфронтацією між СРСР і США та їх союзниками на ідеологічній основі. Ситуація, яка склалася після Другої світової війни, характеризувалася боротьбою за сфери впливу, що ставило світ на грань глобальної війни із застосуванням ядерної зброї.

1. Ахалкаци Д. Откуда повеяло холодом: Новый взгляд на истоки послевоенной конфронтации [между СССР и США] / Д. Ахалкаци // Новое время. – 1990. – № 21. – С. 20–22.
2. История внешней политики СССР. – М.: Наука, 1981. – Т. 2.
3. Мельников Ю. М. Сила и бессилие: внешняя политика Вашингтона 1945–1982 гг. / Ю. М. Мельников. – М.: [б. и.], 1983.
4. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970 рр.): підручник. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.
5. Феномен “холодной войны” в международных отношениях XX века: итоги и перспективы исследования // Новая и новейшая история. – 2006. – № 6. – С. 73–100.
6. Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории в 2 кн. – М.: [б. и.], 2005. – Кн. 2. – С. 58.

ФІЛАТЕЛІЯ ЯК СПЕЦІАЛЬНА ІСТОРИЧНА ДИСЦИПЛІНА

Фіцич Михайло,
V курс, Інститут історії і політології
Науковий керівник – Савчук Б.П.,
доктор історичних наук, професор

Надто багато в українській історії забутих чи навіть непрочитаних сторінок. Ще більше білих плям, які треба поступово ліквідувати. Вивчивши документи, доцільно оприлюднювати нові дані для кращого поінформування всього загалу. До таких забутих сторінок відносяться і поштові марки. Отож, як мало ми знаємо свою історію!

У вітчизняній науці тільки починаються формуватися історико-теоретичні підходи до вивчення проблеми зародження та розвитку філателії як спеціальної історичної дисципліни. Становлення поштової служби пов'язане зі створенням постійно діючої державної мережі зв'язку на засадах єдиноначального принципу підпорядкування.

Прогресивний вплив на поширення поштових комунікацій та розвиток філателії мало проведення в повітах та в європейських державах реформи поштового зв'язку, завдяки якій почали діяти не тільки державна, але й земська пошта. Організація пошти передбачала тісну взаємодію з державною та продовження просування послуг у межах повітів. Поява марок стала особливим явищем в економіці та свідченням розвитку монетарної системи держави, а також раритетним культурно-мистецьким надбанням держави.

Під час політичних змагань поштові відомства різних політичних сил намагалися підпорядкувати своїй владі установи зв'язку, запроваджували свій "поштовий розподіл" країни і регіону, затверджували власні порядки щодо надання послуг поштового зв'язку й тарифи на ці послуги, запроваджували поштові марки як еквівалент грошового обігу.

На прикладі України доведено прогресивну роль запровадження поштовим зв'язком поштової індексації, досвід якої потім було розповсюджено на всю територію і в міжнародному зв'язку.

Україна – частий об'єкт іноземної агресії й панування – проголосила незалежність 24 серпня 1991 року на хвилі подій, які довели до розпаду Радянського Союзу. Під час короткого існування України як незалежної держави між 1918 і 1920 і як соціалістичної республіки до часу включення її 1923 року до складу Радянського Союзу, випущено чимало філателістичного матеріалу.

Деякі окупанти випускали марки для окремих окупованих регіонів України, проте інколи дозволялись випуски місцевих марок. До 18 квітня 1918 року було надруковано й випущено серію марок-грошей п'ятьох номіналів. Усі ці марки мали на зворотній стороні напис "Ходить нарівні з дзвінкою монетою".

Дослідження надруків тризуба – це найширша й найактивніша ділянка української філателії.

Існують різні теорії щодо походження та значення тризуба. Як головний елемент зображення, тризуб з'явився на поштових випусках УНР і ЗУНР.

На поштових марках УНР його було зображено:

а) уперше в квітні 1918 року на лицьових боках двох маркоподібних випусків, які були в обігу як монети, а також на зворотному боці всіх п'яти марок цього випуску, які інколи використовувалися як поштові марки;

б) на двох поштових марках, виданих у липні 1918 р., малюнки яких були ідентичними малюнкам квітневого випуску тризуба;

в) на зроблених переважно вручну надруках на поштових марках царської Росії від серпня 1918 р. і пізніше.

У часи Другої світової війни вийшов тільки місцевий надрук тризуба на радянській поштової картці, яку випустили в Коломиї, коли це місто було під угорською окупацією, та яка пізніше недовго використовувалася в період німецької окупації.

На нашу думку, джерельна база вивчення процесу державного будівництва в ЗУНР може бути поповнена через введення в науковий обіг такого історичного джерела, як марки ЗУНР. Саме їх існування та використання владними структурами не залишилося поза увагою насамперед фахівців-філателістів. Їм присвятили свої наукові розвідки Д.Булат, О.Малицький, А.Чигиринець, І.Чернявський.

Дослідження історії марок є важливим, насамперед для визначення ефективності роботи її державного апарату в цілому і його виконавчих структур зокрема.

Колекціонування українських поштових випусків здійснюють три головні товариства української філателії: Союз українських філателістів Австрії, Українське філателістичне товариство в Німеччині і найбільший із них – Союз українських філателістів і нумізматиків, який проводить діяльність із території США. До цієї організації належить біля 350 осіб з усього світу, вона влаштовує річні виставки UKRAINPEX і зустріч, щодва місяці публікує бюлетені й двічі на рік журнали, а також влаштовує щороку три великі аукціони.

У період від 1992 до 2007 рр. асортимент поштової продукції став надзвичайно різноманітним, з'явилося багато цікавих і престижних випусків, на яких завжди є попит в Україні й за кордоном.

Таким чином, наявна джерельна база дозволяє стверджувати, що протягом всього існування української держави в поштовому обігу перебували марки багатьох випусків. Це, у свою чергу, є доказом існування взаємозв'язку між центральним та місцевими органами державної влади, а значить – налагодженням функціонування системи державного управління.

1. Заячківський Б. Колекціонування ілюстрованих українських поштових карточок / Б. Заячківський // INTRODUCTORY HANDBOOK OF UKRAINIAN PHILATELI. – 1993. – № 2. – С. 76–80.
2. Забіяка В. Українські провізорії 1918 року / В. Забіяка // Український Філателіст. – 1993. – №. – С. 3–100.
3. Великочий В. Марки ЗУНР як джерело до вивчення її історії / В. Великочий // Нова політика. – 1998. – № 5. – С. 13–17.

4. Лобко Г. Українські місцеві провізорні видання 1992-го й 1993-го років / Г. Лобко // Український Філателіст. – 1994. – № 1. – С. 39–46.
5. Кузич І. Україна. Бурхлива історія і захоплююча філателія / І. Кузич // Український Філателіст. – 1991. – № 2А. – С. 45–64.
6. Татух М. Відродження філателії на Україні: поштові випуски / М. Татух // UKRAINIAN POSTAGE STAMPS. – 1996. – № 6. – С. 1–56.

КІПРСЬКО-РОДОСЬКИЙ ПЕРІОД В ІСТОРІЇ МАЛЬТІЙСЬКОГО ОРДЕНУ (1291–1522 рр.)

Стасюк Олексій,
IV курс, Інститут історії і політології
Науковий керівник – Щербін Л.В.,
кандидат історичних наук, асистент

18 травня 1291 р. після невдалої 44-денної оборони останньої християнської твердині на Святій Землі – фортеці Акки – лицарі-госпітальєри у складі останніх груп хрестоносців покинули Палестину. На пам'ять про героїзм іоаннітів у складі 15-тисячного захисного гарнізону міста воно було перейменоване на *Saint-Jean d'Acree* (фортецю Св. Іоанна) [5, с.18].

Рештки Ордену на чолі з тяжко поранилим Великим магістром Жаном де Вільє переправилися на о. Кіпр, який ще 1191 р. був захоплений військами англійського короля Річарда I Левове Серце і проданий тамплієрам, які згодом передали острів королю Єрусалимському Гі де Лузіньяну. Династія Лузіньянів керувала Кіпром до 1489 р. Орден приїхав на приготовлене місце – він мав тут свої володіння в Нікосії, Колоссі та інших містах.

Госпітальєри переживали перший критичний період у своїй історії: була втрачена абсолютно вся власність і прибутки у Святій Землі, загинули в боях чи потрапили в полон чимало досвідчених братів. Але найголовнішим було те, що Орден утратив сам сенс свого існування, який полягав у допомозі прочанам та захисті християнських володінь у Святій Землі. Лицарям-іоаннітам довелося починати все практично спочатку.

1294 року в м. Лімісо на Кіпрі був скликаний Генеральний капітул (вищий законодавчий орган нерегулярного скликання), завданням якого було накреслити вектори розвитку Ордену в найближчому майбутньому. Були прийняті зміни в Статут Ордену, які регулювали його поділ за національною ознакою на ланги (*langes*). На Кіпрі був побудований новий госпіталь, рівних якому за розмірами та якістю обслуговування не було в найближчій акваторії. Госпіталь ніколи не пустував, адже прочани, незважаючи на зміну обстановки, не припиняли відвідувати святі місця на Близькому Сході.

Щоб позбутися наростаючого тиску з Європи (що добре ілюструється на прикладі долі тамплієрів), лицарі Госпітально визначили основне завдання Ордену: “Особливим і характерним обов'язком воїнів Христових є боротьба за славу Божу і за католицьку віру... переслідувати і винищувати війною магометанський народ і всіх, хто зраджує вірі” [4, с.245].

У такий спосіб до кінця XIII ст. була завершена своєрідна реформація Ордену. Розпочався новий період його історії – острівний, пов'язаний із морською справою, що зумовило до певної міри перекваліфікацію лицарів. 1300 р. датується перша в історії військова операція ескадри ордену Госпітально, яка в майбутньому стане однією з найпотужніших флотилій середземноморської акваторії.

Лицарям ставало тісно на Кіпрі, оскільки їхні взаємини з місцевою династією Лузіньянів та кіпрськими тамплієрами постійно загострювалися, до того ж статус своєрідних біженців навряд чи міг задовольнити амбітних лицарів. Тому, коли у травні 1306 р. генуезький пірат і авантюрист Віньола де Віньолі запропонував Магістру іоаннітів Фульку де Вілларе спільними зусиллями захопити більш компактний, багатший і, таким чином, вигідніший для госпітальєрів о. Родос, останні довго не вагалися. Після 4 років військових дій Родос був взятий. Орден Госпітально знайшов собі нове пристановище, а його лицарі відтепер почали іменуватися родоськими. Госпітальєри не випадково обрали своєю основною територіальною ціллю о. Родос. Він був у вісім разів менший за площею від Кіпру, тому охороняти його територію було значно легше. Дві ідеальні природні гавані – Порто дель Мандраччіо на півночі та Порто-Мерконтільо на півдні – прекрасно підходили до нового (морського) характеру Ордену. Збіг комерційних інтересів генуезців і потреба іоаннітів у надійно захищеному місці для штабу Ордену визначили долю Родосу на наступні 212 років [3, с.188].

Географічне розташування острова повністю відповідало планам госпітальєрів, що полягали в бажанні постійно тримати в напрузі мусульманський світ, дезорганізуючи його торгівлю. Протока між Родосом і турецькими володіннями в Малій Азії ще з давніх часів використовувалась як один з основних шляхів торгового сполучення між півднем Європи та Левантом.

Розширення масштабів та географії представництва Ордену привело до потреби його більш чіткої структуризації з урахуванням територіальної приналежності лицарства. На Генеральних капітулах у Ліміссо і на Родосі були внесені зміни до статуту, що стосувалися структури Ордену. Лицарів розділили за територіальною ознакою на об'єднання, названі “мовами” або “націями” (лат. *langes*). Спочатку було виокремлено 7 лангів для вихідців із таких територій: Провансу, Оверні, Франції, Італії, Іспанії (охоплюючи весь Піренейський півострів), Німеччини та Англії. Лицарем міг стати тільки виходець із перерахованих “націй”. Кожен із лангів мав свій “притулок” (*auberge* – виконував функції гуртожитку, місця для зборів, обговорення важливих питань та відпочинку), що розташовувався на центральній вулиці м. Родос [1, с.123].

Провівши внутрішню реструктуризацію та укріпившись на Родосі, госпітальєри провадили активну зовнішню політику. Вони брали участь у протистоянні мамлюцького Єгипту і перських татар на боці останніх, пізніше, вже на початку XV ст., навпаки – підтримують єгиптян у боротьбі з Тамерланом. Кораблі родоських лицарів узяли участь у двох чи не останніх спробах організувати хрестовий похід: у 1365 р. напад на Олександрію в складі

об'єднаних військ на чолі з кіпрським королем П'єром I де Лузіньяном та в 1396 р. у провальній для європейців битві при Нікополісі.

Активна зовнішньополітична поведінка ордену Госпітально пропорційно до зростання його авторитету в Європі підвищувала ступінь ворожості двох його найближчих і найпотужніших мусульманських сусідів – мамлюцького Єгипту та молодого Оттоманської Порту. Це стало приводом до активного військового протистояння наприкінці XV – початку XVI ст. між означеними країнами та Орденем. Найяскравішою його сторінкою була перша (1480) та друга (1522) турецькі облоги Родосу. Якщо першу вдалося успішно витримати, то натиск енергійного султана Сулеймана I Кануні призвів до почесної капітуляції лицарів та їх евакуації з Родосу.

Таким чином, протягом кіпрсько-родоського періоду своєї історії орден іоаннітів радикально не поміняв суті свого існування та цільового призначення в очах європейських монархів. Змінилася тільки структура Ордену, що було викликано бажанням розв'язати внутрішні протиріччя, а також методи дій лицарів: у зв'язку зі знаходженням на островах (Кіпрі та Родосі) довелось оволодіти морською справою. У XIV – першій чверті XVI ст. Орден госпітальєрів був однією з найвизначніших та військово найпотужніших сил у Середземномор'ї.

1. Андреев А. История Мальтийского ордена / А. Андреев – М. : Русская панорама, 2001. – 435 с.
2. Андреев А. История Мальтийского ордена / А. Андреев, В. Захаров, И. Настенко. – М. : Русская панорама, 1999. – 464 с.
3. Захаров В. А. Суверенный Мальтийский орден: взгляд сквозь века / В. А. Захаров // Новая и новейшая история. – 2004. – № 1. – С. 184–205.
4. Настенко И. История Мальтийского ордена : в 2 кн. / И. Настенко, Ю. Яшнев. – Кн. 1. Из глубины веков: госпитальеры в Святой Земле, на Кипре, Родосе и Мальте. XI–XVIII вв. – М. : Русская панорама, 2005. – 415 с.
5. Перминов П. Под сенью восьмиконечного креста / П. Перминов. – М. : Международные отношения, 1991. – 165 с.
6. Печникова Р. Мальтийский орден в прошлом и настоящем / Р. Печникова. – М. : Наука, 1990. – 175 с.

КАРТОГРАФУВАННЯ СІМЕЙНОЇ ТА КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ НА ПОКУТТІ

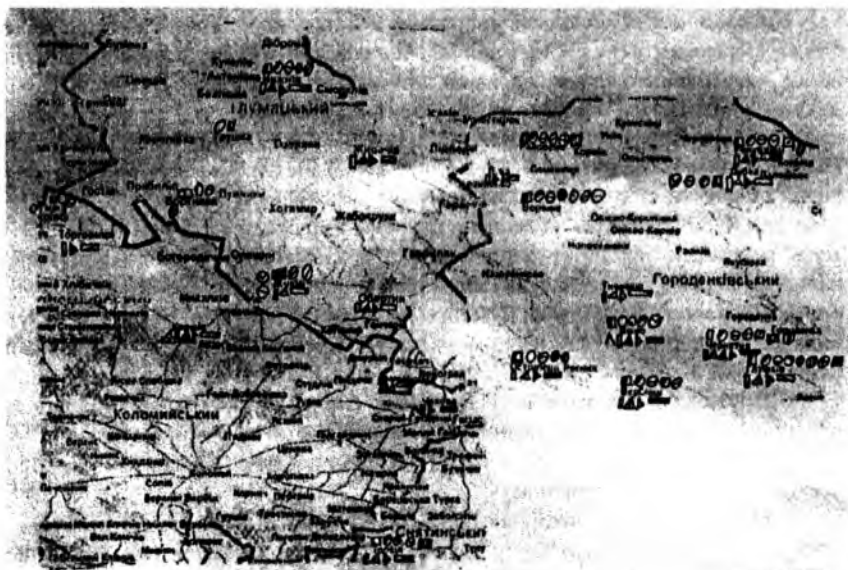
Левіновська Людмила, Марценюк Марина,
III курс, Інститут історії і політології
Науковий керівник – Паньків М.І.,
кандидат історичних наук, доцент

Українці належать до тих націй, чия обрядовість є однією з найбагатших. Проте з часом ми втрачаємо свої духовні цінності. Тож кому, як не нам, досліджувати особливості побутової культури. Якнайкраще сучасний етап обрядовості може показати картографування. Нами було обстежено відповідно 18 і 15 сіл на Покутті. Польові матеріали висвітлюють таке. На основі досліджених матеріалів ми отримали такі факти.

До родинної обрядовості відносимо весілля, народження дитини, похорони. Збереглася передродові звичаї, що регламентують поведінку вагітної жінки. Особливістю є прив'язування стрічки біля хати (3), коли народжується дитина, виставлення тарілки, коли – хлопчик (Троїця). На Городенківщині в куми запрошують 1 пару, тоді як в інших районах Покуття – від 2 до 15 пар. Найчастіше весілля триває 1 (9), 2 (7), рідко 3 дні (2). Передє весіллям засилання старостів: старости (6), сватання (3), сватанки (1), злагода (2), слово (2), злагода (3). Запрошують на весілля наречені з друзками і друзками (II), можуть роздавати письмові запрошення (7). Першого дня молода в національному одязі (3). Перед весіллям молодому приносять сорочку від молоді брата (3), молода з друзками (II), інколи молодий приносить молодій фату, а вона дає йому сорочку (2). Коли молода повертається зі шлюбу – стелять біле полотно (4). Кількість друзів і дружок – від 2 до 4 (15), обов'язково парна (3). У с. Чехова з кожної родини за дружку беруть старшу дочку. Молода дарує подарунки родичам молодого (4), але частіше ними обмінюються (II). Під час весілля молодим приносять воду (9). Особливістю с. Вікна є виготовлення весільного атрибуту – теренок.

Найстійкішими є похоронні обряди. Покійника найчастіше ставлять у труну на катафалк (4), у труну на стіл (5) або на катафалк (9). Збереглися голосіння (4). До церкви покійника несуть (9) або везуть (9). Труна відкрита (7) або відкрита, а в церкві закрита (6), рідше закрита (4). На брамі прив'язують чорні стрічки (4).

У календарній обрядовості розглянемо зимовий цикл. 4 грудня – Введення в храм Пресвятої Богородиці: забороняється шити, прати і ходити в гості, особливо жінці. Лише у с. Троїця цих забобон не дотримуються. У с. Глушків господарі пускають першого в хату kota. 7 грудня – Катерини. Цього дня звичай “кликати долю”: ворожать (12), не ворожать (3). 13 грудня – Андрія: “бешкетування хлопців”. Знімають ворота хлопці в садибах, де є дівчата (14), не знімають (1). У с. Раковець на другий вечір дівчата ходять до хлопців. 6 січня – Святий Вечір. Обов'язковою стравою с. кутя: рідка (13), густа (2). Є також “мачінка”: мачінка (1), підлива з грибами (3), опеньки (3), мука з грибами (5). Інші страви – пироги (14), “краплики” (1). На кути стола кладуть часник (4), не кладуть (9). 7 січня – Різдво. Ходять із Вертепом. Його назви: “Троди” (9), “Вертеп” (4). “Звізда” (1), “Героди” (1), “Ангели” (1). Персонажі “Ангели” (15), “Три Царі” (8), “Ірод” (15), “жид” (11), “гетьман” (1), “смерть” (3), “пастишки” (15), “біда” (2), “чорт” (4), “звіздар” (2). 13 січня – “Маланки”. Персонажі “Маланки”: “Маланка” (15), “смерть” (1), “гуцул” (2), “новий рік” (3), “лікар” (1), “дід” (3), “береза” (1), “жид” (6), “старший парубок” (1), “циганка” (1), “шандар” (1). 14 січня, на Василя, ходять розсівати (15): хлопці (4), усі діти (11). 18 січня – другий Святий Вечір. Тоді господар обходить хату (14), не обходить (1). 19 січня – Водохреща, святять воду. Ставлять хрести з льоду (7), з дерева (1), не ставлять (5). 15 лютого – Стрітіння, скрізь посвечують свічки. Таким чином, досліджуючи обрядовість Покуття, можна відмітити спільні й відмінні риси в різних населених пунктах, їх характерні особливості.

Умовні позначення:

Календарна обрядовість:

Назва вертепу:

- ☐ „вертеп“
- ☐ „іроди“
- ☐ „героди“
- ☐ „зізда“

Розсідання на Василія:

- тільки хлопці
- дівчата і хлопці

Персонажі „Маланки“:

- „Маланка“
- „Новий рік“
- „Смерть“
- „Цаганка“
- „Гуцул“
- „Старший парубок“
- „Дід“
- „Чорт“
- „Вояки“
- „Жид“
- „Біда“
- „Ковачи“
- „Шандар“
- „Брече“

Сімейна обрядовість:

Передвесільні обряди:

- △ староста
 - △ сватання
 - ▲ сватанки
 - ▲ злагода
 - ▲ слово
 - ▲ зговорини
- Принесить сорочку молодому:**
- ▷ брати
 - ▷ молода з друзками
 - ▷ молодий приносить вельон, а молода дає йому сорочку

Похоронні обряди:

- покійник лежить:**
- ▬ на столі, у труні
 - ▬ на катафалку
 - ▬ на столі
 - ▬ на катафалку, у труні
- Народження дитини:**
- ^ прив'язують кольорову стрічку
 - ▬ 1 пара кумів
 - ▬ 2-3 пари кумів

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Бабій Надія,

V курс, Інститут історії і політології
Науковий керівник – Штерн В.Ю.,
кандидат історичних наук, доцент

Історія розвитку людства, досвід буденного життя засвідчує, що конфлікти в різних сферах суспільного життя постійно супроводжували життєдіяльність людського співтовариства. Саме тому проблема конфліктів завжди набувала особливої гостроти.

Важливе місце серед суспільних конфліктів посідає політичний конфлікт, який можна визначити як зіткнення, протистояння різних соціально-політичних сил, суб'єктів політики в їх прагненні реалізувати свої інтереси і цілі, пов'язані насамперед із боротьбою за здобуття влади, її перерозподіл, зміну свого політичного статусу, а також із політичними перспективами розвитку суспільства [2, с.515].

Найбільш істотна відмінність політичного конфлікту від інших соціальних конфліктів полягає в тому, що діючі в ньому суб'єкти (особи, групи, еліти, держави) протистоять чи протидіють один одному з головного базового приводу – влади, її поділу чи оволодіння нею.

Головний виклик, який постав перед молодією незалежною Українською державою, – це зростаюча конфліктність. Вона спостерігається в багатьох сферах суспільного життя та владних відносин. Здатність до подолання конфліктогенних чинників – це також ціннісний вимір демократії.

Причини посилення конфліктогенності можуть бути різноманітні: складне економічне становище, відповідно, масове зубожіння населення, а також незадоволення й недовіра до влади з боку майже всіх груп населення, різка зміна балансу сили між певними політичними силами, руйнація системи ціннісних орієнтацій громадян та інше.

Найскладнішою є внутрішньополітична ситуація, коли відбуваються зіткнення суб'єктів політики щодо реалізації своїх інтересів і цілей, пов'язаних насамперед з отриманням влади або її перерозподілом. Основою політичних конфліктів в Україні є незавершеність процесу формування спільної ідентичності її громадян, наявні ідеологічні, економічні, політичні, етнічні, соціокультурні суперечності, які загострюються в перехідний період розвитку, а також відсутність консенсусу серед основних політичних сил щодо змісту національних інтересів країни. Часто політичні сили застосовують у боротьбі за владу всі можливі засоби. А це дестабілізує владу і державу, викликає різноманітні конфліктні ситуації [3, с.21].

Одним із найяскравіших конфліктів у сучасній Україні була “Помаранчева революція” 2004 року. Саме “Помаранчева революція” вперше після грудня 1991 року знову привернула увагу всієї світової спільноти до України.

На думку доктора політичних наук Валентина Якушика, події в Україні наприкінці 2004 року можуть характеризуватися за своєю природою саме як революція: політична, соціальна та духовна.

Революція політична. Це демократична, антибюрократична, антикорупційна революція, що вивільнює могутню духовно-емоційну енергію широких народних мас.

Революція соціальна. Як комплексний процес, це революція середнього класу проти бюрократичних, номенклатурних, неполітичних прошарків нової буржуазії, і революція, що об'єднала значну частину великої національної буржуазії з робітничим класом.

Революція духовна. Духовна революція в Україні в 2004–2005 роках проявилася насамперед у тім, що громадяни України усвідомили й відчули на практиці цінність власної людської гідності. Відбулися істотні якісні зміни в емоційному стані суспільства [5, с.19–20].

Помаранчева революція, незважаючи на низку суперечливих наслідків, стала поворотним моментом в історії українського народу і привела до суттєвих змін в усьому суспільстві. Постреволюційне українське суспільство стало якісно іншим. У першу чергу, відбулися радикальні трансформації в суспільній свідомості, докорінно змінилися ментальні-ціннісні настанови громадян. Те, що вважалося декларативними символами, – ідеї свободи й соціальної справедливості, ринку й демократії – наповнилося новим змістом, відтиснувши на другий план ціннісну ієрархію насущні матеріальні потреби. Події листопада–грудня 2004 року каталізували процес становлення громадянського суспільства. Вставши з колін, наш народ змусив поважати себе, зруйнував стереотипні міфи про соціальну пасивність і громадянську апатію українців. Люди повірили, що можуть власними силами змінити своє життя, реально впливати на державну політику, забезпечити перемогу демократії. Тепер основним завданням є не втратити здобутки “Помаранчевої революції”, що вимагає зусиль як владних мужів, так і кожного із нас.

Сучасний етап розвитку України супроводжується конфліктами між виконавчою та законодавчою владою і Президентом, між політичними силами, між окремими політичними лідерами, фракціями в парламенті і т. п. Основними питаннями, що цікавлять суб'єктів політики, є інколи виключно президентські та парламентські вибори, неодноразове переформатування парламентської коаліції і боротьба за крісло Президента чи Прем'єр-міністра [4, с.144].

Конфліктності українському суспільству надає також формування нової політичної системи, започаткованої конституційною реформою. З реформою пов'язувалися надії на створення більш ефективної та політично відповідальної системи влади. Реформа мала покращити умови для реалізації права громадян на участь в управлінні державними справами, зробити владу більш відкритою, прозорою й підконтрольною суспільству. Зрозуміло, що вона в багатьох моментах є недосконалою й потребує реформування. Але позитивний імпульс до розвитку політичної ситуації в Україні, без сумніву, існує.

Дуже важливою є необхідність створення, а також розробки технології запобігання й розв'язання конфліктів у сучасному українському суспільстві.

До основних способів та методів управління і розв'язання політичних конфліктів у нашій державі можна віднести: уважне вивчення й оцінка настроїв і поведінки населення та адекватне їх вираження у відповідних законодавчих актах, управлінських рішеннях; відмова від силових засобів врегулювання й вирішення політичних конфліктів; вирішення конфліктів у рамках конституційно-правових норм і через судово-правові інститути та процедури; формування демократичної правової культури як політичної еліти, так і населення; розвиток інститутів громадянського суспільства, здатних взяти на себе вирішення частини проблем, пов'язаних із політичними конфліктами [1, с.48].

1. Пацук Ю. Проблема врегулювання політичних конфліктів в українському суспільстві / Ю. Пацук // Людина і політика. – 1999. – № 2. – С. 48–50.
2. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. Горбатенко ; за ред. Ю. Шемшученка [та ін.]. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
3. Україна в 2007 році: внутрішні і зовнішні становище та перспективи розвитку : експертна доповідь / за ред. Ю. Г. Рубана. – К. : НІСД, 2007. – 255 с.
4. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія. – К. : НІСД, 2008. – 743 с.
5. Якушик В. Українська революція 2004–2005 років. Спроба теоретичного аналізу / В. Якушик // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2. – С. 19–37.

РОЛЬ БРОНЕТАНКОВИХ ВІЙСЬК НІМЕЧЧИНИ ТА СРСР У ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАЦІЯХ 1941 РОКУ

Розлуцький Назарій,
IV курс, Інститут історії і політології
Науковий керівник – Борчук С.М.,
кандидат історичних наук, доцент

Радянсько-німецька війна, як складова Другої світової, була “війною моторів”, і задовго до її початку провідні військові спеціалісти зрозуміли значення, яке будуть відігравати танкові з'єднання в майбутній війні. Тому й приділяли велике значення механізації своїх військ. У Німеччині танкові з'єднання формувалися з 1935 р. [2, с.41]. СРСР випередив усіх: ще 1930 року там була сформована перша у світі механізована бригада [3, с.6]. І довгий час саме він тримав пальму першості з розвитку танкових військ. На початок війни з Німеччиною Радянський Союз мав абсолютну як кількісну, так і якісну перевагу над нею! У Вермахту налічувалося 5639 танків [2, с.193], з яких 4209 (плюс 300 машин союзників) він кинув на Східний фронт. У той час Червона Армія мала біля 23 тис. машин [5, с.174]. Щодо якості, то у радянських збройних сил були танки серії БТ – швидкісні, розвивали до 70 км/год на гусеницях і, крім того, могли пересуватися на колесах до 90 км/год; плаваючі танки і танкетки Т-37, Т-38, Т-40; середні Т-28 і важкі Т-35 – аналогів усім цим машинам у німців не було, а більшість із них могла на рівних боротися з німецькими танками [1, с.104–105]. Стосовно Т-34 і КВ, то це повна перевага радянської конструкції. Достатньо сказати, що броню КВ брала ли-

ше 88-мм зенітна гармата; бували випадки, коли цей танк виходив із бою неушкодженим, маючи до 200 потраплянь.

Та, незважаючи на таку потужну броньовану армаду, Червона Армія повністю провалила перший рік війни, втративши на полях боїв біля 21 тис. машин. Як це могло статися? Зосередившись великими силами біля кордону для масового вторгнення в Німеччину, радянські війська пропустили удар першими і вже відтепер мусили вести війну, до якої не були готові ні стратегічно, ані морально. І тут повною мірою виявились усі їхні недоліки: слабка підготовка командирів і бійців (*1,5–2-годинну практику водіння танка важко назвати якісною підготовкою*) [4, с.15]; відсутність розвідки, взаємодії з іншими родами військ, прикриття з повітря, погано організований зв'язок, неготовність міняти тактику й приймати рішення, які відповідають ситуації (*навіть після нападу німців, червоні командири продовжували мислити лише наступальними категоріями і замість того, щоб оборонятись, кидали танки в самовбивчі контрудари, що призводило до колосальних утрат*).

З початком війни німецькі танкові групи, згідно з теорією блицкригу, рушили вперед із великою швидкістю. Так, 4-та ТГр рвонула на північ у район Пскова. Атаки радянських мехкорпусів не могли її затримати, таке враження, що 4-та ТГр їх взагалі не помічала, бо, не зупиняючись і не розгортаючи війська, відбивала ці атаки з ходу і мчала далі.

Ще важча ситуація склалася на Західному фронті. Там на його флангах були зосереджені дві танкові групи. З початком війни вони рвонули до Двіни і Дніпра, по дорозі взаємодіючи й оточуючи радянське військо в так званих “котлах” під Білостоком, Мінськом, Гродно. На ліквідацію “котлів” танкові групи часу не витрачали – цим займалася піхота, а вони діяли в оперативній глибині, шукаючи собі нові рубежі. Так, через вдалі дії 2-ї і 3-ї ТГр Західний фронт було розгромлено [4, с.25–26].

На Південно-Західному фронті в ці дні розігралася чи не найбільша танкова битва в історії воєн у районі Луцьк–Рівне–Дубно–Броди: 1-ша ТГр Вермахту проти шести мехкорпусів РСЧА. Перевага радянських військ була колосальною: більше 4000 радянських танків проти 800 німецьких! І саме тут проявились всі недоліки радянського командування. На довжелезних (деколи понад 200 км) маршах під небом, в якому панувала німецька авіація, корпуси втрачали значну частину техніки. Дійшовши до місця бою, вони кидались у бій розрізнено, не чекаючи інших, без підтримки з повітря, без взаємодії з піхотою та артилерією, без розвідки противника і місцевості (*і це в умовах польських боліт!*). Закінчився контрудар тим, що РСЧА втратила 2648 танків і відступила [1, с.303]. Зате, як зазначено в радянських підручниках, “темпи просування противника суттєво знизилась” і він “переконався у стійкості радянських військ”.

У липні 2-га і 3-тя німецькі ТГр підійшли до Смоленська, і тут зав'язалися жорстокі бої; із цього напрямку німці планували йти на Москву. Однак невдовзі першочерговим було визнано Київський напрям і 2-гу ТГр Гудеріана переорієнтували на нього. Але вона не змогла відразу прорвати оборону військ Південно-Західного фронту, а з боку Брянського фронту до неї набли-

жалась оперативна група Єрмакова [1, с.381]. Склалася критична ситуація: ще трохи – і 2-га ТГр потрапила б в оточення. Гудеріан кинув у бій усс, навіть хлібопекарську роту [2, с.286]. А в радянського командування в цей відповідальний момент забракло резервів. У результаті фронт таки було прорвано, і танки Гудеріана рвонули на Лохвицю, заходячи в тил Південно-Західному фронту. З півдня назустріч їм рушила 1-ша ТГр Клейста, яка до того часу оточила й розгромила дві армії під Уманем (*у полон – 103 тис. бійців, серед трофеїв – 317 танків*) і переправилася на лівий берег Дніпра. 15 вересня їхні війська зімкнули кільце оточення під Лохвицею: у “котел” потрапили п'ять армій, тобто практично весь фронт – 1,5 млн бійців. Це було найбільше оточення в історії! Німці взяли 665 тис. полоненими, 884 танки. Шлях на Лівобережну Україну і Донбас був відкритий.

Наступною великою битвою для танкових військ стала Московська. До неї залучили три ТГр (*2-гу, 3-тю і 4-ту*). Першою почала наступ 2-га ТГр – 30 вересня. Її з'єднання прорвали оборону під Орлом і рушили на Тулу, прагнучи обійти Москву з півдня. Але проти її передової дивізії було кинута бригада Катюкова (*49 танків*). Це був один із небагатьох прикладів вдалої дії радянських військ: протягом тижня “катукувці”, (*використовуючи переваги Т-34*), підбили 133 “панцери”, і таким чином зірвали наступ на Тулу [4, с.38]. Пізніше погані погодні умови пригальмували, а згодом і зупинили наступ 2-ї ТГр: воювати в умовах бездоріжжя, снігу і морозів німецька армія була не готова.

Аналогічно склалася ситуація і на північному московському напрямі: там 3-тя і 4-та ТГр прорвали оборону, оточили й знищили в'яземське угруповання військ, але радянське командування побудувало нові лінії оборони. Німецькі групи застрягли, прориваючи їх. До Москви залишалося 30 км, коли сили й бойовий дух німців остаточно вичерпалися. Москву не взяли. Від танкових груп залишилося 30–40% складу.

Отож, упродовж 1941 р. німецькі війська завдали катастрофічних втрат РСЧА й окупували значну частину території СРСР. Ключову роль у цих успіхах відіграли танкові війська, ефективне використання яких і сприяло таким грандіозним успіхам. Його запорукою стали: концентрація у великих групах, здатних вирішувати власні завдання, взаємодія з іншими родами військ, хороший бойовий вишкіл і, безумовно, ведення наступальної війни, до якої німці готувалися. І, навіпаки, радянські танкові війська зазнали поразки саме через відсутність цих факторів: неготовність до оборонної війни спричинила дію всіх інших негативних факторів, через які танкові з'єднання Червоної Армії були майже знищені.

1. Бешанов А. Танковый погром / А. Бешанов. – М. : Яуза Эксмо, 2006. – 476 с.
2. Гудеріан Г. Воспоминания солдата / Г. Гудеріан. – Смоленск : Русич, 1999. – 526 с.
3. Радзиевский. Танковый удар (опыт применения танковой армии в наступательной операции фронта) / Радзиевский. – М. : Воспиздат, 1977. – 288 с.
4. Советские танковые войска. 1941–1945. Военно-исторический очерк. – М. : Воениздат, 1973. – 334 с.
5. Суворов Виктор. Последняя республика (Почему Советский Союз проиграл Вторую Мировую войну) / Виктор Суворов. – М. : АСТ, 2005. – 378 с.

МІЖЕТНІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Марчук Наталія,
магістр політології Інституту історії і політології
Науковий керівник – Цепенда І.Є.,
кандидат історичних наук, доцент

У процесі розбудови України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави важливого значення набуває формування власної концепції державної етнонаціональної політики, яка передбачає визначення статусу та взаємовідносин титульної української нації з етнічними меншинами з тим, щоб етнонаціональний фактор виступав важливою складовою в розвитку внутрішньодержавних процесів. Етнічні меншини та їхні інституції можуть сьогодні реально претендувати на рівноправні партнерські взаємини з державною владою. Адже кожен народ, кожна етнічна група, які мешкають на території України, бачать майбутнє країни, як і своє власне, – у втіленні національних, культурних та соціальних уподобань. Їх прагнення зберегти свою самобутність у мові, звичаях, традиціях “підкреслюється пошуком об’єднуючих символів і ціннісних орієнтирів, які можуть бути різними як на рівні регіону, так і у людей різного етнічного походження” [1, с.8]. В Україні ця тенденція посилюється протистоянням на владному рівні, коли політичні декларації протирічать з етнічними, коли спостерігається “відчуження та фрагментація суспільних груп, тотальна недовіра до влади і державних інститутів” [2, с. 398], щоб уникнути невтішного для України прогнозу – “або горизонтального (регіонального) розвитку схеми влади, сформованої на національному рівні, або чергової масштабної кризи” [2, с.399].

Найбільш поширеною на сьогодні є теза, що саме демократизація провокує етнічні конфлікти та прояви націоналізму, оскільки спонукає до культурної гомогенізації етнічні, релігійні, племенні групи, які стають на захист своєї самобутності. Тому назріла необхідність по-новому науково підійти до проблеми міжетнічної комунікації, тим більше, що в сучасних наукових політологічних дослідженнях територіальні, отже, й етнічні, ідентичності стають стрижнем, навколо якого вибудовуються дослідження культурних комунікацій, дискурсів, електоральних симпатій, проблем мови, історичної пам’яті. Йдеться насамперед про неупереджувальний аналіз небезпек, здатних трансформуватися в ризики, інверсії їх у політичні. З огляду на це, тема нашого дослідження видається особливо актуальною.

На сьогодні наукою не вироблено теоретико-методологічне поняття консолідації як етнополітичної категорії, а також не розглянуто методологічні аспекти типології консолідації за основними ознаками. У нашому ж дослідженні будемо опиратися на думку Л.Нагорної, що дослідник має брати до уваги не лише “об’єктивну картину розвитку регіону і його специфічність у порівнянні з іншими, але й емоційну складову – спосіб сприйняття людьми регіону і ступінь його здатності забезпечити спільну ідентичність і солідарність, зокрема і у зіткненні з іншими формами солідарності, включаючи кланову й етнічну” [1, с.400]. Джерельну базу дослідження складають теоретичні

праці вітчизняних та зарубіжних науковців. У роботі використано науково-практичні матеріали Прикарпатського центру політичних та євроінтеграційних досліджень.

У тоталітарному суспільстві відносна стабільність досягається за допомогою репресій і терору. В умовах же демократичного устрою, побудови громадянського суспільства соціальну систему об’єднує інтеграція, консолідація і солідарність громадян. Досягнення внутрішньополітичної інтеграції суспільства в сучасній політичній ситуації передбачає пошук консолідуючих чинників. Найперше ними могли б стати об’єднання всіх соціальних й етнічних меншин навколо ідеї національної незалежності, усвідомлення спільних економічних, соціальних, національних, геополітичних інтересів, і як результат – формування в суспільстві атмосфери взаємоповаги і довіри.

Розглянемо міжетнічну комунікацію як важливу складову процесу згуртованості всіх демократичних сил, вироблення ними спільної соціально-політичної доктрини розвитку України і яка могла б, на наш погляд, стати основою української національної ідеї. У багатонаціональному соціумі етнічні й національні групи розвиваються в численних контактах між собою. Міжетнічна комунікація – це адекватне взаєморозуміння двох (або більше) учасників комунікативного акту, що належать до різних національно-етнічних культур. На сьогодні її роль у розбудові нашої держави помітно зростає, на що не можна не звертати уваги.

Серед умов, за яких відбувається формування негативних настановлень у міжетнічній комунікації, слід виокремити втрату національної самобутності; системну соціальну кризу в суспільстві, яка призводить до втрати психологічної стійкості й формує почуття національної приниженості або ображеності. Яскравим підтвердженням даної тези може слугувати приклад із життя галицьких караїмів. Із XIII століття в м. Галич Івано-Франківської області живуть караїми – народ, тюркський за походженням і майже юдейський за вірою, що абсолютно не є характерно для даної місцевості. Дві війни минулого століття, епідемії хвороб, політика агеїзму, міграція людей призвели до того, що зараз тут залишилися тільки дві літні караїмки – останні в Галичі. У місті збереглася назва вулиці Караїмська, тут є музей караїмської історії і культури, де зберігаються речі, яких уже нема в побуті. Але, як переконалася автор статті, від спілкування з “чужими” караїмки відмовляються, посилаючись на вік і хвороби. Про їхнє повсякденне життя ніхто не хоче знати, згадують про них хіба що в переддень якихось етнозаходів. Директор музею розповідає, що селилися вони купно, користувалися всіма привілеями міщан, більше дбали про освіту дітей, хоча займалися і господаркою, а от одружувалися тільки зі своїми, щоб не асимілюватися.

Важливим чинником, що визначає етнічну ідентичність, є взаємодія культур. У взаємодії культур на етнічному рівні проявляються щонайменше дві тенденції: взаємне засвоєння елементів культури – сприяє інтеграційним процесам, взаємному культурному обміну й збагаченню, а також підсилення етнічної самосвідомості прагненням до закріплення етнічної специфіки. Взаємне засвоєння елементів культури зближає етнічні групи, сприяє міжетніч-

ним комунікаціям, але це тільки в етносів із численним складом населення, зате в нечисленних відбувається поглинання однією культурою іншої, що гальмує розвиток власної культури, у результаті чого й виникають, напевне, перелічені вище угруповання та етнічні об'єднання [3, с.233].

Українське населення сьогодні повинне усвідомити можливість конфлікту, своє місце в єдності суспільства, яке називається українською нацією. Це найважливіші умови для національної єдності, що виникає як на моноетнічній, так і на поліетнічній основі через спільну господарську діяльність і державно-політичне об'єднання. В умовах поліетнічності населення України її етнонаціональна політика є важливою складовою гуманітарної політики держави в цілому. Консолідація українського суспільства, а отже, зміцнення української державності, можливі лише за умови створення сприятливих умов для розвитку всіх етнічних спільнот, оптимального врахування їхніх інтересів. В основі порозуміння етнічних і національних спільнот лежить міжетнічна комунікація, що є важливим фактором побудови громадянського суспільства в сучасній Україні.

1. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст / Лариса Нагорна. – К. : ІПІЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 405 с.
2. Касьянов Г. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії / Григорій Касьянов. – К. : [б. в.], 2008. – С. 398–411.
3. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація як феномен сучасної культури / Богдан Слющинський // Нова парадигма. – 2004. – Вип. 37. – С. 229.

ІЗМАЇЛ-БЕЙ МУСТАФА-ОГЛУ ГАСПРИНСЬКИЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА КРИМСЬКО-ТАТАРСЬКІЙ КУЛЬТУРАХ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Глизнер Володимир,
IV курс, Інститут історії та політології
Науковий керівник – Довган Ю.Л.,
кандидат історичних наук, доцент

Після проголошення незалежності України, коли відбувається закономірний процес переоцінки цінностей, ми маємо можливість повернути собі майже забуті імена вчених, громадських та політичних діячів. Серед маловідомих і напівзабутих діячів минулого можна поставити ім'я Ізмаїл-бея Гаспринського – кримсько-татарського просвітника, мислителя, письменника, видавця першої в Криму тюркомовної газети. Народився 8 (20) березня 1851 року в с. Наджикой, сьогодні у складі смт. Верхоріччя Бахчисарайського району АР Крим у сім'ї прапорщика, який згодом став поручиком і отримав дворянство. Навчався в сільській мусульманській школі – мектебе, потім у місті Воронеж та Московському кадетському корпусі. Слухав лекції в Стамбульському університеті. 1871 року виїхав до Парижа, де до 1874 року був секретарем І.Тургенева, писав кореспонденції для російських газет. Служив в Асоціації

професійних перекладачів. 1874 року переїхав до Стамбула. Повернувшись на батьківщину 1877 року, став мером Бахчисарая.

За своїм світоглядом І.Гаспринський був ідеалістом, сповідуючи всю догматику ісламу. Але, віддаючи належне часу, він об'єктивно й свідомо виступав за синтез мусульманського віровчення і досягнень сучасної науки. І.Гаспринський був позбавлений крайностей ідеології панісламізму, нетерпимості до інших релігійних конфесій. Він був типовим представником буржуазного лібералізму національної інтелігенції Російської імперії, вірячи у велике майбутнє цієї держави. При цьому його погляди були пронизані гуманістичними ідеями освіченості, яким він нерідко підпорядковував усі інші. Освіченість, на його думку, була основною рушійною силою соціального прогресу. У зв'язку із цим і в російській конституційній монархії він шукав можливості для реалізації ідей гуманістичного союзу між слов'янськими і тюркськими народами.

Реалізацією світоглядних принципів І.Гаспринського стала його активна позиція в суспільно-політичному житті Криму, Росії і мусульманського Сходу. Одним із найбільш яскравих епізодів його роботи на суспільній роботі була багатолітня діяльність молодого І.Гаспринського в Бахчисарайській Думі. Вона залишила помітний слід у суспільно-політичному і культурному житті міста. У той же час праця в Думі збагатила його різними яскравими життєвими враженнями, дозволила глибше пізнати корінні, сьогоденні інтереси народу, на власні очі побачити негативні прояви бюрократичного апарату самодержавства, виявити й обдумати глибинні протиріччя життя в Таврійській губернії.

Невдачі в політичному житті тюрко-татар Росії привернули увагу енергійного суспільного діяча І.Гаспринського на сторону зарубіжних єдиновірців. На рубежі 1907–1908 рр. він зробив сміливу спробу скликати Всесвітній мусульманський конгрес, який повинен був об'єднати прогресивно мислячих суспільних діячів. Метою конгресу, на думку самого І.Гаспринського, повинен був стати пошук шляхів до культурного й економічного відродження народів мусульманського Сходу, звільнення від колоніальної залежності, включачи в систему загальнолюдської цивілізації.

Головною справою свого життя І.Гаспринський вважав видавничу діяльність. Спершу йому вдалося отримати дозвіл на утримання типографії. Усе ж таки І.Гаспринський думав, що кримські татари та інші тюркомовні народи відчувають потребу в періодичних виданнях. Цілеспрямованість і наполегливість І.Гаспринського, його впевненість у необхідності задуманої справи надавали йому сили й енергії.

Енергійність і впевненість у своїй справі дозволили І.Гаспринському налагодити відносини із МВС, Головним управлінням у справі друкування, столичним комітетом внутрішньої цензури й отримати дозвіл видавати першу кримсько-татарську газету “Терджиман – Перекладач”, перший номер якої вийшов 10 квітня 1883 року. Ця дата стала важливою в кримсько-татарській історії, культурі та освіті. Велика й клопітка робота І.Гаспринського зі створення власної газети увінчалася успіхом. Багаторічна діяльність видавництва

газети “Терджиман – Перекладач” безумовно була найвищою сходинкою у розповсюдженні ідей просвітництва серед тюркських народів на межі XIX–XX ст., перш за все серед кримських татар.

Бажання І.Гаспринського створити спеціальний журнал для жінок і таким чином приєднати мусульманку до просвітницького руху, який охопив татарське суспільство, постійно викликали непорозуміння. Йому не вдалося отримати дозвіл на видання журналу “Тирбея” і додаток до газети “Терджиман – Перекладач” під назвою “Кадин”. Тільки 1905 року йому було дозволено видавати спеціальний жіночий журнал на кримсько-татарській мові під назвою “Алемі нісван”. Значення цього тижневика важко переоцінити. Він став цінним джерелом з історії народу кримсько-татарської періодики. Багаточисленні матеріали журналу зможуть допомогти розібратися в суті жіночого питання й ролі жінки в кримсько-татарському суспільстві початку XX століття.

Крім цих періодичних видань, І.Гаспринському вдалося надрукувати “Листок оголошень”, “Ха-ха-ха”, “Міллет” (“Нація”), “Аль-Нахда”, “Алемі суб’ян” (“Світ дітей”). Вони були важливими засобами в справі розповсюдження просвітніх ідей серед кримсько-татарського народу.

Важливим аспектом просвітницької діяльності І.Гаспринського було реформування системи народної освіти кримських татар. Його заслугою, а також очолюваного ним джадидистського педагогічного руху став перехід від конфесійної і російської громадської освіти до створення національно-світської освіти не на шкоду конфесійному або суспільно-громадському напрямку. І.Гаспринському вдалося побудувати перспективну, чітко продуману новометодну освіту, неперервний ланцюг структури якої: мектебе (навчальна школа) – мектебе-рушті (середня школа) – медресе (вища школа).

У 1910 році був кандидатом на Нобелівську премію миру.

Помер І.Гаспринський 11 (24) вересня 1914 року в місті Бахчисарай.

Ізмаїл Гаспринський був однією з тих особистостей світової історії, чия популярність і слава не обмежуються однією державою або однією епохою. Його ім’я по праву займає важливе місце в ряді великих просвітителів і видатних мислителів, які зробили значний внесок у формування духовного обличчя сучасного людства.

1. Ганкевич В. Ю. На службі у правди і просвітництва: Короткий біографічний нарис Ізмаїла Гаспринського (1851–1914) / В. Ю. Ганкевич. – Сімферополь : Доля, 2000.
2. Зиядинов Ф. Ізмаїл Гаспринський – великий просвітитель / Ф. Зиядинов. – Сімферополь : Тарпан, 2001.
3. Кандишов Ю. Ізмаїл-бей Гаспринський (Гаспралі). Із спадщини / Ю. Кандишов. – Сімферополь : Таврія, 1991.
4. Керімов І. А. Жива історія Гаспринського. По матеріалах газети “Терджиман” 1883–1914 рр. / І. А. Керімов. – Сімферополь : Тарпан, 1999.
5. Кочубей Ю. Будівничий відродження. До 140-річчя від дня народження Ізмаїл-бея Гаспринського / Ю. Кочубей // Всесвіт. – 1991. – № 12. – С. 181–185.
6. Червона С. М. Ізмаїл Гаспринський – видатний кримсько-татарський просвітитель і гуманіст / С. М. Червона // Етнографічний огляд. – 1992. – № 1. – С. 158–165.

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ СЕРЕДИНИ XVII ст.

Засипко Мар’яна,

V курс, Інститут історії і політології

Науковий керівник – Сигидин М.В., доцент

Минуле кожної країни і кожної нації ототожнюється в історичній пам’яті поколінь з епохальними подіями і періодами, які з плином часу не втрачають своєї актуальності, виховного й повчального значення. Такою подією в історії України стала Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького, яка поклала початок новому періоду державотворення на території України з часів занепаду Київської Русі і Галицько-Волинського князівства.

Події 1648–1657 рр. за своїми масштабами не мали собі рівних серед революційних рухів Європи XVI–XVII ст. На теренах козацької України стався революційний вибух, традиції якого зберігали своє значення протягом наступних десятиліть, справляючи помітний вплив на всі сторони життя українського народу. Її історичне значення вбачаємо насамперед в утворенні національної держави у вигляді козацької України, винятково важливій ролі в розвитку національної свідомості народу, формуванні державної ідеї, набутті досвіду боротьби за незалежність.

Відродження української державності відбувалось в умовах територіального розчленування, коли наша держава була поділена між сусідніми країнами. Українська еліта неспроможна була повести за собою народ, оскільки в її свідомості переважали соціально-економічні аспекти над національними. Цей процес особливо посилювався після Люблінської унії 1569 р., коли до Польщі були приєднані Волинь, Брацлавщина і Київщина [1, с.29].

Слаборозвинуте почуття патріотизму при прагненні не лише зберегти, а й зміцнити свої соціально-економічні й правові інтереси дали можливість українським феодалам порівняно швидко й безболісно інтегруватися з литовськими, білоруськими й польськими феодалами в єдиний панівний прошарок Речі Посполитої. Водночас відбувалось її масове покатолічення, і до середини XVII ст. майже вся провідна верства населення відмовилася від православ’я. Це відбулося сильним ударом не лише по православної церкві, але й загалом по українській нації [2, с.11].

Таким чином, найсильніший економічно й політично стан суспільства, який повинен був повести за собою інших, в основному денационалізувався і навіть не домагався хоча б автономії для руських земель, які перебували у складі Речі Посполитої. Його ідеологи не висунули навіть ідеї національного визволення. Лише частина української шляхти виступала на сеймиках і сеймах проти католицької експансії, на захист православної віри. Важливу роль у боротьбі за розвиток національної культури відігравали братства.

Можна констатувати: унаслідок багаторічного іноземного панування та денационалізації панівного прошарку в політичній свідомості українського суспільства не існувало ідей створення національної держави. Можна лише

говорити про появу серед частини козацтва не зовсім чітко сформованих автономістських планів щодо козацьких областей.

Розгромивши козацько-селянські повстання 30-х років, правлячі кола Речі Посполитої взяли курс на ліквідацію козацтва як стану українського суспільства; водночас відбувалося стрімке поширення фільварково-панщинної системи господарства на південні й східні регіони України, наростало національно-релігійне гноблення. Особливо активно цей процес тривав на Правобережжі, де покатоличення православного населення проводилося насильно, примусово. Реальною ставала загроза етноциду з боку Польщі [3, с.10].

Протягом березня–травня 1648 р. у розвитку політичної думки України робиться істотний крок уперед – уперше формується ідея про необхідність створення козацької держави.

Таким чином, на середину XVII ст. утворилися передумови для опрацювання та реалізації ідеї української державності у формі Козацької держави. Геніальність Б.Хмельницького проявилась у тому, що він не тільки зумів відчутти пульс епохи, а попри неймовірні труднощі довів цю надто важливу справу до кінця. Інше питання – коли саме, на якому етапі бойових дій у Б.Хмельницького визрів намір відмовитися від традиційного “козацького автономізму” на користь побудови самодостатньої Української держави і як це вплинуло на хід Національно-визвольної війни, на становлення нової державної інституції, на її подальшу долю.

На початок 1649 р. ключові складові політичної програми були уже розроблені гетьманом. Він переріс посаду козацького ватажка і мислив загальноукраїнськими інтересами. Стратегічна мета його полягала в побудові не суто козацької, а Української держави, в якій козаки разом із союзною шляхтою ставали провідним станом.

Держава Б.Хмельницького постала як козацька республіка, організована спершу за прикладом Запорозької Січі. Ключове місце в системі організації влади належало козацьким радам різного рівня – від сотенної до загальної. У перервах між радами вся повнота влади належала виборній козацькій старшині. Найвищою посадовою особою став гетьман Війська Запорозького. Усю територію було поділено на полки, а полки – на сотні. Сотні й полки стали не тільки територіальними, а й військовими одиницями [4, с.15].

Українська держава вже в перший рік свого існування здобула широке міжнародне визнання. Гетьман установив дипломатичні контакти з Росією, Кримом, Туреччиною, Польщею, Трансільванією, Молдавією. У наступні роки молоду Українську державу визнали Венеція, Валахія, Швеція та інші країни. Незважаючи на політичну протидію шляхетської Польщі та її союзників, Україна закріпилася на міжнародній арені як суверенна, незалежна держава.

Таким чином, у процесі створення державних органів влади українські гетьмани завжди спиралися, безперечно, на традиції Запорозької Січі та реєстрового козацтва. Проте це не було механічним перенесенням суспільно-політичних та військових структур, що існували на Запорожжі, на новий ґрунт. Ситуація, що склалася на політичній арені в цей період, вимагала вне-

сення певних змін у справу державного будівництва. Тому, наприклад, гетьман поступово відмовився від скликання загальновійськових рад як надто громіздкого та малоєфективного інструмента законодавчої влади. Відповідно до структури адміністративного поділу істотно ускладнилася система судових органів, які дедалі ширше використовували законодавчі акти Литовської держави, Магдебурзького права.

Разом із тим у середині XVII ст. українським гетьманам удалося створити державу через довготривалий період бездержавності. Саме в цей час були закладені підвалини в соціально-економічній сфері, завдяки чому козаки виділилися із селянської маси. Було створено організовану боєздатну армію. Проведено реформи в галузі фінансів, що дало змогу тим самим забезпечити молоду державу власною грошовою одиницею. У період створення молоді держави були сформовані кордони Гетьманщини, які були ратифіковані відповідними договорами.

1. Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст. Кордони, населення, право / О. Гуржій. – К. : [б. в.], 1996. – 222 с.
2. Липинський В. Україна на переломі 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII ст. / В. Липинський. – Філадельфія : [б. н.], 1991. – 304 с.
3. Смолій В. Державотворець / В. Смолій // Київська старовина. – 1995. – № 4. – С. 3–14.
4. Смолій В. Українська національна революція 1648 – 1676 рр. крізь призму століть / В. Смолій, В. Степанков // УІЖ. – 1998. – № 1, 2. – С. 3–25.

ПРОБЛЕМА КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ В ПОГЛЯДАХ ДАРИУША ДОМБРОВСЬКОГО

Чорненький Роман,
У курс, Інститут історії і
політології

Науковий керівник – Комар В.Л.,
кандидат історичних наук, доцент

У сучасній польській історіографії тема Карпатської України залишається актуальною. Зокрема, історик Даріуш Домбровський у 2007 р. у Торуні опублікував монографію, присвячену цій проблематиці. На її сторінках дослідник розкриває польсько-угорську військово-політичну співпрацю щодо Карпатської України в 1938–1939 рр. Даріуш Домбровський використовує термін “Закарпатська Русь” на відміну від “Карпатська Україна”, що є широкоевживаним в українській історіографії. Цікавою є також інформація про початок співпраці між Польщею та Угорщиною. На основі аналізу документів він доводить, що вона розпочалась у другій половині червня 1938 р. Тоді у Варшаві відбулася зустріч начальника II Відділу Генерального штабу Угорщини Резсо Андорка та генерала Війська Польського Вацлава Стацієвича. Польська делегація на цих переговорах відмовилася від претензій на

територію Закарпаття, а лише була зацікавлена у створенні спільного польсько-угорського кордону [2, с.124].

Маловідомим в українській історіографії є й той факт, що на початку вересня 1938 р. Угорщина повідомила польську сторону про намір обмеження й систематичного знищення будь-яких проявів українського руху на Закарпатті. Спочатку Варшава скептично поставилася до цієї пропозиції. Однак згодом підтримала її. Польща всіяко сприяла намірам Угорщини відносно анексії Карпатської України. Вона навіть згорнула власну політику підтримки українських пропольських сил, які очолював Степан Фенцик, лідер Руської Автономної Народної партії [1, с.3495].

Досить ґрунтовно Даріуш Домбровський розкриває ведення спільних польсько-угорських диверсійних дій відносно Карпатської України. Дії польської розвідки в Карпатській Україні отримали назву акції “Лом”. Її очолив начальник Експозитури № 2 Відділу II Головного штабу Польщі майор Едмунд Харашкевич. Безпосереднім керівником акції в Карпатській Україні був майор Фелікс Анкерштейн. У своїх звітах він визначив етапи цієї диверсійної акції: 1 – підготовчий (від 7 жовтня до 22 жовтня 1938 р.); 2 – диверсійно-бойовий (від 22 жовтня до 12 листопада 1938 р.); 3 – диверсійно-партизанський (від 17 листопада до 27 листопада 1938 р.); 4 – згортання (від 28 листопада до 31 грудня 1938 р.) [2, с.148].

Загалом акція “Лом” не досягла поставленої мети – отримання спільного кордону з Угорщиною. Це відбулося у зв’язку з угорською відмовою від продовження диверсійних дій. Однак акція “Лом” сприяла активізації українського національного руху як у Карпатській Україні, так і Польщі [2, с.219].

Таким чином, аналізуючи висвітлення проблеми Карпатської України в праці Даріуша Домбровського, можна констатувати, що вона розглядається під кутом зору польських державних інтересів, нехтуючи національно-визвольним прагненням українців.

1. Енциклопедія Українознавства : у 11 т. – Львів : Атлас, 2000. – Т. 9. – 3599 с.
2. Dabrowski Dariusz. Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpackiej) 1938–1939 / Dariusz Dabrowski ; Europejskie Centrum Edukacyjne. – Torun, 2007. – 413 s.

АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ’ЯТКИ НА ТЕРИТОРІЇ СЕЛА НИЖНІВ

Гончар Роман,
II курс, Інститут історії та політології
Науковий керівник – Кочкін І.Т.,
старший викладач

Село Нижнів (Тлумацький р-н, Івано-Франківська обл.) знаходиться в 30 км на південний схід від Івано-Франківська по шосейній дорозі Івано-Франківськ–Тернопіль. Село розкинулося в долині між горами Гоївка, Могилське, Патентова і Стражниця, порізаними ярами. Рельєф місцевості горбистий. Східний кінець села приступає аж до самого Дністра, а західний упирається в

село Антонівка. Через село протікає річка Тлумачик, яка впадає неподалік Нижнева в Дністер. Територія довкола населеного пункту є помірно залісненою.

Основна частина села знаходиться в пониззі між згадуваними вже горами, від чого, як вважають, пішла назва села.

Археологічні дослідження Нижнева велися з початку ХХ ст. 1918 р. Б.Януш обстежив городище на території села та виявив курганний могильник. Основну ж масу археологічних пам’яток було відкрито протягом 1972–1987 років. Дослідження в основному здійснювали археологи Б.Василенко (обстежив 38 пам’яток), а також Б.Томенчук та М.Кланчук.

За даними “Державного реєстру пам’яток археології Івано-Франківської області” на території Нижнева нараховується 43 археологічні пам’ятки. Зокрема, виявлено 11 багатошарових поселень із верствами пізнього палеоліту та раннього мезоліту, трипільської культури, підкарпатської культури шнурової кераміки, голіградської культури фракійського гальштату, доби Київської Русі.

Окрім цього до пізнього палеоліту віднесено ще 6 інших пам’яток (2 поселення і 4 майстерні). Епохою мезоліту датуються 9 пам’яток: 3 поселення та 6 майстерень. До енеоліту належать 4 пам’ятки. Енеолітичні пам’ятки представлені поселенням трипільської культури неподалік лікарні в центральній частині села та майстернями з обробки каменю. До бронзової доби також відносять 4 пам’ятки. Серед них – ґрунтовий могильник в урочищі Стражниця, два поселення та майстерня, можливо, підкарпатської культури шнурової кераміки. Голіградській культурі належать 4 поселення: в урочищі Охаба під Гоївкою, навпроти школи та в урочищах Під кар’єром і Луг-Правобережний, а також майстерня.

Більшість поселень із числа згаданих пам’яток знаходяться на гористих узвишсях, зокрема в урочищах Камінка, Патентова гора, Могили, Жбир (Кірнички), Цвинтарське, Гоївка, Кадубець, Поруб, Городище, що пояснюється вигідним розташуванням та природними умовами.

Цікавим є знайдений ще у ХІХ ст. курганний могильник в урочищі Могили, відомий як Нижнів XLIII. Культурна приналежність цієї пам’ятки ще не визначена.

До періоду Київської Русі відносяться 3 пам’ятки: городище, поселення та майстерня. У “Державному реєстрі пам’яток археології Івано-Франківської області” нижнівське городище зареєстроване як пам’ятка Нижнів VIII. 1918 року його обстежував археолог Б.Януш, 1987 – археолог Б.Томенчук [5, с.158]. Городище Нижнів VIII функціонувало в часи Київської Русі – науковці датують його ХІІ–ХІІІ ст. Воно складається з двох майданчиків. Товщина культурного шару на городищі сягає 0,05–0,1 м. На південь від нього знайдено поселення Нижнів ІХ, що датується ХІІ–ХІІІ ст. Між урочищами Городище і Могили в 50-х рр. ХХ ст. був знайдений скарб срібних арабських монет Х ст. (дирхемів арабських Халіфатів) у глиняному горщику [1, с.123].

Експедицією відділу археології Івано-Франківського краєзнавчого музею неподалік згаданих пам’яток було проведено розвідкове обстеження урочища

Монастирик, яке раніше не згадувалося в науковій літературі. Назву урочища пов'язують з існуванням там монастиря. Воно розташоване на захід від городища. Сусідство двох нижнівських урочищ, Городища та Монастирик є закономірним. Фактично біля всіх городищ часів Київської Русі містилися поселення-супутники. Такими поселеннями часто були і монастирі.

Монастирик являє собою майданчик трапецієподібної форми, що підноситься над рівнем оточуючого його із заходу та півночі яру приблизно на 35–45 м. З північної, північно-західної та південно-західної сторін монастирика прослідковуються фрагменти валів. У південно-західній стороні вал витягнутий по лінії південь–північ. З півночі урочище обмежував Дністер. Зі сходу монастирський майдан оточував вал та глибокий яр.

Південну сторону Монастирика оточує неглибокий рів. Оскільки ця сторона є напільною, то через усю ширину рову, на 5 м, тут насипано земляну дорогу шириною 8 м, яка єднала Монастирик із полем. Очевидно, тут містилась в'їзна брама.

Уздовж західного боку Монастирика пролягає глибокий яр, який тягнеться від Дністра на південь. Дно яру свого часу слугувало дорогою, що вела на Тлумач, Коломию. За переказами, навпроти урочища Монастирик на Дністрі в часи пізнього середньовіччя містилася козацька переправа і пристань.

Нижнівський монастир разом із городищем були одним з оборонно-сторожових пунктів Галицької землі. Розставлені по Дністру монастирі разом із городищами входили в систему військово-оборонних укріплень і в разі небезпеки брали активну участь у боротьбі з нападниками.

На захід від Нижнева розкинулося невелике село Купелів (нині в складі Нижнева). У XV ст. у Купелові (тодішня назва) існував монастир, згадуваний в актових документах. Урочища з назвою Монастир у Купелові не пам'ятають, але тут є урочище Церквищі. За переказами, на Церквищах у давнину майстри будували дерев'яні церкви, які розвозилися в усі кінці Галицького краю.

Історія нижнівських монастирів в урочищі Монастирик та в Купелові могла тривати понад три століття. Коли вони припинили свою діяльність, сказати поки що важко. Можливо, вони зникли наприкінці XVI ст., у 1594 р., коли татарські загони повністю знищили Нижнів [3, с.578–579].

На початку XVIII ст. у Нижневі в урочищі Кляштор було побудовано католицький монастир отців Павлинів, які прибули сюди на запрошення магнатів Яблоновських. Кляштор був обнесений високими мурами, за якими ховались усі монастирські споруди. Посеред мурованих стін височіли кляшторні приміщення, які були сполучені між собою таким чином, що утворювали разом закритий просторовий комплекс. Центральний вхід до монастиря містився зі східного боку, з боку костелу, інший вхід був із півдня мурованої стіни. Центральною спорудою кляштору був кам'яний костел. Під костелом містилася крипта, де було поховано фундатора нижнівського монастиря Станіслава Яблоновського. Монастирський цвинтар знаходився на захід від монастиря.

Під спорудами монастиря були великі підвали та льодовня, що використовувались як складські приміщення, а окремі з них іноді як каральні [2, с.43].

У XIX ст. монастир був переданий католицьким черницям-сестрам Непорочного Зачаття Діви Марії, а в роки Другої світової війни був закритий та згодом розібраний на господарські потреби. Від монастиря збереглися лише підвальні приміщення та мурований вхід до них із північної сторони пагорба, на якому був зведений монастир.

Таким чином, комплекс археологічних пам'яток на території Нижнева відкриває значні перспективи подальших досліджень. Наявність саме багаточисельних поселень дозволяє розглянути динаміку розвитку стародавнього поселення цієї частини Подністрів'я, відповідаючи на цілий ряд питань, пов'язаних із поступовою зміною археологічних культур та контактів між ними.

1. Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині ранньослов'янського і давньоруського періодів. – К.: [б. в.], 1982.
2. Вуянко М. Нижнівські монастирі: від часів Київської Русі до середини XIX ст. / М. Вуянко // Наукові записки. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2003. – Вип. 7–8.
3. Гранат С. Г. Нижнів / С. Г. Гранат, В. М. Мельник // Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область. – К.: [б. в.], 1971.
4. Гриджин Я. Нижнів – столиця дитинства мого / Я. Гриджин // Тижневик Галичини. – 2002. – 8 червня.
5. Державний реєстр пам'яток археології Івано-Франківської області. Вісник. – Івано-Франківськ, 2001. – № 35. – 180 с.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЗВЕРТАНЬ У БІБЛІЙНИХ
ТЕКСТАХ

Кришук Марія,
V курс, Інститут філології
Науковий керівник – Ципердюк О.Д.,
кандидат філологічних наук, доцент

Звертання в мовознавстві завжди були об'єктом наукового зацікавлення. Останніми роками їх активно вивчають мовознавці на базі української мови (С.Богдан, Е.Ветрова, О.Галапчук, І.Грималовський, Н.Колесник, О.Лакуста, Л.Лещинська, М.Скаб, Н.Соголуб та ін.) та інших мов (І.Корнійко, Л.Корновенко, Н.Озерова, В.Пономаренко, Л.Рудько та ін.). Детальний огляд наукових праць, в яких розглядаються звертання, подано у статті М.Скаба "Українська система номінацій адресата мовлення (результати та перспективи вивчення)" [5]. Проте перед українськими лінгвістами постає ще багато нерозв'язаних проблем. Актуальність і новизна нашого дослідження зумовлена тим, що функціональні особливості звертань у біблійних текстах не були предметом окремої наукової розвідки, а розгляд звертань у сакральному мовленні загалом обмежується лише кількома статтями М.Скаба [2; 4]. Для аналізу ми використовуємо український текст Біблії в перекладі І.Хоменка [1].

"Звертання – інтонаційно виділений компонент речення, що називає істоти чи персоніфіковані предмети, яким адресоване мовлення" [6, с.171]. Морфологічною основою звертання є іменник, а також будь-яка субстантивована частина мови, що має спеціалізовану форму вираження – кличний відмінок.

Величезним пластом духовної культури людства загалом і кожної нації зокрема є сакральні тексти. Своєрідно виявляється в них і специфічна функціональна сфера звертань, яка реалізується у встановленні контакту між мовцем та слухачем.

Адресатами мовлення в таких текстах є переважно особи, до яких звертається Господь або Ісус Христос, рідше – Бог у його іпостасях. Функціональне навантаження звертань, як і їхні лексико-семантичні та структурні особливості, у Біблії є досить різноманітним.

Дослідник М.Скаб зауважує, що "звертання у функціональному відношенні двоїсте. Воно – з одного боку – дає змогу адресатові ідентифікувати себе як отримувача мовлення. З другого боку, в апелятиві виражається ставлення до адресата мовлення. Функціональна двоїстість веде до того, що в апелятивах поєднуються ідентифікуючі компоненти значення з елементами суб'єктивної оцінки" [4, с.73].

Більшість дослідників сходяться на тому, що звертання, виражаючись формою кличного відмінка, охоплюючи широке коло різних груп лексики, використовуючись у різних типах речень за метою висловлювання, виконую дві функції: апелятивну та експресивну [6, с.175].

При дослідженні звертань у Святому Письмі ми опиралися на факти сучасного українського мовлення, на типології та окремі міркування дослідників, зокрема класифікацію М.Скаба [3, с.74–75], і виділили такі функції апеляцій:

- контактна;
- вирізняльна;
- ідентифікаційна;
- оцінно-характеризувальна;
- соціально-регулювальна;
- спонукальна.

Контактна функція властива іменникам, що називають адресата мовлення і не містять додаткових сем оцінки чи характеристики: "Каже Ісус до нього: "Скільки часу я з вами, а ти мене не знаєш, **Филипе?**" (Прип. 14,9); "Захейо, притьмом злізай, бо я сьогодні маю бути у твоєму домі" (Лк. 19,5).

Вирізняльна функція притаманна звертанню, коли адресантові потрібно вирізнити одну чи кілька осіб із присутніх під час розмови: "По році й по кількох днях тремтітимете ви, **самовпевнені!** Бо вже не буде винозборів і жнив більше не буде" (Іс. 32,10); "Благословіть Господа на зборах, о ви, **Ізраїля нащадки!**" (Пс. 68,27).

Ідентифікаційна функція охоплює звертання, які стоять після займенникових іменників **ти, ви**: "Ти, **Господи**, був доброзичливим до твого краю і долю Якова ти обернув на добре" (Пс. 85,2); "Побігла мати, **припала синові на шию і сказала**: "Я побачила тебе, **моя дитино!** Тепер хоч би і вмерт! Та й заплакала" (Тов. 11,9).

Оцінно-характеризувальна функція реалізує звертання, які мають у своїй семантиці семи оцінки або характеристики: "Ісус же притьмом простягнув руку, **вхопив його і мовив до нього**: "Маловіре, чого засумнівався?" (Пс. 12,3); "Іди, **ледащо, до мурашки, приглянься до її звичаїв, будь розумним!**" (Прип. 6,6).

Для вираження характеризувальної функції вживаються і субстантивовані прикметники, що виступають у ролі звертання: "Здіймись, **північний вітре!** Прилинь і ти, **південний!**" (П.п. 4,16); "Здвигніться ви, **безжурі!**" (Іс. 32,11).

Зрідка в Біблії оцінно-характеризувальна функція виражається складеними, багатоконтактними звертаннями: "Так, так, **Боже мого батька, Боже Ізраїля твого спадкоємства, Владико неба й землі, вод Сотворителю, Царю всього створіння твого, вислухай мою молитву!**..." (Юд. 9, 12); "О **земле Завулона та земле Нафталі, приморський шляху, країно за Йорданом, поганська Галилеє!** Народ, який сидів у темноті, побачив велике світло; тим, що сиділи в країні й тіні смерті, – зійшло їм світло" (Мт. 4,15–16).

Соціально-регулювальна функція є властивою звертанням, які містять у собі вказівку на класову чи станову належність, соціальне становище, звання, посаду та ін: "Раби, **слухайтесь у всьому панів земних, працюючи не лише про**

людське око, щоб людям впадобатися, але у простоті серця, в Господнім острасі” (Кол. 3,22); “Сказав Вооз до Руті: “Слухай лишень, небого! Не ходи збирати на інше поле й не переходь звідси, зостанься тутечки з моїми дівчатками...”” (Ру. 2,8).

Спонукальна функція найповніше виражається у звертаннях, які вживаються мовцем як окреме висловлювання й виражають усю семантику звертання: “*Царю Агриппо! Вважаю себе щасливим, що сьогодні маю виправдатись перед тобою від усього того, в чому юдеї мене винуватять...*” (Ді. 26,2); “*Озвася тоді Самсон до Господа й мовив: “Господи, Боже мій! Зглянься на мене, благаю, й дай мені... ще тільки раз таку силу, щоб я міг помститися за філістимлян, за моїх двоє очей”*” (Суд. 16,28).

Отже, проведений лінгвістичний аналіз звертань у текстах Святого Письма засвідчив, що вони виконують цілу низку функцій, причому в одному випадку можливе поєднання кількох названих функцій. Звертання є особливою групою номінацій, які не лише вказують на адресата мовлення, але й збагачують тексти, насичують їх емоційними компонентами.

1. Святе Письмо. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами (Під час другого Вселенського Собору). – 1988 – 1485 с.
2. Скаб М. С. Особливості виявлення апеляцій в сакральних текстах / М. С. Скаб // Біблія і культура : зб. наук. статей. – Чернівці : Рута, 2000. – Вип. 1. – С. 221–224.
3. Скаб М. С. Прагматичні функції номінацій адресата мовлення / М. С. Скаб // Українська мова. – 2003. – № 2. – С. 71–77.
4. Скаб М. С. Своєрідність “тикання” у сакральному мовленні / М. С. Скаб // Біблія і культура : зб. наук. статей. – Вип. 5 / за ред. А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 303–306.
5. Скаб М. С. Українська система номінацій адресата мовлення (результати та перспективи вивчення) / М. С. Скаб // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ ПНУ, 2007. – Вип. 15–18. – С. 506–508.
6. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – К. : [б. в.], 2004. – С. 171–175.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЛЕКСЕМИ “ГОЛОС” У РОМАНІ ЛЕСІ РОМАНЧУК “НЕ ЗАЛИШАЙ”

Бігун Ірина,
II курс, Інститут філології
Науковий керівник – Голянич М.І.,
доктор філологічних наук, професор

У сучасному мовознавстві актуальним є дослідження функціонального навантаження мовних одиниць у тексті. До лексем, що виконують важливу роль у окресленні характеру героя, допомагають розкрити образи персонажів та емоційно налаштовують читача на сприйняття подальших подій, належить

“голос”. Названа мовна одиниця майже не була предметом спеціальних лінгвістичних досліджень, її роль у художньому тексті не розкривалася, що й зумовило мету і завдання повідомлення: дослідити, як виявляє себе лексема “голос” у художньому тексті та розкрити її функціональне навантаження в означеному дискурсі.

У романі Лесі Романчук “Не залишай” розповідається про молоду лікарку, яка приїхала за направленням медінституту в містечко, де вже працює лікарем її чоловік, а далі – перші кроки у професії, кохання, зрада, словом, життя у всій його повноті. Чому я вибрала саме цей твір? Бо в ньому важливе функціональне навантаження виконує лексема “голос”.

В аналізованому тексті слово “голос” уживається 84 рази. Найчастіше (74 рази) ця лексема актуалізується в значенні: “сукупність різних щодо висоти, сили і тембру звуків, які видає людина (або тварина, що дихає легенями) за допомогою голосового апарата” [2, с.223] (“*верещала страшишим голосом*” – с.149). 8 разів названа мовна одиниця використовується в значенні “звучання голосових зв’язок, як матеріал вокального мистецтва” [2, с.223] (“*хрипкуватий проникливий голос барда*” – с.222). По одному разу значенням лексеми “голос” є “поклик, веління якого-небудь внутрішнього почуття, інстинкту” [2, с.223] (“*тверезий голос розуму звелів*” – с.231) та “право висловлювати свою думку при вирішенні державних або громадських справ” [2, с.223] (“*вагаляти права голосу не має*” – с.153).

Матеріал дослідження показує, що голос відіграє важливу роль при характеристиці персонажів. Зупинимося на цьому детальніше. На початку твору перед нами постає директор медичного училища: “*Жінка з голосом відтінку незмащеного заліза, вбрана у спідницю і піджак казенно-сірого кольору та черевики часів Першої світової війни*” (с.10), “*характер у неї крутий*” (с.10). Одяг, взуття – це теж важливі штрихи характеристики героїні, однак передусім авторка акцентує на голосі “директриси”, завдяки якому можна вибудувати її образ. Далі в тексті подано інформацію про те, як Камбала (таким було її прізвище) спілкувалася зі своїми підлеглими, якщо ті не виконували її доручень. Вона просто “*своїм скрипучим голосом тихо повторювала завдання*” (с.155). Потім “*винуватець тремтячим голосом пояснював*” (с.155), чому він не виконав наказу. І, зрештою, якщо завдання все ж таки знову не було виконане до вказаного терміну, “*нещасний чув уже не скрипучий, а дзвінкий металевий голос*” (с.155) і вилітав із кабінету вільною пташкою. Як бачимо, ситуація змальована практично за допомогою зміни відтінків голосу, і, напевно, важко було би описати її краще, не акцентуючи на тому, як говорив персонаж. Порівняймо ще: Вікторія, надзвичайна красуня, говорить “*мелодійним*” (с.142) голосом, та що там говорить, ні – вона “*цебече*”. Авторка зазначає: “*голос створіння відповідав зовнішності*” (с.111). Степан Михайлович, один із лікарів, “*майже шістдесят літ*” “*лисувато-сивуватий буркотун*” (с.18), зрозуміло, не просто шось там каже, а “*бурчить*”, на чому авторка часто робить акцент. На цих же прикладах масмо змогу простежити антонімію: молода красива дівчина *цебече*, а старий лікар – *бурчить*. Антонімії можуть використовуватися й при інших характеристи-

ках голосу: чоловічий (“У трубі вона почула незнайомий (чи знайомий) чоловічий голос” – с.190) – жіночий; сильний (“глибокий сильний голос” – с.329) – слабкий; мелодійний – скрипучий; рідний – чужий (“суворим чужим голосом” – с.223); спокійний – тремтячий... Голос у цьому творі є важливим засобом характеротворення.

З погляду психологічних характеристик голос може бути *впевненим, сильним, нервовим, слабким, різким, роздратованим, грубим, диким, сталевим, байдужим, задоволеним, життєрадісним, веселим, схвильованим, напруженим, стурбованим, істеричним, ввічливим, галантним*... Порівняймо: “сталевим голосом відрубав” (с.269), “голос став байдужим” (с.193), “бадьорим веселим голосом ставив він кімнату” (с.322), “в голосі Інни відчувалися вже добре йому знайомі істеричні нотки” (с.348)... Зрозуміло, що такі характеристики голосу можуть уживатися в кожному художньому творі, однак у цьому романі вони є особливо вагомими, значущими. В аналізованому тексті цікавими є індивідуально-авторські характеристики голосу, оказіоналізми. Оказіоналізми – це нові слова, утворені авторами (передусім художніх чи публіцистичних текстів) із певною стилістичною метою – для конкретного випадку, що відрізняються структурно-семантично незвичайністю і функціонують лише в певних контекстах. Отже, маємо: *окасамитово-шовковий, обіцяюче-обволікаючий, низько-тремтливий, високо-дзвінкий, густо-солодкий, м'яко-заколисуючий, терпко-збуджуючий, твердо-вимогливий, поблажливо-похвальний, грізно-звільняльний голос*. Ці оказіоналізми є важливим засобом образотворення.

Коли зосереджуємо увагу на характеристиках голосу, варто наголосити на валентних особливостях цієї мовної одиниці. В аналізованому тексті з лексемою “голос” поєднуються не лише прикметники, а й дієслова та прислівники. Порівняймо: *вимовив, вигукнув* (“благально вигукнула” – с.101), *проскреготів, видушив, гукнув, мовив* (“розгублено мовила” – с.190), *випалив, промуркотів, пробурчав, відбарабанив, відхрипів* (“бадьоренько відхрипів” – с.22), *защєбетав* (“весело защєбетала” – с.83), *пролебедів, процідив, протокотів, заволав, зауважив* (“сухо зауважила” – с.90), *прошепотів* (“темничє прошепотіла” – с.103), *зойкнув, оповів* (“хоробрю оповіло” – ст.74), *прошамкотів, промимрив*. Названі предикати дозволяють зорієнтуватися в ситуації, зрозуміти, яким тоном ведеться розмова. За допомогою таких слів дізнаємся про емоційний стан героя, адже роздратована людина навряд чи буде весело *щєбетати*, а щаслива – тихо *мимрити*, тобто голос сприяє характеристиці комунікативної ситуації. Якщо особа говорить тихо, голос часто переривається (“голос бабусеньки переривався, сили вже не ставало” – с.43), то вона, мабуть, хвора чи схвильована; якщо голос веселий, то людина, напевно, у гарному настрої. Зауважимо ще й таке: у “Словнику асоціативних означень іменників в українській мові” Н.П.Бутенко наведено цікаві дані: з майже тисячі опитаних осіб у двадцяти двох слово “голос” асоціюється з означенням “грубий”, у 19 – “тихий”, у 5 – “зляканий”... Наш матеріал представляє дещо іншу семантичну парадигму, що пояснюється, очевидно, ідіостилем автора.

Як бачимо, лексема “голос” у досліджуваному тексті відіграє дуже важливу роль: допомагає розкрити образи героїв, підводить читача до розуміння якоїсь конкретної ситуації, емоційно налаштовує його на сприйняття подальших подій.

1. Бутенко Н. Словник асоціативних означень іменників в українській мові / Н. Бутенко. – Львів : Вища школа, 1989. – 328 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2002. – 1440 с.
3. Романчук Л. Не залишай... / Л. Романчук. – Тернопіль : Джура, 2001. – 332 с. (У тексті будемо вказувати лише сторінку).

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМО-КУЛЬТУРИ

Ященко Елена,
IV курс, Інститут філології
Научный керівитель – Мельник Я.Г.,
кандидат філологічних наук, доцент

Нестабільна ситуація в державі, проблеми в економічній і соціальній житті країни породжують неуверенність і деморалізацію населення. Цілий комплекс протирічливих проблем, неоднозначність процесів, що відбуваються в молодіжній середі, сприяє формуванню так званих субкультур, кількість представителів яких з кожним днем зростає.

Существует много определенных понятия *субкультура*, мы будем опираться на определение В.И.Кравченко, которое утверждает, что субкультура – это часть общей культуры нации, в отдельных аспектах отличающаяся или противостоящая целому, но в главных чертах согласующаяся и продолжающая культуру нации, которая получила название доминирующей культуры [1, с.36]. Субкультура отличается от доминирующей культуры языком, взглядами на жизнь, манерами поведения, прической, одеждой, обычаями. Различия могут быть очень сильными, но субкультура не противопоставляется доминирующей культуре. Она включает ряд ценностей доминирующей культуры и добавляет к ним новые, характерные только для нее.

Выделяют следующие типы субкультур, характерные для XX века:

1. Романтико-эскапистские субкультуры – ориентированы на уход от реальной жизни, построение собственных философских систем (хиппи, толкиенисты, индианцы, байкеры, готы).
2. Анархо-нигилистические группы – отвержение общепринятых стандартов, критическое отношение ко многим явлениям жизни (анархисты, панки, эмо).
3. Развлекательно-гедонистические – ориентированы на обеспечение досуга (“золотая молодежь”, рейверы, сноубордисты, рэпперы).

4. Криминальная субкультура – ориентирована на противостояние закону и правопорядку (скинхеды, банды, гопники, люберы).

В последнее десятилетие особый интерес вызывает субкультура эмо.

Эмо – сокращение от “эмоциональный” – термин, обозначающий особый вид хардкор-музыки, основанный на сокрушительных сильных эмоциях в голосе вокалиста и мелодичной, но иногда хаотичной музыкальной составляющей. Визг, плач, стоны, шепот, срывающийся на крик – отличительные особенности этого стиля. Тексты песен несут личный характер – о переживаниях автора [2].

Так как эмо отличается от представителей других субкультур, то, естественно, у них есть и свой особый язык, так называемый эмо-сленг. Нас будут интересовать только те лексемы, которые не встречаются в сленге других субкультур и являются прерогативой использования культуры эмо.

Эмо-составляющая – это определенный лексический состав, особенности словообразования, фразеологических единиц (новообразования), акцентологические отклонения, это особая манера коммуникации и т. д. В данном исследовании внимание сосредоточено на лексическом составе языка эмо.

Материал для наблюдения был собран при непосредственном общении с представителями интересующей нас субкультуры. В таблице 1 представлены лексемы наиболее ярко, на наш взгляд, характеризующие субкультуру.

Таблица 1

Лексема	Толкование	Способ образования
Эмо-кид	человек, принадлежащий к эмо-культуре	от англ. <i>emo</i> ; от <i>emotional</i> – эмоциональный + англ. <i>kid</i> – молодой человек; ребенок
Тру-эмо	настоящий эмо, который всегда придерживается понятий и правил эмо-культуры;	от англ. <i>true</i> – правда, настоящее
Скрим	пронзительный вопль, крик, который считается особенностью исполнения песен эмо-групп	англ. <i>scream</i> – крик, вопль
Позер	человек, который маскируется под члена определенной субкультуры, однако способный лишь перенять её внешние отличительные признаки	от англ. <i>poser / poseur</i> – трудный вопрос, проблема
sXe	призыв, пропаганда здорового образа жизни;	сокращение от англ. “ <i>straight edge</i> ” – четкая грань
Снэпы	браслеты на руках из резинки и проводов, являющиеся атрибутикой направления	от англ. <i>snap</i> – легкая отрывистая вещь
Тоннели	круглые дырки в ушах, а	от рус. <i>тоннель</i> –

	также сережки, вставленные в них, (внутри пустые)	сооружение в виде коридора, по которому проложены пути
Вэнсы	обувь, которая внешне похожа на тапочки, но с резиновой подошвой (как у кедов)	от <i>VANS</i>
Плаги	сережки без дырок, которые вставляются в тоннели	
Слипы	тапочки с рисунком (например, ромбики)	

Итак, как и молодежный сленг, вообще сленг эмо-кидов пополняется за счет заимствований с иностранных языков. Практически все наименования одежды и аксессуаров, зафиксированных нами среди заимствований в эмо-сленге, взяты из английского языка.

Частое проявление крайностей: горя и счастья, грусти и радости определяют степень эмоциональности культуры, которая влияет на эмоционально-экспрессивную окрашенность лексики эмо-сленга. Эта черта выделяет эмо на фоне других субкультур, как правило, отражающих не более одного крайнего настроения.

Лексемы, которыми пользуются эмо и не используют представители других субкультур, касаются в основном лексико-семантического поля “Внешний вид” (*снэпы, тоннели, вэнсы, плаги, слипы*). То есть денотативными особенностями эмо-сленга является апелляция к внешнему виду. Эта черта указывает на то, что придерживание определенного стиля играет очень важную роль в субкультуре. Эмо – приверженцы здорового образа жизни, который включает в себя отказ от наркотиков, алкоголя, беспорядочных половых связей и даже вегетарианство. Такую жизненную позицию в сленге выражает лексема *sXe*.

Таким образом, можно говорить о наличии особой эмо-культуры. Но не стоит преувеличивать значимость эмо-сленга в вербализации субкультуры, так как лексемы данного пласта лексики составляют всего 15% от количества лексем молодежного сленга. Сленг субкультуры не изменяет доминирующий молодежный сленг, но привносит в него лексемы, называющие ценности, характерные только для нее.

Представители субкультуры эмо стремятся к самовыражению, истинными ценностями признают эмоции, настоящие чувства, а не жалкое их подобие. Эмо – не контркультура, они не айти, они не против чего-либо, они просто стремятся к лучшему.

1. Кравченко А. И. Культурология : учебное пособие для вузов / А. И. Кравченко. – 3-е изд. – М. : Академический проект, 2001
2. <http://www.emokids.ru>
3. <http://literature.gothic.ru>

УКРАЇНЬСЬКА РІЗДВЯНА ОБРЯДОВА ЛЕКСИКА: КОГНІТИВНИЙ І ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Петрів Ольга,
III курс, Інститут філології
Науковий керівник – Грещук В.В.,
доктор філологічних наук, професор

Вивчення обрядової лексики є складним і багатоаспектним процесом, адже вимагає включення в об'єкт дослідження не лише певних лексем на позначення ритуальних реалій, але й урахування всього обрядового контексту, складної системи народних вірувань та уявлень, їх вербальної і невербальної площин. Для аналізу обрядової лексики самих лише лінгвістичних знань замало: треба брати до уваги напрацювання таких наук, як культурологія, етнологія, етнопсихологія, міфологія, філософія.

Специфіка різдвяної обрядової лексики, як обрядової лексики загалом, виявляється в можливості множинного її прочитання. Так, семантика слів різдвяного циклу свят характеризується “спаяністю”, нашаруванням смислів різних епох, існуванням старого, патріархального, поряд із новим, унаслідок чого важко встановити генетичну межу між язичницьким і християнським [3, с.14].

Обрядова різдвяна лексика, як семантична система, характеризується закритістю, мінімальним динамічно-креативним потенціалом [2, с.222]. Такі центральні концепти, як *коляда*, *Свят-вечір*, *Різдво*, *Водохреще*, сприймаються як цілком завершені, “застиглі”, навіть монументальні, які ввібрали в себе досвід багатьох поколінь. Проте, на нашу думку, незначні трансформації їх семантики можливі в структурі неритуального тексту чи в процесі мовленнєво-комунікативного акту.

Українська обрядова різдвяна лексика становить об'єднання слів, когнітивний, прагматичний, сакральний аспекти яких формуються в структурі обрядового тексту (*колядки*, *щедрівки*, *віншування*, сценарії “*Кози*” і “*Маланки*”), впливають із невербального просторово-часового здійснення обрядових дій і розгортання обрядових ситуацій, проявляються у віруваннях, які ми розуміємо як складний метафізичний вимір, у межах і за законами якого існує етномовна свідомість.

“В імплікуванні змісту архаїчного тексту важливу роль відіграє ключове слово (підкреслення наше. – О.П.) і його ВФ” [2, с.237], яка “виявляє свою значущість, допомагаючи і глибше пізнати певний фрагмент традиційної духовної культури, прадавні світоглядні форми й структури світобачення, і краще розкрити механізми змістотворення, пульсації імпліцитних значень, смислові скріпи, точки стикування окремих значень, які поза внутрішньо-формовою номінацією не завжди були б помітними” [2, с.239].

Базове, опорне слово *Різдво* в обрядовій лексиці зимового циклу свят має чи не найважливіше концептуальне значення, адже, по-перше, семантика його в синкретичності вірування становить “плетиво” смислів – від первісних, архаїчних до новіших, а по-друге, його глибинні значеннєві структури і ВФ

“виводять” у первинну буттєву сферу існування обряду, власне з якої починається міфологічне розуміння *Різдва* нашими предками як аграрно-практичної, родооб'єднувальної, циклічно-неперервної основи Всесвіту.

На нашу думку, в обрядовому етноконцепті *Різдво* закодовано три семантичні плани, які невіддільно пов'язані один з одним і впливають з етимології і ВФ цього слова:

- 1) семантика хліба, аграрні мотиви;
- 2) семантика роду, неперервності поколінь;
- 3) семантика циклічності світового руху.

За ЕСУМ, *Різдво* – “очевидно, результат фонетичного розвитку давнішого *рожьство – “*народження, Різдво*”, пов'язаного з *родити* (*рожьство> *розство> *розтво> різдво)” [4, с.92]. Магічні обрядодії *різдвяних* свят мають за мету одобрення сил *природи* і заклинання хорошого *урожаю, родючості* землі. Символічне спалення *дідуха* – снопа пшениці, духа поля – створює відчуття причетності людини до світової циклічності, її впливу на прискорення рушійних сил *природи*. Плоди, *народжені* землею, входять до складу *куті* (відварені у воді зерна пшениці чи ячменю з медом), надзвичайно простої в приготуванні, що свідчить про давність обряду, його споконвічність.

Щедрівковий рефрен “Щедрий вечір, добрий вечір!” виконує закливальну функцію й оприявлює семантику “щедрості”, “багатства”, “плодючості”, “*родючості*”, “заможності” в широкому смисловому плані концепта *Різдво* (пор. ще назви *багата кутя, щедра кутя*). Нарешті обряд *посівання* (*засівання, посипання*) і в невербальному плані (імітація зернового посіву), і у вербальному супроводі створює аграрний смисловий топос, актуалізований у семантиці слова *Різдво*.

На *Свят-вечір*, переддень *Різдва*, за святковим столом повинна зібратись уся *родина, рідня, рід*. Наші предки вірили, що в цей день злітаються душі померлих *родичів*, тому треба продувати місце перед тим, як сідати, а після вечері не збирати посуд зі столу, а залишати душам померлих. *Різдво* асоціюється зі спокоем, миром, доброзичливою домашньою атмосферою і затишком. Смислове поле цього концепту розширюється, таким чином, у сакральному плані, “передає значення споконвічності, неперервності поколінь” [5, с.201], адже відбувається символічне зіткнення баченого і небаченого, того, що минуло, відійшло, з тим, що має *відродитись* (*Різдво – родити, народжувати*) у наступних поколіннях.

Значення слова *Різдво* виводять і від верховного язичницького бога *Рода* – творця Всесвіту, світу і світла. За уявленнями наших предків, у цей день відбувалося священне *народження* нового Сонця, а тому починався наступний землеробський календарний рік. У найдавніших *колядках* образи Сонця, Місяця, Зорі створюють уявлення або універсальної темпоральності, або існування зображуваного в межах міфологічного часу; *Різдво* як *народження* центрального небесного світила набирає трансцендентного значення першооснови буття природи і людини. Образ Сонця як ключовий у семантиці слова *Різдво* імпліцитно відшукується і у ВФ слів *коляда* (*коляда* ← коло,

Сонце; у селах, де збережено давні традиції, свиню “колять” лише на *Різдво* [1, с.35]) і *Йордан* (←”Ярдань”, “Ордань”, букв.”осончення води” [6, с.302]).

Отже, семантика різдвяних обрядових лексем, крім поняттєвого плану, включає когнітивні, прагматичні, символічні, аксіологічні, міфопоетичні смислові нашарування, які виводяться з архаїчної синкретичності вірувань, з міфологічної реальності обрядів.

1. Братко-Кутинський О. Символіка світобудови / Олексій Братко-Кутинський // Людина і світ. – 1991. – № 11. – С. 35–40.
2. Голянич М. Внутрішня форма слова і дискурс : монографія / Марія Голянич. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ ПНУ імені Василя Стефаника, 2008. – 294 с.
3. Дей О. І. Величальні пісні українського народу / О. І. Дей // Колядки та щедрівки. Зимова обрядова поезія трудового року. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 5–40
4. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [гол. ред. О. С. Мельничук]. – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 5. – С. 92.
5. Кононенко В. Концепти українського дискурсу : монографія / Віталій Кононенко. – К. ; Івано-Франківськ : [б. в.], 2004. – 248 с.
6. Шокало О. А. Велик-День світотворення, або Різдво Лади-Праматері / О. А. Шокало // Українознавство : посібник. – К. : Зодіак-ЕКО, 1994. – С. 302.

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ СПІЛКУВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Тимочко Уляна,

У курс, Інститут філології

Науковий керівник – Тишківська Н.Я.,

кандидат філологічних наук, доцент

Упродовж останнього десятиріччя в Україні та за її рубіжем вивчення соціальної ролі особистості за ознакою статі стає все більш поширеним напрямком для визначення нових тенденцій у психології, соціології, політології та лінгвістиці. У мовознавстві власне соціолінгвістичний аспект спрямований на дослідження дискурсивної діяльності обох статей в її усному та писемному вивах.

Відомо, що відмінності між “жіночою” та “чоловічою” мовною свідомістю виявляються в мовній спроможності протилежних статей, тому метою нашого дослідження є визначення закономірностей вживання чоловіками та жінками тих чи інших мовних засобів, а також особливостей їх мовної поведінки.

Для аналізу цих закономірностей ми вибрали українські прозові тексти початку ХХІ ст. Це твори Ю.Андруховича “Рекреації”, Л.Дереша “Культ”, В.Даниленка “Сон із дзьоба стрижа”, В.Гамана “Мілана”, Л.Демської “Жінка з мечем” та М.Соколяна “Сторонні в домі”. За імпліцитними концепціями чоловічих та жіночих текстів стоять стійкі культурні стереотипи, які фіксують відмінності гендерних моделей художньої об’єктивізації реальності.

Під час аналізу реплік героїв різних творів найбільше спільних ознак у мовленнєвій поведінці обох статей виявлено на лексичному рівні. Як чоловіки, так і жінки однаковою мірою при спілкуванні використовують і загальноживані, і запозичені слова та звороти з інших мов, а також елементи з територіальних діалектів, сталі вирази чи їх частини (чоловіки: “*Де ти пропав? Ні слуху ні духу*” (В.Гаман), “*Показати, хто в хаті господар. Вигнати ласицю з курника*” (Л.Дереш), “*Коли я щось можу зробити – приміром мармизу начистити котромусь твоєму кавалерові...*” (В.Гаман), “*Тут все вирус, а ти сонька бавиш*” (М.Соколян); жінки: “*Крок вліво, крок вправо – розцінюється як хамство*” (Л.Демська), “*Ларко, скажи йому, що в цьому світі або на коні, або під конем*” (Л.Демська), “*Не кажи ліше того, бо мене шляк трафляє лише від спогаду про стравопис “Цукерні”...*” (В.Даниленко). Також лексика героїв багата на жаргонізми (“*Що, облом було зустрітисся з “простою дівчинкою”?*” (Л.Демська), “*Можеш не повірити, але я мав десь, буде ця вистава чи ні*” (Л.Демська), “*Я скажу йому, аби він відчепився, бо дістане в чайник*” (Ю.Андрухович), вулгарізми (здебільшого в чоловічих висловленнях: “*Це все одно, що навіки зганьбитися... накласти в штани*” (Ю.Андрухович), “*А я тобі, йолопе, серйозну річ торочу!*” (М.Соколян), запозичені слова (“*... ми ж танцюльки влаштуємо для наших коханих рекламодавців. Аби любов наша довіку мала позитивне сальдо*” (М.Соколян), “*... не повторюй безконечно, як зомбі, “я мушу йти, я мушу йти”...*” (Ю.Андрухович).

Психічна та інтелектуальна сфери особистості чоловіка і жінки в картині світу представлені в репліках героїв дещо відмінними номінаціями, які характеризують, приміром, психічні відхилення людини, обмеженість її внутрішнього світу, інтелектуального розвитку і т. п. У чоловічому мовленні спостерігається тенденція до вживання пейоративної та ненормативної лексики, до уникнення полісемії (“*Смісися!.. А я тобі, йолопе, серйозну річ торочу*” (М.Соколян), “*Ти ж іще школярка, а він мужик – бугай!..*” (В.Гаман), “*...ну то пензлюй собі куди треба, а не повторюй безконечно як зомбі: «я мушу йти, я мушу йти»*” (Ю.Андрухович), “*Господи, яке стерво!*” (В.Даниленко). Хоч жінки теж часто вдаються до експресивної номінації, все ж вони, на відміну від чоловіків, віддають перевагу евфемістичним замінам певних понять (“*Що ж це ви, культурні люди з Києва, а повелися так некультурно? Соромно перед навісткою...*” (В.Гаман), “*Марку, зізнайся, адже я завжди була тільки “голочкою” в твоєму житті. Так, більш-менш стерпним додатком*”. (Л.Демська), “*Таких, як ти, треба вбивати при народженні, бо ви отруєте не тільки власне життя, а й життя інших*”. (Л.Демська).

Що стосується особливостей побудови синтаксичних конструкцій чоловіками і жінками, то тут слід ураховувати те, що структура речень, незалежно від індивідуальних мовленнєвих здібностей людини, великою мірою залежить від ситуативного контексту, теми та мети спілкування, рівня розвитку інтелекту комунікантів і т. д. Тому ми спробували визначити певні домінуючі тенденції у використанні тих чи інших синтаксичних засобів та

комунікативних стратегій при спілкуванні чоловіків і жінок в емоційно збудженому стані.

Помітною є тактика мовленнєвого шантажу в жіночих висловленнях, що підсилюється ілюквативною силою погрозливого мовленнєвого акту ("Я б могла тебе стерти у порошок, але не зроблю, бо скажуть, що задавила конкурента" (Л.Демська), "... якщо тебе ославлю, то з тобою не те, що за руку не захочуть вітатись, а будуть гидуватись глянуть у твій бік" (В.Даниленко)). Героїні прагнуть розв'язання конфлікту авторитарно, інколи вони не зацікавлені у співпраці зі співбесідником, оскільки для них важливим є результат ("Чим більшого я досягатиму, тим жалюгідніше буде виглядати на моєму тлі твоя мазанина. А таланти нам роздавав Господь, усі претензії до нього. Адью!" (Л.Демська)). Жінки частіше використовують двоскладні, повні, поширені, складнопідрядні речення, вони ускладнюють їх однорідними членами, вставними та вставними конструкціями. Їхні висловлення позначені особливою експресивною виразністю, їм властиві модальні значення бажаності, прохання, поради.

Щодо чоловіків, то при спілкуванні вони найчастіше обирають волонтактивну стратегію. Під час мовленнєвого акту герої дотримуються відкритої позиції, абсолютно контролюючи при цьому комунікативну ситуацію та визначаючи зміст бесіди. Досить часто чоловіки не дотримуються суспільно-етикетних норм спілкування ("Не жвинди, ми мусимо повечеряти, а тоді вже в готель" (Ю.Андрухович), "... А ви, Юра, впали в моїх очах кзм... нижче плінтуса!" (Л.Дереш), "– Знаси, яка година? – Та норр-рмальна година! Тут все вире, а ти сонька бавиш!" (М.Соколяк), "Мені заважає зосередитись запах солярки, який струмує від вас, пане літун". (Ю.Андрухович), "Я скажу йому, аби він відчетився, бо дістане в чайник" (Ю.Андрухович)). Кількість реплік чоловіків при спілкуванні більша, аніж жінок. Речення за структурою надзвичайно різноманітні, але переважають складнопідрядні, еліптичні речення, а також чоловіки частіше використовують риторичні питання, вигуки ("Якого дідька?!", "Але чому? На милість Божу, чому?!", "Ого-го-го!", "Що?!... Що ти сказала?!"). Ствердження вони формулюють у формі безапеляційних суджень, а незгоду виражають відкритим протестом.

Підсумовуючи аналіз комунікативних актів героїв художніх творів, слід відзначити, що чоловіча мовленнєва поведінка все-таки відрізняється від жіночої, на що особливий вплив мають комунікативна сфера, соціальна ситуація, рольова поведінка комунікантів та їх професія, соціальні установки та стереотипи і, безумовно, тема розмови та настрої її учасників. Також варто пам'ятати, що в мовленні героїв закладені власні представлення автора того чи іншого тексту щодо особливостей комунікативної поведінки протилежних за статтю мовців.

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : [б. в.], 2004. – С. 46–79.
2. Гендерна лінгвістика. Київський міський семінар з гендерної лінгвістики / <http://www.linguistics.kiev.ua>

ВИКОРИСТАННЯ ЖАРГОНІЗМІВ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ ЗМІ)

Парипа Діана,
IV курс, Інститут філології
Науковий керівник – Думчак І.М.,
кандидат філологічних наук, доцент

Публіцистичний стиль – один із функціональних стилів літературної мови, що використовується у сфері масової інформації.

Публіцистика є сферою масової комунікації, тому цей стиль має дуже широкий діапазон. З огляду на призначення публіцистичного стилю – формування громадської думки – визначальною рисою його є вдале поєднання логізації викладу з емоційно-експресивним забарвленням. У різних жанрах публіцистики логічний та емоційно-експресивний елементи мають неоднакове співвідношення, але коли говорити про публіцистичний стиль у цілому, то треба підкреслити, що в ньому логіка викладу та емоційно-експресивне забарвлення повинні бути взаємно зрівноважені.

Як мова засобів масової інформації, публіцистичний стиль характеризується популярним, чітким викладом, орієнтованим на швидке сприймання повідомлень, на стислість і зрозумілість інформації, мовні засоби призначені для емоційного впливу на читача, слухача. Останнім часом у текстах публіцистичного стилю часто використовується суспільно-політична лексика, а також емоційно-забарвлені слова, серед яких просторіччя, вульгарна лексика, діалекти і жаргонна лексика, яка має досить виразну експресію.

Лінгвістичний словник "Українська мова. Енциклопедія" подає жаргон як "один з різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями вимови. Жаргон виникає серед порівняно широких, переважно молодіжних груп носіїв мови, об'єднаних спільністю інтересів [5, с.182].

Давно помічено, що психологічною основою появи жаргонізмів у певному середовищі є бажання носіїв мови бути дотепними, вразити співбесідників свіжістю та яскравістю висловлення, прагнення показати свою зневагу або байдужість до предмета розмови, пом'якшити або, навпаки, посилити враження від висловлення, намагання уникнути затертих слів і виразів. Як вважає Г.Солганик, "мова газети – це особливий різновид літературної мови, який має свої ресурси виразності, дієвості, емоційності, має свій власний естетичний ідеал" [1, с.13].

Отже, вживання жаргонізмів у газетних текстах зумовлене різними причинами:

1. Зняття цензури, заштампованості мови. Цей фактор зумовив вплив на активне впровадження лексики молодіжного, армійського та деяких інших жаргонів у різні газетні жанри, що в попередні роки було неприпустимим: *прикольно, зелені, крутий, бабло, бабки, мент, послати, заколунати*. Наприклад: "Хлопці, ви не інакше, як змовились між собою вступати до цього училища, бо так *"прикольніше"*" (Експрес, №184, с.14); "Хто *крутіший* –

Обама чи Путін?” (День, №212, с.3); “Наприклад, “маразму не спинити”, “нас разом забагато, на всіх *бабла* не стане” (Анонс-контракт, №46, с.8); “А електорат слухав його і думав: “Господи! Як ти нас, дорогий гаранте, *заколунав* своїми виборами”” (День, №193, с.1);

2. Криміналізація суспільства. Це зумовило вплив на проникнення великої кількості елементів жаргонів злодіїв, тюремників, наркоманів. Такі слова, як: *зона, кайф, зек, понт, підсісти, ломка, кинути* – стали звичними для будь-якого газетного жанру. Наприклад: “У цьому весь *кайф*” (Експрес, №188, с.19); “У біографії 40-річного Сергія з Кривого Рогу – “зона”, пияцтво, ігрова залежність” (там само); “Президент – Янукович, *зек* на чолі держави – це позурище перед світовою спільнотою” (День, №217, с.21); “Вплив Кремля пов’язаний і з трубопроводами, завдяки яким Європа “*підсіла*” на російській нафту та газ” (День, №218, с.3); “Чи сприятимуть урядові власники найбільших підприємств – регіонали, яких так хитро “*кинули*”?” (Експрес, №184, с.3); “Наркотик, дозу якого треба приймати регулярно, бо починаються “*ломки*” (Світ молоді, №48, с.8); “Перш ніж купувати товар, треба зорієнтуватися в цінах, а не купуватися на “*понти*” (ВЗ, №234, с.8).

3. Економія мовних засобів. Наприклад: “Ваші діти люблять “*порнуху*”” (Експрес, №180, с.1); “Втікаючи з пластмасового раю, чоловіки везуть до нас *жууку* і старі ігрові автомати” (День, №217, с.18); “Відповідно до “мінімалки”, в Євросоюзі можна виокремити три групи держав” (Експрес, №184, с.6); “На превеликий жаль, у нас зараз стільки “*попси*” політичної, культурної, що за цим шлаком діаманти просто непомітні” (День, №178, с.4).

4. Бажання висловити експресію, викликати відповідну реакцію в читача, привернути його увагу, наприклад: “*Забембали*”, *задулбали*: реклама, розрахована хіба що на дебілів, безголосі оголені тілеса, що стрибають під “*фанеру*”, безперервні покази мод, кулінарних бряцалок, безкінечні, наче “*тягнушка*” на дорогах, одноманітні серіали” (День, №178, с.8); “Бо вже, блін, *дістали!*” (Експрес, №184, с.10); “Вони впевнені, що “*ніпл усе схває*”, і на тій цинічній тязі будують свій бізнес” (День, №193, с.6).

5. Ослаблення офіційності: “Ірина Федьків “*алетіла*” на 255 гривень штрафу лише кілька днів тому” (Експрес, №184, с.9); “Заснувати нову партію в нашій країні дуже важко, а тим паче, її “*розкрутити*”” (День, №191, с.9); “Маю “*чуйку*”: буде чи ні щось із цієї дівчини або хлопця?” (ВЗ, №224, с.7).

У мові сучасної преси дуже часто використовується молодіжна жаргонна лексика, яка привертає увагу молоді, адже це “їхня мова”: “У принципі “*телик*” працює у мене в режимі радіоприймача” (Експрес, №184, с.17); “А тут такий “*облом*” – рішення Судацького міськсуду” (УМ, №230, с.2); “Мене не цікавлять ні серіали, ні безконечні дебільні концерти, які крутять по “*яцику*” (Експрес, №184, с.17); “Правда, меню в місцевих “*кафешках*” не шокує відвідувачів непомірним кошторисом” (День, №209, с.8); “В політику ідуть для того, щоб розвивати державу, а не для того, щоб “*зажигати*” (День, №205, с.6); “Чому *просунута* молодь втікає з міст в екологічні поселення?” (День, №210, с.6). До молодіжних жаргонів належать і слова, взяті з англійської мови й передані українською транскрипцією: *гуд бай, хепі-енд, месидж, ху із ху, бойфренд, ніпл*: “Та схоже на те, що нас лякають, а нам не страшно – хто-

хто, а ми ж знаємо, як воно насправді може бути, без жодних *хепі – ендів*” (День, №175, с.1); “Лондон, *гуд бай!*” (Експрес, №188, с.6); “Але тоді Медведєву не вдасться показати всьому світу й особливо своїм громадянам “*ху із ху*”” (Експрес, №180, с.9). Здебільшого така лексика вживається для того, щоб критично оцінити повідомлюване, інколи навіть подати його в зниженому плані.

Уживаючи нестандартну лексику, автор газетної статті розраховує на те, що вона приверне до себе увагу читача незалежно від того, цікавить його дане повідомлення чи ні. Наприклад, заголовок “Ну Юля і “*загнула!*”” (Експрес, №180, с.1) змушує читача зупинитись на цій статті, чимось зацікавлює. Такого ефекту, звичайно, не було б, якби стаття мала назву, приміром, “Невиправдані дії Юлії Тимошенко”.

Отже, функції жаргонної лексики в мові газети полягають у тому, що вона використовується як: 1) зображувальний засіб; 2) експресивно-оцінний засіб; 3) засіб відтворення мовної характеристики; 4) джерело збагачення газетної лексики. Жаргонізми, контрастуючи з нейтральним стилістичним фоном публіцистичного стилю, допомагають виконувати основні функції газет: інформувати й переконувати читачів. Матеріал спостережень над використанням жаргонізмів у публіцистиці свідчить про те, що в суспільстві змінюється ставлення до жаргону: тепер він усвідомлюється як джерело особливо виразних, експресивних слів і висловів.

- 1 Глушкова Т. Мовні та екстралінгвальні чинники творення ідіостилу газети / Т. Глушкова // Вісник КНУ : Серія Журналістика. – 2006. – № 14. – С. 13–15.
- 2 Коваленко Б. О. Стилістично знижена лексика в мові української публіцистики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Б. О. Коваленко. – К. : [б. в.], 2003. – 19 с.
- 3 Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соц. диференціація укр. мови / Л. О. Ставицька. – 2005. – 464 с.
- 4 Ставицька Л. О. Короткий словник жаргонної лексики української мови / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2003. – 336 с.
- 5 Українська мова: Енциклопедія. – К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

ТЕКСТО- Й ОБРАЗОВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНЦЕПТУ “СМІХ” У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ Ю.АНДРУХОВИЧА)

Дапилюк Інна,
У курс, Інститут філології
Науковий керівник – Голянич М.І.,
доктор філологічних наук, професор

У сучасному мовознавстві спостерігається підвищена увага до вивчення емотивної характеристики дійсності, що є одним із ключових понять у наукових дослідженнях С.Г.Воркачова [3], О.М.Косюка [4], І.В.Перцової [5] та інших, які розглядають емоції у зв’язку з їх національно-ментальним висвітленням.

Одним із найуніверсальніших феноменів концептуально-емотивної картини світу є концепт “сміх”. Його інтерпретація крізь призму мовного вираження, розкриття “взаємодії” з художнім текстом, зокрема й тим, що іменується як постмодерний, на нашу думку, відкриває нові можливості для глибшого розуміння концепту як репрезента культурних, етнічних знань людини про світ; аналіз функціонального навантаження сміху і його символіки сприяє з’ясуванню особливостей форм і характеру зв’язку сміхових явищ, допоможе глибше зрозуміти сміхову культуру в цілому.

Мета дослідження – проаналізувати значення концепту “сміх” у текстах Ю.Андруховича та простежити особливості інтерпретації сміху в сучасному дискурсі.

Для досягнення мети необхідно розв’язати такі завдання:

1) розглянути частотність вживання концепту “сміх” у прозі Ю.Андруховича;

2) розкрити тексто- й образотвірні характеристики цього концепту в сучасному дискурсі;

3) визначити функціональне навантаження сміху в художньому тексті.

Показовою для дослідження є творчість Ю.Андруховича – одного з найяскравіших представників постмодернізму. Він назвав епоху ХХІ століття “шароварним балаганом” – своєрідним “світом у собі”, який слід розглядати за його ж внутрішніми законами.

Аналіз концепту “сміх” у творчості Ю.Андруховича (“Дванадцять обручів”, “Рекреації”) дає змогу встановити як особливості ідіостилу письменників, так і певною мірою світоглядні особливості прози досліджуваного періоду. Провідними компонентами лексико-семантичного поля концепту “сміх” у текстах Ю.Андруховича є: *сміх, сміхотня, сміхованець, сміюн; посмішка/усмішка; усмішечка; сміховинний, смішний; насмішка, підсміюватися, висміяти, насміятись; регіт, реготня, реготати*.

Матеріал нашого дослідження показав, що найбільш уживаними в текстах Ю.Андруховича є лексеми *сміх, сміятися*, які передають фізіологічну властивість людини виражати свої почуття, емоції. Смысловий обсяг цих слів неоднаковий, він змінюється залежно від контексту – накладання на нього іншого значення.

Порівняймо:

1. *Ти моментально потрапив у близьке енергетичне поле, через хвилину ви вже сміялися з кольору твого обличчя (виявляється, що це слово є несумісним щодо тебе), через п’ять хвилин їли морозиво і пили сухе вино [1, с.27].*

2. *Ну, ще почуєте, вони здібні хлопці, дещо в них отримується, хто ота дівчина з ними, я навіть не знаю, всі сміються, ти починаєш розклинюватися, але автобусний хлопчик з червоно-чорними значками натякає тобі, що вони мають неподалік накритий стіл [1, с.88].*

3. *Судоми, як і сміх, вичухають [2, с.64].*

У наведених прикладах (перших двох) сміх містить “суспільний” елемент, розкриває явища, ситуації, події, наповнені комічними і веселими

дійствами. Його можна розглядати і як загальне поняття (*сміх* виявляє радість певної групи людей), так і конкретне, уточнене (*сміх* передає стан однієї людини). У романах “Рекреації”, “Дванадцять обручів” лексеми *сміх, сміятися* вжиті 412 разів.

Зміст досліджуваного концепту в текстах цього автора розкривається через найкумедніші обставини й ситуації, дотепні слова й вирази, зовнішній вигляд героїв, і це визначає Ю.Андруховича як одного з творців нової національно-ментальної культури, наповненої сучасними “ігровими” компонентами (постмодерна література – це, крім інших її характеристик, “гра словами”); сміх для персонажів творів Ю.Андруховича – невід’ємний елемент їх життєдіяльності.

У більшості випадків герої письменника реагують на відповідні ситуації саме усмішкою або ширим, невимушеним сміхом, іноді без будь-якого імпліцитного смислу.

Наприклад:

• *О, Боже, невже ця французька леді прифарбувала собі білого чуба? Тепер точно її ніхто на роботу не візьме. Було все, але щоб таке? – ні. Вона схожа зараз на циркового клоуна і у всіх дружбанів вона викличе тільки сміх [1, с.127].*

Оригінальні авторські картини в текстах досліджуваних романів створюються завдяки використанню лексем із коренем *-смі-*, що належать до різних частин мови, зокрема прикметників і прислівників. З їх допомогою автор характеризує вигляд своїх героїв, даючи приховану оцінку окремим “деталям” зовнішності, які “сформувала” природа.

Порівняймо:

• *Він тільки щось муркав, а я “нашел другу”, як дитина мала уві сні, такий смішний, років йому десть так тридцять [1, с.25].*

• *Смішний клоповухий дідусик, типовий Галушка, ну копія мами [1, с.34].*

Окремий пласт у текстах утворюють периферійні стосовно значення контрольної лексеми слова, що найменшою мірою виявляють сему *сміх*. До них належать: *насмішка, висміяти, насміхатись*, які автор використовує, характеризуючи негативні риси осіб, показуючи їх у знижено-іронічному плані.

Наприклад:

• *Я боявся її, бо знав, що всі мої маски для неї ніщо – привід для насмішок [2, с.53].*

• *Можє, я їх вигадав? Імена та місця немов глузували наді мною, ламаючись від насмішок та кривлянь [2, с.19].*

Залежно від способів реалізації мовного вираження та продуктивності, сміх у текстах Ю.Андруховича виконує такі основні функції: **терапевтичну** (вивільнення внутрішньої енергії і зняття напруги), **самостверджувальну** (прагнення показати і доказати велич власного інтелекту), **девіативну** (відхилення від серйозного обговорення предмета чи явища).

Дослідження особливостей реалізації концепту “сміх” у прозі Ю.Андруховича показує, що окреслені лексеми формують імпліцитні значення тексту,

розкривають глибинні пласти його буття, встановлюють внутрішньоформні зв'язки між компонентами тексту, сприяють його зв'язності та цілісності, даючи змогу сприймати сучасний сміховий постмодерн як самобутній феномен ХХІ століття.

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів / Ю. Андрухович. – К. : Критика, 2006. – 275 с.
2. Андрухович Ю. Рекреації / Ю. Андрухович. – К. : Критика, 2005. – 227 с.
3. Воркачов С. Г. Психологія восприяття культурних концептов: счастье и юмор / С. Г. Воркачов // Воркачов С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт. – М. : Гнозис, 2004. – С. 169–180.
4. Косюк О. М. Сміхова і трагедійна телерелаксація у контексті народної сміхової культури / О. М. Косюк // Вісник Львівського національного університету імені І.Франка. – 2007. – Вип. 1. – С. 11–124.
5. Перцова І. В. Емоційний фон у процесі семантичного перетворення слів у художньому мовленні / І. В. Перцова // Семантика мови і тексту : збірник статей VI Міжнародної конференції. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – С. 453–457.

ПОЕТИКА СНОВИДІНЬ У ТВОРЧОСТІ І.ФРАНКА

Гаврилків Христина,
V курс, Інститут філології
Науковий керівник – Піхманець Р.В.,
кандидат філологічних наук, доцент

Іван Франко, як, мабуть, жоден інший український письменник, занурений у глибини ірраціонального плану. Він відкриває світ підсвідомого й показує себе митцем-візіонером, уразливим до галюцинацій, використовуючи різні типи ірреального (візії, галюцинації, стани хворобливої психіки, поза-людські надприродні явища і сновидіння), які були предметом пильної уваги його як теоретика літератури (“Із секретів поетичної творчості”). Важлива роль сновидінь у “Перехресних стежках”, “На роботі”, “На дні”, “Каменярх”, “Чого являється мені у сні”, “У сні зайшов я в дивну долину”, “Похорон”. Форма літературного сну завдяки багатим ідейним і художньо-естетичним можливостям виявилася надзвичайно плодотворною, органічною для різних жанрів у творчості Каменяря: оповідань (“Місія”, “Навернений грішник”), новел (“Неначе сон”, “Син Остапа”), повістей (“Воа constrictor”), роману (“Перехресні стежки”). Органічна вона і для поем “Похорон”, “Іван Вишенський”, “Сурка”, а також для поеми-казки “Абу-Касимові капці”. Часто застосовує поет форму сну в ліричних жанрах (“Каменярі”, “У сні мені явилися дві богині”, “Чого являється мені у сні”, підциклу “Криваві сні”, “Надходить ніч. Боюсь я тої ночі”, “В самоті, гризоті”, “Перспектива”, “Я снів”, “Не алегорія”), а також у сатиричних творах “Ботокуди”, “Сон князя”.

Здебільшого І.Франко не деталізує сну, а лише констатує факт сновидіння і/або показує викликаний ним стан ліричного героя. У поезії “Не забудь, не забудь” є заклик не губити “злотих снів”, бо коли буде сумно “ясні

сни /Оживлять твою путь” (епітет золотий часто вживається до слова сон). Але “весняні сні” бувають не лише ясними, а й “безутішними, безвідрадними”, оскільки в них з'являється “людський біль і вбогі села”.

Часто використовує І.Франко контраст й антитезу для змалювання похмурої реальності й сну:

Безкраї, чорні і сумні,
За ночами минають ночі
І безутішному мені
Схід сонця сниться [1, с.48].

У цій поезії відлунюють інтонації Шевченкового поетичного світу. У реляції “сон – реальність” перший є набагато привабливішим за дійсність. Протиставлення “снів юності” і подальшого реального життя бачимо і в поезії “В снах юності так сквапно ми шукаєм”. На контрасті побудовані також сонет “Жіноче серце! Чи ти лід студений”, поезії “Стріче”, “Панич”.

Нерідко в поезіях І.Франка сон порівнювався зі смертю. Витоки таких уявлень закорінені в міфах: крилатий юнак Гіпнос, бог сну, був сином богині ночі Нюкте і братом-близнюком бога смерті Танатоса. У вірші “Осінній вітре, що могучим стоном” сон виступає синонімом смерті:

Осінній вітре, що могучим стоном
Над лісом стогнеш, мов над сином мати,
Що хмари люто гониш небосклоном,
Мов хочеш зиму, сон і смерть прогнати [1, с.37].

Подібну картину оприявлено у творах “Ходить туга по голій горі”, “Пригоди Дон Кіхота”, “Терен у носі” та інших.

Безліч разів сон вживається в порівнянних конструкціях. Він може бути предметом порівняння або ж предметом порівнюючої. Іноді сон зіставлено із щастям на підставі того, що він швидкоплинний і його легко втратити:

То рай! Гніздо утраченого щастя,
Що, наче сон, майнуло і пропало! [1, с.281].

Нічого дивного в цьому нема, адже щастя справді “наче сонний привид”, воно може явитися, всміхнутися і зчезнути (“В Перемишлі, де Сян пливе зелений”). Порівняння схожої семантики бачимо у творі “Цар і аскет”.

Іноді якість явище порівнюється зі страшним сном:

Неначе сні тяжкі, гнітючі
Було все те, що того дня ми перебули [2, с.98].

Частіше сон виступає як “comparatum” (те, з чим порівнюється).

Коли І.Франко змальовує соціальне й національне гноблення, то порівнює стан народного життя з моторошним нічним видінням і використовує образи, які ніби справді прийшли в поезію зі сновидінь. Пасивна, покірпа своїй долі особа не живе, а спить наяву. У сатиричній поемі “Ботокуди” автор наводить думку, що коли весь народ засне, то це буде “сон медведя”, з якого дуже важко прокинутись. Автор із сарказмом та іронією звертається до тих, хто заснув:

Спить, борителі, герої!
Хай вам буди сон спокійний!
Сніть про обрядові бої,

Про свої азбучні війни! [1, с.115].

Адже ліричний герой має ще надію, що не все заснуло, тому з боєм запитує:

Невже ж ти на правду спиш сном гробовим,
Підгір'я моє ненаглядне? [2, с.386].

Він мріє стати Перуном і розбудити рідний народ. До речі, І.Франко вважав, що місією інтелігенції є “гавкати” і будити народ. А в поемі “Похорон” є такі рядки:

Се правда, я сей хлопський бунт підняв,
Щоб люд сей вирвать з вашої неволі,
Щоб збурхати його з важкого сну,
Зробити паном на своєму полі [5, с.62].

У кількох творах присутній мотив падіння в прірву, наприклад:

Не могу встати... Чи то снилось,
Що в пропасть впав я стрімголов? [2, с.354].

Подібне і в “Поемі про білу сорочку”:

Незвичайний сон мені приснився,
Мов лечу я в криницю безодну [5, с.42].

Такий мотив входить до архетипного ряду, який символізує космічний світовий хаос, внутрішньо приховану стихію природи. Отже, як бачимо, сновидіння в поетичних творах І.Франка є важливим художнім засобом.

1. Выготский Л. Психология искусства / Л. Выготский. – М.: Искусство, 1986. – 572 с.
2. Гундорова Т. Франко не Каменяр. Франко і Каменяр / Т. Гундорова. – К.: Критика, 2006. – 352 с.
3. Нечаенко Д. Сон, заветных исполненный знаков: таинства сновидений в мифологии, мировых религиях и художественной литературе / Д. Нечаенко. – М.: Юрид. Лит., 1991. – 302 с.
4. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / І. Франко. – К.: [б. в.], 1981. – Т. 1–5.
5. Фрейд З. Толкование сновидений / З. Фрейд; издание подготов. Б. Г. Жерсонский. – К.: Здоровье, 1991. – 384 с.

ЕВФЕМИЗМИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: СЕМАНТИКА, СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ О.ЗАБУЖКО “СЕСТРО, СЕСТРО”)

Синоверська Наталія,
ІІІ курс, Інститут філології
Науковий керівник – Голянич М.І.,
доктор філологічних наук, професор

Увага до проблеми взаємозв'язку концептуальної та мовної картин світу спричинила потребу розгляду питання евфемізмів (Ев.) – мовних одиниць, які прямо чи опосередковано (через співвіднесення асоціативно-образної основи слова з еталонними назвами, символами, стереотипами національної

культури) несуть у собі певну інформацію про світ. Роль Ев. у мовленні, їх семантику, структуру розглядало багато вчених (В.Д.Ужченко, Д.В.Ужченко [5], Ф.С.Бацевич [1], Л.О.Ставицька, В.М.Русанівський, О.О.Тараненко [6], М.Л.Ковшова [4], О.С.Ахманова та ін.), однак названа група мовних одиниць усе ще не є дослідженою: потребує глибшого розкриття функціональне навантаження Ев. у художньому тексті. Цим і пояснюється актуальність вибраної теми і мета дослідження – розкрити будову, частини мовну характеристику Ев., їх семантику і функції в текстах названої збірки.

Евфемізми – це слова або вислови, тропи, що вживаються для непрямого, прихованого, зокрема пом'якшеного, ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій замість прямої їх назви (вже наявної при перейменуванні або логічно найбільш умотивованої при первинному найменуванні) [6, с.168].

Суть Ев. полягає в тому, що “з їх допомогою мовцеві вдається, з одного боку, виявити ввічливість стосовно співбесідника і розгладити у своєму повідомленні неприємні для нього моменти, з іншого – Ев., які адресант використовує обдумано чи спонтанно в процесі мовлення, не здатні ввести когонебудь в оману відносно основної думки...” [4, с.8] – це є чи не найважливішим критерієм успішної евфемізації. Причина вживання Ев. – спроба уникнути прямої експлікації значень як із метою приховати, так і навпаки – підвищити інтерес до предмета заборони. Серед об'єктів евфемістичної номінації в текстах збірки О.Забужко нами виявлено такі основні лексико-семантичні групи Ев., що виступають назвами:

1) інтелектуальних здібностей людини: *не потрапити* (= “не зрозуміти”), *логічний парадокс* (= “дурниця, неправдивість”), *інваліди розумової праці* (= “неодотепи”), *нерозумний* (= “дурний”), *заснидти розумом* (= “отупіти”):

● Я змалку не зношу балакунів, отих, що – фа-фа, ля-ля, привіт інвалідам розумової праці, як справи – підшиваються, хо-хо, цирк на дроті... [2, с.173];

● Колись я полюбила Олега саме за те, як, мало не від першого знайомства, сміливо був ринувсь навперейми всім моїм подачам, показавши себе справді партнером, здатним витримувати темп, – заснидівши розумом на своїх однотипних ділових оборудках, він явно тішився... [2, с.161];

2) відповідного стану жінки (вагітність): *причинна, непорожня, завагоніла, тяжка*:

● А ще незабарі побачила Марія, що Гантуся тяжка: виглядало, наче того самого нещасливого дня її завагоніла [2, с.120];

3) процесу народження чи зародження дитини: *привести на світ, вигойдувати в собі, прорватись на світ, викликати до життя, заклянутьись*:

● ... і тут твоя мама, твоя струнка і тепла мама, від якої завжди так гарно пахло і яка вже третій місяць вигойдувала в собі твою сестру, огорнула тебе рукавами светра... [2, с.28];

4) нечистої сили: *злий дух, не при образах згадуючи*:

• Тільки мати вперто казала – молодик, доки сама в це не повірила: відомо ж бо, що молодик, то на долю, а недобір -- тим він і недобір, що наводить на лихі сни, ... під голкою згадки, як нишком хрестилася й відплювувалася на вид місячного знаку баба-пупорізка, добачивши в ньому бусурменське тавро або, не при образах святих згадуючи, й слід відомо-чийого кігтя, що на одне виходить: хто ж не знає, кому вклоняється бусурменська віра! [2, с.71];

5) на позначення смерті (вбивства): *конати, лежати (бути похованим), на лаву класти, згубити зі світу:*

• Ти сиділа... на канаті й читала казку: про те, як зрізали чумаки в лузі сопілку з калини,... а та й заговорила: помалу-малу, сестрице, грай, не врази мого серденька вкрай, ти ж, мене, сестро, зі світу згубила, в моє серденько гострий ніж устромила... [2, с.29];

6) якостей, ознак, властивостей: *непоганий, незлий, незлецький (=“добрий”) – щоби не наврочити, немитий (=“брудний”), не свій, нетушешній (=“чужий”), недобрий, непохвальний (=“поганий, злий”);*

7) зовнішніх ознак людини: *гладкий (=“товстий, повний, непривабливий”):*

*...зненацька знову вихопився з якихось дверей режисер, уже побородатілий, штовхаючи перед себе обірuch, як візок у супермаркеті, одразу двох гладких тіток... [2, с.144].

В аналізованих текстах наявні і фразеологічні сполуки, що характеризуються евфемізованим значенням: з роси й води; аби з очей; в добру пору мовивши та ін. Наприклад:

Тільки мати вперто казала – ... і тільки перегодом злагідніла, впевнившись, що дитя, нівроку, в добру пору мовивши, вдалося спокійне, некрикливе...[2, с.71].

У досліджуваних текстах *Ев.* різні як за формою вираження, так і за змістом, тому розглянемо їх за: будовою, частиномовною належністю, джерелами походження, способами творення, функціями в тексті.

За структурою *Ев.* виділяємо моно- і полілексемні, тобто прості (неласка = “жорстокість”) і складні (віддати душу, віддати Богові душу = “померти”). Як бачимо, вони можуть бути репрезентовані як у формі слова, так і в більших синтаксичних конструкціях. *Ев.* здатні виявляти інформацію експліцитно або імпліцитно (замовчування, пропуск, скорочення, аббревіатура, підтекст). Вони характеризуються різною частиномовною належністю. Так, іменник антихрист =“чорт”, прикметник довга = “змія”, дієслово знайтися = “народитися”, а також наявні “описові евфемістичні замітники із семантично активними прономінальними складниками...” [5]: “той, тот”, що вказують на нечисту силу. Серед *Ев.* є сполуки, у складі яких – неповнозначні слова. Наприклад, прикметники (кластись на лаву = “померти”, до сивої коси = “до старості”), частки (не дуже добрий = “поганий”).

Здатність *Ев.* оперувати потужним семантичним потенціалом активує їх спроможність до вступання в різні семантичні відношення, зокрема синонімічні та антонімічні.

Основними способами творення *Ев.* є: перифразування [1, с.200], утворення нових значень слів на основі асоціацій за суміжністю, подібністю або протилежністю (метонімія, метафора, антифразис) [5, с.207], заміна одного слова іншим, семантично пов’язаним (синонімом, антонімом), заміна назви предмета, явища лише вказівкою на нього: замовчування, графічні скорочення, три крапки та ін.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що в художньому тексті *Ев.* виконують такі функції: магічно-забобонну, жартівливо-іронічну, мейоративну (пом’якшувальну, позитивну), вуалітивну (приховану), гносеологічну (пізнавальну), акумулятивну.

Джерела виникнення *Ев.* умотивовані прагненням мовця уникнути з тих чи інших міркувань прямої номінації предмета (шляхом заміни небажаної її назви нейтральною або “позитивним” еквівалентом).

Отже, *Ев.* виступають важливим елементом художнього тексту, засобом формування завуальованості інформації, яка міститься в ньому, розширюючи семантичне поле його сприйняття та декодування.

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
2. Забужко О. Сестро, Сестро: [повіді та оповідання] / Оксана Забужко. – К. : Факт, 2004. – 240 с.
3. Гнатюк Н. Прагматичний і ригоричний аспекти породження тексту / Ніна Гнатюк // Мандрівець. – 2004. – № 2. – С. 40–42
4. Ковшова М. Л. Семантика і прагматика евфемизмів / Мирія Львівна Ковшова. – М. : Гнозис, 2007. – 320 с.
5. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : навч. посібн. / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.
6. Українська мова: Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк [та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во “Укр. Енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

СТІЙКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ НОВОУТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

Павликівська Наталія,
IV курс, Інститут філології
Науковий керівник – Беляєва І.Г.,
кандидат філологічних наук, доцент

Відомо, що фразеологія, як і лексика, є найдинамічнішою підсистемою літературних мов, що виявляється у стійкій динаміці фразеологічного складу мови, який істотно поповнюється протягом кількох років, а останнім часом, як показує практика, – і місяців, днів, оперативно віддзеркалюючи оновлене сприйняття світу, нові оцінки сучасного політичного, культурного, наукового, побутового життя українського суспільства. Адже фразеологічний склад кожної мови, як відомо, є тим фрагментом концептуальної картини світу, в

якому особливо яскраво відбиваються риси національного менталітету, характер соціального, політичного, історичного розвитку народу. Поняття “активні фразеотворчі процеси” базують на таких категоріальних ознаках фразеологічної одиниці, як цілісність номінації при компонентній нарізнооформленості, а також на функціонально-стилістичному чинникові й розглядаємо як видозміну фразеологізмів унаслідок нарощення, скорочення, контамінації, появи факультативних компонентів тощо.

При актуалізації в мові фразеологічна одиниця (далі – ФО) підпорядковується конкретній мовній ситуації (нарощення, усічення фразеологізму). Фразеологізми як експресивні одиниці, зазнаючи в контексті авторських модифікацій, набувають оказіональності, додаткової експресивності за рахунок зіставлення з узуальними ФО. Стабільність, стійкість фразеологічних ознак, з одного боку, гарантує тотожність ФО, розуміння їхнього образу при всіх формальних відмінностях, а з другого, – оновлена фразеологічна одиниця служить засобом посилення образності й виразності мови, надає їй яскравості та гостроти, сприяє глибшому увиразненню рис описуваного явища, що дає підстави говорити про стилетворчу роль ФО.

Одним із найпоширеніших способів виникнення фразеологічних новоутворень у публіцистиці є процес контамінації:

“А у нас відповідь – нікою в калюжу” (Молодь України, №214, липень 2007, С.8) – контамінація фразеологізмів *посадити в калюжу*; *плювати в пику* – авторська зміна фразеологізмів надає новоутвореному виразу певної експресії.

“Деякі нагородовані вовки, якщо і дивляться в ліс, то лише зверху” (Експрес, №180(3728), 2007, С.10). Пор. прислів'я: *Скільки вовка не годуй, все одно в ліс дивиться* і фразеологізм *дивитися зверху*.

“On zawsze mocno trzymał się ziemi” (Porcorn, №5, 2006, S.11). Пор. *twardo stapać po ziemi* (впевнено діяти, мислити) і *mocno trzymać się rzeczywistości* (жити дійсним, реальним). Автор використовує таку контамінацію для окреслення прагматизму особи, про яку йде мова.

“Hanna zawsze lubiła być na topie” (Porcorn, №5, 2006, S.15). Це своєрідне поєднання польського фразеологізму *być na szczycie* (досягнути успіху) і англійського фразеологізму *being on the top* (бути популярним).

“Remik schowany w ciemnym kącie bajerował Gośkę – moją najlepszą kumpelę! Wkurzyłam się i urządziłam mu borutę” (Bravo love, №12, 2006, S. 18). Пор.: *urządzić komuś piekło* (ораз іменіа diabelskiego Boruta – заподіяти комусь лихо) і *robić/urządzić komuś wiochę* (засоромити когось).

У разі контамінації стійких словосполук на основі семантичної близькості відбувається зрушення в семантиці контамінованої сполуки, збільшується її емоційно-експресивна виразність, образність, умотивованість. Контамінація спричиняє утворення індивідуально-авторського сполучення слів, що становлять собою оказіональні сполуки, тобто фразеологічні новоутворення.

Найпоширенішими рушіями творення й функціонування неофразеологізмів є оновлені суспільно-політичні й соціально-побутові явища, нові економічні реалії, соціальні відносини, поява чітко окреслених соціальних про-

шарків, численних політичних партій, угруповань, об'єднань. У досліджуваних текстах засобів масової інформації спостерігається функціонування так званих фразеологічних серій, які розглянуто на прикладах відкритих фразеологічних рядів із ключовими словами *чортій (вікторок, четвер, ніар, факти...), брудний (руки, гроші, телебачення, вибори, технології...), гарячий (тема, новини, факти, рубрика, лінія, точка, гроші...), помаранчевий (революція, Майдан, кандидат, президент, перемога...)*.

У польській мові потужним джерелом поповнення фразеологічного складу мови є молодіжний сленг: *wygłądać jak śledź* – мати поганий вигляд; *ryczący bawół* – декан; *pijany zając* – п'яна людина; *rozrabiać się jak pijany zając* – вести себе неадекватно; *kaczy leb* – нерозумна людина; *chodźć jak stara klacz(w zaprzęgu)* – мати некрасиву ходу; *leżeć jak krowa na wyciągu* – лінуватися, нічого не робити; *koń mechaniczny* – здібний студент політехнічного інституту; *zrobić kogoś w konia* – обманути; *dać byka komuś* – вдарити нахиленою вперед головою (як бик); *mieć kota z przerzutką* – бути нерозумним; *znaleźć jelenia, dorwać jelenia* – обманути, ввести в оману; *iść na jelenia* – йти на екзамен без підготовки; *dać ciała* – зробити щось погано; *na blachę* – добре, досконало, безпомилково; *wchodzić w coś z butami* – поводитись неадекватно.

Доволі активним у публіцистиці є процес детермінологізації, зумовлений пошуком нових засобів образності. Можна виділити кілька найактивніших спеціалізованих сфер “постачання” фразеології термінологемами: економіка, політика, спорт, екологія, журналістика, комп'ютерні технології (*параліч влади, інфляція слова, виборчі перегони, кредит довіри*). У досліджуваному часовому відтинку в публіцистичних текстах активізується процес входження крилатих висловів та афоризмів із традиційних джерел (художньої літератури, публіцистики, повсякденного мовлення), особливістю якого є долучення новітніх мас-медійних технологій, реклами, кінопродукції, “вуличної культури”, “голівудської фабрики зірок”, які стають ключовими в питаннях смаку та якості новостворених фразеологізмів.

1. Гнатюк І. С. Фразеологічний патак як різновид структурно-семантичних трансформацій / І. С. Гнатюк // Структура і семантика мовних одиниць. – К. : [б. в.], 1985. – С. 77–78.
2. Григораш А. М. Розширення складу фразеологічних одиниць як засіб творчого використання сталих словосполучень (на матеріалі сучасної преси України) / А. М. Григораш // Система і структура східнослов'янських мов. – К. : [б. в.], 1988.
3. Дудик П. С. Видозміни у структурі розмовних фразеологізмів / П. С. Дудик // Українське мовознавство : між-від. наук. збірн. – Вип. 1. – 1973. – С. 63–71.
4. Калякіна О. Контамінація фразеологізмів як засіб підвищення експресивності публіцистичного заголовка / О. Калякіна // Семантика мови і тексту : зб. ст. IX Міжнар. наук. конфер. / гол. редкол. : В. І. Кононченко. – Івано-Франківськ : Прикарпатський університет, 2006. – 666 с.
5. Скиба Н. Г. Фразеологізми-новотвори в українському публіцистичному тексті / Н. Г. Скиба // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів : Вид. центр Львівського національного ун-ту імені Івана Франка, 2004. – Вип. 34, ч. 2. – С. 308–313.

СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІМЕННИКІВ З АБСТРАКТНИМ ЗНАЧЕННЯМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Булашева Ірина,
V курс, Коломийський інститут
Науковий керівник – Джочка І.Ф.,
кандидат філологічних наук, доцент

Мова є живим організмом, який постійно розвивається і зазнає змін, водночас зберігаючи стабільність та цілісність. Лексична система будь-якої мови є найбільш гнучкою та динамічною. Як зауважує мовознавець Ю.О.Жлуктенко, “лексика не може у своєму наявному складі вичерпно відбити всю безмежність людського досвіду і навколишнього зовнішнього світу, тому більшість лексико-семантичних рядів перебувають у “відкритому” стані, тобто в постійній схильності до інновацій” [цит. за: 5, с.101]. Саме кінець ХХ – початок ХХІ ст. відзначається значними політичними, економічними, науково-технічними, культурними змінами в суспільстві, що спричинило особливу активність лінгвальних модифікацій, зокрема нову вербальну інтерпретацію “картини світу” в українській мові [див. 6, с.69].

Серед нових лексем останніх двох десятиліть перевагу мають слова на позначення предметності. Це пояснюється тим, що основною функцією іменника є номінативна, саме іменники “мають найбільший поняттєвий об’єм” [1, с.135], тому вони постійно відкриті для поповнення та оновлення. Матеріалом нашого дослідження стала картотека іменникових утворень, укладена на основі словників А.Нелюби та С. Нелюби “Лексико-словотвірні інновації”.

На сьогодні в сучасній українській мові не існує чіткого розмежування лексико-семантичних груп інноваційних іменників, не завжди можна встановити, до якої з них належить та чи інша лексема. Відповідно, саме цей аспект дослідження інноваційних субстантивів, зокрема абстрактних назв, розглянемо в пропонованій статті.

Іменники на позначення абстрактних понять, репрезентуючи предметність, називають не власне предмети, а абстраговані узагальнені й представлені у вигляді предметів ознаки, властивості, дії, процеси, пов’язані з існуванням конкретних матеріальних об’єктів. Можна сказати, що абстрагування є ідеалізацією й абсолютизацією об’єктів пізнання, мисленнєвим відчуженням їх від різноманітних конкретних форм існування, реальних зв’язків і відношень: у людській свідомості відбуваються конструювання понять про об’єкти, явища й ознаки, що не існують і не здійснені, але для яких є прообрази в реальному світі [див. 1, с.140]. Результатом цього є активне творення абстрактних іменників, з-поміж яких виділяємо такі семантичні підгрупи:

1. Абстрактні назви, що номінують суспільно-політичні формації, напрямки, процеси. Їх виникнення пов’язане із суспільно-політичним життям в Україні, яке активно розвивається в останні десятиліття: *кучманізм* “комунізм Л.Кучми”, *буржуанізація*, *деющенкізація*, *з малоросійщеність*, *знеукраїнізування*, *коаліціяда*, *міністеріада*, *міністрування*, *нарукуросійство*, *політику-*

вання, *путінізм*, *регіоналізація*, *розукраїнювання*, *спікеріада*, *україновідстоювання* і под. Напр.: *Детективний серіал “Міністеріада” ще триває* (НТН: Новини, 15.11.06).

2. Абстрактні назви, що позначають соціально-побутові явища, процеси: *альфонсизм* – “соціально-побутове явище, пов’язане з альфонсами”, *антидебілізація*, *бруталізація*, *кореспондентство*, *ожебрачування*, *опонсінія*, *поліглотизм*, *сердючкізм*, *стриптизація*, *суржикізація*, *тарифоманія*, *цінопад*, *юрмоутворення* і под. Напр.: *...адже зросійщення і, як наслідок, суржикізація торкнулася більшою чи меншою мірою кожного регіону нашої держави* (ЛУ, 23/04, с.4).

3. Абстрактні назви, що номінують психічні та фізичні стани людини та її поведінку, риси характеру: *крайнєхатство* – “спосіб поводження в різних обставинах на позиції “моя хата скраю”, *автоепігонство*, *депресняк*, *знедоволення*, *католикофобія*, *мажорство*, *нудярність*, *перекотипольство*, *підкшимовість*, *постсклеротизм*, *фобіофобія*, *шибеникування* і под. Напр.: *...готи вдягаються досить стильно (хоч і однотонно), без жлобства і мажорства...* (ПіК, 6/04, с.43).

4. Назви опредмечених дій або станів: *передоз* – “передозування”, *брудопомазання*, *вихлюп*, *думкотворення*, *запізнюваність*, *лапкизація*, *міксування*, *мультипорівняння*, *перепроба*, *пляжування*, *характерніцтво* і под. Напр.: *Ми живемо в часи, коли майже всі перепробує, які нашому народові й нашій державі необхідно пройти, Франко передбачив, описав...* (ЛУ, 16/06, с.1).

5. Назви опредмечених ознак, що стосуються матеріальних і нематеріальних речей навколишньої дійсності: *ідеологічність* – “опредметнена ознака, названа прикметником ідеологічний”, *авторськість*, *антиоб’єктивність*, *атмосферність*, *атракційність*, *ексклюзивність*, *залізність*, *козацькість*, *конструктив*, *мультимедійність*, *найкрайність*, *паранормальність*, *фігуратив*, *хімерія* і под. Напр.: *Ідеологічність тише наших політиків у п’яти та давить у грудях* (ПіК, 1/04, с.10).

6. Назви явищ, напрямів, процесів, що стосуються мистецтва, зокрема літератури, музичного життя, а також телебачення та ін: *архипентура* – “напрямок у скульптурі, започаткований О.Архипенком”, *антисексуалізм*, *батикування*, *божизм*, *впливологія*, *впливоманія*, *дитматика*, *піаристика*, *штампологія*, *буабізм* – “явище в літературі, пов’язане з письменницьким гуртом “Бу-Ба-Бу”, *електронщина*, *андруховичівщина*, *кіркоровщина*, *кліпмейкерство*, *кобзонство*, *лірїзація*, *поезологія* і под. Напр.: *...аби і видавництва, і мас-медіа не робили “ведмежої послуги” і не пропагували андруховичівщину* (ЛУ, 37/06, с.3); *Десятків разів ми засуджуємо на словах усяку впливологію, а тут вона здобувається на концептуальне місце* (ЛУ, 6/91).

Наведені приклади, їх аналіз засвідчують, що іменники на позначення абстрактних понять активно творяться в сучасній українській мові, називаючи різноманітні явища, процеси, стани, властивості, ознаки, причому найбільш активними у творенні є іменники на суспільно-політичну та побутову тематику. Різномасштабний аналіз виділених лексико-семантичних груп іннова-

ційних субстантивів може стати об'єктом подальших мовознавчих досліджень.

1. Колоїз Ж. В. Оказіональні репрезентанти предметності / Ж. В. Колоїз // Вісник Запорізького національного університету. Філол. науки. – 2006. – № 2. – С. 134–141.
2. Мазурик Д. Сучасні тенденції в оновленні лексики української літературної мови / Д. Мазурик // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Вип. 29. – Львів : [б. в.], 2000. – С. 177–182.
3. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003). Словник / А. Нелюба. – Харків : [б. в.], 2004. – 136 с.
4. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2004–2006). Словник / А. Нелюба, С. Нелюба. – Харків, 2007. – 144 с.
5. Олексенко В. Інноваційні композити утворення: лінгвістичний статус / В. Олексенко // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку : збірник наук. праць, присвячених 100-річчю від дня народження професора С. П. Самійленка. – Запоріжжя : ЗНУ, 2006. – С. 101–107.
6. Стратулат Н. В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови / Н. В. Стратулат // Мовознавство. – 2007. – № 3. – С. 69–77.

ХУДОЖЕСТВЕННИЙ МЕТОД ПОВЕСТИ Н.В.ГОГОЛЯ “ПОРТРЕТ”

Дубко Наталья,
II курс, Інститут філології
Научний керівник – Коршунова С.И.,
кандидат філологічних наук, доцент

Повість “Портрет” уже неоднократно була предметом досліджень в гоголіведенні, привлекла увагу і питання про художественний метод Гоголя. Однак ця проблема представляється нам ще недостатньо вивченою, в зв'язі з чим ми предприняли спробу більш докладного вивчення питання про природу і особливості художественного методу повісті “Портрет”.

В цій роботі ми поставили мету розглянути дифузії реалістических і романтичних рис в повісті і спробували зрозуміти мотиви, побудивши Гоголя звернутися до фантастики в реалістическому творенні.

В “Портреті” чітко видно мотивація дійсвий героя: йому потрібні гроші і бажання обрести популярність. Ще в початку творення професор говорить Чарткову: “Берегись, тебе вже починає світ тягнути; ... оно заманчиво, можно пуститься писать портретики за деньги” [2, с.6]. Гоголь прагне до об'єктивності, в продовженні всього повествованія ми не бачимо ставлення автора, його оцінки подій або героїв. Гоголь підкреслює соціальну обумовленість поведінки Чарткова, зв'язь його со середою: “И как взглянул он еще раз на золото, то заговорили в нем 22 года и горячая юность. Теперь в его власти было то, на что он глядел доселе завистливыми глазами, чем любовался издали. Ух, как в нем забилось ретивое, когда он только подумал о том! Одеться в модный фрак, разговестись после долгого поста,

нанять себе славную квартиру, отправиться тот же час в театр, в кондитерскую...” [2, с.14].

Гоголь психологізує атмосферу творення, у нього багато портретів, пейзажів, особе місце відводиться образу Петербурга. Автор рисує певні типи людей і підкреслює їх кількість, наприклад: “Хозяин небольшого дома, в котором жил Чартков, был одно из творений, какими обыкновенно бывают владетели домов где-нибудь в пятнадцатой линии Васильевского Острова, на Петербургской стороне, или в отдаленном углу Коломны – творенье, которых много на Руси” [2, с.11].

Чтобы лучше осветить проблему, Гоголь прибегає до іронії, що підкреслював ще критик Белинский в своїй статті “О русской повести и о повестях г. Гоголя”: “... множество юмористических картин и очерков в стиле г. Гоголя; вспомните квартального надзирателя, рассуждающего о живописи; потом эту мать, которая привела к Чарткову свою дочь, чтобы снять с нее портрет и которая бранит балы и восхищается природой...” [1, с.235]. Також до реалістических рис слід віднести достовірність щоденного існування своїх героїв, як показує критик Маркович в статті “Петербургские повести” Н.В.Гоголя”: “Гоголь пише о том, что знает на самом деле, своего героя он поселил на улицах, где жил сам, где ежедневно проходил, направляясь на службу. Чартков живет на Васильевском острове, здесь, на 10 линии, помещался институт для благородных девиц, где Гоголь несколько лет преподавал историю. В Чернышевском переулке находится лавка, в которой Чартков покупает таинственный портрет; близ Чернышева переулка помещался департамент народного просвещения, учреждения, пороги которого Гоголь оббивал в 1834 г., хлопоча о профессорской должности в Киевском университете” [5, с.62].

Но в “Портрете” также есть и романтические черты, как отмечает Маркович: “Автор внезапно взрывает “нормальный” порядок жизни, а заодно и законы фактического правдоподобия. В мир всем известных бытовых интесресов, отношений, дел вторгается фантастика. Так в повести “Портрет” художник Чартков становится жертвой дьявола, вселившегося в портрет зловещего ростовщика” [5, с.70]. Также Маркович підкреслює міфологізацію в “Портреті”: “Тяготение к мифу можно заметить не только в сфере сказанного слова, но и в собственно авторском литературном повествованні, а также в “промежуточном” между ними повествованні рассказчика... Затрудненность естественных мотивировок как бы подталкивает читателя к мифологическому прочтению сюжетных ситуаций. Излагая истории жертв ростовщика, автор и его рассказчик выделяют именно те “симптомы” болезней духа, которые христианская традиция связывала с прямой властью демонов над подавшеюся им человеческой душой” [5, с.74].

Возможно, вторжение фантастики в реальный вещественный мир отражает трагизм людей, у которых духовные ценности были забыты, их отнесли на второй план ценности материальные. Фантастика Гоголя лишь усиливает глобальность и последствия умножения таких людей, как Чартков.

С помощью рассказа об истории портрета во второй части автор показывает, что Чартков – явление не единичное. Таких, кто может променять все на деньги, очень много.

Также можно предположить, что Гоголь создал основу для метода под названием “магический реализм”, который оформился в XX веке. По литературоведческому словарю, магический реализм – это реализм, в котором органически соединены элементы реализма и фантастики, бытового и мифологического. А “Портрет” как раз и есть реалистическое произведение (1 часть), в которое вплетаются сверхъестественные элементы (2 часть).

Гоголь был романтиком, и, возможно, “Портрет” изначально предполагался как романтическое произведение, ведь известно, что в первой редакции фантастики было еще больше, но тенденция времени требовала реализма. В то время писатель не мог отдавать предпочтение фантастике и выдумке, ведь жизнь ставила множество вопросов, и именно писателям надо было найти на них ответы.

Подобно А.С.Пушкину, Гоголь начинает плавный переход к реализму, но полностью отказаться от предыдущего метода он не смог, поэтому в “Портрете” (как и в остальных “Петербургских повестях”) мы видим вторжение в реальный мир фантастических элементов, которые были свойственны Гоголю-романтику.

Следует отметить, что художники, как и все творческие люди, живут как бы в двух мирах: реальном и сверхъестественном; это мир, в котором они могут проявлять свой талант и создавать свои произведения.

Возможно, фантастика в “Портрете” Гоголя и есть попытка автора как-то описать этот сверхъестественный мир. Он обращается к нереальным элементам, чтобы показать отличия художника от других людей.

Чартков променял свой талант на славу и деньги, что для творческого человека вполне может быть равно продаже души дьяволу. Поэтому Гоголь, с целью более четко объяснить это нравственное падение, прибегает к фантастике.

Таким образом, сверхъестественное в “Портрете” – это не тяготение к фантастике и экзотике, которое было свойственно романтизму, а средство для более убедительного описания губительной власти денег над людьми, которая столь же непобедима, как одержимость дьяволом. Как известно, проблема пагубной власти денег была одной из главных для реалистов.

1. Белинский В. Г. О русской повести и о повестях г. Гоголя (“Арабески” и “Миргород”) / В. Г. Белинский // Белинский В. Г. Полное собрание сочинений. – М. : Изд-во АН СССР, 1953. – Т. 1.
2. Гоголь Н. “Портрет” / Н. Гоголь. – Харьков : Прапор, 1975.
3. Гуковский Г. А. Реализм Гоголя / Г. А. Гуковский. – М. ; Л. : ГИХЛ, 1959.
4. Киселев В. “Арабески” Гоголя и традиции романтической цивилизации / В. Киселев // Извест. РАН: серия литературы и языка. – [Б. г. ; б. н.], 2004. – Т. 63, № 6.
5. Маркович В. М. “Петербургские повести” Н. В. Гоголя / В. М. Маркович. – Л. : Художественная литература, 1989.

ХУДОЖНЯ ДЕТАЛЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСОНАЖІВ У ТВОРАХ МАРГАРЕТ ДРЕББЛ

Возна Ольга,

V курс, факультет іноземних мов
Науковий керівник – Девдюк І.В.,
кандидат філологічних наук, доцент

Об’єктом представленого дослідження є творчість сучасної англійської письменниці Маргарет Дреббл, яка в літературі постає виразником і причіником “молодіжних рухів” II половини XX століття. Маргарет Дреббл – автор 15 романів, оповідань, п’єс та цілого ряду літературознавчих студій. На думку дослідників, письменниця поєднує у творах традиційні й сучасні тенденції. Її романи – це романи про молодих жінок, написані молодою жінкою. Художня проза Дреббл ґрунтується на реальному життєвому досвіді жінки, зосереджена на її повсякденних проблемах та спрямована на підкреслення жіночої сутності героїнь. Саме тому критики відносять її твори до так званої “жіночої прози”, хоча письменниця розпочала свою творчу діяльність ще до виникнення феміністичної критики.

Становлення творчого методу М.Дреббл відбувалося переважно під впливом реалістичної літератури XIX століття. Звернення письменниці до класиків англійської традиції зумовлюється і її літературознавчою діяльністю, зокрема дослідженнями творчості Арнольда Беннета, Томаса Гарді, Уільяма Вордсворта. Серед стилістичних прийомів, які авторка використовує у своїх творах, слід виокремити: прийом контрасту, інтенсивне використання художніх деталей, різноманітність сюжетних ліній, відкритий фінал. В її романах спостерігаються риси, притаманні творчості Джейн Остін, Шарлотти Бронте, Джордж Еліот (консервативність у техніці розповіді та внутрішні монологи героїв). Особливостями художнього світу Дреббл є також використання алюзій із Біблії та творів попередників, майстерне вплетання в текст образів і метафор, що надає романам витонченості й глибини.

Художня деталь – один з образних засобів художнього твору, його найменша одиниця. Також під деталлю розуміють найменшу художню подробицю зображення чи вираження. Деталь як елемент цілого сама по собі є мікрообразом. У теоретичному плані розрізняють такі деталі: демонстративні, нейтральні, випадкові. За рівнем змістової наповненості й художнього узагальнення – деталь-знак, деталь-образ, деталь-символ, деталь-подробиця. У романах Маргарет Дреббл художня деталь характеризується великим спектром функціонування, оскільки її проза особливо багата на художні засоби. На основі проведеного дослідження (порівняння ранніх романів Дреббл “Клітка для птахів” (“The Summer Bird-Cage”) та “Один літній сезон” (“The Garrick Year”)) можна вивести такі типи художніх деталей:

1. Культурологічні деталі. Вони включають у себе літературні алюзії. Героїні, як і сама автор, звертаються до творів класиків. Назви обох романів пов’язані певним чином із літературою. У романі “Один літній сезон” події твору відбуваються на фоні відкриття театру й фестивалю на честь видатного

актора Гарріка (звідси і назва “The Garrick Year”). Назва “Клітка для птахів” – цитата з трагедій Джона Вебстера “Білий диявол”. Епіграф узятий із тієї ж п’єси. “Птахи влітають в клітку без страху, але у відчаї не можуть вибратися звідти”. Символ клітки стає наскрізним образом усіх творів. Інколи для них – це окремий, чарівний світ, що приваблює, дає можливість утекти від невіршених проблем. Так, Емма Еванс починає цінувати творчість Уільяма Вордсворта, з якої її привчили сміятись у школі. Переоцінюючи дійсність, вона плаче, коли читає його вірші. Література викликає позитивні асоціації і в Сарі, нагадує їй студентські роки, коли вона була справді щасливою. Так у романах поступово вимальовуються два окремі світи, що переплітаються в уяві героїнь: реальний і літературний, тобто вигаданий.

2. Побутові та предметні деталі – передають внутрішню сутність героїнь, стосунки між ними, їх спосіб життя. Інколи такі деталі стають символами. Так, у романі “Клітка для птахів” опис головної героїні Сарі Беннет побудований на протиставленні до її сестри Луїзи. “Слід сказати, що моя сестра – справжня красуня. Справді. Люди замовкають, коли вона заходить у кімнати, задивляються на неї в автобусах, озираються, коли вона йде вулицею. Не знаю, звідки це в неї. Я, як і моя мати, досить милі, тоді як у Луїзи є справжня аристократична хижка величність. Вона – пишна дама там, де я виглядаю дівчинкою. І вона живе так, щоб відповідати цьому”. Предмет одягу стає значною деталлю, вираженою за допомогою прийому контрасту. “Мене завжди охоплювала заздрість, коли я бачила її красиво укладене волосся, світлобежевий і акуратний светр та чудовий вигляд її лляних штанів. Я теж була одягнена в лляні брюки, проте мої виглядали мішкувато в коліні, і вони раптом здалися мені обшарпаними й вимощеними, вкороченими для школярки, зі скрученим поясом. Вона завжди так впливає на мене. Завжди”. Такою постає перед читачем Сара Беннет. Використовуючи предметну деталь, авторка відображає складні стосунки між сестрами Сарою та Луїзою. Контраст підсилюється за допомогою протиставлень *красивий – обшарпаний, бездоганний – мішкуватий, акуратний – вимощений*.

Деталі з напоями використовуються для характеристики психологічного стану героїв, підкреслюють їх ставлення до ситуації й стосунки з іншими людьми. Найчастіше герої п’ють джин, віскі чи каву – напої, що допомагають підняти настрій та розслабитися, що свідчить про їх численні комплекси (кава і джин у “Клітці для птахів”). Вживання спиртного для них – спосіб утекти, сховатися від безнадійної реальності.

3. Природні деталі також часто виступають символами. Образи водної стихії в романі “Один літній сезон” мають негативне забарвлення. Описи неба перед грозою, брудної, вилинялої білизни, сльози, вилите молоко створюють атмосферу небезпеки і горя. З водою пов’язані трагічні повороти сюжету (річка, де втопився знайомий актор; ставок, в якому ледве не втопилася дочка Емми).

4. Психологічні деталі характеризують реакцію героїв на навколишній світ, їх емоційний стан. Це страх, стриманість, замкнутість, сльози Емми Еванс і Сарі.

На фоні досліджуваних романів та інших творів Маргарет Дреббл (“Золотий Єрусалим”, “Жорно”) вимальовується образ головної героїні. Це молода, освічена англійка, яка намагається знайти себе в житті й самореалізуватися. Велика кількість дрібних побутових деталей (одяг, напої, меблі, подробиці минулого) указує на те, що реальність для героїнь Дреббл предметна. Кожна деталь-подробиця, як частинка мозаїки, допомагає скласти головний образ, побачити його таким, як задумано автором. Водночас нагородження такими мікродеталлями життєвого простору героїнь доповнює ключовий образ – образ клітки, яка їх сковує. Це обставини, внутрішні комплекси, страх, нерозуміння оточуючих. Великими зусиллями Емма і Сара звільняються, проте перед ними постає небезпека вже “нової” клітки.

Як найменший елемент художньої форми, деталь є основним прийомом створення образів. У ширшому плані деталь стає символом і допомагає передати ідейний зміст твору, може виконувати й сюжетно-композиційну функцію. Використання деталей різного типу дозволяє проникнути глибше в ідейно-тематичне наповнення твору, підкреслює певною мірою авторську концепцію героїв та дійсності.

1. Дреббл М. Один летний сезон / М. Дреббл. – М. : [б. и.], 1972. – 177 с.
2. Есин А. Принципы и приемы анализа литературного произведения / А. Есин. – М. : [б. и.], 1999. – 246 с.
3. Ивашева В. Судьбы английских писателей. Диалоги вчера и сегодня / В. Ивашева. – М. : [б. и.], 1989. – 443 с.
4. Ивашева В. Что сохраняет время. Литература Великобритании / В. Ивашева. – М. : [б. и.], 1989. – 336 с.
5. Drabble M. A Summer Bird-Cage / M. Drabble. – Harmondsworth : Penguin Books, 1977. – 208 p.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ РЕКЛАМІ

Таран Ольга,

V курс, факультет іноземних мов
Науковий керівник – Билиця Я.Т.,
кандидат філологічних наук, доцент

Фразеологізми здавна знаходяться в центрі уваги дослідників-мовознавців, адже саме вони, увібравши в себе світогляд, ментальність, історію, звичаї, побут народу, відображають специфіку його мови. Актуальність дослідження зумовлена популярністю та ефективністю використання фразеологічних одиниць у рекламному тексті задля досягнення його основних цілей та завдань. Будь-який рекламний текст має прагматичну спрямованість, тобто він повинен перш за все зацікавити споживача й спонукати його придбати представлений за допомогою рекламного повідомлення товар [1, с.304]. Саме фразеологізми завдяки таким структурно-семантичним ознакам, як образність та експресивність, здатні впливати на свідомість людини, створювати в ній

певний образ. Часто використання фразеологізму стає центральним засобом прагматичного впливу рекламного повідомлення на реципієнтів.

Для того, щоб якісно ввести фразеологізм у рекламний текст і зумовити адекватне сприйняття та відповідну реакцію на нього реципієнта, на практиці розробляється ряд стратегій комунікативного впливу рекламного тексту. До найпоширеніших із них належать комунікативні стратегії позитивної та негативної оцінки. Суть стратегії позитивної оцінки полягає в тому, що реципієнт реклами за допомогою фразеологізму отримує інформацію про позитивні якості товару, які згодом сам інтерпретує. Комунікативну стратегію позитивної оцінки ми можемо спостерігати на прикладі реклами одягу, де зображено жінку й зроблено напис: "Jetzt ist sie wie aus dem Ei gepellt!" [2]. У даному випадку використовується позитивне значення фразеологізму "wie aus dem Ei gepellt", що означає "sehr sorgfältig gekleidet" (бути дуже ретельно одягненим). Таке значення фразеологізму переноситься у свідомості реципієнта на зображення жінки й асоціюється з маркою одягу, в який вона одягнена.

Прикладом рекламної стратегії негативної оцінки може бути заголовок рекламного тексту туристичного агентства "Btair Travel": "Wir versprechen das Blaue vom Himmel" [3, с.316]. Вираз "jmdm. das Blaue vom Himmel versprechen" означає jmdm/ohne Hemmungen Unmögliches versprechen – обіцяти комусь щось нездійсненне, нереальне і викликає перш за все негативні асоціації в реципієнта, а тому привертає його увагу. Основний рекламний текст уже містить перелік турів, які пропонує дане туристичне агентство, і переконує реципієнта в тому, що такі пропозиції є настільки вигідними, що їх справді можна назвати нереальними.

Фразеологізми володіють значними текстотвірними потенціями, а тому можуть однаково ефективно використовуватися як засоби творення слогана, заголовка, початку, середини чи кінцівки рекламного тексту. Таке широке використання фразеологізму в рекламних цілях пояснюється тим, що у фразеологізмах реалізується як пряме, так і переносне значення, а також відображаються основні тенденції розвитку й використання лексичних та семантичних одиниць німецької мови.

Слоган – спресована до формули суть рекламної концепції, яка являє собою думку, що доведена до лінгвістичної досконалості й добре запам'ятовується. Використання фразеологізму в слоганах пояснюється необхідністю компресії такого рекламного тексту, що легко досягається завдяки фразеологізмам, що у стислій формі можуть передати глибокий зміст [4]. Популярними є такі слогани з використанням фразеологізмів: "Der Käse, der aus der Reihe tanzt" – рекламний слоган для компанії – виробника сиру "Baby Bel", де використано фразеологізм "aus der Reihe tanzen" – sich nicht einordnen (робити щось, інакше як усі, виділятися); "Gehen sie mit der Zeit. Gehen Sie in Cofarm" – рекламний слоган для компанії – виробника одягу "Du Pont Cofarm", де використано фразеологізм "mit der Zeit gehen" – fortschrittlich sein (прогресувати); "Besser ist besser" – рекламний слоган фінансової компанії "Cosmos Direkt", де використано фразеологізм "Besser ist besser" – kontrollieren noch

einmal (краще ще раз проконтролювати); "Wenn Ihnen Ihre Heizkostenrechnung spanisch vorkommt, denken Sie noch mal über eine moderne Gas-Brennwertheizung nach" – рекламний слоган для компанії "Erdgas Energie", де використано фразеологізм "jmdm. spanisch vorkommen" – jmdm. seltsam erscheinen (здаватися дивним).

Більшість слоганів складаються лише з одного речення, але трапляються випадки, коли таких речень може бути більше. Наприклад, рекламний слоган для фірми "Maggi": "Immer eine gute Suppe. Denn Erfahrung ist der beste Koch". У цьому випадку, крім того, що цей слоган складається з двох речень, він ускладнений ще наявністю модифікованого фразеологізму "Hunger ist der beste Koch" – wer hungrig ist, dem schmeckt das Essen (хто голодний, тому завжди смакує їжа). У слогані слово "Hunger" замінено на "Erfahren" для того, щоб привернути увагу споживачів до досвіду компанії. Серед слоганів, що складаються з двох речень, знаходимо також слоган компанії "Smart forfour Brabus" – "Es muss Liebe auf den ersten Blick sein. Mehr Zeit Gibt er ihnen nicht", у першому реченні якого використано фразеологізм "Liebe auf den ersten Blick" з метою переконати споживача, що товари цієї фірми такі надзвичайні, що вам потрібна одна лише мить, щоб закохатись у них.

При цьому один і той самий фразеологізм може зустрічатися як заголовок для рекламних текстів зовсім різних товарів. Так, фразеологізм "aller guten Dinge sind drei", який означає "von guten Dingen gibt es immer drei", зустрічається як заголовок рекламного тексту для: готелю від клубу для гольфу: "Aller guten Dinge sind drei: Das toskanische Luxushotel Villa La Massa liegt inmitten eines Dorados für Golfspieler"; корму для котів фірми "Felix": "Aller guten Dinge sind drei... Vergiss die erste und zweite Sorte! Die ersten beiden "Felix"-Sorten können Katzenfreunde total vergessen, weil die Katze sie offenbar nicht mag. Also nun der dritte Versuch mit der dritten Mahlzeit!"; лікарні, яка спеціалізується на лікуванні різних видів алергій: "Die Therapie von Allergien: Aller guten Dinge sind drei... Dem Patienten bieten wir heute eine Vielzahl moderner Therapiemöglichkeiten, welche die Allergiebeschwerden lindern. Unterschieden werden dabei drei wesentliche Formen".

Використання фразеологізму для творення кінцівки рекламного тексту посилює ефект від прочитаного повідомлення в реципієнта й зумовлює запам'ятовування ним товару, що рекламується. Наприклад, досить вдалим є рекламне повідомлення фірми "Rexona", яке закінчується таким реченням: "Rexona läßt sie nicht im Stich" (jmdn. im Stich lassen – allein lassen, nicht helfen) [5].

Фразеологізми володіють значною експресивністю й образністю, характеризуються комунікативно-прагматичними потенціями в рекламному тексті, оскільки вони позначають зрозумілі й знайомі для реципієнта рекламної інформації поняття та явища, а отже, забезпечують виконання основної функції рекламного тексту – спонукати споживача придбати відповідний товар.

1. Коновець С. П. Інформаційно-комунікативні властивості фразеологізмів / С. П. Коновець // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К. : [б. в.], 2000. – Вип. 4. – С. 302–311.
2. www.filmplatz.de
3. Sabban A. Negative Orientation in Advertising as a Pragmatic Paradox – an Aspect of the Contemporary Use of Idioms / A. Sabban. – Durco. – 1998. – S. 313–320.
4. Прищеп В. Є. Рівнева та міжрівнева компресія в сучасній німецькій мові / В. Є. Прищеп, Л. М. Новак // Вісник Житомир. держ. пед. ун-ту. – [Б. м. ; б. в.], 2003. – № 11. – С. 190–193.
5. www.slogans.de

АКТУАЛІЗАЦІЯ СЕМ 'TO GO AWAY', 'TO LEAVE A PLACE' У ПРЕДИКАТАХ РУХУ

Шаповал Ірина,
V курс, факультет іноземних мов
Науковий керівник – Дерев'яно О.А.,
кандидат філологічних наук, доцент

Дієслова руху є предметом постійного вивчення науковців (Г.Вотяк, С.Голубкова, Ж.Деренова, А.Злобін, Є.Кубрякова, В.Морозов, Ю.Степанов, І.Кауфман, К.Коллітц, Дж.Лакофф, С.Ліндер, Дж.Міллер, Л.Талмі), однак актуальним залишається дослідження функціонально-семантичних особливостей цих дієслів. Відсутність праць, присвячених їх функціонуванню у мові, а також недостатня кількість досліджень у сфері визначення видів номінативних значень у смисловій структурі дієслів руху в англійській мові зумовлюють актуальність роботи.

Під дієсловами руху розуміємо групу дієслів, які пов'язані між собою семантично, морфологічно й категоріально та вказують на процес переміщення вперед і назад, рух у різних напрямках, рух по колу.

На основі словникових дефініцій досліджуваної групи дієслів і статистичного методу встановлено будову семантичного поля дієслів руху англійської мови з урахуванням виділення ядра та периферії. Ядро семантичного поля дієслів руху в англійській мові складають дієслова *go, come, move*, периферію – *run, linger, wander, carry, transport, drive, chase, roll, climb, crawl, fly, swim, put*. Для виділення ядра даного поля дієслів руху використано критерії частотності та семантико-польові критерії.

Однією з лексико-семантичних груп дієслів руху є група дієслів, які об'єднуються на основі спільного компонента – семи 'переміщатися, здебільшого за допомогою ніг, перестати знаходитися в якому-небудь місці'. Основними виразниками цієї семи є предикат *go* та його синонімічний ряд *leave, quit, clear out (off), withdraw, depart, retire*.

Досліджувані предикати відрізняються за такими смисловими ознаками, як: спосіб переміщення, мотив відходу, стан мовця чи спостерігача в ситуації відходу [1, с.193]. Предикат *go*, на відміну від інших предикатів, позначає переміщення за допомогою ніг (при цьому мовцю видається, що він або

спостерігач знаходиться в тому місці, який покидає суб'єкт). Мотив відходу ніяк не специфікується: *We came at five and went at eight (Peyton K.); It is time for us to go (Murray A.)*. Інші предикати не зумовлюють спосіб переміщення та положення мовця чи спостерігача. Так, предикати *leave, quit, clear out (off), withdraw* підкреслюють у ситуації відходу результат – відсутність суб'єкта в якому-небудь місці, предикат *depart* фокусує увагу на відправному моменті.

Предикат *leave* здебільшого вказує на те, що на місці, яке покинув суб'єкт, залишаються інші люди: *"We'll wait till they leave," her attorney said (Macgregor M.)*. Близьким за значенням є предикат *quit*, однак він передбачає зовнішній тиск, власне небажання, те, що змушує людину покинути якесь місце: *He repeated his apologies and quitted the room (Richmond S.); Finally she quit (Craven S.)*.

Clear out (off) позначає швидкий відхід, який здійснений під зовнішнім тиском, подекуди під впливом страху. Часто вживається у прямій мові стосовно людини, присутність якої є небажаною: *The police are after you, you'd better clear out (Harding P.); Wait to get on the train until the people getting off have cleared out (Bawden N.)*. Предикат *depart* фіксує увагу на початковому моменті здійснення дії. Подібно предикату *leave, depart* підкреслює ідею розлучення з іншими людьми: *Helen's new employers departed mysteriously and suddenly (Thomas R.); Dorothy departed for Germany last week (Chisnall E.)*. Предикат *retire*, на відміну від інших, сконцентровує увагу на кінцевій точці, до якої спрямований рух: *Mr. Bennet retired to the library (Blair E.); Until he retired and they moved here (Macgregor M.)*.

Порівнюючи семантичну структуру предикатів *go, leave, quit, clear out (off), withdraw, depart, retire* визначаємо їх спільну сему. Первинні семи даних предикатів 'to go away', 'to leave a place' вважаємо синонімами.

Go: to leave a place [2, с.694];

Leave: to go away from a place or a person [2, с.917]; *to go out or away from* [3, с.463];

Quit: to leave a job, school etc, especially without finishing it completely; to leave a place [2, с.1346];

Clear out: to leave a place or building quickly [2, с.274];

Clear off: to leave a place quickly [2, с.275];

Withdraw: to leave a place, especially in order to be alone or go somewhere quiet; if an army withdraws, or if it is withdrawn, it leaves a place [2, с.1896];

Depart: to leave, especially when you are starting a journey; to leave a place, an organisation or job [2, с.419];

Retire: to go away to a quiet place [2, с.1406].

Як бачимо, семи кратності 'to go away', 'to leave a place' є домінуючими та спільними в предикатів *go, leave, quit, clear out (off), withdraw, depart, retire*.

Усі предикати керують додатками, які позначають початкову й кінцеву точки переміщення. Значення початкової точки позначається дієсловом *go* та прийменниковим додатком *out of smth*, дієсловами *leave* та *quit* і прямим додатком, дієсловом *clear out* із прийменниковим додатком *of smth*, дієсло-

вами *withdraw, depart* та *retire* з прийменниковим додатком *from smth.* Наприклад: *He went out of the orchard most uneasily, turning every so often to look at her as she contemplated her hens (Harvey C.); I'd clear out of here before you start any more trouble with your Red notions (Wain J.); His widow withdrew from the Imperial Court and founded a religious order for the relief of the poor and the sick (Daily Telegraph).* Значення кінцевої точки переміщення виражається дієсловами *go, withdraw* та *retire* з прийменниковим додатком *to smth.*, іншими дієсловами даної лексико-семантичної групи та прийменниковим додатком *for smth.* Наприклад: *The King then retired to his study to work while Queen Marie-Amélie withdrew to her apartments to embroider in the company of her ladies (Smith W.); But the Emperor and Pope withdrew to Tivoli, where Barbarossa again confirmed papal authority by refusing to accept the keys in his own name (Matthews J., Stewart B.); He was sorry that he had brought up the subject and hastily departed for his shower, shouting that he would tell her while he was dressing (Forrester H.)*

Таким чином, аналіз даної лексико-семантичної групи дієслів руху дозволяє виділити їх спільну ознаку – 'переміщатися, здебільшого за допомогою ніг, перестати знаходитися в якому-небудь місці'. Урахування спільних та відмінних рис досліджуваних предикатів сприяє цілісному розумінню лексико-семантичної групи досліджуваних дієслів руху.

1. Англо-русский синонимический словарь / под рук. А. И. Розенмана и Ю. Д. Апресяна. – М. : Рус. яз. – Медиа, 2004. – 544 с.
2. Longman Dictionary of Contemporary English // dir. Della Summers. – New ed., 2003. – 1950 p.
3. Webster Universal College Dictionary. – New York : Gramercy Books, 1997. – 945 p.

ФРАЗЕОЛОГІЧНЕ ВИРАЖЕННЯ КОГНІТИВНОЇ СТРУКТУРИ КОНЦЕПТУ *HUMAN FACE*

Старунчак Наталія,
V курс, факультет іноземних мов
Науковий керівник – Бистров Я.В.,
кандидат філологічних наук, доцент

Концепт як ментальне утворення у свідомості індивіда є виходом на концептосферу соціуму, та й, зрештою, на культуру, а концепт як одиниця культури є фіксацією колективного досвіду, що стає надбанням індивіда. Фразеологічний склад мови є найбільш прозорим для втілюваних засобами мови концептів, оскільки в образній основі фразеологізмів відображаються характерні риси колективного світогляду.

У процесі формування мовної й концептуальної картин світу відбувається вивчення семантики мовних знаків, що є важливим прийомом виявлення смислових складових концептів [1, с.8]. Семантичне поле є важливою інтервокабулярною взаємозалежністю лексичних одиниць, а також оптималь-

ною моделлю семантичних відношень з урахуванням системи категорій пізнання. Ядром семантичного поля концепту виступає його власне "ім'я" – центральне слово, що формує навколо себе макрополе. Складна польова структура концепту членується секторами на дрібніші тематичні мікрогрупи – конституанти.

Використання фразеологічних одиниць дозволяє розкрити зміст концепту з іншого якісного боку та відобразити ті аспекти концептів, які з різних причин не знаходять відображення в лексичі.

Концепт *FACE* є лінгвокультурним та соціологічним концептом, що тісно пов'язаний із поняттями "стандарту поведінки", "статусу", "гідності", "престижу" і водночас є універсальною ланкою, що поєднує розрізнені соціальні характеристики. Концепт *FACE* визначається як "ступінь поваги, яку особа може очікувати до себе від інших, що визначається співвідношенням реальних досягнень людини (чи близьких їй людей) з обов'язками, покладеними на неї іншими членами суспільства" [4]. Це визначення не відображає багаторівневої структури концепту, проте яскраво характеризує один із його значущих конститuentів – *локус самоідентифікації*:

lose face – втратити обличчя, добре ім'я: *He knew he would get nowhere with Tom if he offered no resistance, but he controlled his resistance, so that Tom had no reason to lose face (J.O'Hara, "From the Terrace"); throw smth. in sb's face* – кидати щось комусь в обличчя (образу, докіп), кидати виклик: *You always throw your money in my face (S.Maugham, "A Woman of Fifty"); fall on one's face* – зазнати невдачі, із тріском провалитись: *She can put her stuff across with the police where a man would fall on his face (E.Gardner, "The case of the Shapely Shadow"); save face* – зберегти лице, врятувати репутацію: *Peter had come to the rescue again and given Wally a job in the bar, to save face for the family. (K.S.Prichard, "Winged Seeds"); laugh in smb's face* – розсміятися комусь в обличчя: *People will laugh in your face if you tell them that you believe in such a foolish tale (DEI).*

"The face is the index of the heart", – говорить англійське прислів'я. Вираз обличчя займає центральне місце в невербальній комунікації, бо саме по ньому ми читаємо емоції, ознаки щирості чи обману, саме обличчя ми контролюємо тоді, коли прагнемо приховати певні емоційні стани чи ввести в оману. Це твердження яскраво ілюструє той факт, що англ. слово *person* походить від грецьк. *persona*, що означає *маска*. Отже, доцільним буде говорити про виділення такої важливої конститuentи концепту *FACE* як *локус соціальних ролей*, репрезентованого фразеологізмами. Наприклад:

make/pull a sad/shocked face – зробити кисле/священницьке лице: *Don't pull such a shocked face, Jane. We are all married aren't we? (M.Mitchell, "Gone with the wind"); put a good face on* – прикинутися задоволеним, не падати духом: *Of course, Amy would put the best face she could on it, but they must have been miserably unhappy... (S.Lewis, "The Trail of the Hawk"); make a face at sb.* – скорчити гримасу: *...Charles, having civilly seen them off, and then made a face at them... (J.Austin, "Persuasion"); put one's best face on* – бути люб'язним, привітним: *In company, where his best face was put on, he had the reputation of*

being a very agreeable person (EVI); *show a false face* – прикидатися, лицемірити: He is the kind of man you cannot trust. He is always likely to show false face; *read faces* – читати по виразу обличчя: Is he in love with me – you are so good at reading faces (J.O'Hara, "A Rage to Live").

Поняття "обличчя" визначається через складну систему соціальних та міжособистісних відносин. У рамках теорії "позитивного – негативного обличчя" Тінг-Тумі [5], Е.Гріффіна висуває доцільне питання про відношення автономії чи включення [3]. За Е.Гріффіном, концепція негативного обличчя передбачає взаємовідносини, в яких кожен з учасників комунікативного процесу захищає своє право на автономію, приватність та невтручання. Вважаємо, що реалізація цього права передбачає залучення вольових зусиль, що засвідчує наявність такої значущої конститuentи концепту *FACE*, як *локус вольових здібностей*, репрезентований такими фразеологічними одиницями:

set one's face against smth. – рішуче виступити проти чогось: ... I'm an honest man, seeking to do my duty in this carnal universe, and setting my face against all vice and treachery (Ch.Dickens, "Martin Chuzzlewit"); *set one's face like a flint* – бути несхильним, прийняти тверде рішення: Against this trading policy, Wilson set his face like a flint... (Ch.Beard and M.Beard, "The Rise of American Civilization"); *make face against* – виступити проти, кинути виклик, не піддаватись: It had been given and returned in real sweetness and comradeship, that kiss, for a sign of womanship making face against the world... (J.Galsworthy, "The Patrician"); *set one's face towards smth.* – зробити перший крок, мати намір зробити щось: But Petion and his mulattoes in the South had their faces set toward the new democracy of the nineteenth century, as led by France and America (W.Du Bois, "Worlds of Color").

За Тінг-Тумі, обличчя є уявленням індивіда про себе, спроектованим на конкретну ситуацію та, водночас, визначеною характеристикою, якою спільно наділяють особу інші учасники комунікативної події [5]. Конститuentу концепту *FACE* – *характеристика особи* експлікується в таких фраземах:

a pretty-pretty face – гарненьке личко; *a pudding face* – товста, тупувата фізіономія: What is that to me, her pudding face said, whether you are Mrs.Bickford, or whether you have a granddaughter called Ellen? – (M.Dickens, "The Winds of Heaven"); *a hatchet face* – людина, обличчя якої має гострі витягнуті риси [2, с.256–259].

Отже, концепт *FACE* – невід'ємна складова концептосфери *HUMAN FACE*, що містить мікрополе *Соціальна репрезентація*, представлене такими конститuentами, як: *локус самоідентифікації*, *локус соціальних ролей*, *локус вольових якостей*, *характеристика особи*.

Виділені значущі конститuentи семантичного поля концепту *FACE* дозволяють охарактеризувати його, у першу чергу, як соціокультурний концепт.

1. Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – М. : Гнозис, 2007. – 512 с.

2. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь : 25000 фразеологических единиц / А. В. Кунин. – М. : ГИЗ иностранных и нац. словарей, 1995. – 1455 с.

3. Griffin E. A First Look at Communication Theory / E. Griffin. – N. Y. : McGraw Hill, 1997. – P. 407–417.

4. Ho, David Y. F. On the Concept of Face / David Y. F. Ho // American Journal of Sociology. – № 81(1976). – P. 883.

5. Ting-Toomey, S. Intercultural Conflict Styles: A Face Negotiation Theory / S. Ting-Toomey // Theories in Intercultural Communication / Y. Y. Kim. – Beverly Hills, 1988. – P. 213–235.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Василюк Дмитро,
IV курс, економічний факультет
Науковий керівник – Мацола М.М.,
старший викладач

Ключовим етапом формування особистості кожного громадянина є період навчання в загальноосвітній, середній спеціалізованій та вищій школі. Від якості отриманої освіти залежить розвиток майбутньої професійної кар'єри людини та розвиток економіки держави в цілому.

Умови глобалізації вимагають, щоб кожна економічно активна людина, кожний суб'єкт господарювання, держава і суспільство в цілому мали конкурентні переваги, які можна сформувати й розвивати за наявності нової економіки, що орієнтована на знання, на інтелект нації. Для розбудови такої економіки та забезпечення її стійкого розвитку необхідні фахівці нової формации, які володіють потужним інтелектуальним потенціалом, знаннями, навичками, компетенціями, які в сукупності складають основу людського капіталу, що формується значною мірою саме у сфері освіти.

Тому вдосконалення процесу навчання студентів є надзвичайно важливим не лише для самих студентів, а й для майбутнього стану суспільства в цілому. Як зазначає відомий український учений А.М.Колот: “Нова економіка потребує, щоб людина стала носієм цілого ряду нових компетенцій та якостей, що ще донедавна були другорядними (готовність до кооперації й підтримки, культура спілкування, уміння працювати в групі, команді, психофізіологічна готовність працювати в сучасному інформаційному середовищі; уміння «навчитися вчитися»; готовність до змін та нововведень тощо) і які не можна сформувати поза вищою освітою” [1, с.10].

Існує величезна кількість різноманітних підходів до поняття вища освіта та його змісту. У Німеччині термін навчання у вищій школі не є жорстко регламентованим – можна навчатися “не поспішаючи” упродовж шести-восьми років. Узагалі в європейських стандартах освіти основне завдання університету полягає в науково-дослідній роботі, а не в розробці теоретичних лекцій, тобто в отриманні не стільки теоретичних знань, як практичних навичок науково-дослідної роботи. За кордоном різними є й умови зарахування до навчальних закладів – суворий конкурсний відбір у Франції, Греції, Португалії; ліберальний у США, Німеччині, Іспанії, Нідерландах, де впродовж навчання відсіюється значна частина зарахованих до вузу.

У США, крім традиційного стаціонарного навчання, практикується метод дистанційного навчання через Інтернет. Таким чином, студенти мають можливість самі складати навчальну програму (набір предметів свідчить про коло інтересів кожного окремого студента) і за допомогою методичного керівництва викладача вивчає обрані дисципліни. Лекції використовуються

лише як форма спрямування, а не джерело інформації (при цьому варто зазначити, що в США і для денної форми навчання відведено порівняно дуже малу кількість лекційних годин, на яких подаються лише основні відомості та інформація про найновіші досягнення в галузі). Тривалість вивчення курсу при дистанційному методі навчання є практично необмеженою – студент просто не отримує доступ до вивчення наступної теми доти, поки не підтвердить достатній рівень засвоєння попередньої.

Але, окрім кількісних характеристик освіти (тривалість навчання, співвідношення кількості лекційних занять до практичних тощо), існують не менш важливі якісні характеристики. На нашу думку, якісним параметрам навчання приділяється недостатня увага.

Сукупність навчальних предметів повинна формувати особистість студента як кваліфікованого спеціаліста у своїй галузі. Однак студент у процесі здобуття вищої освіти не завжди усвідомлює чіткий зв'язок між багатьма дисциплінами та користь від їх вивчення для себе в майбутньому самостійному житті. Часто він узагалі не розуміє, навіщо йому знання з того чи іншого предмета і як цей предмет пов'язаний з його основною спеціальністю. Відповідно студент утрачає мотивацію до вивчення даної дисципліни, і його загальний рівень знань погіршується. Викладачам варто в першу чергу формувати у студентів стійке розуміння мети вивчення тієї чи іншої дисципліни та її користі для формування майбутнього спеціаліста та високоосвіченої особистості і таким чином заохочувати молоду людину здобувати знання, проводячи необхідну роз'яснювальну роботу.

Досить часто в університеті надмірно вивчається теоретична інформація. А вивченню практики майбутньої роботи приділяється недостатня увага. Ніхто не навчився працювати з комп'ютером, лише вивчивши 700 сторінок літератури. Для того, щоб навчитися їздити на велосипеді, треба сісти на нього, почати крутити педалі й утримувати рівновагу. Як сказав один із видатних діячів економічної науки Карл Маркс: “Практика без теорії сліпа, а теорія без практики – мертва”.

Для отримання студентами економічних спеціальностей інформації про практичні аспекти їх майбутньої роботи необхідно проводити такі заходи:

1. Перетворення практичних занять/семінарів у так звані “майстерні”, тобто такі види занять, де студенти в ході обговорень, дискусій вирішують практичні економічні проблеми та завдання, а не просто “спитуються” за матеріалом, начитаним у лекціях.

2. Заохочення студентів до участі в різноманітних змаганнях економічного характеру – Business Battle (Бізнес Бетл), Global Management Challenge (Всеукраїнський чемпіонат із менеджменту) тощо. Такі змагання також допомагають студенту зрозуміти важливість вивчення тих чи інших дисциплін та використання вивченого матеріалу для здобуття перемоги.

3. Включення до навчального процесу як обов'язкової складової виконання студентами індивідуальних та групових короткострокових чи довгострокових (протягом одного семестру) навчальних проєктів, які відображають практику роботи за фахом.

4. Проведення майстер-класів представниками підприємств на практичних/семінарських заняттях.

Відомо, що швидкість і динамізм розвитку економіки нині є такими, коли нещодавно здобуті знання катастрофічно застарівають, а проміжок часу, за який фахівець своєю роботою може виправдати витрачені на освіту кошти, різко зменшується. У таких умовах варто максимально наголошувати на найважливішій фундаментальній інформації, інші дисципліни залишати для розгляду за вибором студента. Болонська система освіти передбачає певну індивідуальність у виборі студентом навчальних дисциплін. Але в Україні на перепоні цьому стоїть значна кількість предметів, які затверджені Міністерством освіти та науки України для обов'язково вивчення. Це створює суттєві обмеження для надання студенту права вибору дисциплін для вивчення.

Задля підвищення якості вищої освіти вважаємо за необхідне забезпечити:

- оцінку світового досвіду й підтримку національних пріоритетів в галузі розвитку освіти;
- стабільне зростання обсягу реального ВВП у кожному регіоні України;
- підвищення доходів населення;
- суттєве збільшення витрат на освіту з боку держави (у тому числі розвинути доступність кредитів на освіту);
- усунення формалізму в здобутті вищої освіти;
- формування соціального замовлення на професійну освіту;
- створення і впровадження єдиних державних стандартів змісту освіти;
- радикальний перегляд навчальних програм на всіх рівнях системи освіти;
- посилення контролю якості освіти;
- оновлення матеріально-технічної бази на всіх рівнях освітньої системи;
- розширення можливостей підготовки наукових кадрів найвищої кваліфікації (кандидатів та докторів наук) для науково-дослідної та педагогічної роботи в системі освіти.

1. Колот А. М. Інноваційно-інтелектуальні чинники розвитку вищої освіти як провідного інституту економіки знань / А. М. Колот // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – Івано-Франківськ : Плай, 2009. – Вип. 7. – С. 9–14.
2. Мачошак О. Р. Освіта як сфера формування людського капіталу і чинник соціально-економічного зростання України / О. Р. Мачошак // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – Івано-Франківськ : Плай, 2007. – Вип. 6. – С. 208–211.
3. Стрельников В. Можливості акселеративного навчання для розвитку особистості студента / В. Стрельников // Шлях освіти. – 2008. – № 2 (48) – С. 30–33.
4. Пивоварова О. Організаційно-педагогічні особливості професійної підготовки фахівців у ВНЗ США / О. Пивоварова // Освіта і управління. – 2007. – № 1 – С. 122–124.
5. Ключак Г. Про деякі проблеми стратегії і тактики реформування вищої освіти / Г. Ключак // Освіта і управління. – 2007. – № 2 – С. 57–61.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІСКАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Шекета Євгенія,

III курс, економічний факультет
Науковий керівник – Гнатюк Т.М.,
кандидат економічних наук, доцент

Фінансова криза, що охопила економіку провідних країн світу, зачепила й Україну. Сподівання на те, що порівняно низький рівень нашої інтегрованості у світові фінансові ринки може слугувати своєрідним амортизатором, буфером щодо розвитку негативних процесів, не виправдалися. Провідна роль у реалізації необхідних заходів належить державі. А оскільки криза за своєю природою кваліфікується як фінансова, то саме фінансові інструменти економічної політики уряду й мають бути максимально задіяні, і насамперед фінансові важелі впливу.

Метою даної наукової роботи є критична оцінка специфіки фінансової політики та пошуку її напрямку удосконалення в умовах трансформації економіки України. Для досягнення поставленої мети нами визначено такі задачі дослідження:

- узагальнення існуючої системи стягнення податків та інших платежів із метою визначення основних переваг та недоліків застосування бюджето-формуєчих податків;
- визначення основних напрямів коректного удосконалення наявної системи платежів до бюджету.

Для функціонування держави необхідні певні умови, а саме: виробництво, торгівля, мирне співіснування і, звичайно ж, стягнення податків із громадян і підприємців. Однак треба пам'ятати, що великі податки призводять до занепаду економіки, погіршення матеріального і морального стану вища її мешканців.

Податки – це фінансові відносини між державою та платником податків із метою створення загальнодержавного централізованого фонду грошових коштів, необхідних для виконання державою її функцій. За формою оподаткування всі податки поділяють на дві групи: прямі (ПДФО, податок на прибуток, єдиний, земельний податки і т. д.); непрямі (ПДВ, акцизний збір, мито) [4, с.117].

Одним із найважливіших джерел поповнення місцевих бюджетів в Україні є податок із доходів фізичних осіб. Необхідно зазначити, що Закон “Про податок з доходів фізичних осіб” має як позитивні моменти, так і досить вагомий недолік. Наприклад, у Законі “Про податок з доходів фізичних осіб” подається таке визначення податкового періоду – це “проміжок часу, який розпочинається з першого календарного дня першого місяця такого періоду та закінчується останнім календарним днем останнього місяця такого періоду. Для місячного податкового періоду перший і останній місяці збігаються”. Тобто, іншими словами, місячний податковий період – календарний місяць. Позитивними моментами в новому режимі оподаткування доходів є перехід до єдиної ставки податку для всіх категорій платників, уведення соціальної

пільги, податкового кредиту. Проте чинний Закон України “Про податок з доходів фізичних осіб” потребує гармонізації з іншими чинними нормативно-правовими актами з питань назви податку, визначення термінів, порядку його стягнення, а також подальшого вдосконалення механізму нарахування податкового кредиту, соціальної пільги, оподаткування депозитів тощо [5, с.63].

Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” найбільший за обсягом з усіх податкових законів. Але, на жаль, це не той випадок, коли кількість переходить в якість. Існує суттєвий недолік, який я вбачаю в даному законі, – це хибне трактування моменту отримання доходу. Датою отримання доходу є дата, що випадає на податковий період, протягом якого першою відбувається будь-яка з таких подій: дата зарахування коштів на банківський рахунок платника податку в оплату за реалізовані товари (роботи, послуги), а у випадку їх реалізації за готівку – день оприходування грошей у касі платника податку; дата відвантаження товарів, а для робіт (послуг) – дата фактичного надання платником податку цих робіт. Для підприємства все протікає нормально до тих пір, поки оплата товарів та їх отримання чи постачання відбуваються синхронно, або у крайньому разі в один податковий період. Але бувають випадки, коли підприємство продало товар чи надало послугу в одному податковому періоді, а отримало гроші в іншому. Дуже добре, якщо в підприємства є на момент сплати податку необхідні кошти, а якщо їх немає? У випадку прострочення платежу на суму недоїмки буде нарахована пеня в розмірі 120% облікової ставки НБУ на повну суму недоїмки за весь термін прострочення. На мій погляд, необхідно встановити момент отримання доходу, дату отримання коштів за проданий товар, надані роботи чи послуги [2, с.23].

ПДВ є видом універсального акцизу, який встановлюється за єдиною ставкою до всього обороту. Це основний вид непрямого оподаткування, який забезпечує основну масу податкових надходжень бюджету. Так, його роль визначається тим, що ПДВ властива висока еластичність: зміна кон'юнктури ринку і рівня цін мало відбивається на податковій базі, оскільки ПДВ встановлюється у вигляді процентної надбавки до цін. Проблема, пов'язана з оподаткуванням ПДВ та його поліпшенням є вкрай актуальною, тому що перехід до сталого економічного зростання висуває підвищені вимоги до податкової політики України [3, с.30–33].

У зв'язку із цим особливого значення набуває проблема вдосконалення механізму оподаткування доданої вартості. Податок на додану вартість (ПДВ) – це непрямий податок, що є частиною новоствореної вартості, яка утворюється на кожному етапі виробництва або обігу; його сума входить до ціни продажу товарів (робіт, послуг) і сплачується кінцевим споживачем. ПДВ вважається одним з основних бюджетоутворюючих податків та важливих елементів наповнення державної казни. Податок на додану вартість характеризується низкою суттєвих переваг: визначає реальну вартість кожного товару; розширює базу оподаткування; вирішує проблему каскадного ефекту; стабілізує надходження в бюджет. Проте необхідно також враховувати такі негативні сторони ПДВ: регресивність щодо малозабезпечених громадян;

встановлення ПДВ на всю вартість товарів, а не на додану вартість; є можливість ухилення від його сплати. Пріоритетними напрямками реформування системи адміністрування ПДВ визначена нова модель адміністрування, що базується на автоматизації процесів збору й аналізу інформації про рух сум податку, формуванні електронної бази даних про платників податків, впорядкуванні існуючих пільг щодо ПДВ, спрощенні звітності суб'єктів господарювання, уніфікації бухгалтерського й податкового обліку [1, с.28–29].

Таким чином, із метою подолання проявів фінансової кризи, яка зараз існує в країні, уряд повинен прийняти програму антикризових заходів, яка, серед іншого, повинна передбачати затвердження основних напрямів фіскальної політики на найближчу перспективу, їх обґрунтування має враховувати найімовірніші методи запозичення коштів для покриття дефіциту державного бюджету. Також необхідним є проведення попередньої експертної оцінки варіантів модернізації податкової системи, що закладаються до програми. Така експертиза повинна здійснюватися з урахуванням того, що дослідження функціонування податків не можуть ґрунтуватися на дискретному вивченні їх впливу на соціально-економічні процеси в окремі проміжки часу, оскільки останнє можливе тільки в умовах абсолютно стабільного суспільства.

1. З чийх грошей збирається ПДВ // Економіст. – 2007. – № 1(243). – С. 28–29.
2. Звітність по податку на прибуток, з огляду на пояснення ДПАУ / В. Рябошилик // Бухгалтерський облік і аудит. – № 12. – С. 23.
3. Карпінський Б. Податок на додану вартість як основа бюджетоутворення / Б. Карпінський, Н. Залуцька // Економіст. – 2007. – № 1(243). – С. 30–33.
4. Податки і податкова система : навч. посібник / за ред. Л. А. Омелянович. – Донецьк : ГУЕТ, 2002.
5. Тропіна В. Б. Податок із доходів фізичних осіб: новий закон – нові питання / В. Б. Тропіна // Фінанси України. – 2004. – № 4. – С. 63.

МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Хинальська Вікторія,

II курс, економічний

факультет

Науковий керівник – Кондур О.С.,

кандидат фізико-математичних наук, доцент

Моделі економічного зростання – це макроекономічні економіко-математичні моделі, за допомогою яких описують зміни в часі комплексу економічних показників, що характеризують процес розвитку народного господарства відносно матеріально-речового змісту та у вартісній формі.

Математичні моделі економічного зростання – моделі, які використовуються для дослідження і розв'язання конкретних завдань економічного аналізу, прогнозу, управління економічними процесами та економічними об'єктами.

Розглянемо приклади математичних моделей економічного зростання.

Модель звичайного росту.

Нехай $y(t)$ – інтенсивність випуску продукції. Зробимо такі припущення:

1) обсяг продажу не впливає на ціну;

2) збільшення рівня випуску продукції є зростаючою функцією від інвестицій.

Тоді модель:

$$y' = mI, I = \alpha y,$$

де m – норма акселерації; α – норма чистих інвестицій; p – ціна продукції.

Застосувавши диференціальні рівняння, ми отримаємо розв'язок: $y = y_0 e^{k(t-t_0)}$, $k = m\alpha p = \text{const}$.

Модель логістичного росту.

Нехай $p = p(y)$ – спадна функція. Зробимо припущення, що зростає випуск продукції. Тоді ринок перенасичується товаром i , відповідно, ціни спадають. Математична модель цього процесу:

$$y' = k p(y) y, \text{ де } k = \alpha l.$$

Якщо $p(y) = b - ay$, ($a; b > 0$), то ми отримаємо розв'язок даної моделі:

$$y = \frac{c b e^{k t}}{1 + c a e^{k t}}.$$

Неокласична модель росту.

Ця модель ураховує два виробничі фактори: величину капіталу та кількість зайнятих, за умови їх взаємозаміщення. При припущеннях:

1) проходить звичайний приріст трудових ресурсів: $L' = \alpha L$, де $\alpha = \text{const}$;

2) інвестиції направлені на збільшення виробництва й амортизацію:

$I' = K' + \beta K$, де β – норма амортизації, одержуємо диференціальну модель:

$$k' = I f(k) - (\alpha + \beta) k.$$

Кейнсіанська модель економічного зростання Харрода–Домара.

Ця модель описує рівняння прибутку:

$$p(t) = c(t) + \beta \frac{dp}{dt}, \text{ або } p(t) = -e^{-\frac{t}{\beta}} \left(\int \frac{c(t)}{\beta(t)} e^{-\frac{t}{\beta}} dt + C \right).$$

Обсяг споживання є пропорційним до обсягу росту населення. Відповідно матимемо:

1) якщо обсяг споживання є сталим, тобто $c(t) = \text{const}$, то $p(t) = c e^{-\frac{t}{\beta}} + c_0$;

2) якщо обсяг споживання зростає з постійним показником η , тобто $c(t) = c_0 e^{\eta t}$, то $p(t) = p_0 e^{\eta t}$.

При моделюванні процесу розвитку народного господарства використовують макроекономічні динамічні виробничі функції.

Динамічна функція Кобба–Дугласа.

$$y(t) = A(t)(L(t))^{\alpha_1}(K(t))^{\alpha_2},$$

де A – сукупний вплив усіх факторів; α – коефіцієнт еластичності випуску за працею та капіталом.

Темп приросту національного доходу є сумою автономного темпу і зваженої суми темпів приросту виробничих факторів:

$$p_a = \lambda + \alpha_1 p_l + \alpha_2 p_k$$

Модель економічного зростання Р. Лукаса.

Модель описує запас людського капіталу та його ефективність:

$$y_t = k_t^{1-\alpha} (u h_t L_t)^{\alpha} h_{at}^{\epsilon},$$

де u – частка витрат праці на створення людського капіталу; h_t , h_{at} – запас та середній рівень капіталу.

А. Янг запропонував модель, за якої розміри ринку та рівень витрат на наукові дослідження й розробки можуть здійснити вплив як на темпи економічного зростання, так і на функцію корисності нововведень для середнього споживача через розширення асортименту продукції, що пропонується.

П. Сегерстрем припустив, що з появою нових для розвитку галузей ідей визначити адекватні їм за величиною економічного впливу науково-технічні нововведення досить важко. Таким чином, заперечується лінійна залежність між витратами людського капіталу та кінцевими результатами.

Дж. Алонсо-Каррер запропонував двосекторну модель, в якій здійснюється одночасне нагромадження фізичного і людського капіталу. Він вважав, що субсидії, які стимулюють нагромадження людського капіталу, приводять до збільшення темпів економічного зростання.

Згідно з *моделлю Агіїона і Хоувіта* економічне зростання зумовлене технологічним процесом, який забезпечує конкуренцію між фірмами, що втілюють перспективні технологічні нововведення.

Розроблено моделі, які виражають залежність валової доданої вартості від обсягів основних виробничих засобів та кількості зайнятих з урахуванням їх циклічної зміни. Цей підхід дозволяє враховувати такі характеристики процесу виробництва, як суттєву його залежність від обсягів основних засобів і трудових ресурсів, зміну ефективності їх використання в часі або науково-технічний прогрес:

$$Y_t = F(K, L) e^{(\lambda + \beta w + \varphi)t}, t = 0, 1, \dots, N-1,$$

де λ , β , w , φ – параметри; N – кількість років; $F(K; L)$ – виробнича функція, яка може мати різний аналітичний вигляд.

Така модифікація “класичних” моделей у динаміці, що враховують циклічний характер основних параметрів розвитку виробництва, дозволяє адекватно відображати реальну динаміку економічних змін у регіоні, а також визначити умови й наслідки регулярного впливу на процес його економічного зростання.

Отже, виправданого варто вважати політику, яка враховує одночасно ефекти на макро-, мезо- та мікрорівнях, як у короткостроковому, так і в довгостроковому періоді. Серед її основних напрямків:

- збільшення кількості високоосвічених людей, підвищення рівня кваліфікації;
- зростання професіоналізму управлінського персоналу та прискорення процесів оновлення основних фондів;
- раціоналізацію економічного та інноваційного середовища;
- формування необхідних умов для конкуренції;

• реформування та реструктуризація науково-технологічної сфери.

Указане є особливо актуальним для України, де за наявності потужного науково-технологічного потенціалу без його належної інвестиційної підтримки наукові дослідження й розробки все ще не стали дійсно базовим чинниками соціально-економічного прогресу загалом та економічного зростання зокрема.

1. Зварич І. Т. Економічне зростання регіону: моделі та методи аналізу і прогнозування / І. Т. Зварич. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. – 184 с.
2. Здрок В. В. Моделювання економічної динаміки / В. В. Здрок, І. М. Паславська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 244 с.
3. Сучасний економічний аналіз : у 2 ч. Ч.2. Макроекономіка / О. І. Пономаренко [та ін.]. – К. : Вища школа, 2007. – 204 с.

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК РІЗНОВИД ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Червінський Андрій,

ІІІ курс, економічний факультет
Науковий керівник – Стефінін В.В.,
кандидат економічних наук, доцент

Відродження й подальший економічний та соціальний розвиток сільських громад у гірській місцевості Українських Карпат пов'язують з індустрією зеленого туризму. Наукові дослідження свідчать про те, що туризм здатний забезпечити економічну та демографічну стабільність у сільських місцевостях та вирішити їхні основні соціально-економічні проблеми, забезпечити працевлаштування населення.

Актуальність теми полягає у вирішенні проблем у галузі туризму, оскільки пріоритетний напрям розвитку туризму є важливим чинником підвищення якості життя в Україні, утворення додаткових робочих місць, поповнення валютних запасів держави та підвищення її авторитету на міжнародній арені. Основною метою дослідження є виявлення проблем розвитку туризму в Україні як важливої економічної галузі та шляхи їх вирішення.

Україна – це країна, чії рекреаційні можливості, історична та культурна спадщина є колосальними ресурсами розвитку. Особливо це стосується тих регіонів і місць, які найменше постраждали від техногенних навантажень індустріальної епохи. Для багатьох із таких регіонів туризм може стати головною стратегією їх подальшого економічного відродження.

В Україні існують усі передумови розвитку відпочинку в селі, який можна розглядати “як специфічну форму підсобної діяльності у сільському середовищі з використанням природного та культурного потенціалу регіону, або як форму малого підприємства, що дає можливість вирішити проблему зайнятості сільського населення, покращити його добробут...” [2, с.250].

Туризм – це одна з найбільших і найдинамічніших галузей світової економіки, на яку припадає майже 6% світового валового національного продукту, 7% світових інвестицій і 5% усіх податкових надходжень. Зелений туризм – один із найперспективніших видів відпочинку в Карпатах. Для сільських мешканців Прикарпаття цей вид туризму є найкращим стимулом для започаткування й розвитку підприємницької діяльності, що дає додаткові прибутки та підвищує рівень зайнятості членів сільських родин. Крім цього, діяльність сільських громад з організації агорекреаційного сервісу стимулює облаштування сільських осель, створює додаткові шляхи наповнення місцевих бюджетів і, таким чином, перетворюється на вагомий чинник перспективного розвитку сільських територій.

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в Карпатському регіоні України зумовлена такими обставинами:

- Карпатський регіон володіє значним, досі ще малоосвоєним, рекреаційним потенціалом, що потребує пошуку альтернативних ефективних стимулів для його раціонального використання у відпочинково-туристичних цілях.
- Збережена етнокультурна та історична самобутність краю (Буковина, Покуття, Галичина, Закарпаття) виступає серйозною конкурентною перевагою, що дозволить Україні бути серед основних осередків розвитку сільського туризму на Європейському континенті.
- Розвиток сільського зеленого туризму стимулює мале підприємництво, важливе для відродження традиційного господарського укладу й оздоровлення економіки аграрних районів нашої держави.

• Поширення в Карпатах практики організації агорекреаційного сервісу вирішує низку напружених соціальних проблем регіону, зокрема масового безробіття, закордонного заробітчанства, складного соціального клімату.

З початку ХХІ ст. сільський зелений туризм, за визнанням експертів Всесвітньої туристичної організації (ВТО), є одним із секторів туристичної індустрії, що динамічно зростають. Згідно з офіційними статистичними даними, “зелені” подорожі нині займають від 7 до 20% у загальному обсязі турпоїздок. Темпи росту сільського зеленого туризму оцінюються від 10–20% до 30% у рік, а його частка в доходах від міжнародного туризму сягає 10% [2, с.8].

Тільки один європейський ринок сільського зеленого туризму, за оцінками Європейської Федерації Фермерського та Сільського Туризму (Euro Gites (European Federation for Farm and Village Tourism) Euro Gites, на сьогодні складає близько 2 млн ліжко-місць. Український ринок потенційно здатний прийняти й розмістити на селі близько 150 тис. “зелених” туристів. Нині в Україні налічується понад 5 тис. закладів для розміщення туристів і відпочиваючих більше як на 700 тис. місць. У модернізацію старих і будівництво нових закладів інвесторами вкладається більше як 500 млн грн щороку. Збільшується консолідований обсяг туристичних послуг. Однак вважається, що існуючий туристичний потенціал України використовується лише на третину. За висновками міжнародних експертів, втрати від неповного використання туристичної галузі становлять близько 10 млрд доларів США на рік.

Поштовх для розвитку цієї галузі економіки дали: значна підтримка органів місцевої влади та реалізація проекту Європейського Союзу TESIS "Підтримка місцевого розвитку та туризму в Карпатському регіоні", у рамках якого була відкрита мікрокредитна лінія для господарів, які працюють у сфері сільського зеленого туризму.

Сільський зелений туризм в області динамічно розвивається. Послуги з сільського зеленого туризму надають 318 садіб на 2752 місця (в Україні налічується 600 офіційно зареєстрованих садіб). Сьогодні на Івано-Франківщині понад 300 сільських газд, які приймають туристів у власних садібах. Деякі з них уже мають значний досвід у цій справі та схвальні відгуки відпочиваючих.

Фінансове забезпечення діяльності у сфері сільського зеленого туризму може здійснюватися за рахунок надання пільгових кредитів на визначені цілі для власників селянських домогосподарств, грантів, коштів міжнародних програм та проектів, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб, інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством України.

На Прикарпатті успішно діє "Програма розвитку сільського, зеленого туризму на 2007–2010 роки", у рамках якої 2008 року створено обласний навчально-консультаційний центр, продовжується проведення категоризації індивідуальних засобів розміщення (туристичних садіб) області та екологічної категоризації. За кошти обласного бюджету розробляється веб-сайт "Сільський зелений туризм Івано-Франківської області". На жаль, сьогодні в Україні немає виробленого механізму пільгового кредитування сільського зеленого туризму. За весь період роботи Фонду було надано кредитів на суму 325,4 тис грн, уведено в експлуатацію 1 млн 526 м кв. загальної площі житла. Цього не достатньо, тому є потреба звернення до Кабінету Міністрів України щодо збільшення видатків на кредитування діяльності у сфері сільського туризму. Основною проблемою в цій галузі є те, що досі не врегульовано правове поле щодо діяльності суб'єктів туристичної діяльності, які займаються сільським зеленим туризмом.

Виходячи із цього, можна зробити такі висновки: перетворення регіонів України в сучасні туристичні центри є складним комплексним завданням. Вирішити їх можна тільки завдяки зусиллям усіх зацікавлених сторін. Для запуску цього процесу потрібна зовнішня професійна допомога. Саме таке співробітництво є ефективним шляхом до успіху у впровадженні економічних та соціальних змін, до яких уже готове наше суспільство.

1. Закон України "Про туризм" від 15.09.1995 р. №324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №32. – С. 242.
2. Рутинський М. Й. Сільський зелений туризм / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – К. : Знання, 2006. – 272 с.
3. Гринів Л. Розвиток рекреаційного підприємництва в Українських Карпатах / Л. Гринів, В. Мацола // Проблеми регіональної політики. – Л. : [б. в.], 2006. – С. 109–118.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ ЇЇ РОЗВИТКУ

Грушевська Світлана,
IV курс, економічний факультет
Науковий керівник – Калашникова Є.Д.,
кандидат економічних наук, доцент

На рубежі ХХ–ХХІ ст. перед людством постали й набули небезпечного розвитку та актуальності глобалізаційні процеси, які мають загальносвітовий розмах. Ці процеси пов'язані з формуванням принципово нових правил економічного і суспільного життя.

Нові умови життя висувають нові вимоги й завдання щодо соціальних і професійних якостей людини, її місця, характеру, рівня кваліфікації, способу мислення та поведінки. Саме людина, її потенціал є рушійною силою економічного прогресу в сучасному інформативному суспільстві. Визнано, що наявність вищої освіти серед широких верств населення, особливо серед молоді, як ознаки високої кваліфікації робочої сили, є необхідною передумовою розвитку особистості. А тому кожна країна має формувати політику стимулювання набуття високої професійно-освітньої підготовки, навіть якщо це потребує вагомих бюджетних витрат. Набула поширення концепція безперервної освіти, яка трактує підвищення професійно-освітнього рівня як економічно доцільну діяльність людини протягом життя, що безперечно позитивно впливає на якість знань.

Виходячи із сучасних науково-технічних, соціально-політичних та економічних реалій, високо розвинуті країни світу в останні десятиліття успішно здійснюють реформування всіх ланок освіти, сутність якого полягає у формуванні єдиного освітнього простору та створенні уніфікованих стандартів і критеріїв освіти.

Нова стратегія розвитку економічної освіти викладена в Концепції розвитку економічної освіти в Україні [1]. Вона визначає основні завдання і напрями трансформації всіх ланок системи економічної освіти з метою економічного зростання та докорінних соціальних зрушень у нашій державі в контексті глобалізаційних процесів.

В Україні вища освіта є інтелектуальним національним багатством [2], яке нагромаджувалося протягом усієї історії становлення й утвердження незалежної держави. Як відмічає проф. А. Колот, людський капітал, який формується у вищій освіті, відіграє нині провідну роль у сучасній економіці [3].

Суть реформування освіти в Україні в концептуальному плані зводиться до збереження здобутків минулого й одночасного приведення системи освіти у відповідність до нинішніх соціально-економічних вимог, забезпечення умов для її ефективного розвитку в період становлення ринкової економіки та інтеграції України у світове співтовариство.

Вища освіта дає можливість громадянам України одержувати фундаментальну, наукову, професійну та практичну підготовку й здобувати певний освітньо-кваліфікаційний рівень відповідно до їх покликань, інтересів і

здібностей. Крім того, вона забезпечує удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців.

Вищі навчальні заклади розпочали підготовку фахівців відповідно до одержаного рівня акредитації за такими освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст і магістр. З кожного освітньо-кваліфікаційного рівня визначено зміст підготовки фахівців, який передбачається освітньо-професійними програмами.

Вища економічна освіта є передумовою успішного економічного розвитку суспільства й створення добробуту кожного громадянина. Ринкові перетворення, що відбуваються в Україні, неможливі без підготовки фахівців нової інформації. Ураховуючи це, вища економічна освіта реформується відповідно до європейських стандартів. Обравши шлях економічної інтеграції в Європейський Союз, Україна буде новою моделлю вищої економічної освіти. Цьому сприяє інтеграція систем підготовки економічних кадрів ЄС та України.

Головна мета реформи освіти – це підвищення її якості. Досягнення її можливе лише через посилення вимог до атестації та акредитації вищих навчальних закладів, інтеграцію освіти і науки, широке використання в навчанні сучасних інформаційних технологій, дистанційних програм, гнучких систем управління, які можуть адекватно реагувати на динамічні зміни соціальної практики та інформаційного середовища, в якому перебуває студент. Саме інформація є тим інструментом, який забезпечує функціонування різних освітніх моделей, впливає на структуру, зміст та організацію навчального процесу. Інформаційний фактор визначає ефективність роботи вищого навчального закладу, особливо в сучасних умовах, коли його основним завданням стає підготовка кадрів, здатних працювати в сучасному виробництві, передавати й поширювати одержані у ВНЗ знання. Саме широка інформаційна база дозволяє впроваджувати в навчальний процес інноваційні методи педагогіки – авторські курси, навчально-творчі лабораторії, експедиції, практикуми, тести тощо. Кожен вищий навчальний заклад при цьому в контексті здійснюваних реформ в освіті має поєднувати в собі культурно-освітній, науково-освітній, науково-дослідний і професійний центри.

Важливою рисою вищої економічної освіти повинна стати випереджувальна реакція на перспективну зміну професійно-кваліфікаційної структури кадрів залежно від тенденції й особливостей перехідного періоду в Україні до ринкової економіки та ситуації на ринку праці.

В Україні впроваджено новий перелік напрямів підготовки фахівців із вищою освітою за професійним спрямуванням та спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів. Кожному кваліфікаційному рівню відповідають свої спеціальності. Так, молодші спеціалісти з економіки після закінчення вищого навчального закладу першого рівня акредитації одержують вищу освіту за спеціальностями: фінанси і кредит, бухгалтерський облік і аудит, комерційна діяльність, банківська справа, біржова діяльність, управління трудовими ресурсами, економічна статистика, економіка підприємства.

Базова вища економічна освіта дозволяє одержати освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра з економіки після закінчення коледжів другого рівня акредитації. Освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста можна здобути у вищих навчальних закладах третього рівня акредитації зі спеціальностей: економічна теорія, економічна кібернетика, міжнародна економіка, фінанси і кредит, облік і аудит, економічна статистика, економіка підприємства, маркетинг, управління трудовими ресурсами. Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційної програми вищої освіти за фаховим спрямуванням бакалавра з економіки.

Ринкові перетворення в суспільстві, формування нової інфраструктури господарювання на приватній і державній формах власності та засадах конкуренції і підприємництва відображені в змісті вищої економічної освіти. Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців економічного профілю, студенти вивчають економічну теорію, макро- і мікроекономіку, історію економічних учень, міжнародну економіку, інвестування, страхування, фінанси і кредит, менеджмент, маркетинг, економіетрію, статистику, основи бізнесу, комп'ютерну техніку і програмування. Значний бюджет часу передбачається на вивчення професійно-орієнтованих дисциплін: економіки і фінансів підприємств, банківської справи, податків, аудиту, митної справи, зовнішньоекономічної діяльності.

Отже, економічна освіта в Україні в контексті формування світового освітнього простору зберігає традиційно високі показники вітчизняної вищої школи і нарощує свій авторитет та конкурентоспроможність відповідно до вимог часу, але для досягнення світових стандартів покликана здійснити ще цілий ряд важливих заходів щодо вдосконалення.

1. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта України. – 2004. – 23 січня.
2. Закон України “Про вищу освіту” // rada.gov.ua
3. Колот А. М. Вища освіта, як чинник формування людського капіталу: сучасний стан, тенденції розвитку / А. М. Колот // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – Івано-Франківськ: Плай, 2007. – Вип. 4. – С. 12–16.

МОДЕЛЬ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ КОШТІВ МІЖ ЗАСОБАМИ РЕКЛАМИ ТА ЇЇ ВИРІШЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ТАБЛИЧНОГО ПРОЦЕСОРА EXCEL

Тимків Христина,
V курс, економічний факультет
Науковий керівник – Пілько А.Д.,
кандидат економічних наук, доцент

За умов посилення конкурентної боротьби на вітчизняних ринках товарів і послуг суб'єкти господарювання стикаються з необхідністю активно розвивати інструменти нецінової конкуренції, які є складовими маркетингових комунікацій. У зв'язку із цим актуальним стає значення кожного з елементів комплексу маркетингових комунікацій і, зокрема, рекламної діяльності. В

умовах світової економічної та фінансової кризи компанії, у тому числі й українські, уже не мають можливостей настільки стрімко збільшувати бюджети своїх рекламних заходів. Одна з основних проблем, що постає перед рекламодавцями, – це спроба визначити ефективність своєї рекламної діяльності та й узагалі, оцінити дієвість існуючої системи маркетингових комунікацій. Перед усіма підприємствами, що рекламують свою продукцію, рано чи пізно постає питання стосовно визначення оптимальної суми грошей, яку варто витратити на рекламу. З одного боку, без реклами не обійтись, з іншого – як знайти той рівень витрат, який буде найоптимальнішим.

У сучасній науковій літературі розроблено багато методів визначення розмірів фінансових витрат на реалізацію рекламних проєктів. Найвідомішими є такі методи:

1. Метод визначення бюджету просування з орієнтацією на збут. При цьому бюджет визначається як відсоток від обсягу збуту минулого року або середнього показника за минулі роки чи очікуваного збуту в плановому періоді. Недоліки методу: перебільшення ролі інтуїції; рекламний бюджет майже не пов'язаний з іншими цілями; важко передбачити результати рекламної кампанії.

2. Метод орієнтований на загальний бюджет маркетингу. Зважаючи на численні позитивні сторони даного методу, основним його недоліком є залишковий принцип формування бюджету. Це може призвести до того, що реклама через брак або обмеження коштів не виконує свого призначення.

3. Метод паритету з конкурентами. Згідно з даним методом бюджет збільшується або зменшується адекватно до дій конкурентів. Недоліком такого методу є те, що він ґрунтується на припущенні про те, що імідж фірм-конкурентів, а також продукти, які виготовляються ними, є схожими між собою.

4. Метод визначення бюджету з розрахунку на одиницю продукції. Цей метод доречно використовувати, якщо структура асортименту фірми є стабільною, а також стабільними є показники збуту.

5. Метод визначення бюджету за цілями й завданнями. Цей метод є одним із найкращих, адже чітко визначені цілі підкріплюються певними коштами, витрачання яких легко піддається контролю.

Кожна добре спланована рекламна кампанія, як правило, має на меті досягнення конкретних цілей, а саме: інформування споживачів, формування переваг та стимулювання активності споживачів [2].

У випадку, коли метою рекламної кампанії є інформування споживачів, то критерієм ефективності є рівень поінформованості цільового ринку про товарну категорію. Для кількісної ідентифікації критерію ефективності в рамках дослідження проводився аналіз часових рядів, одним із завершальних етапів якого став підрахунок рекламного ефекту як різниці в рівні поінформованості до та після завершення рекламної кампанії.

У випадку, коли метою рекламної кампанії є формування переваги, критерієм ефективності є ступінь лояльності цільового ринку до товару, бренду чи компанії. Аналіз інформації щодо ступеня лояльності споживачів проводився на основі побудови й аналізу карт сприйняття.

У випадку, коли метою рекламної кампанії є стимулювання активності споживачів, критерієм ефективності реклами є динаміка обсягів продажу. Аналіз інформації проводився із застосуванням методів кореляційно-регресійного аналізу.

Для відбору рентабельних засобів реклами було використано апробовану авторську методику, суть якої викладена в праці [3].

Оскільки практично будь-яка серйозно продумана рекламна кампанія має на меті одночасне досягнення всіх трьох вищезгаданих цілей, можна сформулювати поставлену і вирішену в рамках проведеного дослідження задачу: визначити такий варіант розподілу ресурсів між засобами реклами, який сумарно принесе максимальний ефект від проведення запланованої рекламної кампанії. Тобто було отримано задачу багатовекторної оптимізації, в якій глобальний критерій включає в себе 3 локальні. Кожна локальна цільова функція містить у собі параметр, за допомогою якого враховується діапазон коливань величини ефекту як від формалізованих, так і неформалізованих чинників.

$$F(X) = \{f_1(X), f_2(X), f_3(X)\} \rightarrow \max \quad (1)$$

$$g_i(X) \leq b_i \quad (2)$$

$$X \geq 0 \quad (3)$$

де (1) – цільова функція; (2) – система обмежень; (3) – обмеження на знак.

У даній задачі $f_k(X) = \sum_{i=1}^n (c_i^k + c_i^k t) x_i$, де x_i – невідомі величини, тобто

обсяги ресурсів, які спрямовуються на J-й вид засобу реклами. Процес розв'язку сформульованої таким чином оптимізаційної задачі (локальних функцій) відбувався за стандартною схемою розв'язку задачі параметричного програмування з параметром у цільовій функції із використанням функції *Пошук рішення* в табличному процесорі Excel із такою послідовністю: постановка задачі та створення математичної моделі; запис задачі в табличній формі, придатній для введення даних; введення даних у комп'ютер і розв'язування задачі; економіко-математичний аналіз отриманого рішення.

Отже, на основі аналізу існуючих вітчизняних і зарубіжних методик оцінки ефективності рекламної кампанії та оптимізації структури витратної частини рекламного бюджету підприємства, запропоновано підхід до побудови формалізованої схеми оптимізації процесів управління рекламою та ефективності фінансового планування і прогнозування дієвості стратегії розвитку маркетингових комунікацій. Використання можливостей економетричного моделювання, а також сам факт постановки та розв'язку багатовекторної задачі параметричного програмування з параметром у цільовій функції, яка дозволяє проводити оптимізацію структури витратної частини кошторису рекламної кампанії, забезпечили основу для розробки практичних рекомендацій стосовно планування структури видаткової частини бюджету рекламної кампанії, а також визначення переліку основних статей витрат та кількісного співвідношення між ними.

1. Божкова В. В. Оптимізація ефективності заходів рекламної кампанії / В. В. Божкова, О. О. Суярова // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – [Б. м. ; 6. в.], 2008. – № 1. – С. 52–57.
2. Кочкіна Н. Оцінка ефективності рекламної кампанії: вдосконалення наявної методики / Н. Кочкіна // Маркетинг в Україні. – 2007. – № 5. – С. 16–18.
3. Пілько А. Д. Моделювання механізму визначення оптимальної структури витратної частини бюджету рекламної кампанії / А. Д. Пілько // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 232, Т. IV. – С. 1004–1009.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЦИКЛІЧНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Рогожа Марина,
V курс, економічний факультет
Науковий керівник – Ткач О.В.,
кандидат економічних наук, доцент

Перша світова економічна криза відбулася 1825 року, з тих пір ринкова економіка набула циклічного характеру й почала переживати спади і підйоми виробництва. Цей процес охарактеризували терміном циклічність. Період від однієї кризи (спаду) до іншої назвали економічним циклом.

Економічні коливання в фазах кризи негативно впливають на прибутки фірм, доходи та якість життя населення. Тому циклічний розвиток економіки став предметом дослідження багатьох учених-економістів, які вже давно намагаються передбачити траєкторію економічного циклу, з'ясувати причини, вчасно винайти й згладити фактори кризових явищ та подолати проблеми післякризової депресії.

Природу коливань розвитку світової економіки найбільш яскраво відображають великі кондратьєвські цикли (К-цикли). Видатний російський економіст Микола Кондратьєв відкрив їх 80 років тому. Головною причиною довгохвильових коливань учений вважав наявність у складі сукупного капіталу особливих частин, що мають тривалий термін дії: великих засобів виробництва, споруд, устаткування, а також кадрів кваліфікованої робочої сили.

Проблема полягає в тому, що М.Д.Кондратьєв аналізував циклічні економічні процеси кожної країни окремо, не враховуючи вплив великих економічно розвинутих центрів на менш розвинуті, оскільки спад економіки саме у великих країнах може затягнути в кризу менш економічно стабільні шляхом вилучення розміщеного активного капіталу з обігу цих країн. Тому питання глобальних циклічних процесів є досить актуальним, завдяки якому можна пояснити кризові явища в Україні.

На сьогодні ми перебуваємо на спадаючій хвилі п'ятого кондратьєвського циклу, якій відповідає чергова системна криза. Природа теперішньої кризи полягає в тому, що після двадцятирічного піднесення економіки, яке почалося з 1980–1985 років, уже до 2000 року потенціал економічного розвит-

ку п'ятого технологічного укладу було вичерпано. Саме тоді капітал почав перетікати у спекулятивні сфери – в іпотечні та фондові ринки, з метою отримання надвисоких прибутків. Почав наростати величезний віртуальний капітал, який у грошовому еквіваленті все більше відривався від реальних активів економіки п'ятого технологічного укладу. Цей розрив на початку кризи перевищив співвідношення 10 : 1 (3).

Поштовхом для обвалу стала іпотечна криза 2008 року в США, масове неповернення кредитів, спад ліквідності. Як наслідок, фінансові проблеми торкнулися всього світу. Це явище можна пояснити тим, що за останні декілька десятиріч США живе не тільки за свої кошти, а значною мірою за рахунок решти країн. Так, ВВП США складає 20% від світового ВВП, а споживання – 40%. Оплачує різницю весь світ, який віддає Америці свої товари, а отримує незабезпечені папірці. Такими товарами подекуди виступають золотозлиткові запаси країн (у тому числі й України), що здаються в лізинг. Відбувається величезний перерозподіл світових багатств на користь США, відчутна “прив’язка” валют більшості країн до долара. Тому спад економіки в Америці призвів до спаду економіки в цілому світі.

У процесі структурної перебудови економіки та виробничих відносин на спадаючій хвилі п'ятого К-циклу має народитися новий технологічний уклад, основу якого сформують нові цифрові мережі, нові медичні засоби, біоінженерія, гена інженерія, науки про людину, космічна хімія.

За таких умов Україна повинна направляти зусилля на подолання слабких явищ і загроз, адже відсутність досвіду інтегрування у світовий порядок призводить до втрати керованості потужним народним господарством країни, величезних рівнів корупції, політичної нестабільності; хаотична боротьба за владу веде до нездатності сформулювати стратегію національного розвитку. Важливо робити акцент на сильні можливості й переваги: освіту, науку, промисловість, високоякісний людський капітал, стан екології. Мета такої діяльності – представити себе як надійного партнера на світовому ринку, посилити авторитет та конкурентоспроможність країни, забезпечити стабільний високий розвиток за всіма показниками, підвищити якість життя населення.

1. Економічна теорія : навчальний посібник / І. Ф. Комарницький. – Чернівці : [б. в.], 2006. – 334 с. // http://buklib.net/component?option=com_jbook/Itemid,36/catid,58/
2. Інноваційний менеджмент : навчальн. посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 400 с.
3. Згуровський Михайло. Болісне одужання через кризу / Михайло Згуровський // Дзеркало тижня. – 2008. – № 47.
4. www.inline.ru/krizis.asp/

ЗАЙНЯТИСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ І ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Василюк Вікторія,
II курс, економічний факультет
Науковий керівник – Барчук В.П.,
старший викладач

Зайнятість як соціально-економічна категорія виражає сутність відносин щодо участі людей у суспільному виробництві і пов'язана з процесом формування, розподілу й використання трудових ресурсів. Визначення зайнятості охоплює великий комплекс проблем, за якими стоять структурна, інвестиційна, цінова, грошово-кредитна, кадрова, освітня, міграційна, демографічна, соціальна політика держави.

Зайнятість є соціально-економічним явищем, а тому вона має економічну та соціальну сутність.

Економічна сутність зайнятості полягає в тому, що це є діяльність зі створення суспільного продукту (національного доходу). Практичний висновок із цього простий: чим більше зайняті трудові ресурси – тим краще використовується трудовий потенціал країни, а також окремих регіонів, галузей, підприємств, тим більше виробляється суспільного продукту. А соціальна сутність зайнятості відображає необхідність особи в самовираженні й самоствердженні через суспільно-корисну працю, а також ступінь задоволення в доходах своїх потреб при певному рівні соціально-економічного розвитку суспільства. Звідси висновок: якщо суспільство націлено на соціально-економічний розвиток, воно не може байдуже ставитись до тих громадян, які бажають працювати, але з якихось причин не мають роботи. Адже люди, які не мають роботи, а бажають працювати, маргіналізуються й скочуються на узбіччя суспільства. Громадяни, які живуть не на зароблені кошти, а на допомогу, не знаходять самовираження в праці, можуть вдатися до кримінальних дій і взагалі втрачають інтерес до праці. Розвитку такого явища допускати не можна. Це дороге коштуватиме суспільству. За останніми підрахунками, глобальна фінансова криза може призвести до зростання на 20 мільйонів світової чисельності безробітних чоловіків і жінок. Про це заявив Генеральний директор Міжнародного бюро праці Хуан Сомавія (Juan Somavia).

Повна зайнятість населення – це така зайнятість, за якої пропозиція робочої сили повністю покривається попитом із боку суспільного виробництва. Повна зайнятість може бути досягнута при будь-якому рівні залучення робочої сили, якщо цей рівень відповідає задоволенню потреб населення в робочих місцях за умов економічної доцільності пропонованих робочих місць.

Глобальна зайнятість – це врахування всіх видів корисної діяльності як у суспільному виробництві, так і поза ним. До глобальної зайнятості можна віднести й так звану тіньову економіку та нерегламентовану зайнятість.

Прикладом застосування примусової зайнятості були колишні соціалістичні країни, в яких конституційно було закріплено не тільки право, а й обов'язок трудитись. Кожен працездатний громадянин мусів працювати з ранньої юності до пенсійного віку.

Завданням сучасного етапу у сфері регулювання зайнятості є перехід до активної політики на ринку праці, яка, на жаль, не здійснюється зараз. В основу має бути покладена модель управління, центральними елементами якої є основні регулятори ринкової організації праці: заробітна плата як ціна послуг праці, конкуренція на ринку праці, трудова мобільність, рівень безробіття. Саме за цими параметрами здійснюється, з одного боку, саморегулювання на ринку праці, а з другого, – відбувається втручання держави, яка реалізує координуючу, стимулюючу чи обмежуючу роль у процесі управління.

Ринок праці у сфері зайнятості не може бути саморегулюючою системою. Регулювання процесів зайнятості населення проходить на трьох основних рівнях: державному, територіальному і на рівні підприємства. Для того, щоб політика регулювання процесів зайнятості була ефективною, слід домогтись максимальної узгодженості дій на всіх рівнях, що приведе до покращення положення зайнятих громадян і тих, хто шукає роботу.

Більш питома й ефективна зайнятість досягається завдяки державному регулюванню. Зайнятість тут повинна розглядатися як один із головних орієнтирів розвитку економічної системи, який визначає перегрупування фінансових, матеріальних і трудових ресурсів народного господарства, пріоритетних напрямів НТП, розміщення продуктивних сил, шляху підвищення якості та рівня життя.

Основи соціального захисту населення у сфері трудових відносин закладені в Конституції України і в Законі України “Про зайнятість населення” [7].

Тобто основним індикатором збалансованості ринку праці є зайнятість населення. Основним комплексним документом, котрий відображає реалізацію політики зайнятості в Україні, є Державна програма зайнятості населення (ДПЗН).

ДПЗН і територіальні програми спрямовані на:

- у першу чергу, розвиток структурної перебудови економіки, створення умов для направлення вивільнюваних працівників, на рентабельні виробництва і в пріоритетні галузі економіки;
- запобігання розвитку безробіття та його скорочення шляхом підвищення економічної зацікавленості підприємств у створенні додаткових робочих місць, переважно з гнучкими формами зайнятості;
- поліпшення системи відтворення робочої сили в поєднанні з розвитком робочих місць, професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації населення, ефективне використання трудових ресурсів;
- захист безробітних та їх сімей від негативних наслідків безробіття та забезпечення зайнятості громадян, які потребують соціального захисту й не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці;
- формування матеріальної, кадрової, інформаційної, статистичної, фінансової та науково-методичної бази ДПЗ;

- заходи сприяння зайнятості населення, яке проживає в сільській місцевості [3]. Усі заходи ДПЗН здійснюються за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Державна програма зайнятості відображає державну політику в галузі зайнятості на ринку праці.

Зайнятість є соціально-економічним явищем, отже, вона має економічну та соціальну сутність. Саме така двоєдина сутність зайнятості населення й дає підстави чітко визначити, що зайнятість населення є найважливішим елементом соціально-економічної політики держави.

Щоб покращити ситуацію на ринку праці щодо зайнятості населення, наразі в Україні служби зайнятості здійснюють підготовку та перепідготовку безробітних за багатьма професіями та спеціальностями, яких потребує ринок праці. Так 2006 року професійне навчання здійснювалося за 300 напрямками. В Україні набуває популярності професійне навчання безпосередньо на робочому місці, за індивідуальними планами та програмами, що дає можливість ураховувати всі вимоги роботодавця до кваліфікованого робітника. Така форма навчання дає високу якість та 100% працевлаштування. Тому щорічно збільшується кількість підприємств, які беруть участь у професійному навчанні безробітних.

1. Бараник З. П. Статистика ринку праці : навч. посібник / З. П. Бараник. – К. : КНЕУ, 2005.
2. Васильченко В. С. Державне регулювання зайнятості : навч. посібник / В. С. Васильченко. – К. : КНЕУ, 2003.
3. Дяків О. П. Формування механізмів регулювання зайнятості населення / О. П. Дяків // Україна: аспекти праці. – 1998. – № 5. – С. 20–23.
4. Петюх В. М. Ринок праці : навч. посібник / В. М. Петюх. – К. : КНЕУ, 2007.
5. Про загальнообов'язкове державне страхування на випадок безробіття. Закон України від 02.03.2000 № 1533-III (зі змінами та доповненнями).
6. Про зайнятість населення. Закон України від 01.02.1991 № 803-XII (зі змінами та доповненнями).

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА

Шпак Андрій,
II курс, економічний факультет
Науковий керівник – Іванишин О.І.,
кандидат економічних наук, доцент

Однією з найважливіших проблем сучасного розвитку української економіки є розширення обсягів її тінізації. За деякими експертними оцінками, у вітчизняному виробництві частка тіньового сектора фактично зрівнялася з часткою офіційного. Це явище логічно супроводжується зростанням масштабів нелегального експорту капіталів і позабанківського грошового обігу. Як легалізація тіньових капіталів, так і ліквідація механізмів їх виникнення є вкрай актуальними для України. По-перше, без цього неможливо досягти

стратегічної мети розбудови відкритої конкурентоспроможної економіки та забезпечити входження нашої держави до ЄС. По-друге, засилля тіньової економіки гальмує процеси іноземного інвестування, підірвавши авторитет країни. По-третє, тіньові методи господарювання перебувають в опозиції до здійснення комплексу демократично орієнтованих трансформацій (адміністративної та земельної реформ, грошової приватизації тощо) і взагалі унеможливають структурну переорієнтацію національного виробництва в напрямі інтенсифікації. Таким чином, боротьба з корупцією та тіньовою економікою не тільки порушує політичні та економічні питання, але й безпосередньо впливає на рівень національної безпеки України в цілому [2, с.34].

Сучасна західна економічна наука особливу увагу приділяє принципам утворення та існування “паралельної тіньової економіки”, її першою складовою є “сектор домашніх господарств”. У ньому товари (послуги) виробляються (надаються) тільки для потреб власного споживання самих же виробників. В Україні до цього сектора відносять роботу дрібних землевласників на присадибних, приватних та орендованих ділянках (у цілому, сектор домашніх господарств охоплює все населення фізичних осіб як споживачів).

З часу проголошення незалежності Україна переживає один із найбільш серйозних економічних спадів. Причини такого економічного спаду переважно такі ж, як і в інших країнах із перехідною економікою. Але є особливість, яка відрізняє Україну від інших таких країн, в яких процес перебудови економіки відбувався більш успішно. Україна намагається всіляко захистити збиткові підприємства від закриття, аби зберегти робочі місця та рівень доходу. Унаслідок цього через значні субсидії та інші пільги величина витрат останнім часом набагато перевищувала обсяг наявних ресурсів. Щоб компенсувати втрати податкових надходжень, посилюється податковий тиск на прибуткові підприємства. Не всі вони витримують цей тиск і, потрапляючи у важке фінансове становище, переходять до тіньового сектора економіки або всіляко ухиляються відсилати податки.

Тіньова економіка – це сукупність неврахованих і протизаконних видів діяльності: ухилення від сплати податків, виробництво заборонених видів продукції та послуг (виробництво наркотиків, азартні ігри, проституція тощо). У сучасних умовах до таких видів діяльності в Україні додалися вивезення товарів за кордон із метою наживи, незаконна конвертація валюти й махінації під час здійснення цих операцій, надання кредитів комерційними банками за солідну винагороду, незаконне вивезення валюти за кордон, підробка товарів, випуск і продаж неліцензійної аудіо- та відеопродукції, компакт-дисків та ін. Тіньова економіка – це не щось нове для України і не результат ринкових реформ. Насправді вона свідчить про повільний поступ України в здійсненні ринкових перегворень [5, с.28].

Тіньова економіка фактично є життєво важливою для більшої частини українців, оскільки забезпечує конче потрібними робочими місцями, товарами та послугами. Без неї життєвий рівень в Україні був би ще нижчим. З тіньовою економікою пов'язане також певне економічне зростання. З іншого боку, тіньовики висмоктують сили економіки, і якщо це триватиме й надалі, то може привести до зруйнування цивілізованого українського суспільства з таких причин:

- подальша втрата податкових надходжень сприяє дефіциту бюджету, що, у свою чергу, призводить до загострення фінансової та економічної кризи; втрата надходжень до бюджету руйнує здатність держави надавати основні державні послуги, такі як освіта, охорона здоров'я, державна безпека та охорона довкілля;

- ухилення від сплати податків із боку тих, хто діє в секторі тіньової економіки, призводить до зростання податкового тиску на ділові кола, які залишилися в офіційному секторі, що дедалі більше знижує їхню спроможність забезпечувати робочі місця, позбавляє їх можливості проводити капіталовкладення і зростання; тіньова економіка сприяє беззаконню.

Розвитку тіньової економіки також сприяє бартер, який ускладнює процес відстеження й оподаткування фінансових потоків. Саме існування тіньової економіки веде до її розширення. Легальним підприємствам, які сплачують податки, досить складно достойно конкурувати з іншими підприємствами в тому ж бізнесі, які не платять податків.

В умовах ефективної ринкової економіки підприємці віддають перевагу діяльності в офіційному секторі, оскільки переваги, які вони отримують від роботи в ньому з точки зору юридичного захисту і державних послуг (а також психологічних переваг від статусу достойного громадянина), перевищують витрати, пов'язані зі сплатою податків, дотриманням регулятивних норм та чинного законодавства. В Україні, однак, витрати на те, щоб бути в офіційному секторі, надзвичайно високі, а вигоди надто сумнівні.

1. Солодовникова І. І. Теоретичні засади дослідження тіньової економіки / І. І. Солодовникова // Вісник КНУ ім. Шевченка. – 2003. – № 64–65. – С. 37–38.
2. Озерська А. Тіньова економіка, як інфраструктура організованої злочинності / А. Озерська // Економіка. Фінанси. Право. – 2004. – № 1. – С. 32–37.
3. Гриценко А. Хабарництво як інституційний комплекс / А. Гриценко, О. Гриценко // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 2. – С. 45–63.
4. Приходько Т. Проблеми детінізації економіки України / Т. Приходько // Економіст. – 2005. – № 7. – С. 39–44.
5. Озерський І. Економічні правопорушення і форми відповідальності / І. Озерський // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 2. – С. 28–33.

МІСЦЕВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Семанюк Тетяна,
магістрантка, економічний факультет
Наукові керівники – Петруняк А.Д., асистент,
Ткачук І.Г., доктор економічних наук, професор

Становлення ринку місцевих запозичень в Україні є однією з найбільш важливих проблем розвитку місцевого самоврядування, що потребують невідкладного розв'язання. Засобом управління збалансованості бюджету адмі-

ністративної одиниці можуть стати місцеві позики, при яких погашення здійснюватиметься за рахунок доходів, одержаних від проведення конкретного заходу, що і є об'єктом капітального фінансування [5].

Динаміка зовнішніх позик України характеризується стабільністю. Здійснення зовнішніх запозичень зумовлене великими потребами міст у фінансових ресурсах. У сфері зовнішніх запозичень одним з основних джерел, за рахунок яких може відбуватися формування фінансових ресурсів на місцевому рівні, є місцеві позики [6].

Місцеві позики – нетрадиційне джерело залучення фінансових ресурсів у місцевий бюджет для зміцнення фінансової самостійності місцевого самоврядування, а також прогресивний механізм інвестиційної й грошово-кредитної політики в руках держави. Використовуючи такий механізм, державні органи можуть впливати на регіональну політику шляхом мобілізації заощаджень та накопичень суб'єктів господарювання, головна мета яких – реалізація соціально-інвестиційних програм на місцевому рівні [4].

При здійсненні муніципальних запозичень можна зіткнутися з різного роду ризиками. Основні з них – це такі комплексні ризики, як ризик неплатежу, макроекономічні ризики та правові [8].

Проте, незважаючи на ризики, емісія регіонами муніципальних цінних паперів, зокрема облігацій, є одним із перспективних напрямів поліпшення фінансового стану місцевого самоврядування. Вона забезпечує ефективне вирішення проблем дефіциту регіональних бюджетів; залучення в економіку регіонів коштів інвесторів; трансформацію заощаджень населення в інвестиції; фінансові структури ліквідними і високонадійними вторинними активами; стимулювання становлення в регіоні сучасного фондового ринку та його інтеграцію в державний і міжнародний ринки капіталів; послаблення соціальної напруги та відновлення ефективно функціонуючого ринку праці [7].

Ключовими в мінімізації ризиків місцевих запозичень є роль кредитних рейтингів та стабільні фінансові органи місцевого самоврядування і держави. На стабільній основі мають бути визначені функції та сфери відповідальності міста, власні й делеговані повноваження, а також столичні функції [10].

На жаль, протягом 2008 року кредитні рейтинги міста Івано-Франківськ погіршилися [3]. Це добре прослідковується в історії кредитного рейтингу, наданій рейтинговим агентством Standard & Poor's (таблиця 1) [3].

Таблиця 1

Історія кредитного рейтингу міста Івано-Франківськ (за версією Standard & Poor's)*

Дата	Рейтинг за міжнародною шкалою		Рейтинг за національною шкалою
	В іноземній валюті/ Прогноз	У національній валюті/ Прогноз	
24-10-2008	B/ Негативний/--	B/ Негативний/--	uaBBB+
15-10-2008	B+/CreditWatch Негативний/--	B+/CreditWatch Негативний/--	uaA /CreditWatch Негативний

27-12-2007	В+/ Стабільний/--	В+/ Стабільний/--	uaA
20-12-2006	В+/ Стабільний/--	В+/ Стабільний/--	uaA
02-12-2005	В+/ Стабільний/--	--/ --/--	uaA

* Джерело – www.standardandpoors.ru

Кредитні рейтинги міст спрямовані на захист прав кредиторів, але сьогодні ніхто не захищає платників податків (жителів територіальних громад) від економічно недоцільних запозичень органів місцевого самоврядування та неефективного використання залучених коштів.

З метою забезпечення фінансової основи для здійснення боргових виплат варто забезпечити прикріплення окремих запозичень до конкретних інвестиційних проектів, які потенційно здатні генерувати певний рівень доходності.

Стосовно міста Івано-Франківськ можна сказати, що його облігації місцевих позик котируються на нормальному рівні. У рейтингу емітентів облігацій місцевих позик за котируванням цих облігацій він знаходиться на 11 місці [1].

Розвиток інституту місцевих позик у нашій державі неможливий без ефективного формування системи місцевих фінансів, здатного перетворити територіальні громади з дотаційних на суб'єкти, які самостійно, за рахунок власних доходів спроможні розв'язувати будь-які соціально-економічні проблеми.

Для мінімізації ризиків функціонування ринку місцевих запозичень важливим є створення спеціалізованої установи – Агентства з управління муніципальним боргом, на зразок міст країн Західної та Центральної Європи, а також Росії [10].

Слід відмітити, що ключовим каталізатором подальшого розвитку та зростання ринку облігацій місцевих позик України є вдосконалення вітчизняного законодавства.

1. www.cbonds.info(30.01.09)
2. www.credit-rating.com.ua(16.12.08)
3. www.standardandpoors.ru(16.01.09)
4. Алексерова Д. Ринок муніципальних облігацій України: стан, проблеми та перспективи розвитку / Д. Алексерова, І. Васьковська. – <http://intkonf.org/category/arhiv/konf1>
5. Варфоломеев С. Аналітичний огляд українського ринку муніципальних облігацій / С. Варфоломеев // Проект USAID/PADCO Реформування системи пенсійного забезпечення в Україні.
6. Глушенко С. Муніципальні позики як інструмент фінансування розвитку міст і регіонів / С. Глушенко. – <http://intkonf.org/category/arhiv/konf1>

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТУ

Кулик Олег,

V курс, економічний факультет
Науковий керівник – Косаревич О.П.,
старший викладач

Наповнення державної скарбниці в усі часи історичного розвитку державності на території України було досить актуальним. Ефективність вирішення питання наповнення дохідної частини державного бюджету завжди залишалось за вмінням держави керувати оподаткуванням.

Податки – це плата суспільства за виконання державою її функцій. Це ціна, яку ми сплачуємо за можливість жити в цивілізованій країні. Як відомо, податки з'явилися із розподілом суспільства на прошарки, як “внески громадян, необхідні для утримання... публічної влади...” (Маркс К., Енгельс Ф. Твори). Виходячи із цього, мінімальний розмір податків визначається сумою витрат держави на виконання мінімуму її функцій. Чим більше функцій має держава, тим більше вона вимушена збирати податків.

У процесі історичного розвитку оподаткування розрізняють три етапи. На першому етапі (стародавній світ – початок середніх віків) відбувається зародження оподаткування. Податки мали випадковий і тимчасовий характер, часто запроваджувалися у зв'язку з надзвичайними обставинами, перш за все – війнами. Більшу частину коштів держава отримувала як будь-яка приватна особа шляхом експлуатації своїх земель, промислів, майна.

На другому етапі становлення (XVI–XVIII ст.) податки перетворюються з надзвичайного й тимчасового на звичайне й постійне джерело державних доходів. Значно зростає кількість податків унаслідок зростання потреб держави у фінансових ресурсах. Розвиток системи оподаткування зумовив необхідність здійснення планування податкових надходжень.

Третій етап становлення оподаткування (XIX–XX ст.) характеризується як нова епоха в його еволюції. Основні чинники: розвиток виробництва, становлення капіталізму, зростання суспільних потреб та інтересів. За цих умов податки перетворюються не просто на постійне, а на основне джерело державних доходів. З ускладненням і вдосконаленням системи податків виникає необхідність ефективного прогнозування і планування їх надходження.

Прогнозування і планування податкових надходжень здійснюється з використанням специфічних економіко-математичних методів дослідження. Можна виділити декілька груп методів:

1. Багатомірні методи статистичного аналізу.
2. Кореляційно-регресійний аналіз.
3. Статистичні методи.
4. Інші економіко-математичні методи.

Багатомірні методи статистичного аналізу об'єднують методи вивчення статистичних даних, які є значеннями багатомірних кількісних чи якісних ознак.

Робота фіскальних методів щодо планування податкових надходжень повинна розпочинатись з оцінки можливого впливу різних факторів на розміри очікуваних податкових надходжень. Для цього використовують методи елімінування (метод ланцюгових підстановок, метод абсолютних різниць, метод відносних різниць, метод скоригованого показника).

Крім того, до даної групи методів можна віднести:

“Прогнозування тенденцій” – техніка, що цілком покладається на час як єдину перемінну. Техніка тенденцій припускає, що рівень росту в майбутньому році буде таким самим, як і в останні роки. Метод тенденцій – надійний інструмент прогнозування доходів, які не занадто чутливі до економічних умов.

“Визначальні прогнози” – використовують не час, а інші фактори для складання прогнозу (зміни в населенні, споживачах, інші економічні змінні, які впливають на доходи). Наприклад, можна визначити, що середній розмір сплати фіксованого податку становить 60 грн із суб’єкта підприємницької діяльності, а також середній приріст переходу платників на сплату фіксованого податку протягом наступного року становитиме 1200, отже, можна припустити додаткове збільшення надходжень у сумі 7200 (60x1200). Визначальне прогнозування базується на використанні середніх величин.

Кореляційно-регресійний аналіз дозволяє розглянути вплив кількох змінних на доходи.

Кореляційний аналіз базується на визначенні щільності зв’язку між факторними та результативними показниками, що не перебувають у функціональній залежності. Кореляційний зв’язок імовірнісний, в основі його вивчення лежить припущення про те, що аналізовані явища та процеси підлягають певним імовірнісним закономірностям.

Щільність зв’язку між факторним (x) та результативним (y) показниками визначається за допомогою коефіцієнта кореляції:

$$r = \frac{\sum (x - \bar{x}) \cdot (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x - \bar{x})^2 \cdot \sum (y - \bar{y})^2}}$$

Чим ближче значення коефіцієнта кореляції до 1, тим зв’язок між явищами тісніший.

Регресивний аналіз найбільшою мірою підходить для економетричного прогнозування і включає 4 етапи:

- 1) визначення функціонального взаємозв’язку між визначеними джерелами доходів з однією або двома змінними;
- 2) збір фактичних даних щодо залежної змінної;
- 3) статистичну оцінку взаємозв’язку;
- 4) використання прогнозованої величини незалежної змінної для прогнозування доходів.

До групи статистичних методів відносять теорію ігор і теорію масового обслуговування.

Теорія ігор – розділ математики, який дає можливість вирішити завдання типу: “що буде, якщо...”, моделюючи ситуації, котрі виникають у результаті прийняття управлінських рішень ще до їх реалізації.

Теорія масового обслуговування – розділ теорії ймовірності, який вивчає потоки вимог на обслуговування, що надходять у систему з обмеженими пропускними властивостями. Одним із напрямів використання теорії масового обслуговування в податковій роботі може бути обґрунтування управлінських рішень при налагодженні системи обслуговування платників податків.

Інші економіко-математичні методи. Інтерполяція та апроксимація – методи вирішення широкого кола завдань статистичного оцінювання. Інтерполяція – знаходження приблизного чи точного значення величини за вже відомими окремими значеннями цієї чи іншої, зв’язаної з нею величини. Апроксимація заміна одних математичних величин іншими, зводячи завдання до вивчення більш простих і зручних величин.

Імітаційні методи дозволяють провести цілеспрямоване дослідження структури та функцій реального процесу в діалоговому режимі з використанням спеціальних імітуючих програмних продуктів і технологій.

Методи експертних оцінок ґрунтуються на використанні експертної інформації. Відомі два підходи для використання праці експертів: індивідуальні (кожен експерт дає оцінку незалежно від інших) та групові (спільна робота експертів і отримання сумарної оцінки від усієї групи спеціалістів). Методи експертних оцінок дають змогу максимально використовувати властиве спеціалістам уміння оцінювати перспективу. Однак одержані в такий спосіб прогнози носять більшою чи меншою мірою суб’єктивний характер.

Залежно від поставленої мети дослідження можна використати або один із наведених методів дослідження, або декілька в комплексі.

1. Буковинський С. А. Концептуальні підходи до формування перспективного бюджетного плану / С. А. Буковинський // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 21–30.
2. Крисоватий А.І. Податковий менеджмент : навч. посібник / А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 304 с.
3. Соколовська А. М. Податкова система України: теорія та практика становлення / А. М. Соколовська. – К. : НДФІ, 2001. – 372 с.
4. Тимченко О. М. Податковий менеджмент / О. М. Тимченко. – К. : КНЕУ, 2001. – 150 с.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Зінюк Ліліана,

II курс, економічний факультет
Науковий керівник – Івасишин О.І.,
кандидат економічних наук, доцент

Сучасна економіка визначає інтелектуальний капітал пріоритетним у розвитку економічних конкурентоспроможних систем та як основний фактор у зростанні економічної потужності нації. Питання зміни співвідношення матеріального виробництва на користь інтелектуального, що виступає у формі наукових знань, інформаційного та технологічного продукту недостатньо

розкриті вченими-економістами. Використання інтелектуальних ресурсів у процесі виробництва, зростання їх частки в загальній вартості підприємства, принципи ціноутворення та методика оцінки – усе це питання сучасної інтелектуальної економіки.

Інтелектуальний капітал, як вважає ряд учених, характеризує знання, інтелектуальний потенціал організації підприємства та має такі складові:

- людський капітал – сукупність знань, навичок, творчих здібностей;
- структурний капітал – програмні засоби ЕОМ, програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, патенти, товарні знаки;
- споживчий капітал – майбутні споживачі продукції підприємства, яке здатне задовольняти потреби клієнтів.

При цьому людський капітал поділяють на два види: *загальний (переміщуваний)* – теоретичні та універсальні знання, що мають широку сферу застосування та здобуваються в школах, ВНЗ, інших навчальних закладах, у тому числі самонавчання; *спеціальний (непереміщуваний)* – зіставляється лише з конкретною організацією: знання особливостей робочого місця, керівництва, співробітників.

Інтелектуальний капітал – це знання, які можна перетворити на прибуток та оцінити. Глибоким є дослідження сутності інтелектуального капіталу О.Бутнік-Сіверського, у роботі якого [1] “інтелектуальний капітал – це один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює, одночасно, властиву лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості. Як економічна категорія інтелектуальний капітал розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, що під час свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості”.

Глобалізація економіки висуває нові вимоги до технологій, виробництва й загострює проблеми міжнародної конкуренції, а це, у свою чергу, висуває нові вимоги до людини – її освіти, кваліфікації, знань, поліпшення її здоров’я.

Сучасна економічна наука розглядає витрати на навчання й освіту як одну з форм інвестицій. Усі персоніфіковані інвестиції в “людський капітал” у перспективі повинні бути компенсовані. Ті професії, які вимагають більш тривалої й вартісної підготовки, повинні оплачуватися вище. Компонентами освіти є професійні знання, інтелект, освіченість, дисциплінованість та інтелігентність.

Від інвестицій у “людський капітал” виграють і ті, хто отримує роботу, і роботодавці за рахунок підвищення кваліфікації й продуктивності праці. Теорія ефективної зарплати наголошує на тому, що підвищення заробітної плати само по собі сприяє отриманню позитивного результату: зменшується плинність кадрів, створюється економія на етапі підготовки робочої сили, стимулюється продуктивність праці, стає зайвим складний внутрішньофірмовий контроль.

Зростаюче значення інтелектуального капіталу стає зрозумілим не тільки для керівників окремих компаній і організацій, але і для політиків багатьох країн світу. Це привертає все більшу увагу до тих індикаторів, які можуть так чи інакше оцінювати тенденції в розвитку інтелектуального капіталу країн і

регіонів. Ці оцінки сприяють виявленню перспектив майбутнього економічного зростання і соціально-економічного розвитку. Оцінка інтелектуального капіталу в національних і регіональних масштабах дозволяє здійснити моніторинг, а також управління чинниками, що визначають соціально-економічний розвиток у сучасному світі.

Перехід до нового суспільства, в якому інтелектуальний капітал стає провідним чинником суспільного виробництва, знаменує одночасно перехід до нової структури вартості того, що ми споживаємо. По суті, зміни не стільки на макрорівні, скільки на мікрорівні визначають істотні зрушення в економічних характеристиках сучасного суспільства. Це виражається, зокрема, в тому, що змінюється структура вартості всіх матеріальних продуктів. Для багатьох видів продукції велика частина вартості створюється на стадії не стільки матеріального виробництва, скільки маркетингу, збуту, а також у процесі планування, транспортування, продажу та обслуговування. Джерелами нової доданої вартості значною мірою виступають сьогодні дизайн, контроль якості, маркетинг і обслуговування.

В Україні, на жаль, проблема покращання якості життя має системний характер та потребує зміни парадигми стратегічного планування розвитку людського капіталу, значних фінансових та часових затрат. Саме тому необхідно розглядати у стратегічних програмних документах соціально-економічного розвитку категорію якості життя як визначальний чинник покращення людського капіталу, стимулювання ділової активності, залучення вітчизняних і зарубіжних капіталів у продуктивний сектор економіки.

Питання структури інтелектуального капіталу є дискусійним і мало висвітленим в економічній літературі. Як зазначалось раніше, частіше виділяють людський, структурний та споживчий капітали.

Теоретико-методологічні основи формування інтелектуального капіталу досліджувалися в дисертаційних роботах Н.С.Маркової, О.В.Бервено, О.О.Стрижак.

Сучасна інноваційна економіка розглядає використання інтелектуального капіталу в процесі виробництва, зростання його частки в загальній вартості підприємства.

Людський інтелектуальний капітал визначається такими аспектами, як знання, освіта, кваліфікація, уміння, навички, здібності, моральні цінності, культура праці, ставлення до роботи та до клієнтів [2].

Сьогодні інтелектуальний капітал виступає головним ресурсом сучасних підприємств, від якого залежить подальший їх розвиток та продуктивність.

Інтелектуальний капітал дає змогу економити техніку, заощаджувати кошти і матеріальні засоби, вивільняє фінанси, підвищує життєздатність учасників економічного процесу, а також сприяє зростанню прибутковості економічної діяльності. Уміння користуватись інтелектуальними фондами перетворюється на першочергове завдання бізнесу.

Успіх підприємства залежить не лише від технічного обладнання та коштів, укладених у розвиток бізнесу, але і від освіченості працівників, їх вміння використати свої знання, починаючи з керівної ланки підприємства закін-

чуючи виконавчою. Від вірності прийняття рішень керівником, від вміння його організувати та вміння керувати процесами залежить подальша організація трудової діяльності колективу, застосування їхніх знань та навиків у виконанні роботи.

Отже, інтелектуальний капітал дає змогу створювати цінності та забезпечує конкурентоспроможність як окремим підприємствам, так і суспільству загалом, іншими словами, це сума знань, досвід, професійна підготовка та інтуїція всіх працівників підприємства, установи чи держави. До цього слід додати напрацьовані людські зв'язки, інформацію у вигляді баз даних, інтелектуальну власність, комп'ютерну мережу, що миттєво опрацьовує й передає інформацію всім працівникам відповідної структури, завдяки чому вдається швидко й адекватно реагувати на зміни ринкового середовища, що дозволяє формувати інноваційну економіку.

1. Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект / О. Б. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – № 1. – С. 16–27.
2. Агарков О. Інтелектуальний капітал державного управління України: структура і перспективи розвитку / О. Агарков // Грані. – 2004. – № 2. – С. 106–112.
3. Богиня Д. П. Основи економіки праці : навч. посібн. / Д. П. Богиня. – К. : Академія, 2000. – С. 94–115.
4. Грішнова О. А. Економіка праці і соціально-трудові відносини : навч. посібн. / О. А. Грішнова. – К. : Центр, 2000. – С. 208–242.
5. Біляцький С. Інтелектуалізація суспільної праці / С. Біляцький // Україна : аспекти праці. – 2006. – № 2. – С. 34–47.
6. Маркова Н. Дослідження тенденцій формування інтелектуальних складових людського капіталу / Н. Маркова // Україна : аспекти праці. – 2005. – № 3. – С. 45–49.

ЕКОНОМІЧНА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ ГРИБІВ

Куцела Оксана,
ІІІ курс (11 клас), ФТЛ при ІФНТУНГ
Науковий керівник – Голубчак І.В.,
учитель фізики

У зв'язку з економічною кризою, коли платоспроможність більшості населення бажав бути кращою, а вартість м'яса, не останнього продукту в харчуванні людей, надзвичайно висока, хоча якість, зокрема закордонного, часто є незадовільною, всяка реальна пропозиція замінити його на недорогий і, насамперед, якісний продукт є актуальною та заслуговує на увагу.

Як заміник м'яса пропонується використати гриби, які за своїми харчовими цінностями практично нічим не поступаються йому, а перетравлюються організмом людини набагато краще. Окрім того, промислове вирощування грибів сьогодні дає досить непоганий прибуток. Без особливих затрат цим видом заробітку може займатись кожен пересічний громадянин. Вирощування грибів – справа економічно вигідна й легкодоступна. Чому?

По-перше, гриби – найбільш врожайна сільськогосподарська культура (врожайність шампінйонів досягає 200 кг/м² у рік).

По-друге, для культивування грибів використовуються субстрати, мало придатні для інших цілей.

По-третє, технологія вирощування грибів є екологічно чистою, її можна повністю механізувати.

По-четверте, вирощування грибів є безвідходним виробництвом (субстрати після збору грибів можна використовувати як вітамінну добавку до корму тваринам або як відмінне органічне добриво).

По-п'яте, культивування грибів приносить досить значний прибуток і є високо rentабельним.

А ще гриби мають ряд інших властивостей. Вони є одним із джерел білків, містять усі незамінні для харчування людини амінокислоти, ненасичені жирні кислоти, найважливіші макро- та мікроелементи. Деякі їстівні гриби є джерелом антибіотиків, а також можуть виступати в ролі сорбенту.

Собівартість вирощування глив

Упаковка зернового міцелію масою 1,5 кг, що продається за ціною 12 грн/упак. досить легко дозволяє отримати 10 кг глив. На нашому ринку глив немає, а продаються привізні шампінйони за ціною 26 грн/кг. За якісними показниками гливи не поступаються шампінйонам ціна глив становитиме 26 грн/кг (попередня ціна шампінйонів – 15 грн/кг). Експериментально визначено, що під час стереалізації січки затрати газу становили 3 м³ за вже новою ціною газу ($C_{\text{газу}}$) = 0,732 грн/м³, а також для вирощування грибів потрібно ще 3 поліетиленові мішки за ціною ($C_{\text{міш}}$) = 1,5 грн/міш.

Ураховуючи вищеванедане, затрати (З) на вирощування 10 кг грибів становитимуть:

$$З = V_{\text{міш}} + V_{\text{газу}} + V_{\text{міц}} = 12 + 2,196 + 4,5 = 18,696 \approx 18,7 \text{ грн,}$$

де $V_{\text{міц}}$, $V_{\text{газу}}$, $V_{\text{міц}}$ – відповідно вартості мішків, газу, міцелію.

Нехай непередбачувані затрати ще становитимуть $ІІЗ = 18,7$ грн, а затрати після вирощування 1 кг глив, тобто собівартість 1 кг глив, становитимуть $C_{1\text{кг}} = 3,74$ грн.

За теперішніх цін собівартість залишається досить низькою, а рентабельність вирощування глив висока. Отже, можна вважати, що гливи вирощувати вигідно.

$$P = \Pi_{1\text{кг}} / C_{1\text{кг}}, \text{ де } \Pi - \text{прибуток від вирощування 1 кг глив.}$$

$$\Pi = C_{1\text{кг}} \cdot C_{1\text{кг}} = 26 \text{ грн} - 3,74 \text{ грн} = 22,26 \text{ грн.}$$

$$\text{Тоді } P = (22,26 / 3,74) * 100\% = 595\%.$$

Наведені нескладні обчислення дають можливість дійти висновку, що стара ціна 1 кг шампінйонів $C_c = 15$ грн/кг була досить високою для більшості населення, а нова ціна $C_n = 26$ грн/кг – недоступна.

Той, хто тепер продас на ринку гриби, кладе собі в кишеню надприбутки. Нехай навіть 20% прибутку йде на оплату ПДВ, фактична рентабельність залишається досить високою:

$$p_f = 0,8 * P / C * 100\% = 476\%.$$

Гриби також вигідно вирощувати для продажу (свіжі або засолені) комерційним структурам.

Доцільність вирощування глив для сім'ї

Відомо, що для однієї людини щодня потрібно як мінімум 400 г м'яса. Отже, сім'я з чотирьох чоловік повинна споживати не менше як 12 кг м'яса на місяць. Ураховуючи ціну м'яса – 45 грн/кг – задоволення даної потреби сім'ї обійдеться в 540 грн.

Коли б замість м'яса сім'я споживала гриби, заощадження сімейного бюджету становили б: $540 - 12 \cdot 45 = 517,56$ грн, що не так уже й мало!

Отже, культивування грибів – справа не тільки економічно вигідна, а й необхідна. Виробники отримують надприбутки, а споживачі – заощадження.

1. Морозов А. И. Разведение перспективных видов грибов / А. И. Морозов. – Д. : Сталкер, 2003. – 78 с.
2. Морозов А. И. Промышленное производство вешенки / А. И. Морозов. – Д. : Сталкер, 2004. – 110 с.
3. Выращивание грибов в домашних условиях / А. И. Морозов. – Д. : Донеччина, 2000. – 190 с.
4. Огородник. – К. : [б. и.], 2000. – 30 с.
5. Бабушкина грядка. – К. : [б. и.], 2007. – 30 с.
6. Зерова М. Я. Грибы / М. Я. Зерова, Ю. Я. Злін, С. М. Коз'яков. – К. : Урожай, 1979. – 228 с.
7. 500 лучших рецептов домашнего консервирования. – С. Пб. : [б. и.], 1999. – 220 с.

ПРАВОНАВСТВО

ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ: ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Шевчук Любов,
III курс, Юридичний інститут
Науковий керівник – Козич І.В.,
старший викладач

Законодавство, судово-слідча практика і теорія кримінального права не відзначаються стабільністю та єдиним розумінням даного інституту. Діяння причетних осіб завдають значну шкоду суспільним відносинам у сфері здійснення правосуддя, перешкоджаючи попередженню, розкриттю і розслідуванню злочину. Сьогодні спостерігається певна недооцінка поведінки причетних осіб, яка знаходить своє місце в позиції законодавця і науки. Тому необхідно запропонувати нове бачення щодо проблеми причетності як у науці, так і в законі.

Багато вчених давали свої визначення причетності. Берестовой визначав дане явище як діяльність особи, пов'язану із вчиненням іншою особою злочину, але яка не сприяла вчиненню даного злочину і не перебувала із суб'єктом вчинення злочину у причинному зв'язку [4, с.531]. Піонтковський надавав інше визначення: злочинна діяльність, пов'язана із вчиненням злочину, але така, що не сприяла його вчиненню. Існували й інші спроби визначення даного поняття [3, с.328]. І саме всі ці визначення призвели до можливості встановлення ознак даного явища.

Зберігає своє кримінально-правове значення причетність не тільки до злочинів, але й до суспільно небезпечних діянь, здійснених неосудним або особою, яка не досягла віку кримінальної відповідальності.

Виходячи із вищесказаного, ми пропонуємо таке визначення причетності:

Причетність до злочину – це умисне необіцяне заздалегідь діяння, яке не перебуває в причинному зв'язку до вчиненого іншою особою злочину і не сприяє його вчиненню, але можливе лише за наявності й стосовно останнього.

Саме поняття причетності не закріплене в КК України, це є більш наукова категорія, проте, виходячи зі ст. 27 можна говорити про той факт, що окремі статті КК України все-таки регулюють питання окремих форм причетності [1].

На підставі положень частин 6 і 7 ст. 27 КК [1], з урахуванням теорії і сформованої практики, виділяються такі види причетності до злочину:

- заздалегідь не обіцяне (тобто не обіцяне до закінчення (завершення) злочину) приховування злочину – переховування злочину, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину;
- заздалегідь не обіцяне придбання чи збут предметів, здобутих злочинним шляхом;
- заздалегідь не обіцяне потурання злочину;

• заздалегідь обіцяне (тобто обіцяне до закінчення злочину) недонесення про злочин.

Причому перші три види причетності є самостійними злочинами і тому тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Що ж стосується недонесення, то воно законом узагалі злочином не вважається.

Особливу увагу приділяємо заздалегідь не обіцяному приховуванню злочину – переховуванню злочину, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину. Воно регулюється ст. 396 КК України [1]. Переховування злочинця (як виконавця, так й інших співучасників злочину) – це надання таким особам сховища або засобів пересування для того, щоб вони змогли уникнути переслідування; забезпечення чужими чи підробленими документами щодо їх особи або щодо місця їх перебування під час вчинення злочину (для створення алібі). Це може бути й зміна зовнішності злочинця тощо.

Існує ще одне дискусійне питання. У ч. 6 ст. 27 зазначається, що об'єктами приховування виступають: злочинець, знаряддя вчинення злочину, засоби вчинення злочину, сліди злочину, предмети, здобуті злочинним шляхом [1].

А як у даному випадку бути із потерпілим? Потерпілого потрібно визначити як предмет, оскільки його можуть переховувати з мотивів приховання слідів злочину. І в даному випадку ми говоримо не про такий об'єкт, як сліди злочину, а виключно про потерпілого, щодо якого вчиняють злочинні діяння із протиправних мотивів і мети. У п. 9 ч. 2 ст. 115 уже наявна відповідальність за дане: умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення. Ми пропонуємо проаналізувати це діяння в інших нормах і внести такі зміни до законодавства:

1. Ст. 146 КК України “Незаконне позбавлення волі або викрадення людини” доцільно доповнити ч. 4 – “діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені стосовно потерпілого від злочину з метою приховання злочину”.

2. До ст. 314 “Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів” доповнити ч. 4 – “Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені щодо потерпілого з метою приховання слідів злочину, вчиненого іншою особою”.

Наступний підвид причетності передбачено у ст. 108 КК України [1].

Придбання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом, – це активна діяльність особи, що виявляється в купівлі або іншій сплатній передачі майна, здобутого злочинним шляхом, або зберіганні такого майна. Мова йде лише про дії, заздалегідь не обіцяні. Якщо такі дії були заздалегідь обіцяні, то вони утворюють, згідно із ч. 5 ст. 27 КК України, пособництво [1]. Придбання і збут, що не були заздалегідь обіцяні до закінчення злочину, тягнуть за собою відповідальність за самостійний злочин за ст. 198 КК України – як вид причетності до злочину (ч. 4 ст. 27 КК України) [1].

Другою формою причетності виступає недонесення про злочин.

Ч. 7 ст. 27 КК України – не є співучастю обіцяне до закінчення вчинення злочину неповідомлення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинюваний злочин. Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише

у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого злочину. В українському законодавстві дане діяння не є криміналізованим.

Останньою формою є потурання. Потурання виражається в тому, що особа, яка зобов'язана була й могла перешкодити вчиненню злочину, такому злочину не перешкоджає: злочин відбувається. Наприклад, працівник міліції, знаючи про злочин, що готується, його не припиняє, хоча зобов'язаний це зробити, а тому злочин вчиняється.

Виходячи із вищезазначеного, пропонуємо внести такі доповнення і зміни до КК України: у ст. 27 видалити ч. 6 таким чином, що ч. 7 стає ч. 6 і доповнити КК України ст. 27.

Причетність до злочину

1. Не утворює співучасті причетність до злочину, тобто умисне заздалегідь необіцяне діяння, яке не перебуває в причинному зв'язку до вчиненого іншою особою злочину і не сприяє його вчиненню, але можливе лише за наявності й стосовно останнього.

2. Причетність виражається в приховуванні і потуранні.

3. Приховування – необіцяне заздалегідь переховування особою (приховувачем) злочинця, потерпілого, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів.

4. Потурання – неперешкодження особою (потурачем) вчиненню злочину, якому вона мала обов'язок і можливість перешкодити шляхом вчинення фізичних та інтелектуальних дій.

5. Особи, які вчинили ці діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених Особливою частиною КК України.

Отже, розглянувши поняття причетності та його застосування в національному законодавстві, нами було запропоновано внести зміни до ст. 27 та ст. 396, внести доповнення шляхом введення ст. 27' та введення ч. 4 у ст. 146 та ст. 314.

1. Кримінальний кодекс України // БД “НАУ-Експерт”.
2. Уголовный кодекс РФ // Серия “Уголовное законодательство стран мира”. – М.: [б. и.], 2004.
3. Пионтковский А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву / А. А. Пионтковский. – [Б. г.; б. и.] – С. 591.
4. Энциклопедия уголовного права: в 32 т. – С. 116. : Из-во Санкт-Петербургского ун-та. – 2007. – Т. 6

ОЧНА СТАВКА: ЇЇ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Албу Андрій,
ІІІ курс, Юридичний інститут
Науковий керівник – Загурський О.Б.,
кандидат юридичних наук, доцент

Очна ставка є слідчою дією, яка відома науці кримінального процесу досить давно. Ще за часів Київської Русі в першому писаному законі того часу – Руській Правді – вона згадується як зведення. У сучасному кримінальному судочинстві очна ставка відома як ефективний спосіб перевірки й одержання нових доказів.

Дана тема є досить актуальною на сьогоднішній день, адже з розвитком криміногенного середовища науково-технічним прогресом спостерігається поширення нових складів злочинів, зокрема у сфері комп'ютерної техніки. Тому слідчий не в змозі зібрати всі необхідні докази для повного, ефективного та всебічного розгляду тієї чи іншої справи, а за допомогою саме цієї слідчої дії він отримує достовірні та перевірені факти шляхом одночасного допиту двох раніше допитаних осіб. Дана проблема досліджувалася такими науковцями та вченими, як: з процесуальної сторони – В.В.Король, М.М.Михеєнко, В.Т.Нор, В.П.Шибіко, Є.Г.Коваленко, В.Т.Маляренко, В.Г.Гончаренко; із психологічної – В.О.Коновалова, В.Ю.Шепітько, В.Г.Андросюк, Л.І.Казміренко, Я.Ю.Кондратьєв, Д.О.Александров, Л.Е.Орбан-Лембрик, В.В.Кошинець та інші.

Мета доповіді полягає в удосконаленні очної ставки як важливої слідчої дії, виявленні проблем у ході її проведення та шляхів їх подолання.

Згідно зі ст. 172 КПК України, слідчий має право провести очну ставку між двома раніше допитаними особами, в показаннях яких є істотні суперечності. Більшість вчених і науковців підтримують цю думку, проте формулюють визначення очної ставки по-різному. Зокрема, В.В.Король говорить, що очна ставка – це самостійна слідча дія, у процесі якої шляхом одночасного допиту двох раніше допитаних осіб вживаються заходи до усунення суперечностей в їх показаннях, з метою отримання достовірних даних у справі. Такий авторський колектив, як М.М.Михеєнко, В.Т.Нор, В.П.Шибіко, а також Є.Г.Коваленко та В.Т.Маляренко визначають, що очна ставка – це слідча дія, яка являє собою одночасний допит двох раніше допитаних осіб, у показаннях яких є істотні суперечності. У науково-практичному коментарі за редакцією В.Т.Маляренка та В.Г.Гончаренка поняття очної ставки розкривається більш точно. На їхню думку, очна ставка являє собою одночасний допит двох осіб, кожна з яких раніше була допитана і в показаннях яких є істотні протиріччя. Згідно зі ст. 162 КПК СРСР, очна ставка – слідча дія, під час якої відбувається одночасний допит двох раніше допитуваних осіб за наявності в їх показах істотних протиріч. На нашу думку, очна ставка – це самостійна слідча дія, яка полягає в одночасному допиті двох раніше допитаних осіб, у показаннях яких є істотні суперечності.

Із процесуальної сторони, першочерговою проблемою є фіксування ходу проведення очної ставки. Протокол не може повною мірою забезпечити відображення тієї обстановки, яка існувала під час даної слідчої дії, тому що не враховує психологічні особливості та емоційний стан її учасників. Саме за допомогою таких нюансів слідчий може викрити неправдиве алібі, обмову чи самообмову. А в протоколі міститься лише конкретика, тобто питання – відповідь. Також важливою проблемою є суб'єктивний фактор слідчого. Саме слідчий є центральною фігурою, яка відіграє важливу роль у ході проведення даної слідчої дії. Він повинен стежити за тим, щоб очна ставка не вийшла з-під його контролю, адже це у свою чергу може спричинити найрізноманітніші наслідки, як відмову в дачі показань, так і те, що підозрюваний, обвинувачений може зрозуміти хід слідства, і від цього в майбутньому буде залежати розкриття справи. Тому саме досвід цієї особи може вплинути на хід усієї слідчої дії.

Із психологічної сторони, однією з основних проблем є неврахування психологічних особливостей кожного учасника даної слідчої дії, а також емоційних станів, в яких вони перебувають. Психологічний стан потерпілого може визначитися “обвинувальним” ухилом, перебільшенням шкоди і вини обвинуваченої особи. Його почуття можуть бути пов'язані з депресією, соромом, образою. Психологічна характеристика свідка, як особистості, включає інтелектуальні, вольові, моральні та інші якості. Свідки можуть характеризуватися повідомленням неправдивих відомостей із різних мотивів. Важливе місце в поведінковому плані особи підозрюваного, обвинуваченого, підсудного має минулий соціальний досвід, перебування в слідчому ізоляторі, наявність судимостей. Його поведінка пов'язана з позицією, що була обрана ним перед початком слідчої дії. Слідчий, як центральна фігура, зазнає інформаційно-психологічного впливу цих осіб, за допомогою якого здійснюються спроби керувати його поведінкою в бажаному напрямі. Уся складність поведінки самого слідчого полягає в тому, що тактика його впливу регламентується процесуально. Психологічно впливаючи на учасників, він спрямовує свій вплив на перебудову конфлікту між учасниками, тобто він прагне створити певне співробітництво. Для досягнення цієї мети він застосовує різні засоби впливу, зокрема переконання, навіювання. Також однією з головних психологічних проблем є проблема інтелектуальної активності слідчого. Саме до інтелектуальної активності слідчого висуваються підвищені вимоги, зокрема до такого її різновиду, як рефлексивне мислення. Рефлексивне мислення – це здатність однієї людини відображати у своїй свідомості міркування іншої, розуміти, про що вона думає. Але при цьому не можна забувати, що рефлексивним мисленням володіють й інші учасники.

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна сказати, що очна ставка є важливою слідчою дією, значення якої не можна перебільшити. Вона є могутнім психологічним засобом, але її призначення є правом, а не обов'язком слідчого, тобто вона є факультативною. У ході очної ставки з'ясовується правдивість раніше отриманих показань, усуваються істотні суперечності. На нашу думку, для подолання вищезазначених проблем потрібно:

- для повного й ефективного фіксування очної ставки потрібно призначити обов'язкове використання при проведенні даної слідчої дії звукозапису, відеозапису та кінозйомки. Це дасть можливість зафіксувати не тільки вислови всіх учасників, а також психологічні стани, в яких вони перебувають;

- проводити дану слідчу дію застосування. Тому що саме від цієї особи залежить хід проведення очної ставки. Саме кваліфікований слідчий, знавець тактичних прийомів і психологічних особливостей може забезпечити кращу ефективність цієї процедури;

- під час проведення очної ставки слідчий повинен виступати не лише спеціалістом у галузі кримінального права і процесу, але й психології, тому що врахування психологічних особливостей та емоційних станів кожного з учасників є основою для ефективного завершення даної слідчої дії і в подальшому повного, всебічного й ефективного розкриття злочину;

- особа слідчого повинна володіти розвиненим рефлексивним та логічним мисленням, адже саме слідчий, який володіє неординарним мисленням, який може передбачити поведінку учасників процесу чи хід проведення слідчої дії, забезпечить найкращий ефект у зборі доказів і загалом у розкритті кримінально-караного діяння.

Саме за допомогою вирішення цих проблем слідчий може зрозуміти позицію кожного її учасника і таким чином продумати розвиток подій на хід уперед, що в майбутньому може забезпечити розкриття справи, покарання винних і виправдання невинних.

1. Король В. В. Кримінальний процес України (Особлива частина) : навч. посібник / В. В. Король. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2007. – 596 с.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Юридична психологія : курс лекцій / Л. Е. Орбан-Лембрик, В. В. Кошинець. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2005. – 316 с.
3. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України: підручник / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
4. Коновалова В. О. Юридична психологія: Академічний курс : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2004. – 424 с.
5. Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності : навч. посібник / В. Ю. Шепітько. – Х. : Право, 2006. – 160 с.
6. Кримінально-процесуальний Кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Т. Малярєнка, В. Г. Гончарєнка. – Вид. третє, перероблене та доповнене. – К. : Юристконсульт, КНТ, 2006. – 890 с.

ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Поляниця Ірина,
V курс, Юридичний інститут
Науковий керівник – Багай Н.О.,
кандидат юридичних наук, доцент

У структурі земельного фонду особливе значення мають землі, які пов'язані зі сферою сільськогосподарського виробництва. До земель сільськогосподарського призначення належать усі землі, основним цільовим призначенням яких є їх використання в сільському господарстві.

Земельний кодекс України не дає загального визначення земель як об'єкта правового регулювання. Водночас він визначає, що завданням земельного законодавства є регулювання земельних відносин із метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель. На думку М.В.Шульги, землю необхідно розглядати як "найважливішу складову частину навколишнього природного середовища, що є частиною поверхні земної кори, яка є просторовою основою ландшафту, розташовану над надрами, що використовується як засіб виробництва в сільському і лісовому господарстві або як місце розташування різноманітних об'єктів" [1, с.95].

Земля сільськогосподарського призначення не випадково належить перше місце серед інших земель у складі земельного фонду України. На відміну від інших категорій земель, які використовуються головним чином як просторово-операційний базис, ці землі є основним засобом виробництва продуктів харчування, кормів для тварин і сировини для різних галузей промисловості. Для них встановлено особливий правовий режим, що характеризується таким використанням земель, за якого забезпечується їх охорона, недопущення виведення із сільськогосподарського обігу, підвищення родючості ґрунтів.

Відповідно до ст. 22 Земельного кодексу України, землями сільськогосподарського призначення є землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для таких цілей [2]. Виходячи із цього, можна визначити дві основні правові ознаки земель сільськогосподарського призначення – надання земель для потреб сільського господарства, а також використання у сфері сільськогосподарського виробництва. Проте, на думку вчених, такі ознаки земель не відображають їхньої головної природної сутності та не впливають із природних властивостей цієї категорії земель [3, с.11].

У зв'язку із цим справедливо зазначає Н.І.Титова, що найбільш правильним слід вважати термін "сільськогосподарські землі", який широко використовується у більшості країн світу, а не "землі сільськогосподарського призначення" [3, с.11]. При цьому вченою запропоновано поняття сільськогосподарських земель як найбільш суспільно цінної категорії земель, що за

природними властивостями ґрунтів (родючістю) здатні бути основним засобом для вирощування сільськогосподарських культур (зерна, овочів, тощо) за умов їхнього раціонального використання, а також для ведення тваринництва та інших сільськогосподарських галузей [3, с.11].

Землі в сільськогосподарському виробництві є незамінним засобом виробництва завдяки своїм особливостям, серед яких найчастіше вирізняються: обмеженість (незмінність кількості), неперемішуваність, невідтворюваність, незнищуваність, практична невичерпність їх продуктивної сили. Однією з головних характеристик земель сільськогосподарського призначення є родючість. Значну частину земної поверхні займає ґрунт – природне утворення, що формується внаслідок перетворення поверхневих шарів та атмосфери під впливом води, повітря й живих організмів; має родючість.

Аналіз правового поняття земель сільськогосподарського призначення включає характеристику їх юридичної структури або складу. Традиційно прийнято вважати, що в сільському господарстві земля функціонує як територіальна умова та як основний засіб виробництва. З огляду на це землі сільськогосподарського призначення згідно з юридично ustalеними способами їх використання поділяються на два головних види. По-перше, це сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелogi), які відповідно до природних властивостей, розташування і господарських потреб використовуються для посівів сільськогосподарських культур і є засобом виробництва в рослинництві. По-друге, це несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім віднесених до земель лісового фонду, землі під господарськими будівлями й дворами, землі тимчасової консервації тощо), які є тільки територіальним базисом і потрібні для організації сільськогосподарського виробництва та пов'язаних із ним видів діяльності.

ЗК України вживає терміни “земля” і “земельна ділянка”, хоча визначення дає лише останнього. Це пояснюється тим, що об'єктом правовідносин із використання земель завжди є індивідуально визначена земельна ділянка, тобто частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами (ст. 79 ЗК) [2]. Специфічними ознаками земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які характеризують їх як об'єкт земельних відносин, є: обмеженість площі, локалізованість за місцем розташування; вони є нерухомим об'єктом та основним засобом виробництва в сільському господарстві.

Використання земель повинно здійснюватися з дотриманням особливих законодавчих вимог, які враховують природні якості землі як об'єкта господарювання, а обіг земельних ділянок повинен правильно поєднуватися з природними законами функціонування землі як об'єкта довкілля. Тому необхідно законодавчо закріпити поняття земель, враховуючи його природні, політичні, господарські, культурні, естетичні та інші функції.

Справедливо зазначає В.В.Носік, що “назріла потреба по-новому оцінити юридичну природу і значення поділу землі на категорії за цільовим призначенням з огляду на ті функції, що виконує земля в природі і суспільстві”

[4, с.172]. У зв'язку із цим ми підтримуємо позицію автора щодо необхідності законодавчого закріплення поділу земель на такі, що є придатними для сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва, і несільськогосподарські землі [4, с.172]. Особливо важливим напрямом вдосконалення правового режиму земель сільськогосподарського призначення є, на нашу думку, чітке законодавче закріплення поняття цієї категорії земель з урахуванням усіх юридичних ознак та об'єктивних природних характеристик.

Землі сільськогосподарського призначення є основою економічного розвитку держави, матеріального добробуту народу. За умов кризового стану суспільства, значення цих земель непомірно зростає: збільшується потреба їх раціонального використання та екологічно спрямованого посиленого захисту. Усе це є завданням земельного та екологічного законодавства.

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – С. 92.
2. Шульга М. В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях / М. В. Шульга. – Харьков : Консум, 1998. – 224 с.
3. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України : науково-навчальний посібник / [Титова Н. І., Пезняк В. С., Гуревський В. К. та ін.] ; за ред. доктора юрид. наук, проф. Н. І. Титової. – Львів : ПАІС, 2005. – 368 с.
4. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу : монографія / В. В. Носік. – [Б. м.] : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.

ВИКОНАВЧА ВЛАДА В УКРАЇНІ

Михайленко Оксана,
II курс, Юридичний інститут
Науковий керівник – Ославський М.І.,
кандидат юридичних наук, доцент

Виконавча влада в Україні, як і взагалі в інших державах, є найбільш розгалуженою, складається зі значної кількості державних органів та службовців, тому, на нашу думку, на сьогодні існує ряд проблем, пов'язаних із правовим статусом її органів. Однією з них є велика різноманітність нормативно-правових актів, положення яких часто не узгоджуються між собою. Сотні або навіть тисячі з них приймаються щорічно. У зв'язку із цим періодично виникає необхідність систематизації документів, що регулюють діяльність державних органів у різних сферах життєдіяльності.

Актуальність указаних проблем підтверджують положення Концепції адміністративної реформи в Україні, де поруч з іншими завданнями провідне місце відводиться таким, як:

- формування ефективної організації виконавчої влади як на центральному, так і на місцевому рівнях управління;
- формування сучасної системи місцевого самоврядування;
- запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади і

місцевого самоврядування як діяльності щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних та громадських послуг.

Саме через наявність даних проблем ця тема і шляхи вирішення її завдань є актуальними в наш час.

Основні завдання, які постають при вивченні цієї теми і які ми намагалися детально дослідити, це:

- визначити суть виконавчої влади;
- вивчити місце виконавчої влади в системі гілок державної влади та їх взаємовплив;
- визначити поняття органів виконавчої влади України;
- здійснити аналіз норм чинного законодавства України, що регулюють діяльність органів виконавчої влади;
- розглянути структуру виконавчої вертикалі влади;
- висвітлити порядок формування органів виконавчої влади;
- окреслити та розмежувати компетенцію вищого, центральних та місцевих органів виконавчої влади.

У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що виконавча влада є самостійною гілкою єдиної державної влади в Україні – атрибутом державно-владного механізму, побудованого на засадах поділу влади, і здійснюється поряд із законодавчою і судовою, тісно з ними взаємодіючи.

Виконавча влада має державно-правову природу, наділена владними повноваженнями, що проявляється в її можливостях впливати на поведінку і діяльність людей, їх об'єднань, прав і можливостях підкоряти собі волю інших.

Органи виконавчої влади є державними органами, і разом з органами законодавчої та судової влади складають єдиний державний апарат. Тому органам виконавчої влади притаманні як усі найважливіші ознаки державних органів, так і специфічні риси, зумовлені завданнями та особливим характером державного управління: об'єм компетенції; порядок формування; організаційні і правові форми діяльності тощо.

Співвідношення виконавчої влади та інших гілок влади ґрунтуються на таких засадах: Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади – шляхом прийняття законів визначає та встановлює всі ключові питання суспільного життя та державного управління в найважливіших сферах: економіці, соціальному забезпеченні, культурі та ін. Нормативні та індивідуально-конкретні рішення, а також дії Кабінету Міністрів України мають базуватись на виконанні й дотриманні Конституції і законів України.

Верховна Рада України має визначальний вплив на формування уряду. Із прийняттям закону України від 8 грудня 2004 року “Про внесення змін до Конституції України” основна роль в обранні Прем'єр-міністра України належить саме парламенту та коаліції, утвореної ним. Можна говорити про те, що Верховна Рада України здійснює активну кадрову політику щодо членів уряду. Закон України “Про Кабінет Міністрів України” від 04.02.2009 р. не є довершеним, оскільки немає чіткого розмежування повноважень між Президентом України та Кабінетом Міністрів України, а саме в зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній сферах. Також я не погоджуюсь із тим, що Верховна

Рада України без погодження з Прем'єр-міністром може звільнити будь-якого члена КМУ, окрім міністра закордонних справ і міністра оборони, оскільки їх призначення і звільнення відносяться до повноважень Президента України.

Судова система України призначена для вирішення всіх спірних питань, що виникають у правовому полі держави. Конституційний суд України в змозі скасувати дію акта Кабінету міністрів України чи іншого підзаконного акта органу виконавчої влади з мотивів його невідповідності Конституції та законам України. Кодексом адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року визначено порядок розгляду компетенційних спорів органів виконавчої влади між собою, а також порядок оскарження зацікавленими громадянами та юридичними особами рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Засади співвідношення виконавчої влади та Президента України знаходяться в динамічному розвитку й останнім часом зазнали значних змін. Статус глави держави щодо виконавчої влади істотно змінився із прийняттям Закону України від 8 грудня 2004 року “Про внесення змін до Конституції України”.

Слід наголосити на тому, що у світовій практиці поширеним є визнання Президента держави одночасно главою держави та главою виконавчої гілки влади. Дана позиція не була сприйнята в нашій державі. Президент України є главою держави і не відноситься до жодної гілки влади, а за статусом покликаний збалансувати діяльність усієї системи державних органів.

За Конституцією України Президент України має ряд функціональних та кадрових повноважень щодо виконавчої гілки влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом у межах, передбачених Конституцією (ч. 2 ст. 113 Конституції України).

У системі органів виконавчої влади прийнято виділяти структурні ланки трьох організаційно-правових рівнів: вищий рівень – Кабінет Міністрів України (у функціональній взаємодії з Президентом України); центральний рівень – міністерства, державні комітети, інші центральні органи зі спеціальним статусом; місцевий, або територіальний рівень – Рада Міністрів АРК, обласні, районні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації.

Статус Кабінету Міністрів України, окрім Конституції, визначений Законом України “Про Кабінет Міністрів України” від 21 грудня 2006 року (внесеними змінами і доповненнями від 04.02.2009 р). Основні повноваження здійснюються ним у всіх основних сферах державного життя: у сфері економіки та фінансів; у сферах соціальної політики, охорони здоров'я, освіти, науки, культури, спорту, туризму, охорони навколишнього природного середовища та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; у сферах правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Тому, дослідивши всі правові аспекти виконавчої влади в Україні, я пропоную такі пропозиції щодо подальшого реформування системи ЦОВВ:

1. За результатами функціонального обстеження, аналізу й узагальнення його результатів та на підставі класифікації видів діяльності систематизувати й типізувати функції, скоригувати кількість та перелік міністерств, інших органів виконавчої влади центрального рівня та закріпити це в спеціальному законі.

2. Надати міністерствам реальні можливості спрямовувати, координувати

й контролювати діяльність усіх інших органів виконавчої влади центрального рівня, насамперед, передавши міністрам від віце-прем'єр-міністрів відповідні керівні повноваження щодо конкретних органів.

3. Зменшити кількість типів органів виконавчої влади до трьох, а саме, міністерства, державні комітети та урядові органи державного управління, перетворивши останні на самостійні органи (не в складі ЦОБВ) та закріпивши за ними функції оперативного вирішення невідкладних конкретних проблем, окремі функції державного управління або надання управлінських послуг у певних секторах діяльності.

4. Виходячи з актуальності й складності, масштабності й багатоаспектності проблем євроінтеграції, для їх вирішення в Україні створити міністерство європейської інтеграції.

5. Відповідно до назрілої комплексної проблеми територіального і місцевого розвитку утворити міністерство розвитку територій, адже територіальні диспропорції вражають.

6. Здійснити інші заходи, спрямовані на удосконалення механізмів державного управління (реструктуризація центральних апаратів, здійснення класифікації посад та розроблення посадових інструкцій, розмежування політичних й адміністративних посад, підвищення заробітної плати, професійне навчання тощо).

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 26 червня 1996 р. за № 254К-96 ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Про внесення змін до Конституції України. Закон України від 8 грудня 2004 р. // www.rada.kiev.ua
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / ред. кол. В. Б. Аверьянов [та ін.]. – К. : Юридина думка, 2007. – Т. 1. Загальна частина. – 592 с.
4. Ославський М. І. Виконавча влада в Україні: організаційно-правові засади : навч. посібн. / М. І. Ославський. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2007. – 111 с.
5. Школик А. Виконавча влада в контексті змін до Конституції України / А. Школик // Вибори і демократія. – 2005. – № 3. – С. 25–30.

ВІДПОВІДНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЄВРОСТАНДАРТАМ. ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАЦІЇ

Пташник Ірина,
IV курс, Юридичний інститут
Науковий керівник – Кучера А.В.,
доцент

Загальноновизнаним постулатом кримінального законодавства будь-якої країни є положення про те, що особа, яка вчинила злочин, зобов'язана зазнати заходів державно-примусового впливу у формі позбавлень особистого, організаційного або майнового характеру. Разом із тим у ряді випадків, спеціально передбачених законом, особа, яка вчинила злочин, може бути звіль-

нена від кримінальної відповідальності. Припинення кримінального переслідування можна визнати обґрунтованим і справедливим тоді, коли воно не перешкоджає охороні прав і свобод особи, суспільному правопорядку і разом із тим сприяє виправленню винної особи та попередженню здійснення нових злочинів. Визначаючи суть програм відновного правосуддя як інструменту вирішення конфлікту між потерпілим та правопорушником, в узагальненому вигляді мова йде про спробу розв'язання або принаймні пом'якшення наслідків кримінального конфлікту засобами, не пов'язаними з кримінальним переслідуванням, але направленими на досягнення порозуміння між учасниками цього конфлікту (потерпілою особою та правопорушником).

Медіація в кримінальних справах визначається як пошук, до або під час кримінального судочинства, прийнятного рішення між жертвою та правопорушником за посередництвом компетентної особи. Медіація має дуже довгу історію. Найважливішою перевагою цього способу розв'язання конфліктів є те, що обидві сторони мають можливість висловити не тільки свої очікування, але й почуття та переживання. Тут ніхто не засуджується і ніщо не нав'язується згори. Прийняття кожного рішення вимагає згоди обох сторін. Господарями медіаційного процесу є, відповідно, самі сторони [1].

Як виглядає “дорослий” процес медіації, можна уявити. Але і підліткам дозволено вирішувати свої проблеми ненасильницьким шляхом. Наразі існує кілька освітніх програм, спрямованих на розвиток у школярів навичок вирішення конфліктів ненасильницьким шляхом. Одна з них – програма “Медіація однолітків”.

Для прикладу, хотілось би навести впровадження такої медіації в Івано-Франківську. У двох загальноосвітніх навчальних закладах Івано-Франківська, а саме в загальноосвітній школі № 7 та загальноосвітній школі № 3 діють “Школи порозуміння”. У них учні-медіатори проводять зустрічі з однолітками, між якими виник конфлікт, і допомагають їм залагодити суперечку з урахуванням інтересів усіх сторін. Таким чином, медіація однолітків покладає відповідальність за вирішення конфліктів на самих учнів.

Школярі мають декілька переваг перед досвідченими спеціалістами під час вирішення конфліктів, що виникають між однолітками.

По-перше, коли учні мають можливість допомагати вирішувати конфлікти між своїми однолітками, зменшується ризик виникнення непорозумін між поколіннями.

По-друге, усі люди, залежно від вікових особливостей, мають різне бачення та підходи до вирішення конфліктів.

По-третє, ровесники більше довіряють один одному, насамперед тому, що не відчують влади у своєму колі. Вони працюють за принципом “рівний – рівному”.

По-четверте, той факт, що школярі у вирішенні конфліктної ситуації не зіштовхуються з авторитетом дорослих, а отримують допомогу від ровесників, налаштовує їх на прийняття таких послуг та надання згоди на співпрацю.

У чому ж секрет такого стрімкого поширення ідей відновлюючого правосуддя і, зокрема, застосування медіації, у всьому світі? Медіатори – не

судді і не арбітри. Вони не мають права нав'язувати сторонам своє бачення проблеми чи варіант рішення. Головна мета медіаторів (посередників) – допомогти сторонам дійти згоди.

Першою з європейських країн, яка ініціювала таку програму, стала Великобританія під впливом прикладу США та Канади. Наразі наша країна знаходиться на етапі формування вітчизняної моделі відновного правосуддя. Власне тому, доцільним є огляд існуючих програм в інших країнах. Для ознайомлення були обрані: Франція, Нідерланди, Норвегія, Нова Зеландія та Канада. Проаналізувавши досвід цих країн, я дійшла висновку, що медіація передбачається відповідними кодексами (наприклад, у КПК Франції закріплюється повноваження прокурора “до початку судового провадження по справі, за згодою сторін, удатися до застосування процедури медіації, якщо, на думку прокурора, це допоможе забезпечити відшкодування збитків потерпілому; усунути перешкоди, пов'язані з порушенням закону; реабілітувати індивіда”), існують спеціально створені інститути теоритичної підтримки розвитку медіації (Франція), ради медіації (Норвегія), реалізації та фінансуванню медіації сприяють Мін'юст, МВС, крім того, досить цікавим є досвід Нової Зеландії, де медіація відбувається у формі сімейної конференції-коди: запрошуються не тільки потерпілий та правопорушник, але й члени сім'ї правопорушника (у злочинах, що стосуються неповнолітніх). Найбільш поширеними в Канаді є форуми громадського правосуддя або кола правосуддя. Зазвичай такі програми передбачають участь неповнолітніх, рідше повнолітніх, правопорушників і потерпілих, де вони мають змогу обговорити кримінальну ситуацію та прийняти задовільне рішення. До участі також запрошуються родичі сторін та офіцер поліції. Ведучими програми є підготовлені медіатори. Рішення, які приймаються на подібних конференціях, – це публічне вибачення або виконання встановлених зобов'язань на користь громади чи потерпілого[2].

Для впровадження медіації в національне законодавство пропонуємо ввести статтю в проект Кримінально-процесуального кодексу України, якою б закріплювалось: “1. У ході попереднього слідства прокурор або орган дізнання (міліція), а також суд за ініціативою або за згодою обвинуваченого/підсудного і потерпілого може направити справу для примирення обвинуваченого/підсудного та потерпілого, у тому числі для проведення процедури примирення за участю спеціально підготовленого посередника. 2. Посередником може виступати особа, яка пройшла ґрунтовну підготовку, має відповідний дозвіл на здійснення такого виду діяльності. 3. Контроль за здійсненням процесу медіації покладається на Міністерство юстиції України та його територіальні органи. Фінансування програм медіації покладається на державний та місцеві бюджети”.

1. Землянська В. Вивчення досвіду Польщі у сфері медіації / В. Землянська // Право України. – 2004. – № 2. – С. 135–137.
2. Хавронюк М. Випробування українського кримінального законодавства на “європейськість” / М. Хавронюк // Віче. – 2005. – № 3. – С. 56–62.

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Александрович Юлія,
IV курс, Юридичний інститут
Науковий керівник – Банасевич І.І.,
кандидат юридичних наук, доцент

Конкуренція є невід'ємною частиною нашого життя. Конкуренція – це багатогранне суспільне явище, котре досліджувалося різними науковцями і до сьогодні немає свого єдиного трактування. Словники її тлумачать як суперництво в будь-якій галузі, боротьбу за досягнення кращих результатів. Узагальнене поняття “конкуренція” можна знайти в Законі України “Про захист економічної конкуренції”: економічна конкуренція (конкуренція) – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначити умови обороту товарів на ринку” [3, с.9]. Єдиного визначення конкуренції годі й шукати, але на цікаві трактування варто звернути увагу. Наприклад, Й.Шумпетер визначив конкуренцію як суперництво старого з новим, з інноваціями. Оскільки конкуренція – це доволі складне явище, що в той чи інший момент та під впливом певних умов набуває різного вигляду, то розглядати її необхідно одночасно в різних аспектах. По-перше, це фундаментальна умова, один із принципів розвитку соціально-економічного господарства як такого. По-друге, перефразовуючи Ф.Котлера, конкуренція – це переважно цивілізована форма війни, де більшість перемог отримані завдяки вдалим ідеям, вмільм комунікаціям та тверезим намірам. Дане твердження є цілком виправданими, але хочемо зауважити, що правила так званої “конкурентної війни” повинна встановлювати держава. Тому невід'ємним напрямом економічної політики держави має бути конкурентна політика. Доказом цього є загальновідомий постулат економічної теорії про те, що нерегульована конкуренція несе в собі елементи саморуйнування. Американський професор М.Портер зазначає, що держава має виступати в ролі каталізатора і шукача нового; вона повинна надихати чи навіть підштовхувати компанії до посилення своїх бажань і руху до більш високого рівня конкуренції [3, с.15].

Зауважимо цікавий факт: передумовою формування конкурентної політики у світі стала економічна криза. Саме з метою її подолання 1890 року Конгрес США прийняв Шерманів Акт. Цей документ став символом конкурентної політики новітньої доби. Взаємопов'язаність цих двох явищ – криз та монополій – показує одну з причин монополізації, а саме: намагання багатьох фірм уберегтися від кризових потрясінь. Невипадково тогочасна економічна література давала досить дотепну і влучну назву монополіям: “діти криз”. Монополія і конкуренція – це нерозривно пов'язані процеси. Це дві сторони однієї медалі – ринку.

Правовою основою конкурентної політики є конкурентне законодавство. При цьому зауважимо, що в українській науковій літературі використовуються різні терміни і поняття для позначення законодавства у сфері конкуренції: “антимонопольне законодавство”, “антимонопольно-конкурентне законодавство”, “конкурентне законодавство”. Предметом антимонопольного законодавства є система юридичних норм, які в першу чергу спрямовані на обмеження монополізації економіки, а потім – на розвиток економічної конкуренції. Г.Знаменський, Р.Кузьмін, С.Кузьміна вважають, що *антимонопольно-конкурентне законодавство* (це поняття використане в Господарському кодексі) – сукупність правових норм, метою яких є сприяння розвиткові добросовісної конкуренції та обмеження монополістичних зловживань в економіці [2, с.24]. Існування двох вищенаведених понять зумовлене тим, що наше законодавство у цій сфері із самого початку було спрямоване на обмеження монополізму як пережитку радянського союзу. Термін “конкурентне законодавство” набув поширення в країнах Західної Європи й відображає орієнтацію законодавства на підтримку та розвиток конкуренції. На нашу думку, у даний час в Україні доречно використовувати термін “*конкурентне законодавство*”, під яким необхідно розуміти сукупність правових норм, що включають норми антимонопольного права і права природних монополій, права щодо захисту від недобросовісної конкуренції та щодо розвитку конкурентних відносин в Україні. Конкурентне законодавство впливає на стан економіки і є “конституцією ринкової економіки”.

Зауважимо, що сьогодні конкурентне законодавство України переживає не найкращі часи. На жаль, незважаючи на те, що стаття 18 Господарського кодексу передбачає, що держава здійснює антимонопольно-конкурентну політику та сприяє розвиткові змагальності у сфері господарювання на основі загальнодержавних програм, що затверджуються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України, такі програми з 2003 року Кабінетом Міністрів України жодного разу не розроблялися. А в програмах діяльності урядів, щорічних програмах соціального та економічного розвитку країни (з 2004 року) положення, що стосуються державної політики в галузі конкуренції, зводяться до правозастосовної діяльності Антимонопольного комітету України й практично не передбачають вжиття заходів із розвитку конкуренції. Фактично, після завершення 2004 року терміну дії Указу Президента України від 19 листопада 2001 року “Про основні напрями конкурентної політики на 2002–2004 роки” в державі відсутній комплексний програмний документ, який визначав би завдання органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері реалізації антимонопольно-конкурентної політики.

Ще одна проблема пов’язана з недосконалістю правового регулювання головного суб’єкта конкурентної політики – Антимонопольного комітету України. По-перше, із самого початку АМК утворювався, був підпорядкований та підзвітний Верховній Раді України. З 1995 року він став підпорядковуватися Кабінету Міністрів України. А в 1999 році Указом Президента його було віднесено до центральних органів виконавчої влади зі спеціальним

статусом. На сьогодні Закон України “Про Антимонопольний комітет України” визначає правовий статус АМК як державного органу зі спеціальним статусом і не врегульовує питання стосовно того, ким утворюється Антимонопольний комітет України. Тому, на нашу думку, утворення, підзвітність та підпорядкованість Антимонопольного комітету України Верховній Раді України забезпечували б його незалежність, що сприяло б виконанню контрольних завдань щодо всіх органів виконавчої влади. Крім того, Антимонопольний комітет України займається попередженням правопорушень та розглядом справ за двома протилежними напрямками економічної діяльності – у сфері монополістичної діяльності та у сфері конкурентних відносин. Учені-теоретики, зокрема І.І.Дахно, вважають таке становище взагалі неприпустимим [1, с.87]. В економічно розвинутих країнах ці повноваження, як правило, розподілені між двома самостійними органами. Наприклад, у Великій Британії – Управління добросовісної торгівлі і Комісія з монополій та об’єднань. Тому, на наш погляд, через певний час виникне об’єктивна необхідність у створенні окремого органу з регулювання конкурентних відносин та розгляду справ про недобросовісну конкуренцію.

Отже, сучасне конкурентне законодавство потребує негайних змін. По-перше, уніфікації понятійного апарату, по-друге, необхідно розробити Основні напрями конкурентної політики на 2009–2012 роки, по-третє, врегулювати статус і порядок формування Антимонопольного комітету України, по-четверте, на основі досвіду інших країн здійснити розмежування повноважень щодо регулювання конкурентних та монополістичних відносин між АМК та іншим спеціально створеним органом.

1. Дахно І. І. Антимонопольне право : курс лекцій / І. І. Дахно. – К. : Четверга хвиля, 1998. – 352 с.
2. Знаменський Г. Конституція ринкової економіки / Г. Знаменський, Р. Кузьмін, С. Кузьміна // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2002. – № 3. – С. 23–26.
3. Реверчук С. К. Основи теорії економічної конкуренції : навч. посібн. / С. К. Реверчук, Т. В. Сива, Л. С. Реверчук. – К. : Знання, 2007. – 271 с.

ЗДІЙСНЕННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВ ЧЕРЕЗ ПРЕДСТАВНИЦТВО

Шишак Оксана,

IV курс, Юридичний інститут
Науковий керівник – Логвінова М.В.,
кандидат юридичних наук, доцент

Прийняття Сімейного кодексу України (*дали – СКУ*) стало результатом певних соціальних змін, що мали місце в нашому суспільстві, а також підставою подальшого розвитку правового регулювання сімейних відносин. Звичайно, це привело до багатьох позитивних, рушійних змін, і водночас ще

залишається чимало проблем регулювання відносин у сім'ї в сучасних умовах, які, в основному, виникають на практиці.

Зокрема, це питання визначення суб'єктивного складу правовідносин законного представництва та законодавчого визначення поняття "член сім'ї", з'ясування позиції законодавців стосовно можливості та підстав представництва та захисту прав дітей у суді та інші.

Залежно від вирішення питання про суб'єктивний склад сім'ї визначається коло учасників сімейних правовідносин, носії комплексу сімейних, особистих та майнових прав і обов'язків.

У зв'язку з конкретними питаннями, які поставали на практиці, Конституційний Суд України 3.06.1999 р. прийняв рішення про офіційне тлумачення терміна "член сім'ї" [3].

За загальним правилом, дитина отримує право на безпосереднє звернення до суду за захистом своїх прав та інтересів, коли вона досягає віку 14-ти років (ч. 4 ст. 152 СКУ та ч. 2 ст. 29 ЦПК). Але реально захистити свої права в суді може далеко не кожна повнолітня особа, тому, для того щоб захистити інтереси дітей, передбачено інститут законного представництва. Відповідно до основних його положень, представниками в суді можуть виступати батьки, опікуни або піклувальники чи інші особи, визначені законом (ст. 39 ЦПК).

Однак не завжди інтереси дитини збігаються з інтересами перерахованих вище осіб. Правовими передумовами заміни батьків, опікунів і піклувальників є розбіжність їх інтересів з інтересами дитини, і в такому випадку представником дитини має ставати представник органу опіки та піклування (ст. 43 ЦПК) або прокурор [4, с.105; 7].

Цікавою є законодавча практика в Російській Федерації. Так, згідно зі ст. 64 Сімейного Кодексу Російської Федерації, органи опіки та піклування зобов'язані в разі потреби призначити представника для захисту прав та інтересів дитини. Повноваження цього представника підтверджуються мотивованою постановою органів опіки та піклування. Таке представництво носить тимчасовий характер, виступає як один із способів захисту прав та інтересів дитини, що застосовується органом опіки та піклування і водночас примусовою мірою, яка обмежує права батьків [2, с.380].

Отже, представництво слід розглядати в трьох аспектах: як правовідношення, як засіб і як діяльність [1, с.8].

Законне представництво, передбачене сімейним законодавством, не можна розуміти як цивільно-правове представництво. Воно відрізняється від останнього змістом, метою, правовою природою, підставами виникнення та припинення. Воно охоплює реалізацію всього комплексу прав дитини. Його головні межі визначаються віком дитини та діють до набуття нею сімейної дієздатності.

У сімейно-правовому представництві законний представник, реалізуючи права дитини, вчиняє дії фактичного та юридичного характеру. Частина з них зводиться до виховання дитини та її утримання. У такому випадку представництво стосується не тільки відносин дитини з третіми особами та здійснення певних правочинів, що характерно для цивільно-правового представництва,

але й виходить за межі вчинення таких правочинів. Воно може проявлятися в реалізації будь-якого права дитини, у тому числі нерозривно пов'язаних з її особистістю (наприклад, як це передбачено у ст. 150, – право на аліменти, ст. 181 СКУ – право на виховання) [5].

Таким чином, на основі детального аналізу норм сімейного, цивільного та цивільно-процесуального законодавства України, вважаємо за доцільне доповнити ч. 1 ст. 39 ЦПК, ч. 2 ст. 14 СКУ та ст. 242 ЦКУ, а саме: "повнолітні дочка, син, баба, дід, сестра, брат, мачуха, вітчим, патронатний вихователь, прийомні батьки та батьки-вихователі сімейного типу мають право звернутись за захистом прав та інтересів відповідно непрацездатних, немічних батьків, малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних онуків, братів, сестер, пасинка, падчерки, прийомних дітей".

На нашу думку, ст. 19 СКУ необхідно доповнити відповідно до ст. 254 ЦПК України, де мова йде про участь органів опіки та піклування в захисті сімейних прав та інтересів, положенням про обов'язкову участь цих органів при розгляді судом справ не тільки позовного провадження, але й справ про усиновлення та справ про встановлення опіки (піклування) над дітьми. Орган опіки та піклування повинен представляти інтереси малолітньої та неповнолітньої дитини в суді в справах про скасування усиновлення та про позбавлення батьківських прав.

Доцільно розробити та внести до ЦПК України в розділі IV "Окреме провадження" нову главу "Розгляд судом справ про встановлення опіки та піклування", оскільки розділ IV "Окреме провадження" ЦПК України має главу 5 "Розгляд судом справ про усиновлення", а усиновлення, як і опіка та піклування, закріплені в розділі IV СКУ, як одна з правових форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, і ст. 60 ЦКУ передбачає випадки судового порядку встановлення опіки та піклування над дітьми та призначення їм опікуна (піклувальника).

Вважаємо за необхідне прийняття спеціального закону, який би визначав правові, організаційні та фінансові засади функціонування органів опіки та піклування в Україні. Тим більше, що ст. 56 ЦКУ передбачає існування такого закону, однак на сьогодні відповідного закону не прийнято, хоча в суспільстві назріла нагальна потреба в цьому [6].

1. Гелеська І. О. Правове регулювання відносин представництва у цивільному праві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / І. О. Гелеська. – К. : [б. в.], 2005. – 30 с.
2. Пчелінцева Л. М. Коментар Сімейного кодексу Російської Федерації / Л. М. Пчелінцева. – М. : Норма, 2002. – 680 с.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей", частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України "Про міліцію" та частин шостої статті 22 Закону України "Про пожежну безпеку" (справа про офіційне тлумачення терміна "член сім'ї") від 03.06. 1999

4. Сімейне право: Нотаріат. Адвокатура. Суд : науково-практичний посібник : у 2 кн. // Л. Ю. Драгневич, О. С. Пульбіна, С. Я. Фурса [та ін.] ; за заг. ред. С. Я. Фурси. – К. : [б. в.], 2005. – 561 с.
5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. – К. : Велес, 2007. – 64 с.
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. – К. : Атіка, 2003. – 416 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

Чопик Микола,

III курс, Юридичний інститут

Науковий керівник – Кохан Н.В.,

кандидат юридичних наук, старший викладач

Правове регулювання праці громадян України за кордоном є актуальним на сьогоднішній день. У зв'язку із процесом економічної кризи та скороченням робочих місць в Україні дедалі більшого поширення набуває безробіття. Як наслідок, це породжує еміграцію громадян України за кордон. Метою такої еміграції є переважно поліпшення власного матеріального добробуту. Слід також виділити окрему категорію таких емігрантів, як дипломатичні працівники, які на основі міжнародних угод та договорів виконують державно-представницькі функції. У зв'язку із цим постає потреба правового регулювання та захисту прав на належному рівні даної групи відносин.

Наявність у правовідносинах “іноземного елемента” завжди ускладнює положення й має потребу в додатковій правовій регламентації. За загальним правилом, до трудових відносин застосовуються законодавство держави, в якій виконується робота. Проте, якщо громадяни України працюють у закордонних дипломатичних установах України, на них поширюється українське законодавство. Так, по-різному регулюються питання праці залежно від того, **постійно чи тимчасово проживає особа за кордоном**. Громадяни України, які постійно проживають на території іноземної держави, можуть працевлаштуватися на підставі законодавства останньої. Ним і визначається їх правовий статус. У період тимчасового перебування за кордоном громадяни України мають право займатись трудовою діяльністю, якщо це не суперечить чинному законодавству України та країни перебування. У випадку, коли працівник тимчасово працює на території іноземної країни, його трудові відносини будуть регулюватися законодавством країни роботодавця.

Дослідженням правового регулювання строкових трудових відносин займалися такі науковці, як Г.Фединяк, Л.Фединяк, Н.Г.Москалик, О.Поліщук та ряд інших.

Відповідно, можна зробити висновок, що громадяни України, які працюють за межами нашої держави, потребують особливого правового захисту з

боку держави працівника та детальнішої правової регламентації на правовому рівні.

Окремо варто зупинитися на міжнародно-правових стандартах у сфері працевлаштування. **Міжнародно-правові стандарти у сфері працевлаштування** – це впорядкована система міжнародних норм та принципів розроблених на основі взаємних угод державами щодо питань працевлаштування. Змістом цих стандартів є відображення досвіду, найбільш цінних та значимих норм і положень міжнародно-правового регулювання праці [1, с.525].

Джерелами міжнародно-правових стандартів щодо регулювання трудової міграції є акти міжнародних організацій, які містять норми, що регулюють трудові відносини з “іноземним елементом”. Цими актами сформульовані основні права працівника-мігранта, що повинні міститися в законодавстві будь-якої країни. Так, у “Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права” (1966 р., ст. 6) – визнання права кожного на справедливий й сприятливий умови праці. Так само і “Пакт про громадянські і політичні права” передбачив заборону примусової чи обов'язкової праці (ст. 8) та свободу асоціації, що включає право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів (ст. 22). Проаналізувавши особливості правового регулювання строкових трудових відносин в ЄС, можна сказати, що норми таких Директив, як Директива Ради Європи № 99/70/ЄС “Про рамкову угоду відносно роботи на строкових умовах” чи Директиви Ради Європи № 91/383ЄС “Про доповнення заходів зі сприяння покращення безпеки та здоров'я на роботі працівників з визначеним терміном працевлаштування або тимчасовим працевлаштуванням” повинні стати орієнтиром їх розвитку з огляду на обраний курс гармонізації, зокрема трудового законодавства нашої держави із законодавством ЄС.

На прикладі аналізу особливостей їх законодавчого закріплення в деяких країнах-членах ЄС була висвітлена картина співвідношення загальноєвропейського та внутрішнього законодавства окремої країни в цій сфері трудового законодавства.

На мою думку, необхідно адаптувати у вітчизняне законодавство положення, що стосуються соціального захисту та запобігання дискримінації працівників у сфері праці. Потрібно створити вагомий правовий вплив на роботодавця в разі порушення норм праці, яка б виявлялася в матеріально-правовій відповідальності.

Важливим міжнародно-правовим елементом регулювання трудових відносин є міжнародні двосторонні **Угоди України**. До них, зокрема, належать угоди про взаємне працевлаштування та соціальний захист, які були укладені Україною з Урядом Словацької Республіки, Урядом Чеської Республіки, Республіки Грузія, РФ про трудову діяльність і соціальний захист громадян України і Росії, які працюють за межами своєї країни 1993 р., та ряд інших угод. Їх положення регулюють досить важливу сферу трудових та інших, пов'язаних із ними, відносин осіб і членів їх сімей, які є громадянами або постійно проживають на території однієї із країн виїзду та здійснюють свою

трудова діяльність на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності на території країни працевлаштування згідно з її законодавством. Для прикладу, у Росії, відповідно до Положення про залучення та використання у РФ іноземної робочої сили, у разі порушення працедавцем умов положення або прав працюючих іноземців, Федеральна міграційна служба РФ може зупинити дію дозволу або анулювати його. Дозвіл недійсний у випадку, якщо роботодавець припиняє свою діяльність, скорочує чисельність або штат працівників. Громадянин України може працювати за наймом на території Росії тільки за наявності підтвердження на право трудової діяльності, виданого на підставі отриманого продавцем дозволу [2, с.64].

Отже, негативним є унеможливлення на практиці з боку працівника оскаржити недійсність дозволу на працевлаштування. Прослідковується, що Федеральна міграційна служба в разі порушення роботодавцем умов договору анулює (зупиняє) дію договору. Для роботодавця це не є юрисдикційний спосіб розірвати трудові правовідносини з працівником. Потрібно ввести систему санкцій (штраф) на користь працівника за такі дії з боку роботодавця.

Безумовно, сьогодні на міжнародному рівні немає єдиного нормативного документа, який би врегулював усі питання праці іноземців. Адже це вельми нагальне питання трудових відносин, вирішивши яке, можна уникнути багатьох проблем у випадку виникнення трудових суперечок, таких як: вибір законодавства, яким буде вирішуватись трудова суперечка в разі її виникнення; забезпечення житлом та інші. Поза сумнівом, укладати такий договір необхідно мовою іноземного працівника і мовою приймаючої держави. Варто узагальнити типові форми такого трудового договору в єдиному міжнародному документі, що буде мати рекомендаційний характер і регулювати роботу іноземних працівників. Розробка такого документа може здійснюватися фахівцями МОП і потребує деталізації кожною з держав [3, с.158].

Із цього приводу може бути прийнята відповідна рекомендація, в якій доцільно передбачити всі аспекти, що вимагають письмового закріплення в трудовому договорі під час прийому на роботу іноземних громадян. Такі заходи стануть дієвим механізмом захисту українських заробітчан за кордоном [4, с.98].

На мою думку, такі дослідження будуть виявляти прогалини, недоліки та колізії при працевлаштуванні громадян України за кордоном і будуть сприяти подальшому удосконаленню регулювання таких відносин.

1. Трудове право України: Академічний курс : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак [та ін.] ; за ред. П. Д. Пилипенка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2006. – 544 с.
2. Фединак Г. Регулювання працевлаштування та соціального захисту громадян України за кордоном / Г. Фединак // Право України. – 1998. – № 2. – С. 64–65.
3. Києвець О. Міжнародно-правовий статус трудових мігрантів / О. Києвець // Юридичний журнал Юстиніан. – 2004. – № 4. – С. 158 с.
4. Костюк В. Міжнародні акти як джерело трудового права / В. Костюк // Право України. – 1999. – № 11. – С. 98.

КОРПОРАЦІЇ ОДНІЄЇ ОСОБИ

Андрейчук Леся,
IV курс, Юридичний інститут
Науковий керівник – Зеліско А.В.,
кандидат юридичних наук, старший викладач

Корпорації однієї особи є породженням сучасної економіки. Вони, на відміну від класичних торгових товариств, з'явилися лише в другій половині ХХ століття: у німецькому праві такі товариства називаються “Einmanngesellschaft”, у Франції – “la societe unipersonnelle”, у праві Англії – “one man company”. Створення корпорацій однієї особи зумовлено бажанням відокремити майно для здійснення певної підприємницької діяльності й уникнути не тільки відповідальності для засновника усім своїм майном, а й ризику знецінення інших його коштів, крім тих, що вкладені до цієї корпорації [1, с.334].

В українській правовій науці окремі питання створення і діяльності корпорацій однієї особи висвітлювалися в роботах О.Кібенко, О.Вінник, О.Щербини, В.Мамутова, Н.Санахметової, Г.Пронської, І.Спасибо-Фатєєвої та ін. Однак спеціальні дослідження правового статусу корпорацій однієї особи в умовах становлення ринкової економіки не проводилися. Варто зазначити, що єдиної дефініції в законодавстві та науці такої конструкції господарського товариства не визначено, тому в юридичній літературі можна зустріти такі поняття, як “товариство однієї особи”, “корпорація однієї особи”, “компанія однієї особи”, “одноосібне товариство”, “господарське товариство з одним учасником”. Запровадження корпорацій однієї особи зумовлює виникнення ряду проблем, адже на сьогодні їх правовий статус визначається загальними нормами, які регулюють діяльність господарських товариств.

У радянський період дослідження корпорацій однієї особи не проводилися, оскільки такі юридичні особи зазнавали критики з боку більшості науковців. Сутність корпорації однієї особи суперечила поширеній на той період “теорії колективу”, яка розглядала юридичну особу як колективний суб'єкт права.

Суттєвого значення питання, пов'язані з діяльністю корпорації однієї особи, набули в останні роки. Англійська, американська, французька, німецька та інші правові доктрини, включаючи й українську, виходять з того, що корпорація не обов'язково має бути складним утворенням, хоча вона (як складне утворення) є найбільш типовою. Відповідно до ст. 114 Цивільного кодексу, господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником. Тобто, по-перше, таке товариство може створюватися як фізичною, так і юридичною особою, оскільки стаття вживає поняття “особа”. По-друге, одного учасника можуть мати лише товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю та акціонерне товариство. Виключення становлять повне товариство і командне. Зазначені види товариств створюються й діють на підставі засновницького договору (ст. 120, 134 Цивільного кодексу),

що автоматично виключає участь однієї особи. Крім того, створення зазначених товариств однією особою суперечитиме їх суті. Корпорація не складається з однієї особи, а має одного учасника (засновника, акціонера) і, незважаючи на своє виникнення та/або існування за волею однієї особи, діяльність в її інтересах, специфіку управління та інші особливості, такі юридичні особи достатньо організовані, щоб являти собою зовнішню і внутрішню єдність.

Чимало проблем у правовому регулюванні виникає під час здійснення управління в корпораціях однієї особи. З'ясування потребує питання про те, як вийти із ситуації, коли закон не містить особливого регулювання органів тих осіб, які мають одного засновника (учасника, акціонера). Відповідно до ч. 2 ст. 97 Цивільного кодексу, органами управління товариства є загальні збори його учасників і виконавчий орган, якщо інше не встановлено законом. Законом "Про господарські товариства" іншого не встановлено. У корпорації однієї особи має створюватися вищий орган – це формально загальні збори з одним учасником. Тобто втрачається всякий сенс у створенні такого органу й підпорядкуванні його регулювання загальним правилам. Подібного роду труднощі виникають у разі створення корпорації однієї особи фізичною особою, яка виявила бажання стати її директором. У такої корпорації не може бути окремого вищого органу, оскільки він фактично суміщається з виконавчим органом. Виникає цілком логічне питання: з ким тоді укладається трудовий договір, адже не може ця фізична особа виступати одночасно у двох іпостасях.

Також неоднозначною є проблема відповідальності корпорацій однієї особи. З одного боку, як і будь-яка юридична особа, така компанія не відповідає за боргами засновника, а він не відповідає за її боргами, тобто їй притаманна ознака самостійної майнової відповідальності. Проте, з другого боку, не виключаються випадки зловживання засновником своїми можливостями з використанням переваг, що надаються такою конструкцією корпорації. Для уникнення таких випадків Цивільний кодекс встановив, що законом може бути встановлено обмеження щодо участі в господарських товариствах. Вони можуть встановлюватися шляхом визначення спеціальних вимог щодо кількості та якості засновників [2, с.76]. Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 141 Цивільного кодексу, товариство з обмеженою відповідальністю не може мати єдиним учасником інше господарське товариство, учасником якого є одна особа.

Тенденція до визнання господарських товариств одного учасника зумовлена розвитком ринкової економіки й спрямована на заміну інституту приватного підприємства. Діяльність корпорацій однієї особи є акредитованою на рівні законодавства Європейського Співтовариства (Друга Директива Ради Європейського союзу від 13 грудня 1976 року, Дванадцята Директива № 89/667/ЄЕС від 21 грудня 1989 року) [3]. Тому проблемні питання статусу цих юридичних осіб потребують окремого врегулювання в законодавстві.

1. Корпоративне управління : монографія / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова ; за ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Право, 2007. – 500 с.
2. Цивільний Кодекс України : коментар. – Х. : Одисей, 2003. – 856 с.

3. Кібенко О. Право товариств (company law): порівняльно-правовий аналіз *acquis* Європейського Союзу та законодавства України / О. Кібенко, А. Пен дак Сарбах ; упоряд. Г. Друзєнко ; за наук. ред. О. Кібенко. – К. : Юстиніан, 2006. – 496 с.

ГУЦУЛЬСЬКА РЕСПУБЛІКА ЯК ЕТАП ДО УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Дерда Ганна,

І курс, Юридичний інститут
Науковий керівник – Адамович С.В.,
кандидат історичних наук, доцент

На кінець XVII ст. більшість українських земель потрапили під владу Росії. Поза російським кордоном залишилися західні землі – Галичина, Буковина та Закарпаття. За словами видатного українського вченого І.П.Крип'якевича, "Україна ввійшла в період бездержавності й мусила пристосовуватися до життєвих форм, які накинuli їй чужі імперії" [1, с.7]. Та яким би важким і принизливим не був імперський гніт, український народ зберіг у собі прагнення до волі, незалежності. Після розпаду Австро-Угорщини виникла сприятлива можливість для створення соборної Української держави.

У радянські часи майже ніхто не знав про існування на Закарпатті в листопаді 1918 – червні 1919 р. Гуцульської Республіки. Це результат цілеспрямованої політики радянського режиму на витравлювання з народної пам'яті всього, що пов'язане з українським національно-визвольним рухом. А те, що замовчати було неможливо, підлягало фальсифікації.

У 20–30-х роках про Гуцульську Республіку, крім спогадів учасників та наукових розвідок, вийшло ряд художніх творів. Нею цікавилися визначні політичні та громадські діячі, зокрема президент Чехословаччини Т.Масарик. Відновлення з небуття правди про Гуцульську Республіку розпочалося тільки в період боротьби за незалежність України [3, с.21]. Саме тому об'єктом вивчення моєї наукової роботи є причини виникнення, організація державної влади, функціонування Гуцульської Республіки, її взаємозв'язки із Західно-українською Народною Республікою (далі ЗУНР).

У жовтні 1918 р. національно-визвольна боротьба пригноблених народів призвела до краху Австро-Угорської імперії. На її теренах розпочалося інтенсивне самовизначення народів, українці Закарпаття, Галичини та Буковини здобули реальний шанс самовизначення [5, с.13].

На Галичині рівень розвитку національної свідомості викликав проголошення ЗУНР із чітко усвідомленою програмною перспективою об'єднання її з Українською Народною Республікою.

Рівень розвитку національної свідомості на Закарпатті, через жорсткий шовінізм угорських панівних кіл, був на порядок нижчим. Проте процес державотворення в краї проявлявся в усвідомленому прагненні народних мас домагатися возз'єднання з Україною.

Зразком соборницьких прагнень закарпатців стало створення Гуцульської Республіки, що мала власні органи влади і свою невелику армію та

спробувала збройним шляхом визволити територію Закарпаття від угорської окупації й забезпечити його возз'єднання з Україною.

Гуцульська Республіка – унікальне явище в історії Закарпаття. Її виникнення пов'язане, зокрема, з вищим розвитком національної свідомості в цій частині регіону, населення якого підтримувало зв'язки з населенням Галичини, яке вже в той час усвідомлювало свою приналежність до українського народу. Уже на початку ХХ ст., як згадує С.Клочурак, деякі селяни Рахівщини не лише вважали, але й називали себе не русинами, а українцями.

Отже, у листопаді 1918 р. на Рахівщині і значній території Мармарощини утворилася Гуцульська Республіка із центром у с. Ясіня. У діяльності республіки простежуються окремі елементи державотворення.

З ініціативи С.Клочурака та його соратників у с. Ясіня та околицях організовується адміністрація, яка бере на себе контроль і керівництво над територією з чисельністю населення близько 20 тисяч. Вищим органом влади стала Гуцульська Народна Рада, яку очолив С.Клочурак.

Усі справи Республіки обговорювалися на засіданнях Ради, які були відкритими. До складу цього органу входило 43 члени – 38 українців, 2 німці і 3 євреї. Виконавча влада належала до секцій: військова і зовнішніх зв'язків, внутрішня, господарська, харчова та підсекцій. Передбачалося створення мирної армії із 300–400 воїнів-добровольців, військо мало відзнаки української армії. Внутрішня секція піклувалася про культурно-освітні проблеми гуцулів. У школах навчання проводилося українською мовою. Найважливішим завданням господарської, лісової та харчової секцій було забезпечення населення продовольством. Лісова секція видавала дозвіл на вирубку лісів. У грошовому обігу були угорські коруни та українські гривні. Прапором Республіки стало синьо-жовте знамено. Внутрішній порядок утримували самі жителі сіл. Громадський суд здійснював староста села [4, с.71].

21 січня 1919 року делегація Гуцульської Республіки взяла участь у роботі Всекарпатського Конгресу, який було скликано в Хусті, більшість учасників якого висловилися за возз'єднання з Україною. Представники конгресу С.Клочурак і Д.Климуш передали уряду ЗУНР у Станіславі рішення населення краю про приєднання до України закарпатських земель.

Угорський уряд, намагаючись утримати свою владу на цих територіях, вислав у район с. Ясіня значні військові сили. Проте в ході боїв у районі населених пунктів Білина, Рахова, Великого Бичкова і Сигота угорські війська були розбиті військовими загонами Гуцульської Республіки і частинами Української Галицької Армії.

Однак наприкінці січня 1919 року на територію Гуцульської Республіки напали регулярні румунські війська, які розбили українські частини біля Сигота і поступово зайняли населені пункти Великий Бичків, Луг, Хмелів. В інших місцевостях була відновлена угорська окупаційна влада. Але в районі с. Ясіня і навколишніх селах українські органи влади існували до 11 червня 1919 року.

Вирішення закарпатської проблеми було передано міжнародним інстанціям, які визначились однозначно: край має ввійти до щойно утвореної

Чехословаччини. Це сталося 10 вересня 1919 року за Сен-Жерменським договором.

За словами О.Климуша, Гуцульська Республіка дала становлення новій добі, коли народ зрозумів, що він може боротися, повставати і перемагати. Саме з Гуцульської Республіки почала формуватися українська свідомість на Закарпатті [2, с.3].

Таким чином, можна зробити висновок, що Гуцульська Республіка мала риси національного демократичного державного утворення. І хоча мета, яку перед собою ставили її керівники, не була реалізована, населення Закарпатської Гуцульщини отримало досвід національно-визвольної боротьби, остаточно усвідомило себе українцями. Саме звідси вийшло чимало діячів національно-визвольного руху та Карпатської України, предтечею якої була Гуцульська Республіка.

1. Вегеш М. Соборність України і Закарпаття / М. Вегеш // Новини Закарпаття. – 2009. – № 7–8. – С. 7, 18.
2. Микуляк І. До 90-річчя Гуцульської Республіки / І. Микуляк // Зоря Рахівщини. – 2009. – № 5–6. – С. 1.
3. Піпаш В. Гуцульська Республіка – предтеча Карпатської України / В. Піпаш // Розбудова держави. – 1995. – № 7–8. – С. 21–23.
4. Литвин М. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів : [б. в.], 1995.
5. Піпаш В. Унікальна сторінка з нашого минулого / В. Піпаш // Новини Закарпаття. – 2009. – № 1–2. – С. 13, 14.

ПРИРОДНЕ ПРАВО В ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ УКРАЇНИ

Дутчак Юлія,

III курс, Юридичний інститут
Науковий керівник – Наум М.Ю.,
кандидат юридичних наук, доцент

Перші підходи до філософського осмислення права сягають ще античних часів. Уже тоді мислителі подавали ідеї про те, що є щось вище, ніж волеустановлений закон. Суть цієї ідеї полягала в тому, що поруч із правом, створеним людьми і вираженим у законах, існує так зване природне право. Тобто в класичній античності джерелом дійсного права вважалася природа взагалі. Уже в Новий час природне право виводилось із людського розуму, самої природи людини. Отже, поряд із правом, вираженим у законах (позитивним правом), існує природне право.

У наш час під природним правом розуміють “сукупність вимог у своїй вихідній основі, породжених безпосередньо без будь-якої людської участі..., тобто природним ходом речей”. Це право “покликане захищати права людини, що обумовлені особливостями її природи... їх дано уже самим фактом її народження й існування як людини” [5, с.175].

Ідеї природного права, уточнення та різновиди його розуміння мали і мають місце у філософсько-правовій думці України, яка, як стверджують автори підручника “Філософія права”, пройшла у своєму розвитку докласичний (IX–XVII ст.), класичний (XVII – перша половина XIX ст.) та ліберально-германський (друга половина XIX – поч. XX ст.) етапи. Оскільки в період СРСР панував позитивістський підхід до розуміння права, то відродження природного права в Україні починається лише із середини 80-х років XX століття [5, с.145]. Аналіз докласичного етапу української філософсько-правової думки свідчить про те, що ідею рівності і рівноцінності народів різних націй сформулював у часи Київської Русі митрополит Іларіон у “Слові про Закон і Благодать”. Порівнюючи закон волеустановлений і закон у теологічному розумінні, він зазначає, що “закон роз’єднує народи, підносить одних і принижує інших, закон породжує гнів, заздрість, злочини”, а це є посягання на природні права людини. Тобто закон не завжди справедливий, він не є благодаттю. Благодать може бути досягнута лишень на основі Божих Законів. Князь Мономах у своєму “Повчанні” дітям звертає увагу на дотримання моральних цінностей у творенні державних прав і нагадує, що “влада пов’язана з відповідальністю, а найголовніший обов’язок правителя – чинити і судити справедливо, бути гуманним і милосердним. Мірою справедливості є знання. Саме знання і розум роблять князя справедливим”.

У цьому зв’язку варто нагадати українця Оріховського-Роксолана, який є, на думку науковця С.С.Сливки, засновником школи природного права в Європі. Оскільки його праця “Про природне право” побачила світ між 1543 і 1544 рр., тоді як трактат Гроція “Три книги про право і війну” вийшов 1625 р. [3, с.95]. Про природне право йде мова і в праці Оріховського-Роксолана “Напучення польському королеві”. У цьому трактаті викладено погляди С.Оріховського щодо служіння спільному благу. На його думку, король має турбуватися про благо народу, бо це – найвищий закон держави. Король має дбати про благо підданих, тобто має на увазі необхідність створення умов для фізичного і духовного розвитку людини та можливості реалізувати свої права і свободи [1, с.174].

Яскравим представником класичного періоду філософсько-правової думки вважається Г.С.Сковорода. Розробку правових проблем він веде в руслі природно-правової доктрини, хоча філософ і не вживає природно-правову термінологію. Вихідним пунктом для нього було поєднання права і природи людини, її природних задатків. Тому він вважає, що право закладене у “спорідненій праці”, у природних здібностях людини. Тобто ідея рівності прав і щастя, з його точки зору, реалізовується людиною через її працю, яка повинна відповідати поклонянню. Отже, “споріднена праця” – це вираження ступеня соціальної справедливості.

Г.С.Сковорода розвинув ідею про забезпечення всіх і кожного “сродним трудом”. Ця ідея передбачала зміну соціального життя шляхом перетворення праці в найвищу насолоду людини. Праця мала бути її природною необхідністю, головним обов’язком і моральною потребою, а праця по “сродности” –

джерелом і запорукою всенародного щастя, основою процвітання суспільства [2, с.14].

Наступний етап розвитку філософсько-правової думки в Україні пов’язаний із державно-правовими поглядами М.Драгоманова та І.Франка. Основна філософсько-правова проблема, яку вони сформулювали, полягає у співвідношенні прав особистості і держави.

М.Драгоманов був прихильником теорії природного права. Він вважав, що людина від народження має природні права, а також наголошував на необхідності на вільного розвитку людської особистості та розширення її свободи. Його ідеї знайшли відображення в проекті Конституції, в якому він особливу увагу приділяв правам і свободам людини. Драгоманов вважав, що сутність держави визначає не форма, а обсяг (діапазон) прав і свобод людини.

Іван Якович Франко розглядає право з позицій загальнолюдських цінностей. Він підкреслює, що критерієм права є забезпечення соціальної справедливості та можливості вільного розвитку людини.

Ідея природного права знаходить чітке відображення в теорії правової держави Б.Кістяківського. Він вважав, що держава, як єдиний творець правових норм, змушена дотримуватись норм права, які сама ж створила. Право перебудовує державу й обертає її на правове явище або творіння права. Основним завданням держави, на його думку, є досягнення загального блага і справедливості. Відповідно до ідеї справедливості кожній людині повинно бути гарантовано право на гідне існування. Кістяківський розглядав право передусім як етичну цінність, вважаючи, що правові норми базуються на етичній свідомості людини, однак, крім етичного боку права, для нього важливе значення має вивчення його соціальної природи, в якій виявляється суспільне значення юридичних інститутів [4, с.111].

1. Куташев Ігор. Суспільно-політичні погляди Станіслава Оріховського / Ігор Куташев // Політичний менеджмент. – 2005. – № 3.
2. Панасенко В. Григорій Сковорода / В. Панасенко. – К.: Україна, 1993.
3. Сливка С. С. Природне та надприродне право : у 3 ч. / С. С. Сливка. – К. : Атіка, 2005. Ч. 1 : Природне право: Історико-філософський погляд. – 224 с.
4. Тимошенко В. І. Юридична енциклопедія : в 6 т. / В. І. Тимошенко, Б. О. Кістяківський ; редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.] – К. : Укр. енцикл, 2001. – Т. 3. – С. 789.
5. Філософія права : навч. посібн. / О. Г. Данільян, Л. Д. Байрачна, С. І. Максимов [та ін.] ; за заг. ред. О. Г. Данільяна. – К. : Укрінком Інтер, 2002 – 272 с.
6. Швидак О. М. Політологія. Практикум : навч. посібник / О. М. Швидак. – К. : НМЦО, 2001. – 227 с.

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Хімчак Людмила,
III курс, Педагогічний інститут
Науковий керівник – Ткачук О.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Державним освітнім стандартом передбачено, що знання про мову, які отримують молодші школярі, мають спрямовуватися в практичне русло для організації й удосконалення мовленнєвої діяльності учнів на уроках рідної мови. Отже, одним із найважливіших завдань, що стоять перед школою, є необхідність навчити учнів логічно мислити, правильно й чітко висловлювати думки, уміло користуватися словом, самостійно оволодівати словниковим багатством мови, уміти із цього багатства вибрати найпотрібніше. Тому найпершим помічником у з'ясуванні незрозумілих моментів чи труднощів у вивченні будь-якої мови є словник. “Не бійтесь заглядати у словник”, – закликав свого часу Максим Рильський. Перефразовуючи видатного майстра, скажемо так: “Частіше заглядайте у словник!” Адже уміння красиво й правильно говорити і писати не приходять само собою. Тож допомогу у виробленні подібних навичок може надати “Словник української мови” зі спеціальним призначенням – для молодших класів. Він служитиме матеріалом для різноманітних вправ на уроках української мови під час навчання і на заняттях мовних гуртків. За наявності такого словника на уроках мови учитель, який працює творчо, не буде прив'язаний до слова, поданого в рамочці на сторінці підручника, бо він зможе, наприклад, відібрати зі списку словника слова однієї тематичної групи і побудувати урок розвитку мовлення за власною схемою або дати дітям завдання пошукового характеру під час роботи зі словником.

Роботу над створенням такого Словника нами було розпочато минулого року. За цей рік нам вдалося опрацювати ще більше слів із підручників для початкових класів, на основі яких ми розробили основні принципи і засади Словника.

В основу словника автори намагалися подати слова відповідно до розроблених ними критеріїв:

1. До словника увійшли слова, які часто трапляються дітям початкової школи в навчальних підручниках і які можуть бути для них незрозумілими з декількох причин:

- а) означають абстрактні поняття;
- б) у мовленні вживаються в значенні, що не відповідає літературній нормі;
- в) діти не можуть пізнати безпосередньо позначувані словами об'єкти.

2. До реєстру словника внесено застарілі слова, які є у творах, вміщених у навчальні книги для початкової школи.

3. Словник містить інші маловживані слова з навчальних книг для початкової школи.

Сучасна українська лексикографія вже має в доробку Універсальний словник. Автор – Зоряна Кунч. Тому ми частково опиралися на досвід цього словника.

Пропонований нами словник теж має універсальний характер, тому що поєднує в собі принципи організації тлумачного словника, орфографічного, етимологічного, синонімічного, антонімічного, фразеологічного та словника іншомовних слів.

Пропонуємо Вашій увазі основні принципи і засади “Словника української мови” для молодших класів.

Як користуватися словником

Щоб успішно користуватися “Словником української мови” для початкових класів, потрібно знати таке:

1. Слова розміщені в реєстрі словника за алфавітом.
2. Усі слова, крім односкладових, подаються з наголосами – одним або двома.

Напр.: букóліка, кúнтуш.

3. У словнику подані іменники, прикметники, числівники, займенники, дієслова.

Напр.: раіна, глядь, очіці, буцмáтий, кольорістий, незглибі́мий, рúнитися, брúжити, дúbати.

4. Прислівники, прийменники, сполучники, частки, вигуки наводяться з позначками прислівник, прийменник, сполучник, вигук (з відповідними тлумаченнями і прикладами).

5. Слова-омоніми фіксуються в окремих статтях із позначкою біля слова (угорі) арабськими цифрами.

Напр.: потяг¹ – поїзд – з'єднані залізничні вагони, які рухає локомотив: потяг-експрес.

потяг² – сильне прагнення до певного виду діяльності, знань тощо: потяг до науки.

6. В окремих випадках подається інформація етимологічного характеру.
Напр.: грíзлі (англ. grizzly, букв. – сірий) – бурий ведмідь, поширений на Алясці (Північна Америка).

7. До Словника внесені пов'язані з реєстровими словами фразеологічні вирази.

Напр.: пашіти вогнем; ні в тин ні в ворота; гедзь укусив.

8. Крім тлумачення реєстрового слова, у словниковій статті подаються, де це можливо, його синонімічні ряди.

Напр.: галасувáти, кричáти, гвалтувáти, гаморúти діал.; лампа́да заст., поет., по́світ діал.

9. У Словнику подані антонімічні пари.

Напр.: хникання – хихотіння; десниця – шульга; студений – гарячий.

10. Приклади – ілюстрації наводяться обмежено: при характеристиці окремих багатозначних слів, а також коли слово має вузьку сферу вживання або обмежену сполучуваність з іншими словами.

Напр.: вікоп'омний, -а, -е, книжн. Якого пам'ятають протягом віків. Вікопомна перемога.

Отже, як приклади ми навели саме ті слова, що належать до мало-розумілих та рідковживаних, однак ми змушені були подати їх у словник, бо ці лексичні одиниці є в підручниках із рідної мови для початкової школи. Наше дослідження ми плануємо продовжувати й надалі за такими напрямками:

а) завершити опрацювання слів у підручниках, передбачених програмою з рідної мови для початкового навчання;

б) систематизувати слова згідно з основними принципами і засадами Словника;

в) включити в Словник ті найнеобхідніші слова, які повинні знати учні в початковій школі.

Сподіваємося, що “Словник української мови” для молодших класів бодай частково допоможе вчителям на уроках, а учням полегшить вивчення української мови.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпін'я : Перун, 2001. – 1440 с.
2. Полога Л. М. Словник антонімів. Більш 2000 антонім. пар. / Л. М. Полога ; за ред. Л. С. Паламарчука. – К. : Рад. шк., 1987. – 173 с. – (Укр. м.).
3. Словник синонімів української мови : в 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головашук [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1999. – 2000. – 1026 с.

ВПЛИВ МІСЦЕВОЇ ГОВІРКИ НА ГРАМОТНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кравець Світлана,

II курс, Педагогічний інститут
Науковий керівник – Наконечна Л.Б.,
кандидат філологічних наук, асистент

Найперше, що ми хотіли б уточнити, “під грамотністю” розуміємо орфографічні вміння і навички учнів, тобто ті орфографічні дії, що є основою правильного оформлення думок засобами писемної мови.

Формування орфографічних умінь і навичок школярів – процес довготривалий, він потребує немалих зусиль як учителя, так і учня. Це пов'язано не тільки з особливостями пам'яті, тобто з процесами запам'ятовування й забування, але й із не завжди сприятливим впливом мовного середовища. Саме риси місцевої говірки, носіями якої є учні, часто негативно впливають на грамотність школярів.

Помилки діалектного характеру давно привертати до себе увагу вчених і вчителів-практиків. На необхідності врахування говіркового фону при вив-

ченні літературної мови і зокрема її правописних норм, неодноразово наголошували у своїх працях К.Д.Ушинський, М.Т.Доленко, С.Х.Чавдаров, Л.М.Симоненкова, О.А.Дорошенко, О.М.Євтушок. Однак у методиці викладання української мови це питання залишається актуальним, невивченим і надзвичайно важливим для оволодіння знаннями з орфографії.

В умовах виразного діалектного середовища основними причинами неправильного написання слів є, як правило, говіркові особливості, а саме: фонетичні, орфоепічні, морфологічні, словотвірні відхилення від літературної норми. Лексичні та синтаксичні риси місцевої говірки зазвичай не зумовлюють орфографічних помилок.

Чи не найвагомішим чинником порушення орфографічної норми, на чому наголошують науковці та вчителі, є орфоепічні відхилення в мовленні як учнів, так і дорослих з їхнього оточення. Адже звукова система наріч української мови, у тому числі і південно-західного діалекту, вплив якого ми досліджуємо, значно різниться від літературної вимови.

Так, відомий методист ХХ століття, який з'ясовував вплив фонетичних, морфологічних та лексичних особливостей українських говорів на грамотність учнів, А.О.Загородський наголошував, що саме “недостатня увага до нормативної вимови слова часто буває причиною дуже грубих орфографічних помилок” [6, с.5]. А науковці М.В.Ушаков та М.С.Рождественський, класифікуючи орфограми, беруть до уваги саме зв'язок орфографії з орфоепією і тому розмежовують їх на ті, що зумовлені вимовою, і ті, які вимовою не визначаються [4, с.111].

Однак проблема полягає в тому, що учні як носії місцевої говірки нерідко відтворюють саме діалектне звучання слова, а це призводить до порушення його написання. З іншого боку, молодші школярі, записуючи промовлене слово, керуються фонетичним принципом орфографії: як чую, так і пишу. Але ж чуять зазвичай у повсякденному житті нелітературний варіант, який вважають правильним, оскільки він для них звичний. Так, наприклад, пишуть *лисця* замість *листя*, *кубіки* (=кубики), *світит* (=світить), *фустина* (=хустина). Приклади подаємо з письмових творчих робіт учнів 3–4 класів. Як відомо, фонетичний принцип орфографії української мови є тільки одним із чотирьох, хоча й найбільш поширеним (вважається, що 80% написань української мови ґрунтуються саме на цьому принципі). Написання слів за іншими принципами (морфологічним, історичним, семантичним) потребує певних міркувань, зусиль думки, пам'яті, тому зазвичай учні і вдаються до фонетичного запису слова.

Ми аналізували вплив говірок південно-західного наріччя, а отже, і мовлення молодших школярів, як носіїв цих говірок, на орфографічну грамотність учнів. Для цього використали самостійні творчі роботи учнів 3–4 класів шкіл Тлумацького і Долинського районів. Саме цей вид робіт як результат невимушеного, некерованого мовлення школярів є виразним відзеркаленням впливу діалектного мовного середовища. Окрім цього, проведений низкою дослідників аналіз письмових учнівських робіт засвідчує, що кількість орфографічних помилок, спричинених впливом місцевих говорів, у

творчих роботах становить від 27 до 31%, що у 2–3 рази більше, ніж у диктантах (тут їх кількість становить 6–10%). Причому помилки в диктантах, як правило, однотипні – переважно пояснюються впливом фонетичних особливостей говірок і повторюються в більшості учнів [6, с.12].

Виконуючи цю роботу, брали до уваги орфограми, які учні вже вивчили чи будуть вивчати в початковій школі. Це, вважасмо, дає змогу виявити ті орфограми, вивчення яких дається учням важче за інші, а отже, потребує ретельного закріплення. З іншого боку, допоможе передбачити труднощі в опрацюванні нових орфограм і запобігти їм. Так, наприклад, з'ясували низку діалектних варіантів, на які, вважасмо, необхідно буде вчителю звернути особливу увагу, оскільки зафіксували їх у більшості робіт (майже 90%). Саме діалектні форми діти вважають правильними. І це не дивно, адже вони їх запам'ятали з повсякденного мовлення старших. Так, іменники *кури*, *плечі* у формі орудного відмінка учні 3–4 класів подали як *курми*, *курами*, (нормативне *курми*); *плечами*, *плечми*, зрідка *плечми* (правильно *плечима*); а іменники *ножиці*, *сорочки*, *гості* в родовому відмінку – як *ножиців*, *ножницьів* (правильно *ножиць*), *сорочків* замість *сорочок*, *гостів* замість *гостей*. Хоча таке написання відмінкових форм іменників не фіксується як помилка, оскільки цей матеріал учні початкової школи не вивчають, однак такий аналіз дає змогу з'ясувати звичні для дітей форми й визначити потенційні труднощі в удосконаленні грамотності учнів.

Ми зафіксували такі найбільш типові орфографічні помилки, зумовлені діалектним мовним середовищем молодших школярів:

– відсутність *ь* в особових закінченнях дієслів в результаті ствердіння кінцевого [т']: *лежит*, *несут*, *ходить*, *робит*, *люблят*, *кажуть*;

– відсутність *ь* перед закінченням прикметників із м'якою основою Р., Д., О., М. відмінків, а також використання літер *а*, *е*, *у*, *и* замість *я*, *є*, *ю*, *і* у Н. відмінку, що зумовлено ствердінням [н'] у прикметниках: *давна*, *сине*, *ранний*, *верхній*, *літню*, *домашних*;

– ствердіння пом'якшеного [р'] спричинило також до використання літер *а*, *у*, замість *я*, *ю* : *гарячка* (гарячка), *буру* (бурю), *курам* (курам), *бурак* (буряк);

– виникають орфографічні помилки і при нерозрізненні дзвінкх і глухих звуків: *такош* (також), *сам* (сад), *рас* (раз), *дул* (дуб), *сніх* (сніг), *друх* (друг), *дорішка* (доріжка), а також: *фудбол* (футбол), *годити* (ходити), *бавивзя* (бавився), *кородшими* (коротшими), *найкражчим*;

– вживання *ь* та *і* для пом'якшення шиплячих і свистячих приголосних: *найкрашій* (*найкраший*), *очьми*, *їжачьок*, *свіжся*, *Сонечко*, *спочьитку*, *радосьті*, *шьистьї* (щастя);

– сплутування шиплячих, а також шиплячих і свистячих: *церква*, *чоколадка*, *душе* (дуже), *дожді* (доші), нерідко використання [ш] замість [шч] (графічно щ), як правило, з відповідним пом'якшенням шиплячого: *шесте* (щастя), *шо*, (що), *ше*, *ше* (ще);

– неправильне вживання ненаголошених [и, е] у словах, де ці голосні перевіряються наголосом: *лужит*, *впуклася*, *визуть*, *соничко*, *висна*, *весило*.

систричка, *сило*, *техенько* та у словах, написання яких учням початкової школи треба запам'ятати: *мні*, *ни* (=не), *німа*, *будимо*, *пищиця*, *ручниця*, *ножниця*, *кошниця*, *бабене літо*, *зкочела*. Зафіксували навіть підміну цих голосних у наголошеній позиції: *цукиркі*, *налцжати*.

– вживання [е, и, і] замість [а] після м'яких чи пом'якшених приголосних, хоча спостерігаємо й після твердих приголосних: *занеті*, *ножинста*, *ручинета*, *ручиньтими*, *житс*; *щастс*, *щстс*, *шььстьь*, *щццц*, *щццті*; *пальцма*, *пальцьма*, *пальціма*, *пальцьома*.

– закінчення -ов, -ев замість нормативного -ою, -ею в іменниках І відміни, прикметниках, займенниках та числівниках в орудному відмінку однини: *за мамов*, *зурков*, *руков*, *бурьов*, *вєсов*, *за границьов*, *синьов*, *зеленов*, *пшеничнов муков*, *ко мнов*, *другов*;

– написання закінчення -і замість -ій у прикметниках давального та місцевого відмінків однини жіночого роду: *у нові школі*, *малі дитині*, *на високі сосні*;

– використання закінчення *і* замість *и* як результат впливу пом'якшення кінцевого приголосного іменників II відміни множини на *к*: *цукеркі*, *батончики*, *подарункі*;

– усічення особового закінчення дієслів 1-ї особи множини теперішнього часу: *робим* (робимо), *ходим*, *носим*, *любим*, *літим*.

Безперечно, кількість помилок, що виникають під впливом місцевих говорів, зменшується із класу в клас, проте зменшується повільно, оскільки «вони є досить стійкими, характерними здебільшого для всіх мовців з оточення школяра і сприймаються ними як нормативні в усіх мовленнєвих ситуаціях» [5]. Тому роботу над засвоєнням літературної правописної норми в початковій школі необхідно проводити постійно, не тільки на уроках читання і письма. Важливо, щоб учні завжди чули нормативне мовлення вчителя, привчалися сприймати на слух нетрадиційні для них словоформи і фонетичне оформлення відомих їм слів.

1. Бєвзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бєвзенко. – К. : Вища школа, 1980. – 246 с.
2. Дорошенко О. А. Робота вчителя-словесника в умовах місцевої говірки / О. А. Дорошенко // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 12. – С. 18–22.
3. Євтушок О. М. Про стан і деякі аспекти вивчення діалектної лексики / О. М. Євтушок // Українська мова і література в школі. – 1992. – № 2. – С. 3–5.
4. Коваль Н. С. Методика викладання української мови / Н. С. Коваль, Н. І. Деркач, М. М. Наумчук. – Тернопіль [б. в.], 2008.
5. Наконечна Л. Б. Формування літературного мовлення молодших школярів в умовах говірок Гуцульщини / Л. Б. Наконечна // Гірська школа. – 2008–2009. – № 4–5.
6. Симоненкова Л. М. Вивчення фонетики і морфології в умовах місцевих говорів / Л. М. Симоненкова. – К. : Радянська школа, 1981. – 134 с.

творчий потенціал і духовно самовдосконалюватися. Використання традицій яворівського іграшкарства на уроках образотворчого мистецтва має важливе значення для виховання молодших школярів, їх творчого розвитку та збереження національної культури.

1. Будзан А. Яворівські мальовані скрині / А. Будзан // НТЕ. – № 5.
2. Герус Л. Яворівська народна іграшка: історія розвитку та сучасні проблеми промислу / Л. Герус // Записки наукового товариства імені Шевченка. – Львів : [б. в.], 1995. – Т. ССХХХ. Праці секції етнографії та фольклористики.
3. Гнатюк М. В. Художнє дерево в інтер'єрі народного житла / М. В. Гнатюк. Івано-Франківськ : Плай, 2000.
4. Тимків Б. М. Виготовлення художніх виробів з дерева. Ч. 2. Мозаїка. Розпис / Б. М. Тимків, К. М. Кавас ; за ред. доц. Б. М. Тимківа. – Львів : Світ, 1996.
5. Чугай Р. В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини / Р. В. Чугай. – К. : Наукова думка, 1979.
6. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Академвидав, 2007.

ЗАСВОЄННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЮНАКІВ І ДІВЧАТ У БАТЬКІВСЬКІЙ СІМ'І

Козій Оксана,
У курс, педагогічний факультет
Науковий керівник – Лемко Г.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Державотворчі процеси, що пронизують усі ланки життя, змушують звернути увагу й на родинне виховання, яке є першоосновою формування особистості. Незаперечним є той факт, що саме в сім'ї закладаються духовні і моральні цінності людини, виховується пошана до роду і народу, формується національне світовідчуття і світорозуміння, забезпечується виховання рис характеру майбутнього громадянина.

Орієнтація на сім'ю пояснюється тим, що для багатьох сім'я сьогодні – це важливе джерело морально-психологічної підтримки, позитивних емоцій для збентеженої сучасними подіями особистості.

Особливості засвоєння ціннісних орієнтацій молоді в батьківській сім'ї знайшли своє відображення в працях Л.С.Виготського, Б.І.Ковбаса, І.С.Кона, В.І.Костіва, О.М.Леонтьєва, В.Г.Панка, С.Л.Рубінштейна, П.Ф.Юркевича та ін.

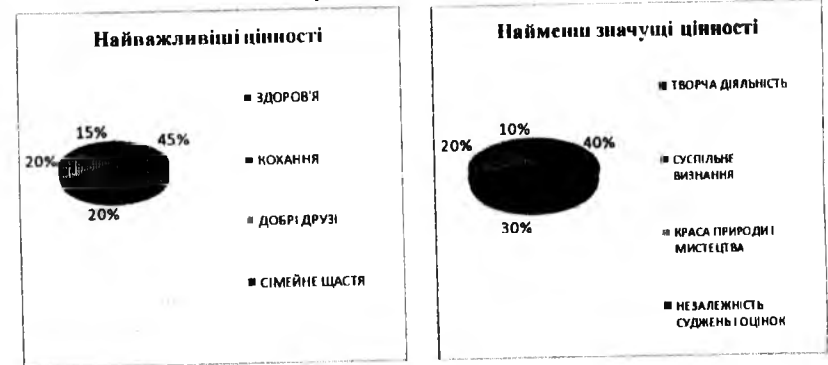
Під впливом ціннісних орієнтацій сім'ї на особистісному рівні в юнаків і дівчат відбувається відбір духовних цінностей, які залишаються, зітруться або трансформуються під впливом вимог суспільства.

Нами було проведено методичку дослідження ціннісних орієнтацій М.Рокіча для студентів Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Отримані результати показали, що з термінальних цінностей найважливіше місце посідають такі цінності: 45% респондентів віддали перевагу здоров'ю, ще 20% опитаних відзначили кохання, 20% – добрих і вірних друзів

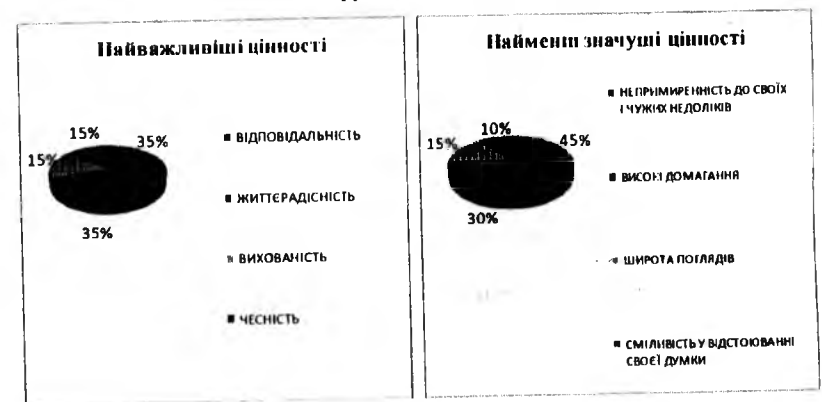
і 15% респондентів зазначили, що для них важливе значення має щасливе сімейне життя. Найменшу ж значущість, за результатами опитувальника, становили: творча діяльність – 40%; суспільне визнання – 30%; краса природи і мистецтва – 20%; незалежність суджень і оцінок – 10%.

Термінальні цінності

З інструментальних цінностей найбільшу значущість мають: відповідальність та життєрадісність – по 35%; вихованість – 15% і чесність теж – 15%. Відповідно найменшу значущість опитані віддали: непримиренності до своїх і чужих недоліків – 45%; високим домаганням – 30%; широті поглядів – 15% та сміливості у відстоюванні своєї думки – 10%.

Інструментальні цінності

На нашу думку, досить важливим є те, що молодь надає перевагу здоров'ю, вірним та добрим друзям, коханню та щасливому сімейному життю; прикро визнавати, що на одне з останніх місць опитаними було віднесено творчу діяльність, красу природи і мистецтва. Це гіршим, ми вважаємо, є те,

що молодь не зважає на таку цінність, як незалежність суджень і оцінок, мабуть, просто не відаючи про період масових переслідувань і репресій за висловлення власної думки й оцінки становища. За результатами прослідкується ще й те, що суспільне визнання теж не цікавить сучасну молодь.

Важливо також, що молодь зважає на такі цінності, як вихованість, відповідальність, життєрадісність та чесність, та інколи виникає запитання – чи дійсно ці цінності є головними в житті, чи їх тільки зазначили? Знову ж таки, прикро засвідчувати, що такі цінності, як широта поглядів і непримирненість до своїх і чужих недоліків не мають великого значення для юнаків і дівчат. Складається враження, що ставати кращим і досконалішим не потрібно, адже це займає забагато часу, а сміливість у відстоюванні своєї думки й високі домагання вважають не такими вже й потрібними.

Таким чином, досліджуючи життєві орієнтації молоді, ми прослідкуємо досить сталу тенденцію до пріоритету цінності здоров'я та сім'ї серед основних сфер життя. Це цілком природно, оскільки добре здоров'я дозволяє вести повноцінне життя, а сім'я забезпечує базисні потреби молоді і суспільства зокрема. Сім'я регулює важливі міжособистісні, сексуальні стосунки, створює умови для повноцінного відтворення населення і соціалізації нового покоління, гарантує турботу та захист, соціальну підтримку й безпеку, підтримує здоровий спосіб життя, визначає соціальний статус.

Тому стає зрозумілим, що ціннісно-орієнтаційний портрет сучасних юнаків і дівчат виглядає приблизно так: головне в житті – це міцне здоров'я, сім'я – це необхідне джерело морально-психологічної підтримки, а кохання та спілкування з друзями прикрашає життя.

ВИКОРИСТАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ РАДІОМЕРЕЖІ ЯК ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Тіщенко Ірина,
V курс, Педагогічний інститут
Науковий керівник – Костів В.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Світовий процес переходу до постіндустріального, інформаційного суспільства, а також економічні, політичні та соціальні зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність прискорення реформування системи освіти, її конкурентоспроможність насамперед залежить від упровадження в навчальний процес сучасних педагогічних, інформаційних та телекомунікаційних технологій.

Інформаційна підтримка навчально-пізнавальної діяльності передбачає гармонійне поєднання традиційних та новітніх методик навчання. Як потужні й універсальні способи одержання, опрацювання, зберігання, передавання різної інформації, сучасні інформаційні освітні технології розкривають широ-

кі можливості щодо надання творчого, дослідницького спрямування навчальній діяльності.

Упровадження новітніх інформаційних технологій у навчальний процес вищої школи почало прискорюватися з прийняттям Законів України “Про національну програму інформатизації”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про вищу освіту” та інших нормативно-правових актів. Про необхідність використання новітніх інформаційних технологій у підготовці майбутніх педагогів зазначається у працях В.Бочарової, Л.Прокопів, І.Шахіної. Розвитком методики навчання мережевими технологіями займаються Л.Ермін, Д.Карпенко, В.Косарев, Ю.Майба, В.Оліфер та інші. У той же час, однією з хиб змісту методичної підготовки майбутніх педагогів є відсутність освітніх інформаційних мереж в Україні і, відповідно, розроблених методик їх використання.

Усунення існуючого протиріччя між соціальним замовленням суспільства, що визначається бурхливим розвитком інформаційних процесів, з одного боку, і наявною практикою професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, з іншого боку, є соціально значущою проблемою. Метою нашої статті є розкриття сутності та специфіки впровадження новітніх інформаційних технологій у систему інноваційного процесу професійної підготовки соціальних педагогів.

Новітні інформаційні технології детермінують нові можливості навчання. У Рекомендаціях II Міжнародного Конгресу з технічної та професійної освіти (м. Сеул, Республіка Корея, квітень 1999 р.) йдеться про те, що навчання, “засноване на сучасних технологіях, покликано відіграти важливу роль у розвитку культури навчання упродовж життя з її здатністю надання учням нових можливостей задоволення їхніх освітніх потреб” [3, с.115].

За О.Пехотою, нові інформаційні технології (НІТ) навчання є методологією й технологією навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів навчання, передусім ЕОМ. На думку дослідниці, крім поняття “НІТ навчання”, іноді вживають більш широку дефініцію – “НІТ освіти”. Зміст НІТ освіти, крім складових НІТ навчання, також складають нові засоби й методи керування системою освіти (запровадження баз даних учнів і педагогів, інформаційно-довідкові нормативні й методичні системи, телекомунікаційні системи між школами й установами освіти тощо) [5, с.169].

Розрізняють поняття “новація”, або новий спосіб та “інновація”, тобто нововведення. Для кращого розуміння уточнимо, що новація – це сам засіб (новий метод, методика, технологія, програма тощо), а інновація – процес його освоєння. Одні науковці (В.Сластьонін, Л.Подимова) вважають інновації комплексним процесом створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень. Інші заперечують, що інновації не можуть зводитись до створення засобів. Так, І.Підласий вважає, що інновації – це ідеї і процеси, і засоби, і результати, взяті як якісне вдосконалення педагогічної системи [1, с.23].

У сучасному світі новітніх технологій з'являються нові засоби для оптимізації навчального процесу. Локальні радіомережі відносяться до

поліфункціональних інформаційних технологій, які можна використовувати в найрізноманітніших навчальних цілях, зокрема, для організації конференцій, семінарів, урочистих подій та інших масових заходів. На основі використання локальної радіомережі в Івано-Франківську вже організовано відкритий літній кіноклуб некомерційного характеру, що є соціально-спрямованою ініціативою. Досвід впровадження цієї інновації з метою соціально-педагогічного впливу на цілову аудиторію доводить доцільність використання цього пристрою в процесі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів. Крім того, у Центрі інформаційних технологій при ПНУ успішно діє локальна мережа безкоштовного доступу до всесвітньої мережі Інтернет, що тим самим вирішує питання пошуку нової інформації в освітніх цілях, а створена університетська веб-сторінка дозволяє студентам та викладачам обмінюватися навчальними матеріалами (лекціями, практичними завданнями, лабораторними роботами) дистанційно.

Таким чином, використання локальних радіомереж у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів суттєво підвищило б ефективність навчального процесу та вирішило б питання його оптимізації та модернізації.

На жаль, слід констатувати відчутний брак технічного боку впровадження НІТ у процес професійної підготовки. За словами С.Ніколаєнка, осн-щення, приміром, загальноосвітніх навчальних закладів комп'ютерною технікою в середньому по Україні становить лише 43%, а рівень комп'ютерної грамотності вчителів ще нижчий – лише 22%. Підключення загальноосвітніх навчальних закладів до всесвітньої мережі Інтернет, у цілому, по Україні становить близько 15%. Як свідчить дослідження М.Кадемії [2, с.471–472], недостатнє використання інформаційних технологій загалом пов'язане з низьким рівнем інформаційної культури суспільства, необізнаністю щодо широких можливостей застосування інформаційних технологій у навчальному процесі та професійній діяльності.

Вищевикладене актуалізує проблему розробки й запровадження заходів, спрямованих на підвищення якості інформаційно-технологічної підготовки майбутніх педагогів.

Вирішити це питання повинна робота в галузі пошуку та поширення інформації науково-освітнього характеру: організація доступу до світових електронних бібліотек, проведення відеолекцій та відеоконференцій, забезпечення навчального процесу дистанційної освіти та надання можливостей для пілотної апробації нових телекомунікаційних технологій і підготовки кадрів для впровадження цих технологій у навчальний процес.

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 325 с.
2. Кадемія М. Ю. Використання нових інформаційних технологій у підготовці педагогічних працівників / М. Ю. Кадемія // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології : збірн. наук. праць / за заг. ред. Н. Г. Ничкало. – Х. : НТУ “ХЩ”, 2007. – С. 471–472.
3. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.

4. Немиров О. Формирование экономических знаний студентов педагогических специальностей на основе информационных технологий / О. Немиров // Экономика образования. – 2007. – № 1(38). – С. 112–113.
5. Освітні технології / за заг. ред. О. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ І ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Савчук Надія,
V курс, Педагогічний інститут
Науковий керівник – Лотоцька М.П.,
асистент

Сьогодні основною формою організації навчальної діяльності практично у всіх країнах світу є класно-урочна система. Будучи прогресивною протягом чотирьох століть поспіль, нині, в умовах науково-технічного прогресу, вона перестала задовольняти потреби суспільства в освіті й потребує вдосконалення. Причиною цього стало як закономірне й неминуче зростання обсягу загальноосвітніх знань, що підлягають обов'язковому засвоєнню, так і зміна вимог суспільства до освіти. Критика класно-урочної системи найчастіше пов'язана з пасивністю учнів на уроках та відсутністю інтересу до навчання, зниженням якості знань, перевантаженням дітей домашніми завданнями й уроками, з тим, що навчальні заняття шкідливо впливають на здоров'я школярів.

Процес реформування освіти в Україні, який мав би усунути вади шкільної практики, насправді часто зводиться до спроб введення нового змісту в рамки старої системи. Адже проблеми радянської системи освіти, що була орієнтована значною мірою на інформативні цілі, автоматично переносяться на сучасний розвиток школи. Вносяться зміни в навчальні плани та програми, збільшується число років навчання в початкових чи старших класах тощо, проте ці заходи істотно не впливають на якість навчання. Як і раніше, у центрі цих перетворень залишається питання “що вивчати”.

Такий підхід уже вичерпаний самою практикою розвитку освіти. Адже обсяг знань не може зростати до безкінечності. Усе гострішою стає проблема вдосконалення форм організації процесу навчання, знаходження відповіді на запитання “як навчати, як створити умови для розвитку та самореалізації особистості в процесі навчання”. Як, залишаючись у рамках класно-урочної системи, підвищити ефективність навчального процесу, досягти високого інтелектуального розвитку учнів, забезпечити оволодіння ними навичками саморозвитку особистості. Значною мірою цього можна досягти, використовуючи сучасні інноваційні технології, зокрема технології інтерактивного навчання, перетворюючи, таким чином, традиційний урок в інтерактивний.

Слово “інтерактив” прийшло до нас з англійської від слова “interact”, де “inter” – взаємний і “act” – діяти. Таким чином, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити

комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Суть інтерактивного навчання в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують із приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок, умінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу.

У Західній Європі та США групові форми навчальної діяльності учнів активно розвивалися та вдосконалювалися наприкінці ХХ ст. Інтерактивні технології набули поширення в теорії та практиці американської школи, де їх використовують під час викладання різноманітних предметів. Дослідження, проведені Національним тренінговим центром (США, штат Меріленд) у 80-х рр., показують, що інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити процент засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю (дії, практику). Результати цих досліджень були відображені в схемі, що отримала назву "Піраміда навчання". Ці дані цілком підтверджуються дослідженнями сучасних російських психологів. За їхніми оцінками, старший школяр може, читаючи очима, запам'ятати 10% інформації, слухаючи – 26%, розглядаючи – 30%, слухаючи і розглядаючи – 50%, обговорюючи – 70%, особистий досвід – 80%, спільна діяльність з обговоренням – 90%, навчання інших – 95%.

Чим зумовлені такі результати? Для того, щоб зрозуміти цей механізм, пригадаємо, як працює наш мозок. Робота нашого мозку відрізняється від роботи відеоманітофона чи плеєра. Інформація, яка поступає до нього, не просто записується, а й аналізується, обробляється. Наш мозок постійно ставить такі запитання:

- Чи отримував я таку інформацію раніше?
- Чого стосується ця інформація?
- Що я можу з нею зробити?
- Чи можна вважати, що це те саме, з чим я мав справу вчора чи минулого місяця?

Отже, мозок не тільки отримує інформацію, а й обробляє її. Щоб ефективно обробити інформацію, необхідно задіяти як зовнішні, так і внутрішні чинники. Коли ми обговорюємо проблеми з іншими, ставимо запитання, що їх стосуються, наш мозок працює набагато краще. У літературі описано результати дослідження, коли викладач, пояснюючи матеріал короткими частинами, блоками, пропонував учням обговорити між собою кожну таку частину, а потім продовжував пояснення. У результаті такого навчання засвоєння матеріалу було вдвічі ефективнішим, ніж при монологічному поясненні.

Ще однією з причин незадовільного засвоєння учнями почутого на уроці є темп, з яким учитель говорить, і ступінь сприйняття дітьми його мовлення. Наукові дослідження твердять, що для того, щоб учні слухали й не думали над сторонніми речами, викладачі повинні промовляти від 400 до 500 слів за хвилину. Але це неможливо, людина говорить у чотири рази повільніше, а тому учні відволікаються, і часом їм стає нудно. Ще один експеримент, проведений американськими дослідниками, показав, що використання візуальних засобів під час вивчення слів на 200% поліпшує результати. Крім того, така презентація матеріалу забирає на 40% менше часу, вона підсилює подачу матеріалу. Наочність варта не тільки сотень слів, а втричі ефективніша за одні лише слова. Якщо ж до роботи залучається слухова й зорова пам'ять, є більше шансів задовольнити потреби різних учнів, чий спосіб сприйняття матеріалу може суттєво відрізнитися.

Однак використання лише зорової та слухової пам'яті недостатнє. Понад 2400 років тому Конфуцій сказав: "Те, що я чую, я забуваю, те, що я бачу, я пам'ятаю, те, що я роблю, я розумію". Ці три прості твердження обґрунтовують необхідність використання активних методів навчання. Набагато важливіше навчити, ніж просто розповісти. Хоча останній метод простіший, доступніший і, безумовно, швидший. Ви можете швидко повідомити учням те, що вони повинні знати, і вони забудуть це ще швидше.

Процес навчання – не автоматичне вкладання навчального матеріалу в голову учня. Він потребує напруженої розумової роботи дитини та її власної активної участі в цьому процесі. Пояснення й демонстрація самі по собі ніколи не дадуть справжніх стійких знань. Цього можна досягти тільки за допомогою активного (інтерактивного) навчання.

1. Атанов Г. О. Теорія діяльнісного навчання : навчальний посібник / Г. О. Атанов. – К. : Кондор. – 2007.
2. Замковий В. П. Поради вчителю географії / В. П. Замковий. – К. : Рад. школа, 1962. – 178 с.
3. Сучасний урок / О. Пометун [та ін.]. – К. : А.С.К., 2004.

СУТЬ ПРОЦЕСУ УРБАНІЗАЦІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЛЮДИНИ

Ясковець Андрій,
ІІІ курс, Педагогічний інститут
Науковий керівник – Сливка Р.Р.,
кандидат географічних наук, доцент

Актуальність теми дослідження зумовлена перш за все тим, що однією з відмінних рис ХХ ст. є безпрецедентне зростання міського населення. У 1800 р. у містах проживало близько 2,5% світового населення, проте вже 1980 року – понад 40%. У 2000 р. 47% населення планети становили мешканці міст; станом на 2008 р. цей показник сягнув 51%.

У 2005 р. налічувалося 411 міст-мільйонерів, в яких проживала четверта частина населення світу. За прогнозами ООН їх кількість у 2015 р. зросте до 527, у тому числі майже 400 знаходитимуться в країнах, що розвиваються. Урбанізація у світі є визначальним чинником прогресу людства та будь-якої держави тому, що міста забезпечують вищу продуктивність праці та ефективність використання ресурсного потенціалу. У межах держави чи того самого регіону одні міста бурхливо розвиваються, а інші знаходяться в депресії та стагнації.

Варто зауважити, що сучасна урбаністика як наукова галузь синтезує в собі різноманітні знання. Це традиційні знання з галузей географії, екології та суспільних наук, але і бурхливо прогресуючі останнім часом науки про управління й ефективність діяльності (менеджмент), використання новітньої техніки в процесі накопичення інформації та безпосередньо проектування, розпланування й облаштування території.

Розробкою теоретичних і методологічних засад урбанізації в нашій країні займалися відомі географи та економісти Н.І.Блажко, Т.Б.Заставецький, Ф.Д.Заставний, С.С.Мохначук, Л.М.Корецький, П.С.Коваленко, В.М.Кубі-йович, Б.С.Пасацький, Ю.І.Пітюренко, І.М.Салій, О.І.Степанів, А.В.Степаненко, Г.Г.Старостенко, Д.М.Стеченко, М.Ф.Тимчук, М.І.Фашевський, С.С.Фомін, О.І.Шаблій, Л.Т.Шевчук. При дослідженні теми були використанні праці іноземних учених – Є.Н.Перціка, П.Муллера.

Урбанізація у світі є визначальним чинником прогресу людства та будь-якої держави, тому що міста забезпечують вищу продуктивність праці та ефективність використання ресурсного потенціалу. Більшість науковців початок урбанізації пов'язує зі становленням і розвитком міста, з концентрацією промислового виробництва й населення, з поширенням досягнення міста на навколишню сільську місцевість. Це нове місто й стає передумовою того світового явища, яке дістало назву урбанізація.

Процес світової урбанізації розпочався в Європі, де вперше стали формуватися міста завдяки концентрації засобів виробництва, великої промисловості. Становлення урбанізації почалося на зламі XVIII–XIX ст., коли капіталістичні міста в Західній Європі зосереджували найважливіші засоби виробництва й займали ключові позиції у світовій економіці. Локальний розвиток міст проводив повну просторову послідовність світового процесу урбанізації: Західна Європа–Північна Америка–Австралія та Океанія–Східна Європа–Латинська Америка–Азія–Африка.

Розвиток Європейських країн у XX ст. став визначатися здобутками техніки та їх масовим застосуванням у процесах виробництва та споживання. На базі нової техніки розвивається індустріалізація, що охоплює виробництво, транспорт та засоби зв'язку й передачі інформації. Ці чинники, які були сформовані у високорозвинутих країнах Західної Європи, і мають значні відмінності у країнах Центральної та Східної Європи. Наприклад, у 30-х роках більшість населення Польщі, України, Угорщини, Румунії була зайнята у сфері первинного сектора економіки. Побутові умови були далекі від задовільних.

Модернізація суспільства XX ст. пов'язана з урбанізацією, з розвитком міст та збільшенням міського населення. Швидко ростуть великі міста, і міський спосіб життя розповсюджується на інші типи поселень. Поняття “місто” у 20–30-х роках стало символом вищого цивілізаційного рівня, зумовленого розвитком нової техніки, а “село” – технічної та цивілізаційної відсталості. Зміни в загальній сфері культури помітні в різних галузях міського життя. Змінюється статус жінки в суспільстві, формується нова ера сім'ї. Набуває розповсюдження новий стандарт міського житла. Функціональне планування квартири здійснюється згідно з новими уявленнями про потреби сучасної сім'ї. Вона обладнується системами опалення, освітленням та іншим електрообладнанням. Такий стандарт у період між світовими війнами був досить обмежений у країнах Східної Європи, натомість розповсюдився в часі післявоєнної відбудови з 1945 року.

Щодо процесу урбанізації в Україні, то він зумовлений особливостями командно-адміністративної системи Радянського Союзу. Індустріалізація в 30-ті роки XX ст. прискорила темпи міграції сільського населення до міст, тому вже на початку 40-х років у містах мешкало 14 млн осіб, понад третина населення України. Найбільші темпи урбанізації припадають на 50–60-ті роки XX ст. Чисельність міського населення лише за 5 років (1950–1955 рр.) зросла на 22,7% та ще на 26,8% у наступні 5 років (1955–1960 рр.). У 1965 році міське населення зрівнялося за чисельністю із сільським населенням України, а до середини 70-х міське населення зростало на 10% і більше кожні 5 років.

Особливістю процесу урбанізації в Україні в радянський період був значний розрив між її кількісними та якісними параметрами. У розвинених країнах урбанізація зумовлюється не лише перенаселенням у міста основної маси населення, його концентрацією у великих містах, а й поширенням та утвердженням міського способу сучасної цивілізації. В Україні ще не завершено процес адаптації сільських жителів до міського способу життя, оволодіння ними відповідною системою цінностей, норм поведінки тощо. Незавершений характер урбанізації визначається також і тим, що значна частина міського населення за характером зайнятості, рівнем обслуговування, різноманітністю доквілля ще не повністю опанувала міський спосіб життя.

Таким чином, у спадщину від Радянського Союзу Україна отримала багато негативних наслідків бурхливої урбанізації: незавершеність сприйняття міського способу життя значною частиною міського населення, низька якість міського середовища, екологічні проблеми, вузька спеціалізація окремих міст тощо. Деякою мірою вказані проблеми схожі з явищами хибної урбанізації, властивої країнам, що розвиваються. Тому світовий досвід усунення негативних наслідків урбанізації дуже важливий для нашої країни.

Дана тема є дуже об'ємною за змістом, тому потребує подальших досліджень з позиції методології суспільної географії.

1. Заставецький Т. Система міських поселень агропромислового регіону в умовах трансформації суспільства : монографія / Т. Заставецький. – Тернопіль : [б. в.], 2005.
2. Урбаністика сьогодення (або управління територіальним розвитком та плануванням

- населених пунктів). – К. : [б. в.], 2003. – 144 с.
3. Перчик Е. Н. Города мира. География мировой урбанизации / Е. Н. Перчик. – М. : Международные отношения, 1999. – 380 с.
 4. Доценко А. І. Регіональне розселення: проблеми і перспективи / А. І. Доценко. – Львів : [б. в.], 1994. – 427 с.
 5. Пасацький Б. С. Основи урбаністики / Б. С. Пасацький. – Львів : Манускрипт, 2002. – 120 с.
 6. Салій І. М. Урбанізація в Україні: соціальний та управлінський аспекти / І. М. Салій. – К. : [б. в.], 2005. – 150 с.

УКРАЇНСЬКА ЕТНОПЕДАГОГІКА ПРО ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

Пилипів Ольга,
І курс, Педагогічний інститут
Науковий керівник – Салига Н.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Одним із невідкладних соціальних завдань в Україні є пошук шляхів збереження етносу, його здоров'я, трудової репродуктивності. Тому стає зрозумілим, чому в Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття) одним із головних напрямів реформування виховання визначається “забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей та молоді, охорони та зміцнення їх здоров'я, формування екологічної культури людини, гармонії її відносин з природою, утвердження пріоритету здорового способу життя людини...” [1, с.4].

В останні десятиліття в Україні різко збільшилася кількість людей, які хворіють на “хвороби цивілізації” – гіпертонію, інфаркт міокарда, нервово-психічні розлади, спостерігається скорочення тривалості життя, зростання смертності, порушення здоров'я значної частини дітей. З досліджень у галузі медичної валеології випливає, що кількість гармонійно розвинених дітей у трирічному віці не перевищує 18%, у шестирічному – 16–18%, у шістнадцяти- та сімнадцятирічному – 7% [4, с.8].

На нашу думку, одним із шляхів формування здорового способу життя сучасних дітей є використання в навчально-виховному процесі української етнопедagogіки. Виховним ідеалом українців завжди була “здорова, культурна, щаслива людина з багатогранними знаннями й високими духовно-моральними й інтелектуальними якостями, патріотичними почуттями й працьовитістю, національною і людською гідністю” [6, с.126]. Родина, зокрема батьки, завжди піклувалися про здоров'я та фізичний розвиток дітей, створювали належну оздоровчу атмосферу в сімейному спілкуванні. Водночас громада теж надавала належного значення вирішенню завдань фізично-оздоровчого виховання, зокрема зміцнення здоров'я різними засобами, сприяла правильному розвитку тіла, пристосуванню до природного середовища, гартуванню організму, дотриманню санітарно-гігієнічних норм поведінки.

У народній педагогіці зі скарбниці народної практичної філософії – прислів'їв і приказок – використовувалися найбільш узагальнені приклади ставлення до фізичного здоров'я: “Здоров'я – найбільше багатство у світі”, “Здоров'я – усьому голова”. Від здоров'я залежить добробут людини: “Аби голова здорова, а все решту буде”, “Коби голова здорова, будуть воли та корова” та ін. У народі були переконані, що здорова людина завжди зможе заробити собі на прожиття: “Як будемо живі, то будемо й ситі”. Поважаючи здоров'я не тільки як підґрунтя матеріального благополуччя, а й джерело життєрадісного настрою, краси людини, народна педагогіка оптимістично твердить: “Поки здоров'я служить, то чоловік не тужить”.

У цих і подібних афоризмах як вираження народної мудрості відображені народні звичаї й традиції щодо фізично-оздоровчого виховання молоді. Сучасні педагоги розглядають їх як могутній засіб передачі та розвитку прогресивного народного досвіду й забезпечення єдності, наступності та спадкоємності поколінь, надійний заслін бездуховності.

Народна мудрість справедливо вважала, що дієвим найдоступнішим засобом зміцнення здоров'я були оздоровчі сили природи: повітря, вода, сонце, земля. Народна педагогіка всіляко заохочувала дітей до перебування на свіжому повітрі. “Як дитина бігас і грається, то їй здоров'я усміхається”, – говорили в народі. В одній із притч розповідається про незможного селянина, в якого бігало по двору багато рожевошоких здорових дітей, та пана, в якого був єдиний тендітний хворобливий синок. Після місячного перебування в родині селянина панська дитина поздоровішала, стала такою самою рожевошокою, як і селянські діти. Висновок напрашується такий: свіже повітря й здорова селянська їжа сприяли покращенню здоров'я та апетиту.

У великому пошанівку в нашого народу була вода. Її називають кров'ю землі. З одного боку, це цілюща животворна сила, основа всього живого на землі, з другого – грізна, руйнівна стихія. Наші прадіди вважали, що всі немочі й хвороби людські наслані нечистою силою. Тому вірили в цілющі властивості води, поклонялися їй як животворній очищувальній силі. Її освячення в церквах – елемент багатьох релігійних свят. Святять воду на Водохреще, Стрітення, Спаса. Свяченою водою окроплюють хати, будівлі, на Різдво ставлять біля куті.

На Гуцульщині у великій пошані була йорданська вода, яка особливо вважалась помічною при судомах. А на Поліссі вважали, що “стрітенська вода” – найкращі ліки від усіх хворіб. “Богоявленською” користувались, як голова болить, пристріг, болять очі тощо. Велику увагу приділяли водним процедурам: щоденне вмивання, обтирання хворих місць свяченою водою, посилення дітей під літній дощ, ходіння босоніж по росі та ін. Сучасна медицина теж рекомендує водні процедури, які суттєво змінюють хімічну і фізичну терморегуляцію організму, підвищують обмін речовин, стимулюють діяльність центральної нервової системи та ін. Найпоширенішими оздоровлювальними та лікувальними водними процедурами є вологе обтирання, контрастний душ, купання в морській воді, лазня.

Сонце, за народними спостереженнями, є даром неба, який світить і гріє вдень, а вночі ховається за землю, обходить її і на ранок знову з'являється на сході. На Гуцульщині кожен, побачивши сонце, що сходить, побожно знімав головний убір і, повернувшись обличчям до сходу, віддавав йому глибокий поклін, хрестився і шепотів слова молитви: “Слава тобі, Господи, за личенько твоє Господне, що ся показало”. На Поділлі казали, що сонце – це відблиск лиця Божого, і тому воно так яскраво світить.

Народна мудрість відзначає також чудотворну силу рідної землі, яка завжди асоціюється з образом матері. На чужині вона – талісман, оберіг від біди та нещастя, тому брали грудочку землі в далеку дорогу. Земля давала силу (знесилений у битві з ворогом торкався землі); годувала й одягала людину (“Земля наша мати, що посієш, те будеш мати”); і забирала в кінці життєвого шляху (“Земля дає все і забирає усе”). У теплу пору діти ходили босоніж. Це був чудовий спосіб загартування організму, запобігання плоскостопості.

Важливим засобом оздоровлення особистості наші предки вважали музику дзвонів. Народна мудрість зазначала, що помірні удари дзвонів сприяють заспокоєнню втомленої людини, урівноважують настрій, пробуджують почуття радості та великого душевного піднесення, відганяють негативні емоції. Про це свідчать і дослідження сучасних учених [4].

Як бачимо, українська етнопедагогіка несе в собі значний потенціал теоретичних настанов із проблеми фізичного розвитку дітей. Її використання сприятиме більш ефективному фізичному і духовному вихованню юних громадян України, а з їх здоров'я складатиметься в майбутньому здоров'я нації.

1. Богуш А. М. Моє довкілля. Програма ознайомлення дітей старшого віку з довкіллям / А. М. Богуш. – К. : Вища школа, 2007.
2. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття) // Освіта. – 1994. – Грудень.
3. Калужька Л. Здоров'я дитини в садку і в родині / Л. Калужька. – Харків : Ранок, 2005.
4. Кіндратюк Б. К. Духовне здоров'я і музика дзвонів: етнопедагогічний аспект : науково-методичний посібник / Б. К. Кіндратюк. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005.
5. Лисенко Н. В. Українська етнопедагогіка : навчально-методичний посібник / Н. В. Лисенко ; за ред. акад. В. Кононенка. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2005.
6. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навчально-методичний посібник / М. Г. Стельмахович. – К. : ІЗМН, 1997.

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ НА УРОКАХ МУЗИКИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

Майдан Наталія,

III курс, Педагогічний інститут
Науковий керівник – Липа І.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Виховання активної творчої особистості є одним із пріоритетів державної політики в освіті. Однак, як свідчить практика, загальноосвітня школа ще недостатньо приділяє увагу цьому напрямку своєї роботи. Вирішення окресленої проблеми значною мірою залежить, на нашу думку, від пошуку педагогами інноваційних підходів до розкриття й максимальної реалізації творчого потенціалу кожного учня.

Існують різноманітні шляхи творчого розвитку дитини, але особливими можливостями володіє мистецтво, зокрема музичне. Його роль визначається тонким психоемоційним впливом на чутливу дитячу душу. Це дозволяє засобами музики виховувати школяра, формувати його характер, світогляд, духовність, сприяти творчому самовираженню та самореалізації.

Творча самореалізація особистості – це її здатність самостійно реалізувати власні можливості. У дітей музично-творчі починання можуть проявлятися дуже рано, тому важливо їх вчасно розпізнати, спрямувати в соціально-корисне русло, забезпечити сприятливими умовами для розвитку. Це спонукає педагогів-музикантів до пошуку ефективних шляхів “вивільнення” творчої енергії кожного школяра в різних видах музичної діяльності на уроці музики.

Почуття натхнення, захоплення, які виникають у процесі музичної діяльності, стимулюють учнів до творчого самовираження. Хоча цей стан не завжди завершується результатом продуктивної творчості, але він необхідний для формування дитини як особистості. У музичній імпровізації, виконавській діяльності, культурі сприйняття активізуються образи підсвідомості, що сприяє цілісному розвитку школяра.

Отже, сама музика є джерелом для творчого натхнення. Уміння розпізнавати “музичні слова” і “фрази”, створення інтонацій і “звукових фарб”, вслуховування в навколишній світ звуків, переживання і розуміння музичних явищ – усе це спонукає дітей до творчості.

Активізуюча роль у процесі творчої самореалізації учнів на уроці музики належить музично-творчим завданням, спрямованим на розвиток музичальних здібностей. Створена нами система таких завдань була апробована в початкових класах Тишківської загальноосвітньої школи I–III ступенів (Городенківський район, Івано-Франківська область).

Для розвитку ритмічного чуття ми пропонували дітям виконати такі музично-творчі завдання: придумати слова в заданому ритмі; створити ритмічну відповідь на проплескане вчителем ритмічне запитання; передати на ударних інструментах ритмічний мотив загадки і створити до неї відповідь (наприклад, загадка: “Хто у лісі стукотить: тук-тук? Відповідь: Дятел, дя-

тел”); гра “Відгадай пісню за ритмом”; створити маршовий, танцювальний, пісенний (колискова) ритм; імпровізація ритмічного акомпанементу до музики; створити музичний супровід до власного оповідання; читання вірша з паузами, під час яких необхідно простукати або проплескати придуманий ритм.

Для розвитку ладового, звуковисотного й інтонаційного слуху в молодших школярів ми використовували такі музично-творчі завдання: створити мелодію імені (кожен учень до свого імені добирає мелодію); музичні загадки “Що я чув у лісі?” (діти відтворюють характерні інтонації співу птахів); дати відповідь на поставлене учителем мелодичне запитання (з текстом і без тексту); знайти різні варіанти закінчення музичної фрази; придумати мелодичне закінчення пісні, що вивчається на уроці, а потім порівняти його з авторським варіантом; створити музичні фрази в характері маршу, польки, коліскової; скласти мелодію на власні тексти; створити музичні ілюстрації до казки, запропонованої учителем.

Для розвитку відчуття музичної форми ми пропонували дітям виконати такі музично-творчі завдання: створити ритмічний супровід до твору для слухання, написаному у двочастинній формі (для супроводу до кожної частини використовуються інструменти з контрастним звучанням); придумати марш, використовуючи принцип повторень; спільно з учителем створити польку у двочастинній формі і ритмічним супроводом підкреслити контраст частин; створити ритмічний супровід до твору, написаного в тричастинній формі й підкреслити ним контрастність частин; придумати декілька варіантів інструментального виконання знайомої пісні.

Як показала проведена нами дослідно-експериментальна робота, в молодших школярів яскраво проявляється творче начало, вони надзвичайно винахідливі в передачі характерних музичних інтонацій, наслідуванні, імпровізації, легко сприймають образний зміст казок, історій, пісень, їм властива природна активність та творча “роzkутість”. Використання на уроці музики різноманітних за складністю музично-творчих завдань відкриває можливості для активних творчих проявів, самовираження, творчої самореалізації кожної дитини. Це допоможе вчителю зробити творчу діяльність для дитини потребою, а музичне мистецтво – природною, необхідною частиною життя, адже відчувши радість від творчості, “людина, – як зазначав Б.Асаф’єв, – стає іншою за психологічним складом, ніж людина, яка тільки повторює інших. Та людина, яка у будь-якому виді мистецтва зуміє створити хоча б краплину “свого”, буде відчувати і розуміти це мистецтво глибше і органічніше, ніж людина, яка не зробила свого” [1, с.50].

1. Асаф’єв Б. Избранные статьи у музыкальном просвещении и образовании / Б. Асаф’єв. – 2-е изд. – Л. : Музыка, 1973.
2. Ветлугіна Н. Музичний розвиток дитини / Н. Ветлугіна. – К. : Музична Україна, 1978.
3. Юдина Э. Первые уроки музыки и творчества / Э. Юдина. – М. : Аквариум ЛТД, 1999.

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОВИХ СЮЖЕТІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ

Сагайдак Тетяна,

III курс, Педагогічний інститут
Науковий керівник – Липа І.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Важливу роль у духовному становленні особистості відіграє музика. Як зазначав В.О.Сухомлинський, “пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику і діставати насолоду від неї” [3, с.52]. Вона дає людині поштовх для внутрішнього переживання, викликає бажання передавати музику в дії, міміці, жестах, рухах, співі, грі, створювати нові художні образи, які в молодшому шкільному віці найкраще втілити у формі казки.

Однак, незважаючи на великі потенційні можливості казки для формування музичної культури учнів початкових класів (про це пише ряд дослідників – О.Лобова, Н.Петрова, Е.Печерська), учителі рідко використовують казкові сюжети на уроці музики. Це зумовлено, на нашу думку, недостатнім науковим обґрунтуванням педагогічної доцільності введення жанру казки в шкільну музично-виховну роботу, відсутністю теоретичної та практичної розробки вказаної проблеми.

Розглядаючи казку як поліфункціональний метод навчання, ми вважаємо, що її застосування урізноманітнить навчальний процес, зробить уроки музики цікавими, багатограничними, захоплюючими, підвищить ефективність пізнавальної музично-творчої діяльності учнів. Наші переконання ґрунтуються на відповідності жанру казки світосприйняттю молодших школярів, особливостям сприймання і засвоєння ними інформації, адже “без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттями дитини, – неможливо уявити дитячого мислення...” [3, с.54]. Процес донесення до учнів складного навчального матеріалу через улюблений, знайомий змалечку жанр значно спрощується, завдяки чому поглиблюється розуміння сутності музичних явищ, покращується запам’ятовування музичної термінології.

Ми поділяємо точку зору О.Лобової [1] на те, що казкові сюжети можна використовувати на будь-якому етапі уроку, оскільки вони сприяють створенню позитивної мотивації навчання, пробудженню зацікавленості дітей та активізації їхньої уваги; актуалізації опорних знань; викладу нового матеріалу в казково-образній проблемно-пошуковій формі; опрацюванню та закріпленню здобутих відомостей; узагальненню тематичного матеріалу та визначенню його місця в системі навчальних тем.

Урок музики створює унікальні можливості для успішної реалізації розвивальної та виховної функцій українських народних казок, казок народів світу, а також авторських, оскільки має у своєму арсеналі різноманітні види музичної діяльності дітей, а саме: освоєння елементів музичної грамоти; ознайомлення з творчістю композиторів та слухання їхніх творів; спів; музично-

ритмічні рухи; гра на дитячих музичних інструментах; музична творчість. У кожному із цих видів можна оригінально використати казкові сюжети.

Так, саме через музичну казку вчителю легше розкрити зміст окремих понять музичної грамоти, тому що музично-теоретичні відомості для дітей цього віку потрібно викладати просто, доступно, але водночас цікаво й не примітивно. Наприклад, на уроці музики у Сваричівській загальноосвітній школі І-го ступеня (Рожнятівський район, Івано-Франківська область) при ознайомленні дітей із розташуванням нот на нотному стані ми використали казковий сюжет “Де живуть ноти?” (нижче наводимо фрагмент тексту казки):

“За далекими морями, за високими горами росло чарівне деревце. П'ять його тонких гілочок нахилилися трошки вбік. Деревце слухало щебетання пташок, дзюрчання струмочка, пісні дощичку та дзвін краплин. “Яка красива музика звучить навколо! – подумало деревце. – Але як зробити, щоб люди почули й зрозуміли цю музику?... А може, кожен звук матиме на гілочці своє місце? Як тільки звук сяє на гілочку, я перетворю його в кружечок-ноту”.

А звуків було всього сім – ціла сім'я. І всі вони були дуже різними, як звичайно й буває в сім'ї.

І розлетілися звуки-ноти по гілочках. Першою від самого сонечка прилетіла сонячна нота Соль й розташувалася на другій гілочці. Її мила подружка Мі – на першій. Фантастична нота Фа поселилася між ними.

Незабаром прилетіли ще дві подружки, які захотіли розташуватися нижче, ближче до струмочка. Одна з них, нота Ре, рішуче зайняла місце під першою гілочкою. А скромній і добрій ноті До місце на гілочці не вистачило. “Що робити? – подумало деревце. – Як знайти місце для доброї нотки?” І вирішило поселити її на маленькій додатковій гілочці недалеко від її подруг.

До цих п'ір ноти сидять на тих самих місцях. А люди подивилися, де розташовані ноти, запам'ятали, послухали їхнє звучання і краще зрозуміли музику”.

Як засвідчили наші спостереження, емоційно-образна мова казки вже з перших слів захопила школярів, спонукала їх до активізації уваги й уваги, що позитивно вплинуло на глибину засвоєння відповідного навчального матеріалу.

Ефективним є використання казкових сюжетів у процесі слухання музики. “Слухаючи музику, – пише Е.Печерська, – діти поступово починають розуміти, що вона розгортається в часі, постійно змінюючись. Саме ця особливість музики – часова її природа – властива й літературним жанрам, зокрема казці, вона дає змогу відтворити «події», що відбуваються в музиці” [2, с.186]. Поділитися враженнями від прослуханої музики учні можуть у вигляді казкової розповіді або, навпаки, створити власний казковий сюжет ще до початку прослуховування музики на основі назви музичного твору.

Особливої привабливості для молодших школярів можуть набути виконавські види музичної діяльності (спів, музично-ритмічні рухи, гра на музичних інструментах), якщо вчитель буде вміло використовувати елементи казки, наприклад, мелодизувати (проспівувати) слова-репліки різноманітних персонажів українських народних казок, інтонаційно та емоційно передаючи їх

характер (“Колобок”, “Лисиця і журавель”, “Рукавичка”); інсценувати пісні-казки (“Грицю, Грицю, до роботи”, “Два півники”); створити інструментальний супровід тощо.

Креативне спрямування мають завдання завершити музичну казку “без закінчення”, створити власну розповідь від імені музичних інструментів (скрипки, фортепіано, барабана тощо). Вони сприяють актуалізації і творчій трансформації здобутих на уроці знань.

Таким чином, використання казки на уроках музики в початкових класах допомагає вчителю перевтілити навчальний матеріал в улюблений дитячий жанр, реалізуючи принцип “легко та цікаво – про складне”. Поряд із традиційними формами та методами навчання, творче застосування казкових сюжетів відкриває широкі можливості для музичного розвитку молодших школярів, ефективного здійснення музичного виховання.

1. Лобова О. Навчасмо мовою казки: дидактичні казки у підручниках “Музика” / О. Лобова // Початкова школа. – 2007. – № 4.
2. Печерська Е. Уроки музики в початкових класах : навч. посібник / Е. Печерська. – К. : Либідь, 2001.
3. Сухомлинський В. Вибрані твори : в 5 т. / В. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 1.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Цюпака Ольга,

IV курс, Педагогічний інститут
Науковий керівник – Червінська І.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Становлення громадянського суспільств в Україні потребує обґрунтування й упровадження нової парадигми виховання. Як окреслено в Концепції громадянського виховання, сьогодні виникає гостра потреба у визначенні його основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів, що цілеспрямовано й ефективно забезпечували б процес розвитку й формування особистості, в якій органічно поєднуються високі моральні цінності, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність [1].

Актуальність громадянського виховання особистості в сучасному українському суспільстві зумовлюється потребою державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, що мають забезпечити усім громадянам рівні стартові можливості для розвитку й застосування їхніх потенційних здібностей, досягнення суб'єктивно привабливих і водночас соціально значущих цілей як умови реалізації найголовнішої соціально-психологічної потреби особистості – потреби в самовизначенні та самоутвердженні.

Громадянське виховання особистості завжди було актуальним для педагогічної еліти України. Такі відомі українські діячі, як М.Грушевський, С.Русова, І.Огієнко, Г.Ващенко, Б.Грінченко, А.Макаренко, В.Сухомлинський та багато інших звертали увагу у своїх роботах на особливе значення формування громадянської свідомості підростаючої особистості. Геніальний Т.Г.Шевченко у своїх творах неодноразово ставив питання: чи є в житті людини щось більше, ніж почуття любові до батьківщини?

Основна мета громадянського виховання полягає у вихованні в людини моральних ідеалів суспільства, почуття любові до Батьківщини, прагнення до миру, потреби в праці на благо суспільства.

Процес становлення громадянського виховання як засобу гуманізації суспільства передбачає формулювання його змістових орієнтацій. На наш погляд, до них слід віднести такі:

1. Утвердження у свідомості учнів орієнтацій на компетентність як базову цінність вітчизняного суспільного розвитку.

Для України набуття компетентності є особливо важливою проблемою, оскільки саме некомпетентність на всіх рівнях суспільної організації є однією з головних причин усіх наших негараздів. До того ж, навіть високорозвинені країни надають цій проблемі надзвичайного значення. Скажімо, у Нідерландах нині вводять у державний навчальний план “суспільну компетентність”. Велику роль цьому питанню відводять також інші країни. Напевне, вони добре усвідомлюють істину, що багатим та успішним може бути лише суспільство, яке максимально використовує інтелектуальний потенціал своїх громадян.

2. Забезпечення підходу до громадянського виховання не як до сукупності нових знань та форм поведінки, а як до своєї “моральної мети” [2].

Серед методів і форм громадянського виховання пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать: ситуативно-рольові ігри, соціограма, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, “мозкові атаки”, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ігри-драматизації. Крім цих методів, доцільно використовувати також традиційні: бесіди, диспути, семінари та ін.

На формування громадянських якостей особливо впливає участь школярів у козацькому русі, що набуває дедалі глибшого й масовішого характеру. У багатьох школах Івано-Франківської області створено своєрідні козацькі республіки зі своїм статутом, програмами навчання, виховання та проведення суспільно корисних справ.

Патріотизм кожної дитини починається з рідної домівки, домашнього вогнища. Мамина коліскова пісня та її ніжне слово, мовлене рідною мовою, батькова мудра настанова й наука, бабусині казки та дідусеві легенди, родинні традиції та звичаї – школа, куди щодень ходив за наукою, задушевна пісня в тихому надвечір’ї – з усього цього виростає патріотизм.

Джерело громадянськості дітей міститься в поведінці батьків – їхньому патріотизмі, вболіванні за біди й невдачі, у гордості за успіхи Батьківщини. Успіх громадянського виховання насамперед залежить від учителя (вихователя). Свого часу С.Шацький наголошував, що до дитини, яка приходить до школи, слід ставитися не стільки як до учня, скільки як до підростаючого громадянина [3, с.326].

Ознайомлення дітей з елементами громадянської освіти починається в школі I-го ступеня під час вивчення навчальних дисциплін, у позакласній та позаурочній діяльності. Форми, методи і види діяльності з громадянського виховання молодших школярів найрізноманітніші: на уроках читання – це різні форми роботи з книгою, морально-правові бесіди з емоційним контекстом, опорою на художні образи; на уроках позакласного читання – підготовка невеликих повідомлень із проблеми; на уроках рідної мови – написання творів на громадянську тематику (“За що я люблю свою Батьківщину”, “Ким я хочу стати, коли виросту”).

Вважаємо, що в умовах становлення й розбудови Української держави серед зазначених форм та методів громадянського виховання найефективнішим засобом емоційного впливу на виховання громадянських якостей молодших школярів можуть стати уроки громадянськості – система навчально-виховних заходів громадянського спрямування, які можна здійснювати вчителями і вихователями як на уроках, так і в позаурочній діяльності. Метою таких уроків є ознайомлення дітей із Конституцією України, правами й обов’язками громадянина; виховання поваги до народних символів і національної символіки, поглиблення знань про Батьківщину, її історичне минуле.

Нашій державі потрібні творчі, ініціативні, віддані справі і народу молоді люди. Саме формування такого молодого покоління є головним завданням педагогічного колективу Гвіздецької ЗОШ I–III ступенів, яка стала об’єктом нашого дослідження. З метою реалізації Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності у школі створено Проект громадянського виховання “Я – Ми – Рід – Родина – Україна”, який значно оптимізував виховний процес.

Звичайно, уроки громадянськості – це не єдина форма громадянського виховання молодших школярів. Перспективи подальших розвідок із даного напрямку вбачаємо у впровадженні у виховну діяльність бесід на громадянську тематику (“Конституція України, статті про освіту, мову, права і обов’язки громадян” та ін.), реалізації творчих програм (“Я – громадянин України”), запровадженні окремих навчальних курсів (“Права дитини. Азбука маленького громадянина”).

Тому, враховуючи історичні умови та сучасну ситуацію в Україні, зважаючи на актуальність громадянського виховання, педагогам слід спрямовувати зусилля на подолання в учнів почуття меншовартості, на виховання патріота своєї держави. Адже як зазначав М.Пирогов: “Усі, хто готується стати корисним громадянином, повинні спочатку навчитися бути людьми”, тобто бути скромними, простими і совісними.

1. Концепція громадянського виховання // Рідна школа – 1995. – № 6. – С. 2–4.
2. Сухомлинський В. О. Як виховати справжнього громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. – К.: [б. в.], 1976. – Т. 2. – С. 158.
3. Червінська І. Б. Виховання майбутнього громадянина: аксіологічний вимір сучасності / І. Б. Червінська // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Івано-Франківськ: [б. в.]. – Вип. XXIV. – С. 326–334.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Наталія Остапишин,
 II курс, Педагогічний інститут
 Науковий керівник – Русин Г. А.,
 кандидат педагогічних наук, доцент

Постановка проблеми. Усупереч розповсюдженому уявленню про благополучність психічного розвитку обдарованих дітей, вони через свої внутрішні якості та конкретні ситуативні чинники потрапляють до психологічної групи ризику і в них можуть виникати труднощі в спілкуванні та багато інших психологічних проблем. Тому саме вчасне виявлення творчих задатків обдарованої дитини і правильне їх спрямування в потрібному напрямку в майбутньому, безперечно, дасть свій результат. Адже від індивідуального підходу до співпраці вчителів з обдарованими дітьми і залежить формування самої особистості й суспільства в цілому.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. Важливу грань обдарованості дітей та їхні психолого-педагогічні особливості розглядали в теоретико-експериментальних дослідженнях такі психологи і педагоги: В.С.Юркевич, М.С.Лейтес, А.В.Фурман, Макаренко, Ушинський, Сухомлинський, В.І.Андреєв, А.М.Лука, Н.В.Кичук, Я.О.Пономарьов, М.М.Поташник. Висновки експериментального дослідження С.О.Сисоевої та інші спостереження показали, що певні якості особистості, які впливають на розвиток обдарованості в процесі творчої діяльності, розвиваються недостатньо.

Мета статті: серед завдань, що стоять перед сучасними викладачами, є виховання й розуміння сутності обдарованої дитини, виявлення психолого-педагогічних особливостей її розвитку.

Основний зміст статті. “Однією з прикметних особливостей обдарованої дитини є спрямованість на досягнення мети, що спричинює їхню впертість і надмірну зосередженість, здатність до перфекціонізму” [5, с.86]. Якщо результати не відповідають підвищеним внутрішнім стандартам дитини, у неї виникає відчуття незадоволеності й неабиякі переживання. Звідси бере початок недовіра до своїх можливостей, дитина може кинути справу, не закінчивши її. Цьому сприяють і завищені очікування вчителів, амбіції батьків, адже спершу дитина намагається задовольнити референтну групу людей. У неї формуються уявлення, що саме завдяки успіху можна отримати макси-

мальну увагу та безумовну любов батьків, повагу навколишніх. На цій основі згодом і виникає життєва формула дорослого: головне в житті – успіх. А якщо дитина не відповідає завищеним стандартам, які пропагує сім'я, у неї з'являється почуття провини, що теж породжує внутрішні проблеми особистості.

Безсумнівно, успіхи й таланти мають велику вагу в житті кожного, але гармонійний розвиток дитини, відчуття здорового балансу найважливіші.

Обдарована дитина відкрита до всього нового, схильна до пошуку нових вражень, знань, відчуттів для насичення свого мозку. Здатність нестандартно все сприймати й мислити часто стає основою її творчості, винахідливості. “Зазвичай, вільно висловлює свої думки, швидко сприймає й утримує інформацію, тому її може дратувати коструbate мовлення інших та повільне засвоєння ними інформації” [6, с.57].

Узагалі термін “обдаровані діти” застосовують до зовсім різних за своїми здібностями дітей. За В.С.Юркевичем, існує два основні типи за рівнем обдарованості. Особлива, виняткова обдарованість притаманна тим дітям, для виявлення обдарованості яких, як правило, не потрібні ні тести, ні спеціальні спостереження. Такі діти відрізняються від інших:

- винятковою зацікавленістю інтелектуальною діяльністю, гострою потребою в складних інтелектуальних завданнях;
- легкістю у розумінні та засвоєнні складних пізнавальних текстів;
- завищеною критичністю, недовірливим сприйняттям будь-якої неточної інформації.

“Звичайна обдарованість” або “висока норма” характеризує тих дітей, яким пощастило від самого початку – нормальні пологи, гарна сім'я, уважні, зацікавлені вчителі. Від дітей із середньостатистичними здібностями вони відрізняються:

- високими пізнавальними потребами;
- адаптивністю до нових ситуацій, успішністю в навчанні, досягненні професійної мети.

М.С.Лейтес, вивчаючи вікові передумови обдарованості, розрізняє такі категорії дітей:

I – діти, які відрізняються надзвичайно швидким темпом розумового розвитку;

II – діти зі звичайним рівнем інтелекту, які лідирують у певних видах занять;

III – діти, які не досягають помітних успіхів у навчанні або творчих заняттях, але відрізняються неабиякими своєрідними проявами інтелекту.

Діти першої категорії, вважає М.С.Лейтес, утворюють дуже яскраву групу, яка може на кілька років випереджати однолітків у розумовому розвитку, відрізняючись від них незвичайною розумовою активністю, потребою в розумовому напруженні, невтомною пізнавальною діяльністю. Їм властиві такі творчі прояви, як ініціативність, винахідливість у заняттях, особлива продуктивність мислення, потяг до творчого, розумового навантаження. Водночас ознаки чудового інтелекту цих дітей аж ніяк не є неодмін-

ним показником їхнього розумового потенціалу в майбутньому, тому поняття “обдаровані діти” не можна тлумачити однозначно. У першу чергу, доцільно говорити про більш виражені передумови інтелектуального розвитку, завдяки чому такі діти розвиваються значно швидше і тому творчо себе виявляють. У другому значенні обдарованість характеризує дітей із внутрішніми передумовами до того, щоб стати в майбутньому обдарованими дорослими людьми. С.О.Сисоева вважає, що формування в обдарованих дітей відповідної “Я”-концепції має для них особливе значення, оскільки за заниженої самооцінки вони можуть не реалізувати своїх здібностей і навіть стати невстигаючими. У зв’язку із цим насамперед батьки, психологи, учителі мають допомогти дітям розвинути відповідне позитивне уявлення про свої можливості. Велике значення при цьому має емоційно-добррозичливе ставлення до обдарованих, заохочення їх до творчої співпраці. Своєчасна та відповідна підтримка дорослих із раннього дитинства – запорука формування в дитини відповідної “Я”-концепції.

Висновки

Отже, обдарованість дитини проявляється й розвивається насамперед у творчій діяльності й зумовлюється мотивацією навчальної діяльності, характерологічними та індивідуальними особливостями прояву. А ми, майбутні педагоги, маємо вміти спілкуватися з обдарованими дітьми, організувати навчально-пізнавальну діяльність з урахуванням рівнів і сфер прояву обдарованості кожної дитини, бачити в кожній творчу індивідуальність, упроваджувати у своїй професійній діяльності елементи новітніх технологій.

1. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Яззон, Л. В. Крамушенко, І. Ф. Кривонос [та ін.] ; за ред. І. А. Яззона. – К. : Вища шк., 1987. – 349 с.
2. Цимбалюк І. М. Підвищення кваліфікації вчителя: розвиток творчих здібностей молодших школярів : навчально-методичний посібник / І. М. Цимбалюк, Ю. В. Пелех. – К. : Професіонал, 2004.
3. Люблінська Г. О. Дитяча психологія/Г. О. Люблінська. – К. : Вища школа, 1974. – 354 с.
4. Забродський Михайло. Основи вікової психології / Михайло Забродський. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2006. – 112 с.
5. Рибалка В. В. Психолого-педагогічні особливості розвитку творчої особистості : навч. посібник / В. В. Рибалка. – К. : ІЗМН, 1998. – 215 с.
6. Обухова Л. Ф. Детская психология: теория, факты, проблемы / Л. Ф. Обухова. – М. : [б. и.], 1997. – 135 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ (АНГЛІЙСЬКОЇ) МОВИ

Клюка Тетяна,

V курс, факультет іноземних мов
Науковий керівник – Стинська В.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

У Державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття), Законі України “Про загальну середню освіту”, Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа), Національній доктрині розвитку освіти обґрунтовано необхідність розробки механізмів пріоритетних напрямів розвитку загальної середньої освіти і, зокрема, акцентується увага на розвитку інноваційних освітніх технологій у навчальному процесі загальноосвітнього навчального закладу з метою забезпечення переходу освіти на нову, особистісно-орієнтовану парадигму.

Серед розмаїття педагогічних технологій найбільш результативним вважається інтерактивне навчання. Термін “інтерактивний” (з англійської *inter* – взаємний, *akt* – діяти) означає здатний до взаємних дій, діалогу. Інтерактивне навчання (за О.Пометун) – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності учнів, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожний учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. За І.Діваковою, під технологією інтерактивного навчання розуміють таку організацію навчального процесу, за якої:

- кожен учень має конкретне завдання, за виконання якого він повинен публічно прозвітуватися;
- від діяльності кожного учня залежить якість виконання поставленого перед групою завдання [1].

Отже, інтерактивне навчання – співнавчання, взаємонавчання, де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб’єктами навчання [3].

Важливим аспектом інтерактивного навчання є почуття групової належності, що вселяє в учнів упевненість у можливості подолання труднощів. Адже, коли діти навчаються разом, вони відчувають суттєву емоційну та інтелектуальну підтримку, яка дає можливість вийти далеко за рамки їхнього нинішнього рівня знань і вмінь.

Педагогу слід усвідомлювати, що змістом такого уроку є програмовий матеріал, метою – реалізація навчальних цілей, загальний розвиток учня, надання кожному з них оптимальної можливості в особистісному становленні й розвитку, розширення можливостей самовизначення, а результатом – створення дидактичних умов для ситуації успіху дитини в процесі навчальної діяльності, збагачення її мотиваційної, інтелектуальної та інших сфер.

Тому організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв’язання проблеми на основі аналізу обставин і відповідної ситуації.

Під час проведення інтерактивного уроку вчитель повинен дотримуватися такого алгоритму роботи:

- визначення доцільності використання інтерактивних методів саме на цьому уроці;

- ретельний відбір та аналіз навчального матеріалу, у тому числі й додаткового (тести, приклади, ситуації, завдання для груп тощо);

- планування уроку – етапи, хронометраж, орієнтовний поділ на групи, ролі учасників, запитання та можливі відповіді;

- вироблення критеріїв оцінювання ефективності роботи груп, заняття;

- мотивація навчальної діяльності шляхом створення проблемної ситуації, наведення цікавих фактів тощо;

- забезпечення розуміння учнями змісту їхньої діяльності та формування очікуваних результатів під час оголошення, представлення теми;

- надання учням необхідної інформації для виконання практичних завдань за мінімально короткий час;

- забезпечення засвоєння навчального матеріалу учнями шляхом інтерактивної вправи (на вибір учителя);

- рефлексія (підбиття підсумків) у різних формах – індивідуальна робота, робота в парах, групах, дискусія, у вигляді малюнків, схем, графіків тощо.

Відповідно, орієнтовний розподіл часу між етапами інтерактивного уроку буде таким: 1) мотивація – 5%; 2) оголошення теми – 5%; 3) інформування учнів – 10–15%; 4) інтерактивна вправа – 50–60%; 5) рефлексія – 15–20% [2].

За О.Пометун та Л.Пироженко, інтерактивні технології залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів класифікують:

- інтерактивні технології кооперативного навчання;
- інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань [1].

До технологій кооперативного навчання належать: робота в парах, ротатійні (змінні) трійки, два-чотири-всі разом, карусель, робота в малих групах, акваріум. Їх можна ефективно використовувати як на уроках засвоєння, так і на уроках застосування знань, умінь і навичок.

Технології колективно-групового навчання передбачають одночасну спільну роботу всього класу. На уроках іноземної мови широко використовують такі інтерактивні методи: мозковий штурм, коло ідей, мікрофон (вільне накопичення великої кількості ідей із певної теми, критичне їх осмислення) тощо.

Технологія ситуативного моделювання – це побудова навчального процесу шляхом залучення дітей до гри. Курс іноземної мови надає чимало можливостей для організації такої роботи – це “імітація”, рольова гра, драматизація.

Технології опрацювання дискусійних питань сприяють розвитку в учнів критичного мислення, уміння визначати власну позицію, відстояти свою

думку. До них належать: метод “Прес”, обери позицію, дебати, дискусія в стилі телевізійного ток-шоу та ін.

Ефект від використання інтерактивних технологій максимальним буде тільки тоді, коли сам учитель глибоко усвідомить суть і необхідність такої роботи. Ураховуючи вікові особливості та рівень розвитку учнів класу, елементи інтерактивних технологій слід вводити на окремих уроках поступово, починаючи з найпростіших – робота в малих групах, “мозковий штурм”, “мікрофон” тощо. Саме такий підхід сприятиме активізації пізнавальної діяльності учнів у поєднанні з самостійним пошуком для розв’язання наперед визначених завдань.

Таким чином, інтерактивні технології покликані підтримувати та розвивати природні задатки та індивідуальні здібності дитини, допомагати в становленні її суб’єктності, соціальності, культурної ідентифікації та творчої самореалізації.

1. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / авт.-упоряд. І. Дівакова. – Тернопіль : Маандрівець, 2007. – 180 с.
2. Коломієць Н. Інтерактивні технології особистісно-зорієнтованого навчання / Н. Коломієць // Відкритий урок. – 2006. – С. 12–14.
3. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / за ред. О. Пометун. – К. : А.С.К., 2003. – 192 с.

ОСВІТНІ ІДЕЇ “ГРИ В БІСЕР” ГЕРМАНА ГЕССЕ ТА СУЧАСНІСТЬ

Духович Василь,

II курс, філософський факультет
Науковий керівник – Сгорова І.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Велику роль у вихованні завжди відігравала література. Особливо це стосується літератури класичної, котра підносить людський дух, дає йому дороговкази й допомагає йти важким шляхом самовдосконалення. Але історія з плином часу ховає від нас визначні імена тих людей, які її творили, а позаяк, будучи великими митцями, були справжніми наставниками та вчителями.

Одним із таких визначних вчителів був самобутній німецький письменник Герман Гессе, творчість якого стала відбитком його життя – боротьби не лише проти скрути власної, але й проти того свавілля, яке чинилось тодішньою гітлерівською Німеччиною. Адже хоча б той факт, що Г.Гессе (німець за національністю) зумів стати лауреатом Нобелівської премії 1946 року, засвідчує його вагомий внесок у духовну скарбницю людства.

У своїх творах Гессе навчає нас благоговійному ставленню до книги, плекає любов до мудрості, до магії пізнання. Навіть його власні світи не відривають від реальності, а закликають нас зробити цю реальність кращою і чистішою. Подібно до героїв Гессе ми шукаємо сенс свого життя, учимося по-іншому сприймати оточуючий нас світ, задумуватись над питаннями добра та

зла, підніматись над приземленим і сприймати власні страждання як засіб для очищення душі. Даючи характеристику істинної освіти, Гессе вважає, що вона “не підпорядковується утилітарним цілям”, тому що її найвища сутність – “прагнення до досконалості”. Оскільки “прагнення до навчання, себто до вдосконалення розуму і душі, – це виснажливий шлях до тих чи інших... цілей, це розширення нашого світогляду, збагачення нашої здатності жити і радіти життю”. Освіта “має допомагати нам осмислити наше життя, розгадати минуле і впевнено дивитись у майбутнє” [1]. Адже де навчання позбавлене субстанції, неначе в порожнечі, там може виникнути лише знання, але не любов і не життя. Читання без любові, знання без благоговіння, освіта без душі належать до числа найтяжчих гріхів проти розуму [1].

Саме порушення багатьох екзистенційних проблем, їх детермінацію навчально-виховним аспектом буття людини, впливи на Гессе східної та античної філософії, німецької філософії життя та психоаналізу, а також розгляд навчально-виховної і освітньої проблематики в їхньому ракурсі роблять творчість Гессе актуальною для педагогічної науки.

Герман Гессе не був теоретиком педагогіки, однак розкриття її моментів проглядається крізь глибину інтелектуального світу творчості самого письменника. Особливо це стосується роману “Гра в бісер”, який став квінтесенцією духовних пошуків і креатур митця. Гессе створює нову інтелектуальну утопію – республіку Касталію, яка покликана зберегти ті залишки інтелектуальних і духовних проблесків, які стають малопомітними на загальному тлі занепаду живої думки та освіти. Касталія – педагогічна провінція, метою якої є виховання й становлення високодуховних особистостей [4].

Першою проблемою, яку піднімає письменник, є елітарність освіти. Рефлексія стану речей уже на початку ХХ ст. спонукала замислитись над тим, що освіта має становити право і можливість лише обраних, людей нової відповідальної генерації, котрим буде до снаги стати проводирями нації, яка ніколи не вийде на шлях, проторований третім рейхом. Для цього існує стійка, удосконалена система зв'язків між ланками освіти, починаючи з найнижчих. Так Касталія відбирає у свої ряди не звичайних відмінників, а людей за призначенням, тих, за якими інтенсивно спостерігали; які зарекомендували себе як успішним навчанням, так і похвальною поведінкою. *“Найкраще і найвище в нашому інституті – це старий касталійський принцип відбору кращих, еліти”* [3, с.213].

Надзвичайно актуальним і промовистим є ставлення в Касталії до відповідальності. Першим його показником постає опікунство після приїзду в провінцію, суть якого полягає в призначенні молодим обранцям наставника зі старшого учнівства. З одного боку, це закріплювало ієрархічність системи, з іншого – привчало учнів до відповідальності за підлеглих. Сама ж ієрархічність, системність та цілісність провінції виступає консолідуючим чинником, що дає змогу зрозуміти кожному його значення як важливий елемент системи, а отже, і виводить квазіважливу категорію відповідальності: *“Наша Касталія не повинна бути звичайною елітою, вона має бути... ієрархією, спорудою, де лише цілісність дає сенс кожному каменю зокрема... і той, хто*

піднімається вище і отримує завдання більш значущі, не стає вільнішим, він бере на себе лише... більшу відповідальність” [3, с.85]. Саме проблема відповідальності, яка втілена в образі Йозефа Кнехта, висувається Гессе на передній план, адже саме педагоги, учителі повинні нести відповідальність за своїх вихованців, які у свою чергу привчаються до неї з початком навчання [2]. І хоча це поняття функціонує, воно не є причиною обмеження свободи учнів. Так, учні, що зарекомендували себе у своєму амплуа, згідно зі статутом, можуть не розмінюватись на галузі знань, які їм не надто близькі, а займатись проблемами інколи, здавалося б, зовсім віддаленими від реальності, але такими, де справді може проявитись дух їхнього генія.

Цікавим також у контексті нашого дослідження видається педагогічний прийом, за яким студенти ведуть життєписи із вигаданою історією життя в найближчій і цікавій для себе епосі, зі змальованням своєї вигаданої особистості та її смаків, занять, уподобань, а також певних історичних колізій. Це дозволяє педагогу чимало з'ясувати щодо індивідуальності автора та його особистісних якостей, а також уловити елемент творчості. Гессе зосереджується на цілісності системи пізнавальної діяльності і власне знань пов'язаної з ними системи виховання, побудові їхньої взаємоузгодженої структури. І тут, на його думку, першочерговими компонентами постають етичне й естетичне виховання, які мають цементувати всі подальші надбудови.

Але існує й інший вимір підходу до знань – історична детермінація. Без знання історії, свого місця й ролі в її поступі неможливо повноцінно збагнути всі інші основоположення, що із цього випливають. Поряд із цим автор указує на необхідність системи, яка давала б “мученикам пізнання” можливість ефективного й швидкого розвантаження та сприяла б поліпшенню їхніх можливостей. Таким інструментом постає медитативна практика.

Неможливо оминати увагою й саму назву твору – “Гра в бісер”. Адже саме гра постає метафоричним зображенням цілісності, пов'язаності та взаємообумовленості всіх окремих галузей знань. Вона, як творчий компонент, є ключовою в Касталії, виступає спробою звести до спільного знаменника, здійснити об'єднання таких різноманітних галузей, як музика і математика, філософія і філологія та ін.

Та все ж у цілому творі наскрізно простежується антиномічність двох світів: досконалого світу духовності, збережених ідеалів та світу буденного поцейбічного, який ізолює Касталію та унеможливорює її впливи на своїх мешканців.

Загалом, варто відмітити високий пафос, розуміння всіх складностей і суперечностей великої “гри” життя в Г.Гессе та особливо тих моментів, де воно бере свій початок й акумулюється: сфери навчання та виховання. І хоча письменник не був педагогом у сучасному розумінні цього слова, але його погляди на освітні процеси, трактування обов'язку й відповідальності, новаторство у сфері застосування нових прогресивних методик заслуговують на значну увагу в контексті розгляду педагогічних проблем сьогодення.

1. Аверинцев С. С. Путь Германа Гессе / С. С. Аверинцев // Герман Гессе. Избранное Кнудльп. Курортник. Степной волк. – М. : Худ. литература, 1977. – 413 с.
2. Березина А. Г. Проблема ответственности в творчестве Германа Гессе / А. Г. Березина // Филологический сборник. – Л. : Ленингр. ун-т, 1969. – С. 134–141.
3. Гессе Герман. Игра в бисер / Герман Гессе. – С. Пб. : Азбука-классика, 2007. – 496 с.
4. Михайлов А. В. Мир Германа Гессе / А. В. Михайлов // Литературное обозрение. – 1986. – № 5. – С. 57–60.

ПИТАННЯ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ В ГРОМАДСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ НАТАЛІ КОБРИНСЬКОЇ

Прокопишин Віта,
IV курс, Калуський навчально-консультаційний центр
Науковий керівник – Джус О.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Якісно нові зміни в українському суспільстві актуалізують проблеми, пов'язані із забезпеченням паритетного становища представників обох статей у громадсько-політичній, соціально-економічній і культурно-освітній сферах та поглиблення й розширення відомостей про місце і роль жінки в загальнонаціональному та духовно-інтелектуальному просторі.

Палкий поборник прав жіноцтва І.Франко писав: "... мірою культурності всякого народу може служити те, як той народ обходиться з жінками". Не випадковим став факт підтримки ним українського жіночого руху взагалі та його "апостолки" і "піонерки" зокрема – галицької письменниці і громадської діячки Наталії Кобринської. Тому метою нашої статті став аналіз питань освіти і виховання в її громадській діяльності і творчому доробку.

Найважливішою проблемою, що хвилювала Н.Кобринську, було прагнення через феміністичні ідеї організувати жіноцтво Східної Галичини та Буковини, піднести рівень освіченості жінок і сприяти формуванню в них прагнення жити в суспільстві економічній, політичній та культурно-освітньої рівності. Виявом пориву до вирішення жіночих питань стало заснування Н.Кобринською 1884 року в Станиславові товариства "Руських жінок". Головним завданням цього жіночого об'єднання письменниця і початкуюча громадська діячка визначила: "...ширити освіту через літературу...", яка єдина тоді заступала жінці "індивідуальне відношення до загалу", завжди була "вірним образом ясних і темних сторін" суспільного ладу, його потреб і недоліків [2, с.297–298].

Серед проблем, які найбільше хвилювали просвітительку, на переконання дослідниці педагогічної думки і просвітництва в жіночому русі Західної України другої половини XIX ст. – 1939 рр. З.Нагачевської, можна виділити такі: по-перше, допущення жінок до навчання в університетах, по-друге, заснування в краї жіночої гімназії, по-третє, організацію українських інституцій опіки та виховання дітей дошкільного віку [4, с.305].

Підтвердженням уваги Н.Кобринської до проблем середньої та вищої освіти жінки є те, що вона 1890 р. зібрала 226 підписів галичанок і буковинок

та надіслала вслід за зверненнями німецьких і чеських жінок петицію до Ради державної у Відні з домаганням допустити жінок до навчання у вищих навчальних закладах.

Інтелектуальний розвиток жінки шляхом її освіти Наталя Кобринська пов'язувала з потребою реалізації нею свого призначення як доброї матері та дружини, водночас порушувала думку про освіченість жінки як основу її громадської та господарської діяльності для власного та загальнонародного добра. Великою заслугою цієї прогресивної діячки було те, що вона на стрийському вічі 1891 р. першою оприлюднила думку про потребу українських дошкільних закладів – охоронок, які, за її твердженням, покликані забезпечити належний фізичний і розумовий розвиток дітей і підготувати їх до навчання в рідномовній школі. Охоронки мали б "уможливити поза хатню працю руським зарібницям, обіймаючи опіку над їх дітьми в часі роботи" [2, с.376], а також "станути у самого коріння протів... згубним намаганням винародовлення наших мас" [4, с.307].

Варто зазначити, що Н.Кобринська відстоювала право жінки здобувати собі "заняте поза домом і винаходити для себе нові галузи зарібку" не лише вчителюванням, а й у сфері медицини, торгівлі, малярства, різьби, фотографії, літографії, бухгалтерії тощо. Досягнення рівноправності в здобутті професій жінками не означало прагнення наслідувати чоловіків. Воно пов'язувалося "з твердим наміром освоїти ті галузі фахових знань, які раніше були недоступними жінкам, і тим самим прокласти шлях до їх здобуття наступним поколінням жіноцтва" [3, с.310].

Свої освітні домагання талановита письменниця викладала в прилюдних виступах на жіночих вічах і зборах, у публікаціях на сторінках редактованих нею збірників, суспільно-політичних і літературних періодичних видань Галичини та Буковини, у художніх творах, у рецензіях і листах. Їхні положення стали не лише теоретичним підґрунтям українського жіночого руху, а й освітньої діяльності жіночих товариств Західної України.

Перлиною літературної творчості, що відіграла визначальну роль у програмному спрямуванні емансипаційного руху, був жіночий альманах "Перший вінок", виданий Наталею Кобринською й Оленою Пчілкою у червні 1887 року. Журнал увійшов в історію української літератури як перша жіноча антологія, в якій Наталя Кобринська висвітлила своє розуміння жіночого руху, його історію й теорію на фактах, узятих із життя європейських країн. Не менш схвальний відгук серед прогресивних діячів літературного життя одержали її три книги альманаху "Наша доля", що з'явилися протягом 1893–1896 рр.

Своєю творчістю й громадською діяльністю Н.Кобринська сприяла пробудженню свідомості української жінки, вселяла в жіночі душі впевненість, надихала на працю в царині культури та суспільно-політичного життя. Свідченням вшанування пам'яті видатної піонерки жіночого руху є відкриття в м. Болахів Долинського району Івано-Франківської області, де жила й похована письменниця, музею. На будинку, де мешкала Наталя Кобринська, 1979 р. встановлена меморіальна дошка, а в центрі міста відкрито пам'ятник письменниці.

менниці. Болехівська школа №1 носить її ім'я. В 1994 р. тут побували учасниці світового конгресу Союзу Українок. У зв'язку зі 140-річчям від дня народження і 75-річчям смерті 1995 рік було проголошено роком Озаркевич-Кобринської.

Коротко охарактеризована творча та культурно-освітня діяльність Наталії Кобринської дає змогу стверджувати, що понад 100 років тому вона порушила питання, які не втратили своєї значущості й сьогодні, та своєю невтомною працею наближала незалежність нашої держави. Дозволимо ствердити, що творча спадщина Н.Кобринської та її послідовність надихнули видатного українського педагога Григорія Ващенка на такі слова: “майбутнє України значною мірою залежить від нашого жіноцтва. Жінка, засвоївши кращі здобутки світової культури, коли буде плекати традиції, коли буде зберігати свою честь, буде виховувати дітей і творити здорове змістовне родинне життя, коли вміє мудро сполучувати громадську роботу з інтересами родини, буде високо тримати прапор релігії та моралі, тоді відкриються прекрасні перспективи для шляхетного відродження України” [1, с.1].

1. Дармохвал Л. Вони стануть шляхетними / Л. Дармохвал // Джерело. – 1996. – 2 березня.
2. Кобринська Н. Вибрані твори / Н. Кобринська ; упор. І. Денисюк та А. Криль. – К. : Дніпро, 1980. – 446 с.
3. Кобринська Н. Про рух жіночий в новіших часах / Н. Кобринська // Перший Вінок. Жіночий альманах / редактори та видавці Наталія Кобринська й Олена Пчілка – Друге, доповнене видання. – Нью-Йорк : Союз Українок Америки, 1984. – С. 5–23.
4. Нагачевська З. І. Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина XIX ст. – 1939 р.) : монографія / З. І. Нагачевська. – Івано-Франківськ : Видавець Третяк І. Я, 2007. – 764 с.

ГЕРОЇКА ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 20–60-х рр. XX ст. ЯК ФАКТОР ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Савка Мар'яна,
V курс, Калуський навчально-консультаційний центр
Науковий керівник – Джус О.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Одним із пріоритетів сучасної історико-педагогічної науки є глибоке вивчення, ґрунтовне осмислення та раціональне використання кращих здобутків національної педагогічної думки і навчально-виховної практики минулого. Водночас зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, спричинені ними демократичні зрушення у світогляді, ідеології, науці та культурі зумовлюють потребу звернення не лише до власне педагогічних надбань минулого, а й до усвідомлення виховного потенціалу життя і творчості національних провідників у різні періоди нашої історії. У цьому сенсі чи не найяскравішою сторінкою недалекого українського минулого виступають визвольні змагання 20–60-х рр. XX ст., героїка яких може слугувати могутнім фактором

патріотичного виховання сучасної молоді, що й стало метою нашого дослідження.

Шанобливе ставлення до національних традицій, звичаїв української культури, жертвовність, безкомпромісність, готовність безкорисливо служити своїй державі – це риси, притаманні, за словами С.Бандери, “патріоту, що діє” – істинному громадянину й націоналісту в широкому, “здоровому” сенсі. Їх утіленням і прикладом для наслідування є життя й діяльність очільників та активних учасників українського національного руху 20–60-х рр., що творять персоналістичну героїку визвольних змагань цього періоду. Це Євген Коновалець, Степан Бандера, Роман Шухевич, Ярослав Стецько, Василь Кук, Олена Теліга, Катерина Зарицька й ін. Вони, за словами Дмитра Донцова, були “моторами історії, які возвеличують і долають народи”, “одинаками, за якими тягнеться маса”. А “чудодійною силою”, яка ті одиниці “підносила вгору”, була їх сила характеру. І далі: “Амбіція, навіть геніальність – ніщо, де нема характеру. Амбіція може зійти на манівці, розум заплутатись в сумнівах, тільки незламний, мов віра, залишається характер...” [1, с.1].

Кузнецю, де гартувалися воля і характер національно свідомих українців означеного періоду, стали насамперед сім'я, школа, самоосвіта й активна громадська позиція. Так, майбутній полковник Є.Коновалець народився на Львівщині, у родині сільської інтелігенції. Дід і прадід видатного українця були священиками в рідному Зашкові. Його батько, Михайло Коновалець – учасник національного громадсько-політичного життя, директор і викладач народної школи. У Зашкові вчителювала і матір Євгена Марія, за словами сучасників, “модерна” як на той час вчителька, що користувалась авторитетом у фаховому середовищі, а синів виховувала по-спартанськи, суворо. За спогадами сучасників Є.Коновальця та дослідників незалежної України, саме в дитинстві були закладені основи патріотичного виховання, що пустило глибоке коріння й вилилося не в “плач” над військовими чи політичними поразками, а у тверезу оцінку ситуації та практичні заходи для початку нових етапів боротьби командира Корпусу Січових стрільців, керманича Української Військової Організації, організатора того етапу боротьби за Українську державу, який привів до створення Організації Українських Націоналістів (ОУН) та Української повстанської армії.

Трагічна смерть у травні 1938 р. у Роттердамі від рук радянського агента перервала стрімку національно-патріотичну діяльність Євгена Коновальця, але здійснена ним робота та її “оцінка” “недремлющего ока” надихнула на продовження справи наступників “лідера нації, що бореться” [4, с.9–11].

Серед когорти послідовників чи не найбільш непересічною та яскравою є постать Степана Бандери, 100-річний ювілей від народження якого Україна відзначила цього року. Оскільки героїчний життєпис цієї неоднозначної, дискусійної, суперечливої, але, без сумніву, харизматичної та небуденної постаті як один із прикладів патріотичного виховання молоді ліг в основу нашої публікації [3], зосередимо більшу увагу на ще одній персоналії – Катерині Зарицькій – як втіленні героїки визвольних змагань аналізованого періоду.

Вона була однією з небагатьох жінок – активних діячок ОУН, соратників Степана Бандери. Як і її попередники – національно-патріотичні наставники, Катерина виховувалась у родині галицьких інтелігентів. Дитинство майбутньої активістки національно-визвольної боротьби за українську державність було овіяне спогадами учасників Першої світової війни та героїчних визвольних змагань 1917–1919 рр., юнацькі роки припали на час виникнення й поширення ідеологій Організації Українських Націоналістів. Як палка її прихильниця, К.Зарицька ще зовсім юною опинилася на лаві підсудних на славнозвісному Варшавському, а згодом ще і Львівському судових процесах (1935–1936 рр.), а також – у радянських тюрмах і таборах. Вона стала організатором підпільного Українського Червоного Хреста на західноукраїнських землях, який, на відміну від санітарної служби, що існувала в армії, значно поглибив і розширив свої завдання у сфері суспільно-політичної роботи [2, с.62].

Своїм твердим характером, незламною волею, енциклопедичними знаннями вона викликала захоплення й пошану навіть у ворогів. Проживши важке життя, переповнене боротьбою за кращу долю свого народу, 29 серпня 1986 року Катерина Зарицька померла.

Навіть схематичне окреслення життя й діяльності окремих представників визвольних змагань 20–60-х рр. дозволяє зробити висновок про те, що всі вони були людьми з твердим характером, патріотами ще (чи вже) неіснуючої держави, незалежність якої наближали, чого, на жаль, часто бракує сучасним українцям. Ми переконані в тому, що не лише декларації низки освітніх нормативно-правових документів чи несистематичні акції національно-патріотичного спрямування, а глибоке й об'єктивне вивчення творчої спадщини борців за незалежність України може й повинно стати вагомим підґрунтям патріотичного виховання та формування національно-державницького світогляду української молоді.

1. Донцов Д. Єдине, що є на потребу / Д. Донцов // Терен. – 2008. – № 3. – С. 1–8.
2. Опришко Л. В. Катерина Зарицька: Молитва до сина / Л. В. Опришко. – Львів : Світ, 2002. – 176 с. – Серія “Подвижники національної ідеї”.
3. Савка М. Патріотичне виховання молоді на прикладі героїчного життєпису Степана Бандери / М. Савка // Інформаційний бюлетень кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2008. – № 6. – С. 59–63.
4. Сватко Я. Євген Коновалець – творець ОУН / Я. Сватко. – Вид. третє, доп. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2006. – 64 с. : іл.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНОГО ВБРАННЯ У ВЕСІЛЬНІЙ ОБРЯДОВІ НАДВІРНЯНСЬКОГО РАЙОНУ

Куліш Лариса,
IV курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Макогін Г.В.,
старший викладач

Активні глобалізаційні процеси, інтенсивна урбанізація та політика національної нівеляції викликають занепад матеріальної та духовної культури українського етносу.

Молоде покоління не уявляє собі навіть приблизно наскільки відрізнялося традиційне українське весільне вбрання від сучасного. Зі смертю людей, які ще пам'ятають давнє весільне вбрання, даний елемент української народної культури може бути втрачений назавжди. Тому дуже важливим є, на нашу думку, навести детальний опис народного весільного вбрання, яке ще побутувало в с. Цуцилів у середині ХХ століття.

Метою даної роботи є опис особливостей народного вбрання у весільній обрядовості с. Цуцилів Надвірнянського району 60-х рр. минулого сторіччя. Наразі це вбрання повністю вийшло з ужитку у весільному обряді й замінено на поширену білу сукню та “фату” або, “вельон”.

Основною складовою частиною весільного вбрання молодої, як і скрізь на Україні, була довільна, тобто довга без підточки сорочка [1]. Але особливістю було те, що молода сама її шила й вишивала по низу, а також пишно оздоблювала у верхніх частинах рукавів та передній частині. Що стосується самої вишивки, то вона являла собою геометричний орнамент, виконаний хрестиком із застосуванням чорних, червоних, оранжевих, жовтих та зелених ниток. Шили сорочку з білої льняної тканини, яку називали “штапель”.

Другим важливим елементом жіночого весільного вбрання є спідниця. У середині ХХ сторіччя під впливом міської моди для її пошиття стали використовувати креплешин, що нагадував шалін. Вона була середньої довжини (трохи нижче колін) коричневого, темно-червоного, а також зеленого кольорів.

Поверх спідниці одягали запаску, як правило, білого кольору, але іноді використовували запаски зеленого та жовтого кольорів.

З весільною спідницею молодої пов'язаний цікавий звичай. Він полягав у тому, що коли через багато років після весілля колишня молода видавала заміж наймолодшу доньку або женила наймолодшого сина, то весільну спідницю матері гості рвали на стрічки й танцювали з ними під веселу музику. Кожен, хто зумів відірвати від спідниці стрічку, забирав її з собою додому на пам'ять.

По сорочці одягався горсик – чорний жилет, пошитий із тканини, яка називалася самітка (подібна до велюру з ворсом 2 мм), оздоблений квітковим орнаментом.

Невід’ємною частиною весільного вбрання був рантух – біле полотно, на якому були нашиті квіти мирти та аспарагуса. Рантух одягав священник у Церкві перед вінчанням.

Найважливішою складовою весільного одягу молодої був вінок, який виконував ту ж функцію, яку сьогодні виконує фата або вельон [3].

Вінок складався з двох частин. Спочатку робили верхній вінок, пришиваючи квіти василька пучками до картону. А нижній – плели з барвінку та квітів, які називалися гіблівки.

Плели вінок за тиждень до весілля. За звичаєм, весільний вінок плели рідна мати та хрещена. Цей вінок молодій одягали двоюрідні сестри, коли вона в ньому йшла просити родину на весілля.

Коли приходив молодий, вінок з василька знімали. Нареченій мати розплітала косу й клала низький вінок, під нього три зубки часнику – над чолом, зліва та справа на знак чесності та чистоти.

За українським народним звичаєм, наприкінці весілля наречену завивали в хустку, що символізувало перехід із дівування в заміжжя. Цю хустку молодий дарував своїй нареченій на весілля.

Коли завивали молоду, знімали нижній вінок, рідні розчісували косу. Потім мати нареченого заплітала косу, вплітаючи гроші. Тоді за традицією наречений три рази зав’язував хустку. Під час цього обряду родина латкала, тобто співала весільних пісень:

Не плач, моя мамко, за мною,
Не заберу весь масток з собою.
Лиш заберу дрібні сльози незмірні,
Лиш залишу свої сліди.
А ти вийдеш на подвір’я гукати,
Тоді будеш за мною плакати.

Таким чином, народне весільне вбрання Надвірнянського району докорінно відрізняється від сучасного весільного одягу, який, у свою чергу, практично нічим не відрізняється від сучасного вбрання молодої не тільки з інших регіонів України, а й будь-яких міст сучасного “цивілізовано-глобалізованого” світу.

Народний весільний одяг – одне з безцінних етнокультурних надбань наших пращурів, зберегти який від забуття є нашим священним обов’язком.

1. Білан Н. С. Український стрій / Н. С. Білан, Г. Г. Стельмащук. – Л. : Фенікс, 2000.
2. Васіна З. Український літопис вбрання / З. Васіна. – К. : Мистецтво, 2006. – Т. 2. XIII–XX ст.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу / О. Воропай. – К. : Оберіг, 1991. – 442 с.
4. Ніколаєва Т. Український костюм: надія на ренесанс / Т. Ніколаєва. – К. : Дніпро, 2005. – 296 с.

Хорове мистецтво України – невід’ємна складова нашої національної культури.

Далеко не всі видатні музиканти, імена яких зберегла історія, мають “композиторську індивідуальність”, чого не скажеш про Лесю Дичко.

Леся Дичко стала знаковою постаттю в музичному мистецтві України другої половини XX – початку XXI століття. Найвагоміші досягнення композиторки пов’язані з жанрами хорової музики. Становлення мисткині припало на 60-ті роки XX століття. Час так званої “відлиги” привів до буйного творчого зросту генерації блискучих поетів, публіцистів, акторів, живописців, музикантів тощо.

У творчості Лесі Дичко особливо помітні зв’язки з найдавнішими зразками прадавньої музики: старовинними пластами календарно-обрядових, лірико-епічних жанрів і трансформацією автентичних фольклорних принципів, гостре відчуття епохи. Опіраючись на зразки народнопісенної творчості та використовуючи нові досягнення сучасної композиторської техніки, вона створила свій неповторний стиль, де проявилися яскраві риси української національної ментальності, відображеної у звичаях та обрядах. Композиторка веде активну педагогічну діяльність, читаючи лекції із західноєвропейської, української та східноєвропейської музики. Окрім того, вона розробила надзвичайно цікавий курс “Народна музика народів світу”, в якому дуже гармонійно поєднуються музика гірських народів (Тянь-Шань, Тибет, Анди, Карпати, Альпи), музика народів моря, музика стародавніх народів (домексиканська, трошки від народів майя) і також широко розглядається індійська, арабська, африканська музика. Особливо композитор захоплюється історією Індії, Єгипту, древніх країн. Неабиякого значення надає містеріям (дохристиянські, християнські). Її цікавить синтез різноманітних різновидів фольклорного та фахового мистецтва, звертання до краєвидів, культурних та історичних пам’яток різних країн і народів.

Звернення композиторки до пісенно-фольклорних прототипів різних жанрів з опорою на традиційні форми посприяло виникненню нових зразків архітектоніки та різновидів змішаних форм. Експерименти з розширенням функцій хору привели до цікавих знахідок у цьому жанрі (“стереофонічне” просторове звучання, елементи театралізації).

Індивідуалізовані новаторські прояви у стилі Лесі Дичко мають місце насамперед у сфері ладу та гармонії. Народні джерела Дичко сполучає із сучасними виразовими засобами: поліладовість, політональність, кластери, акорди секундової і квартової структури, паралелізми тризвуків, септакордів, нонакордів, ундецимакордів, паралельні та зустрічні рухи акордів, вільне поєднання функцій, фонічні ефекти, різноманітні поліфонічні прийоми, полі-

фонія пластів. Вона вміло поєднує принципи народного багатоголосся з імітаційною технікою, лінеарність – з елементами гетерофонії, властивої для народного виконання. Леся Дичко використовує різноманітні технічні можливості хору, його темброву палітру і так звану вокальну інструментовку.

Творчість Лесі Дичко стала яскравим спалахом у середовищі композиторів-неофольклористів. Авторка не відкидає й традиційні мовно-виразові прийоми, які сформувались у попередні сторіччя (опора на мажоро-мінорну систему з використанням паралельних, однойменних, однотерцевих тональностей). Навпаки – вона вдало поєднала їх із новаторськими тенденціями тогочасної музики, проникаючи в глибинні пласти фольклору, та із здобутками в хорових жанрах (трансформація ладо-інтонаційної основи, метроритмічних особливостей).

Л.Дичко не користується цитатним методом опрацювання фольклорного матеріалу, а на основі стильових особливостей жанрів календарного циклу, історичних пісень створює нові мелодії, виробляє свій індивідуальний стиль, який наскрізь пронизаний духом старовинної народної музики.

Особливо використовує вона у своїх формах систему “мікроциклів” у циклі, де єдність між частинами досягається за допомогою арок, і не лише між крайніми, як обрамлення, а й між сусідніми та лейтмотивів.

У духовних творах композитора Л.Дичко новаторські ідеї тісно переплітаються із загальними канонічними нормами побудови циклу – яскрава театралізованість окремих номерів, введення архаїчно-язичницьких мотивів. Долаються міжжанрові зв’язки, тісно поєднуються риси музичної драматургії образно-обрядової театральності та ритуальності. Такі ж моменти спостерігаємо на рівні формотворення – стирання меж між архітектурно-просторовими та музичними формами.

Отже, у рамках начебто традиційної системи музичного мислення Леся Дичко завжди знаходить “золоту середину” між “власним” і “загальноприйнятним”.

Якщо говорити про композиторську школу Л.Дичко, то вона є абсолютно індивідуалізованою. Для автора важливим є визначення духовної мети твору та особливої ролі набуває музична форма.

Значну кількість свого доробку автор інтерпретує в інших жанрах. Насамперед, це стосується акапельної музики, яка є технічно надзвичайно складною для виконання хоровим колективом і одночасно доступною для оркестрового втілення. Наприклад, кантата “Чотири пори року”, опера “Золотослов” та інші хорові твори отримали нову форму у виконанні камерного та симфонічного оркестрів, де тембральні можливості набагато ширші, а оскільки композитор володіє симфонічним мисленням, ці пошуки є надзвичайно вдалими. Свідченням сказаного є той факт, що на цьогорічних “Прем’єрах сезону”, які проходили в Києві, виконання третьої та четвертої частин акапельної хорової опери “Золотослов” (“Плач”, “Весільні ігри”) симфонічним оркестром філармонії справило вражаючий ефект, і нова прем’єра пройшла з триумфом.

Леся Дичко здобула освіту ще й у художньому інституті, що безумовно вплинуло на її бачення у творчості, оскільки у своїх творах вона використовує знання з архітектури, живопису, писанкарства тощо. Багато читаючи та володіючи інтуїтивним мисленням, авторка досить вдало створює композиції, опираючись на фольклор народів світу (“Французькі фрески”, “Іспанські фрески”, “Швейцарські фрески”, “Індія – Лакшмі”), створюючи шедевральні твори, які з успіхом були виконані в Україні та багатьох країнах Європи.

Безумовно, домінуючою у творчому доробку композиторки є хорова музика, оскільки з першої її авторської спроби вона була найбільш вдалою, а також вирізняється вокально-симфонічний жанр.

Її романтичність, величезна фантазія, імпульсивність, задушевний ліризм, поєднаний із вогняним характером – усе це характеризує авторський стиль творчості непересічної композиторки, а її “Пісні кохання” в 6-ти частинах для соло-тенора, соло-сопрано, солістів великого симфонічного оркестру дуже яскраво репрезентує жанр любовної лірики в її творчості.

Упродовж 10-ти років Л.Дичко працювала над написанням вірців духовної музики. З-під її пера вийшли чотири Літургії, які були сприйняті спочатку духовенством доволі неоднозначно, а тепер виконуються на урочистих богослужіннях у центральних храмах Києва.

В її творчості проглядаються професійні вподобання до музики Б.Бартока (поліфонічна основа), С.Рахманінова (хорова музика), А.Веделя, Д.Бортнянського, М.Березовського (духовна спадщина) та композиторів-імпресіоністів.

Композиторський доробок Л.Дичко відомий у цілому світі, а її шедевральні композиції ми можемо побачити в багатьох репертуарних списках колективів США, Канади, Великої Британії, Франції, Німеччини, Бельгії, Данії, Голландії, Іспанії, Італії, Угорщини, Болгарії, Польщі, Росії.

Фактично за життя авторки вся її музика вже мала прем’єрне виконання, а деякі твори не сходять зі сцен театрів та філармоній України. Авторські концерти Л.Дичко постійно проходять у переповнених залах, а її музика стає дедалі ще більш популярною і визнаною.

Леся Дичко не уявляє свого життя без музики: “Я маю дуже щасливу долю. Все життя я віддала музиці, – каже Леся Василівна, – і якби мені запропонували все спочатку, я б знову обрала музику. Музика, музика і тільки музика”.

1. Гордійчук М. Леся Дичко / М. Гордійчук. – К. : [б. в.], 1978. – 77 с.
2. Конькова Г. Фольклор і творчість сучасних українських композиторів (Миротворець, Леся Дичко, Валентин Бібік) / Г. Конькова // Народна творчість і етнографія. – 1978. – № 1. – С. 81–88.
3. Костюк Н. “Фрески” за мотивами іспанського мистецтва: міжвидові паралелі та алюзії / Н. Костюк // Леся Дичко: грані творчості. Науковий вісник НМАУ ім. П. Чайковського. – К. : [б. в.], 2002. – Вип. 19, Кн. 3. – С. 121–127.
4. Пархоменко Л. Дивосвіт музики Лесі Дичко / Л. Пархоменко // Міжнародний музичний фестиваль “Київ Музик Фест”. – К. : [б. в.], 1999. – С. 119–120.

5. Серганюк Л. Заможляння як основа жанрової єдності хорової опери “Золотослов” Л. Дичко / Л. Серганюк // Леся Дичко: грані творчості. Науковий вісник НМАУ ім. П. Чайковського. – К. : [б. в.], 2002. – Вип. 19, Кн. 3. – С. 103–108.

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В.М.ЛУЖНОГО

Палійчук Тетяна,
У курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Кушлик Н.І.,
кандидат мистецтвознавства

Музично-естетичне виховання школярів, їх усебічний і гармонійний розвиток є одним із важливих завдань шкільної освіти на сучасному етапі. Сучасне суспільство пред'являє високі вимоги до особи як суб'єкта суспільних відносин і суспільної діяльності. Людина, вступаючи в самостійне життя, повинна бути всебічно розвиненою. У зв'язку із цим сфера виховання в школі неухильно розширюється, а питання виховання стають усе більш актуальними як у плані дослідницької, так і практичної діяльності.

До когорти науковців у галузі музичної педагогіки, яка скеровує на вдосконалення методів мистецького виховання школярів, належить В.М.Лужний – доцент кафедри музикознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Василь Михайлович Лужний народився 4 квітня 1931 року у с. Петрилів Тлумецького району. Початкову освіту отримав у сільській школі, а згодом у Станіславській чоловічій гімназії. З 1948 по 1951 рр. навчався в Івано-Франківському державному музичному училищі ім. Д.Січинського. 1951–1954 роки – служба в лавах Радянської армії. Протягом 1955–1957 років навчався у Львівському музично-педагогічному училищі ім. Ф.Колесси. З 1957 року працював вчителем музики в середній школі №2 м. Станіслав. Паралельно заочно навчався у Львівській консерваторії ім. М.В.Лисенка за спеціальністю “музикознавство”. 1961 року одружився з Дарією Франківною, а згодом став батьком двох синів. З 1962 року працював в Івано-Франківському державному педагогічному інституті на посаді викладача, доцента кафедри теорії, історії музики та гри на музичних інструментах (пізніше – кафедра музикознавства Прикарпатського університету). Практична діяльність В.М.Лужного в університеті була тривалою й плідною. Його вихованцями є: М.Ю.Сливоцький, М.В.Черепанін, П.М.Чоловський, Х.О.Михайлюк, І.О.Полякова, М.З.Ортинська, Г.В.Кушнірук, М.В.Клепар, В.П.Поліщук та багато інших педагогів, доцентів і науковців. Під час роботи в університеті В.М.Лужний організував струнний квартет, учасниками якого були О.Яросевич (перша скрипка), Ю.Крих (друга скрипка), І.Фіцалович (віолончель), В.Лужний (альт). Вони виконували класичні твори (струнні квартети В.А.Моцарта, В.Барвінського, Д.Бортнянського та ін.), а також обробки п'єс для струнного квартету В.М.Лужного. 2003 року В.М.Лужного запросили до

праці в Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Т.Шевченка, а саме організувати кафедру музичних дисциплін.

В.М.Лужний – автор понад п'ятдесяти науково-методичних праць із питань музично-естетичного виховання школярів і студентів, а також понад сорока обробок народних пісень. Зокрема його підручники: “Музика” для перших, четвертих, шостих класів загальноосвітніх шкіл, навчально-методичні посібники для вчителів музики “Музична грамота в школі”, “Таблиці нотної грамоти”, методика викладання музики в перших, шостих, сьомих класах, “Школа гри на скрипці”, “Хрестоматія хорових творів для студентів музичних закладів” та інші, статті, інструментальні п'єси, авторські пісні (“Журавлі”, “Вальс юних прикарпатців”, “Піонерська присяга” та інші), навчальні програми (“Музика” для 1–8 класів загальноосвітньої школи), курс гармонії, методики музичного виховання для музичних закладів допомагають педагогам більш повно реалізувати поставлену мету, прищепити учням любов до музики. Підручники В.М.Лужного повністю відповідають державній національній програмі “Освіта” та навчальній програмі “Музика”. У них спостерігається логічний виклад навчальних тем по семестрах, тісний взаємозв'язок різних елементів музичного виховання (хоровий спів, музична грамота, слухання музики, імпровізація, рухи під музику). Тут раціонально використані актуальні форми і методи навчання, якими володіє сучасна музична педагогіка.

Основними науково-методичними засадами музично-педагогічної діяльності В.М.Лужного є праці, методичні рекомендації, концепції і програми відомих українських та зарубіжних учених-педагогів, а саме Д.Кабалевського, К.Стеценка, С.Людкевича, В.Сухомлинського, О.Ростовського, О.Дем'янчука, О.Рудницької, Г.Падалки, К.Орфа, З.Кодая та інших. В основному, у своїй діяльності В.М.Лужний використовував музично-педагогічні концепції Д.Кабалевського та О.Ростовського. Відповідно до них основним завданням музичного виховання в загальноосвітній школі було не стільки навчання музики саме по собі, скільки вплив за допомогою музики на весь духовний світ учнів, насамперед на формування їх моральності. Тобто, виконуючи естетичну, виховну і пізнавальну функції, музичне мистецтво стає невід'ємною часткою самого життя, тому в процесі музичного виховання в школі потрібно пов'язувати музику як мистецтво з музикою – шкільним предметом, а заняття з музики – із самим життям.

Працюючи вчителем музики, В.М.Лужний застосовував різні прийоми і методи, які допомагали учням успішно сприйняти навчальний матеріал, а саме: пояснення, ілюстрація, бесіда, метод порівняння-зіставлення, спостереження, метод словесного моделювання, навчальної дискусії, прийом словесного навіювання.

У процесі музично-естетичного виховання школярів значною мірою в педагогічній діяльності В.М.Лужного використовувався народознавчий підхід. Фольклор, як безпосередній спадкоємець найдавніших форм людської культури, зберіг до наших днів естетичні уявлення минулих поколінь, вивірений століттями художній досвід. Українська народна музична творчість – це

той навчально-дидактичний матеріал, що формує в майбутніх фахівців національні засади. Упровадження в практику шкільного навчання музичного фольклору має ґрунтуватися на вивченні культурно-історичного розвитку народу, наблизити учнів до сформованих упродовж століть уявлень про сутність людини, красу і гармонію життєвих явищ навколишнього світу. Згідно з міркуваннями В.М.Лужного, застосування педагогічних методів у навчально-виховному процесі, які переосмислені на народознавчій основі, мають вирішальне значення у ставленні школярів до фольклору, його естетичної цінності, впливу на формування духовних запитів суспільства.

У музично-педагогічній діяльності В.М.Лужного одним з основних чинників у формуванні творчо розвиненої особистості є музичне сприймання. На його думку, це складний процес, який визначається не тільки музичним твором, а й духовним світом людини, яка сприймає цей твір, її музичним досвідом, психологічними особливостями, музичними здібностями тощо. З одного боку, музичне сприймання завжди спирається на музичні здібності школярів та вміння вчителя володіти необхідною інформацією, а з іншого – у музичне сприймання входить осмислення, оцінювання твору на основі засвоєння знань про музику. Такий підхід, спрямований на об'єднання процесу розвитку музичних здібностей із процесом засвоєння музичних знань, формуванням умінь та навичок, відкриває нові можливості для розвитку звукообразного мислення, музично-творчих здібностей та художнього смаку школярів.

Сьогодні В.М.Лужний безпосередньо не займається педагогічною діяльністю, але надає консультації молодим педагогам, а також продовжує писати й видавати свої підручники, посібники, методичні рекомендації. Зокрема, до їх числа належать навчальні посібники “Слухання музики на уроках музичного мистецтва у 5-х і 7-х класах ЗОШ”).

1. Лужний В. М. Методика викладання музики в 1–8 класах / В. М. Лужний. – К. : Музична Україна, 1983.
2. Лужний В. М. Музична грамота в школі / В. М. Лужний. – К. : Музична Україна, 1977.
3. Падалка Г. М. Музична педагогіка : курс лекцій / Г. М. Падалка. – К. ; Херсон, 1995.
4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі : навч.-метод. посібн. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2000.
5. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібн. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2005.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ІЛЮСТРАЦІЇ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ НА ПРИКЛАДІ КНИГИ “М. В. ГОГОЛЬ. ПЕТЕРБУРЗЬКІ ПОВІСТІ”

Загайкевич Тетяна,
II курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Бабій Н.П., асистент

Ілюстрація як жанр виникла ще за часів Древнього Єгипту. У Київській Русі вона супроводжувала текст книг і була їх невід’ємною частиною. У наш час про мистецьку цінність книги забувають. У більшості випадків, коли йдеться про художнє оформлення книги, до уваги беруть лише її палітурку, адже це перше, що бачить покупець. А щодо ілюстрацій на сторінках книги, то їх часто вважають просто зайвими. Однак і нині ілюстрація як жанр не втратила своєї популярності, усе ще с художники, які працюють у цій сфері та підносять її на дійсно високий рівень. Яскравим представником жанру є Юрій Чаришніков – майстерний графік і тонкий психолог, масштабність та складність робіт якого часто лякає пересічних людей. Попри це, роботи графіка все більше зацікавлюють шанувальників витонченого елітарного мистецтва.

Однією з головних культурних подій 2008 року стало видання книги “Петербурзькі повісті” М.В.Гоголя (видавництво “Грані-Т”, 2008), ілюстрації до якої виконав Ю.Чаришніков. Книга отримала низку нагород.

У червні 2008 року видання “Петербурзькі повісті” отримало гран-прі на V Ювілейному Міжнародному конкурсі “Мистецтво книги” в Москві (серед понад 200 видань із 10 країн колишнього СРСР). Це перша нагорода України такого рівня за часів незалежності.

18 серпня 2008 року книга виборола Диплом I-го ступеня в номінації “Краща книга України-2008” у щорічному Національному конкурсі “Краща книга України”. У вересні 2008 року отримала нагороду Форуму видавців у Львові “За найкращий дизайн”.

Історія цієї книги почалась 1979 року, коли на замовлення експериментального відділу видавництва “Дніпро”, тоді ще не надто відомий художник Ю.Чаришніков почав роботу над циклом літографій до проекту “М.В.Гоголь. Петербурзькі повісті”. Робота над ілюстраціями захопила майстра майже на 5 років, а результат вразив фахівців, проте книжкою цикл гравюр у XX столітті так і не став, оскільки видавництво відмовилося від побаченого митцем гоголівського світу.

Окремі графічні листи, виконані в техніці літографії, Ю.Чаришніков почав демонструвати, починаючи з 1986-го, деякі відбитки придбали музеї України, Росії, приватні колекціонери. Художник усіяло намагався врятувати “свого Гоголя” і пропонував їх до друку у видавництвах Москви, Парижа, Нью-Йорка. Він зробив макет і просив одного – реалізувати його задум. Проте великий формат, вимоги щодо паперу, розміру шрифтів, якості відтворення ілюстрацій, масштабність і складність робіт не давала змоги втілити проект у книжковому вимірі. Зачароване коло відмов увірвалося лише наприкінці 2007 року, коли Чаришніков звернувся до видавництва “Грані-Т”.

Видавці пішли на всі вимоги Юрія Чаришнікова. Художник сам обирав папір: для такого фоліанта він мусив бути дуже легким і водночас цупким, аби жоден штрих не перетворився на пляму. Художник і типограф працювали разом за комп'ютером, розробляючи кожну сторінку. Кожен розворот у 200-аркушевій книжці є унікальним і не повторюється. Кілька місяців чекали на матеріали із Фінляндії та Швеції, довго вибирали фарбу, друкарню і машину, яка могла б адекватно передати авторський штрих, окремо домовлялися про нитко-швейні та палітурні роботи, оскільки наявні в українських друкарнях машини не пристосовані для роботи з таким форматом і папером. Авторську книгу зібрано зі шведського паперу, фінського картону, друкували її на японській машині німецькою фарбою. Насправді технології зробили цей книжковий продукт наднаціональним. Так з'явився монохромний, майже невагомий, заповнений розсипаними на сторінках словами та літерами, відбиток геніального світу Гоголя, персонажі повістей якого химерно співіснують у тексті та сюрреалістичних літографіях Юрія Чаришнікова.

Юрій Чаришніков навіть більше, ніж інші ілюстратори, відкриває нам своє бачення Гоголя. Він не просто втілює персонажів у візуальні образи, він оживляє сам текст. У книжці п'ять оповідань, що входять до циклу “Петербурзькі повісті”: “Невський проспект”, фантазмагоричний “Ніс”, “Портрет”, “Шинель”, “Записки божевільного”. У “Записках божевільного”, аби показати гіпертрофоване “Я” головного героя, слово “Я” виділено шрифтовою гарнітурою – і сторінки просто зарясніли ним. Увесь текст – це гра, в якій беруть участь і макет книжки, і шрифти. На одній сторінці колонка тексту звужується донизу, на іншій його узагалі подано по діагоналі. Зрештою, гоголівський світ у Чаришнікова такий, яким його бачимо ми – сучасні люди, які живуть у світі вторинних копій справжніх речей. Порожні обличчя, розмножені образи, перетікання людських силуетів у квартири міста і, навпаки, антропоморфізація Невського проспекту. Поступово в книжці починають домінувати овальні форми, символічні образи, що наприкінці “Записок божевільного” заокруглюються у форму кокона чи хворого в бинтах, а потім зливаються з образом матері.

“Петербурзькі повісті” стали доказом того, що книжка може бути справжнім твором мистецтва, зробленою професійно та якісно, бути гордістю, яку передають наступним поколінням, а ілюстрація – присутньою не лише в дитячих виданнях, вона має своє місце в художній літературі. Звичайно, використані матеріали, формат книги та кількість і якість ілюстрацій мають свою ціну, і ця книга не може бути доступною пересічному українцеві, однак будь-яке видання має свого читача. “Петербурзькі повісті” показали, що українські видавництва можуть видати хорошу книгу, а ілюстрація є важливою її частиною, що надає книзі неабиякої естетичної цінності. Використання хорошої ілюстрації, гармонійно поєднаної з текстом, навіть у мінімальній кількості, надає їй більшої привабливості. Така книжка завжди цікавіша й приємніша для ока, а отже, і легша для читання. Ілюстрація в книзі – важлива деталь, ігнорувати яку не можна. Вона доповнює особливий світ книги, допомагає заглибитись у нього і зрозуміти його.

1. Гоголь М. В. Петербурзькі повісті / М. В. Гоголь. – К.: [б. в.], 2008.
2. Високий замок. – 2008. – № 163(3812).
3. Львівська газета – 2008. – № 81.
4. День. – 2008. – № 170.
5. Рудер Еміль. Типографіка / Еміль Рудер. – М.: [б. и.], 1982.

ТВОРЧИСТЬ ЗІНОВІЯ ОСАДЦІ

Осадца Марта,
III курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Чмелик І.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Творчість художника Зіновія Івановича Осадци залишилася поза увагою мистецьких критиків [1; 3], утім, створені ним картини достойні уваги. Тому метою статті є ознайомлення з особливостями стилістичної манери митця, який зараз живе та працює в Івано-Франківську.

Для визначення особливостей художньої діяльності майстра варто зупинитись на деяких фактах його творчої біографії. Зіновій Осадца народився 12 січня 1951 р. у містечку Дарасун Каримського району Читинської області в Росії. 1959 року разом з батьками повернувся в Україну до Станіславської області, де в місті Тлумач закінчив середню школу.

1969 року юнак вступив до Кримського художнього училища ім. М.Самокиша, згодом, 1976 року, вступив до Київського державного інституту мистецтв, де навчався в майстерні Віктора Пузиркова. Його викладачами також були Т.Голембієвська, В.Забашта [2]. Інститут закінчив 1982 року за спеціальністю – художник-живописець. Зіновій Осадца є учасником республіканських, всеукраїнських художніх виставок, крім того брав участь у міжнародних виставках “Impreza” (1989, 1991), “Карпатський хребет” (1997).

Зіновій Осадца є членом Національної спілки художників України, його полотна зберігаються в приватних колекціях Німеччини, Великобританії, Польщі, Чехії, твори закуплені Івано-Франківським художнім музеєм, Краснодарським художнім музеєм (Харківська обл.), Міністерством культури України.

Творчість Зіновія Осадци має реалістичне спрямування, він працює в пейзажному, портретному жанрах. У доробку художника значна кількість високомистецьких тематичних картин. Його полотна відзначаються узагальненістю, продуманістю композиції, яка не обтяжена зайвими елементами, а тому сприймається легкою, повітряною; у роботах присутнє відчуття простору, їм притаманна легкість стилю.

Мистецькі твори відрізняються передусім узагальненістю колориту й тональності, вдало підбраною кольоровою гамою, побудованою на багатстві півтонів. Автор надзвичайно тонко відчуває нюанси кольору та настрою. Тон картин доволі теплий, що сповнює ліричністю й поетичністю. Художник

полюбляє відтворювати світлові ефекти за допомогою контрастних сполучень і насиченості кольору, що часом викликає тривожне відчуття мерехтіння. Він також використовує художні якості мазка, акцентує увагу на деталях композиції, які чітко опрацьовані.

Пейзажні композиції художника свідчать про непохитну відданість реалістичним традиціям. Лейтмотивом його краєвидів є гори, де поміж смerek в'ється дорога, яка веде вдалечінь, навколо зелені луги, над якими безмежні небеса непомітно зливаються на обрії з м'якими обрисами гір. Природність, тепло, ефекти освітлення доведені у творах до високого рівня майстерності.

У композицію деяких творів автор вводить мотив тварин, поєднуючи пейзажний та анімалістичний жанри.

Творчий доробок З.Осадци, значну частину якого складають пейзажні композиції, свідчить про поетапну зміну його стилістичних уподобань, тематичних пріоритетів, засобів художнього вираження, що призвело до утворення певних циклів робіт.

Так, у 80-х роках (після закінчення інституту) З.Осадца працює над картинами-етюдами, висловлюючи свої глибокопоетичні почуття. У цих одухотворених пейзажах акцент зроблено на фактурному трактуванні живописної поверхні. Живописний простір нюансується тонкими відтінками, наповнюється повітрям, обриси предметів розчиняються в переливах світла, у рельєфних мазках, що досконало відтворюють світлоповітряне середовище. У зазначений період художник заявив про себе як майстер ліричного, романтично-інтимного краєвиду, що стало прикметною особливістю його творчості.

Художник натхненно малює близькі його серцю куточки рідної землі, робить їх шляхетними темпераментним письмом.

У пейзажах 80-х років простежується специфічна якість ескізності, наближеної до швидкої, спонтанної зарисовки. Роботам цього циклу притаманна надзвичайна колірна експресія й динамізм. Спонтанні лінії, розмиті колірні плями, живий процес творення, підтверджений потоками фарб і слідами пензля, чергування темпераментних й одночасно делікатних мазків спричиняють рух форм, задаючи пульсуючий ритм, що асоціюється з миттєвими спалахами думки чи биттям серця. До цього етапу можна віднести такі роботи: "Збережена тиша" (1985), "Стіжки сіна" (1985), "Пора дощів" (1986), "Пізня осінь, перший сніг" (1988).

Протягом 90-х років художник перейшов до письма темпераментного, активного щодо кольорів, звучних і дзвінкх, із контрастним зіставленням. Це виявляється, зокрема, у творах "Млин" (1998), "Осінь у Карпатах", "Після дощу".

Шляхом спрощення форми автор послідовно відійшов від фігуративних зображень до абстракції (серія "Три молитви", 2000). Ці роботи, як і інші, зокрема "Створення", "Боротьба стихій", "Голос грому", "Коло сонця", вражають стихійною природою кольорів, їх соковитістю й естетизованою фактурою фарбового шару.

У пейзажах останніх років звучать епічні ноти. Карпатські краєвиди з їх панорамністю, чітко структурованими планами, впевнено модельованими об'єктами сприймаються як глибинні узагальнення про гірську країну. Спокоєм і величавою урочистістю віє від стриманих і водночас могутніх, пружних ритмів. Карпати на картинах З.Осадци постають то широкими розгорнутими панорамними краєвидами, то скромними камерними пейзажами, то полонять безпосередністю, душевною ясністю й спокоєм. Іноді художник проникає в найпотаємніші куточки гірської природи, з ювелірною точністю й чуттєвою життєподібністю, відтворюючи світ трави, листя, лісових ягід (наприклад, серія камерних творів "Дари Карпат"). На зміну дзвінким інтенсивним контрастам кольорів, темпераментній живописній пластиці попереднього періоду приходять м'яке моделювання форм, стримані відтінки зближених, згармонованих тонів: "Туманний ранок" (2008), "Дністер" (2007), "Весняний Драгобрат" (2007), "Гірський потік" (2008).

Серед картин З.Осадци можна відзначити такі: "Тасмнича Чорногора", "Виснажена земля", "У вирі тисячоліть", "Земля", "Пробудження", "Передчуття".

У творчості З.Осадци знайшла свій вияв також сакральна тематика, зображення святих характеризуються гострою індивідуальністю, утім, вони залишаються в межах традиційного іконописного малярства.

Можна стверджувати, що художник, про якого йде мова, – професійний живописець зі своїм баченням світу і людини в ньому. Його твори хвилюючі, залишають глядача небайдужим, спонукають замислитись, несуть філософсько-поетичний смисл.

1. Антонович Є. Мистецтво і митці Прикарпаття (матеріали на допомогу вчителям образотворчого мистецтва і художньої праці) / С. Антонович, В. Лукань, В. Шпільчак. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1990.
2. Художники Івано-Франківщини : альбом / авт.-упоряд. Б. Губаль. – К. : [б. в.], 2002.
3. Художники Прикарпаття : альбом / авт.-упоряд. Р. В. Дреботок. – К. : [б. в.], 1989.

ЦЕРКВА ВОЗНЕСІННЯ ГОСПОДНЬОГО В СЕЛИЩІ ЯСІНЯ РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ

Павлючок Мар'яна,
ІІІ курс, Інститут мистецтва
Науковий керівник – Хом'як Л.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Серед гірського населення Українських Карпат своєю самобутністю та глибиною традицій народної культури, мистецтва, побуту особливо вирізняються гуцули. Багатий лісами та пасовиськами гірський край Гуцульщини позначився на господарській діяльності горян. Гуцули природжені лісоруби та теслі. Вони інтуїтивно відчувають естетично-виражальні та конструктивні якості дерева. Тому гуцульські будівлі якісні і міцні, мають чітку плану-

вально-просторову структуру та вишукані пропорції. Значним доробком гуцульських майстрів є традиційні храмові споруди, переважна частина яких належить до національного культурного надбання. Такою, зокрема, є Вознесенська (Струківська) церква, яка гармонійно злилася з довкіллям у селищі міського типу Ясіня. Це архітектурна пам'ятка згадується в ряді вітчизняних видань [4, с.197].

Відомо, що поселення Ясіня вже існувало 1505 р. у Тисодолинянському повіті Марамароського комітату і вважалося торговим містечком. Тут проживають в основному гуцули, хоча до складу населення входять також угорці та інші національності.

Стосовно заснування селища та його назви, побутує легенда про те, як галицький газда Струк переганяв вівці вздовж річки Чорна Тиса і в горах зненацька застала його зима. Він був змушений зупинити своє стадо в цьому місці, але попередньо зробив кошару з гілок ясена. Навесні Струк застав кошару неушкодженою зі всіма вівцями, які навіть дали приплід. На цьому дивному місці він на знак вдячності Всевишньому збудував каплицю з найбільшого ясеня, яка стала символом селища, одержавши серед місцевих мешканців назву “Струківська” [1, с.135].

Перша згадка про поселення Ясіня нерозривно пов'язане з будівництвом згаданої церкви. Немає точної дати зведення первісної святині, діюча церква збудована 1824 р. на її підвалинах і є досконалим зразком дерев'яної культової архітектури.

На території Українських Карпат збереглися сотні дерев'яних церков XVI – початку XX ст. та кілька з XV ст., збудованих у традиційних народних формах із застосуванням технічних прийомів, які репрезентують окремі школи – гуцульську, бойківську й лемківську [3, с.206]. Саме до гуцульської народної школи, для якої характерні хрещаті в плані одноверхі, а інколи три-та п'ятиверхі дерев'яні храмові споруди, належить Вознесенська церква.

Храм збудовано без жодного цвяха з ясена (за народними переказами, цей матеріал використовували в поодиноких випадках). Вознесенська церква – п'ятизрубна хрещата в плані з однією банею. Квадратовий центральний зруб, значно ширший від бокових бабинців, завершується наметовим восьмигранним покриттям, увінчаним маківкою із хрестом на невисокому ліхтарику. Зруби бокових відгалужень перекриті коробовими склепіннями, завершуються двосхилими дахами з фронтонами та маківками на причілках. Широке піддашся, яке захищає нижні вінці зрубу від намокання, повторює конфігурацію плану, підкреслюючи пластику форми споруди з її композиційною цілісністю й монументальністю. Аналогічний план, утворений перетином двох прямокутників із розширеним центральним зрубом (один з п'яти основних планувальних типів, які простежуються в архітектурі гуцульських церков XVIII – початку XX ст.), має також церква XVII ст. у с. Лосва Надвірнянського району.

Від попередньої каплиці залишився невеликий іконостас із насиченою пластичною різьбою Царських врат і кілька стародавніх ікон, зокрема “Апостол Петро” і “Апостол Павло”. Інтер'єр церкви, незважаючи на багатоділь-

ність, сприймається як цілісний простір, підпорядкований центральній наві з наметовим верхом, що зумовлено великими арками – вирізами, які об'єднують простори прирубів із навою. Сакральний характер внутрішнього середовища храму значною мірою організовує вишуканий, сяючий позолотою, традиційний за структурою іконостас.

Особливістю інтер'єру українських дерев'яних церков є те, що зовнішня просторово-тектонічна структура відображає її внутрішню будову, тобто існує єдність між зовнішнім і внутрішнім простором, між формою та її суттю – Сакрумом. Верхи церков завжди відкриті у внутрішній храмовий простір.

Привабливою пластикою форм характеризується й розташована поряд із церквою дзвіниця, зведена 1813 р. Як і скрізь на Україні, дзвіниці на Гуцульщині, Бойківщині та майже до кінця XVIII ст. на Лемківщині будувалися завжди окремо від церкви, у межах церковного двору. За планово-просторовим рішенням усі гуцульські дзвіниці можна поділити на три типи: “четверик на четверику”, “восьмерик на четверику”, “восьмерик на восьмерику” [3, с.188].

Найдавніша дзвіниця XVIII ст. типу “восьмерик на четверику” збереглася у с. Кременці Надвірнянського району. Саме до цього типу належить дзвіниця Вознесенської (Струківської) церкви, квадратний зруб якої піднімається дещо вище від піддашся, однак каркасний восьмерик залишається невисоким. Подальша зміна форм дзвіниць цього типу спостерігається в XIX ст.

1894 року в ясінянській церкві було проведено ремонт із заміною підвалин храму.

Гуцульські дерев'яні церкви з їх досконалими формами – яскраве явище української народної культури, напрацьований досвід дерев'яного будівництва, осяяний християнським віруванням. Висотне розкриття внутрішнього простору храму, створене конструктивною логікою наметових завершень, символізує модель Всесвіту і вознесеного на небо Ісуса Христа. Вознесенська (Струківська) церква разом із дзвіницею складає єдиний ансамбль і має неабияку мистецьку цілісність – це унікальний зразок традиційного храмового будівництва Гуцульщини.

1. Прибєга Л. В. Дерев'яні храми Українських Карпат / Л. В. Прибєга. – К.: Техніка, 2007.
2. Тарас Я. М. Українська сакральна дерев'яна архітектура: словник-довідник / Я. М. Тарас. – Львів: ІН НАНУ, 2006.
3. Народна архітектура Українських Карпат XV–XX ст. / за ред. Ю. Г. Гошко, Т. П. Кицюк, І. Г. Могитич. – К.: Наукова думка, 1987.
4. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. – К.: Будівельник, 1985.

ПЕЙЗАЖНА ТВОРЧІСТЬ ДЕНИСА-ЛЕВА ІВАНЦЕВА

Плотнікова Вікторія,
II курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Якимечко М.Б., доцент

Образотворча спадщина Дениса Іванцева велика й багатогранна, охоплює різні стилеві напрямки в мистецтві ХХ ст. і є носієм світоглядних концепцій міжвоєнного періоду, міцним містком для переходу на нові береги художньої творчості у ХХІ ст. Кожна грань висвітлює непересічний талант, працелюбство і релігійність. Ці три фактори визначили його життя, сформували ставлення до мистецтва як носія гуманістичних ідей й утвердили українськість у всіх його креативних задумах.

Денис-Лев Іванцев народився 5 березня 1910 року у с. Делева Глумацького повіту Станіславської єпархії. Усвідомлено почав займатися малюванням, навчаючись у Глумацькій гімназії, в якій була відповідна література і вчителі. Перші композиції на теми українських народних пісень були створені саме тоді: молодий художник мав чуття кольору, його пейзажі відзначалися локальною градацією площин та плям, що свідчило про його художні здібності.

У Кракові, навчаючись в Академії Мистецтв у 1930–1935 рр., розширив світогляд, заглибився в атмосферу пульсуючого творчого життя великого культурного міста. Він відкривав для себе світ різноманітних мистецьких шкіл, об'єднань, які через художні виставки декларували свої позиції.

Починаючи з другого курсу навчання в Академії, художник разом із членами мистецького об'єднання “Зарево” бере участь у виставках, які організували українські товариства в міжвоєнні роки. Очолюване Д.Іванцевим згадане об'єднання (1933–1936) своєю творчою та виставковою діяльністю вагомо долучалося до творення галицького мистецтва, налаштувало молодь на пошук новітніх засобів вираження в постімпресіоністичному просторі при збереженні національного підґрунтя.

Наснажений сподвижницькою працею вчителя в рідному селі, Д.Іванцев творив пейзажі, що стали його ліричною піснею любові до величного Дністра, наддністрянського краю. Пейзаж для Д.Іванцева був тим жанром, де він міг заявити про себе як колорист. Пленерні краєвиди, виконані в Польщі (“Правесна на р. Дунаць”, “Захід сонця в Татрах”), несуть у собі дух школи професора С.Камоцького. Високими художніми якостями відзначаються дві невеликі роботи (“Зима в Татрах” і “Зимовий пейзаж”), виконані в середині 30-х років ХХ ст., у яких Д.Іванцев постав перед глядачами майстром пейзажу постімпресіоністичного спрямування.

У кінці 30-х р. ХХ ст. імпресіоністична палітра поступається іншій гамі – темній, холодній, яка є сутністю вже інших творчих завдань. Вони спрямовані на пошук своєї теми – глибшої, значимої, емоційної близькості до рідної природи зі світу дитинства. Це ріка Дністер, що у творах Д.Іванцева буде зображатися як семантичний образ його власного життя, рідного села, наддністрянського краю. Нова тема хвилюватиме художника впродовж багатьох

років. Вона переживе творчі інтерпретації, пошуки кольорових інтенцій. Серед пленерних краєвидів того часу з'являтимуться креативні, намальовані в майстерні. Це низка пейзажів під назвою “Яр Дністра”. “Портрети” улюбленої ріки намальовані при сонці й місяці, серед літа й погідної осінньої днини. Таємниця ночі над Дністром й загадкове світло місяця у воді буде визначальним мотивом у цих непростих пошуках відтворення стану природи. Майже фізичне відчуття тиші полонить нас у теплих пейзажах цього великого циклу (“Ніч у ярі Дністра” (1936), “Місячна ніч у яру Дністра” (1941)).

Денис Іванцев – єдиний серед галицьких художників, хто звернув увагу на проблему передачі місячного світла у живописних творах, технології письма. Щоб добитися поетизації такого красивого стану природи, він використовував різні техніки й композиційні структури.

У першій картині, розкладаючи кольори (ультрамарин, голубий, темно-коричневий, рожевий) на окремі плями-крапки в дусі Сьора, автор добивається ефекту вібрації повітря, руху місячного сйва, яке, наче рожева роса, сиплеться на плесо ріки, береги, дерева. У царстві ультрамарину місяць, що мерехтить у воді, творить магічне затишшя. Композиція класично врівноважена – вузька смуга річки рухається по діагоналі зліва і зникає за кронами дерев, що ледь проглядаються на високому березі. Над горизонтом зависло широке пасмо хмар, з-поміж яких виглядає блідий у рожевому ореолі місяць, підсилюючи таїнство нічного неба.

Після експонування пейзажу “Місячна ніч у яру Дністра” на виставці у Львові 1942 р. Д.Іванцева в тодішній пресі почали називати “королем” української ночі.

Майстерно написаний краєвид “Яр Дністра літом” (1956), який засвідчує еволюцію в бік натуральності, тонового вирішення площин переднього плану – крон дерев, небесної блакиті. Автор переконує нас у своїх можливостях працювати в різних колірних гамах і живописних техніках, коли йдеться про його рідний Дністер.

Святковий настрій панує в зимових пейзажах “Делівська обитель” (1957), “Делівська церква в місячному сьйві” (1958), “Зимовий мотив. Церква в Деліві” (1968). У цьому храмі рідного села батько Лука був парохом. Мистець кожної неділі у вишиванці разом зі своєю великою сім'єю молився в ньому й просив у Бога благословення для всіх.

Урочисто піднесена “Делівська обитель”. Голуба, просвітлена гама з рожевим світлом на хмарах надає утаємниченого сакрального настрою пейзажу. Композиція побудована так, що в центрі краєвиду на передньому плані силуетно й монументально вирісонується дзвіниця біля в'їзної брами, тоді як церква зображена в глибині. Рухливість хмар, мерехтіння голубих тіней на снігу біля брами підкреслюють спокійну велич церковного обійстя.

Крім ріки, церкви – знакових місць для Д.Іванцева, які малював широко, панорамно, він звертав увагу на “деталі” сільського пейзажу – малював довголітні дерева. Ці “портрети” вирісонував на передньому плані краєвиду: “Старі груші” (1960), “Осінній пейзаж” (1960). Це невеликого формату

роботи, в яких панує вільний пастозний мазок, типовий для манери С.Камоцького.

У 1970 р. Д.Іванцев переїхав на постійне проживання в м. Івано-Франківськ. Того ж року відпочивав в Одесі, і ця поїздка для мистця була пам'ятною – він уперше побачив море і мав можливість його малювати. Так і з'явилася серія морських пейзажів, що налічує декілька картин, які несуть у собі велику енергетику художника, його первинну любов до води й відчуття її глибини.

У 70–80-х роках Д.Іванцев продовжує працювати в жанрі пейзажу. Проживаючи в Івано-Франківську, малює річку Бистриця в різні пори року. З'являються оригінальні пейзажі “Осінній мотив” (1975), “Зима на Бистриці”, “Ранковий туман”.

Образний світ художніх творів Д.Іванцева має своєрідну інтелігентну м'якість вислову, світлу палітру, настроєвість й глибину бачення. Йому притаманна неповторна чистота, дзвінка потужна гама і мелодія кольорів. Цикл пейзажів “Яр Дністра” – це своєрідна сповідь-вдячність високоосвіченої людини перед Богом. Твори згаданого циклу визначають його як одного з провідних українських пейзажистів середини ХХ ст. зі своєю життєдайною колористикою, в якій семантика окремих барв надавала композиціям чогось більшого, ніж тільки чуттєве сприйняття земної краси, а також набувала глибинного сакрально-філософського звучання.

1. Аронець М. Денис-Лев Іванцев / М. Аронець. – К. : Грані-Т, 2008.
2. Іванцев Д. Догори піднесімо серця / Д. Іванцев // Сучасність. – 1995. – № 11. – С. 123–128.
3. Мельник В. “Молися і працюй...” / В. Мельник // Галичина. – 1997. – 6 березня. – С. 5.
4. Cybis Y. Notatki malarskie (1954–1966) / Y. Cybis. – Warszawa, 1980.

БАНДУРА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ХОРДОФОНІВ

Євенко (Сковрон) Надія,
IV курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Дутчак В.Г.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Музичні інструменти – яскрава сторінка історії кожного народу, свідчення їх матеріальної та духовної культури. Серед основних груп музичних інструментів, що розрізняються за джерелом звуку, сучасні дослідники, згідно із класифікацією Е.Горнбостеля та К.Закса, виділяють ідіофони (самозвучні), мембранофони (ударні), аерофони (духові), хордофони (струнні) [4]. Група хордофонів (від “хорда” – струна) – наймолодша група музичних інструментів, оскільки виникла не з побутових речей та ужиткової потреби, а первинно слугувала для задоволення естетичних смаків людини на порівняно вищому щаблі людської цивілізації [6].

Хордофони були відомі європейцям ще зі стародавніх віків. За способом

звуковидобування хордофони поділяються на смичкові, щипкові, ударні. Крім того, хордофони розрізняються за формою на 2 типи: лютнеподібні та цитроподібні. До групи лютнеподібних (із грушоподібним корпусом) входять домра, балалайка, кобза, бандура, торбан, мандоліна, гітара (щипкові), скрипка, гудок, бас, басоля, віола (смичкові). Цитроподібні охоплюють канклес, кокле, кантеле, каннель, канон, кюсле, гуслі, цимбали.

Оскільки бандура належить до групи щипкових хордофонів, здійснювати її характеристику слід у порівнянні з інструментами подібного типу. На формування та видозміни конструкцій щипкових хордофонів, їх стрій, етимологію назв, сфери побутування впливали багато чинників, у т. ч. і взаємозв'язки та взаємовпливи культур різних народів.

До групи струнно-щипкових інструментів Європи, сформованих упродовж стародавніх та середніх віків, входили гітара, цитра, лютня, що були поширені майже у всіх народів континенту. Пізніше формуються автохтонні народні інструменти: польський торбан, естонський каннель, карельський і фінський кантеле, латинський кокле, литовський канклес, марійський кюсле, російські домра, балалайка, гуслі, українські кобза, бандура та інші. Національна специфіка інструментів формувалася протягом сторіч, а остаточно викристалізувалася в XVII–XIX ст.

У переважній більшості щипкові хордофони використовувалися як супроводжуючі спів. Лише з розвитком та удосконаленням конструкції, формуванням прошарку професійних виконавців розвивається суто інструментальна культура виконання. Саме ці аспекти розрізнили сфери побутування інструментів: придворно-аристократичну й ужитково-народну. З першою щільно пов'язана письмова традиція, розвиток академічних форм і жанрів виконавства, що пізніше переплітаються з народною.

У середні віки в Європі був широко відомим лютнеподібний інструмент торбан із двоверховою головою грифа. Корпус його був глибоким, овальним, склесним із клепок. Щоб видобувати звук, музикант не притискав струни до грифа, а лише вибірково видобував м'які звуки щипком пальців із певної жильної струни, тобто використовував принцип, аналогічний українським національним “родичам” торбана – кобзі та бандурі. У ХХ ст. удосконалення бандури здійснилося шляхом збільшення кількості струн, розширенням діапазону, хроматизації та створенням системи тонального перемикавання. Були створені оркестрові сімейства бандур майстрами І.Склярром, В.Тузиченком та ін. Значно ускладнюється фактура інструментальних творів, бандура стає популярним інструментом в ансамблевій та оркестровій музиці.

Щипкові цитроподібні хордофони пережили в Прибалтиці, Скандинавії, Росії та в інших європейських країнах свої унікальні етапи еволюції.

Кантеле – це карельський і фінський народний струнно-щипковий інструмент. Цей інструмент від інших собі подібних відрізнявся винятково конструктивними ознаками: різна форма, видовбаний суцільний дерев'яний корпус, певна кількість (5–14) жильних діатонічних струн, розташованих віялоподібно, не мали приструнків, кілки і резонатор, розміщений під

струнами на всю довжину струн, а також спосіб тримання інструмента горизонтально на колінах чи на столі. Струни захищувалися переважно двома руками. Згодом корпус не видовбували, а клеїли. Збільшилася кількість струн (до 36), відбулася їх зміна із жильних на металеві, розташування не віяло-подібне, а паралельне. Спочатку ці інструменти використовували як сольні, акомпануючі до епічних билин (подібно як думи під бандуру), грали одноголосну мелодію. Найбільш популярним був епічний репертуар, ліричні пісні з елементами патетики, переважав речитативний спів і прозорий супровід. Уже з XVI–XVII ст. поширюється гомофонно-гармонічний супровід. А модернізовані інструменти XX ст. починають використовуватися як сольні, ансамблеві, оркестрові, проте зі збереженням акомпануючих вокально-інструментальних жанрів. Використовуються нові прийоми гри, ускладнюється фактура: мелізматичні прикраси, хроматичні інтонації, складніші ритмічні малюнки. У 30-х рр. XX ст. В.Гудков конструює сімейство 25-струнних кантеле з хроматичним звукорядом (п'ятеро, пріма, альт, бас, контрабас), на базі яких був створений професійний ансамбль "Кантеле". У 60–70-х рр. формується академічна школа гри на кантеле.

Сучасний литовський канклес своєрідним тим, що має перемикачі для хроматичного строю, і на ньому грають не тільки пальцями, а й плектром. Естонський каннель у XIX ст. став клесним інструментом із хроматичним строєм. Його відмінність – у наявності подвійних, а частіше потрійних струн. Грають на каннелі двома вказівними пальцями обох рук, на які натягують спеціальні наперстки з плоскими плектрами. Кокле (куоклес) був розповсюджений у Латгалії (сьогодні Латвія) ще з XIV–XV ст. У XX ст. було сконструйовано сімейство куокле, з яких п'ятеро, сопрано, альт і тенор мають перемикачі для гри в різних тональностях, а бас і контрабас – хроматичний звукоряд. На куокле грають соло, акомпанують пісням, а також широко використовують у народних оркестрах.

Марійський кюсле стає популярним на території Поволжя (у марі, удмуртів – "крейс", у чувашів – "кесле"). На цих інструментах грали тільки дівчата, тому інструмент маленький за розміром. Ця традиція збереглася й до сьогодні.

До найдавніших струнно-щипкових інструментів Європи слід віднести також гуслі. З часів Київської Русі вони проіснували в побуті аж до XVIII–XIX ст. Якщо спочатку на гусях супроводжували псалми, билини, грали пісні, танці, акомпанували власному співу, то згодом їх почали застосовувати в колі музикантів-професіоналів, використовувати як сольний інструмент. Розрізняють три різновиди гусел: шоломоподібні, крилоподібні та клавіроподібні. На основі останніх М.Фомін створив клавішні (педальні) гуслі, в яких непотрібні струни заглушуються за допомогою спеціального механізму. Цей інструмент має хроматичний звукоряд і розрахований для оркестрової гри.

У XX ст. відбуваються значні зміни в європейській культурі. Багато народних інструментів зазнало суттєвих реконструкцій, що стало поштовхом до зміни характеру їх подальшого функціонування. Це, наприклад, гітара, що стала взірцем для інших електроінструментів. Майже відразу, слідом за

гітарою, конструктори стали електрифікувати й інші струнні інструменти: домру, мондоліну, арфу, бандуру, кантеле – використовувати їх у камерних ансамблях.

На жаль, сьогодні частина хордофонів практично вибула із вжитку й залишається музейними експонатами. Деякі з інструментів (арфа, кантеле, кюсле та інші, на відміну від бандури та гітари) втратили своє значення у вокально-інструментальній музиці, їх уже не використовують для супроводу голосу.

Отже, зміна конструкцій інструментів, характеру їх побутування, практичного використання безпосередньо залежала від суспільно-історичних обставин. Це, у свою чергу, дало можливість розширити технічно-виконавські можливості багатьох щипкових хордофонів, залучити їх до ансамблевого (в однорідних та мішаних поєднаннях) й оркестрового виконавства.

Таким чином, бандура поряд із багатьма іншими європейськими хордофонами (зокрема, щипковими) пройшла аналогічні шляхи еволюції, пошуки оптимальної конструкції. Це проявилось в заміні видовбаного корпусу на клеєний, заміні жильних струн на металеві, збільшенні кількості струн, переході від діатоніки до хроматики, створенні системи перемикачів тональностей тощо. Ці фактори дозволили сформувати академічні школи народних інструментів письмової традиції, розширити як сфери використання щипкових хордофонів як віртуозних сольних, ансамблевих та оркестрових інструментів, так і жанровий спектр репертуару (не лише вокально-інструментального, але й суто інструментального).

1. Вертков К. А. Атлас музыкальных инструментов народов СССР / К. Вертков, Г. Благодатов, Э. Язовицкая. – М. : [б. и.], 1975. – 276 с.
2. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти / Андрій Гуменюк. – К. : Наукова думка, 1967. – 224 с.
3. Зіньків І. Бандура: проблема генези та типології інструменту / Ірина Зіньків // Науковий вісник НМАУ ім. П.І.Чайковського. Вип.16. Культурологічні проблеми української музики (наукові дискурси пам'яті академіка І. Ф. Ляшченка). – К. : [б. в.], 2002. – С. 341–353.
4. Хорнбостель Э. Систематика музыкальных инструментов / Эрнст Хорнбостель, Курт Закс // Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка. Ч. 1. / ред.-сост. И. В. Мациевский). – М. : СК, 1987.
5. Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народу / Гнат Хоткевич. – Х. : Держвидав України, 1930. – 290 с.
6. Черкаський Л. Українські народні музичні інструменти / Леонід Черкаський. – К. : Техніка, 2003. – 264 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОГО АПАРАТУ СКРИПАЛЯ

Вінтоняк Інна,
II курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Волощук Ю.І.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Виконавська майстерність включає досконале володіння інструментом скрипкою, підґрунтям чого є бездоганна, науково-обґрунтована постановка. Найвність певних недоліків, помилок у постановці є важливою причиною недосконалого виконання, гальмування подальшого професійного розвитку, а інколи призводить до виникнення професійних захворювань, що унеможлиблює продовження музичної підготовки фахівця.

Найвні недоліки вимагають ретельного аналізу науково-теоретичних джерел, пошуку шляхів запобігання виникненню помилок та виправлення упущень у функціях професійних рухів скрипаля, удосконалення методів навчання гри на скрипці. Особливої уваги заслуговує процес функціонування правої руки скрипаля та смичка, оскільки якість звуковидобування – головний критерій рівня майстерності виконавця. Проте не слід звужувати дослідження процесів, що відбуваються під час гри на скрипці, лише до вивчення фізіології та механізму рухів, акустичних явищ та ефектів й не торкатися питань психологічних передумов формування, розвитку та функціонування ігрового апарату скрипаля. Існуючі методичні підходи достатньою мірою не спостерігають той нерозривний зв'язок, що має місце між фізіологією та психологією з питань рухово-моторної діяльності у формуванні виконавських умінь. Проте значення психологічного усвідомлення процесів розуміли майже всі теоретики скрипкового виконавства. У перших методичних розробках (кінець 17 – початок 18 сторіччя), коли психологія ще не набула сучасного наукового рівня, знаходимо спроби виконавців підкреслити наявність психологічного чинника в процесі навчання гри на скрипці. Зокрема, Ф.Джемініані стверджує, що для того щоб не переважувати увагу учня одразу веденням смичка і встановленням пальців лівої руки, слід відокремлювати роботу лівої і правої рук, спочатку вивчати позиції без смичка. Отже, автор явно бачить психологічний вплив уваги на технологію та якість виконання. Такої ж думки дотримується і Дж.Тартіні, чия професійна діяльність та методичні концепції впливали на розвиток скрипкового виконавства протягом усього 18-го століття. Слід підкреслити, що теоретики скрипкового виконавства минулого концентрують увагу саме на роботі правої руки скрипаля, надаючи великого значення якості звука. Так, Л.Ауер, видатний скрипковий теоретик та викладач, торкаючись питань постановки виконавського апарату скрипаля, підкреслював, що нехтування найбільш важливим психологічним чинником, активністю розуму, що контролює роботу апарату, призводить до того, що для людини, не здатної до тяжкої розумової роботи та тривалої зосередженості, шлях до опанування таким складним інструментом, як скрипка, є звичайною тратою часу. Особливу увагу Л.Ауер радив приділяти засвоєнню початкових

елементів постановки, акцентуючи при тому на суто технологічній складності даного процесу. Ось чому позитивна психологічна атмосфера перших музичних занять із класу скрипки має вирішальне значення для подальшого розвитку майбутнього музиканта. Тому вельми важливим є оптимістичний і доброзичливий настрій початкових занять, що в цілому активізує мотивацію до навчання.

З метою визначення психологічних умов, які забезпечують продуктивність процесу формування виконавського апарату скрипаля, ми запропонуємо психологічні варіативні ситуації початкового етапу навчання гри на скрипці:

- у дитини свідомо установка на саме навчання гри на скрипці;
- дитина навчатися музиці бажас, але не зовсім чітко усвідомлює, чому саме на скрипці;
- навчання на скрипці має випадковий характер.

Виходячи з прийнятої систематизації, проведено аналіз різних визначених нами умов занять із класу скрипки на початковому етапі навчання. Отже, *перший варіант*. Позитивними факторами виступають: музична атмосфера вдома, дитина була на концертах скрипалів, бачила, навіть тримала в руках інструмент. У цьому випадку проявляється цілком позитивна мотивація до навчання. На заняттях дитина опиняється деякою мірою у звичному для себе оточенні, її увага зосереджена на опануванні музичного матеріалу, елементів технології виконавства; вона почуває себе вільно, розкуто, рухи свідомі й скоординовані, немає напруження. Якість постановки виконавського апарату залежить від фізіологічних властивостей, музичних здібностей дитини, досвіду та професійного рівня викладача. Об'єктивних психологічних чинників для виникнення скutoсті апарату немає. Має сенс розпочинати засвоєння початкових постановочних елементів.

Другий варіант. Психологічний настрій на заняттях музикою позитивний, але до сприймання навчання гри на скрипці дитина ще не готова. Це створює ситуацію нестійкої мотивації до навчання без конкретної установки. Найчастіше в таких випадках у дітей проявляються особистісні сенситивні якості різного характеру. Якщо вони проявляються недостатньо, не може бути мови про роботу над першими технологічними елементами постановки. Необхідно створити максимально позитивні умови для психологічної адаптації дитини, докласти зусиль для створення атмосфери свідомої зацікавленості мистецтвом гри на скрипці, забезпечити високий рівень психологічного контакту викладача з учнем, суто особистісний підхід до кожного учня, лише потім приступати до вивчення початкових технологічних елементів скрипкового виконавства.

Третій варіант – це найскладніша психологічна колізія. Якщо дитина здібна, викладач бачить перспективу подальшого професійного розвитку. Необхідно зробити все можливе, щоб зацікавити учня самим процесом навчання на скрипці, переорієнтувати негативний психологічний настрій на позитивний. Для цього, на наш погляд, слід використовувати різноманітні прийоми: прослуховування яскравих музичних творів у професійному виконанні викладачем, старшими учнями; особливо приваблює дітей виконавство

їх однолітків. Певну користь у психологічному впливі на учня може принести виявлення викладачем його внутрішніх схильностей та зацікавленостей, а також спроба викликати зацікавленість заняттями на скрипці. Варіативні ситуації, запропоновані нами, є прикладом професійної психоорієнтації.

Психологічній експертизі підлягають такі сфери скрипкового виконавства, як виконання штрихів, позиційна гра. Штрихи – це лише на перший погляд робота правої руки. Досконало виконати будь-який штрих, а особливо розпочати його засвоєння, можливо лише тоді, коли існує вже психологічна усвідомленість механізму їх виконання. Існуючу проблему гри у високих позиціях, що виникає через необхідність додаткових фізичних зусиль для натиску на струну, традиційно недосконале засвоєння цієї частини грифу, ускладнення слухового сприймання високих нот, допоможе розв'язати психологічний аналіз технології роботи в цій частині грифу, адже ліва рука знаходиться в більш зручному положенні, ніж при грі біля поріжка.

Таким чином, із самого початку занять на інструменті з початківцем, викладач повинен чітко уявляти тип характеру і, відповідно, будувати психологічну роботу. Аналогічному психологічному аналізу підлягає характер об'єкта навчання на будь-якому шаблі музичної освіти.

1. Ауэр Л. Моя школа игры на скрипке / Л. Ауэр. – М. : [б. и.], 1965.
2. Бельский Б. Педагогические принципы Л. М. Цейтлина / Б. Бельский, Э. Эльбойм. – М. : [б. и.], 1990.
3. Гинзбург Л. О работе над музыкальным произведением / Л. Гинзбург. – М. : [б. и.], 1954.
4. Мострас К. Система домашних занятий скрипача / К. Мострас. – М. : [б. и.], 1956.
5. Стеценко В. Методика навчання гри на скрипці / В. Стеценко. – Ч. 1. – К. : [б. в.], 1974.
6. Стеценко В. Методика навчання гри на скрипці / В. Стеценко. – Ч. 2. – К. : [б. в.], 1982.

РОЛЬ СИМВОЛУ В УКРАЇНСЬКІЙ ФОЛЬКЛОРИСТИЦІ

Луцук Ірина,

II курс, Інститут мистецтв

Науковий керівник – Ортинська М.З.,

заслужена артистка України, доцент

У світі символів людина живе із прадавніх, доісторичних часів – з періоду пізнього палеоліту. У перекладі з грецької слово “символ” означає – “з'єднувати”, “зливати”, “зв'язувати”, “знак, пізнавальна оцінка”. Символ у мистецтві – це універсальна естетична категорія, що розкривається через зіставлення із суміжними категоріями – образу художнього, з одного боку, знака та категорії – з іншого [2, с.12].

Учені поділяють символи на кілька типів:

- 1) референційна символіка – усна мова, письмо, телеграфний код, національні прапори – економічний засіб позначення;
- 2) конденсаційний – сфера підсвідомості.

Палеолітичне й неолітичне населення залишило на території України найдавніші твори мистецтва, на яких уже існували знаки – символи. Знаки сонця – це коло, колесо із шістьма спицями, круг із хрестом усередині. Знаки місяця – дуги, повернуті в різні боки, що символізують фази місяця, а також півмісяці, повернуті “рогами” догори. Символом засіяного поля вважають квадрат або ромб, розділений хрестом на чотири частини, у кожній з яких зображена крапка, що символізує зерно. Знак хреста в сучасному християнстві цілком переосмислений, тому не можна порівнювати давні рівнобічні хрести та свастики із християнськими хрестами, що мають вигнутий нижній кінець. Ці сонячні знаки малювали здавна на хатах, перед дверима, на сволоці, вважаючи їх оберегами проти злих сил. Давніми також є зображення рослинних символів: деревце з піднятими гілками, ялінка, колос; малюнки у вигляді квітки; світлове дерево [3, с.26].

Світлове Дерево – модель трисидної вертикальної структури Всесвіту – три царства: небо (Боги), земля (люди), підземний світ (Предки). Кожне із трьох царств має свою символіку в образах тварин, птахів чи небесних світил. Тому верхній небесний світ (крону дерева) представляють сонце, місяць, зорі та різні птахи. Середній світ (стовбур дерева) – бджоли, куниці, домашні тварини. Нижній світ (коріння) – бобри, риби, змії. Вертикальна триєдність Світового Древа сакралізує число 3 і взагалі трійцю. Горизонтальна площина орієнтована на чотири сторони світу – північ, південь, захід, схід. Сума горизонтальних і вертикальних символів складає священне число 7, а при множенні 3×4 – священне число 12.

Дерево Життя чи Дерево Роду – найпоширеніші мотиви народного мистецтва, особливо вишивки на рушниках, малюнки на печках та дверях українських хат, керамічних кахлях і посуді. Також є звичай саджати дерево при народженні дитини, щоб дитина розвивалась. В українських обрядових піснях Світовим Деревом найчастіше виступає дуб. Відомі також явір, сосна, верба, яблуня, береза, калина, горобина, липа, черемха тощо.

Одним із найпоширеніших тваринних знаків на трипільській кераміці є орнаментальний мотив змії, яка обвиває груди Богині-Матері. Такі малюнки прийнято називати “трипільськими спіралями”, “хвилями”, або “меандром”. Змію пов'язують зі стихією води, джерелами, ріками, вона хранителька підземного світу, древній символ родючості.

Уявлення про тварин – тотемів у давніх слов'ян – сформувало багату й різноманітну фольклорну спадщину. Найкраще тваринний світ представлений у народних казках. І хоча символ змії є основним також, існують і символи інших тварин, таких як: жаба, миша, риба, рак, лев, ведмідь, олень, кінь, вовк, собака, корова, коза, кабан, засць та багато інших. Зустрічаються також символи птахів: орел, сокіл, ворон, лелека, соловей, сова, зозуля, ластівка, лебідь, півень та ін. [3].

Кожна подружня пара, створюючи нову сім'ю, намагалася обзавестися власним помешканням. За давнім звичаєм, у традиційній селянській оселі найсвятішим місцем вважався покуть. Розміщувався по діагоналі від печі й обов'язково “обличчям до сонця”, тобто на схід. Покуть був своєрідним

домашнім віварем. Біля нього вивішували писанку, котра мала оберігати родину від грозових блискавок, пожеж, злих духів. Символічним елементом шлюбної злагоди був так званий тесовий стіл. Постійне місце столу – біля покутя. Як тільки в сім'ї підростала дочка, батьки замовляли для неї скриню. До весілля кожна дівчина мала наготувати певну кількість рукодільних виробів – рушників, вишитих сорочок, сувоїв домотканого полотна тощо.

Первісним місцем для сну був піл – збитий із дощок широкий настил. Використовували також піч, лежанку, лави, скриню, а нерідко й долівку. На ліжку спали переважно найстарші члени родини, а також хворі та породільниці.

Лава вважалася “господинею оселі”. За давнім звичаєм, гостям спочатку пропонували присісти на лаву, а вже потім запрошували до столу.

Невід’ємним атрибутом традиційної української оселі є піч, яка виконувала не лише важливу господарську, але й магичну функцію. Її називали хатнім вогнищем або опікункою дому. Зводили піч при вході до оселі й розміщували по діагоналі до покутя. Непорушним обов’язком було щодня підмазувати й підмітати припічок, а по суботах – білити [6].

Значна роль у матеріальній культурі українців належить одягу та ремеслам, пов’язаним із його виготовленням: ткацтву, вишивці, гаптуванню. Нині відомо близько 200 старовинних швів на основі двадцяти технік української вишивки. Дівчата на виданні вишивали сорочки своїм судженням. Вишиванка є символом здоров’я, краси, чесності, святковості, щасливої долі. Вишита восьмикутна зірка означала Бога, Сонце; хвиляста лінія – нескінченність життя; стилізована калина – уособлення дівочої краси, молодості, кохання; виноград – символ благополуччя; квіткові пуп’янки – указували на дітей і продовження роду та ін. [5].

Важливим атрибутом на весіллі був коровай – весільний хліб – символ достатку. Пекли його коровайниці – жінки, які не розлучені і не вдови, а ті, які добре жили зі своїми чоловіками. Вони несли із собою борошно та яйця. Замішування тіста супроводжувалося певним ритуалом.

Незмінним компонентом весільної обрядовості було плетіння вінка з барвінку – символу вічного кохання і шлюбу. Завжди урочисто відбувалося зивання гільця, яке символізувало щасливе подружнє життя, достаток. Його прикрашували пучками калини, житніми колосками, паперовими квітками, барвінком тощо [1].

Унікальним витвором народного мистецтва є писанка, символічне значення якої складається з двох складових частин:

1) зі значення самого яйця, в якому є живий зародок півня (сонячної птиці);

2) зі значення написаних на ньому символічних знаків.

Писанки – сирі яйця з нанесеним на них символічним рисунком і зафарбовані в три-чотири кольори. Їх ніколи не варили й не вживали в їжу. Писанка тісно пов’язана зі старими українськими віруваннями, народним календарем, що базувався на сонячному циклі. Символи, які зображали сонце, були одними з найпоширеніших на всій етнічній території України. Зображали також

хрест і його різновид – знак у вигляді двох перехрещених ліній із заламаними кінцями, який у народі має назву “гачковий хрест”, “свастика”. Дуже цікавими є писанки зі стилізованим зображенням руки, які називаються “божа ручка”, “рукавичка”, “дідові пальці”. У давнину рука пов’язувалася із владою, їй надавали магичної сили. Окрім малюнка, мала свою символіку й писанкова барва. Особливо вирізняють писанки з кольоровими плямами. Якщо вони без символічного малюнка, то називають крапанками. Такі писанки переважно червоного кольору, але є й різнокольорові. У християнській символіці вони отримали назву “слезі”, тобто сльози Матері Божої. Сама писанка разом зі своїми символами є носієм любові до природи, людей, Бога, світу. [4].

Отже, усі символи є безцінним скарбом у житті наших народів різних епох. Сучасне суспільство не надає такого значення цим символам, не використовує їх в обрядах. Тому, відповідно, нація збідніла у знаннях традицій, звичаїв, обрядів, які б значно урізноманітнили життя людей, дітей, молодих сімей.

1. Грицай М. С. Українська народна поетична творчість / М. С. Грицай, В. Г. Бойко, Л. Ф. Дунаєвський. – К.: Вища школа, 1983. – 357 с.
2. Дмитренко М. К. Українська фольклористика: історія, теорія, практика / Микола Костянтинівич Дмитренко. – К.: Народознавство, 2001. – 576 с.
3. Лозко Р. С. Українське народознавство / Р. С. Лозко. – К.: Арт ЕК, 2004. – 472 с.
4. Манько В. Українська народна писанка / В. Манько – Львів: Свічало, 2005. – 52 с.
5. Петрова М. Весільний рушник / М. Петрова // Українське слово. – 2007. – 22–28 серпня. – С. 11.
6. Скуратівський В. Хатні оберіги / В. Скуратівський // Березина. – 2008. – № 4. – С. 72–91.

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ВОКАЛЬНИХ МЕТОДИК У ПРАКТИЦІ ВИХОВАННЯ ГОЛОСУ

Тимкович Любов,

IV курс, Інститут мистецтв

Науковий керівник – Стасько Г.С.,

кандидат педагогічних наук, професор

Справедливе зауваження відомого італійського вокального педагога XIX ст. Генріха Панофки про те, що “треба було б написати стільки методик, скільки й учнів” є абсолютно справедливим та актуальним і в наш час [2, с.4]. Вокальна педагогіка може охопити тільки загальні риси практичної роботи з голосом, у той час як кожен співак – це неповторна особистість, оскільки як не буває двох однакових людей, так і не буває двох однакових голосів. Отже, методичний досвід педагогів – це завжди незвідана, незбагнена й звитяжна праця, яка в теоретичних дослідженнях акумулюється в пошукову творчість педагогів-практиків, інтуїція і досвід яких для “всіх часів і народів” завжди були основною рушійною силою прогресу в навчально-виховній сфері діяльності. Проте й досі не розкриті “секрети” викладання у вокальному мистецтві,

Дзюба Мар'яна,
V курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Бойчук Б.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

а отже, і досі не існує “панацеї” в галузі вокального виховання. Тому метою нашого дослідження стала потреба з'ясувати особливості навчально-виховної роботи з голосом, що дозволило б систематизувати основні напрямки вокального розвитку людини та визначити шляхи вдосконалення процесу формування методичних засад навчання співу в різновікові періоди розвитку голосотвірної системи співаючого – від народження до зрілості.

Сучасне трактування вокального процесу тісно пов'язане з фізіолого-психологічною природою особистості як особливим видом емоційного настрою людини, її організму, удосконалення якого вирішується системою спеціальних творчих завдань.

Вимоги, які ставляться сьогодні до педагога-вокаліста, стосуються передусім індивідуального підходу до особистості виконавця, де кожен педагог – творець і, водночас, дослідник, який відкриває нові перспективи творчих можливостей співака-виконавця й нові шляхи вдосконалення системи навчання.

Термін “постановка голосу” в науково-методичній літературі розглядає роботу з голосом як із “живим” музичним інструментом. Проте в сучасній вокальній педагогіці термін “постановка голосу” вважається не цілком коректним, оскільки вже в самій назві закладено певні психологічні комплекси і так звані “зажими” (ставити – значить щось робити, змінювати). Найкраща назва – “виховання голосу”, “формування голосу” чи “розвиток голосу” [1, с.26].

Навчання, як відомо, це – взаємодія двох сторін, тої, що вчиться, і тої, що вчить. Отже, педагог “творить” і “ліпить” учня разом із ним. Оскільки тіло співака і є його справжнім “музичним інструментом”, то фізичне самоусвідомлення свободи у співацькому процесі спрямоване, насамперед, на зняття м'язових “зажимів” і формування внутрішньої свободи як духовного компонента майбутньої творчої діяльності.

Отже, спів як процес навчання є передовсім комплексною діяльністю, яка має широкий спектр впливу на особистість співака й повинна вивчатися в сукупності багатоконпонентних чинників формування свідомого ставлення до розвитку голосотвірної системи людини в єдності духовного та фізичного начала.

1. Гонтаренко Н. Б. Сольное пение: секреты вокального мастерства / Надежда Борисовна Гонтаренко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 155 с. – (Серия “Любимые мелодии”).
2. Панюк Г. Искусство пения // Теория и практика для всех голосов / Генрих Панюк. – М. : Музыка, 1968. – 115 с.
3. Прокопенко Н. М. Тайна вокала Шаляпина // Вокальные упражнения / Наталия Прокопенко. – К. : [б. в.], 1999. – 228 с.
4. Стулова Г. П. Дидактические основы обучения пению: учебн. пособие / Галина Павловна Стулова. – М. : [б. и.], 1988. – 69 с.

Сучасний етап розвитку самбірського мистецтва позначений новим розумінням широкого кола явищ і проблем українського мистецтва, переосмислення доробку попередників, особливо в царині ідейного й теоретичного підґрунтя мистецтва. У запропонованій темі ведеться спроба перенести акценти у вивченні образу митця у творчості Миколи Щерби, оскільки назріла необхідність у його дослідженні.

Переійняти на себе добрий шмат змісту буття – це найвища насолода людського духу і його основне завдання. Основним завданням постає відкрити актуальність теми, суть якої полягає в її важливості та новизні.

Про художника Миколу Щербу та його творчість багато написано.

Викладач образотворчого мистецтва училища культури Валерій Маруняк сказав так: “Твори художника є прямим продовженням його напруженого життя. Зв'язок з підвалинами народного мистецтва, відсутність манірності, вірна орієнтація в доборі ряду образотворчих засобів, бездоганне володіння технікою лінориту, якість в композиційній будові, знайдена гармонія всіх компонентів, зрештою сама тематика творів створює в експозиції виставки атмосферу щирості та людяності. Усе це – результат копіткої та напруженої праці над втіленням свого уявлення про оточуючий світ. Світ народної пісні, рідної природи, праці людини, оновленого життя...” [3, с.3].

Журналіст газети “Голос Самбірщини” Омелян Лесків у статті “У багатьох жанрах і така витончена техніка” пише: “Цей повний захоплення вислів, я почув від незнайомої відвідувачки виставки Миколи Антоновича Щерби. Хотілось лишень додати: “А яке розмаїття тематичних узагальнень, яка стриманість у виборі кольорів, на кінець, скільки життєвої правди!...”

Назви робіт найнесподіваніші: “Так сталося”, “Сатанізм”, “Спокуса”... Є в них щось і від народного гумору: “Чорнулька”, “Газдуньо”, “Недільні музики” тощо.

Художник, здається, кохався в зимовому фольклорі, принади якого вдало переносить на папір. І з'являються: “Січень-січовик”, “Віхола”, “Сіюсію”... [5, с.2].

В.Станович пише в буклеті “Графіка та малярство” такі слова: “Микола Щерба пробує себе в різних жанрах, проте віддає перевагу пейзажу. Для нього природа – вічне джерело для роздумів про життя в його багатоманітних проявах” [1, с.6].

Роман Іванчук написав статтю “Життя безслідно не пройде, коли багате на віддачу...” у газеті “Самбірські вісті”: “...У кожного митця є своя особиста творча доля. Навчався у Яворівському училищі художньої різьби по дереву в

талановитих народних майстрів, згодом проходив науки в одеському педагогічному інституті...

Роботи художника виконані в цікавій манері. Це різні пори року, природа, свята та обряди, для яких художник знайшов відповідну образну мову та колорит. І всі ці творіння ніби запрошують побувати наодинці із собою, зі своїм настроєм. У гуашних та пастельних аркушах знайшли відображення численні подорожі Карпатами і рідній художникові Старосамбірщині. А портрети-начерки... У них є якась об'єктивність, глибокий внутрішній світ. Про тяжку жіночу долю йдеться в невеликій пастельній роботі "Бабусин біль". Це сумне обличчя і погляд, звернений десь у себе, у зболену душу, сповнену туги і страждань..." [6, с.2].

Зиновій Бервецькій, директор музею "Дрогобиччина", написав статтю, яку надрукували в газеті "Галицька зоря". Він пише: "...В.Маруняк, земляк М.Щерби, так характеризує його: "Творчість М.Щерби – це пошуки шляхів більш змістовного життя, прагнення пізнати і відтворити гармонійне поєднання духовного стану людини з природою. Він розвиває романтичний напрям, який передає поетичну сторону середовища побутування, ностальгію за гармонією, що руйнується..." [2, с.2].

Слова Олени Білас-Березової, завідувачки музею Михайла Біласа, надрукували в газеті "Франкова криниця": "... Він постійно робить спробу віднайти особистий образотворчий ряд в реалізації задумів. Поєднання народного мистецтва з його органічністю, активною пластикою, самостійністю з професійним розумінням форми втіленого в роботах досить своєрідно... М.Щерба вдається до таких технічних прийомів як лінорит, пастель, темпера, туш, монотипія. Це й вирізняє його творчі задуми з поміж інших митців і є основою оригінальності..." [4, с.8].

Ці статті не відкривають повністю образ митця у творчості М.Щерби, проте це дає змогу проводити власні дослідження. У його ранніх роботах, виконаних у техніці лінориту, відчувається щось містичне і загадкове. Зображення мають стилізований характер, де чорно-білі плями ще більш підсилюють ефекти, потрібні для реалізації художнього задуму. Уміло володіючи різцем, художник створив дивовижні візерунки, немов створені морозним подихом. Вдало передає настрій у роботі, який відчувається дещо незвично і загадково. Орнаменти вишивки переплітаються з настроєм погоди, створюючи цілісну картину, де точка, лінія і пляма наче оживають. Художній образ постає різним залежно від застосування таких графічних технік, як: туш, перо, діатипія, акватипія, монотипія, рисунок, комбінована й авторська техніки, гуаш, акрил чи темпера. У графічній техніці діатипія художник виконав тематичні аркуші та пейзажі, в яких лінія нагадує ворсисту нитку, тим самим передаючи роботам домашнє тепло. У рисунку образ даного зображення постає перед нами м'яким і ніжним. Роботи, виконані тушшю, виглядають ледь строгими й дещо напруженими. Авторська й комбінована техніки вражають своєю незвичністю й красою зображуваного. Акватипія та монотипія надають художньому образу неповторності й оригінальності. У па-

стельних відтінках художник виконує роботи гуашшю, акрилом і темперою, інколи використовуючи яскраві плями.

Дана інформація буде застосовуватися у подальшій роботі, щодо видання книги чи альбому.

Проводячи дослідження, можна зробити такий висновок: Микола Щерба володіє особистим підходом до створення художнього образу в роботах, передаючи свій внутрішній світ та сприйняття навколишнього середовища.

1. Станович В. Графіка. Малярство / В. Станович. – Дрогобич : Добре серце, 2004. – 15 с. : іл.
2. Бервецькій Зиновій. Самбірський мистецький десант у Дрогобичі / Зиновій Бервецькій // Галицька зоря. – 1996. – 30 листопада. – С. 2.
3. Костів Михайло. Світ краси, подарований країнам / Михайло Костів // Самбірські вісті. – 1995. – 9 грудня. – С. 3.
4. Білас-Березова Олена. Графіка та Малярство М. Щерби / Олена Білас-Березова // Франкова криниця. – 1998. – 13 червня. – С. 8.
5. Лесків Омелян. У багатьох жанрах і така витончена техніка / Омелян Лесків // Голос Самбірщини. – 1996. – 1 січня. – С. 2.
6. Іванчук Роман. Життя безслідно не пройде, коли багате на відлуння... / Роман Іванчук // Самбірські вісті. – 1996. – 16 січня. – С. 2.

УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА КЕРАМІЧНА ІГРАШКА. ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ, ТИПОЛОГІЯ ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ

Березко Катерина,
IV курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Тимків Б.М.,
кандидат педагогічних наук, професор

Народне мистецтво протягом багатьох століть зберігає, удосконалює й передає прадавні образи і прийоми. Серед багатьох його видів народна іграшка найкраще виявляє характерну традиційну образність і сталість форм, які дійшли до нас із минулого.

Народна іграшка як елемент мистецтва зародилась ще в давні часи колективної культури і стала виявом пластичних, орнаментальних й образних уподобань. Протягом віків іграшка видозмінювалась, змінювала свої початкові функції і, переродившись, прийшла до нас у своєму сучасному вигляді.

Найдавнішим предком іграшки можна вважати твори обрядового та культурно-язичницького характеру.

Іграшка, яка зображає людину, тварину, птаха, дикого звіра, містить у своїй початковій основі ідею жертви і, мабуть, уже потім ідею родючості, захисту від злих сил, добробуту, хатнього достатку або образ предка – тотема [3, с.20].

Серед антропоморфних фігурок Трипільської доби переважаючою є жіноча скульптурка. Семантика трипільських глиняних богинь пов'язана з домашнім вогнищем, народженням і смертю, життєдайною силою весняного оновлення природи, сонцем.

Згодом цей атрибут обрядового мистецтва перейшов у сферу жіночої компетенції. Прадавнє матріархальне суспільство поклало на жінку головні обов'язки в обрядових діях і в збереженні сім'ї. З того часу, як виховання стало основним із занять жінки, релігійно-культува жіноча пластика, пов'язана з певними календарними обрядами, поступово перетворилася в ігрову побутову ляльку – іграшка починає виокремлюватись в окрему культуру, стає об'єктом дитячої гри.

Трипільці виготовляли різноманітні фігурки тварин овець, коней, биків та їхніх дитинчат. У могильнику на території Львівської області археологами знайдено ліпні порожнисті фігурки пташок, що згодом трансформувалися в іграшку-свищик. У подальшому розвиток свистульки пішов двома напрямками. Перший – духовий музичний інструмент – окарина. Другий напрям – дитяча забавка, яка являє собою невеличку глиняну пташку, коника, козлика, баранчика, які яскраво розмальовувались.

Із прийняттям християнства розпочалося використання в кам'яному зодчестві будівельної кераміки, що дало поштовх до вдосконалення гончарного виробництва. Вироби стають привабливішими, щільнішими, розширюється межа їхнього використання. Крім посуду, на теренах Київської Русі зафіксовано виготовлення дрібної зооморфної пластики, мініатюрних посудин та писанок-брязкалець. Церква намагалася боротись з ідолопоклонством, забороняла створення антропоморфної пластики з глини, дерева, каменю, металу. Однак надбання язичницької культури не зникло безслідно, воно продовжувало існувати, пристосувавшись до християнських канонів. Після прийняття християнства іграшки використовували з ігровою та декоративною метою.

У другій половині XVIII ст. унаслідок розвитку в Україні ярмаркової торгівлі розпочалося масове виробництво забавок на продаж.

Глиняні забавки виготовляли майже в усіх гончарних осередках. У XIX ст. вони втратили міфологічну основу, набуваючи побутових рис. Вироби кожного району гончарного промислу набували певних особливостей, які залежали від природних якостей матеріалів, технічного рівня виробництва, місцевих традицій.

Асортимент керамічних іграшок із давніх часів був досить солідний. Їх можна поділити на такі типологічні групи:

“Монетки” – це мініатюрні зразки всіх видів гончарного посуду – горщиків, глечиків, макітерок, мисочок, тарілочок, вазочок, куманців, чашечок, горняток. У XIX ст. така іграшка на ярмарку коштувала одну копійку, тобто за неї давали одну монетку. Звідси й назва іграшкових виробів. “Монетки” мають таку саму досконалу, виточену на гончарному крузі, форму. Декорували та розписували малі вироби так само сумлінно й точно.

Жіночі фігурки – “Куми”, “сусідки”, “барішні”, “наречені” – ліпили у святковому одязі; розширена донизу сукня була стійкою основою фігурки, місцем для розпису. Риси обличчя умовно позначені. Голови прикрашені високими зачісками, вінками, головними уборами. Декор на сукні передає

складки одягу, візерунок плахти чи юбки. Під пахвою “кума” тримає пташку-свищик або тулить до грудей дитину.

Вершник на коні – також дуже популярний тематичний мотив. Це зображення простих селянських парубків, козаків, солдатів, офіцерів.

Народні майстри виліплювали також звірів, наділених людськими вміннями. Вони стоять на двох ногах, грають на музичних інструментах. Популярними також були багатофігурні композиції, персонажі яких – або самі тварини, або разом звірі і люди, що перебувають у певних сюжетних співвідношеннях.

Серед керамічної іграшки найпоширенішим і найулюбленішим є свищик. Провідною була анімалістична тематика. За основу характеристики зооморфного образу майстри брали одну або дві найяскравіші ознаки тварини. Для баранів або бичків такою ознакою були роги, для коників – дугою вигнута шия, для левів – пишна грива [4, с.6]. Кожна свистулька несе в собі певну символіку, а отже, магічний вплив і захист через форму, орнамент, колір, звук та їхнє поєднання, а також власне глину.

У розписі опішнянської іграшки, як і у формі, присутній відгомін давніх традицій. Система декорування складається із трьох мотивів: це “гілка” на спині тварини, “кривульки з накапуванням” по обох боках, а також “сонце” або квітка на грудях. Традиційним також є орнаментальний мотив у вигляді грона винограду. Гриви коників промальовують рослинним орнаментом. Вдалий розпис скульптурок або підкреслює конструкцію крила, або відтворює пір'я.

У ліпленні іграшки високого рівня досягли О.Селюченко, О.Шиян, Г.Пошивайло, Н.Білик-Пошивайло, О. Діденко, Т.Демченко.

У гончарному промислі Гуцульщини також була поширена типологічна група іграшкового посуду (мисочки, тарілочки, горнятка, дзбаночки) і типологічна група фігурок-свистунців (зозульки, півники, коники та ін.). Проте в гуцульських іграшках відсутній обов'язковий для опішнянських коників свисток. Так створювалися скульптурки баранців, свинок, вершників, а також людей. Вироби розписували коричневим і білим ангобами, потім покривали зеленою і жовтою текучою поливою.

Характерною рисою розписів є застосування давніх мотивів декору, що походять від найпростіших геометричних елементів: крапок, рисок, кривульок; геометричних фігур – зубців-трикутників, квадратів, ромбів, кружал, “копитців”, кучерів, котрі в різноманітному поєднанні творили численні візерунки.

Носіями давніх традицій на Гуцульщині були гончарі – П.Цвілик, М.Ковальчук, Н.Вербівська, В.Аронєць, Й.Табахорук, М.Розцибюк, М.Совіздранюк.

Наша народна керамічна іграшка має спільні стильові ознаки: найпростіша архаїчна форма без зайвої деталізації, підкреслена об'ємність, схематичність, округлість, композиційна компактність тулубів, міцна статура присадкуватих постатей, здебільшого відсутність легких, витончених деталей або дрібних документальних подробиць, плавні лінії. Безперечно, усе виправдано й виважено досвідом багатьох поколінь народних майстрів.

1. Герус Людмила. Українська народна іграшка / Людмила Герус. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2004. – 264 с.
2. Крутенко Наталія. Розповіді про кераміку / Наталія Крутенко. – К. : Либідь, 2002. – 252 с.
3. Найден О. Українська народна іграшка / О. Найден. – К. : АртЕк, 1999. – 256 с.
4. Омеляненко Людмила. Опішнянська іграшка : практичний посібник / Людмила Омеляненко. – Полтава : Графітекс, 2006. – 28 с.
5. Щербак Василь. Сучасна українська майоліка / Василь Щербак. – К. : Наукова думка, 1974. – 190 с.

МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯРОСЛАВА КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИКАРПАТТЯ

Голубчак Анатолій,
V курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Шуляр О.Д.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Сучасний етап становлення та відродження національної вокально-хорової культури диктує важливу проблему в українському музикознавстві – вивчення умов формування й дослідження діяльності різних культурно-мистецьких сфер. Важливою сферою музикознавчої діяльності на даному етапі виступає *хоровий спів*. Історія українського хорового співу – це історія, насамперед, особистостей, які своєю творчістю й життям утверджували й утверджують одвічні духовні цінності. У контексті даної проблеми ми намагалися дослідити й проаналізувати творчий доробок відомого на Прикарпатті хорового диригента Ярослава Миколайовича Крушельницького, який своєю працею зробив вагомий внесок у становлення диригентсько-виконавських традицій хорової культури Галичини.

У складній гармонії мистецького буття з його протидіючими силами конфліктів розвивалося й загартовувалося творче життя талановитого митця Ярослава Миколайовича Крушельницького, формувалася його неповторна манера, емоційний порив, зріла художня цілісність. Ім'я цієї творчої особистості – це висока площина творчого самоутвердження. Це один з яскравих самобутніх творчих кольорів у веселковому вінку національної культури, які назавжди вкарбуються в історію становлення професійного музичного мистецтва Прикарпаття.

Ярослав Миколайович Крушельницький народився в місті Скалат на Тернопільщині 1934 року. Навчаючись у школі, Я.Крушельницький брав участь у гуртках художньої самодіяльності. Надзвичайно любив співати. Був учасником дитячого хору й неодноразово виступав у ролі соліста. На той час вчителем шкільного хору був досвідчений вимогливий педагог, який упродовж навчання прищеплював дітям любов до рідної української пісні.

Напевно, з того часу й проявилася любов майбутнього педагога, диригента Ярослава Крушельницького до хорового мистецтва.

1951 року Ярослав Миколайович вступає до Львівського музично-педагогічного училища по класу диригування (клас викладача Вахняка Євгена Степановича). А вже 1958 року випускник Львівського музично-педагогічного училища ім. Філарета Колесси Ярослав Крушельницький прийшов на приладобудівний завод, де завдяки його вмінням був створений чоловічий хор. Через певний відлік часу чоловічий хор перетворився в мішану хорову капелу, яка згодом, на протязі півстоліття, нестиме до слухача сокровенну мелодію української народної пісні, чарівні звуки духовної музики. Плідна співпраця невдовзі принесла колективу шану і славу на Прикарпатті.

Завдяки невичерпній енергії диригента Ярослава Миколайовича, його відмінній фаховій підготовці, умінню донести до хористів складні елементи хорового співу капела досягає першого свого визнання. Колектив запрошують до участі в різних мистецьких заходах міста, області. Від репетиції до репетиції, від виступу до виступу майстерність хорового виконання капели зростає. 1969 року капела успішно виступила на дипломному захисті Ярослава Миколайовича Крушельницького у Львівській державній консерваторії. Захист відбувся в обласній філармонії і пройшов успішно. Після чого Ярослав Миколайович із подвійним завзяттям береться за роботу в колективі: згодом колектив здійснює студійний запис на Чернівецькій та Львівській телестудіях та розпочинає концертні поїздки багатьма містами України.

За багаторічну творчу працю 29 жовтня 1973 року хоровій капелі присвоєно високе звання народної самодіяльної. Успіх окрило хористів. Вони з задоволенням виступають перед трудівниками промислових підприємств міста, перед колгоспниками, студентами і воїнами. За чверть століття хорова капела дала близько півтисячі концертів. У репертуарі капели звучали твори Д.Леонтовича, Д.Січинського, М.Вербицького, М.Колесси, Д.Бортнянського, І.Воробкевича, А.Кос-Анатольського, М.Лисенка, К.Стеценка, О.Білаша, Є.Козака і навіть обробки та власні пісні самого керівника – Ярослава Миколайовича Крушельницького. Згодом капела стає учасником телевізійної програми “Сонячні кларнети”, бере участь у першому турі огляду ім. Д.Леонтовича, у першому фестивалі-конкурсі ім. С.Крушельницької.

Активна й плідна праця хорового колективу спонукала Я.М.Крушельницького до нових творчих пошуків. Репертуар хорового колективу поповнюється духовними творами, які виконувалися під супровід фортепіано. Поновлюється репертуар капели. З'явилися твори Вербицького, Вахнянина, Бортнянського, Веделя. Майстерне виконання творів духовної спадщини під орудою маестро Крушельницького поставило капелу в ряд тих колективів, які визначаються високопрофесійним рівнем хорового співу.

Проте Ярослав Миколайович не обмежує свою музично-творчу діяльність тільки як керівник народного самодіяльного хору. 1958 року Я.Крушельницький призначений на роботу вчителем співу в школу № 8 (тепер № 4). Згодом організовує чоловічу капелу в селі Павлівка. А 1969 року Крушельницький розпочинає свою педагогічну діяльність на кафедрі співу і

диригування Івано-Франківського державного педагогічного інституту. Саме тут яскраво проявились і вдосконалились риси диригентського стилю та методика викладання митця. Індивідуальні риси диригента й великий педагогічний досвід дозволили Крушельницькому швидко знайти контакт зі студентами й налаштуватись на плідну мистецьку діяльність, а також створити "свою неповторну школу диригування".

Основною метою викладацької роботи Ярослава Миколайовича була підготовка висококваліфікованих кадрів для майбутньої педагогічної роботи в закладах освіти та культури. Також у процесі педагогічної роботи виробились основні завдання викладача. Я.Крушельницький по-своєму розуміє термін "диригування". Для нього диригування – це насамперед спосіб самовираження, самоутвердження й передачі внутрішнього стану виконавця через засоби музичної виразності, які використав композитор у тому чи іншому музичному творі. А вже потім цей термін набирає більш загального трактування, як один із видів творчої діяльності в галузі музично-хорового мистецтва.

Головним завданням митця було надати студентам освітній базис, зацікавити, захопити своєю діяльністю і творчим запалом усіх, хто прагнув поринути у світ знайомства з чарівними звуками музики. Потрапити на навчання по класу диригування до Я.Крушельницького було великим щастям. Усі прагнули навчатись у диригента з великої букви, митця, в якого за плечима колосальний досвід концертуючого диригента. Він передавав своїм вихованцям усю свою любов до музичного мистецтва. Окрім елементарних знань із предмета, Я.Крушельницький давав учням уроки патріотизму, пов'язував кожен урок з історичними подіями українського народу. Багато вихованців Крушельницького продовжують сьогодні добрі починання свого наставника.

Отже, проаналізувавши творчу постать хорового диригента та, зокрема, його концертно-виконавську діяльність із позиції професійної компетентності, ми визначили, що: активна творча діяльність митця, яка припадає на ХХ ст., досягла мистецького рівня майстерності саме в хоровому жанрі, який користується популярністю в різних верств населення до сьогодення. Часу; піднявшись до рівня музичного професіоналізму, Я.Крушельницький став одним з активних пропагандистів більшості творів вокально-хорового виконавства західно-українських композиторів; достатньо велика кількість творів цього жанру, які стали класикою, була постійно в репертуарі народного самодіяльного мішаного хору та студентів Я.Крушельницького; систематизована, конкретизована та оприлюднена концертно-виконавська діяльність колективів під керівництвом Ярослава Миколайовича Крушельницького надає можливість для збагачення теорії і практики вокально-хорової культури, сприяння й збереження національно-духовних традицій і передачі досвіду митця поколінням сучасників.

1. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів : навчальний посібник / О. Бенч-Шокало. – К. : [б. в.], 2002 – 440 с.

2. Волинський Й. Музична культура Галичини 60-х років ХХ ст. / Й. Волинський // Живі сторінки української музики. Статті, дослідження, публікації. – К. : [б. в.], 1965. – С. 55–120.
3. Грум-Гржимайло Т. Об искусстве дирижера / Т. Грум-Гржимайло. – М. : [б. в.], 1973. – 184 с.
4. Доронюк В. Курс техніки диригування / В. Доронюк. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2004. – 292 с.
5. Маценко П. Нариси до історії української церковної музики / П. Маценко. – К. : [б. в.], 1994. – 143 с.
6. Лашенко А. Хорова культура: аспекти і розвиток / А. Лашенко. – К. : Музична Україна, 1989.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ ВИТРИМКИ ПІАНІСТІВ-ПОЧАТКІВЦІВ

Вайда Ірина,
Ш курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Таран І.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Початковий етап навчання гри на фортепіано займає одне з чільних місць у музичному вихованні підростаючого покоління. Це складний і багатосторонній процес, в якому цілеспрямоване формування технічної витримки є однією з найважливіших сторін комплексного розвитку музичних здібностей піаністів-початківців. Сучасна методика виховання піаністичної техніки опирається не тільки на кращі традиції минулого, на практичний досвід та інтуїцію викладача, але й на достовірні знання і розуміння об'єктивних законів життєдіяльності людського організму. Практично йдеться про те, щоб дати учням у найбільш ранній стадії їх навчання і за якомога коротший час такі пальці, прикметами яких були б сила, незалежність, швидкість і точність рухів [1, с.137].

Велике значення в розвитку піаністичних навиків початківців має продумане, кваліфіковане педагогічне керівництво. Перші виконавчі спроби учнів відбуваються на матеріалі п'єс-пісень. Деяко пізніше вони зустрічаються з етюдами, гамами тощо, а вправи на звуках, перенесення руки, пальцеві вправи portamento можна вважати засобами, які спрямовані на свідоме відпрацювання піаністичних рухів. Формування технічної витримки піаністів-початківців розвивається шляхом правильної та систематичної праці над дрібною (пальцевою) та крупною технікою. До дрібної (пальцевої) техніки відносяться групи, які охоплюють не більше п'яти нот без зміни позицій, гами, гамоподібні пасажі, арпеджіо, подвійні ноти, трелі, мелізми, пальцеві репетиції тощо.

Гами необхідні для розвитку пальцевої техніки та для підготовки до оволодіння пасажів гамоподібного типу, які часто зустрічаються у фортепіанних творах. Усвідомлене й правильне використання гам як матеріалу для вправ сприяє розвитку рівності й швидкості рухів пальців, навичкам наспівної

і виразної гри legato, оволодінню нюансуванням, тембровими і динамічними барвами, різноманітними засобами звуковидобування. До вивчення гам слід приступати лише тоді, коли учень може об'єднати одним рухом певну кількість нот. Тому безцільною є гра гами надто повільним темпом, який поділяє її на ряд окремих звуків. Особлива складність при грі гам полягає в тому, щоб удари пальців слідували один за одним плавно і рівно і, якщо можливо, однаково сильно. Відпрацьовувати гами потрібно перш за все окремо кожною рукою, чергуючи повільну і швидку гру. Праця пальців має значення не тільки для активності самих пальців, але й для подачі енергії руки клавішам. Неправильна праця одного пальця може вплинути на всю техніку, проте розвиток пальцевої техніки сприятливо впливає і на всі інші види техніки. Вивчення гам тренує різні грані музичного обдарування, формує необхідні навички багатьох аспектів піаністичного виконання. Серед них:

- ладово-гармонічне сприйняття гамоподібних пасажів, горизонтальне відчуття ладу;

- технічна увага про послідовність чорних і білих клавіш, використання та чергування аплікатурних позицій та формул у різних тональностях;

- вироблення рівності, сили й витривалості при активній праці всіх пальців при зміні аплікатурних позицій, підкладанні першого пальця, об'єднуючих, "ведучих" рухах руки, які дають можливість уникнути "тряски зап'ястя" [2, с.75–76].

Основним у розвитку дрібної (пальцевої) техніки є: вправність і незалежність пальцевих рухів та їх безпосередній зв'язок із пластичними, об'єднуючими рухами всієї руки; метрична точність і динамічна гнучкість звучання у фактурі швидких пасажів; чергування, напруження і розслаблення м'язів, як необхідна умова забезпечення свободи, рухливості і звукової яскравості виконання; поєднання ритму піаністичних рухів із ритмічною пульсацією музики; засвоєння піаністичних прийомів в тісному зв'язку із синтаксичним членуванням у довгих швидких пасажах тощо.

Розвиток фортепіанної техніки повинен бути різнобічним. Поряд із дрібною пальцевою технікою необхідно виробляти і крупну. До крупної техніки відносяться, зокрема, тремоло, октави, арпеджіо, акорди, скачки. Однією зі складових частин процесу засвоєння учнями основних фактурно-технічних формул є праця над виконанням арпеджіо в різних його видозмінах. У піаністичній педагогічній практиці використовуються короткі, ламані та довгі з оберненням арпеджіо. Водночас із гами та арпеджіо вивчаються акорди. До гри акордів можна приступити тільки тоді, коли рука може вільно їх брати. Під час виконання акордів треба стежити за чергуванням моментів роботи (взяття акорду) та відпочинку руки, а також одночасністю звучання, рівністю всіх звуків в одних випадках і вмінням виділяти, тобто взяти сильніше будь-який звук акорду в інших.

У технічній роботі піаністів-початківців велике значення має правильний підбір аплікатури. Існують відомі "аплікатурні формули", традиції яких дійшли до наших днів. Вивчаючи такі формули на гамах і арпеджіо, виконавці виробляють певні навички, при тренуванні яких формується рухові динамічні

стереотипи. "Як правило, вибору аплікатури має передувати розуміння, щоб воно від початку пішло по розумно і чітко прокладеній аплікатурній дорозі, що не вимагатиме ні щогодинного "ремонт", ні – тим більше – капітальної перекладки по дорозі" [3, с.229].

Залежно від стилю й змісту музичного твору пальцева техніка досить різноманітна за характером звука, тембром, і тому її треба підрозділяти на декілька видів: техніку *martellato*, *jeu perle*, *leggiero*, пальцеве *glissando* тощо. Для цього крім спеціальних вправ і етюдів корисно використовувати окремі епізоди з навчально-художнього репертуару. Важливо, щоб в учнів постійно були "в руках" деякі види техніки, незалежно від того, що вони опрацьовують у даний час. Зрозуміло, велике значення – не тільки в самому виконавстві, але й у технічній роботі – має також ритм у зв'язку з агогікою, артикуляцією, різноманітними відтінками, штрихами (*staccato*, *portamento*, *non legato*, *legato*) та інші фактори. Між *staccato* і *legato* лежить ціла школа ледь вловимих відтінків звуковидобування. Уявлення й досвід виконавців підкаже їм найтонші зміни звуку і тембру, міру і дозування рухів, які створюють у штрихах багатство різноманітних звучань.

Для успішного формування технічної витримки піаністів-початківців необхідно також, щоб під час навчання в їх репертуарі були етюди і п'єси, які включають різні види техніки, оригінальну фактуру, різноманітні варіанти рухів як правою, так і лівою рукою.

Отже, робота над технікою вимагає зосередженості слуху й інтелекту учнів. Жоден рух не може відбуватися без контролю свідомості. Чим свідоміше учні працюють над технікою, тим швидше вони можуть її перевести в підсвідомість і користуватися нею, керуючись лише слухом. Опанування техніки вимагає великої сили волі й постійного контролю доцільності рухів [4, с.49]. Робота над технічною витримкою піаністів-початківців стимулює захоплення музикою і прагнення до краси й досконалості у виконанні фортепіанних творів.

1. Савицький Р. Основні засади фортепіанної педагогіки / Р. Савицький // Українська музика. Традиції та сучасність / ред. кол.: Ю. Булка [та ін.]. – Львів : [б. в.], 1993. – С. 118–170.
2. Воробкевич Т. П. Методика викладання гри на фортепіано / Т. П. Воробкевич. – Львів : ЛДМА, 2001. – 244 с.
3. Коган Г. М. У врат мастерства. Работа пианиста / Г. М. Коган. – М. : Музыка, 1969. – 342 с.
4. Герасимович Д. М. Методика навчання гри на фортепіано / Д. М. Герасимович. – К. : [б. в.], 1962. – 59 с.

ТЕХНОЛОГІЇ РЕСТАВРАЦІЇ МУЗЕЙНОГО ЖИВОПИСУ НА ОСНОВІ РЕСТАВРАЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ ХУДОЖНИКА-РЕСТАВРАТОРА

В. М. ТВЕРДОХЛІБА

Сташків – Олійник Соломія,
IV курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Тимків Б.М.,
кандидат педагогічних наук, професор

Велику кількість пам'яток українського мистецтва зосереджено в різнопрофільних музеях нашої країни, а також у приватних збірках. Питання збереження пам'яток національної культурної спадщини на теренах України повинно бути одним із найважливіших державних пріоритетів.

Стан і подальше життя творів мистецтва значною мірою залежать від сукупності спеціальних заходів, спрямованих на створення окремих умов для зберігання твору, зважаючи на фізико-хімічні та технологічні особливості кожного матеріалу [2, с.12]. Ці заходи носять назву – консервація і є передумовою для реставрації. Процеси реставрації мають перед собою складніші завдання, і сприяють продовженню життя твору мистецтва. Робота реставратора вимагає знання давніх технік виконання твору образотворчого чи декоративно-прикладного мистецтва, історії мистецтва, хімічного складу реставраційних матеріалів.

Термін “реставрація” виник на початку ХХ ст., пройшовши розвиток від розуміння процесу реставрації як чисто ремісничого процесу до уявлень про реставратора як про чарівника, який здатен повернути втрачене минуле. Основні ідеї програми щодо організації реставраційної справи в Україні сформовані 1924 року, коли при Лаврському музеї культів і побуту була заснована реставраційна майстерня [3, с.98]. Сьогодні ми маємо досить розвинену реставраційну справу в Києві, Львові. Проте ринок реставраційних професій по всій Україні хаотичний і здебільшого непрофесійний.

Дане дослідження теми розвитку реставрації на Івано-Франківщині є актуальним, адже в новий час є проблема безконтрольного застосування до мистецького твору нових технічних і хімічних матеріалів здебільшого неатестованими виконавцями реставраційних робіт. Це викликає серйозну занепокоєність і становить небезпеку збереженню пам'яток культури.

Твори, які надходять на реставрацію, мають пошкодження різноманітного характеру (механічні, біологічні). Кожен шар станкового живопису підлягає різноманітній небезпеці пошкоджень і втрат. Реставрація основи складається з відновлення її цілісності. Ліквідування різного роду пошкоджень живописного ґрунту є важливим етапом зміцнення структури зображення. Укріплення ґрунту – це повернення йому механічної міцності, яка відповідає початковій, ліквідація деформації, відновлення порушеного контакту з поверхнею дошки [6, с.64–118].

На початковому етапі процесу збереження й відновлення пам'ятки станкового живопису потрібно провести його обробку із ціллю знищення шкідників і попередження пошкоджень ними твору [2, с.149]. Наступний етап

полягає в захисті фарбового шару й ґрунту від пошкоджень і втрат. Сюди відносять, насамперед, видалення поверхневих забруднень. Своєчасне видалення поверхневого забруднення дозволяє ліквідувати їх шкідливу дію, а також проявити зображення. Дуже часто видалення поверхневих забруднень є єдиним процесом реставрації твору [6, с.48–64]. На мою думку, якби хоча б процеси консервації були проведені зі всіма пам'ятками, то процес їх самовільного руйнування був би призупинений.

Записами називають усі шари фарб, нанесених поверх справжнього (початкового) живопису і захисного покриття. Видалення записів прийнято називати розкриттям живопису. Розкриття живопису передувє вивчення твору. Розпізнати записи й авторський шар допомагають знання реставратора [4, с.247]. Процес реставрації твору завершується нанесенням реставраційного захисного шару.

Першим кваліфікованим реставратором музейних пам'яток Івано-Франківська став 1980 року випускник відділу реставрації Київського художнього інституту М.В.Канюс. Розпочавши працю над відновленням мистецьких надбань області, одержав помічників – студентів художньо-графічного факультету. Роботу організували в спеціально створеній 1992 року асоціації сприяння студентській творчості “Січень”. Івано-Франківський краєзнавчий музей уперше передав із фондів збірок на реставрацію в майстерні “Січня” 27 ікон XVII–XVIII ст., декілька скульптур XVIII ст., предмети декоративно-ужиткового мистецтва [5, с.265]. Завершенням усієї реставраційної роботи майстерні стала виставка відреставрованих творів. Діяльність Канюса мала позитивний вплив на розвиток реставраційної справи на Прикарпатті.

Метою проведення дослідження є вивчення реставраційних процесів на основі їх практичного застосування художником-реставратором Івано-Франківського Краєзнавчого музею Валерієм Твердохлібом; встановити причини виникнення пошкоджень творів, можливості реставраційної справи та шляхи її ширшого впровадження в процеси збереження національних мистецьких надбань і перетворення її в потрібну суспільству працю; довести значущість процесу реставрації.

Валерій Михайлович Твердохліб – художник-реставратор Івано-Франківського Краєзнавчого музею з 1995 року. Практичний досвід реставрації здобув у майстернях “Січня”. Першою роботою Валерія Твердохліба під керівництвом М.В.Канюса була поліхромна скульптура Матея Полейовського “Розп'яття” XVIII ст. Підвищення кваліфікаційного рівня реставратора одержував у Львівському філіалі національного науково-дослідницького реставраційного центру України за великої підтримки його керівника М.П.Отковича. Співпраця із Центром, робота на посаді художника-реставратора дала змогу Валерію Твердохлібу підготувати до атестації 8 реставрованих ікон XVIII–XX ст. і здобути 1999 року III категорію реставратора станкового темперного живопису.

Реставраційна творчість Валерія Твердохліба насичена унікальними методами, технологіями, адже кожен твір живопису, а іконопису зокрема, потребує особливого підходу до реставрації. Зустрічаються вельми унікальні,

особливі твори, які впливають також і на сприйняття світу в цілому, духовно збагачують. Основним фронтом його роботи є твори із записників, які були звезені до музею в часи руйнації церков за Радянського Союзу.

Працюючи з великою кількістю ікон, Валерію Твердохлібу доводилося зустрічатися з найвинятковішими зі всіх. До числа таких він відносить ікону “Липівська Божа Матір” XVIII ст. реставрація якої дозволила відкрити перед нами свій первозданий образ, замальований у XX та XIX ст.. Образ Божої Матері з Ісусом, за переданням, був у дивовижний спосіб явлений трьом монахам під дубом у с. Липівка, де пізніше був збудований монастир. Цікавою для реставратора була співпраця з івано-франківським мистецтвознавцем Віктором Мельником. Вона дала змогу започаткувати проєкт “Врятуймо картину”. Цей проєкт мав великий резонанс у місті і дав змогу реставрувати прекрасні пам’ятки Художнього музею – ікону “Ангел Господства” XVII ст., картину Гвідо Рені “ЕССЕ НОМО” XVIII ст. та багато інших унікальних творів. За час роботи в музеї Валерій Твердохліб регулярно бере участь у наукових конференціях, знайомитися із новітніми науковими методами та технологіями в галузі реставрації. Усе це дає можливість більш якісно і професійно проводити роботу зі збереження колекції музею.

У березні цього року у виставковому залі Краєзнавчого музею було відкрито виставку відреставрованих ікон із колекції музею. Колекція була підготовлена Валерієм Твердохлібом. Виставка носила назву “Врятовані шедеври” і була присвячена 1020-літтю Хрещення Русі. Експозиція включала низку унікальних ікон, добутих із музейних сховищ і повернутих до життя. Валерій Твердохліб представив свій проєкт “Врятуємо шедеври разом” із продовження реставраційних робіт у музеї. Його мета – ширше включення людей у процеси реставрації, тим самим зробивши вагомий вклад у національну культуру. Цій виставці передувало експонування збірки в Софії Київській у рамках проєкту “Скарби музеїв України на території Софії Київської”. Представлена там колекція галицької ікони мала великий успіх.

Мені була надана унікальна можливість слідкувати за консерваційними та реставраційними процесами в підготовці збірки ікон для експозиції в Софії Київській. В області є відчутною нестача людей, які б хотіли навчатись реставраційній справі. Адже робота реставратора є унікальною, надзвичайно захоплюючою й благородною. Під час роботи над пошкодженим, практично втраченим шедевром відчувається велика роль у житті мистецького твору, що ввібрав у себе так багато незвіданого минулого. Якби люди більше звертали увагу на надбання предків, то й майбутнє було б світлішим.

1. Російсько-український практичний словник реставратора. – К. : УАІД “Рада”, 2004. – 264 с.
2. Гренберг Ю. И. Основы музейной консервации и исследования произведений станковой живописи / Ю. И. Гренберг. – М. : Искусство, 1976. – 254 с.
3. Реставрація музейних пам’яток в сучасних умовах. Проблеми та шляхи їх вирішення : тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (20–23 травня 2003 р.). – К. : [б. в.], 2003. – С. 98–99.

4. Проблеми збереження, консервації, реставрації та експертизи музейних пам’яток : тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (23–27 травня 2005 р.). – К. : [б. в.], 2005. – С. 247–250.
5. Збереження, дослідження, консервація, реставрація та експертиза музейних пам’яток : наукові доповіді VI Міжнародної науково-практичної конференції (27–30 травня 2008 р.). – К. : [б. в.], 2008. – С. 265–268.
6. Филатова В. В. Реставрация станковой темперной живописи / В. В. Филатова. – М. : [б. и.], 1986. – 264 с.

РОЗВИТОК ПОЧАТКОВОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ НА ПРИКАРПАТТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА XX ст.)

Гнатюк Наталія,
V курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Полякова І.О.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Початкова музична освіта – це складова важливого процесу навчання і виховання молодого покоління, яка до наших днів залишається важливою й актуальною проблемою. Головне завдання навчальних музичних осередків – це створення умов для розвитку грамотного, всесторонньо обізнаного індивідуума будь-якого суспільства; створення умов для підготовки майбутнього виконавця, ансамбліста, музичного діяча.

Цей процес здійснюється через організацію спеціальної підготовки в навчальних закладах освіти і культури, починаючи з дитячих років і завершуючи його, залежно від кінцевої мети, у різний віковий період. На сучасному етапі розвитку музичної педагогіки ведеться постійна робота з удосконалення змісту та пошуків нових форм розвитку початкової музичної освіти.

Незважаючи на важливість цієї проблеми, на даний час не має окремих ґрунтовних досліджень, які б висвітлили зміст та структуру початкової музичної освіти в Україні, дослідили шляхи її становлення та розвитку. Саме це й зумовило тему нашого дослідження – “Розвиток початкової музичної освіти на Прикарпатті”.

Мета роботи: простежити шляхи становлення та розвитку початкової музичної освіти в Україні; дослідити основні напрямки діяльності та досягнень дитячих музичних шкіл Івано-Франківська як центрів початкової музичної освіти на Прикарпатті.

Предмет дослідження – початкова музична освіта в Україні.

Об’єкт – шляхи розвитку музичної освіти в Україні.

Мета зумовила ряд завдань:

1. Визначити історико-соціальні та культурологічні умови, що мали вплив на становлення і розвиток початкової музичної освіти в Україні.
2. Простежити шляхи становлення й розвитку початкової музичної освіти в Україні.

3. Ознайомитися з діяльністю осередків початкової музичної освіти в Галичині.

4. Вивчити стан сучасної початкової музичної освіти в Україні.

5. Дослідити основні напрямки діяльності ДМШ як основних центрів розвитку початкової музичної освіти на Прикарпатті.

6. Простежити діяльність найбільш визначних музикантів-вихованців дитячих музичних шкіл Івано-Франківська.

Теоретичною основою дослідження стали праці педагогів-науковців та музикознавців із проблем: розвитку української культури (О.Шреер-Ткаченко, Л.Карпій, Л.Кияновська та ін.), становлення шкільної музичної освіти (Е.Абдулін, О.Рудницька, О.Ростовський, Л.Мазепа та ін.) та спеціальної початкової музичної освіти (Ю.Булка, М.Черепанин, Л.Ничай та ін.).

Наукова і теоретична новизна: було зроблено спробу аналізу змісту початкової музичної освіти та основних етапів її розвитку в Україні; проведено пошукову роботу, пов'язану з історією та сьогоденням діяльності дитячих музичних шкіл Івано-Франківська.

Перший розділ даної роботи присвячений дослідженню історії становлення та шляхів розвитку початкової музичної освіти в Україні до наших днів.

Основна увага була приділена змісту та формам початкової музичної освіти, аналізу діяльності існуючих осередків та організації навчального процесу; проблемі розвитку музично-педагогічної думки в контексті творення вагомих теоретичних та практичних засад національної музичної освіти в Україні, виникненню оригінальних ідей і методичних концепцій щодо музичного розвитку та виховання дитини на ґрунті національної музичної творчості.

Другий розділ нашого дослідження присвячений формуванню та побутуванню осередків початкової музичної освіти в Галичині – Прикарпатті, з яких найбільш діяльними сьогодні залишаються дитячі музичні школи як центри початкової музичної освіти в даному регіоні.

У результаті проведеного дослідження можемо зробити такі висновки:

1. Становлення музичної освіти в Україні відноситься до кінця XVI ст., що було пов'язано з діяльністю братств, в яких не було розмежувань між загальною і спеціальною музичною підготовкою.

У процесі свого розвитку залежно від практичних потреб суспільства змінювався її зміст і форми, а саме:

1) XVI ст. – перша половина XVII ст. – братські школи різного рівня, Острозький культурно-освітній осередок, робота в яких була направлена на вокально-хорову підготовку; музичні школи при цехах, в яких велася інструментальна підготовка учнів;

2) друга половина XVII ст. – XVIII ст. – школи, колегіуми, Києво-Могилянська академія, спеціальна Глухівська музична школа – вокально-хорова і інструментальна підготовка;

3) XIX ст. – школи при товариства, духовних училищах і семінаріях, гімназіях, курсах, приватні школи, домашня підготовка, школи Російського музичного товариства (РМТ) – вокально-хорова та інструментальна підготовка;

4) XX ст. – музичні школи при середніх і вищих спеціалізованих вищих закладах, дитячі музичні школи, спеціальні музичні школи (Київ, Харків, Одеса, Львів), музичні студії, спеціальні класи в СШ, робота в яких направлена на інструментальну підготовку учнів.

2. Сучасні перебудовчі процеси, які на повну силу розгортаються в Україні, дають можливість удосконалити зміст та організацію початкової музичної освіти, переосмислити напрацьований досвід, зламати старі стереотипи, виробити нову стратегію, що в перспективі повинно забезпечити високий рівень художньо-естетичного виховання і значне піднесення художньої освіти молоді. Наприклад, дитяча музична школа “Монтессорі” (м. Київ), I ступінь Музичної Академії (м. Київ), школа мистецтв школи-ліцею № 23 (м. Івано-Франківськ) та ін.

3. Центрами початкової музичної освіти наразі залишаються ДМШ. Основні напрямки їх діяльності (педагогічна, науково-методична робота, просвітницька діяльність, конкурси, фестивалі тощо), як спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, спрямовані на естетичне виховання і музичну освіту молодого покоління. Викладачі своєю роботою забезпечують достатньо професійний рівень виховання юних музикантів, прищеплюють їм естетичні смаки, любов до музики, повагу до національних цінностей, звичаїв та традицій нашого краю, а також до культури інших народів.

4. Простеживши діяльність найбільш визначних музикантів – вихованців ДМШ Івано-Франківська, можна зробити висновок, що робота в школах міста ведеться на високопрофесійному рівні. Про це свідчать здобутки й досягнення учнів на обласних, міжшкільних, міських, міжрегіональних конкурсах. Окремі випускники ДМШ, здобувши спеціальну музичну освіту, повертаються в рідні школи як викладачі. Серед них – професори, композитори, кандидати мистецтвознавства, народні та заслужені артисти України (А.Кос-Анатольський, В.Штундер, Б.Антоневич, І.Мацієвський, Б.Шиптур, В.Маник) та ін.

1. Історія української музики. – К. : Наукова думка, 1989. – Т. 1 (від найдавніших часів до середини XIX ст.).

2. Історія української музики. – К. : Наук. думка, 1992. – 613 с. – Т. 4. 1917–1941.

3. Ничай Л. Вищі музичні навчальні заклади Станіслава кінця XIX – першої третини XX століття (до 1939 року) : магістерська робота. – Івано-Франківськ, 2000. – 89 с.

4. Черепанин М. В. Музична культура Галичини (II половина XIX – перша половина XX ст.) : монографія / М. В. Черепанин. – К. : Вежа, 1997 – 321 с. : іл.

5. Черепанин М. Перша українська музична школа в Галичині [в Станіславові] / М. Черепанин // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – С. 11. – Вып. 5.

МУЗИКА В ТЕАТРІ В. Є. МЕЙЄРХОЛЬДА

Климкович Іванна,
ІІІ курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Олексюк Г.В., асистент

Численні покоління драматургів, режисерів, акторів, музикантів усього світу накопичували досвід минулого, розвивали традиційні театральні форми й створювали нові, і завжди могутня й чарівна сила музичного мистецтва залишалася частиною театральної постановки.

Яку ж роль відіграє музика у виставі? Яке місце у розв'язанні проблем драматургії займає? Ці та інші питання хвилювали не одне покоління драматургів, режисерів-постановників, композиторів, учених. Вивчення досвіду відомих митців є важливим для професійного становлення майбутнього режисера.

Мета нашої роботи – дослідити роль музики в режисерській практиці Всеволода Мейєрхольда.

“Музика – найдосконаліше мистецтво, – говорив В.Мейєрхольд студентам-випускникам театального інституту в 1938 році. – Слухаючи симфонію, не забувайте про театр. Зміна контрастів, ритмів і темпу, поєднання основної теми з побічною – усе це так само необхідно в театрі, як і в музиці. Композиційне вирішення музичних творів часто може допомогти нам знайти якісь композиційні принципи вирішення спектаклю! Своє музичне виховання я вважаю основою своєї режисерської роботи”[3]. Зізнання це не було фразою. Увесь практичний досвід Мейєрхольда є тому підтвердженням.

У побутовому, натуралістичному театрі музика звучала по ходу дії, коли її введення було зумовлене життєвими обставинами п'єси, або ж звучала як увертюра перед початком дії чи в антрактах. Перші помітні й принципово нові пошуки підходу до музики в російському драматичному театрі слід віднести до 1905 року, коли В.Є.Мейєрхольд і К.С.Станіславський створили Театр-Студію для постановки п'єси символічного напрямку.

У наш час всі згодні з тим, що драматичний театр повинен бути музикальним, а музика в ньому – театальною. Та ознакою музикальності спектаклю не є велика кількість музичних номерів, введених режисером у постановку. У спектаклях Мейєрхольда музики зазвичай було багато. Та не це визначало їхню незвичайну музикальність. Постановка могла бути дуже музикальною, але в ній узагалі не було ні такту музики. Цю музикальність слід трактувати як внутрішню атмосферу та загальний ритмічний малюнок вистави. Драматичні вистави Мейєрхольда музикальні по суті. Ця музика існує в ритмі рухів, у малюнку мізансцен, у мові актора.

П.А.Марков вважає, що Мейєрхольд розумів театр поетично та назвав його “режисером-поетом”[2].

Мейєрхольд створює складну музичну партитуру вистави. Уся суть у тому, що режисер розглядав партитуру спектаклю як композицію, побудовану за законами музики. На репетиціях він нерідко згадував про сонатно-симфонічну форму спектаклю, маючи на увазі вступ і експозицію (виклад головної

теми і побічної), розробку, в якій подається зіткнення-колізія, далі репризу, тобто повтор, в якому головна й побічна теми пабувають нового звучання та ведуть до кульмінації (хоча вона може бути й перед репризою) і, нарешті, коду, висновок, фінал спектаклю.

Тільки при такому розумінні музикальної суті театру, в якому, поряд з реальною музикою, існує музика уявна, можна розглядати виставу в цілому як музично-драматичну постановку.

Навіть при розподілі ролей Мейєрхольд зважав на майбутній музичний лад спектаклю. Він перший сформулював і провів у своїй практиці нові взаємозв'язки між музикою й рухом. Режисер почав розглядати кожного актора як один із голосів, які він поліфонічно вписував у партитуру композиції. Це було великим досягненням музичного і драматичного театрів.

Опираючись на закони музичної композиції і користуючись музикою як одним із найважливіших компонентів синтетичного театального мистецтва, В.Мейєрхольд у той самий час рішуче заперечував проти найпоширенішого, на жаль, застосування музики, коли вона є прямою ілюстрацією того, що відбувається на сцені. У таких випадках музика немов допомагає неспроможним акторам і режисерам. Мейєрхольд називав це мелодекламацією і вважав подібне застосування музики в театрі вульгарністю.

Мейєрхольд був одним із перших, хто в режисерській практиці використовував музичне оформлення як контрапункт до сценічної дії. Він вважав обов'язковим контрапункт, неоднозначність у всьому: у ритмі, у настрої, у змісті. На жаль, останнім часом контрастне застосування музики привело до утворення нового, не менш небезпечного штампа: любовні сцени йдуть під гуркіт барабанів, а військовим сценам акомпанують скрипки. Усяке положення, перетворюване в догму, здатне дискредитувати будь-яку гарну ідею.

У практиці Мейєрхольда було два методи введення музики в спектакль. Перший із них, коли режисер ставив сцену на раніше написану музику. Її метро-ритмічний й емоційний зміст для нього був так само важливий як музична партитура для балетмейстера. Заздалегідь обрали музика визначала задум режисера й органічно зливалася з майбутньою сценічною дією. Так були здійснені постановки сцен на музику Ф.Шопена й Ф.Ліста в спектаклі “Вчитель Бубус” або на музику І.Баха, В.Моцарта, Л.Бетховена й Фільда в “Горі з розуму”. У цих випадках режисер ішов за композитором. Але такі випадки були скоріше виключеннями.

Найчастіше Мейєрхольд ставив сцену під тимчасову музику, підібрану ним тільки для репетицій. Йому потрібна була музика “уголос”. Концертмейстери, які працювали з Мейєрхольдом, були не тільки виконавцями, але і якоюсь мірою співавторами сцени, хоча б у частині її ритмічної структури. От чому режисер був таким строгим і примхливим у виборі репетиційного концертмейстера. До кінця роботи репетиційна музика замінювалася музикою, спеціально написаною композитором для спектаклю. Вона строго відповідала у своїй структурі музиці, під яку спектакль репетирувався. Тому Мейєрхольд пропонував композиторам характерні таблиці-завдання, в яких все було зазначено.

Звичайно, ідеалом мала бути присутність композитора на репетиціях, щоб замість нескінченних пошуків необхідних музичних епізодів він сам одразу, на місці, імпровізував чорнові варіанти. Такі випадки нам відомі в практиці Іллі Саца та Віссаріона Шебаліна, які тісно співпрацювали з Мейерхольдом. Шебалін на мейерхольдівських репетиціях слухав репетиційну музику та дивився сцени, покладені на неї. Він робив позначки і всім своїм еством перебував в атмосфері спектаклю.

А взагалі, взаємини режисера й композитора – проблема складна. Виникає вона й у великих майстрів, і в кожному окремому випадку має індивідуальний характер.

У доповіді про мистецтво режисера Мейерхольд говорив: “Якби мене запитали: “Який головний предмет на режисерському факультеті майбутнього театального університету, який головний предмет повинен бути включений у програму цього факультету?”, я сказав би: “Звичайно, музика”. Якщо режисер не музикант, то він не зможе вибудувати справжнього спектаклю, тому що справжній спектакль... може побудувати тільки режисер-музикант. Цілий ряд труднощів нездоланий тільки тому, що не знають, як підійти до речі, як її музично розкрити” [4].

Отже, дослідивши творчість В.Є.Мейерхольда, вдалось встановити, що він одним із перших сформулював та ввів у своїй практиці нові взаємозв'язки між дією та музикою:

- закликав будувати сценічне дійство за музичними законами;
- розглядав кожного актора як один із голосів театральної партитури;
- одним із перших у режисерській практиці почав використовувати музичне оформлення як контрапункт до сценічної дії;
- вважав, що режисер обов'язково повинен бути музикантом.

Сучасний театр повинен уважно вивчити ці принципи, освоїти їх та рухатися далі. Оминути увагою досвід В.Є.Мейерхольда було б великою марнотратністю.

1. Велехова Н. Говоря с Мейерхольдом / Н. Велехова // Театральные страницы. – М. : Искусство, 1969. – С. 242–299.
2. Марков П. А. О театре : в 4 т. / П. А. Марков. – М. : Искусство, 1974. – Т. 2: Театральные портреты. – С. 59–75.
3. Мейерхольд В. Е. Статьи, письма, речи, беседы / В. Е. Мейерхольд. – М. : [б. и.], 1968.
4. Творческое наследие В. Е. Мейерхольда. – М. : ВТО, 1978.

ПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ КОМПОЗИТОРІВ ПРИКАРПАТТЯ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Сподаренко Віктор,
IV курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Доронюк В.Д.,
заслужений працівник культури України, доцент

З огляду на те, що сучасний стан розвитку українського суспільства вимагає всестороннього дослідження досягнень, надбань народу в галузі музичної культури, яка формує відношення до мистецтва, як засобу образного відтворення дійсності, на основі якого можливий всебічний розвиток особистості, формування ціннісних орієнтацій, що сприятимуть прогресивному розвитку суспільної свідомості, важливим етапом у досягненні цієї мети є вивчення структурних особливостей музичної культури України, її національних, етнічних, регіональних якостей. Структурною одиницею музичної культури України є пісенна творчість композиторів Прикарпаття. Своїми стилістичними, фольклорними, ладоінтонаційними засобами, тематичними зверненнями вона здатна формувати важливі якості громадянина, серед яких: патріотизм, моральність, любов до одвічних суспільних цінностей – родини, Батьківщини.

Мета дослідження – дослідити та теоретично обґрунтувати пісенно-хорову творчість композиторів Прикарпаття, яка є складовою музичної культури краю й відзначається оригінальністю мелодики, побудовою ритмічних та інтонаційних зворотів, що виконані в народній, пісенній та хоровій музиці. Значний внесок у розвиток пісенної культури краю належить композиторам Прикарпаття, які залишили великий пласт музичної спадщини й створили належну теоретичну і практичну базу для її розвитку. До цих композиторів належать: І.Фіцалович, Б.Юрків, Б.Шиптур, В.Маник, М.Білан, В.Пашенко, М.Гринишин, М.Магдій, В.Іжак, І.Легкий, Б.Дерев'янка, Я.Крушельницький, Р.Долчук, А.Басова, Д.Циганков, Я.Бабінський. На даний момент творчість цих композиторів досліджується та систематизується. Результатом дослідження є теоретично вивчена пісенна творчість композиторів І.Ю.Фіцаловича, Б.М.Юрківа, Б.В.Шиптура, А.О.Басової, М.І.Магдія. У даній роботі розглядається творчість М.І.Магдія та А.О.Басової.

Теоретичне, музикознавче вивчення пісенної (вокально-хорової) творчості композитора Михайля Ільковича Магдія виявило, що музична мова композитора характеризується пісенністю, наспівністю. Унаслідок плідного вивчення специфіки українського музичного, етнічного гуцульського фольклору Михайло Магдій зумів органічно поєднати етнічну гуцульську стилістику народного мистецтва та спрямувати її на професійний шлях розвитку. Тому мелодії, створені ним, є інтонаційно споріднені з народними. Хорові твори композитора вирізняються енергійністю, оптимістичною спрямованістю, широким застосуванням натуральних ладів, діатонічною основою, які втілені в простій та прозорій фактурі, що вражає інтонаційною розвиненістю голосів.

Мелодика – плавна, тісно пов'язана з українським мелосом. Її характерна специфічна ритмічна основа, що зумовлена танцювальним жанром коломийки. Унаслідок застосування композитором народнопісенних, ладоінтонаційних засобів (акцентування основних ступенів ладу, синкопованих ритмів, перемінного розміру, широких квартових мелодичних ходів), агогічних відхилень (вони пов'язані з образотворчими властивостями відтворення контрасту між частинами, епізодами твору), характерною ознакою більшості його творів є їх лірична і танцювальна основа.

Михайло Магдій звертався до поезії різних поетів, серед яких: М.Шкрумеляк, П.Дупей, М.Кубик, В.Григорак, І.Кутень, П.Глазовий. Виходячи з того, що зміст вокально-хорових творів значною мірою втілюється в тісному музично-поетичному зв'язку, було б доцільно здійснити тематично-жанрову класифікацію пісенної творчості композитора. Систематизувавши всі вокальні твори М.Магдія, ми отримуємо таку класифікацію: пісні на історичні теми, коломийки, обрядові, ліричні, пісні про рідний край; звертається композитор і до теми Батьківщини.

Жанр патріотичної пісні в М.Магдія знаходиться в тематично-історичному, соціальному протиріччі. Це проявилось у творі “Лети, пісне моя”. Дане протиріччя очевидним є не стільки в музичному, як у поетичному началі. Зокрема, у творі “Лети, пісне моя” композитор пише музику до поезії, яка в панагеричному (хвалебному) характері прославляє Батьківщину – Україну та Радянський Союз. Варто зазначити, що серед композиторів Прикарпаття ХХ століття це явище суттєво нове, однак зумовлене історичними обставинами – вимогою ЦК КПРС щодо своєрідного шаблону тематичних звернень, пов'язаних із прославленням партійної системи Радянського Союзу, комуністичної ідеології.

Значний внесок у музичну скарбницю Прикарпаття здійснила **Авеліна Олексіївна Басова** – самодіяльний композитор з Івано-Франківська. Як композитор із широким світоглядом, зверталася Авеліна Басова до віршів багатьох поетів, зокрема написала ряд пісень на тексти А.Ахматової, С.Єсеніна, С.Пушика, Я.Яроша, Р.Юзві, О.Богачука, М.Михайлюка, О.Чередниченка. Щодо інструментальної творчості, то писала твори для фортепіано та скрипки.

Значну частину творчої спадщини складають пісні на слова Марійки Підгірянки – Марії Омелянівни Домбровської. Перша пісня на слова поетеси – “Пробудження”, була написана 1977 року. Усі пісні Авеліни Басової, написані на поезію Марійки Підгірянки, були зібрані М.І.Вільщук у збірник “Україно, мій ти краю” (1992 р.). Даний збірник пісень становить аксіологічну частину творчої спадщини Авеліни Басової, оскільки кожна з пісень має виховний елемент, сюжет, є носієм певної ідеї, котра є доступною для сприйняття та осмислення дітьми молодшого шкільного віку.

У своїй творчості композитор зверталася до різних тем, тому доцільно було б здійснити *тематичну класифікацію* творчості Авеліни Басової: пісні про Карпатський край, пісні зимового календарного періоду, патріотичні та ліричні пісні.

Кожна група тематичних звернень композитора відзначається своєрідністю поетичної мови. Перш за все, це проявляється в сюжетній алегорії, яка є інструментом психологічного впливу на свідомість дитини, сприяє розвитку образного мислення. Алегоричність кожного з творів Авеліни Басової проявляється в розкритті життєвих ситуацій казковими образами, антропоморфізації поетичного тексту (надання твариним людських рис) унаслідок чого стає можливим формування ставлення дитини до навколишнього світу, розвитку творчої уяви (дидактичний елемент).

Патріотичні пісні Авеліни Басової представлені жанрами маршу та пісні. Зокрема, твір “Марш українських дітей” чітко відповідає структурі маршового ритму, адже композитор використовує внутрішньодольову пульсацію половинних тривалостей в акомпанементі та пунктирний ритм у мелодії, що в єдності з темповими показниками твору (*у темні маршу*) створює рішучий, маршовий характер твору.

Гармонія твору проста, побудована на функціях кварто-квінтового співвідношення: в основному, це тоніко-домінантові зв'язки, що виражають стійкість та впевненість ладогармонічної барви. Особливістю гармонічної мови твору “Марш українських дітей” є використання композитором елемента фрігійської каденції з логікою функцій: $t - d - s - III - D - t$, що створює підвищене каденційне напруження, зокрема у зв'язку d (*натуральної домінанти*) – s (*субдомінанти*).

Пісенна творчість інших композиторів Прикарпаття досліджується та вивчається. Результати дослідження будуть повідомлені на наступній науковій конференції.

1. Магдій М. І. Автобіографія / М. І. Магдій. – Станіслав : [б. в.], 1950.
2. Збірник пісень самодіяльних композиторів Станіславщини. – Станіслав : Станіславське обласне видавництво, 1955.
3. Легкий І. Співаць краси / І. Легкий // Музика – 1973. – № 2.
4. Басова А. Україно, мій ти краю / А. Басова, М. І. Вільщук. – Івано-Франківськ : Галичина, 1992. – 56 с.

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЦИМБАЛЬНОГО РЕПЕРТУАРУ: НАЦІОНАЛЬНЕ ТА ІНАЦІОНАЛЬНЕ

Захарія Михайло,
магістратура, Інститут мистецтв
Науковий керівник-Круль П.Ф.,
доктор мистецтвознавства, професор

Українська музична органологія так само як і країн Східної Європи (Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії, Молдови) базується на традиціях, закладених класиками національної музичної фольклористики та наукового музикознавства. Одним із положень, що усталились у вітчизняному етномузикознавстві, є трактування цимбал як новонацінного конкурентоспроможного

перед іншим музичним інструментарієм у контексті світового інструментознавства. Видається проблематичним встановити достовірність: саме в який час цимбали з'явилися на українській території.

Перша документальна згадка про цимбали і цимбалістів відноситься до XVII століття, хоча відомо, що цимбалоподібний інструмент був знаний на Русі ще із VI ст., а на фресках XI ст. у Софії Київській зображений інструмент, що за формою нагадує попередника цимбалів, а саме псалтеріона чи псалтеріума. Цимбалоподібна цитра була відома в Русі ще із VI ст. під назвою гуслі. У “Повісті давніх літ” та “Слові о полку Ігоревім” неодноразово згадуються гуслі та гусярі як носії і виконавці поважного і веселого танцювального репертуару. Інколи з гусями асоціювались язичницькі культурні пласти. Гуслі (псалтеріон, псалтеріум) збереглися до наших днів завдяки фресці XI ст. у Софії Київській (робота греків 1037 р.). Цимбалоподібна цитра, хронологія якої на Русі сягає VI ст., відома нам як гуслі, пізніше її плутають із псалтирем, дуже своєрідно розвивалася на Східному Поліссі. І тепер у цьому регіоні цимбали часто виступають як мелодичний інструмент або використовуються виключно для супроводу пісні. Цимбали – це номінація, що охоплює на культурологічному терені досить широку мережу цитроподібних інструментів, які традиційно використовуються в країнах Східної та Південно-Східної Європи. Аналоги цього інструмента трапляються практично на всіх континентах планети, а джерела еволюційних процесів сягають глибин європейської цивілізації. Давня і стійка традиція побутування цимбал у народному середовищі різних регіонів України стала добрим підґрунтям для виникнення досить яскравих та самобутніх цимбальних шкіл. Осередки професійного цимбального мистецтва в Україні ще не обов'язково пов'язані з вищою школою. Основи професіоналізму в цимбальному виконавстві закладалися на початковому етапі музичної підготовки, її середній ланці, але їх життєдайність веде з народної автентики (фольклору). Як відомо, дослідниками українського народного інструментарію, у тому числі й цимбал (походження, стрій, прийоми гри, виконавські можливості), були: основоположник української професійної музики Микола Лисенко; учений, фольклорист, письменник Гнат Хоткевич; мистецтвознавці Андрій Гуменюк, Олександр Незовибатько та інші. Українці, як і їх сусіди (угорці, словаки, румуни, чехи, молдавани, білоруси) по праву вважають своїм національним інструментом цимбали. В українському етномузикознавстві цимбалам інколи надають знакового характеру одного з національних символів. В українському фольклорі в самостійній сольній ролі цимбали використовуються не надто часто. Здебільшого вони співіснують з іншими народними інструментами в рамках характерного для багатьох народів невеликого колективу – дуети, квінтети. Концертні цимбали не можуть похвалитися такою самою обширною нотною літературою, як інші концертні інструменти. Передусім, це пов'язано з досить пізнім часом їх впровадження на концертні естради світу. Але прагнення розширити репертуар сольних виступів та вдосконалити прийоми гри закономірно звернули увагу українських цимбалістів на широкі можливості

концертних цимбал системи “Шунда”. Винахідник і творець концертних цимбал Йозеф Венцел Шунда, працюючи при угорському королівському дворі (1874 р.), не лише теоретично обґрунтував правомірність існування нового типу цимбалів, а й налагодив їх серійний випуск. Про високий рівень визнання в музичному світі винаходу Й.В.Шунди свідчить, зокрема, підпис на портреті, який за півроку до смерті подарував йому Ференц Ліст: “Панові Й.В.Шундові на знак великого визнання за створення і удосконалення педальних цимбалів, які заслуговують всесвітнього поширення”.

Угорські музиканти: Ференц Ерекель (1810–1893), Ференц Ліст (1811–1886), Міхай Мошоні (1815–1870) стали ініціаторами впровадження в професійну нотну літературу цимбалів. Одним із переконливих свідчень набуття цимбалами статусу сформованого сольного концертного інструмента, на зразок фортепіано чи скрипки, є створення національних методичних шкіл. Це, зокрема, “Цимбальна школа” у двох частинах Іди Таряні Тот і Йозефа Фальки, яка ґрунтується на вивченні класичної музичної спадщини; “Школа гри на цимбалах” у чотирьох частинах Гези Аллагі; “Школа гри на цимбалах” Дезі Ерделі. Першим, хто вивів справу цимбального концертування на фаховий рівень, був концертмейстер віолончельної групи королівської опери в Будапешті Геза Аллага (1841–1913 рр.). Використовуючи свої знання та досвід професійного музиканта, він не лише віртуозно оволодів інструментом, а й домагався надання цимбалам рівного статусу з іншими традиційними інструментами симфонічного оркестру. В українському музикознавстві дослідником цимбального виконавства був Олександр Незовибатько. Але його “Школа гри на українських цимбалах” (1966 р.) оснований виключно на українському різновиді цимбалів. Натомість, послідовною та переконливою є методика навчання гри на цимбалах, розроблена Дмитром Попічуком, яка на сучасному етапі є загальноприйнятною. Д.Попічук реалізувався не лише як виконавець-віртуоз, майстер із виготовлення цимбалів, а й вдумливий методист. Його збірки творів “Концертні твори для цимбал і фортепіано” (1981 р.), “Цимбали” (2 випуски), вдало укладений навчальний репертуар у збірках “Цимбали 1–3 кл.” (1984 р.) “Цимбали. 4–5 кл.” (1985 р.) для дитячих музичних шкіл стали справжнім професійним здобутком української цимбальної літератури. Як методист, Д.Попічук прагне синтезувати методи цимбального шкільництва Г.Аллагі, І.Таряні Тот, Й.Фальки. Увага до цимбалів як концертного інструмента на початку ХХ ст. з боку визначних композиторів Ігоря Стравінського, Бели Бартока, Золтана Кодая дала імпульс для дослідження виразових можливостей та серйозного трактування цього інструмента багатьма композиторами ХХ ст. Цимбальну літературу систематично збагачують чеські, словацькі композитори: Войтек Брада, Альберт Пек, Яромир Дадак, Ярослав Заплетал, Властиміл Пешка. Спостерігаємо також багатий репертуар перекладеної літератури західноєвропейської класики (зокрема епохи бароко) у транскрипціях для цимбалів, здійснених угорськими музикантами. Молдавські виконавці та педагоги Василь Кречун і Володимир Сирбу систематизували пошуки методично виправданих шляхів навчання гри на цимбалах у збірнику “Метод де цимбал”, що спирається на народно-

інструментальні традиції музичного фольклору. 2002 року випущено дві збірки для цимбалів В.Кречуна, до яких увійшли авторські твори та переклади західноєвропейської класики. Викладач Музичного ліцею ім. К.Порумбеску в Кишиневі Валерій Луца зафіксував частину репертуару одного з найвизначніших цимбалістів – румунського віртуоза Тоні Йордаке. Другий збірник В.Луци дещо іншого тематично-стилістичного спрямування, про що свідчить підзаголовок “Від Баха до Щедрина”, до якого увійшло 15 творів перекладеної літератури для цимбалів соло. Третя збірка – це оригінальні твори, створені молдавськими композиторами, виконавцями-цимбалістами. Четверта збірка – оригінальні опуси відомого молдавського цимбаліста Сергія Крецу. Цимбальну літературу систематично збагачують українські композитори. Дезідерій Задор (1912–1985) – визначний піаніст і композитор в останні роки життя звернувся до цимбалів і написав “Концерт для цимбал з симфонічним оркестром” та дві п’єси: “Імпровізація” та “Фанфари”. Львівський композитор Ісидор Вимир пише твори з використанням цимбалів: “Подільський козачок” для оркестру українських народних інструментів та композицію “Гумореска” із присвятою Тарасові Барану. Львів’яни Оксана Герасименко та Богдан Котюк поповнили цимбальний репертуар творами: “Українське рондо” О.Герасименко (який спочатку був створений для скрипки і фортепіано і лише згодом отримав нове життя у вигляді редакції для цимбалів і фортепіано). Б.Котюк створив цілу низку різних за формою, змістом, жанром творів: “Дві рапсодії” для цимбалів соло, п’єса “Настрої” для сопілки (флейти) та цимбалів або дуету цимбалістів, “Тріо – соната” для цимбалів, альту і контрабаса. “Весільна сюїта” Д.Попічука – це редакторська транскрипція твору, якій автор дав назву “Обрядові весільні мелодії”; це чотири фрагменти святкового весільного дійства. Сучасні українські композитори продовжують традиції використання цимбал для увиразнення оркестрових барв. У партитурах “Карпатського концерту” Мирослава Скорика, фольк-опери (лібрето О.Стельмашенка) “Квіт папороті” та “Камерної симфонії №7” Євгена Станковича, камерної кантати “Мікросхеми” і скрипкового концерту Олександра Козаренка цимбали вносять яскравий національний характер в оркестрову палітру. Дуже цікавою є творчість харківських композиторів Анатолія та Ігора Гайденків. Вони створили цілу низку творів для цимбалів: “Триптих” (Коляда – Петрівка – Триндичка), Концерт для цимбалів з оркестром “Сонячне коло”, Концерт-рапсодія “Циганіада” для цимбалів і симфонічного оркестру, п’єса “На святі Вербунк” для цимбал з оркестром”. Заслугує на увагу творчість харківської композиторки Лариси Донник: дві “Слобожанські фантазії”, концертна п’єса “Козацьке коло”, “Соната-епітафія”. Усі написані для цимбал соло і створювались у співпраці з музикантами-цимбалістами. Усю нотну літературу для цимбалів можна умовно поділити на чотири окремі групи: навчально-методичний матеріал, спеціально створений для потреб шкільництва; перекладна музична література, адаптована для цимбалів; нотна фіксація народних награвань для цимбалів, а також концертні обробки народних мелодій; твори композиторів, спеціально написані для концертних цимбалів.

Таким чином, традиції виконавських шкіл гри на цимбалах стимулювали розвиток їхнього професіоналізму і – як результат – створення повноцінного самостійного репертуару.

1. Незовибатько О. Школа гри на українських цимбалах / О. Незовибатько. – К. : [б. в.], 1966.
2. Попічук Д. Концертні твори для цимбал і фортепіано / Д. Попічук. – К. : [б. в.], 1981.
3. Попічук Д. Цимбали / Д. Попічук. – К. : [б. в.], 1987.
4. Баран Т. Світ цимбалів / Т. Баран. – Львів. : [б. в.], 2001.
5. Цимбаліст Тарас Баран. – Львів. : [б. в.], 2001.

ПРОБЛЕМИ СЦЕНІЧНОГО МОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ

Костишин Надія,
V курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Ігнатюк М.М., доцент

Культура сценічної мови – одна з найважливіших проблем в акторському мистецтві. Неправильна будова фрази, ковтання кінцівок, нечітка дикція – усі ці та інші вади деякі сучасні виконавці виправдовують начебто новою органічною манерою акторської гри.

Правильно поставлений голос, професійне володіння законами техніки та логіки мови – перша необхідна умова створення сценічного образу.

Як би актор не трактував свою роль, який би метод не наслідував, його професійний обов’язок – донести авторський текст до глядача без утрат. Це досягається, у першу чергу, виразною дикцією, чіткою й зрозумілою вимовою. Дефекти мови так само, як і недоліки зору та слуху, призводять до порушення органіки. Взаємозв’язок фізичного і психологічного особливо проявляється в процесі роботи над текстом ролі.

Підґрунтям правильної сценічної вимови є скрупульозне вивчення надбань словесної дії корифеїв української сцени минулих століть (М.Щепкін, К.Соленик, М.Кропивницький, М.Заньковецька, М.Садовський, П.Саксаганський та інші). Однак із жалем можемо констатувати, що переважна більшість сучасних акторів нехтують цим неоціненним скарбом, припускаючись помилок у технічному, логічному та емоційно-органічному звучанні слова. Воно – основа створення сценічного образу (характеру). Тому так важливо, щоб актор розвивав свої природні голосові можливості (діапазон, регістри, динаміку звучання, забарвлення). Особливої уваги вимагає артикуляція, відсутність якої призводить до так званої шепелявості, гугнявості, гаркавлення, мимлявості (антропологічні та фонологічні вади).

Сценічну вимову слід також моделювати в часі, тобто змінювати її темпоритмічно з урахуванням характеру персонажа. Приміром, флегматики говорять повільно, холерики – жваво, прискорено й т. д. Поширеною вадою сло-

весної дії є те, що сучасні актори не враховують статі та віку зображуваного характеру.

Від вияву почуттів створюваного образу змінюється гучність, висота, забарвлення голосу актора. Захоплення, симпатія, злість, радість, втіха, відчай, страх, здивування – усе це повинно відповідати акторському надзавданню.

Якщо мова невиразна, монотонна, то навряд чи схвилює вона когось із слухачів. Актор, сповнений натхнення, неодмінно викличе зацікавленість і передасть глядачам (слухачам) частину свого натхнення.

Та, на жаль, у театрі сьогодні відомий вислів К.С.Станіславського “Любіть мистецтво в собі, а не себе в мистецтві” інколи трактується з точністю до навпаки.

Хочеться, щоб із часом актори зрозуміли, що їх мовний апарат подібний до музичного інструмента, на якому треба навчитися грати. Хотілося б, щоб у творчому процесі молоді виконавці все більше відчували багатство національного мовлення, що, в кінцевому результаті, приведе до професійних навичок. І тоді прийде впевнене розуміння того, що слово є основним засобом спілкування з уявним об’єктом, партнером та глядачем.

“Уміння просто і красиво говорити – ціла наука, в якій повинні бути свої закони. І наш обов’язок їх вивчати та дотримуватись”, – говорив К.С.Станіславський.

1. Акторська майстерність корифеїв : збірник / упоряд. І. Волошин. – К. : Мистецтво, 1973. – 183 с.
2. Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність : навч. посібник / А. О. Гладишева. – К. : [б. в.], 2007. – 265 с.
3. Кіно-Театр. – 2005, 2006, 2007, 2008.
4. Томан Іржі. Мистецтво говорити / Іржі Томан. – К. : Видавництво політичної літератури, 1986. – 269 с.
5. Станіславский К. С. Собр. соч. : в 8 т. / К. С. Станіславский. – М. : [б. и.], 1954. – Т. 1, 2.

ВІЗУАЛЬНА ЗОВНІШНЯ РЕКЛАМА МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

Івасюк Тетяна,

IV курс, Інститут мистецтв

Науковий керівник – Губаль Б.І., доцент

Візуальна реклама – це світлові й не світлові вивіски, дахові установки, об’ємні світлові або неонові букви, світлові короби, аркові або прямокутні штендери, козирки, маркізи, світлові установки на будинках. Перевага зовнішньої візуальної реклами полягає в її яскравому вигляді й різноманітних формах виконання. Для рекламодавця – це канал комунікацій зі своїм кінцевим споживачем, за допомогою розміщення рекламного зображення на різних конструкціях і будинках. Емоційне враження людей, що проходять поруч, від якісно виготовленої вивіски й від її дизайну прямо пов’язане з думкою про компанію в цілому. Але, найголовніше, зовнішня реклама для споживача – це

джерело інформації про різні послуги, також це відмінна система навігації в місті, яка використовується для вирішення різних завдань.

Незалежно від розмірів конструкції й методів розміщення, усі носії можна поділити на такі функціональні групи: покажчики – це вивіски, штендери, рекламні щити й інші рекламні установки, які розташовані поблизу від підприємства й допомагають споживачеві знайти його; іміджеві конструкції – це стильні, оригінальні рекламні конструкції, розроблені строго за індивідуальним проектом та медіа-носії – стандартні конструкції, на яких розміщують рекламу для охоплення цільової аудиторії й просування своїх послуг і товарів.

Створення зовнішньої реклами – наочна розповідь. Втілення ідеї може вражати глядача словами чи збуджувати увагу зображенням. Це заманливий засіб передачі інформації, що потребує вираження концепції зрозуміло й просто. Аудиторія зовнішньої реклами рухається. Люди швидко пересуваються в транспорті чи жваво прогулюються в повсякденному житті. Рух обмежує час споглядання повідомлення до декількох секунд. Оскільки час для сприйняття обмежений, від творців зовнішньої реклами вимагається чіткий і лаконічний творчий підхід. Важливо зазначити й те, що зовнішня реклама:

1. повинна “впасти в око”. Це значить, що людина, що перебуває під постійним впливом різноманітної реклами, має звернути увагу саме на ваш носій;

2. повинна запам’ятовуватися. Важливо створити образ, який людина буде носити в собі і при найменшому нагадуванні відтворить його.

Кожний рекламодавець зацікавлений у тім, щоб його реклама була пізнавана й виділялася серед інших. Яскравість фарб, вдале сполучення інформативності тексту, кольорів і світлових ефектів повинно привертати увагу споживачів, заінтригувати, змусити зайти їх до вас у фірму й поцікавитися вашою продукцією, зробити покупки. Однак зовнішній рекламі, що заповнила сьогодні вулиці й площі Івано-Франківська, стає все складніше вирішувати своє головне завдання – залучення уваги. В яскравому, строкатому, численному оточенні тієї ж реклами вона вже не так чітко виділяється. Використання стандартних прямокутних форм світлових коробів і стереотипних накреслень написів при всій своїй яскравості не викликає інтересу в глядача. Потрібен пошук нових шляхів. Приємною тенденцією було б поліпшення якісного стану реклами й підвищення її ефективності за рахунок досягнення художньої виразності рекламної форми – рельєфом, фактурою, силуетом і навіть світлом. Давно освоєний шлях використання в рекламі просто яскравого кольору вже не веде до бажаного результату. Застосований і в сусідній рекламі, він стає неефективним, посилюючи строкатість загальної інформаційної картини на вулиці. Такі приклади часто можна зустріти в місцях, де зосереджена велика кількість торгових і офісних приміщень. Прикладом можуть служити рекламні носії, розташовані в районі площі Ринок. Яскравий колір дійсно працює на рекламу, на поліпшення її

видимості, але тільки в тому випадку, коли виступає в контрасті до кольорів тла (оточення навколо рекламного об'єкта).

Ще один перспективний шлях – акцентування уваги до реклами за рахунок її особливого розташування. Наприклад, ефективне вертикальне розташування напису в загальному ряді горизонтальних написів, нахил або розміщення горизонтального напису в ряді вертикальних вивісок. Добре коли реклама контрастно розташовується й стосовно архітектурних елементів: вікон, простінків, карнизів та ін. Реклама виділяється за рахунок поділу рівнів її розміщення на будинку. Таких рівнів чотири: пояси вітрин, над вітринами, середній рівень між першим і останнім поверхом будинку й висотний (по дахах). Для кращого сприйняття реклами варто розподіляти її на різних рівнях. В Івано-Франківську такими прийомами користуються магазини “Велика кишеня” і “Слов’янка” на вул. Коновальця, торговий центр “Майстер” на вул. Тичини, поліклініка “Медекс” на вул. Воїнів Інтернаціоналістів, магазин “Антошка” на вул. Незалежності, магазин “Тканини” та банк “Київська Русь” на вул. Галицькій, магазини “Тігрес” і “Вопак” на Північному бульварі та багато інших. Фактор, здатний виділити рекламу – раціональний вибір її розмірів і форми. Ідеально, коли в нейтральний повітряний простір включається об’ємна реклама. І, навпаки, в оточенні різних за формою елементів буде виділятися реклама площинна. Вдалим прикладом є вивіски магазинів “Автозвук” на вул. Бельведерській, “Зв’язок” на вул. Лесі Українки, “Мегазвук” на Північному бульварі.

Цікавим прикладом служитимуть вивіски й козирки приміщень, розташованих на цоколі. Оскільки рекламу недоречно розташовувати нижче рівня очей, а піднявши вивіску вище, можна отримати зауваження з боку власників перших поверхів, в таких випадках, приємно бачити, коли дизайнер підходить до цього завдання творчо й образно, використавши цікаві об’ємні конструкції, які гармонійно вписуються в фасадну частину будівель. До таких прикладів належать вивіски пивного бару “Терек” на вул. Мазепи, меблевого салону “Ракурс” на вул. Бельведерській, кафе “Сафарі” на вул. Леся Курбаса та інші. І, звичайно, для сприйняття реклами не слід забувати про матеріал її виготовлення. Найбільш ефективний контраст із матеріалом тла. Важливим у дизайні візуальної реклами є використання підсвітки, яка не тільки підкреслює оригінальність реклами, але й освітлює вулиці нашого міста.

Аналізуючи зовнішню рекламу Івано-Франківська, бачимо, як швидко й динамічно розвивається цей напрям дизайну. З кожним роком зростає кількість нових цікавих композиційно обґрунтованих та грамотно колірно вирішених вивісок. Розглядаючи приклади зовнішньої візуальної реклами нашого міста слід зазначити, що зустрічається багато цікавих образних рішень рекламних носіїв, вдалих колірних варіантів, продуманих світлових ефектів, гармонійних поєднань із фасадом будівлі. Прослідковується пошук цікавих ідей та використання нових технологій і матеріалів. Але існують і такі приклади, в яких рекламний носій дещо програє в порівнянні з іншими за рахунок не до кінця продуманого дизайну шрифту (розміру, стилю, кольору, композиції), часто недоречним використанням іншомовних слів, невідпо-

відністю стильового вирішення вивіски зі стилем інтер'єру та екстер'єру, непередуманим поєднанням із сусідніми рекламними носіями, кольором і фактурою тла. Є в місті ряд рекламних носіїв, в яких, за наявності вдалого композиційного й колірною рішення, використовується невдалий, важкий для прочитання шрифт. У даному випадку увага до такої реклами різко падає.

Івано-Франківськ є добрим прикладом серед міст України, де склалася тенденція до розвитку дизайну рекламних носіїв і зростає кількість фахівців. А конкуренція в даній сфері буде спонукати до подальшого розвитку дизайну в регіоні.

1. Реклама & дизайн в Україні : Каталог-2005.
2. Енциклопедія дизайну. Концепції. Матеріали. Стіли. – TASHEN, 2007.
3. Пронин Сергей. Рекламисту о дизайне. Дизайнеру о рекламе / Сергей Пронин. – М. : Бератор, 2004.
4. Дизайн в рекламе / Ю. Е. Меликов, П. А. Малухов. – К. : Мажор продаж, 2005.
5. Уэллс. Реклама: принципы и практика / Уэллс. – С. Пб. : Питер, 1999.

АНАЛІЗ ТА ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНОГО ОДЯГУ ТИСМЕНИЦЬКОГО РАЙОНУ (м. ТИСМЕНИЦЯ, с. ПІДПЕЧАРИ)

Хоменець Вікторія,
V курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Дундяк І.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Покутський народний одяг має дуже багато регіональних відмінностей. Традиційне вбрання міщанок значно відрізнялося від вбрання селянок насамперед якістю тканин та формами складових компонентів. Вбрання міщанок значно відрізнялося від вбрання селянок насамперед якістю тканин та формами складових компонентів. Вбрання міщанок можна класифікувати за їхніми уподобаннями та майновим статком. Зокрема вбрання заможних міщан мало відмінності перед рільницьким.

Жінки рільників носили сорочку, яка мала викот на широкі рукави з домотканого білого полотна й подвійно фалдованим ковніром. У міщанському середовищі сорочки декорували вишивкою значно менше. Проте дівчата рільників одягали вишиті сорочки. Поясним одягом були фалдовані спідниці – довгі й дуже широкі в чотири або п'ять пілок. Спідниці багатих городянок шили з дорогих тканин: шовку, оксамиту і навіть парчі. Поверх спідниці запаска – фартух різної ширини залежно від заможності міщанки. Їх шили з тканин різної якості, зокрема з білого полотна. Нагрудним одягом міщанок-рільників були безрукавні керсетки (шнурівки) голубих, червоних, чорних, бордових та різнобарвних кольорів, які декорувалися “фальбантами”.

Верхнім додатковим одягом жінки-рільниці були “кацавайки”, подібна за своїм кроєм до шнурівки, тільки з довгими рукавами та оздоблена фальбанками. Виготовляли з легких візерунчастих або однотонних тканин, півокругло

витяті біля горловини, без коміра. Верхнім одягом жінок був кожух та кептар. Заможніші жінки носили каптан з оксамиту, атласу та підбитий хутром [4, с.21–23].

Характерними головними уборами міщанок були хустки, які зав'язували довкола голови з опущеними на спину кінцями, або зав'язували спереду над чолом у вузол. Хустки були різні – грубі вовняні на щодень та тонкі турецькі. Заміжні жінки носили очіпок. Традиційною домашньою зачіскою дівчини була одна або дві заплетені на прямий поділ коси, в які вплітали шовкові або гарусні стрічки. Заможніші дівчата-городянки стрічки прикрашали вишивкою.

Серед шийних прикрас побутувало намисто з коралів декількох шарів, срібні платівки, золоті та срібні хрестики, дукати, які часто зав'язували на шовкові стрічки. Кількість шарів та кількість коштовностей залежала від заможності родини. Прикраси жінок переходили в спадщину до найстаршої доньки. Взуттям слугували чорні шкіряні чоботи та черевики. На свята одягали літні черевики (тухлі). Більш заможніші міщани носили “мальовані” черевики, тобто розписані візерунками, які шнурувалися спереду.

Певний вплив на носіння одягу селища Підпечари вніс і народний одяг м. Тисмениця, зокрема на вишиті сорочки, спідниці та верхній одяг. Народна ноша селища Підпечари дещо відрізнялася. Жінки носили тунікоподібну сорочку, одну або дві спідниці, переважно однотонні. Заможніші селяни одягали візерунчасті спідниці. Літні жінки одягали плюшеві “димки” [1, с.65].

Нагрудним одягом служила плюшева “катанка” без коміра. Верхнім одягом жінки-селянки була “полудощка”, схожа за своїм кроєм до катанки, проте з довгими рукавами. Жінки літнього віку одягали ще й довгий “кабат”.

Шийними прикрасами були ті ж коралі, що й у міщанок, тільки в однім три шари, та якість їх виготовлення відповідно була нижчою. Серед головних уборів побутували хустки, зав'язані кінцями на спині. Незаміжні дівчата плели одну або дві коси, заможніші – вплітали в косу стрічку [2, с.448]. Взуттям слугували чорні чоботи.

Чоловіки-рільники носили сорочку, здовжену до колін, оздоблену вишивкою та підперезану шкіряним поясом. Улітку носили полотняні штани (портки), які підперезували поном і застібали на гудзик [3, с.94–95]. Поверх одягали широкі шаровари, заправлені у високі халяви чорних чобіт із подвійною підшовою, підбитих підківками. Нагрудним одягом був “бруслик”. Поверх бруслика чоловіки влітку одягали сірак, а взимку кожух. Більш заможні міщани одягали кожух, покритий однотонним сукном або каптан, підбитий хутром. Головним убором літом слугував солом'яний капелюх, проте зимою – висока чорна смушева шапка.

Весільне вбрання міщанок-рільників Тисмениці поєднував: білу сорочку з подвійно фалдованим ковніром, пишну шовкову спідницю. Поверх спідниці – білий фартух. Нагрудним одягом була шнурівка, декорована коштовностями. На голову молодиці одягали пишний міртовий вінок, позаду якого зав'язували різнокольорові довгі стрічки. Шийних прикрас було багато: коралі в декілька рядів, до яких підв'язували дукати, золоті платівки, передані в спадщину донці від матері. Взуттям слугували чоботи або тухлі.

Отже, можна сказати, що народна ноша покутян Тисменицького району (м. Тисмениця, с. Підпечари) мала свої відмінності в одязі міщан і селян, а також побутували відмінності в самому міщанському одязі рільників та ремісників. Але в загальному їх поєднує спосіб носіння тих чи інших складових частин одягу, певна кольорова гама.

1. Глоговський Ю. Український народний одяг XVII – початку XIX ст. в акварелях / Ю. Глоговський. – К. : Наукова думка, 1988.
2. Васіна З. О. Літопис українського народного вбрання : в 2 т. / З. О. Васіна. – К. : Мистецтво, 2006. – Т. 2.
3. Культура і побут населення України: навчальний посібник для вузів / за ред. В. І. Наумка. – К. : [б. в.], 1991.
4. Волосенко П. Тисмениця / П. Волосенко ; накладом Тисменицьких земляків. – Нью-Йорк : [б. в.], 1958.

ЛЕСЬ КУРБАС І ДУХОВНІ ЗАСАДИ АВАНГАРДУ (НА МАТЕРІАЛАХ МОЛОДОГО ТЕАТРУ)

Прокоп'як Ігор,
І курс, Інститут мистецтв
Науковий керівник – Грицан А.В.,
кандидат історичних наук, професор

Юність і рання творчість Леся Курбаса збіглися з бурхливими часами доби модерну, коли джерелом нових імпульсів суспільної свідомості ставала нова європейська філософія та її нова драма. Молодий Леся Курбас сприйняв нову добу як можливість здійснення мрії про театр, як своєрідний “парламент суспільства, як конструктор нового життя вільної України” [1].

Леся і його сучасники розуміли, що змінити світ може лише мистецтво. Тому всіма силами, спираючись передусім на інтелігенцію, вони прагнули реалізувати тезу, головний смисл якої полягав у створенні ідеального світу, яким має правити культура. Першою спробою такої щасливої утопії став створений Курбасом 1916 р. Молодий театр у Києві.

Мета наукової роботи – дослідження витоків українського модерного театру початку XX століття (на практиці Молодого театру Леся Курбаса), новаторських пошуків його духовних засад.

Історія Молодого театру, за словами Леся Курбаса, – “експеримент на тему: “Як пройти 300-річну історію світового професійного театру за років 5–6” [2]. У ньому режисер досліджує естетику від стародавніх греків – до пізнього натуралізму і модернізму. Кожна його постановка – окрема школа, окремий стиль, метод гри, декорування. Звідси історія Молодого театру – це своєрідна антологія театральних стилів, естетика розмаїтого формотворення. Тут і “містерія духу” з елементами імпресіонізму (“Йола” Жулавського), яка відсилала сприйняття до трагічних образів Гойї, до його “Капрічос”, і символістські “Етюди” українського поета-лірика Олександра Олеся, і натуралі-

стичні фарби вистави “Чорна Пантера і Білий Ведмідь” сучасного йому автора Володимира Винниченка із сильними біблійними алюзіями в бік теми гріха; і “У пущі” Лесі Українки з темою творчої особистості “конформізму” і плати за свободу від духовної тиранії; і вистава за творами українського поета-класика Тараса Шевченка “Іван Гус”, де Лесь Курбас уперше використав елементи експресіонізму, а також нову стереофонію мізансцени та оптику кіно.

Програмною виставою Леся Курбаса стає перший на українській сцені “Цар Едіп” Софокла (1918 р.). Оголосивши в театрі еру імпровізацій на теми епох та стилів, режисер-новатор ставить в обов’язок художнику Анатолію Петрицькому не реконструкцію античної вистави, а заміну реального середовища античного світу – його відчуттям. За задумом Леся Курбаса архітектурне оформлення вистави мало тяжіти до символізму. Він беззастережно руйнував звичні штампи сприйняття, виводив його за межі традиційного замкненого простору. Продовжуючи у світовому театрі музично-просторові експерименти Адольфа Апіа і Гордона Крега, Курбас і Петрицький розімкнули коробку сцени. Оформлення викликало відчуття органної музики, космосу.

Таким чином, Курбас переосмислював поняття “особистість” і “доля”. Вступаючи у двобій із долею, його трагічний герой завжди програвав. У версії Курбаса вихід Едіпа у смерть, у небуття, коли фізичне осліплення стало знаком найглибшого внутрішнього прозріння – парафраз древньої культури, підхоплений у середні віки Шекспіром – сліпому Лірові відкривається Всесвіт. Курбасова версія “Едіпа” відсилала не лише до проблеми трагедійного героя і його взаємин із народом, не менш важливою була для режисера демонстрація підкресленої краси руху, лінії, звуку. Він доводив значущість суто естетичних сценічних засобів; цінність власне естетичного переживання – одна з тез модерну. Курбас уперше у світовій практиці режисури й акторської майстерності ввів терміни: “культурні цитати”, додаткові “джерела”.

Власне, так починалася перша глава українського модерного театру. Незважаючи на соціально-політичні катаклізми в державі – революцію, розруху, розпад усіх систем життєзабезпечення, війну, фінансовий крах, Лесь Курбас продовжує будувати авангардні моделі театру майбутнього, творити театральну антологію стилів.

Зокрема, “Горе брехунові” Ф.Грільпарцера стає своєрідною лабораторією дель арте. Сюжет із середньовічної хроніки “Історія франків” набуває в автора гостроти завдяки тому, що дія відбувається на тлі протиставлення двох культур – романської та германської. Курбас вважав, що ця комедія може розмовляти з глядачем тільки мовою неприхованої театральності, як мистецький карнавал, де є місце й романтиці, й гротеску, навіть буфонаді [3]. Як наслідок, давши А.Петрицькому право на цілковито широку імпровізацію, режисер провокував художника на цілковито відверту ігрову стихію. Живопис Петрицького давав змогу оригінально вирішувати взаємовідносини людини і речі, актора і декорації. Проте головною була Гра – словесна, ситуаційно-пластична, пантомімічна. Фізичні дії “на задану тему”, підслуховування,

переслідування, погоні, миготіння тіл, рук, ніг, веселі ритми свята, танцю, забави, актуальні висновки із сучасності, розрахунок на найдемократичнішого глядача – ось складові карнавальної естетики Курбаса і Петрицького. Режисер продовжував пошук особливої естетичної свободи.

Таким чином, Молодий театр став початком нового модерного українського театру – театру авангарду. Саме так розпочалася нова сторінка української культури після доби знаменитого театру корифеїв. Лесь Курбас, будучи вперто зосередженим на глибинних засадах духу, на емоційному забезпеченні найскладніших рухів думки, на чуттєвих моментах емоції, на підсвідомому, своїм театром зробив спробу розбудови європейської України на тлі сталінської радянської імперії. Театр Леся Курбаса об’єднав найкращі сили молодого українського авангарду – композиторів К.Стеценка, Л.Ревуцького, Я.Степового, з ним плідно працюють В.Верховинець, М.Леонтович, О.Кошиць, учні Ф.Кричевського і Г.Нарбута, письменники, поети, науковці, згодом – відомі світові імена. Сьогодні цю добу називають Розстріляним Відродженням.

1. Корнієнко Н. Лесь Курбас і духовні засади українського авангарду / Н. Корнієнко // Дзеркало тижня. – 2007. – № 4 (633). – 3–9 лютого.
2. Корнієнко Н. М. Лесь Курбас: репетиція майбутнього / Н. М. Корнієнко. – К. : Факт, 1998. – С. 46.
3. Режим доступу: <http://kharkov.vbelous.net/ukrain/famous/fam-art/kurbas.htm>.

ВИКОРИСТАННЯ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПСИХОМОТОРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Крижанівська Оксана,

У курс, факультет фізичного виховання і спорту

Науковий керівник – Фотуйма О.Я.,

кандидат психологічних наук, доцент

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування системи освіти і виховання молодших школярів набуває ще більшого значення людський чинник, що виявляється у вихованні ціннісної всебічно розвиненої особистості, духовно багатой та фізично досконалої. Гармонізація фізичного і духовного пов'язана з утіленням фізичної культури в соціокультурні процеси як життєвої цінності, зі спрямуванням національної свідомості на необхідність духовного та фізичного розвитку кожного члена суспільства. У зв'язку із цим все більше уваги приділяється проблемі взаємозв'язку всіх структур духовної та фізичної сутності людини як цілісної особистості.

Актуальність дослідження. Одним із пріоритетних питань теорії та практики фізичної культури у школі є вдосконалення методики фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку [1]. Це пов'язано з тим, що саме в цей віковий період, по перше, відбувається бурхливий розвиток і становлення всіх функцій та систем організму, формуються важливі базові вміння та навички, створюється фундамент рухової діяльності дитини; по друге, молодші школярі дуже сприйнятливі до педагогічних навчальних та тренувальних впливів; по третє, саме на цьому етапі вікового розвитку закладається основа майже всіх компонентів фізичної підготовленості дорослої людини.

Аналізуючи науково-методичну літературу, ми виявили наявність інтересу вітчизняних та закордонних дослідників до деяких аспектів поставленої нами проблеми. Серед них: розвиток психомоторних здібностей спортсменів з урахуванням їх вузької спеціалізації [5]; вплив психомоторної активності на психічний розвиток дитини [1]; теоретична розробка механізмів психомоторики [6]; визначення змісту психомоторних здібностей [3]; розробка методик розвитку окремих психомоторних здібностей у процесі фізичного виховання [2]; виявлення сенситивних періодів розвитку психомоторних здібностей [4]. Водночас, питання розвитку психомоторних здібностей молодших школярів вивчено недостатньо, що негативно позначається на процесі їх фізичного виховання.

Метою нашого дослідження є вивчення рівня розвитку психомоторних здібностей у молодших школярів.

Завдання:

1. Визначити рівень сформованості простої та складної зорово-моторних реакцій, функціональної рухливості нервових процесів у хлопців та дівчат молодшого шкільного віку.

2. Діагностувати стійкість нервової системи молодших школярів.

Організація та методи дослідження: програма дослідження представляє собою науково-обґрунтовану систему методологічних положень індивідуального розвитку психомоторних здібностей [1; 5]. В експериментальній частині роботи взяло участь 302 дітей загальноосвітніх шкіл міста Івано-Франківськ, віком 7–9 років, із них – 173 дівчинки та 129 хлопчиків. Нами використано такі методи: теоретичні – аналіз науково-методичної літератури; практичні: методика М.В.Макаренка для вивчення нейродинамічних властивостей вищої нервової діяльності з використанням комп'ютерної системи “Діагност-1” [6], теплінг-тест. Кількісні показники проаналізовані за допомогою методів математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. За результатами психологічного діагностування нами встановлено, що латентний період простої зорово-моторної реакції молодших школярів сягає $318 \pm 1,4$ мс. Щодо складної реакції, то її тривалість складає $384 \pm 1,9$ мс.

У процесі констатувального експерименту з'ясовано, що в 15,61% дівчат проста зорово-моторна реакція відповідає середньому, 30,05% – нижче середньому та 21,96% – низькому рівню сформованості. Цей показник у хлопців 18,60%, 33,33%, 27,91% – відповідно.

Результатом проведення діагностування за рівнем розвитку складної зорово-моторної реакції є визначення середнього показника в 17,34% дівчат та 13,95% хлопчиків. Проте для більшості респондентів характерним є низький рівень складної зорово-моторної реакції – 43,35% дівчат і 38,76% хлопчиків.

Нами встановлено високий кореляційний зв'язок низьких показників простої та складної зорово-моторної реакції молодших школярів ($r = 0,72$ при $p \leq 0,01$). Такі діти повільно оволодівають методикою роботи на приладі і неякісно виконують запропоновані завдання.

Наступний етап дослідження полягав у визначенні показника сили нервових процесів за допомогою теплінг-тесту. З'ясовано, що для 52,31% молодших школярів характерним є низхідний тип даних варіації динаміки виконання рухів, що вказує на слабкість нервової системи дітей.

Якщо враховувати, що систематичні навантаження супроводжуються тривалими аферентними імпульсами, які поступають у нервову систему та передбачають формування порогу збудження і гальмування, то можна вважати, що для дітей із високим показником досліджуваного явища характерна витривалість основних нервових процесів нарівні з віковими морфофункціональними змінами в головному мозку.

Висновки

1. У процесі проведеного дослідження встановлено недостатній рівень розвитку психомоторних здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Зокрема, для більшості як дівчат, так і хлопців властивий низький показник сформованості простої та складної зорово-моторних реакцій, функціональної рухливості нервових процесів.

2. Домінуючим для діагностованих респондентів є слабкість нервової системи, що вказує на швидке настання втоми та неможливість виконувати пізнавальні завдання в межах навчальних занять освітнього закладу.

Отримані результати дозволяють стверджувати про необхідність розвитку психомоторних здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Це стане запорукою формування багажу рухових умінь та навичок, які будуть забезпечувати гармонійнізацію особистості.

1. Бальсевич В. К. Онтокінезіологія человека / В. К. Бальсевич. – М. : Теория и практика физической культуры, 2000. – 275 с.
2. Дрюков В. О. Психофізіологічна діагностика у спорті вищих досягнень : методичні рекомендації для тренерів, спортсменів, співробітників для комплексних наукових груп / В. О. Дрюков, Г. В. Коробейніков, Ю. О. Павленко. – К. : Науковий світ, 2004. – 29 с.
3. Коробейніков Г. В. Діагностика психоемоційних станів у спортсменів / Г. В. Коробейніков, О. К. Дуднік // Спортивна медицина. – 2006. – № 1. – С. 33–36.
4. Курилюк С. І. Психологічні особливості тренінгу дзюдоїстів на початковому етапі діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / С. І. Курилюк. – Івано-Франківськ, 2008. – 19 с.
5. Лизогуб В. С. Онтогенез психофізіологічних функцій людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. доктора біол. наук : спец. 03.00.13 “Фізіологія людини і тварин” / В. С. Лизогуб. – К. : [б. в.], 2001. – 29 с.
6. Макаренко М. В. Нейродинамічні властивості спортсменів різної кваліфікації та спеціалізації / М. В. Макаренко, В. С. Лизогуб, О. П. Безкопильний // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : зб. наук. праць. – К. : [б. в.], 2004. – № 4. – С. 105–109.

ОПТИМІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ В НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНІЙ ТА ЗМАГАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Дуркач Михайло,

У курс, факультет фізичного виховання і спорту

Науковий керівник – Курилюк С.І.,

кандидат психологічних наук, асистент

Постановка проблеми. Глибинні соціально-політичні та економічні перетворення, які відбуваються в усіх царинах життя нашої держави, висувають нові вимоги до підростаючого покоління. Розвиток і виховання дітей, здатних до прийняття самостійних і відповідальних рішень, передбачають вивчення індивідуально-типологічних особливостей, інтересів та здібностей особистості в складних умовах формування суспільства.

Невід’ємною частиною його розвитку є спорт. Він характеризується особливим психологічним змістом за допомогою якого, окрім фізичного вдосконалення й зміцнення здоров’я, вирішуються завдання духовного і морального становлення особистості, соціальної адаптації, ціннісно-мотиваційної детермінації, формування високого рівня професіоналізму.

Актуальність дослідження. Праці, присвячені саморегуляції діяльності, утворюють особливий пласт наукових досліджень у галузі спортивної психології [1; 3; 5]. Фахівці наполягають на регулярному використанні прийомів психологічного тренінгу в процесі тренувальної та змагальної діяльності футболістів [1]. Особливе значення має навчання прийомам ауторегуляції на етапі початкової підготовки [5]. Застосування спеціальних психокорекційних систем сприяє підвищенню емоційної стійкості, позитивно впливає на динаміку нервових процесів, стабільність спортивних результатів [3].

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні можливостей використання психологічного тренінгу на етапі початкової підготовки футболістів, що сприятиме підвищенню рівня психологічної готовності, оптимізуватиме процес саморегуляції їх спортивної діяльності.

Відповідно до сформульованої мети дослідження було визначено такі **завдання:**

- визначити рівень розвитку особистісних характеристик (тривожності, мотивації) та показники нейродинамічних властивостей футболістів на початковому етапі їх спортивної підготовки;

- розробити програму психологічного тренінгу та перевірити її ефективність у забезпеченні необхідного рівня саморегуляції поведінки футболістів на початковому етапі їх спортивної діяльності.

Організація та методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів, адекватних меті дослідження: теоретичні – аналіз науково-методичних джерел, синтез, порівняння й узагальнення отриманих даних; практичні – спостереження, бесіда, констатувальний і формувальний експерименти, анкетування, тестування, методи математичної статистики. Експериментальне дослідження проводилося на базі спортивних закладів міста Івано-Франківськ серед дітей віком 11–13 років, котрі займаються футболістом. Загальна вибірка становила 20 респондентів.

Результати дослідження та їх обговорення. У контексті нашого дослідження тренінг характеризується як сукупність групових методів формування саморегуляції. На думку І.А.Воронова [2], процедура організації психологічного тренінгу включає:

□ опанування навичками релаксації та аутотренінгу, що дозволяє пізнати і ефективно використовувати можливості власного організму;

□ послідовне й наполегливе формування здатності розуміти інших людей і самого себе;

□ прагнення, щоб власні висловлювання якнайменше мали форму категоричних і безапеляційних порад чи оцінок стосовно діяльності інших спортсменів, тренерів, суддів;

□ утвердження всім своїм єством доброзичливого ставлення до оточуючих – уболівальників, товаришів по команді, суперників;

□ розвивиток перцептивних здібностей, які складають основу механізму спілкування;

□ формування почуття власної свободи та професійної гідності.

У процесі проведення констатувального експерименту нами встановлено, що більшість опитаних футболістів (75,0%) характеризується високим рівнем реактивної тривожності. Розглядаючи взаємозв'язок цього фактора та змагальної діяльності, потрібно відзначити, що підвищена тривога дезорганізовує процес фізичної, технічної й тактичної підготовки.

Проведене дослідження виявило у 71,42% опитаних спортсменів із високим коефіцієнтом розвитку особистісної тривожності домінування прагнення уникнути невдачі, а в 28,58% – прагнення до успіху. У свою чергу, у футболістів, поведінка яких не є тривожною, рівень прагнення до успіху помітно переважає показник прагнення уникнути невдачі.

На нашу думку, мотивація до спортивної діяльності має певні особливості – у процесі тренувань вона зазнає суттєвих змін. При цьому динаміка мотиваційної структури великою мірою визначається рівнем досягнення успіхів в умовах змагань.

Відзначимо, що футболісти з високим показником прагнення до успіху правильно визначають змагальні ситуації, аналізують їх, оцінюють та приймають вірні рішення, спрямовані на досягнення перемоги. Для них характерні послідовність та безпомилковість дій щодо досягнення мети, виконання функціональних обов'язків. Їх рухи є точними та своєчасними. Ретельно контролюється гучність та тембр голосу, швидкість та виразність мови, її граматичний стрій.

На другому етапі дослідження було створено експериментальну та контрольну групи футболістів по 8 у кожній. Формувальний експеримент тривав два місяці, протягом котрих футболісти експериментальної групи займалися за програмою підвищення усвідомленої саморегуляції. Ми врахували результати наукових робіт В.Н.Смоленцевої [5] і виділили ознайомчий, підготовчий та основний компоненти використання психологічного тренінгу в умовах занять юних футболістів.

Висновки

1. Ключовими елементами функціональної структури психологічного тренінгу є: мета діяльності; модель важливих умов діяльності; програма дій і система критеріїв успішного її виконання; інформація про реально досягнуті результати; оцінювання відповідності реальних результатів критеріям успіху; рішення про необхідність і характер внесення корекції саморегуляції ситуаційної агресивності в навчально-тренувальну та змагальну діяльність.

2. Апробація психокорекційної програми дозволила суттєво підвищити рівень саморегуляції футболістів в умовах навчально-тренувальної та змагальної діяльності. У спортсменів експериментальної групи виробилася здатність усвідомлювати та функціонально пов'язувати дієві регуляторні ланки.

1. Алексеев В. М. Физиологические аспекты футбола: Лекции для студентов и слушателей / В. М. Алексеев. – М. : [б. и.], 1986. – 34 с.
2. Воронов И. А. Психотехника восточных единоборств / И. А. Воронов. – Минск : Харвест, 2005. – 432 с.

3. Дрюков В. О. Психофизиологична діагностика у спорті вищих досягнень. Методичні рекомендації для тренерів, спортсменів, співробітників для комплексних наукових груп / В. О. Дрюков, Г. В. Коробейніков, Ю. О. Павленко. – К. : Науковий світ, 2004. – 29 с.
4. Роджерс К. О грушової психотерапії / К. Роджерс ; пер. с англ. – М. : Тиль-Естель, 1993. – 224 с.
5. Смоленцева В. Н. Развитие навыков психорегуляции у спортсменов в процессе спортивного совершенствования / В. Н. Смоленцева // Наука в олимпийском спорте. – 2005. – № 2. – С. 53–59.

МОТИВИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ВЧИТЕЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Бура Володимир,

V курс, факультет фізичного виховання і спорту

Науковий керівник – Ковальчук Л.В.,

кандидат наук із фізичного виховання, асистент

Актуальність проблеми. Професія педагога – одна з головних у сучасному світі. Від його зусиль, майстерності та компетенції залежить майбутнє суспільства [1; 2]. Педагог – це людина, яка більшу частину свого життя займається вихованням та навчанням [1; 2; 3]. Отже, проблема вибору педагогічної професії завжди актуальна, насамперед у сучасних умовах демократизації суспільства, зміни структури і змісту освіти та її гуманізації.

Мета дослідження – виявлення реальних чинників, мотивів, які впливають на вибір старшокласниками педагогічної професії.

Організація та методи дослідження. Дослідження проводилося серед студентів I курсу (30 студентів) факультету фізичного виховання і спорту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Студентам були запропоновані анкети, відповіді на запитання яких допомогли у вивченні мотиваційної сфери діяльності сучасних першокурсників.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз анкетування дозволив виділити такі мотиви вибору першокурсниками педагогічної професії.

Провідним мотивом для студентів є можливість стати цінними для суспільства (30%) і реалізувати свої здібності до педагогічної професії (30%). Для більшості першокурсників актуальна значущість професії для суспільства (26,7% відповідей). На жаль, не знайшлося студентів, які б були впевнені, що їх особистісні якості, знання, зацікавленість та нахили відповідають вимогам до педагогічної професії.

При цьому 70% опитаних вважають, що вони самостійно прийняли рішення щодо вибору педагогічної професії, 10% – вибрали професію за порадою батьків; 6,7% – продовжують сімейну традицію; 13,3% – за порадою вчителів; ніхто не скористався порадою друзів.

Більша частина респондентів (53,3%), які брали участь в опитуванні, вважають професію педагога престижною і сподіваються досягти високого становища в майбутній діяльності.

Крім того, у дослідженні ми вивчали чинники, які впливають на вибір професії і вступ до університету. Студентам було поставлено питання:

1. Які фактори були детермінуючими при вступі в університет?

а) особистісні якості; б) зовнішні умови.

2. Що заважало вступити до університету?

а) особистісні якості; б) зовнішні умови.

Серед особистісних якостей, які допомогли вступити до університету, студенти називали самоповагу та відповідальність перед батьками, схильність до занять фізичними вправами та спортом, успішне навчання у школі. Серед зовнішніх чинників – підтримка батьків та близьких людей, додаткові факультативні заняття у школі.

Якщо говорити про те, що заважало поступленню у ВНЗ, то найголовніше – нестача часу для поглибленої підготовки до іспитів. Першокурсники вказували й на зовнішні фактори, наприклад, “важко одночасно готуватися до іспитів у школі та університеті...”

За допомогою відповідей на питання “Що заважало вступити до університету (особистісні якості)?” можна стверджувати, що більш за все абітурієнтам при вступі заважають нервові напруження, зайве хвилювання, тобто емоційний стан, притаманний відповідній ситуації. Далі ми спостерігаємо ситуативні прояви факторів індивідуально-типологічних рис першокурсників.

Показники, отримані з відповідей на питання “Що заважало вступити до університету (зовнішні умови)?”, свідчать про те, що найчастіше студенти називають головний зовнішній фактор – відсутність вільного часу, нестача спеціалізованої майстерності та велику кількість навчального матеріалу в загальноосвітній школі.

1. Климов Е. А. Как выбирать профессию / Е. А. Климов. – М. : [б. и.], 1990. – С. 121.
2. Павлютенков Е. М. Управление профессиональной ориентацией в общеобразовательной школе / Е. М. Павлютенков. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного университета, 1990. – С. 98–102.
3. Чесноков Н. Н. Довузовская подготовка как этап непрерывного образования / Н. Н. Чесноков. – М. : РГАФК, 1999. – 172 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

Бельмега Світлана,

У курс, факультет фізичного виховання і спорту
Науковий керівник – Презлята Г.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Постановка проблеми. Зростання соціальних вимог до сучасної школи потребує високого професіоналізму від учителя фізичної культури. Він повинен уміти забезпечити як викладену на інтеграційній основі навчальну дисципліну “Фізична культура і здоров’я”, так і створити сприятливе середо-

вище для формування світосприйняття і світорозуміння, морально-вольових якостей, духовної краси в школярів. Сьогодні учитель фізичної культури має формувати фізично-здорову духовно-інтелектуальну, творчу особистість, адаптовану до нових умов, різнобічно розвинену, соціально зрілу, яка успішно засвоює ціннісно-нормативний досвід попередніх поколінь, виробляючи при цьому свій власний досвід професійної креативної діяльності. Тільки творчий педагог здатний виховати творчу особистість [5].

Актуальність дослідження зумовлена вимогами Національної доктрини розвитку освіти, яка визначає одним із пріоритетних завдань підготовку людей високої освіченості й культури, кваліфікаційних спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, мобільності в освоєнні та впровадженні новітніх наукомістких й інформаційних технологій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури переконливо доводить, що сучасні вчені виявляють неабиякий інтерес до педагогічної творчості, яка розглядається під різним кутом, а саме: Р.П.Скульський співвідносить поняття “педагогічна творчість” із супровідними ознаками, властивостями та якостями особистості; І.А.Зязюн розкриває механізм взаємозв’язку творчого мислення й педагогічної майстерності; Ю.К.Бабанський наголошує на потребі розвитку науково-педагогічного мислення як першооснови становлення творчої особистості вчителя; С.О.Сисоева, Ю.Л.Львова висвітлюють методіку розвитку творчих якостей особистості [1; 3; 4; 5]. Проте питанням підготовки учителів фізичної культури до педагогічної творчості приділено недостатньо уваги, що негативно впливає на якість їх професійної готовності.

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні підготовки майбутніх учителів фізичної культури до педагогічної творчості.

Організація та методи дослідження. У процесі роботи нами використувалися методи теоретичного аналізу й узагальнення літературних джерел, які дали можливість переосмислити сутність поняття “педагогічна творчість”.

Результати дослідження та їх обговорення. Нами виявлено, що в працях багатьох авторів [1; 4; 5] поняття “педагогічна творчість” ототожнюється з поняттям “творча педагогічна діяльність”.

Ми під педагогічною творчістю вчителя розуміємо такий варіант організації його професійної діяльності, який на реально доступному рівні забезпечує максимально можливі в кожному конкретному випадку розв’язання навчально-виховних завдань, що стоять перед сучасною школою, при раціональних затратах робочого часу, власних зусиль і зусиль учнів.

Для педагогічної творчості притаманні такі основні етапи: педагогічний задум; актуалізація і відбір професійних знань, умінь, здобутків власного педагогічного досвіду; інформаційний пошук, проектування навчальної взаємодії з учнями; визрівання та остаточного розв’язку; реалізація педагогічного задуму; аналіз і внесення корективів у подальші впровадження педагогічного задуму.

Аналіз літературних джерел дозволив виділити основні закони педагогічної творчості, а саме:

а) закон педагогічної розвивальної взаємодії між суб'єктами навчально-виховного процесу, що веде до розвитку;

б) закон фасилітаційного режиму педагогічного впливу сприяє творчій діяльності особистості, стимулювання її творчої активності, через полегшення долання психологічних бар'єрів творчості;

в) закон взаємозумовленості розвитку суб'єктів педагогічного процесу, де людина виступає не тільки як суб'єкт пізнання, а й одночасно творець самої себе, своєї творчої сутності;

д) закон неперервної творчої реалізації та самореалізації особистості, який відбиває концепцію життєтворчості людини.

Нами встановлено такі основні принципи педагогічної творчості: принцип взаємозумовленості і творчого розвитку особистості, в основі якого є розуміння будь-якого навчання як джерела нового в психічному розвитку особистості; принцип діагностики, який передбачає побудову й корекцію навчально-виховного процесу на основі психолого-педагогічних даних; принцип оптимальності, який передбачає таку педагогічну взаємодію вчителя й учня, яка забезпечувала б успішне засвоєння знань, умінь, навичок та позитивну динаміку розвитку творчих можливостей учнів у конкретних умовах педагогічної праці; принцип взаємозалежності відбиває взаємозумовленість творчої педагогічної праці вчителя і творчої навчальної діяльності учнів; принцип креативності відображає необхідність виявлення можливостей змісту навчального матеріалу для посилення його орієнтації та формування творчої особистості учнів; принцип доповнення передбачає посилення розвитку творчих можливостей учнів за рахунок реалізації додаткового змісту в організаційних формах навчально-пізнавальної діяльності в позаурочний час; принцип варіативності відображає необхідність подолання одноманітності змісту, форм і методів навчання [3].

Переосмислення сутнісного поняття законів "педагогічної творчості" дали можливість розробити структурно-логічну модель готовності до педагогічної творчості майбутніх учителів фізичної культури.

Готовність майбутнього вчителя фізичної культури до творчої діяльності будемо розглядати як результат цілеспрямованої підготовки до ефективної професійної діяльності та багатоаспектне утворення моделі особистості, що складається з мотиваційно-орієнтованого, інформаційно-змістового, рефлексивно-прогностичного, професійно-діяльнісного компонентів.

Висновки

1. Педагогічна творчість базується як на загальних законах розвитку й виховання людей, закономірностях педагогічного процесу, законах, притаманних творчій діяльності, так і в принципах педагогіки творчості.

2. Готовність майбутнього вчителя фізичної культури до педагогічної творчості – це інтеграційне поняття, яке включає чотири компоненти: мотиваційно-орієнтований; інформаційно-змістовий, рефлексивно-прогностичний та професійно-діяльнісний.

1. Львова Ю. Л. Творческая лаборатория учителя / Ю. Л. Львова. – М. : Просвещение, 1980. – С. 102–139.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – 24 квітня – 1 травня.
3. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривоніс [та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К. : Вища школа, 2004. – С. 27–42.
4. Сисосва С. О. Педагогічна творчість : монографія / С. О. Сисосва. – К. : Каравелла, 1998. – С. 19.
5. Скульський Р. П. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної творчості / Р. П. Скульський. – К. : Вища школа, 1992. – С. 10.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ В ЛИЖНИКІВ НА ЕТАПІ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Андрійчук Любомир,

В курс, факультет фізичного виховання і спорту

Науковий керівник – Курилюк С.І.,

кандидат психологічних наук, асистент

Постановка проблеми. Сучасний спорт пред'являє виключно високі вимоги до рівня різносторонньої підготовленості спортсменів. Актуальність даного дослідження визначається високою значущістю мотивації в досягненні високих результатів у спорті. Практика роботи з юними лижниками вказує на те, що на етапі поглибленої спортивної спеціалізації (14–17 років) відбувається великий відсів із тренувальних груп. За результатами дослідження (Р.А.Пілоян, 1984; Е.Г.Бабуся, 2000; А.П.Шуміліна, 2003 та ін.), основною причиною відсіву в спорті є ослаблення спортивної мотивації. У зв'язку із цим актуальність даного дослідження є безперечною.

Ми вважаємо, що своєчасний розвиток спортивної мотивації в юних лижників дозволить укріпити й зберегти її на довгі роки, що, у свою чергу, сприятиме їх спортивному довголіттю.

Теоретичний аналіз стану проблеми формування спортивної мотивації і результати наших спостережень за спортсменами дозволили нам сформулювати суперечність між необхідністю формування у спортсменів-лижників стійкої мотивації до занять спортом і неопрацьованістю цього питання в теорії та методиці спортивного тренування, психології спорту.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні особливостей формування спортивної мотивації в лижників на етапі базової підготовки.

Завдання дослідження:

1. Вивчити теоретичний і практичний стан проблеми формування мотивації до спортивної діяльності.

2. Виявити особливості спортивної мотивації юних лижників і фактори, що впливають на її збереження.

3. Вивчити характер міжособистісних взаємин спортсменів у секції та їх взаємозв'язок зі спортивною мотивацією.

4. Розробити методичні рекомендації щодо формування спортивної мотивації лижників на етапі базової спортивної спеціалізації.

Організація та методи дослідження: аналіз наукових джерел із проблеми мотивації, синтез, порівняння, узагальнення отриманих даних, спостереження, опитування, анкетування, тестування, констатувальний експеримент, методи математичної статистики.

Дослідження щодо вивчення сформованості спортивної мотивації в лижників проходило на базі спеціалізованих спортивних шкіл Івано-Франківської області. На першому етапі передбачалося дослідження мотиваційної сфери атлетів, їх індивідуально-психологічних особливостей, взаємин у спортивній команді, стилю управління спортивним колективом. У дослідженнях взяло участь 53 спортсмени різної кваліфікації віком 13–15 років і 5 тренерів із лижних гонок. У даній частині дослідження важливо було виявити особливості спортивної мотивації лижників різної кваліфікації і чинники, що впливають на її формування.

Результати дослідження та їх обговорення. У процесі організації експериментального дослідження, спрямованого на виявлення особистісних якостей спортсменів-дзюдоїстів, нами встановлено, що більшість опитаних спортсменів (71,11%) характеризується високим рівнем реактивної тривожності.

Здійснюючи дослідження психічних якостей особистості (за FPI), виявлено, що у 37,40% лижників наявний низький показник урівноваженості. Це вказує на їх погану захищеність від впливу стрес-факторів. Спостерігається позитивний кореляційний зв'язок особистісної тривожності за методикою Спілберґера–Ханіна та рівня врівноваженості за FPI ($r = 0,71$ при $r \leq 0,01$). Водночас у 19,23% респондентів яскраво виражена інтровертованість особистості. Для 11,48% опитаних характерний низький рівень товариськості. Ці особи некоммунікбельні, тобто має низьку потребу в спілкуванні. Значний відсоток (12,59%) атлетів має помітний рівень невротизації. Оцінювання особистості за VIII шкалою FPI показало, що для 27,24% спортсменів характерна скутість і невпевненість дій.

З показників психічної надійності, як інтегральної якості особистості, в осіб із стійкою спортивною мотивацією недостатньо виражена емоційна стійкість для змагання, що можна пояснити особливостями підліткового віку й відсутністю занять зі спортсменами з розвитку навиків психічної саморегуляції.

Висновки

1. Виявлено позитивний вплив сприятливих міжособистісних взаємин у системах “спортсмен-спортсмен” і “спортсмен-тренер” на формування й збереження спортивної мотивації юних атлетів;

2. Встановлено взаємозв'язок стійкої спортивної мотивації та індивідуально-психологічних особливостей: між колективною й діловою спрямованістю, самокритичністю, потребою в самоудосконаленні й схваленні, особистою тривожністю, рухливістю нервових процесів, психічною надійністю, екстраверсією;

3. Розроблено й обґрунтовано методичні рекомендації щодо формування спортивної мотивації лижників на етапі базової спортивної спеціалізації, що ґрунтуються на послідовному задоволенні актуальних потреб: у рухах, зміцненні здоров'я, відновленні працездатності, у спілкуванні, схваленні, пошані, самоствердженні; акцентуванні уваги спортсмена на відповідності між його можливостями і спортивними результатами; на важливості проведення мотиваційних тренінгів у навчально-тренувальному процесі юних атлетів.

Дане дослідження розширює теоретико-методологічний підхід щодо особливостей розвитку мотивації спортивної діяльності, а отримані результати засвідчують необхідність формування спортивної мотивації в юних спортсменів, зокрема шляхом використання мотиваційних тренінгів особистісної спрямованості, розвитку мотивації досягнення успіху в юних лижників.

1. Бабушкин Г. Д. Формирование спортивной мотивации: монография / Г. Д. Бабушкин, Е. Г. Бабушкин. – Омск : [б. и.], 2000. – 179 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – С. Пб. : Питер, 2002. – 512 с.
3. Климчук В. О. Тренінг внутрішньої мотивації: результати апробації та структура / В. О. Климчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 10. – С. 52–59.
4. Курилюк С. І. Тривожність як деструктивний елемент формування мотивації досягнення успіху в юних дзюдоїстів / С. І. Курилюк // Зб. наук. праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : ВДІВ ЦІТ, 2008. – Вип. 13, ч. 1. – С. 258–264.
5. Шумилин А. П. Формирование мотивации результативности соревновательной деятельности юных дзюдоистов : дисс. на соиск. уч. степени канд. пед. наук / А. П. Шумилин. – Красноярск, 2003. – 150 с.

СТАНОВЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Оліградська Любов,

У курс, факультет фізичного виховання і спорту

Науковий керівник – Тягур Р.С.,

кандидат педагогічних наук, доцент

Постановка проблеми. Управління можна розглядати з двох позицій: як вид діяльності та науку про діяльність. У розрізі сучасних подій у сфері фізичної культури і спорту для нашого дослідження актуальним постає друге визначення. Адже цілком зрозуміло, що управління як діяльність із виникненням розподіленої праці сформувало потребу в цілеспрямованні, узгодженні дій, координації зусиль людей.

Мета дослідження – розкрити основні етапи становлення й розвитку менеджменту, охарактеризувати теоретичне підґрунтя управління спортивною організацією, визначити шляхи та засоби модернізації діяльності сучасного керівника.

Результати дослідження та їх обговорення. Наука про управління сформувалася тільки в ХХ столітті. До цього був тривалий і складний шлях пошуків, знахідок, розчарувань, досліджень, копіткої роботи підприємців,

державних керівників, філософів, психологів та інших осіб, які формували підґрунтя науки управління.

Менеджмент – це вид людської діяльності. Він розповсюджується на ділову, суспільну, сімейну та інші сфери життя людини. Менеджмент завжди пов'язує з ефективністю досягнення мети діяльності.

Менеджмент присутній у первинних соціумах, тому що завжди потрібні були особистості, які вміли взяти на себе відповідальність за загальну справу, які б спрямовували та координували діяльність інших. З давніх-давен управлінська діяльність існувала й розвивалась у трьох основних сферах: суспільно-політичній (необхідність порядку в групах, колективах, організаціях людей); економічній (пов'язана з пошуком, виробництвом, розподілом ресурсів); військово-оборонній (зумовлена необхідністю захищатись від звірів, інших людей; вести війни з метою захоплення нових територій, більш сприятливих для проживання).

Менеджмент – це галузь знань, яка дозволяє здійснювати управлінську діяльність. У центрі уваги – людина, організаційно-поведінковий аспект.

Теорія науки управління представляє собою узагальнення рішень типових для певного кола проблем; висновки, які ґрунтуються на систематизації наявних знань та пошуку нових підходів, удосконалення діяльності.

Розвиток менеджменту – це процес руху від хаотичної суб'єктивної діяльності управлінця до наукових засад ефективного менеджменту; це зміна цілей управлінської діяльності: людина – мета, а не засіб.

М.М.Мартиненко, Н.В.Туленков виокремлюють декілька періодів у становленні управління й називають їх революціями [1].

1. Близько 3 тис. років до н. е. – релігійно-комерційна революція. Характерними ознаками є розвиток торговельних операцій, виникнення особливого прошарку “жреців-бізнесменів”, упровадження в обіг понять “організація”, “кооперація”, “контроль”. Ці процеси знайшли відображення в конституції Чоу, літописі Менсиса.

2. 1790–1750 рр. до н. е. – припадають на період правління царя Хаммурапі, який велику увагу приділяв творенню законів управління державою, регулюванню стосунків між різними соціальними групами людей, організації комерційної діяльності. У законах Хаммурапі представлено систему державно-адміністративного управління.

3. 605–582 рр. до н. е. – діяльність царя Вавилонії – Навуходоносора II. Відбувається поєднання державних методів правління з контролем за діяльністю в сферах виробництва, будівництва.

4. У XVII–XVIII ст. управління відокремлюється від фізичної роботи. Управління з початком індустріального прогресу починає реально визнаватися самостійною професійною діяльністю. Розвитку менеджменту сприяв Адам Сміт, який здійснив аналіз процесу розподілу праці, зосередив увагу на системі винагород та розробив концепцію контролю.

5. Наприкінці XIX – початку XX ст. відбулася “бюрократична” революція, її теоретичною базою можна вважати концепцію бюрократичного

управління. На цей період припадає поява та розвиток наукових шкіл менеджменту.

6. Від середини XX ст. до нашого часу відбувається революція нової управлінської парадигми.

Розвиток теорії та практики менеджменту приблизно до 1900 року можна вважати передфазою, яка була певною підготовкою до бурхливого розвитку науки управління.

На основі проведеного дослідження ми дійшли до висновку, що успіх будь-якої організації залежить на 80% від якості управління нею. Успіх управління залежить від реалізації концептуальних основ керівництва. Відомі автори класичних підручників із менеджменту Майкл Мескон, Майкл Альберт, Франклін Хедоурі, Пітер Дойль, Девід Бодді, Роберт Пейтон та інші визнають менеджмент як теорію й практику ефективного управління та виокремлюють три основні підходи до його концепції: процесний, системний та ситуаційний; процесний підхід розглядає управління як безперервну серію взаємопов'язаних функцій; системний підхід ґрунтується на теорії систем; ситуаційний підхід концентрується на тому, що ефективність методів управління зумовлюється конкретними ситуаціями.

1. Мартиненко М. М. Основи менеджменту / М. М. Мартиненко. – К. : Каравелла, 2005. – 496 с.
2. Павлютенков С. М. Основи управління школою / С. М. Павлютенков, В. В. Крижков. – Харків : Основа, 2006. – 176 с.
3. Тягур Р. С. Теорія управління навчально-виховним процесом : курс лекцій / Р. С. Тягур. – Івано-Франківськ : Плай, 1997.
4. Тягур Р. С. Підвищення аналітичної основи управління загальноосвітньою школою / Р. С. Тягур // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2006.
5. Хміль Ф. І. Основи менеджменту : підручник / Ф. І. Хміль. – К. : Академвидав, 2003. – 608 с.

АВТОМАТИЗАЦІЯ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ З ВИДАЧІ КНИЖОК СТУДЕНТАМ

Корчменко Роман,
V курс, факультет математики та інформатики
Науковий керівник – Дудка О.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент

У різних галузях людської діяльності так чи інакше використовують засоби автоматизації, що допомагають людям в їхній повсякденній роботі, роблячи її легшою та ефективнішою. Великі об'єми інформації та даних, що знаходяться в розпорядженні різноманітних фірм, організацій та структур, потребують ефективної, якісної і, основне, швидкої обробки та доступу до них, чого дуже важко досягнути в “ручному” режимі [1].

Тут на допомогу людям приходять різноманітні засоби автоматизації, зокрема комп'ютери із СУБД – системами управління базами даних. Для створення баз даних існує дуже багато програм та додатків, і, залежно від структури, величини, спеціалізації та інших особливостей створюваної бази даних, розробник обирає певну програму чи пакет програм для ефективного вирішення поставленого завдання.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що всі бібліотеки України, а особливо ті, які мають статус національних, узяли курс на автоматизацію роботи всіх бібліотечних структур. На даний момент у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, як і в більшості бібліотек, обслуговування читачів здійснюється за допомогою читачьких квитків, в які записуються інвентарні номери книг або ж за допомогою каталожних карток (у читальних залах). Для полегшення роботи та підвищення контролю над літературою було вирішено перейти на пластикові читачькі квитки, кожен з яких матиме свій унікальний код. Обслуговування та контроль здійснюватиметься за допомогою бази даних, де буде занесена інформація про студента (користувача) та літературу, яку він узяв, дата видачі та дата її повернення. Тому розробка бази даних з автоматизації обслуговування читачів є досить актуальною і має практичне застосування в читальних залах Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника [2].

Наразі існує декілька баз даних з автоматизованого обслуговування читачів, які є платними і працюють тільки з конкретними СУБД та операційними системами, ліцензійне забезпечення яких є досить дороге. Для прикладу, наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника закупила одну з таких баз даних – це “УФД Бібліотека” [2]. Вона розроблена за всіма вимогами щодо оформлення комплектації бібліотечного фонду, звіту фонду літератури, вміщує в себе практично всі необхідні опера-

ції та задовольняє вимоги з комплектування фонду бібліотеки. Також вона надає можливість обслуговувати читачів за допомогою пластикових читачьких квитків, але для її роботи потрібна мережа та серверна машина, яка б містила БД; до того ж вона вміщує весь фонд бібліотеки: статті, журнали, газети, автореферати, книги тощо, що не завжди потрібно для конкретних читальних залів. Проблеми виникають тоді, коли деякі читальні зали знаходяться далеко від центрального корпусу, де розміщено сервер, і можливість проведення мережі відсутня з певних технічних причин. Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету має свої читальні зали в гуртожитках, трьох інститутах, п'яти навчально-консультативних центрах, не всі з яких мають мережу із центральним корпусом бібліотеки. Тому виникає необхідність використовувати програму, яка вміщує конкретну інформацію про літературу читального залу і може працювати без мережі.

На основі зібраної й опрацьованої інформації про бази даних у системах автоматизованого проектування інформаційних систем бібліотечних матеріалів та вимог щодо комплектування фонду були розроблені теоретичні засади для створення бази даних “Обслуговування читачів”. Розробка бази даних проводиться за допомогою СУБД MySQL, яка є безкоштовною, існує також програмне забезпечення сумісності такої бази даних з усіма операційними системами [1].

База даних має допомогу: опис конкретних прикладів використання цієї БД та інструкцію для користувача двох видів (адміністратора та довільного користувача).

База даних “Обслуговування студентів” працюватиме як і в он-лайн, так і оф-лайн режимах.

База даних “Обслуговування студентів” складається з таблиць, що містять інформацію про читачів, приналежність до групи та особисті дані, історію читача, де зберігається інформація про літературу, яку він брав протягом місяця. Також БД вміщує інформацію про літературу бібліотечного фонду та читального залу, де вона зберігається. База даних дає можливість обслуговувати читачів бібліотеки, здійснювати контроль над виданою літературою та заносити нові надходження літератури. Також у БД можна здійснювати пошук літератури за назвою, штрих-кодом книги та автором, що значно полегшує роботу для працівників [1]. БД матиме можливість розбиття таблиць з інформацією щодо конкретних залів та типу літератури, що є надзвичайно важливим. Також база даних дасть можливість читачеві переглянути свою сторінку, де розміщена інформація про взяті літературу та кінцевий термін її повернення, за допомогою Інтернету або в комп'ютерному класі, який має зв'язок із читальним залом [2].

Практичною цінністю є те, що розроблена база даних може застосовуватися практично в будь-яких навчальних закладах та бібліотеках будь-якого типу, а також є досить зручною та ефективною у використанні й дає можливість швидко та оптимально отримати необхідні для користувача дані. Також ця база даних не потребує значних технічних вимог для комп'ютерної техніки, що є сьогодні досить актуальним. На даний момент робота знаходиться на

стадії доопрацювання, вносяться зміни щодо інтерфейсу та корекції комплектування фонду згідно з вимогами, якими керуються бібліотеки. База даних пройшла апробацію в науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та вже одержала некомерційні пропозиції щодо її використання.

Створена база даних "Обслуговування читачів" може застосовуватися практично в будь-яких навчальних закладах та бібліотеках, де потрібна автоматизація бібліотечних процесів та обслуговування читачів.

1. Ньюман К. Освой самостоятельно РНР. 10 минут на урок / К. Ньюман ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2006. – 272 с.
2. Антиксон Л. MySQL библиотека профессионала / Л. Антиксон. – М. : Вильямс, 2002. – 624 с.

БЕЗУМОВНА ЗБІЖНІСТЬ РЯДІВ У БАНАХОВИХ ПРОСТОРАХ

Максимів Вікторія,

V курс, факультет математики та інформатики
Науковий керівник – Загороднюк А.В.,
доктор фізико-математичних наук, професор

Нехай простір X – банахів простір. Розглянемо в просторі X послідовність (z_n) . Тоді ряд $\sum_{n=1}^{\infty} z_n$ абсолютно сумовний, якщо ряд $\sum_{n=1}^{\infty} \|z_n\|$ є

збіжним і безумовно сумовним, якщо ряд $\sum_{n=1}^{\infty} z_{\sigma(n)}$ збігається для будь-яких

перестановок $\sigma(n)$ [2, с.20–22]. Зауважимо, що в скінченновимірному просторі абсолютна сумовність і безумовна сумовність еквівалентні. Проте в кожному нескінченновимірному банаховому просторі можна навести приклад безумовно сумовного ряду, але не абсолютно [1, с.1–2]. Для прикладу, у просторі ℓ_2 розглянемо послідовність $z_n = (\underbrace{0, 0, \dots, 0}_{n-1}, \frac{1}{n}, 0, \dots)$. Оскільки $\|z_n\|_{\ell_2} = \frac{1}{n}$, то

ряд $\sum_{n=1}^{\infty} \|z_n\| = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n}$ розбіжний. З іншого боку, $\sum_{n=1}^{\infty} z_n = (1, \frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \dots, \frac{1}{n}, \dots) \in \ell_2$. Отже, ряд $\sum_{n=1}^{\infty} z_n$ безумовно сумовний у просторі ℓ_2 , але не абсолютно.

Означення. *Послідовність (z_n) в банаховому просторі X k -поліноміально сумовна, якщо ряд $\sum_{n=1}^{\infty} P_k(z_n)$ збіжний для будь-якого P_k , де P_k – однорідний поліном k -го степеня. Послідовність (z_n) називається поліноміально сумовною, якщо вона k -поліноміально сумовна для всіх $k \in \mathbb{N}$.*

Твердження. *Нехай послідовність (z_n) безумовно сумовна в просторі ℓ_2 і $(z_i, z_j) \geq 0, i \neq j$. Тоді послідовність (z_n) 2-поліноміально сумовна.*

Зауважимо, що для неперервного однорідного поліномів k -го степеня справедлива нерівність $\|P_k(z_n)\| \leq \|P_k\| \|z_n\|^k$, де $\|P_k\| = \sup\{\|P_k(z_n)\| : \|z_n\| \leq 1\}$ [3, с.426–431]. Звідси випливає, що: $\|\sum_{n=1}^{\infty} P_k(z_n)\| \leq \sum_{n=1}^{\infty} \|P_k(z_n)\| \leq \|P_k\| \sum_{n=1}^{\infty} \|z_n\|^k$. Тому достатньо перевірити сумовність ряду $\sum_{n=1}^{\infty} \|z_n\|^2$ [4, с.193].

Розглянемо два випадки:

1) $(z_i, z_j) = 0, i \neq j$;

2) $(z_i, z_j) > 0, i \neq j$.

Для першого випадку доведення випливає з рівності:

$$\left\| \sum_{n=1}^{\infty} z_n \right\|^2 = \sum_{n=1}^{\infty} \|z_n\|^2,$$

а в другому випадку застосуємо нерівність:

$$\left\| \sum_{n=1}^{\infty} z_n \right\|^2 > \sum_{n=1}^{\infty} \|z_n\|^2.$$

Наведемо приклад сумовної послідовності в просторі ℓ_2 , яка не є поліноміально сумовна. Розглянемо послідовність:

$$z_1 = (1, -\frac{1}{2}, -\frac{1}{2}, \dots, -\frac{1}{2}, \dots);$$

$$z_2 = (0, 1, -\frac{1}{2}, \dots, -\frac{1}{2}, \dots);$$

$$\dots$$

$$z_n = (\underbrace{0, 0, 0, \dots, 0}_{n-1}, 1, \dots);$$

$$\dots$$

Оскільки $\sum_{n=1}^{\infty} z_n = (1, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \dots, \frac{1}{2}, \dots)$ і послідовність $(1, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \dots, \frac{1}{2}, \dots)$ належить простору ℓ_2 (бо ряд $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{2^n}$ збіжний), то дана послідовність сумовна в просторі ℓ_2 , але не поліноміально сумовна (бо $\sum_{n=1}^{\infty} \|z_n\|^2 = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{4}{3} = \infty$). Проте ця послідовність не є безумовно сумовна. Це випливає з розбіжності ряду $\sum_{n=1}^{\infty} (-1)^n z_n$ [1, с.4–6]. Також дана послідовність буде сумовна в усіх просторах ℓ_p , але не поліноміально сумовна.

Зауважимо, що з поліноміальної сумовності ряду випливає його сумовність. Але можна навести приклад 2-поліноміально сумовної послідовності, яка не є сумовною. Для прикладу, в просторі ℓ_2 розглянемо послідовність:

$$z_1 = (1, 0, 0, \dots, 0, \dots);$$

$$z_2 = (\frac{1}{2}, 0, 0, \dots, 0, \dots);$$

$$\dots$$

$$z_n = (\frac{1}{n}, 0, 0, \dots, 0, \dots);$$

$$\dots$$

Дана послідовність 2-поліноміально сумовна, оскільки $\sum_{n=1}^{\infty} \|z_n\|^2 = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n^2} = \frac{\pi^2}{6} < \infty$, але не сумовна (зокрема і не безумовно сумовна).

1. Diestel J. Absolutely summing operators / J. Diestel, H. Jarchow, A. Tonge. – Cambridge University Press, 1995.
2. Heil C. A basis theory Primer / C. Heil. – Atlanta ; Georgia : School of Mathematics, 1998.
3. Rassias M. Topics in mathematical analysis / M. Rassias. – World Scientific Publ., 1989.
4. Dvoretzky A. Absolute and unconditional convergence in normed linear spaces. USA / A. Dvoretzky, C. A. Rogers. – Proc. Nat. Acad. Sci., 1950.

МУЛЬТИПЛІКАТИВНІ ПОЛІНОМІАЛЬНІ ВІДОБРАЖЕННЯ НА ТОПОЛОГІЧНИХ АЛГЕБРАХ

Лабачук Оксана,
IV курс, факультет математики та інформатики
Науковий керівник – Загороднюк А.В.,
доктор фізико-математичних наук, професор

Топологічна алгебра – це алгебра A над топологічним полем K , що є топологічним простором, в якому операції додавання, множення та множення на скаляр є неперервними. Прикладом топологічної алгебри над полем дійсних або комплексних чисел є банахова алгебра.

Нехай A – банахова алгебра з одиницею і $M(A)$ – множина всіх максимальних ідеалів, яка, як відомо, збігається із множиною ненульових характерів цієї алгебри. Тоді в $M(A)$ можна так ввести локально компактно топологію, що кожен елемент $x \in A$ відобразиться в комплекснозначну неперервну функцію $x(m)$, $m \in M(A)$, причому сумі $x+y$ і добутку xy відповідає сума $x(m)+y(m)$ і добуток $x(m)y(m)$ відповідних функцій.

Нехай $x(m) = \phi_m(x)$, де $\phi_m(x) \in C$ – конкретне значення функції $x(m)$ у точці m . Відображення $\phi: x \mapsto \phi_m$ є прикладом характеру на алгебрі A . Під характером ми розуміємо гомоморфізм із A в C . Точніше, множина характерів банахової алгебри A збігається із множиною всіх лінійних мультиплікативних функціоналів на A (див. [1; 2; 4]).

Легко бачити, що добуток характерів ϕ_1, \dots, ϕ_n є мультиплікативним поліномом степеня n . У некомутативній банаховій алгебрі існують мультиплікативні поліноми, які не є добутком характерів. Наприклад, якщо $A = M_n$ – алгебра матриць $n \times n$, то відображення $A \mapsto \det(A)$ є прикладом мультиплікативного полінома степеня n , який не є добутком характерів. Мультиплікативні поліноми досліджувались у [3].

Тож чи кожен мультиплікативний поліном другого степеня на комутативній банаховій алгебрі подається у вигляді добутку характерів?

Розглянемо алгебру $P(C)$ поліномів від однієї комплексної змінної та побудуємо мультиплікативний поліноміальний функціонал на цій алгебрі з використанням функціонального числення над кільцем матриць.

Нехай $p(t) = a_n t^n + a_{n-1} t^{n-1} + \dots + a_1 t + a_0 \in P(C)$. Довільний характер на алгебрі $P(C)$ має вигляд $\phi(p) = \phi_\alpha(p(t)) = p(\alpha)$ для деякого $\alpha \in C$.

Тепер розглянемо M_2 , тобто множину матриць розміром 2×2 . Підставимо $A \in M_2$ замість змінної t у многочлен $p(t)$:

$$p(A) = a_n A^n + a_{n-1} A^{n-1} + \dots + a_1 A + a_0.$$

Тепер знайдемо $\det(p(A))$. Позначимо $D_\alpha(p) = \det(p(A))$.

Твердження. Мультиплікативний поліном $D_\alpha(p)$ другого степеня подається як добуток характерів, тобто:

$$D_\alpha(p) = p(t_1)p(t_2),$$

де $p(t_1)$ та $p(t_2)$ – характери.

Очевидно, що замість матриці A у твердженні можна поставити довільну квадратну матрицю $n \times n$ й отримати аналог цього твердження для мультиплікативних поліномів степеня n . Проте наступна теорема дає розв'язок питання про вигляд мультиплікативних поліномів на алгебрі $P(C)$ в загальному випадку.

Теорема. Кожен мультиплікативний поліноміальний функціонал n -го степеня на алгебрі $P(C)$ розкладається в добуток характерів.

Для доведення цієї теореми було суттєвим існування гомоморфізму з $\otimes^n P(C)$ в $\otimes^n P(C)$. Виявляється, що ця умова є достатньою в загальному випадку.

Теорема. Якщо існує сюр'єктивний гомоморфізм $\phi: \otimes^n A \rightarrow \otimes^n A$, то кожен n -однорідний мультиплікативний поліном на алгебрі A подається у вигляді добутку характерів.

Зауважимо, що у випадку алгебри дійснозначних поліномів $P(R)$ над полем дійсних чисел R указаний підхід дає можливість побудувати мультиплікативний поліном, який не є добутком дійснозначних характерів. Нехай

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ -1 & 1 \end{pmatrix}.$$

Власними значеннями матриці A є $\lambda_1 = 1+i$ і $\lambda_2 = 1-i$. Тому $D_\alpha(p) = p(1+i)p(1-i)$. Але $p(1+i)$ та $p(1-i)$ – комплекснозначні характери на $P(R)$, тому $D_\alpha(p)$ не подається як добуток дійснозначних характерів.

Розглянемо тепер комутативну алгебру поліномів над полем C від двох змінних $P(C1)$.

При спробі побудувати відображення $D_{A,B}(p) = \det(p(A,B))$, $p(x,y) \in P(C1)$, $A, B \in M_2$, стикаємось із проблемою коректного визначення цього відображення, бо множення матриць не є комутативним.

Відображення $D_{A,B}(p)$ можна визначити на множині матриць розміром 2×2 , що комутують. Але в цьому випадку матриці A і B одночасно при-

водяться до трикутного вигляду, і можна показати, що $D_{A,B}(p)$ розкладається в добуток характерів.

Розглянемо $D_{A,B}(p)$ на множині матриць трикутної форми, що мають вигляд: $\begin{pmatrix} a & b \\ 0 & d \end{pmatrix}$ або $\begin{pmatrix} a & 0 \\ c & d \end{pmatrix}$.

Множення таких матриць не є комутативним, але для цих матриць власні значення рівні елементам, що розташовані на головній діагоналі, тому $D_{A,B}(p)$ є добутком характерів.

За такою ж схемою можна побудувати поліноміальне відображення $D_{A_1, A_2, \dots, A_n}(p)$ на алгебрі поліномів від n змінних, використовуючи матриці трикутного вигляду, але такий мультиплікативний поліном також подається у вигляді добутку характерів.

Оскільки для алгебри поліномів над полем дійсних чисел вдається побудувати незвідний мультиплікативний поліном, то, використовуючи такі мультиплікативні поліноми, можна довести аналог теореми Гільберта про нулі в дійсному випадку.

Отже, питання про існування поліноміального мультиплікативного функціонала, який не розкладається в добуток характерів, для комплексних алгебр залишається відкритим, але для деяких часткових випадків отримано достатні умови, при яких кожен мультиплікативний поліном є добутком характерів.

1. Mujica J. Complex Analysis in Banach Spaces / J. Mujica. – North-Holland ; Amsterdam ; New York ; Oxford, 1986.
3. Rudin W. Functional Analysis / W. Rudin. – McGraw-Hill ; New York, 1973.
4. Zagorodnyuk A. Multiplicative polynomial operators on topological algebras / A. Zagorodnyuk. – Contemporary Mathematics, 1999.
5. Колмогоров А. Элементы теории функций и функционального анализа / А. Колмогоров, С. Фомин. – М. : Наука, 1972.

РОЗРОБКА ВИСОКОЕФЕКТИВНИХ ВЕБ-ОРІЄНТОВАНИХ ДОДАТКІВ

Родчин Юрій,
V курс, факультет математики та інформатики
Науковий керівник – Горелов В.О.,
кандидат технічних наук, доцент

Концепція Веб 2.0 – результат сумісної праці видавництва O'Reilly Media і компанії MediaLive International. Віце-президент O'Reilly Дейл Дагерті (Dale Dougherty) відзначав, що сам веб на даний час навіть важливіший, ніж раніше, оскільки вражаючі нові застосування і сайти з'являються з достатньою регулярністю. Крім того, у фірм, що пережили колапс, було щось спільне.

Можливо, у результаті доткомівського краху є сенс говорити про Веб 2.0. Так народилася Web 2.0 Conference.

За півтора року термін “Веб 2.0” прижився (більше 9,5 млн посилань у Google). Але стосовно того, що він означає, думок багато. Одні прийняли нову концепцію, інші вважають, що це безглуздий маркетинговий термін. Спробуємо пояснити, що мають на увазі, коли говорять про Веб 2.0.

Аналізуючи найбільш успішні проекти Веб 1.0 і найцікавіші нові застосування, можна виділити основні принципи Веб 2.0.

Як і багато важливих концепцій, Веб 2.0 не має чітких меж. Це, насамперед, центр тяжіння. Можна сприймати Веб 2.0 як множину правил і практичних рішень. Вони об'єднані в деяку систему, що складається з вузлів, кожен з яких побудований з урахуванням деяких або всіх описаних правил і знаходиться на певній відстані від центру.

Наприклад, на першій конференції Веб 2.0 у жовтні 2004 John Battelle озвучив попередній список правил. І перше правило свідчить: “Веб як платформа”.

Проте конфлікт не між додатком і платформою. Це конфлікт двох платформ, кожна з яких пропонує радикально відмінну бізнес-модель. З одного боку, єдиний постачальник ПЗ із вражаючою базою інсталяцій, сильно інтегрованою ОС і API, що дає контроль над парадигмою програмування. З іншого боку – система, в якій немає власника, зібрана разом за допомогою безлічі протоколів, відкритих стандартів і угод про співпрацю.

Windows є апофеозом пропріетарного контролю за програмним API. Netscape намагався перехопити ініціативу, використовуючи ту ж техніку, що і сама Microsoft використовує проти своїх конкурентів, але програв. Проте Apache, заснований на відкритих веб-стандартах, процвітає. Коли платформа змагається з платформою і стоїть питання вибору платформи або, власне, вибору архітектури, то змагання ведеться на рівних.

Windows була відмінним розв'язком проблем ранньої епохи ПК. Вона розрівняла ігрове поле для розробників додатків, вирішивши безліч проблем індустрії. Але зусилля єдиного постачальника більше розв'язком бути не можуть. Вони самі стають проблемою. Системи, орієнтовані на комунікації, в якій є інтернет як платформа, вимагають можливості взаємодії на рівні додатків. До тих пір, поки постачальник не контролює обидва кінці кожного з'єднання, його можливість з прив'язки користувача за допомогою API обмежені. Будь-який постачальник рішення для Веб 2.0, що вирішив заради вигоди замкнути власне застосування на себе шляхом контролю над платформою, за визначенням, не зможе скористатися її сильними сторонами.

Іншими словами, можливостей для закриття ПЗ і створення конкурентних переваг більше немає, але існує сподівання, що вони не полягають у контролі над програмним API і протоколами. Правила гри змінилися. І досягти успіху в епоху Веба 2.0 зможуть ті, хто прийняв нові правила, а не намагається використовувати прийоми, що працювали в епоху програмного забезпечення для ПК.

Веб-додаток – додаток, в якому клієнтом виступає браузер, а сервером – веб-сервер. Браузер може бути реалізацією так званих тонких клієнтів. Браузер здатний відображати веб-сторінки і, як правило, входить до складу операційної системи, а функції його оновлення й супроводу покладають на постачальника операційної системи. Логіка додатка зосереджується на сервері, а функція браузера полягає, в основному, у відображенні інформації, завантаженої через мережі з сервера, і передачі назад даних користувача. Однією з переваг такого підходу є той факт, що клієнти не залежать від конкретної операційної системи користувача, і веб-додатки, таким чином, є міжплатформовими сервісами. Унаслідок цієї універсальності й відносної простоти розробки веб-додатки стали широко популярними в кінці 1990-х – початку 2000-х років.

Істотною перевагою побудови веб-додатків для підтримки стандартних функцій браузера є те, що функції повинні виконуватися незалежно від операційної системи даного клієнта. Замість того, щоб писати різні версії для Microsoft Windows, Mac OS X, GNU/Linux та інших операційних систем, додаток створюється один раз для довільно вибраної платформи і на ній розгортається. Проте різна реалізація HTML, CSS, DOM та інших специфікацій у браузерах може викликати проблеми при розробці веб-додатків і подальшої підтримки. Крім того, можливість користувача налаштовувати багато параметрів браузера (наприклад, розмір шрифту, кольори, відключення підтримки сценаріїв) може перешкоджати коректній роботі додатка.

Інший (менш універсальний) підхід полягає у використанні Adobe Flash або Java-апплетів для повної або часткової реалізації призначеного для користувача інтерфейсу. Оскільки більшість браузерів підтримують ці технології (як правило, за допомогою плагінів), Flash- або Java-додатки можуть виконуватися з легкістю. Оскільки вони надають програмістові більший контроль над інтерфейсом, вони здатні обходити несумісності в конфігураціях браузерів, хоча несумісність між Java або Flash реалізаціями на стороні клієнта може призводити до різних ускладнень. У зв'язку з архітектурною схожістю з традиційними клієнт-серверними додатками, деякою мірою “товстими” клієнтами, існують суперечки щодо коректності віднесення подібних систем до веб-додатків; альтернативний термін “Багатий Інтернет Додаток” (англ. Rich Internet Application).

Веб-додаток отримує запит від клієнта і виконує обчислення, після цього формує веб-сторінку і відправляє її клієнтові по мережі з використанням протоколу HTTP. Саме веб-додаток може виступати як клієнт інших служб, наприклад, бази даних або іншого веб-додатку, розташованого на іншому сервері. Яскравим прикладом веб-додатку є система управління вмістом статей Вікіпедії: безліч її учасників можуть брати участь у створенні мережевої енциклопедії, використовуючи для цього браузери своїх операційних систем (Microsoft Windows, GNU/Linux або будь-яка інша операційна система) і не завантажуючи додаткових виконуваних модулів для роботи з базою даних статей.

Для більшої інтерактивності і продуктивності був розроблений новий підхід до розробки веб-додатків, названий AJAX, який нині є стандартним де-факто. При використанні Ajax сторінки веб-додатку здатні відправляти веб-запити до сервера у фоновому режимі, вони не перезавантажуються цілком, а лише довантажують необхідні дані із сервера, що значно пришвидшує роботу й робить її зручнішою.

1. <http://oreilly.com/>
2. http://uk.wikipedia.org/wiki/Веб_2.0
3. <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>
4. http://uk.wikipedia.org/wiki/Семантична_павутина

ВІЛЬНІ ОБ'ЄКТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З МІРАМИ НА ТОПОЛОГІЧНИХ ПРОСТОРАХ

Микицей Оксана,

V курс, факультет математики та інформатики
Науковий керівник – Никифорчин О.Р.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Дослідження в різних галузях математики приводять до поняття вільного об'єкта (вільної групи, вільного лінійного простору, вільного топологічного простору тощо). Строго поняття вільного об'єкта можна сформулювати тільки мовою категорій. Категорійний підхід привабливий тим, що дозволяє стандартним чином отримати вагомий результати, спільні для різних класів алгебраїчних, топологічних та інших об'єктів і відображень.

Демо означення вільного об'єкта.

Означення. Вільним об'єктом у категорії D над об'єктом X у категорії C для фіксованого забуваючого функтора $U: D \rightarrow C$ називається такий об'єкт FX разом із фіксованою стрілкою $\eta_X: X \rightarrow UFX$ в категорії C , такою, що для кожної стрілки $f: X \rightarrow UY$ в категорії C ($Y \in \text{Ob}D$) існує єдине продовження $f_0: FX \rightarrow Y$ в категорії D , для якого $f = f_0 \circ \eta_X$.

У даній статті побудуємо вільний об'єкт у категорії CM компактів із мірою над об'єктом категорії BM повних булевих алгебр із мірою. Спершу уточнимо, що собою являють дані категорії. Об'єктами категорії CM є компакти з мірами, тобто пари (власне, трійки, якщо враховувати топологію) (X, μ) , де X – компакт, μ – регулярна (напівнеперервна згори для замкнених множин) нормована міра на компакті X . Стрілкою з (X, μ) у (Y, μ') є неперервне відображення $f: X \rightarrow Y$, для якого $\mu'(A) = \mu(f^{-1}(A))$ для кожної замкненої (а тому для кожної) підмножини $A \subset Y$.

Об'єктами категорії BM є повні булеві алгебри з мірами, тобто пари (B, m) (знову насправді трійки, якщо враховувати порядок), де B – повна

булева алгебра, а m – зліченно-адитивна нормована міра на ній, тобто функція, для якої:

а) для $a \in B$: $m(A) = 0 \Leftrightarrow a = 0, m(a) = 1 \Leftrightarrow a = 1$;

б) якщо $a, b \in B, a \wedge b = 0$, то $m(a \vee b) = m(a) + m(b)$;

в) зліченна адитивність: якщо $a_1, a_2, a_3, \dots \in B, a_1 \leq a_2 \leq a_3 \leq \dots$, то $m(\bigvee_{i \in \mathbb{N}} a_i) = \sup_{i \in \mathbb{N}} m(a_i)$.

Морфізмом із (B, m) в (B', m') є повний ґратковий морфізм $f: B \rightarrow B'$ (зауважте напрямки), для якого $m'(f(a)) = m(a)$ для всіх $a \in B$.

Розглядаємо забуваючий функтор $U: CM \rightarrow BM$, який діє так: якщо (C, μ) – компакт із нормованою регулярною мірою, то $U(C, \mu)$ – множина класів μ -вимірних підмножин простору X відносно відношення еквівалентності, породженого мірою μ : вважаємо, що $A \sim B$, якщо $\mu(A \Delta B) = 0$. Клас $[A]$ передусє класові $[B]$, якщо $\mu(A \setminus B) = 0$. Поклавши $m([A]) = \mu(A)$, отримаємо повну булеву алгебру зі зліченно-адитивною мірою m , найменшим елементом $0 = [\emptyset]$ і найбільшим елементом $1 = [C]$.

Якщо $h: C_1 \rightarrow C_2$ – стрілка в категорії компактів із мірою, то в категорії BM їй відповідає відображення $Uh: UC_1 \rightarrow UC_2, Uh([Y]) = [f^{-1}(Y)]$, де Y – вимірна множина в C_2 . Зважаючи на орієнтацію стрілок у BM , маємо коваріантний функтор $U: CM \rightarrow BM$.

Отже, нехай X – повна булева алгебра з мірою m . За нею наступним чином будуємо нульвимірний компакт FX з мірою μ . Елементами FX вважаємо всі максимальні ультрафільтри в X . Позначимо через $\langle b \rangle$ множину всіх максимальних ультрафільтрів, які містять b , де $b \in X$. Множина $A = \{\langle b \rangle \mid b \in X\}$ утворює алгебру множин, оскільки є замкненою відносно скінченних перетинів, об'єднань та доповнень. Як наслідок, вона є базою топології на множині FX . Відомо, що FX – цілком незв'язний компакт.

Міру μ на алгебрі A означимо так: $\mu(\langle b \rangle) = m(b)$. Опускаємо доведення того, що вона є зліченно адитивною. За теоремою Каратеодорі μ може бути єдиним чином продовжена до σ -адитивної міри $\tilde{\mu}$ на мінімальній σ -алгебрі Σ , яка містить дану алгебру A . Надалі “ \sim ” – еквівалентність вимірних множин відносно $\tilde{\mu}$.

Ототожнивши еквівалентні вимірні множини у FX , отримаємо повну булеву алгебру UFX з мірою \tilde{m} , яка визначається формулою $\tilde{m}([F]) = \tilde{\mu}(F)$ для кожної вимірної $F \subset FX$.

Відповідність θX , яка кожному елементу $b \in X$ зіставляє клас $\langle b \rangle \in UFX$, є ізоморфізмом повних булевих алгебр із мірами X та UFX . Обернений ізоморфізм $\eta X: UFX \rightarrow X$ є стрілкою з X у UFX у категорії BM .

Теорема.

Для забуваючого функтора $U: CM \rightarrow BM$ вільним об'єктом над булевою алгеброю X із мірою μ є нульвимірний компакт FX із мірою μ , побудова-

ний на основі даної булевої алгебри описаним вище способом, разом зі стрілкою ηX .

1. Федорчук В. В. Общая топология: основные конструкции / В. В. Федорчук, В. В. Филиппов. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 252 с.
2. Mac Lane S. Categories for the working mathematician / S. Mac Lane. – 2nd ed. – Springer-Verlag; N.Y., 1998. – 314 p.

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ОНТИМІЗАЦІЇ БАГАТОПОТОЧНИХ ПРОГРАМ НА СИМЕТРИЧНИХ МУЛЬТИПРОЦЕСОРНИХ (СМП) СИСТЕМАХ

Савчук Антон,

У курс, факультет математики і інформатики

Науковий керівник – Горелов В.О.,

кандидат технічних наук, доцент

З розвитком комп'ютерної техніки значного поширення набули мультипроцесорні системи. Практично кожен персональний комп'ютер або ноутбук, який доступний у продажу на даний момент, обладнаний багатоядерним процесором. Також доступні, хоч і менш поширені, системи з декількома незалежними процесорами.

На ринку серверних ЕОМ і спеціалізованих робочих станцій мультипроцесорні системи використовуються уже впродовж тривалого часу. Переваги таких систем очевидні – наявність декількох процесорів дозволяє паралельно виконувати дві незалежні задачі або розбити один алгоритм на дві підзадачі, що будуть виконуватися паралельно.

Основною причиною використання мультипроцесорних систем є збільшення швидкодії програм. Метою даної роботи є дослідження чинників, які впливають на ефективність, та інших аспектів створення програмних продуктів для симетричних багатопроцесорних систем.

Багатопроцесорна система називається симетричною, якщо вона складається з рівноправних процесорів. Їхня кількість не обов'язково повинна бути парною: існують системи із трьома процесорами. Процесори будуть рівноправними тоді, коли в них буде однакове призначення, однаковий набір інструкцій та однаковий доступ до ресурсів, які повинні бути спільними. Під ресурсами розуміють пам'ять, периферійні пристрої і т. д.

Наприклад, систему центральний процесор – графічний процесор не можна назвати симетричною, бо ці процесори призначені для розв'язування різних задач, у них різний набір інструкцій і різний доступ до пам'яті (центральний процесор має вільний доступ до оперативної пам'яті й обмежений до відеопам'яті, а графічний – навпаки). Прикладом симетричної системи може бути ПК або ноутбук із двоядерним процесором.

Збільшення ефективності програм при використанні розпаралелених обчислень на багатопроцесорних системах має певну межу. Це пов'язано з

тим, що не кожен задачу можна розбити на підзадачі. Обмеження для збільшення ефективності багатопоточних програм часто ілюструють за допомогою закону Амдаля (Amdahl's law).

В основі цього закону лежить твердження про те, що процес виконання будь-якого алгоритму містить три етапи: ініціалізацію, виконання обчислень, представлення результату. Тільки етап виконання обчислень підлягає розбиттю на підзадачі, два інших – ні. Навіть якщо початковий і кінцевий етапи й можна розбити на підзадачі, у кожній з них будуть свої етапи ініціалізації і представлення. Тому, навіть за суто теоретичної ситуації, коли кількість процесорів і кількість потоків, на які можна розбити задачу, прямує до безмежності, час виконання алгоритму не буде рівний нулю, бо при прямованні в нуль часу виконання етапу обчислень, час виконання двох інших етапів залишиться незмінним. На практиці задачу, в більшості випадків, можна розбити лише на деяку фіксовану кількість потоків, тому обмеження будуть ще більш відчутними.

Окрім указаних обмежень існує ще цілий ряд причин зниження ефективності багатопоточних програм на СМП системах. Розглянемо найголовніші з них.

Затрати на синхронізацію потоків. Синхронізація потоків, як і будь-яка дія, потребує затрат ресурсів і процесорного часу. Її треба сприймати як об'єктивну реальність і намагатися реалізувати якомога ефективніше, проте звести витрати до нуля не вдасться ніколи.

Помилки синхронізації. Синхронізація потоків сама по собі означає певне зниження ефективності програми. Некоректна синхронізація збільшує ці витрати в декілька раз. Найбільш серйозною, з точки зору ефективності, є так звана ситуація взаємного блокування. Вона виникає, коли один потік чекає сигналу від іншого потоку, який, у свою чергу, чекає сигналу від першого. Це призводить до зупинки роботи решти частин програми, які чекають на результати роботи цих потоків.

Ситуація “змагання потоків” є однією з головних причин необхідності синхронізації. Вона виникає при використанні потоками спільних ресурсів. Оскільки неможливо передбачити порядок виконання команд у такому випадку, можливе виникнення різноманітних помилкових ситуацій, які призводять до зниження швидкодії програми й пошкодження даних, з якими вона працює. Для виключення таких ситуацій рекомендується робити локальні копії робочих даних для кожного потоку й керувати порядком доступу потоків до спільних даних за допомогою об'єктів синхронізації операційної системи в тих випадках, коли зробити копію неможливо.

Ще однією поширеною ситуацією є очікування великою кількістю потоків на деяку подію в системах з обмеженою кількістю процесорів. При настанні події всі ці потоки пробують запуститися, що різко знижує ефективність програми. У таких випадках слід розробити певну систему керування такими потоками, яка не дасть їм усім запуститись одночасно.

Конфлікти процесорних кешів призводять до такої, на перший погляд неможливої, ситуації, коли при збільшенні кількості процесорів швидкодія програми буде різко падати. Ця ситуація можлива лише на багатопроце-

сорних (багатоядерних) системах і пов'язана з особливостями роботи сучасних процесорів. Для збільшення ефективності роботи вони копіюють дані, з якими працює програма в процесорний кеш. Це копіювання відбувається порціями, які називають строками кешу (cache lines). Наприклад, для процесора AMD Turion x64 величина такої строки становить 64 байти. Нехай у пам'яті є дві змінні. З першою з них працює один потік на одному процесорі, з другою – другий потік на іншому. Якщо в кеш до якогось із цих процесорів попадуть обидві змінні, то при зміні змінної, що є спільною, система змінить її значення, і для кешу того процесора потік, на якому її не використовує. Така ситуація призводить до передачі непотрібних даних і, як наслідок, зниження ефективності програми.

Для унеможливлення цього дані, з якими працюють різні потоки, стараються тримати на деякій відстані. Якщо вони є членами однієї структури, то між ними розміщують інші змінні структури (або просто змінні, що не використовуються, якщо інших змінних немає) для створення “буферної зони”. Таким чином, ці змінні ніколи не потраплять у кеш до іншого процесора, а тому не виникнуть конфлікти кешів.

Багато профайлерів (програмних пакетів для аналізу ефективності програм) показують кількість оновлень процесорних кешів, що дозволяє визначити наявність такої проблеми і вирішити її. Профайлери також зручно використовувати для перевірки правильності синхронізації потоків, оскільки вони показують діаграми виконання потоків на різних процесорах.

Хоча розпаралелене програмування і потребує додаткових затрат, унаслідок розповсюдження багатопроцесорних систем воно стає необхідною складовою будь-якого сучасного програмного продукту.

1. Системное программирование в среде Windows / Джонсон М. Харт. – М. : [б. и.], 2005.
2. Bulka Dov. Efficient C++ Performance Programming Techniques / Dov Bulka, David Mayhew – Addison Wesley, 1999.
3. Хьюз Камерон. Параллельное и распределенное программирование с использованием C++ / Камерон Хьюз, Трейси Хьюз. – М. : [б. и.], 2005.

ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ АЛГОРИТМІВ ДЛЯ РОБОТИ З ТРИКУТНИМИ МАТРИЦІАМИ

Перепічка Назар,

V курс, факультет математики та інформатики

Науковий керівник – Заторський Р.А.,

кандидат фізико-математичних наук, доцент

1. Вступ. Важливу роль у дискретній математиці, зокрема в комбінаторному аналізі, відіграють трикутні матриці (трикутні таблиці чисел). Відома роль трикутника Паскаля, Ойлера, Стірлінга в різних галузях математики [1]. Ці трикутники, як правило, пов'язані з відповідними многочленами. Основ-

ним засобом для роботи з трикутними таблицями чисел та векторами многочленів є лінійна алгебра трикутних матриць та векторів многочленів [2].

У даній роботі розроблено програмне забезпечення для добутку трикутних матриць, обчислення оберненої трикутної матриці та побудови формул обернення. При цьому використовуються алгоритми роботи з трикутними матрицями, побудовані в [2].

2. Основні поняття та означення, пов'язані з трикутними матрицями. Лінійним простором векторів многочленів назвемо лінійний простір P_n , елементами якого є вектори многочленів виду

$$(f_0, f_1, \dots, f_n),$$

де

$$f_i = a_{i0} + a_{i1}x + \dots + a_{in}x^n, a_{in} \neq 0, i = 1, 2, \dots, n$$

– деякі многочлени i -го степеня від змінної величини x .

Добуток трикутної матриці на вектор многочленів задамо за допомогою рівності:

$$\begin{pmatrix} a_{00} & & & \\ a_{10} & a_{11} & & \\ \dots & \dots & \dots & \\ a_{n0} & a_{n1} & \dots & a_{nn} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} f_0 \\ f_1 \\ \dots \\ f_n \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a_{00}f_0 \\ a_{10}f_0 + a_{11}f_1 \\ \dots \\ a_{n0}f_0 + \dots + a_{nn}f_n \end{pmatrix}.$$

Суперпозиції двох трикутних матриць A і B відповідає трикутна матриця C , що є добутком цих трикутних матриць (A і B) та задається такою рівністю:

$$C = AB = \left(\sum_{s=j}^i a_{is} b_{sj} \right)_{0 \leq i, j \leq n}$$

Оберненою трикутною матрицею A^{-1} до трикутної матриці A є матриця виду:

$$(b_{ij})_{0 \leq i, j \leq n} = \left(\begin{matrix} (-1)^{i+j} \left(\frac{a_{r+i, i+j}}{a_{ij}} \right)_{0 \leq r \leq i-1} \\ a_{ij} \left(\frac{a_{r+j+1, i+j+1}}{a_{r+j+1, i+j+1}} \right)_{0 \leq r \leq i-j-1} \end{matrix} \right)_{0 \leq i, j \leq n}$$

де через $\langle \rangle$ позначено парадетермінант трикутної матриці [3].

3. Програмна реалізація деяких алгоритмів із трикутними матрицями. При реалізації алгоритмів використаємо такий тип даних для задання трикутних матриць:

type TMySGArr = array[1..100] of TStringGrid;

Для здійснення синтаксичного розбору рядка з формулою та її обчислення будемо використовувати функцію:

{f – Функція, r – поточний рядок, c – поточний стовпчик.

Результат – рядок зі значенням}

function CountF(f:string; r,c:integer):string;

Підпрограмою для обчислення добутку двох трикутних матриць можуть слугувати такі функції:

{Функція обчислює результат добутку матриць для окремого елемента

c – номер стовпця, r – номер рядка

matrix1, matrix2 – матриці для множення.

Результат – рядок зі значенням елемента},

function getMullForElement (c,r:Integer; matrix1, matrix2:TMySGArr):string;

var i:Integer;

begin

Result := '0';

for i:=0 to r do

Result := CountF(Result+'('+'matrix1[c+i].Cells[0,r-i]')(+'matrix2[c].Cells[0,i]'+')',0,0);*

end;

{Процедура перемножує матриці

matrix1, matrix2 – матриці для множення

rmatrix – матриця для виводу результату}

procedure mullMatrix(matrix1, matrix2, rmatrix:TMySGArr);

var i,j:Integer;

begin

for i:=1 to n do

for j:=0 to n-i do

rmatrix[i].Cells[0,j]:=getMullForElement(i,j,matrix1,matrix2);

end;

Підпрограмою для обчислення оберненої трикутної матриці [3] може слугувати така функція:

{matrix – матриця

rmatrix – матриця для виводу результату}

procedure return Matrix (matrix, rmatrix:TMySGArr);

var i,j,k:Integer;

begin

for i:=2 to n do

for j:=i-1 downto 1 do

rmatrix[j].Cells[0,i-j] := '0';

for i:=1 to n do

rmatrix[i].Cells[0,0] := CountF('1/('+'matrix[i].Cells[0,0]'+')',i,i);

for i:=2 to n do

for j:=i-1 downto 1 do

for k:=j+1 to i do

rmatrix[j].Cells[0,i-j] := CountF (rmatrix[j].Cells[0,i-j]+'-'+'matrix[j].Cells[0,k-j]'+ ''+'rmatrix[k].Cells[0,i-k]'+')/('+'matrix[j].Cells[0,0]'+')',0,0);*

end.

1. Грэхем Р. Конкретная математика. Основание информатики / Р. Грэхем, Д. Кнут, О. Паташник ; пер. с англ. – М. : Мир, 1998. – 703 с. : ил.
2. Заторский Р. А. Треугольные матрицы и комбинаторные формулы обращения / Р. А. Заторский, А. Р. Малярчук // Матем. заметки. – 85:1.(2009). – С. 12–21.
3. Заторський Р. А. Про паравизначники та напарперманенти трикутних матриць / Р. А. Заторський // Математичні студії. – 2002. – Т. 17, № 1. – С. 3–17.

AUDIT IS A PROCESS, NOT A CONTROL

Barbara Peć,
IV Year of Study,
“AGH” University of Science and Technology (Poland)
The Supervisor of Studies – Kubinski W., Dr Sc., Professor

The quality audit is a management tool use to evaluate, confirm, or verify activities related to quality. A properly conducted quality audit is a positive and constructive process. It helps prevent problems in the organization being audited through the identification of activities liable to create future problems. Problems generally arise through the inefficiency or inadequacy of the activity concerned. The quality audit has negative connotations for some people. These feelings develop through the abuse of the audit process. The quality audit is a key factor in the management of the quality system of any organization, since it provides the data for evaluating and improving the effectiveness of that system. It is also the fundamental technique used for a 'management review' or 'management audit', frequently required by national and international procurement quality standards.

Quality audit – what it is not? It can be categorically stated that the quality audit is not an alternative to an inspection operation. It can also be stated that the quality audit cannot serve as a crutch to an ineffective inspection or quality program.

Why do it? It is very important to define the purpose – why we need audit? The results of the audit provide an assessment of the adequacy of the existing program. They also provide a bench mark against which system improvements can be developed and evaluated.

As far as types of audits are concerned we define two basic sorts. Internal (named First Party or Self Audit) includes audits by your own company employees, consultants and contractors. Among external audits there are identified two types of audits. First one named Supplier Audit or Second Party is where customer employee audit your own company or where your employee audit a company which supplies your company with a product or service. Second type involved Independent Organization and is named as a Third Party Audit and described as independent. This is where a customer wants an audit of your company but wants independent organization to conduct it.

Audit operations contain following phases:

1. Planning and preparing for the audit.
2. Execution of the audit plan.
3. Reporting the audit results.
4. Close out of corrective actions.

First part is the most important because it includes all preparations connected with reviewing documents. It also means choice of audit team leader and definition purposes and scope of audit. We can not forget to write an audit plan which will be very necessary in further actions.

Execution of the audit plan is the next step. It begins with opening meeting which means introduction the audit team to the department members, reviewing the audit plan, scope and objectives for the audit, establishing the official communication link between department representative and audit team. The audit conductor should explain what she or he want to see or do. At the same time it is necessary to use good auditing practices which are: asking the right person, speaking clearly and simply with using 'local' language, rephrasing question if the auditee does not seem to understand, avoiding interrupting an auditee and finding facts – not trouble.

Conducting the audit includes arriving and meeting the department manager, explanation what you want to see or do. As a good auditing practices there are consider to

- asking the right person;
- speaking clearly and simply, using local language;
- rephrasing question if the auditee does not seem to know what you are asking;
- avoiding interrupting an auditee;
- finding the facts;
- saying 'thank you'.

Bad auditing behavior:

- asking too many questions;
- saying when you understand when you don't;
- giving insufficient time to answer;
- provoking an argument;
- subjective opinions;
- taking sides.

The next step is closing meeting which includes remarks and thanks. It contains summary about audit. After it auditor is obligate to prepare and distribute the audit report.

The individual who carries out the audit is called auditor. Auditors perform audits to evaluate whether the policies and processes are designed and operating effectively and provide recommendations for improvement. They should posses personal attributes to enable them to act in appropriate way. An auditor should be:

- ethical, fair, truthful, sincere, honest and discreet;
- open-minded, willing to consider alternative ideas or points of view;
- diplomatic, tactful in dealing with people;
- observant, actively aware of physical surroundings and activities;
- perceptive, instinctively aware of and able to understand situations;
- versatile, adjusts readily to different situations;
- tenacious, persistent, focused on achieving objectives;
- decisive, reaches timely conclusions based on logical reasoning and analysis;
- self-reliant, act and functions independently while interacting effectively

with others.

Summary:

Audits, both internal and external, should be cited as a part of company's Preventive Action program. They are in part meant to detect problems early. Identified nonconformances typically should trigger an investigation.

1. The 'Quality' Audit, <http://elsmar.com/Audit/index.htm>.
2. The Quality Audit – Google Book Search, http://books.google.pl/books?id=d8Sw6b74McwC&printsec=copyright&dq=audit+definition#PPA19_M1.

The report shows current and popular subject. Furthermore, it includes all parts of audit. Additionally it contains practical advice about auditors and auditee behaviors which makes this paper very interesting and absorbing.

ТЕПЛОВОЙ НАСОС

Катаржина Мартина Гнастик,
I курс, Краковский университет науки и технологии (Польша)
Научный руководитель – Кубинский В.,
доктор технических наук, профессор

Для жизни необходимо тепло.
В тех случаях, когда солнечный свет не доступен, человек должен
подготовить необходимое тепло.
M. Viessmann

В связи с ограниченностью мировых запасов сырья и изменениями климата необходимо стремиться заменить ископаемые виды топлива на возобновляемые источники энергии. Рынок тепла может сделать значительный вклад в достижение этих целей. Цены на энергоносители становятся все более определяющим фактором стоимости, и повышение цен имеет тенденцию стабильного роста. Система отопления с использованием возобновляемых источников энергии позволит обеспечить максимальную независимость от ископаемых видов топлива.

Тепловой насос извлекает тепло, которое сохраняется в окружающей среде: в земле, в воде, в воздухе вокруг нас, и дает возможность работать отопительной системе (центральное отопление, теплообменник, вентиляция с рекуперацией тепла). Тепловой насос по дизайну, размеру и объёму работы напоминает холодильник.

Преимущества:

- ✓ альтернатива традиционному отоплению;
- ✓ полная система отопления;
- ✓ содержит много свободной энергии;
- ✓ основан на возобновляемых источниках энергии;
- ✓ удобен и чист;

- ✓ не требуется дымоход или установка дополнительных вентиляционных систем;
- ✓ не выделяет запахов и полностью автоматизированы;
- ✓ безопасен для окружающей среды;
- ✓ эффективность тепловых насосов в течение времени не изменяется – она постоянна на протяжении всего периода его эксплуатации.

Система отопления с тепловым насосом состоит из трёх элементов:

1. Нижний источник тепла, или сбор тепла из окружающей среды.
2. Устройство, или тепловой насос.
3. Верхний источник тепла, или для отражения тепла от системы.

Тепловой насос состоит из четырех основных компонентов:

- ✓ конденсатор;
- ✓ капилляр;
- ✓ испаритель;
- ✓ компрессор.

Схематично тепловой насос можно представить в виде системы из трех замкнутых контуров: в первом, внешнем, циркулирует теплодатчик, во втором – хладагент, в третьем – теплоприемник.

Хладагент под давлением через капиллярное отверстие поступает в испаритель, где за счёт резкого уменьшения давления происходит испарение. При этом хладагент отнимает тепло у внутренних стенок испарителя, а испаритель, в свою очередь, отбирает тепло у земляного контура, за счёт чего происходит его постоянное охлаждение. Компрессор засасывает из испарителя хладагент, сжимает его, за счёт чего температура хладагента повышается, и выталкивает в конденсатор. Кроме того, в конденсаторе нагретый в результате сжатия хладагент отдает полученное тепло в отопительный контур и окончательно переходит в жидкое состояние. Процесс повторяется вновь. При достижении необходимой температуры терморегулятор замыкает электрическую цепь и компрессор останавливается. При понижении температуры в отопительном контуре терморегулятор вновь включает компрессор.

Коэффициент полезного действия COP (Coefficient of Performance) определяет эффективность теплового насоса. Он показывает, сколько тепла kWh при установленных условиях произведено на затрату 1 kWh электроэнергии. Чем больше коэффициент, тем эффективнее тепловой насос и тем дешевле производимое тепло. Чем меньше разница температур между источником тепла и системой отопления, тем выше будет коэффициент полезного действия.

В нижнем источнике тепла могут использоваться земля, коллекторы располагаются горизонтально, чуть ниже поверхности земли, а также вертикально. Каждый тип нижнего источника имеет не только преимущества, но и недостатки.

1. Brodowicz K. Pompy ciepła / K. Brodowicz, T. Dyakowski.
2. Rubik M. Poradnik pompy ciepła / M. Rubik.
3. Pompy ciepła podstawy teoretyczne ; skrypt Politechniki Krakowskiej. – Kraków.

4. Materiały dydaktyczne firmy Viessmann.
5. www.ines-ur.ru/page_159.html (15.03.09).

Using of heating pump is very positive from economic aspect of problem. This kind of device is more popular nowadays, especially in households, food industry, air – conditioning and heating. This report describes how heating pumps work and what are advantages of using them.

NICKEL TITANIUM (NiTi)

Karolina Marcinkowska,
IV Year of Study,
“AGH” University of Science and Technology (Poland)
The Supervisor of Studies – Kubinski W., Dr Sc., Professor

Nickel titanium (NiTi) is a shape memory alloy also commonly referred to by the name, Nitinol, derived from its place of discovery (Nickel Titanium Naval Ordnance Laboratory).

The discovery of the shape-memory effect dates to 1932 when Swedish researcher Arne Olader first observed the property in gold-cadmium alloys. The material, if deformed while cool, returns to its undeformed shape when warmed. Other shape-memory alloys (SMA) have since been discovered. Some of these alloys include CuSn, InTi, TiNi, and MnCu. TiNi alloys and copper-based alloys are the most commonly used. It has been found that they can recover substantial amounts of strain, and/or generate significant force, when changing shape.

The temperature at which the material can no longer recover the elastic strain, depends on the alloy composition and processing and can be adjusted to between ~ -20°C and approximately +100°C. This transition temperature is an important characteristic of Nitinol components used in medical applications. Nitinol alloys are superelastic over a temperature range of ~ 50°C above the transition temperature.

At higher temperatures, Nitinol alloys gradually lose their ability to recover the deforming strain until, at a certain maximum temperature (typically 100°C), they behave like a “normal” material. An alloy with a transition temperature of 25°C, all but ~ 0.5% of the deforming strain after being deformed by 8% in the temperature range between 25-75°C. The same alloy can be deformed “plastically” up to 8% (under ideal circumstances) below 25°C and its shape restored by heating to above 25°C (*Note: this description is simplistic. The transition temperature in reality is not a distinct temperature, but a temperature range.*)

The mechanism responsible for both super elasticity and shape memory is a solid-state phase transformation, known as the “thermoelastic martensitic transformation”. Detailed explanations can be found in Ref. 3. In the following sections some important device characteristics will be discussed, all of which can

be attributed to the specific Nitinol properties and used advantageously in manufacture of self-expanding stents and other medical devices.

Thermal Shape Memory metals have been used as a fabric for the manufacturing of a shirt with long sleeves. The sleeves fabric could be programmed to shorten immediately as the room temperature became a few degrees hotter. The fabric can be screwed up into a hard ball, pleated and creased then just by a flux of hot air (even a hairdryer) pop back automatically to its former shape.

The SmartClip Bracket’s self-ligating mechanism consists of two Nitinol clips that open and close through elastic deformation of the material when the archwire exerts a force on the clip. The bracket contains no moving door or latch. The feature of no moving doors or latches can eliminate problems such as sticking, spontaneous opening, plaque build-up, etc., that are associated with other types of self-ligating brackets.

1. www.nitinolshapsetting.com
2. www.endosmart.com
3. www.gzespace.com
4. www.immedical.com/materials
5. www.cook-inc.com
6. www.nitinol-europe.com

Preceding project was really challenging and exciting, because of innovative solutions using in corrective orthodontics and modern literature. The topic was introduced in simple way that everyone from the Conference could understand it, also thanks to interesting animations, pictures and clear charts which were consisted in the project.

ADVANTAGE OF MECHANICAL VEHICLES ALTERNATIVE DRIVES

Mateusz Szymiec,
V Year of Study,
“AGH” University of Science and Technology (Poland)
The Supervisor of Studies – Kubinski W., Dr Sc., Professor

The goal of this paper is to present modern systems of drive units applied in motorization industry and logistics in view of constantly stricter environmental protection norms in terms of emissions as well as noise protection. A particular attention has been drawn to futurist plans of replacing traditional drive units with more efficient, reliable and environmentally friendly. Drawbacks and advantages ensuing from the application of hybrid technologies in motorization industry as well as development plans of this technology in other communication units have been confronted and as an important factor, profit and loss balance was included and also perspectives of application and development of each solution specified.

As an essential factor, aspect of hybrid technologies has been presented as a transitional stage between traditional drive units and Technologies based on energy

gained from hydrogen combustion, CNG technologies and LPG as well as application of fuel cells.

Increase of oil prices on global markets, unstable economical situation of financial markets and concern for environment protection are the reasons for seeking new, alternative driver units as a source of mechanical vehicle energy.

Vast municipal areas developing to metropolis sizes use car transportation as a main mean of communications which is the reason of increased emissions and toxic substances emitted by inefficient and old-fashioned in term of construction and technology vehicles.

Increased number of Exhaust emission and waste products is why of the key reason pushing changes in construction and technologies as well as usage of transportation means. It is estimated that about 50% of world energy consumption belongs to transportation and the cost of fuel consumption takes up approx. 25% of entire energy budget.

Necessity of environment al protection and replenishment of oil resources make vehicles producers look for new ways of driver, more economical and ecological. As per directive of European commission up to 2010, 75% of energy used in transportation should come from biofuels.

It can be stated downright that at the present state of technology, hybrid driver constitutes the best solution for economical and ecologically-friendly cars till the time when more favorable solution of vehicle drives will be applied.

1. Szumanowski Antoni. Akumulacja energii w pojazdach / Antoni Szumanowski. – Wydawnictwo Komunikacji i Łączności. – S. 20–22.
2. Bąk M. Samochody Użytkowe / M. Bąk. – 2006. – № 4 (15)
3. Merksiz J. Alternatywne napędy pojazdów / J. Merksiz, I. Pielecha. – Poznań : Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, 2006.
4. Romaniszyn Kazimierz. Alternatywne zasilanie samochodów benzyną oraz gazami LPG i CNG / Kazimierz Romaniszyn. – Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, 2007.

It is difficult to imagine contemporary world without cars. Even though we are aware that they emit huge quantities of toxic substances and largely contribute to contamination of environment, it is not possible to do without them. Combustion of oil-related fuels is one of the main reason of environmental pollution, leading to warming effect and bigger climate changes...

In a very short paper, the author presented alternative sources of energy, as well as aspect of drawbacks and advantages of modern drive units that use hybrid technologies.

Up-to-date achievements in the area of drive units which use alternative sources of energy are strictly connected with specific economical and technical problems which are being solved by engineering and science in various extend.

I think that the article can be published and it will serve as a valuable introduction to this highly interesting and at the same time important issue.

STATISTICAL EVALUATION OF CURRENCY BASKET QUALITY

Mazur Marcin,

V Year of Study,

“AGH” University of Science and Technology (Poland)

The Supervisor of Studies – Augustynek A., Ph.D

The currency basket is the system of establishing the value of international exchange SDR unit by International Monetary Fund. The basket was initiated in 2001 and in the same form it works till now. It consists of four currencies: euro, US dollar, yen and the pound sterling. These currencies determine the value of SDR unit directly, and also influence on its variability. That is the reason why in order to statistic analysis of basket it is necessary to research especially the variability of currencies being part of it, and to better illustrate the relevance of current currency baskets application one should carry out the analysis of correlation between currencies exchange rate and SDR rate and also prices of the most important raw materials i.e. the prices of energetic materials and the prices of some metals e. g. copper. The fluctuation (variability) of the exchange rates and the raw materials prices is exceptionally important for the global finances. The strong changes of the energetic materials prices observed in 2008–2009 and the declining quotations on the global exchanges suggest the relevant connection between the raw materials prices and the global economic situation. The correlative analysis between the raw materials prices and the SDR unit values will allow grounding the statement that the current SDR currency basket composition finds the reflection in the level of raw materials and will also allow to decide if it is beneficial according to the current global economic situations view point. This analysis is enabled because of a relatively simple availability of information from the global exchanges and gaining necessary data from the raw materials markets also general accessibility to quotations of currency exchanges and SDR unit. On the other hand the multiplicity of factors affecting on the SDR currency basket, the variability of statistic rate exchanges attributes also raw materials prices make the issue difficult.

Essential problem in this kind of study is adaptation of statistical apparatus to the specification of stock exchange data. Mentioned specification has two basis. The first one is incoherency of data registration period (companies come into the stock exchange and then sometimes leave it suddenly), the second one is deficiency of data (for example weekends, holidays). Weekends are synchronical interruptions and that's the reason why we can erase them and regard as continuous period. Asynchronical deficiencies (holidays or global incidents such as terrorist attack on WTC or U.S. intervention in Iraq) cause mainly interruption which lasts couple days or more and effects the work of stock exchange. This kind of deficiencies can't be eliminated in the same way as synchronical. Nevertheless we can eliminate them in two different ways. The classic one which rests upon interpolation of shortages and helps to gain compact set of data. The second one is based on ignoring data insufficiencies.

Statistics of stock exchange series can be related to original series, or to growth series. Original series are not stationary and that's why the most common

used tactic is using the growth series. We can distinguish common growth, relative growth and logarithmic growth. Growth selection should be based on analysis of stationarity.

Financial series have the same character. Their growth rises in comparison to the rising of the stock exchange indexes. The suggestion is that relative growths are more stationary than the common ones.

Well known and universal coefficient who find out relationships between variables is correlations coefficient. This coefficient could be generalized as a correlation function. Those function is created by the correlation coefficient of rows moved in relation to themselves in time by d samples which not necessary contains data on every position of time n .

This generates a question how on the base of correlation coefficient we can conclude prediction possibilities? If between two series y and delayed series x exist linear relationship which shows equation (1) and the Gauss-Markov conditions are fulfilled: it means that this linear relationship is stationary and the residues are random, then the optimal, compliant and unbiased estimator of coefficient and the responding Student's statistic are stated in formulas (2) [1; 2; 3]:

$$y_n = ax_{n-d} + z_n, \hat{y}_n = ax_{n-d}, \quad (1)$$

where z_n are samples of disturbances, \hat{y}_n - mean value $E\{y_n\}$ (linear depended from x_{n-d}).

$$a = \frac{s_y}{s_x} \cdot R_{xyd}, \quad t_a = \frac{a}{s_a} = R_{xyd} \sqrt{\frac{N^2}{1-R_{xyd}^2}}. \quad (2)$$

From formula (2) appear relationship among Student's statistic and correlation coefficient which is used to testing statistic significance of estimated value R_{xyd} [3].

$$R_{xyd} = \sqrt{\frac{t_a^2}{N^2 + t_a^2}}. \quad (3)$$

To estimate the usefulness of certain model one can formulate a standard. This practical standard of essential significance coefficient R_{xyd} is degree of information uncertainty reduction about values y_n which one can gain with formula (1) in relation to trivial opinion, which gives us mean value y_{nr} of series Y_N . This measure is stated in formula:

$$\frac{s_x}{s_y} = \sqrt{1-R_{xyd}^2}. \quad (4)$$

Formula mentioned above extends efficiency of prediction. It is a ratio of error dispersion in the section where it's set, and dispersion of data. This emblem shows how strongly mentioned model decreases number of errors in concrete prognosis in attitude to trivial prognosis (trivial prognosis is a prognosis of zero series, it's an uphold of mean value).

1. Duda J. T. About possibilities of improvement short-term prognoses of stock coefficients. Economy, computing and numeric methods. Technical and economic questions / J. T. Duda, A. Augustynek ; AGH UWND. – Krakow, 2004. – (in Polish).

2. Duda J. T. A Study of Cross-correlation Non-stationarity of World Economy Indices and Energy Prices. Information Systems and Computational Methods in Management / J. T. Duda, A. Augustynek ; AGH-UST University press. – Krakow, 2005
3. Duda J. T. The mathematical models, structure and algorithms of the superior computer steering / J. T. Duda ; WND AGH. – Krakow, 2003. – (in Polish).

ENERGY AS A SUBSYSTEM OF AN ECONOMIC SYSTEM

Monika Zyzak,

III Year of Study,

“AGH” University of Science and Technology (Poland)

The Supervisor of Studies – Kubinski W., Dr Sc., Professor

The goal of this presentation is to prove that energy is a part of a bigger and more complex system from our environment, which we recognize as economic system. Czeslaw Campel said that a system is a being which is built of organized elements with specific properties and relations and by having the same goal being one entirety. So system is the functional whole made of the required number of elements remaining with one another in well-established relations so that the system could fulfill its aims. Such system should only have the necessary number of elements to work properly.

The whole is more than only the sum of its elements. The meaning of this presentation is to point out that the energy system is at the same time one of the elements of a bigger system – economic system but also a system on its own.

An economic system is a system that involves the production, distribution and consumption of goods and services between the entities in a particular society. It is the method used by society to produce and distribute goods and services.

An economic system contains:

1. Resources – geographical space with all natural and made by people resources, goods and services.
2. Economic activity – the process of producing goods and services.
3. Rules and norms that determine the principles of existance of economic units.

Some of economics' elements:

Section A: agriculture, forestry, blood sport, fishery.

Section B: mining and extraction.

Section D: manufacturing and supplying with energy, gas, water vapor, hot water and air to the air conditioning units.

Section F: construction.

Section J: information and communications.

Section P: education.

That energy is one of the elements of economical system, which affects people's lifestyle and the policy of a country. However, the energy market is a unique system because is suspended in real time. Specific rules show the way how

energy can be provided. Energy must be supplied on request, because the storage of energy is very limited.

In physics, energy is a scalar physical quantity that describes the amount of work that can be performed by a force. But it's also an offshoot which task is processing by any means all forms of energy after that it can be used by any industrial plant and households.

In energy system are following objects:

- Producers;
- Sales units;
- Mains electricity;
- Mains electricity operators;
- Distribution companies;
- Distribution companies operator;
- Officials;
- Independent dealers (broker).

Conditions of achieving and maintaining a stable energetic system:

1. Fulfilling the energetic needs with the lowest costs possible or (energy management according to hourly needs with the maximum conservation of the energy).
2. Minimalising all possible transportation loses.
3. Flexibility in producing any quantity to meet the current requirements of the recipients at any time.
4. Ensuring there are reserves in case of emergency of losing connection with any of the sources.

Fulfillment of these goals assures continuity and quality of energy supplies to the ultimate customer regardless of the usage of energy or changes of the equipment.

Energy security it is the ability of the country to ensure the stability and development of the economic system along with it's tools. A well develop economic system fortify the position of the country on the global arena and provides a decent lifestyle of the citizens. Security of energy supply has important influence on the entire economy. It is a perfect example of a closed loop: Economic stability is determined by security of energy system and vice versa. Disturbance in economical system can be the reason of instability in energy system and issues with energy can lead to be beginning of economical crisis. The primary source of the loop may cause problems with energy supply by the economic system to the energy system. Issues may be caused by the failure of extractive industries, economical crisis or the political situation. The failures of the energy system (or part of it) like for example transmission networks breakdown, failure in energy production or failure of the entire system may have a serious impact on the economy in the long term: ex may be the reason for its slowdown or even collapse.

Tendency in global requirement for energy. Scientists predict double population of the world until 2050, which will result in the growth of the Global Product by 3 to 5 times before 2050 and 10 to 15-times by 2100. Gross Domestic Product will be rising but availability of energy services will not be reached before

the next century. Demand for the primary and converted sources of energy will be rising slower than requirement for the energy services due to better efficiency and improved processes, transport and usage of energy. Efficiency improvement of some of the energy technologies and the process of replacing not energy efficient technologies, facilities and products with those more green ones will create less energy-demanding environment for creating Product.

Along with the technological progress and economic development the evaluation of the accessible sources of energy is also going up. All predictions show that geological barrier will not be a problem for the economic development in the next century. The biggest problem can be related to politics and business.

Energy systems evolves not only to satisfy the needs for energy but also to offer a client set of energy services like warmth, light, momentum, etc. Not only will the price and quantity of energy be important but also its quality. The quality seen as comfort, flexibility, efficiency, being environmentally friendly and focus on clients' needs. In today's world, the quality of service and the way of offering it is probably the most important way of strengthening a company.

1. Malko J. Rynki energetyki – działania marketingowe / J. Malko, A. Wilczyński.
2. Aktualne problemy energetyki cieplnej : Seminarium poświęcone 80-tej rocznicy urodzin Profesora Jana Szarguta (Gliwice, Październik 2003).
3. Powierża L. Elementy inżynierii systemów / L. Powierża
4. <http://en.wikipedia.org/wiki/Energy>.
5. http://en.wikipedia.org/wiki/Economic_system.

The meaning of this essay is to point out that the energy system is at the same time one of the elements of a bigger system – economic system but also a system on its own. Energy is one of the elements of economical system, which affects people's lifestyle and the policy of a country. Economic stability is determined by security of energy system and vice versa. Disturbance in economical system can be the reason of instability in energy system and issues with energy can lead to be beginning of economical crisis. It is very present topic because without energy economical system is unable to existence.

THEORY OF CONSTRAINTS. IN PLANNING AND CONTROLLING OF PRODUCTION PROCESS

Tomasz Łysik,
IV Year of Study,
“AGH” University of Science and Technology (Poland)
The Supervisor of Studies: Kubinski W., Dr Sc., Professor

Theory of Constraints was invented by Israeli physicist Eliyahu M. Goldratt. His interest in management started very accidently. His friend was working for a company which was a producer of cages for poultry. Eliyahu M. Goldratt solved a few of his problems in terms of production planning. He created his own solution

which caused huge increase in production at parallel minimal increase of the costs. He introduced TOC in his novel about production process which was entitled "The Goal". Despite the scepticism of many people before it was published, book became a bestseller and solutions which was inside met with approval of many managers.

TOC claims that every real system has one or more constraints (bottlenecks) which do not allow to increase of system performance. If the goal is to increase the performance, it should be done by increasing only the bottleneck, not by every element.

TOC introduces five steps:

1. Identify the constrain of the system.
2. Decide, how to exploit chosen constrain.
3. Subordinate everything to decision you have made.
4. If the second and the third steps are not the solution, elevate the constrain.
5. If the constrain has moved, return to the first step.

The Key is the second step which is : **how to exploit the constrain.**

The TOC also finds application in:

- **Finance and accounting;**
- **Project management;**
- **Marketing and sales.**

1. . Goldratt, Eliyahu M. The Goal: A process of ongoing improvement / Eliyahu M. Goldratt. – Great Barrington, 2004.

Theory of Constraints is gaining nowadays big popularity. It is caused by the wide practical application of this theory. It can be used not only in planning of production process, but also in logistic, finance and even in marketing and sales. For many this theory is the essence of future approach to management science and it has great perspectives.

THE PROCESSING OF ARTIFICIAL MATERIALS INTO FUELS

Wioleta Koziół,
IV Year of Study,
"AGH" University of Science and Technology (Poland)
The Supervisor of Studies: Kubinski W., Dr Sc., Professor

Materials for production alternative fuels are divided into five basic groups:

- Group 1: wood, paper, cardboard.
- Group 2: cloths and fibre.
- Group 3 artificial materials and rubber.
- Group 4: other materials (for example: printing ink waste, used active carbon).

- Group 5: fraction with high calorific value selected from no hazardous materials.

The most important artificial materials are: Polyvinyl chloride, Polyethylene, Polyethylene tephthalate, Polystyrene, Polypropylene.

Technological solutions used in processing artificial materials into fuels are: carbonization at limited access of oxygen, then burn solid rests and gaseous products in burners and hearth, mixing artificial materials waste with carbon or heavy fractions of petroleum next mixture is checked into effect of overheated steam and air and direct combustion mixture of artificial materials and carbon or artificial materials and fractions of petroleum.

Technological process of processing of artificial materials into fuels is continuous. The system works incessantly 24 hours a day. Temperature of process is depended on place in production process and fluctuates between 485–525°C. Pressure in production process is not different than atmospheric pressure in building. Catalyst is delivered continuously along with materials. Concentration of catalyst in reaction mass – 0,15% mass of charge. Finish products are components of liquid fuels (solid with consistency of thick paste, yellow). System is ecological. Average of water consumption is about 100 liters a month. Level of process productivity is 62–78%. Reactors measurement: 2,8 x 6m, height – 3m.

Alternative fuels have a lot of advantages. The most important are: energy independence (fuel can be produced from own fossil materials and agricultural products), low emission of toxic compound and low cost of use.

1. Kruczek H. Standardization of alternative fuels into combustion in energy boilers [http://www.energia.dczt.wroc.pl/files/Standaryzacja_paliw_alternatywnych_spalania_wspalania_w_kotach_energetycznych.pdf].
2. Technology of processing waste into fuels. [http://www.plastech.pl/articles.php?article_page].
3. http://www.alternatywno-paliwa.pl/paliwa-alternatywno.
4. Polymer Handbook / J. Brandrup, E. H. Immergut, E. A. Grulke. – Wiley VCH, 2003.

The processing of artificial materials into fuels is very topical subject. Fuels from artificial materials are economical and environment – friendly. This issue will be developed in future so can be perceived like scientific problem.

**ЕЛЕКТРИЧНІ ТА ЕЛЕКТРОХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ
НЕСТЕХІОМЕТРИЧНИХ ШПІНЕЛЕЙ $Li_{0.5}Fe_{2.5-y}Mg_yO_4$**

Хлебусь Лілія,
V курс, фізико-технічний факультет
Науковий керівник – Гасюк І.М.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Шпінельні системи з іонно-електронною провідністю є перспективними матеріалами у застосуванні їх у ролі катодного матеріалу для електрохімічних джерел струму завдяки можливості цілеспрямованої зміни провідності системи у межах однофазності її структури. Заміщення в шпінелі $Li_{0.5}Fe_{2.5}O_4$ іонів тривалентного заліза двовалентними іонами магнію супроводжується утворенням катіонних вакансій як у тетра-, так і в октапідгратках. Наявність великої кількості катіонних вакансій знижує енергію активації дифузії в системі і, таким чином, інтенсифікує процеси інтеркаляції-деінтеркаляції літію.

В роботі досліджувалися шпінелі загального складу $Li_{0.5}Fe_{2.5-y}Mg_yO_4$, де $y=0; 0,1; 0,3; 0,6; 1,0$, синтезовані керамічним методом з суміші порошків оксидів та гідроксидів металів.

Для вивчення провідних та діелектричних властивостей систем нами було використано імпедансну спектроскопію як для речовини катоду – у вигляді конденсаторних систем, так і для готових електрохімічних комірок.

Діаграми Нейквіста (приведені до питомих значень опору) від конденсаторних систем і від готових комірок наведені на рис. 1 (серія 1 і серія 2).

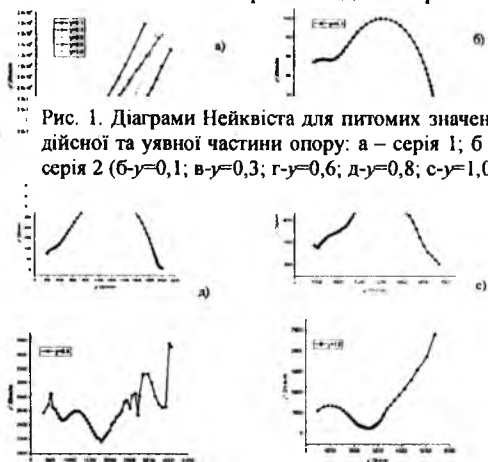

Рис. 1. Діаграми Нейквіста для питомих значень дійсної та уявної частини опору: а – серія 1; б – серія 2 (б- $y=0,1$; в- $y=0,3$; г- $y=0,6$; д- $y=0,8$; с- $y=1,0$)

На рис. 2 та рис. 3 наведено розрядні криві електрохімічних комірок із літійсвим анодом.

Рис. 2. Розрядні криві електрохімічних комірок із катодами на основі шпінелі складу $Li_{0.5}Fe_{2.5-y}Mg_yO_4$ ($y=0; 0,1; 0,3; 0,6; 0,8; 1,0$). Зразки охолоджувалися разом із пічкою (серія 1)

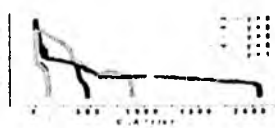

Рис. 3. Розрядні криві електрохімічних комірок із катодами на основі шпінелі складу $Li_{0.5}Fe_{2.5-y}Mg_yO_4$ ($y=0; 0,1; 0,3; 0,6; 0,8; 1,0$). Зразки охолоджувалися шляхом гартування у воді від температури синтезу (серія 2)

Для розрядних кривих характерною є наявність горизонтальної ділянки, що відповідає сталому значенню напруги $U=2,2V$ на протязі тривалого часу розряду (порядку 200 год при питомому струмі $5mA/g$, катода з матеріалу серії 1). Максимальне гостьове навантаження Li^+ для таких систем складає 3,43 (на формульну одиницю шпінелі). Як показали імпедансні дослідження і, зокрема, моделювання діаграм Нейквіста, зразки серії 1 характеризуються рівномірним розподілом приблизно однакових за розміром кристалітів, оскільки повільне охолодження забезпечує термодинамічно рівноважні умови розподілу елементів за підгратками. У таких системах інтеркаляція іонів літію здійснюється в основному по каналах шпінельної структури. Для систем, підданих швидкому охолодженню (серія 2), характерна незначна ступінчастість розрядної кривої (рис. 3), що викликана, очевидно, неоднаковими розмірами зерен і різними розмірами та параметрами міжзеренних границь, що підтверджується результатами моделювання імпедансних спектрів. У таких системах інтеркаляція літію здійснюється як по каналах, так і по міжзеренних границях, причому остання є домінуючою.

На основі результатів електрохімічних та структурних досліджень нами показано, що на процеси літійової інтеркаляції впливає характер заповнення катіонами окта- та тетрапідграток. Так, заміщення іонами магнію призводить до сильної нестехіометрії досліджуваних систем. Забезпечення електронейтральності реалізується за рахунок утворення катіонних та аніонних вакансій в обох підгратках, однак залежно від вмісту магнію співвідношення таких вакансій за підгратками змінюється. Кращими розрядними характеристиками володіє така система, в якій катіонні вакансії зосереджені в основному в октапідгратці.

1. Катодні матеріали літійсвих джерел струму на основі $Li_{0.5}Fe_{2.5}O_4$ / Гасюк І. М., Будзуляк І. М., Галігузова С. А. [та ін.] // Наносистеми, наноматеріали, нанотехнології. – 2006. – Т. 4. – № 3. – С. 613–622.
2. Катодний матеріал для літій-іонного електричного елемента струму : патент 24934, Україна. МКІ Н01М 4/00 / І. М. Гасюк, Л. С. Кайка, В. В. Угорчук. – № u 2007 00036; заявл. 02.01.07 ; опубл. 25.07.07, Бюл. № 11. – 3 с.
3. Mg-заміщені $Li_{0.5}Fe_{2.5}O_4$ шпінелі. Електричні та електрохімічні дослідження / Б. К. Остафійчук, І. М. Гасюк, Л. С. Кайка [та ін.] // Фізика і хімія твердого тіла. – 2006. – Т. 7. – № 2. – С. 202–206.

- Провідні та діелектричні властивості Mg-заміщених літій-залізних шпінелей / Б. К. Остафійчук, Л. С. Кайкан, І. М. Гасюк, Б. Я. Депутат // Фізика і хімія твердого тіла. – 2007. – Т. 8. – № 3. – С. 471–476.
- Гасюк І. М. Вплив заміщення магнієм та режимів термообробки на провідні властивості залізо-літійової шпінелі / І. М. Гасюк, Л. С. Кайкан, Т. В. Грабко // Фізика і хімія твердого тіла. – 2007. – Т. 8. – № 1. – С. 28–34.

ВПЛИВ ВИСОКОТЕМПЕРАТУРНОЇ ОБРОБКИ НАНОПОРИСТОГО ВУГЛЕЦЮ НА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЕЛЕКТРОХІМІЧНИХ КОНДЕНСАТОРІВ

Мельничук Ярина,
 V курс, фізико-технічний факультет
 Науковий керівник – Яцура М.М.,
 кандидат фізико-математичних наук, професор

Фізико-хімічні властивості систем електрод-електроліт сьогодні інтенсивно вивчаються, оскільки такі системи є основою для формування джерел і накопичувачів електричної енергії. Особливу зацікавленість викликають системи, електроди яких виготовлені з нанодисперсних і нанопористих матеріалів. Володіючи великою питомою поверхнею, ці речовини здатні забезпечити високі питомі енергетичні характеристики вказаних пристроїв. Основні процеси, які визначають їх роботу, відбуваються в подвійному електричному шарі (ПЕШ), який утворюється на межі розділу електрод/електроліт. Для формування ЕК як електродного матеріалу, в основному, використовують активований вуглецевий матеріал (АВМ) з великою (> 1000 м²/г) розвинутою поверхнею і певним розподілом пор за розмірами. Основною перевагою зазначеного матеріалу в порівнянні з полімерами та оксидами металів платинової групи, які також використовуються як електродний матеріал для ЕК, є можливість отримання великої питомої поверхні, екологічно безпечна технологія одержання та використання.

Вплив топології та фізичної природи вільної поверхні на експлуатаційні характеристики ЕК є досить важливим. Слід зазначити, що найбільш істотний вплив на дані характеристики спричиняє розмір нанопор та співвідношення між їх об'ємом та об'ємом транспортних пор. Тому досліджуються різноманітні способи модифікації АВ, зокрема тих, які базуються на використанні різних реагентів у поєднанні з високотемпературною обробкою. Нашою метою було проведення експериментальних досліджень впливу високотемпературної обробки АВМ на повітрі без присутності пороутворювача на параметри ПЕШ, який формується при його взаємодії з електролітом. У ході експерименту вихідний АВМ, поміщений у кювету з нержавіючої сталі, нагрівався в діапазоні температур 100–900°C на повітрі. Залежно від температури нагріву та часу, протягом якого проводився нагрів, визначалася питома ємність ЕК, сформованих на базі модифікованого таким чином АВМ.

На рис. 1 представлено залежності питомої ємності ЕК для АВМ від

температури та часу витримки при заданій температурі для двох видів АВМ: активований вуглець із природної сировини (фруктових кісточок) – ВК та вуглецевий матеріал синтетичного походження – Аусфер. Результати проведених досліджень показали, що питома ємність ЕК досягає свого максимуму при температурі нагріву 500°C і часі витримки 80 хв у випадку водного електроліту (рис. 1, а) і 600°C при часі витримки 90 хв для органічного електроліту (рис. 1, б). Природно припустити, що при вказаних параметрах процесу (час, температура) високотемпературної обробки формується система пор з оптимальним співвідношенням між об'ємними долями пор різного діаметру як для водного, так і для органічних електролітів. Отже, експериментально доведено, що шляхом високотемпературної обробки на повітрі без присутності пороутворювача можна впливати на розподіл робочих пор за їх діаметрами, а отже, й оптимізувати даний розподіл під вибраний електроліт. Крім того, модифікація активованого вуглецевого матеріалу вказаним чином дає змогу досягти відповідного співвідношення між об'ємними долями робочих мікропор (0,7–2 нм) і транспортних пор (> 20 нм).

Встановлено, що питома ємність електрохімічних конденсаторів, сформованих на основі модифікованого АВМ, істотно зростає (35–75%) у порівнянні з вихідним матеріалом.

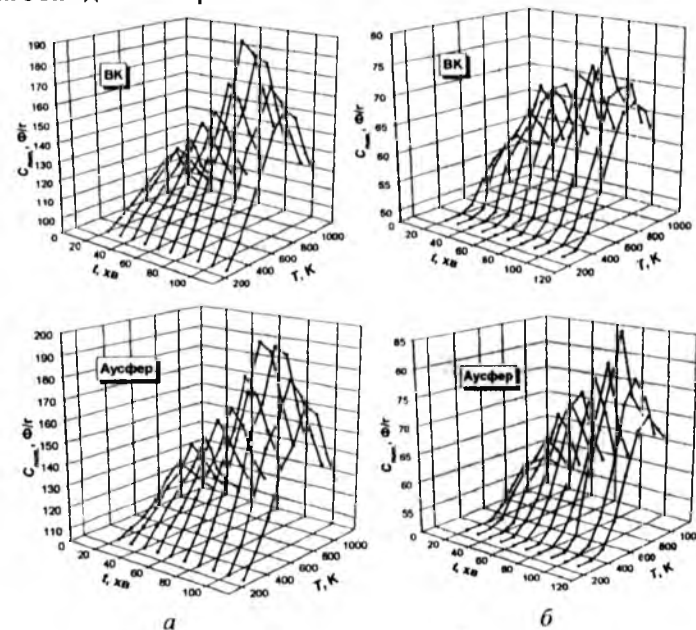

Рис. 1. Діаграми залежності питомої ємності ЕК від часу та температури високотемпературної доактивації активованого вуглецю: а) 30% розчин КОН у воді; б) 1 М розчин ТЕАВF₄ в ацетонітрилі

1. Conway B. E. Electrochemical supercapacitors. Scientific fundamentals and technological applications. N. Y. Kluwer Academic / B. E. Conway // Plenum publ., p. – 1999. – P. 698.
2. Вольфович Ю. М. Электрохимические конденсаторы / Ю. М. Вольфович, Т. М. Сердюк // Электрохимия. – 2002. – Т. 9. – № 31. – С. 1043–1068.
3. Григорчак И. И. Ионные конденсаторы / И. И. Григорчак, З. Д. Ковалюк, И. Д. Козымик. – К.: [б. и.], 1987. – С. 31. (Препринт / АН Украины, Ин-т проблем материаловедения).
4. Григорчак І. І. Молекулярні накопичувачі енергії: основні засади та новітні напрямки технологій / І. І. Григорчак // Фізика і хімія твердого тіла. – 2002. – Т. 3. – № 4. – С. 7–25.
5. Беляков А. И. Электрохимические суперконденсаторы: текущее состояние и проблемы их развития / А. И. Беляков // Электрохимическая энергетика. – 2006. – Т. 6, № 3. – С. 146–149.
6. Ньюмен Д. Электрохимические системы / Д. Ньюмен ; пер. с англ. – М.: Мир, 1977. – С. 463.

ПРОЦЕСИ ЕЛЕКТРОННО-ІОННОГО ПЕРЕНОСУ У ФОТО-ЕЛЕКТРОХІМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЮВАЧАХ НА ОСНОВІ ТІО₂

Колковський Павло,

V курс, фізико-технічний факультет
Науковий керівник – Коцюбинський В.О.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Мета: дослідження процесів переносу заряду через границю розділу електрод/електроліт.

Метод: електрохімічна імпедансна спектроскопія.

Метод використовується для дослідження кінетики електрохімічних та фотоелектрохімічних процесів; у даній роботі досліджувалася кінетики іонного та електронного переносу в сенсibilізованого барвником сонячного елемента (СБСЕ).

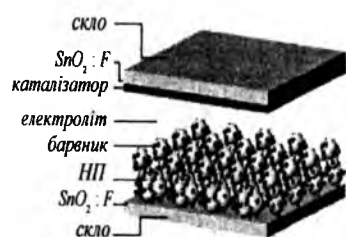

Рис. 1. Схема компонентів СБСЕ

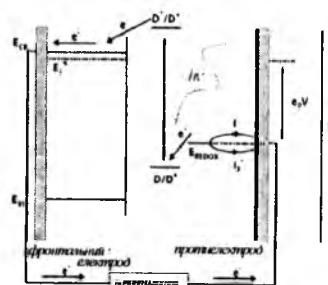
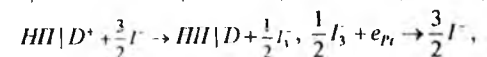
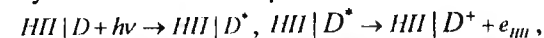

Рис. 2. Енергетична діаграма СБСЕ

Принцип дії СБСЕ: поглинаючи фотон, молекула барвника-сенсibilізатора, хемосорбованого на поверхні нанодисперсного широкозонного оксидного напівпровідника (НІП) p-типу, переходить у збуджений стан, що відповідає переносу електрона з найвищої заповненої молекулярної орбіталі на най-

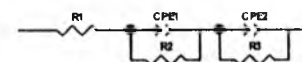
нижчу незаповнену орбіталь (рис. 1). Релаксація збудженого стану молекули барвника відбувається через інжекцію електрона в зону провідності НІП, який виступає в ролі транспортного середовища (рис. 2). З НІП електрони переходять на колектор зарядів – фронтальний електрод, яким служить скляна пластинка, покрита провідним прозорим оксидом (SnO₂: F або SnO₂: Sb). Омичний контакт між провідним шаром на внутрішній поверхні фронтального електрода та мезопористою плівкою НІП досягається шляхом прожарювання за температури 350–450°C.

Робочий цикл СБСЕ відбувається без будь-яких необоротних хімічних реакцій і може бути описаний такими рівняннями:

де $\text{НІП} | D$, $\text{НІП} | D^*$ та $\text{НІП} | D^+$ – позначено хемосорбовану на поверхні НІП молекулу барвника, відповідно, в основному, збудженому та окисленому станах; $e_{\text{НІП}}$ та e_{Pt} – позначено електрони провідності плівки TiO₂, та каталізатора – протилежного електрода. Концентраційна рівновага іонів I^- / I_3^- відновлюється дифузійним шляхом – негативний заряд I^- мігрує від каталізатора до фронтального електрода і, відновлюючи молекулу барвника D^+ , замикає електричне коло.

Еквівалентне коло для моделювання СБСЕ при освітленні зображено на рисунку 3. Компоненти схеми відповідають процесам, які відбуваються на межі розділу фронтальний електрод / TiO₂, описують електронний транспорт у TiO₂, захоплення електрона іоном I_3^- на межі TiO₂/електроліт, дифузію іонів I_3^- в електроліті та перенос заряду на межі каталізатор/протилежного електрода.

Element	Freedom	Value	Error	Error %
R1	Free(z)	61.95	0.12189	0.19692
CPE1-T	Free(z)	5.5476E-5	3.2638E-6	5.8833
CPE1-P	Free(z)	0.8322	0.0029183	0.35067
R2	Free(z)	1585	45.743	2.886
CPE2-T	Free(z)	0.0001391	1.5413E-5	11.081
CPE2-P	Free(z)	1.05	0.078117	7.535
R3	Free(z)	89.37	48.566	52.105

Рис. 3. Розрахована еквівалентна схема та числові характеристики компонент типової еквівалентної схеми СБСЕ

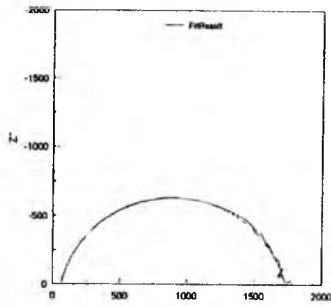

Рис. 4. Експериментальна типова діаграма Найквіста для СБСЕ

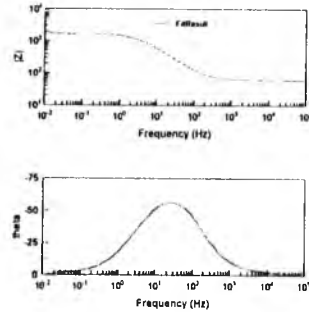

Рис. 5. Частотна залежність повного опору

Експериментальні залежності (рис. 4) уявної від дійсної частини імпедансного опору зразка були апроксимовані теоретичними залежностями для еквівалентних схем, які включали в себе послідовно з'єднані компоненти: активний опір (R_1) – опір підвідних провідників, опір контакту провідний оксид SnO_2 / підвідні провідники, опір границі розділу провідний оксид SnO_2 / плівка TiO_2 ; паралельно з'єднані елемент постійної фази CPE та активний опір – опір границі розділу електроліт/ TiO_2 та ще один аналогічний компонент, яким моделюється опір стадії перенесення заряду через границю розділу електроліт/каталізатор/провідний оксид SnO_2 . Елемент постійної фази CPE є універсальним засобом для моделювання імпедансу широкого класу електрохімічних систем.

1. Батенков В. А. Электрохимия полупроводников / В. А. Батенков. – [Б. г.] : Изд-во Алт. ун-та, 2002. – 162 с. : ил.
2. Якименко Л. М. Материалы электрохимии / Л. М. Якименко. – М. : Химия, 1977. – 264 с.
3. Моррисон С. Химическая физика поверхности твердого тела / С. Моррисон. – М. : Мир, 1980.

ТОЧКОВІ ДЕФЕКТИ В НАПІВПРОВІДНИКОВИХ МАТЕРІАЛАХ НА ОСНОВІ СПЛУК А^{IV}В^{VI}

Дем'янів Віктор,
V курс, фізико-технічний факультет
Науковий керівник – Прокопів В.В.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Сучасні напівпровідникові прилади, пристрої автоматики й телемеханіки не можуть бути створені без застосування високоякісних матеріалів і не можуть правильно експлуатуватися без знання властивостей та особливостей технології матеріалів. Крім того, практика постійно пред'являє нові, жорсткіші і різноманітніші вимоги до властивостей та їх поєднання в матеріалах. Для

реальних кристалів характерним є наявність дефектів структури. А саме точкові дефекти визначають основні електричні та фотоелектричні властивості напівпровідникових матеріалів.

Точкові дефекти за своєю природою можуть бути зумовлені неупорядкованістю атомів речовини, з якої складається сам кристал, або ж наявністю сторонніх домішок. Перший тип дефектів прийнято називати власними, а другий – домішковими. Дефекти характеризуються набором параметрів, що визначають їх основні властивості. Такими параметрами є: 1) природа; 2) тип; 3) заряд; 4) ентальпія утворення; 5) енергія йонізації; 6) функціональність (центри рекомбінації, прилипання носіїв заряду, розсіювання). Сукупність цих параметрів складає структуру дефектів. Неважко бачити, що за відомою структурою дефектів можна визначити електричні, фотоелектричні та інші властивості кристалів, розрахувати технологічні режими одержання цієї структури і, таким чином, управляти електрофізичними властивостями напівпровідників. За генезисом дефектів їх можна розбити на два типи: теплові і радіаційні. Перший із них зумовлений тепловими флуктуаціями атомів і відхиленням складу кристала від стехіометричного. Другий – зсувом атомів із вузлів під впливом частинок високих енергій.

При вирощуванні кристалів важко контролювати процеси дефектоутворення. Тому для отримання матеріалу із заданими властивостями, які необхідні для створення напівпровідникових приладів, проводять післяростову обробку попередньо вирощених кристалів. Одним із методів такої обробки є двотемпературний відпал, у процесі якого кристал за високих температур утримується деякий час у парі певних хімічних елементів. Тому важливою задачею матеріалознавства є визначення концентрації дефектів та встановлення їх впливу на параметри кристалів при двотемпературному відпалі.

Для моделювання утворення точкових дефектів і розрахунку їх концентрацій застосовують закон діючих мас. У рівняннях цього закону враховують концентрації електронів і дірок, вакансій та інших дефектів. Розглянемо, наприклад, таке моделювання дефектоутворення в сполуках $A^{IV}B^{VI}$ у припущенні, що переважаючими є однократно йонізовані дефекти за Шотткі. Тоді високотемпературну обробку кристалів MN у парах металу M або неметалу N можна описати рядом нижче перерахованих квазіхімічних реакцій, компонентами яких є дефекти: вакансії металу V_M , вакансії неметалу V_N , електрони e^- , дірки h^+ та ін.

Утворення нейонізованих дефектів за Шотткі проходить таким чином:

$$"0" = V_N^0 + V_M^0; \quad K_S = [V_N^0][V_M^0],$$

де K_S – константа рівноваги Шотткі; знак "0" вказує на те, що дефекти нейонізовані.

Дефекти, що утворилися, йонізуються:

$$V_M^0 = V_M^+ + h^+ + E_a, \quad K_a = [V_M^+][h^+]/[V_M^0]; \quad V_N^0 = V_N^- + e^- + E_b, \quad K_b = [V_N^-][e^-]/[V_N^0].$$

Збудження власної провідності описується реакцією:
 $"0" = e^- + h^+ + E_i, \quad K_i = np$. Взаємодію між парою і дефектами описують реакції:

$$M^V = M_M^0 + V_N^0 + \Delta H_1; \quad K_1 = [V_N^-] / P_M, \quad \frac{1}{2} N_2^V = N_N^0 + V_M^0 + \Delta H_2;$$

$$K_2 = [V_M^0] \cdot P_{N_2}^{-1/2}.$$

Оскільки кристал електрично нейтральний, то сума позитивних зарядів дорівнює сумі негативних, тобто виконується рівняння електронейтральності: $[V_M^-] + n = [V_N^+] + p$, а число вузлів М дорівнює числу вузлів N: $[M_M^0] + [V_M^0] + [V_M^-] = [X_N^0] + [V_N^0] + [V_N^+]$.

Розв'язуючи наведену вище систему рівнянь, можна знайти концентрації дефектів n , p , $[V_M^0]$, $[V_M^-]$, $[V_M^+]$, $[V_N^0]$, $[V_N^+]$ як функції парціального тиску пари халькогену P_N , і констант рівноваги, які у свою чергу є функціями температури відпаду.

Ще одним методом, що використовується для знаходження концентрацій точкових дефектів у кристалі, є метод термодинамічних потенціалів. Якщо між кристалом і зовнішнім середовищем відбувається обмін частинками (наприклад, дифузія атомів із газової фази в об'єм кристала), то рівноважний стан буде визначатися мінімумом енергії Гіббса системи "кристал + газ": $G^S + G^G$. Для знаходження цього мінімуму беруть похідну щодо концентрації дефектів. Одержується система рівнянь типу: $\pm \mu_{D_i}^s = \mu_i^g$. Тут μ_i^g – хімічний

потенціал газу: $\mu^g = kT \ln P + kT \left(-\ln(kT) + \ln \left(h^3 / (2\pi m kT)^{3/2} \right) \right)$, $\mu_{D_i}^s$ – хімічний потенціал дефекта D_i :

$$\mu_{D_i}^s = H_i - kT \ln \left(\frac{J - \sum [D]}{[D_i]} \right) + \left[n \left(\frac{E_C}{kT} - \ln \left(\frac{N_C - n}{n} \right) \right) + p \left(\frac{E_V}{kT} + \ln \left(\frac{N_V - p}{p} \right) \right) \right] \frac{kT \cdot Z_i}{\sqrt{(\sum Z [D])^2 + 4 N_C N_V \exp \left(\frac{-E_C}{kT} \right)}}$$

де H – ентальпія дефекту, J – концентрація вузлів, в яких може утворитися дефект, Z – заряд дефекту.

Розв'язуючи одержану систему рівнянь $\pm \mu_{D_i}^s = \mu_i^g$, знаходимо баричні та температурні залежності концентрацій вільних носіїв заряду та точкових дефектів.

В основу методу кристалоквазіхімічного аналізу дефектної підсистеми покладено поняття про антиструктуру, на основі якої здійснюється суперпозиція кристалоквазіхімічних кластерів базової і легуючої сполук. Антиструктурою основної матриці для бінарної сполуки MX є $V_M^+ V_X^{2-}$, де V_M^+ і V_X^{2-} є двозарядні негативна вакансія металу і позитивна вакансія халькогену, "ω" і "ω'" – негативний і позитивний заряди відповідно.

Кристалоквазіхімічний опис дефектоутворення в напівпровідниках дає можливість розрахувати концентраційні залежності від початкового відхилення від стехіометричного складу і вмісту легуючої домішки в базовій сполуці.

1. Кристалохімія і термодинаміка атомних дефектів у сполуках $A^IV B^VI$ / Д. М. Фреїк, В. В. Прокопів, М. О. Галушак [та ін.] – Івано-Франківськ : Плаї, 2000. – 164 с.
2. Сакалас А. Точечные дефекты в полупроводниковых соединениях / А. Сакалас, З. Янопкявичус. – Вильнюс : Мокслас, 1988. – 155 с.
3. Крегер Ф. Химия несовершенных кристаллов / Ф. Крегер. – М.: Мир, 1969. – 654 с.
4. Медведев С. А. Физика и химия соединений $A^2 B^6$ / С. А. Медведев. – М.: Мир, 1970. – 268 с.
5. Прокопів В. В. Термодинаміка реальних напівпровідникових кристалів : навчальний посібник / В. В. Прокопів, І. В. Горічок, Л. В. Туровська. – Івано-Франківськ : Плаї, 2009. – 100 с.

МОДЕЛІ ТОЧКОВИХ ДЕФЕКТІВ У ЛЕГОВАНИХ МІДЦІО КРИСТАЛАХ ХАЛЬКОГЕНІДІВ ЦИНКУ З ФОНОВОЮ ДОМІШКОЮ КИСНЮ

Шташко Назар,

IV курс, фізико-технічний факультет
Науковий керівник – Фреїк Д.М.,
доктор хімічних наук, професор

Кисень, завдяки його переважанню в складі атмосферних газів та особливій хімічній активності, є найбільш поширеною фоновною домішкою в напівпровідникових матеріалах. Його роль на протязі всього проміжку розвитку ростової технології і дослідження особливостей фізико-хімічних процесів у матеріалах електронної техніки була й залишиться актуальною [1].

Кисень може знаходитися в напівпровідникових кристалах як в електрично нейтральному стані, так й утворювати заряджені активні донорні та акцепторні комплекси. У кристалах халькогенідів цинку кисень є однією з невід'ємних фонових домішок, його гранична концентрація переважає в ряді випадків як власну, так і домішкову концентрації [2]. Ця обставина призводить до домінуючого впливу кисню на весь комплекс властивостей матеріалу, особливо на формування самоактивованих центрів люмінесценції в різних діапазонах оптичного спектра [3].

У даній роботі розглянуто кристалохімічний аспект ролі кисню в чистих і легуваних Cu кристалах цинк селеніду.

Встановлено, що спектральний склад смуг випромінювання ZnX суттєво залежить від легуючих домішок. За наявності фоновної домішки кисню характерними є три різні смуги катодолюмінесценції, які ідентифіковані в літературі як SA (I), SAL (II) і III. Додаткове легування міддю пов'язують із центрами Cu (I), Cu (II) і Cu (III) відповідно (таблиця) [5]. Цим смугам відповідають комплекси з ізольованими атомами Оксигену O_i^+ , які знаходяться у вузлах кристалічної ґратки й утворюють ізоелектронні центри. Вони зумовлюють зменшення відстаней між взаємодіючими частками кристалічної ґратки до 40–50%, що в першому наближенні можна представити як утворення нових власних точкових дефектів – міжвузлового Цинку Zn_i та вакансії Цинку V_{Zn}

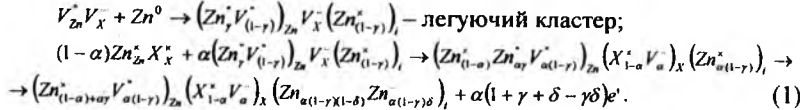
[5].

Смуги SA (I) і Cu (I), за які відповідають комплекси $(O_x^* Zn_i V_{Zn}^-)$ та $(O_x^* Cu_i V_{Zn}^-)$, відповідно характерні для кристалів, збагачених Цинком. Смуги SAL (II) і Cu (II), яким відповідають комплекси $(O_x^* Zn_i V_{Zn}^-)$ та $(O_x^* Cu_i V_{Zn}^-)$, формуються за технологічних факторів, що забезпечують склад, близький до стехіометричного, або ж незначне збагачення халькогену. Смуги III, Cu (III) виникають у ZnSe за умови значного надлишку халькогену, який зумовлює пониження рівня Фермі і збільшення концентрації власних однозарядних акцепторів V_{Zn}^- , що відповідають комплексам $(O_x^* Zn_i V_{Zn}^-)$ або $(O_x^* Cu_i V_{Zn}^-)$, відповідно для нелегованих і легованих міддю кристалів.

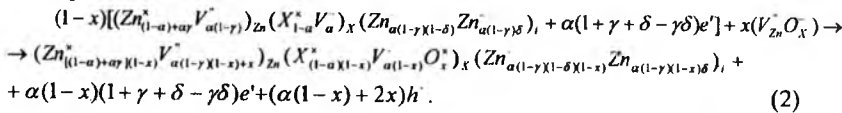
Маючи на увазі зарядовий склад кисневих комплексів у халькогенідах цинку, а також запропонований нами підхід до аналізу дефектної підсистеми в напівпровідникових сполуках, можна записати кристалоквазіхімічні формули для розглядуваних матеріалів.

При відхиленні від стехіометричного складу цинк селеніду на бік металу кристалоквазіхімічні формули будуть такими:

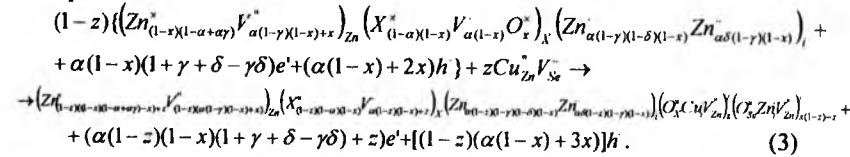
нелегований n-ZnX:

Кристали n-ZnX:O:

Кристали n-ZnX:O:Cu:

Для $[Cu] > [O]$ будемо мати:

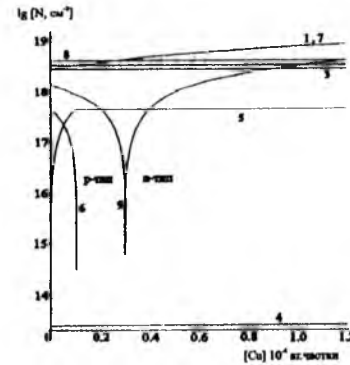
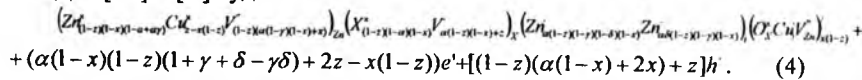

Рис. 1. Залежність концентрації переважаючих точкових дефектів: 1 - V_{Zn}^- , 2 - V_{Zn}^- , 3 - Zn_i^+ , 4 - Zn_i^+ , комплексів 5 - $(O_x^* Cu_i V_{Zn}^-)$, 6 - $(O_x^* Zn_i V_{Zn}^-)$, основних носіїв 7 - n і 8 - p та холінійської концентрації 9 - n у n-ZnX:O:Cu від вмісту легуючої домішки [Cu]

з r- на n-тип і подальше зростання концентрації електронів. Це зумовлено зростанням концентрації вакансій Селену та Цинку в міжвузлях (рис. 1 - криві 1, 3).

Аналізуючи кристалоквазіхімічні формули (3), (4) та графік (рис. 1), бачимо, що для нестехіометричних кристалів n-ZnX:O:Cu переважають такі точкові дефекти: V_x^+ , V_{Zn}^- та Zn_i^+ (рис. 1 - криві 1, 2, 3). Концентрація двозарядних міжвузлових атомів цинку $[Zn_i^{2+}]$ на декілька порядків нижча від попередніх (рис. 1 - крива 4). Що стосується комплексів, то зі збільшенням вмісту міді має місце зростання $(O_x^* Cu_i V_{Zn}^-)$ та зменшення $(O_x^* Zn_i V_{Zn}^-)$

(рис. 1 - криві 5, 6). При незначному вмісті міді (менше $0,3 \cdot 10^{-4}$ ат. частки) кристали володіють р-типом провідності, за який відповідальними є двозарядні вакансії Цинку (рис. 1 - крива 2). Зі збільшенням вмісту міді концентрація дірок зменшується, відбувається конверсія провідності матеріалу

1. Бабич В. М. Кислород в монокристаллах кремнія / В. М. Бабич, П. И. Блукан, Е. Ф. Венгер. - К.: Интерпресс ЛТД, 1997.
2. Морозова Н. К. Селенид цинка. Получение и оптические свойства / Н. К. Морозова, В. А. Кузнецов. - М.: [б. и.], 1992.
3. Недеогло Д. Д. Электрические и люминисцентные свойства селенида цинка / Д. Д. Недеогло, А. В. Симашкевич. - Кишинёв: [б. и.], 1984.

ОДЕРЖАННЯ РЕЧОВИН ІЗ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ НА ОСНОВІ АМІНОПОХІДНИХ 9, 10- АНТРАХІНОНУ

Вінтоняк Христина,

V курс, Інститут природничих наук
Науковий керівник – Тарас Т.М.,
кандидат хімічних наук, доцент

Незважаючи на значні успіхи синтетичної органічної хімії, сьогодні залишається актуальним пошук речовин, що володіють широким спектром біологічної активності й задовольняють вимоги до лікарських засобів із боку медичної і фармацевтичної хімії.

За останні роки було виявлено в природній сировині значну кількість речовин з різноманітною біологічною активністю, які є діючою основою багатьох природних ліків.

До таких речовин, що володіють біологічно активними властивостями і є діючою основою багатьох лікарських засобів рослинного і тваринного походження, належать речовини, що містять антрахіноновий фрагмент.

Сполуки 9,10-антрахінону широко поширені в природі і виробляються в хімічній промисловості у всіх розвинених країнах світу. Спочатку їх застосовували для отримання органічних барвників. Похідні антрахінону служать також проміжними продуктами для отримання поліциклічних барвників, пігментів і люмінофорів. Ці речовини або є проміжними метаболітами біохімічних реакцій різних організмів, або якимось впливають на перебіг біосинтетичних реакцій. Дослідження цих речовин, з'ясування механізмів їхньої дії та спрямований синтез дасть змогу одержати нові потенційно біологічно активні речовини, а їхня хімічна модифікація дасть змогу виділити ефективніші із заданими практично корисними властивостями

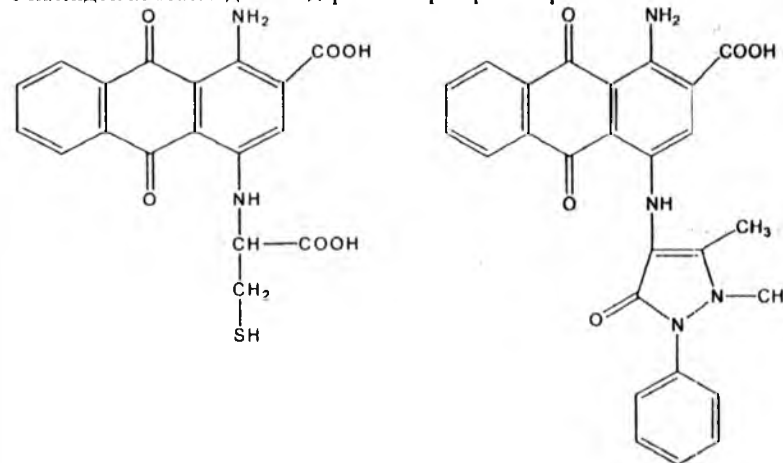
Однак найважливішим є те, що антрахіноновий фрагмент входить до складу багатьох антибактеріальних лікарських препаратів, що на даному етапі розвитку медицини використовуються в хіміотерапії раку. А також бурхливого підйому зазнали дослідження методів отримання антрахінонів у зв'язку з роботами із синтезу антибіотиків – антрациклінів, що володіють яскраво вираженими антиканцерогенними властивостями для лікування СНІДу.

У сучасній науковій літературі є достатня кількість публікацій, що стосуються синтезу різноманітних похідних антрахінону та дослідження їхніх властивостей.

Під час опрацювання літературних джерел було знайдено різні способи синтезу похідних антрахінону, які використовуються в лікувальній практиці. Особливо найбільше значення мають амінопохідні антрахінону, які використовуються як основні складники антрациклінових антибіотиків. А також відомо, що введення біогенних амінів в антрахіноновий фрагмент підвищує біологічну активність сполук.

З метою синтезу амінокислотних похідних 9,10-антрахінону за основу ми брали реакцію нуклеофільного заміщення бромом в бромаміновій кислоті (1-аміно-4-бром-9,10-антрахінон-2-карбоновій кислоті). Реакцію ми проводили у водно-лужному середовищі в присутності іонів міді. Для запобігання побічних реакцій окислення ми постійно пропускали вуглекислий газ. Перебіг процесу контролювали за допомогою методу тонкошарової хроматографії на пластинках типу Silufol. В якості елюента використовували суміш хлороформ : бензол : метанол у певному співвідношенні. Реакційну суміш витримували протягом 3 годин.

У реакцію з бромаміновою кислотою вступали різні амінопохідні, зокрема ряд амінокислот. Усі ці процеси проходили за методом вищеописаним. Унаслідок їх взаємодії ми одержали серію різних речовин. А саме:

Будова отриманих речовин підтверджена даними ІЧ-спектроскопії та ПМР-спектроскопії. ІЧ-спектри знімали на спектрофотометрі "Specord-80" у діапазоні 400–4000 см⁻¹. На ІЧ-спектрограмі видно характерні смуги, що характеризують наявність в 9 і 10 положенні характерні С=О групи в діапазоні частот коливання 1670 і 1610 см⁻¹ відповідно. Також наявні смуги, які показують нам вторинну аміногрупу, і не проявляються смуги, які характерні для С–Br.

Біологічна активність одержаних речовин перевірялася на різних видах грибків. Ці речовини пригнічували ріст таких грибків:

- E. coli;
- St. Aureus;
- Myc. luteum;
- C. tenuis;
- A. niger.

Отже, нами в процесі роботи проведено синтез речовин, будову яких підтвердила ІЧ-спектроскопія і ПМР-спектроскопія. На даний момент проводяться подальші дослідження одержаних сполук.

1. Степанов Б. И. Введение в химию и технологию органических красителей / Б. И. Степанов. – 2-е изд. – М. : Химия, 1977. – 488 с.
2. Горелик М. В. Химия антрахинонов и их производных / М. В. Горелик. – М. : Химия, 1983. – 296 с.
3. Карякин Ю. В. Чистые химические вещества / Ю. В. Карякин, Н. Н. Анилов -Изд. 4-е, пер. и доп. – М. : Химия, 1974. – С. 165–166.
4. Вредные вещества в промышленности. Справочник для химиков, инженеров и врачей : в 3 т. – Изд. 7-е, пер. и доп. / под ред. засл. деят. науки проф. Н. В. Лазарева и докт. биол. наук проф. И. Д. Гадаскиной. – Л. : Химия, 1977. – Т. III. Неорганические и элементоорганические соединения.
5. Препаративная органическая химия / пер. с польск. ; под ред. Н. С. Вульфсона – М. : Госхимиздат, 1959. – 888 с.
6. Наканисм К. Инфракрасные спектры и строения органических соединений / К. Наканисм ; под ред. канд. хим. наук А. А. Мальцева. – М. : Мир, 1965. – 210 с.

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ І ВМІСТУ КОМПОНЕНТІВ КОМПОЗИТУ НА ОСНОВІ ПОЛІТЕТРАФТОРЕТИЛЕНУ НА ЙОГО МІЦНІСТЬ ПРИ РОЗРИВІ

Кравець Іван,
V курс, Інститут природничих наук
Науковий керівник – Мідак Л.Я.,
Кандидат хімічних наук, доцент

Композиційні матеріали, отримані за хемо-механо-активаційною технологією, армовані низькомодульними карбоновими або високомодульними графітованими волокнами і дисперсними наповнювачами, набувають усе більшого використання для створення деталей і вузлів машин, а також апаратури з високими вимогами щодо механічної міцності, антифрикційних властивостей та ін. Вони можуть бути застосовані в парі з титаном, сталями та їх стопами в рухомих і нерухомих ущільненнях рідинних хроматографів, ущільнювальних елементах реакторів, насосів хімічних виробництв, які працюють у висококонцентрованих сольових розчинах або водних розчинах сильних кислот і лугів тощо.

Мета роботи полягала в тому, щоб виявити вплив вмісту твердого мастила (дисульфиду молібдену MoS_2), спеціального вуглецевого волокна (ВВ), часу попереднього подрібнення ВВ та часу змішування композиції на високооборотному агрегаті на міцність при розриві композиційних матеріалів на основі політетрафторетилену (ПТФЕ) методом математичного планування експерименту.

Оптимізацію проводили при варіюванні таких факторів: вмісту твердого мастила дисульфиду молібдену MoS_2 (C_{MoS_2}), вмісту низькомодульного вугле-

цевого волокна ($C_{\text{ВВ}}$), часу попереднього подрібнення вуглецевого волокна в МРП-1 ($t_{\text{подр}}$), часу змішування композиції в МРП-1 ($t_{\text{зм}}$) (табл. 1). Вплив твердого мастила (з одночасною зміною технологічних параметрів) на міцність при розриві композиційних матеріалів на основі ПТФЕ досліджено за чотирифакторним рототабельним планом другого порядку [1; 2]. Для обробки експериментальних даних та отримання математичних моделей функцій відгуку використали формули [1; 2], число повторних дослідів у кожній точці плану дорівнювало 3. Однорідність ряду дисперсій оцінювали за критеріями Фішера і Кохрана, для визначення значимості коефіцієнтів моделі використовували t-критерій Стьюдента, адекватності моделі – F-критерій Фішера [3–5], а побудову двовимірних перерізів поверхонь функцій відгуку здійснювали за процедурою [2]. Усі гіпотези приймали чи відкидали з рівнем значущості критерію 0,05.

Матриця планування й обробка результатів експерименту за процедурою [1; 2] дозволили отримати математичну модель у загальному вигляді полінома другого порядку:

$$y = b_0 + \sum_{j=1}^{k-4} b_j x_j + \sum_{i,j=1}^{k-4} b_{ij} x_i x_j + \sum_{i=1}^{k-4} b_{ii} x_i^2, \quad (1)$$

де b_j, b_{ij}, b_{ii} ($j, i = 0, 1, 2, 3, 4$) – коефіцієнти рівняння (1), або в канонічній формі:
 $Y - Y_0 = B_{11}X_1^2 + B_{22}X_2^2 + B_{33}X_3^2 + B_{44}X_4$, (2)

де Y_0 – координати нового центру; B_{jj} – коефіцієнти рівняння (1) у канонічній формі (2); X_j – нові змінні.

У результаті реалізації планів одержано рівняння (3), яке адекватно описує залежність міцності при розриві ($\sigma_{p,k}$) від вихідних параметрів: концентрації сульфиду молібдену MoS_2 (x_1), концентрації вуглецевого волокна (x_2), часу змішування композиції при 120c^{-1} (78м/с) в МРП-1 (x_3) і часу попереднього подрібнення вуглецевого волокна (x_4).

$$\sigma_{p,k} = 16,496 - 0,913x_1 - 1,466x_2 + 0,469x_3 + 0,661x_1x_2 - 0,234x_1x_3 + 0,269x_1x_4 - 0,339x_2x_4 - 0,464x_3x_4 - 0,183x_1^2 - 0,372x_2^2 - 0,58x_3^2 - 0,697x_4^2 \quad (3)$$

На міцність при розриві впливають лінійні ефекти вмісту твердого мастила, карбонового волокна та час змішування композиції, причому міцність під час розриву збільшується при зменшенні вмісту дисульфиду молібдену і карбонового волокна, але $\epsilon(X_1) < \epsilon(X_2)$. Значний вплив мають усі ефекти взаємодій факторів.

Таблиця 1

Позначення факторів, інтервали та рівні варіювання

Найменування фактора	Розмірність	Натуральне позначення	Коловане позначення	Рівні варіювання					Інтервал варіювання
				-2	-1	0	+1	+2	
Вміст твердого мастила дисульфиду молібдену MoS_2	мас. %	$C(\text{MoS}_2)$	X_1	1	5	9	13	17	4

Продовж. табл. 1

Вміст низькомодульного вуглецевого волокна	мас. %	C(BB)	X ₂	7,5	12,5	17,5	22,5	27,5	5
Час змішування композиції	хв	t _{зм}	X ₃	3,5	10,5	17,5	24,5	31,5	7
Час попереднього подрібнення вуглецевого волокна	хв	t _{подр}	X ₄	4	10	16	22	28	6

Під час вибору оптимальних параметрів скористасмося двовимірними перерізами функції відгуку при фіксованому значенні двох факторів, що дає змогу одержати уявлення про закономірності зміни критерію оптимізації при варіюванні факторів. Для цього, фіксуючи два фактори на певному рівні (-1; 0; +1 тощо), визначаємо координати нового центру S (X₁; X₄), кут повороту нових осей координат (α) і перетворюємо одержане рівняння регресії (3) у канонічні у вигляді (2):

Одержано такі результати:

1) при x₂ = 0 і x₃ = -2: S (-0,9; 0,5); α=14°; Y-13,6595=-0,1532X₁²-0,7268X₄²; (4)

2) при x₂ = 0 і x₃ = 0: S (-2,9; -0,6); α=14°; Y-17,823=-0,1532X₁²-0,7268X₄²; (5)

3) при x₂ = 0 і x₃ = 2: S (-4,9; -1,6); α=14°; Y-19,297=-0,1532X₁²-0,7268X₄²; (6)

Аналіз двовимірних перерізів функції відгуку показав, що максимальні значення міцності під час розриву при низькому часі попереднього подрібнення BB спостерігаються для композицій із вмістом наповнювача 3–14% при низькому вмісті MoS₂, а мінімальні – для низьконаповнених композицій при високому вмісті твердого мастила.

У міру зменшення значень міцності при розриві ділянка факторного простору вмісту BB значно розширюється. Збільшення часу попереднього подрібнення BB при незмінному часі змішування композиції призводить до збільшення значень σ_{р,к} без порушення загальної закономірності. При тривалому попередньому подрібненні BB з'являється ще одна ділянка мінімальних значень міцності при розриві: для високонаповнених композицій при низькому вмісті MoS₂.

Таким чином, встановлено, що визначальний вплив на міцність при розриві композиційних полімерних матеріалів на основі політетрафторетилєну має вміст наповнювача – спеціального вуглецевого волокна та час його попереднього подрібнення.

1. Налимов В. В. Статистические методы планирования экстремальных экспериментов / В. В. Налимов, Н. А. Чернова. – М.: Наука, 1965. – 340 с.

2. Тихомиров В. Б. Планирование и анализ эксперимента / В. Б. Тихомиров. – М.: Легкая индустрия, 1974. – 262 с.
3. Зажигов Л. С. Методы планирования и обработки результатов физического эксперимента / Л. С. Зажигов, А. А. Кишьян, Ю. И. Романиков. – М.: Атомиздат, 1978. – 232 с.
4. Жлуктенко В. І. Теорія ймовірностей і математична статистика : в 2-х ч. / В. І. Жлуктенко, С. І. Наконечний, С. С. Савіца. – К.: Нац. скон. ун-т, 2001. – Ч. 2. Математична статистика. – 336 с.
5. Бендат Дж. Измерение и анализ случайных процессов / Дж. Бендат, А. Пирсол. – М.: Мир, 1971. – 408 с.

СИНТЕЗ І ВЛАСТИВОСТІ ПОЛІМЕРНИХ ПЛІВКОУТВОРЮЮЧИХ РОЗЧИНІВ ДЛЯ ПЕРЕДПОСІВНОЇ ОБРОБКИ НАСІННЯ

Вальчук Іван,

V курс, Інститут природничих наук
Науковий керівник – Курта С.А.,
кандидат технічних наук, доцент

Підвищити якість насіння можна шляхом застосування сучасних досягнень науки в ході післяжнивної і передпосівної їх підготовки, різними прийомами впливу на процес проростання, стимулювання зростання й розвитку паростків, захисту їх від несприятливого впливу навколишнього середовища.

У системі підготовчих робіт високий ефект забезпечує передпосівна обробка насіння плівкоутворюючими препаратами й сумішами, що містять полімер, протравлювач, мікроелементи та інші біологічно активні речовини.

Указані прийоми можуть істотно вплинути на поведінку насіння під час посіву в різних агроєкологічних умовах, тому важливого практичного значення набувають спеціальні методи їх лабораторної оцінки, що дозволяють отримувати дані щодо проростання, близькі до польових.

Представлена робота є рукописом, який містить теоретичне обґрунтування та експериментальні результати дослідження сучасних досягнень науки в ході післяжнивної і передпосівної підготовки насіння різних сільськогосподарських рослин, різними прийомами впливу на процес проростання, стимулювання й розвитку паростків та захисту їх від несприятливого впливу навколишнього середовища.

Після обробки та висушування насіння пшениці, кукурудзи, ріпаку та льону, оброблених стимулюючим плівкоутворюючим розчином СПР-ПН-12, було висіяне на 4-х дослідних ділянках Ботанічного саду Інституту природничих наук Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, по чотири проби на кожен вид насіння, з яких 3 – дослідні, оброблені СПР-ПН-12 і одна проба насіння контрольна, насіння якої було не оброблено

СПР-ПН-12, а добрива (нітрофоска) тут вносилися традиційним способом – у ґрунт відповідно до агрономічних норм. У результаті проведених за період весна-літо-осінь 2007 року спостережень було виявлено такі особливості й розраховано результати щодо затрати СПР-ПН-12.

З представлених у роботі експериментальних даних видно, що найбільший вміст полімерної плівки мають зразки, оброблені водним розчином крохмалю, желатини, КМЦ і ксантанова смола. Це зумовлено тим, що вони утворюють найгустіші розчини з вмістом основної речовини 10–20%. З наведених у роботі даних щодо нанесення та розчинення полімерної плівки на поверхні насіння виходить, що за ефективністю плівкоутворення випробувані полімери можна розмістити в такий спадаючий ряд: найкращі результати показує КМЦ, за ним ідуть желатин, крохмаль, а потім сахароза та ксантанова смола.

Сходження необробленого насіння всіх культур пшениці, кукурудзи, ріпаку та льону на контрольній ділянці проходило на 3–5 днів скоріше, ніж насіння, оброблене СПР-ПН-12. Але вже через 10 днів рослини, одержані на основі проростання обробленого СПР-ПН-12 насіння, догнали за інтенсивністю культури з контрольної ділянки необробленого насіння.

Густина рослин на одиницю площі ґрунту була вища в необроблених культур пшениці, кукурудзи, ріпаку та льону. Висота зростання, міцність стебла, наповненість колосу стручка та зав'язі насіння була більша в культур, оброблених СПР-ПН-12.

Витрата СПР-ПН-12 на одиницю ваги насіння після нанесення й висушування не перевищувала 0,2–0,6 кг на 1 кг насіння. Витрата полімерного плівкоутворювача на одиницю ваги насіння після висушування не перевищувала 0,12–0,3 кг на 1 кг насіння. Порівняння затрат мінеральних добрив (нітрофоски) на 1 кг насіння при нанесенні на поверхню насіння із СПР-ПН-12 було в середньому в 10 раз менше, ніж при внесенні безпосередньо в ґрунт. Порівняння розходу мінеральних добрив (нітрофоски) на 1 га площі посіву при нанесенні на поверхню насіння із СПР-ПН-12 було в середньому в 100 раз менше, ніж при внесенні безпосередньо в ґрунт.

Приріст урожаю з використанням СПР-ПН-12 у порівнянні з контрольним урожаем при внесенні цих же мінеральних добрив у ґрунт зріс на 15–30% для ярої пшениці й льону-довгунця та на 200–400% для ріпаку і кукурудзи. У результаті проведених за період весна-літо-осінь 2007–2008 рр. спостережень було виявлено такі особливості та результати щодо затрати СПР-ПН-12, добрив та урожайності (таблиця 1).

Таблиця 1

Передпосівна обробка насіння сільськогосподарських культур стимулюючим полімерним плівкоутворюючим розчином (СПР-ПН-12)

Сільсько-господарські культури	Витрата СПР-ПН-12 на одиницю ваги насіння після нанесення й висушування	Витрата полімерного плівкоутворювача на одиницю маси насіння після висушування	Порівняння затрат мінеральних добрив (нітрофоски)		Приріст урожайності з використанням СПР-ПН-12 в порівнянні з контрольним урожаем	Аналіз одержаного насіння			
			При нанесенні на поверхню насіння з СПР-ПН-12	При внесенні безпосередньо в ґрунт		Масова частка клітковини		Масова частка білка	
						Контр.	СПР	Контр.	СПР
розмірність	кг / кг	кг / кг	кг / кг	кг / га	%	%	%	%	%
Ріпак, (рапс)	0,5	0,25	25/0,25	150 / 1,5	250–300	-	-	-	-
Кукурудза	0,24	0,12	25/0,12	250 / 2,5	200–400	-	-	6,0	7,98
Льон-довгунець	0,61	0,31	25/0,3	200 / 2,0	15–30	-	-	-	-
Яра пшениця	0,54	0,29	25/0,25	220 / 2,0	10–20	22,9	20,06	12,54	11,4

1. Диндорого В. Г. Инкрустирование семян полевых культур и перспективы его внедрения в производство / В. Г. Диндорого, И. Т. Страна // Теория и практика предпосевной обработки семян : сб. научных трудов. – К. : [б. и.], 1984. – С. 32–42.
2. Квятковский А. Ф. Применение микроудобрений / А. Ф. Квятковский // Справочник кукурузовода. – К. : Урожай, 1986. – С. 51–60
3. Квятковский А. Ф. Предпосевная обработка семян кукурузы биологически активными комплексонатами микроэлементов / А. Ф. Квятковский // Селекция и семеноводство. – 1989. – № 1. – С. 38–40.
4. Инструкция по технике безопасности при хранении, транспортировке и применении пестицидов в сельском хозяйстве. – М. : Агропром, 1985. – 86 с.
5. Инструкция № 9-8-88 по протравливанию семян кукурузы комбинированным пленкообразующим препаратом тигам-Ц на кукурузообработывающих заводах. – М., 1983. – С. 5.

ВИВЧЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПОЛІРОЛЕЙ ДЛЯ ДЕРЕВ'ЯНИХ, МЕТАЛЕВИХ І ШТУЧНИХ ПОВЕРХОНЬ

Кобльовська Христина,
учениця 11 класу Тростянецької ЗОСШ
Долинського р-ну, дійсний член МАН
Науковий керівник – Мідак Л.Я.,
кандидат технічних наук, доцент

Дана робота виконана з метою синтезу та вивчення властивостей вододисперсійних емульсій та поліролей на їх основі. Під час роботи були синтезовані ряд автомобільно-меблевих емульсій – поліролей – на основі різних розчинників: уайт-спіриту, скипидару, керосину і розчинників № 646, 647 та було досліджено їх властивості. Показано, що найбільш вдалим розчинником для полірування металевих, шкіряних і дерев'яних поверхонь є поліролі на основі живичного скипидару, уайт-спіриту й керосину, що підтверджується даними з вимірювання блиску відполірованих поверхонь на фотоблискомірі ФБ-2.

У біблійних оповідках згадуються масла, бальзами й мазі, які використовувались не тільки як пахучі натирання, а також як засоби надання глянцею дерев'яним, кам'яним та іншим пористим поверхням.

Блиск (глянець), або відбивання світла полірозованою поверхнею, пов'язаний із певними оптичними і фізичними законами.

Для одержання максимального оптичного відображення полірозованою поверхнею, необхідно, щоб вона була гладкою і, наскільки це можливо, вільною від подряпин, нерівностей або плям.

У тих випадках, коли поверхня втрачає здатність до відображення внаслідок зношення, атмосферних впливів або окислення, призначення поліролю в тому, щоб відновити поверхню за рахунок утворення нової плівки із твердого світло-відбиваючого матеріалу. Нова плівка при поліруванні майже одразу надає поверхні її первинного блиску.

У політурі для пористої поверхні при поліровці розчинник поступово випаровується, залишаючи все більш концентроване покриття – плівку воску й парафіну, яка заповнює невеликі тріщини й пори поверхні, даючи врешті рівну поверхню.

Тому дослідження природи та властивостей основи та розчинників поліролей має велике практичне значення.

Вибір розчинника відіграє велику роль у багатьох процесах приготування емульсій. Таким чином, у багатьох випадках вибір полірувальної природи полірувальної основи і розчинника з необхідною розчинною здатністю визначає принципову можливість здійснення процесу приготування емульсій.

До складу полірувальної твердої основи входили: парафін, віск, поліметилсилоксан і гідрофобізований діоксид кремнію марки МАС-200. Тверді воски дають блиск, м'які забезпечують пластичність, текстуру й адсорбцію розчинника. Парафін надає повний змазуючий і поліруючий ефект. Додавання поліметилсилоксану забезпечує прекрасне ковзання, змащування й сильний

блиск. Спочатку розплавляють віск обережним нагріванням. Коли віск стає рідким, додають парафін, далі поліметилсилоксан і розчиняють композицію в розчиннику.

Розчинник відіграє важливу роль у створенні текстури пасти або емульсії й спрощує її застосування. Переважно як розчинник використовують уайт-спірит ($T_{\text{кип}} = 140-200 \text{ }^\circ\text{C}$) з додаванням або без скипидару ($T_{\text{кип}} = 150-180 \text{ }^\circ\text{C}$).

У результаті проведення експерименту нами було приготовлено п'ять полірувальних композицій, які відрізнялися вмістом і природою розчинника. Це проводилось нами із ціллю визначення впливу природи розчинника на якість полірувальної здатності композиції. Були використані такі розчинники: уайт-спірит, керосин, складні розчинники № 646 і № 647, які в складі поліруючих композицій представлені в роботі.

Додатково ми проводили визначення часу желатинізації залежно від природи розчинника (таблиця 4).

Таблиця 4.

Тип поліролі	Час желатинізації, с
Стандартна	55
№ 1 (уайт-спірит)	33,6
№ 2 (керосин)	45,8
№ 3 (646)	19
№ 4 (647)	43,2
№ 5 (уайт-спірит + керосин)	97,2

Як видно з представлених даних, найменшим часом желатинізації володіє поліроль на основі 646 розчинника – 19 с, але це не є його перевагою, оскільки за такий короткий час ми не встигаємо рівномірно нанести поліроль на поверхню. Зокрема, час желатинізації поліролі з уайт-спіриту – 33,6 с – є найбільш оптимальним для рівномірного нанесення й полірування поверхонь.

Додатково нами були приготовлені зразки металевих, дерев'яних полірованих і неполірованих та шкіряних поверхонь, які були оброблені приготовленими поліролями шляхом нанесення їх і полірування поверхні. Усі дані щодо блиску й часу желатинізації порівнювались зі значенням стандартної полірувальної композиції, яка випускається промисловістю. Дані щодо визначення блиску відполірованих поверхонь на фотоблискомірі ФБ-2 представлені в таблиці 5.

Таблиця 5

№ поліролі	Блиск							
	Металева поверхня		Шкіряна поверхня		Дерев'яна поверхня		Лакована дерев'яна поверхня	
	неполірована	полірована	неполірована	полірована	неполірована	полірована	неполірована	полірована
0	34	35	10	16	8	12	55	77
1	42	75	8	10	7	8	54	69

Продовж. табл. 5

2	46	80	9	10	9	11	55	59
3	55	81	8	9	9	11	66	68
4	41	77	7	9	6	8, 5	67	69
5	50	85	8	10	6	8	64	68

Залежність блиску полірувальної поверхні різної природи від вмісту полірувальної основи (рис. 5–8).

Рис. 5

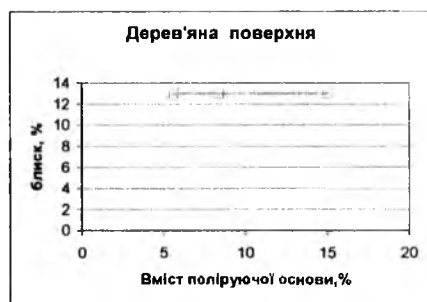

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8

Як видно з наведених даних у таблиці 5 та на рис. 5–8 найбільший блиск мала лакофарбова металева поверхня, блиск якої збільшився після полірування в середньому на 30–35%, що значно перевищувало значення всіх інших поліролей, у тому числі й стандартної, яка випускається промисловістю. Такі самі результати спостерігалися для дерев'яних лакованих поверхонь, хоча в цьому випадку ми не досягли такого високого значення, як при поліруванні лакованої дерев'яної поверхні стандартною промисловою поліроллю. Блиск поверхонь, відполірованих приготовленими композиціями, зростав у середньому на 10–15 одиниць, у той час як для стандартного цей ріст складав 22 одиниці.

Для дерев'яних нелакованих поверхонь, результати яких також представлені в таблиці 5, найбільший блиск забезпечується стандартною промисловою поліроллю, за нею йдуть поліролі на 646, 647 розчинниках, а потім уже поліролі на уайт-спіриті і керосині. Очевидно, це пов'язано з більш високою проникливою здатністю розчинників у структуру дерев'яної нелакованої поверхні.

Для шкіряної поверхні, відполірованої приготовленими композиціями, спостерігалися неоднорідні результати, що викликалися нерівномірністю лакофарбового покриття шкіряної поверхні, хоча найбільший блиск спостерігався для композиції № 1 і № 5 на основі уайт-спіриту і керосину.

1. Полировочная паста : патент / Попова С. Д., Юрик Э. З., Телегуз Л. Н., Лейвман А. Л., Дробот Ю. Г., Салок В. П. ; А. с. 1052530, СССР. – № 3473241/23-05 ; заявл. 19.07.82, опубл. в 1983, Бюл. № 41 ; МКИ С09С½.
2. Обувной крем : патент / Сергеев В. Н., Панух Б. И., Павличенко С. И., Семенов М. Ф. Стерлитамак. Опыт.-пром. Нефтехим. З-д. А.с.1016348, СССР. – № 3335496/23-05 ; заявл. 4.09.81 ; опубл. 1983, Бюл. № 17 ; МКИ С09С1/10.
3. Антома М. О., Диманита Г. Э., А. с.1016347, СССР. – № 3370059 ; заявл. 25.12.81 ; опубл. в Бюл. 1983, № 17 ; МКИ С09С½.
4. Полировочные составы. Wax polish : патент. – Заявка 2227753 ; Великобритания, МКИ С09G1/08, Grant Cleavance Washington. – № 8828536.6 ; заявл. 07.12.88 ; опубл. 08.08.90 ; МКИ С5W.
5. Композиция для полировки дерева. Wood polish. Rancy Ralph; Formula "R" Corp. : патент з 4732611, США. – № 598485 ; заявл. 9.04.84 ; опубл. 22.03.88 ; МКИ С09G1/06, МКИ 106/9.
6. Полировочный состав : патент / Мацумато Ясухико, Мари Йосиака, Даяма Тадахаси ; Пэнгин ваккусу к.к. – Заявка 61-246274 ; Япония. – № 6088/83 ; заявл. 24.04.85 ; опубл. 1.11.86 ; МКИ С09G1/16.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АНАТОМОМОРФОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОЗКУ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК

Тиркашов Степан,
І курс, філософський факультет
Науковий керівник – Воробель А.В.,
кандидат медичних наук, доцент

Права та ліва півкулі мозку з'єднані між собою мозолистим тілом, що забезпечує обмін інформацією між півкулями [1; 2]. У жінок мозолисте тіло товстіше, ніж у чоловіків. Жінки мають на 30% більше сполучень між лівою і правою півкулями мозку. Це сприяє тому, що жінка може одночасно виконувати декілька, не пов'язаних між собою справ; відома також славнозвісна жіноча інтуїція [3]. В інших наукових дослідженнях було виявлено, що 80–85% чоловіків мають переважно чоловічий тип мислення, а 15–20% чоловіків – фемінізований мозок. Учені пояснюють це тим, що внутрішньоутробно ембріон отримав надлишок жіночих гормонів. У майбутньому такі чоловіки можуть мати неправильну сексуальну орієнтацію [3]. Приблизно в 90% дівчаток та жінок мозок запрограмований на жіночу поведінку. Біля 10% жінок мають мозок, запрограмований на чоловічу поведінку, оскільки внутрішньоутробно у віці 6–8 тижнів ембріон, імовірно, отримав надмірну кількість чоловічих гормонів [3].

Отже, актуальним і цікавим є визначення типу мислення в студентів-психологів.

Мета дослідження – визначити характер мислення в студентів-психологів та порівняти отримані результати з даними літератури.

Матеріал і методи дослідження. Обстежено 3 групи студентів-психологів першого курсу ПНУ імені Василя Стефаника. Серед обстежених – 81,8% жінки, 18,2% – чоловіки.

Студенти анонімно відповідали на 30 запитань. Далі підраховувалася кількість балів, за якими визначався тип мислення: чоловічий, жіночий та перехідний [3].

Обговорення отриманих результатів.

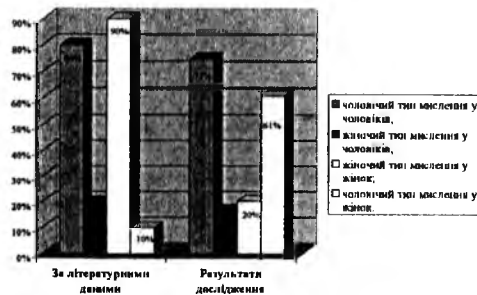

Рис. 1. Порівняльний аналіз типу мислення у студентів-психологів з опублікованими даними

У 75% обстежених хлопців виявлено суто чоловічий тип мислення, вони набрали менше 150 балів. 16,7% молодих чоловіків мають жіночий тип мислення і тільки 8,3% – перехідний тип мислення. Отримані результати є близькими до опублікованих даних (рис.1).

Студенти-хлопці, які набрали меншу кількість балів, мають аналітичні здібності, логічне мислення. Якщо кількість балів наближається до “0”, то такі чоловіки вміють робити точні висновки на основі статистичних даних, на їхні висновки не впливають емоції. Якщо набрані бали в мінусовій зоні – це ознака суто чоловічого розвитку. Ймовірно, на ранніх стадіях ембріонального розвитку в плід поступила велика кількість тестостерону. У хлопців, які набрали більше 180 балів, є велика ймовірність гомосексуальних нахилів.

У 20,3% дівчат виявлено суто жіночий тип мислення (набрали більше 180 балів). Студентки з високими набраними балами мають схильність до творчих, артистичних, музичних здібностей. Вони здатні приймати рішення на основі інтуїції (рис.1). Отримані результати значно відрізняються від опублікованих даних, за якими в 90% жінок виявлено жіночий тип мислення і тільки в 10% – чоловічий тип мислення. У 61,1% обстежених дівчат виявлено чоловічий тип мислення. Чим меншу кількість балів набрали студенти, тим вища ймовірність лесбійських нахилів (рис.1).

8,3% обстежених хлопців та 18,6% дівчат набрали кількість балів в діапазоні від 150 до 180 (т. з. перехідна зона) (рис.1). Такі студенти не мають схильності ні до чоловічого, ні до жіночого стереотипу поведінки, вони товаришують як із чоловіками, так і з жінками, демонструють гнучкість мислення.

Висновки

- У більшості обстежених (75%) студентів-психологів (хлопців) виявлено чоловічий тип мислення, у 16,7% – жіночий, що корелює з опублікованими даними.
- В обстежених студенток-психологів переважає чоловічий тип мислення (у 6 разів вищий порівняно з опублікованими даними).
- 8,3% хлопців та 18,6% дівчат не мають схильності ні до чоловічого, ні до жіночого стереотипу поведінки.
- Отримані результати тестування матимуть практичне значення в майбутній професії психолога.

1. Ганонг І. Фізіологія людини : підручник / І. Ганонг. – Львів : Атлас. – 683 с. : іл.
2. Клевещь М. Ю. Фізіологія людини і тварин : навчальний посібник / М. Ю. Клевещь. – Львів : ЛНЦ, 2000. – Кн. 1. Фізіологія нервової, м'язової і сенсорної систем. – 199 с.
3. Пиз А. Язык взаимоотношений мужчина ↔ женщина / А. Пиз, Б. Пиз. – М. : Эксмо, 2005. – 400 с.

ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ ТА ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Пилип'юк Мар'яна,
II курс, Коломийський інститут
Науковий керівник – Долішняк О.І.,
кандидат біологічних наук, доцент

Сучасна Україна потерпає від демографічної кризи, зумовленої різким спадом народжуваності. Кількісні й структурні зміни населення в країні, у першу чергу, тісно пов'язані з екологічними проблемами, рівнем економічного розвитку, соціального захисту населення, його здоров'я та освіти. Небажані демографічні тенденції негативно впливають на процеси розвитку працездатного потенціалу країни.

ООН попереджує, що до 2050 р. українців може стати на 23 млн менше, тобто їх залишиться всього 24 млн. Основою розрахунків є тенденції, які можуть змінюватися, зокрема, у 2004 р. народилося 412 тис., у 2005 – 432 тис., у 2006 – 472 тис., у 2007 – 519 тис., а у 2008 – 567 тис. дітей. Однак цей приріст не покриває кількості померлих, і тільки в минулому році кількість населення скоротилася на третину мільйона.

За останні 16 років чисельність населення за рахунок депопуляції зменшилася на 5,7 млн осіб і на 1.01.2008 р. для більшості регіонів України становила 46,4 млн осіб. Майбутні втрати у зв'язку з вичерпанням потенціалу демографічного відтворення будуть не менш значними, й за експертними оцінками та прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України вони можуть до 2040–2050 рр. досягти 10–12 млн осіб.

Станом на 1.01.2008 р. для більшості регіонів України характерним залишається природне зменшення населення. У середньому, по країні цей показник у розрахунку на 1000 жителів становив – 6,2%. Найнижчий показник природного приросту відзначається в Чернігівській (-13%) та Сумській (-10,2%) областях. У той же час у Закарпатській області зафіксовано позитивний природний приріст населення (0,3%).

Таке становище викликає глибоке занепокоєння. Ситуація ускладнюється тим, що зростає частка непрацездатного населення похилого віку, а частка працездатних постійно скорочується, забезпечення пенсіонерів стає все серйознішою проблемою. Депопуляція загрожує не лише розвитку народного господарства, а й завдає непоправної шкоди генофонду української нації.

Позитивним зрушенням у демографічній ситуації є збільшення кількості народжених протягом 2002–2009 рр. Це підвищення характерне для 24 регіонів, а найбільше зростання кількості народжених, порівняно з 2001 р., було у м. Київ, в Автономній Республіці Крим, Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській та Житомирській областях.

Чисельність населення зменшується внаслідок підвищення рівня смертності.

Динаміка смертності в Україні та інших країнах Європи

Країна	Смертність %								
	1975	1980	1985	1990	1995	1999	2000	2003	2008
Україна	10,00	11,40	12,13	12,19	15,46	14,89	15,39	16,07	18,38
Польща	8,69	9,84	10,25	10,19	10,01	9,96	9,52	9,40	9,25
Англія	11,84	11,82	11,85	11,18	11,01	10,60	10,60	10,22	10,01
Німеччина	-	-	-	11,61	10,83	10,40	10,31	10,06	9,85
Франція	10,64	10,19	10,01	9,27	9,14	9,05	9,10	9,01	8,75
Фінляндія	9,31	9,31	9,86	10,04	9,66	9,60	9,58	9,80	9,45

Основними причинами смертності населення України залишаються захворювання системи кровообігу (61,5%), новоутворення (12,8%), нещасні випадки, отруєння та травми (10,0%), хвороби органів дихання (4,2%) та органів травлення (3,1%).

Спостерігається високий рівень передчасної смертності серед населення працездатного віку, особливо чоловіків. Це є результатом нездорового способу життя, нераціонального харчування, несприятливих умов праці, зловживання алкоголем та курінням, стресів, викликаних соціальними причинами.

За оцінкою фахівців Українського інституту досліджень навколишнього середовища і ресурсів, за період 1998–2008 рр. демографічні втрати України внаслідок передчасної смертності становили понад 7,2 млн осіб (із них 63% – чоловіки).

Протягом останніх років знизилася обсяги надходження шкідливих речовин в атмосферне повітря внаслідок кризи в промисловості, що позитивно позначилось на показниках захворюваності населення. Намітилися позитивні тенденції до зниження захворюваності на злоякісні пухлини. За 10-річний період зменшилася захворюваність на рак ротової порожнини, шлунка, трахеї, бронхів, легень, гортані, яєчників. Однак, незважаючи на це, показники захворюваності на рак органів дихання залишаються в Україні високими.

Імуношкодуюча дія чинників довкілля проявляється в підвищенні алергічної захворюваності, виникненні хронічної бронхолегеневої патології. З 2001 до 2007 р. захворюваність дітей в Україні на бронхіальну астму збільшилася в 1,7 раза, алергічний риніт – у 2,5 раза. Поширеність алергічного риніту в дітей найвищою є в Севастополі (8,5), Київській області (7,3), Вінницькій (2,9), АР Крим (2,6), при середньому показнику в Україні 1,8 випадків на 1000 дітей. Бронхіальна астма з найбільшою частотою зареєстрована у дітей м. Київ (1,9) й індустріальних регіонів, зокрема Харківської (1,2), Запорізької (1,0), Дніпропетровської (1,4) областей, що перевищує середній показник в Україні. Більшість гострих хвороб органів дихання мали тенденцію до хронізації та ускладнень. В осіб працездатного віку за останні п'ять років рівень захворюваності на хронічний бронхіт теж підвищився.

Істотним чинником виникнення й поширення вродженої патології є мутагенне й тератогенне навантаження. Протягом останніх років високі показники частоти захворювання новонароджених відмічаються у Львівській, Рівненській, Київській, Харківській, Дніпропетровській областях, містах Київ та Севастополь.

Отже, рівень здоров'я населення стає одним з основних критеріїв оцінки оптимальності соціоєкосистеми, а параметри навколишнього середовища, які її забезпечують, – визначальними. На сьогодні рівень народжуваності в Україні поступово зростає, однак цей приріст не покриває кількості померлих. Забруднене повітря, забруднені прісні водойми, антропогенні зміни ґрунту, вплив людини на тваринний і рослинний світ, радіоактивне забруднення біосфери, нераціональне харчування, нездоровий спосіб життя негативно впливають на здоров'я і безпосередньо на тривалість життя громадян України.

1. Україна в цифрах: Статистичний довідник / за ред. О. Г. Осадленка. – К. : Консультант, 2006. – 247 с.
2. Залеський І. І. Екологія людини / І. І. Залеський, М. О. Клименко. – К. : Академія, 2005. – 288 с.
3. Хижняк М. І. Здоров'я людини та екологія / М. І. Хижняк, А. М. Нагорна. – К. : Здоров'я, 1995. – 232 с.
4. Клименко М. О. Антропогенні зміни і стан здоров'я населення. Регіональні екологічні проблеми / М. О. Клименко. – К. : Обрії, 2002.
5. Біляцький С. Демографія – найголовніший чинник майбуття: Україна / С. Біляцький, А. Хохлюк // Аспекти праці. – 2000. – № 5.

ЗАХВОРЮВАНІСТЬ НА БРОНХІАЛЬНУ АСТМУ В ГІРСЬКИХ І РІВНИННИХ РАЙОНАХ ПРИКАРПАТТЯ

Яцишин Христина,
IV курс, Інститут природничих наук
Науковий керівник – Михайлищук В.С.,
кандидат медичних наук, доцент

За останні роки бронхіальна астма зустрічається дуже часто (10–50%) у різних популяціях населення, нерідко призводить до тимчасової втрати працездатності або повної інвалідизації хворих.

Ми поставили перед собою мету вивчити первинну і загальну захворюваність на бронхіальну астму серед жителів гірських і рівнинних районів Прикарпаття (Верховинський, Косівський, Городенківський, Снятинський).

Первинна захворюваність у Верховинському районі у 2002 році складала 8,7, у 2006 р. – 32,5 і мала тенденцію до зниження у 2007 р. – 23,2. Загальна захворюваність збільшилась із 289,2 у 1998 р. до 477,0 у 2007 р.

Первинна захворюваність у Косівському районі у 1998 р. складала 6,8, у 2002 р. – 57,0 і знизилась до 17,6 у 2007 р. Отже, як ми бачимо, у 2002 р. у цьому районі спостерігається найвищий показник захворюваності. Причиною

цього можуть бути спалахи грипу, гострі вірусні інфекції, що призводять до бронхіальної астми. Але в той же час у 2007 р. показник знизився до 17,6 (табл. 1).

Таблиця 1
Захворюваність на бронхіальну астму в гірських і рівнинних районах Прикарпаття

Райони	Бронхіальна астма									
	Первинна захворюваність на 100 тис. дорослого населення									
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Верховинський	24,1	16,2	23,7	15,8	8,7	29,8	14,1	18,7	32,5	23,2
Косівський	6,8	13,9	12,4	23,4	57,0	26,2	26,6	29,4	16,2	17,6
Городенківський	9,8	13,7	7,8	15,6	14,3	18,4	13,0	19,6	17,5	19,8
Снятинський	19,3	12,3	17,5	12,3	25,3	17,6	26,8	21,0	17,2	19,0

У рівнинних районах, зокрема у Снятинському, загальна захворюваність збільшилась із 273,7 (1998 р.) до 354,0 у 2007 р. (табл. 2).

Первинна захворюваність із 1998 р. по 2007 р. утримувалася майже на однакових цифрах (19,3–19,0).

Таблиця 2
Захворюваність на бронхіальну астму в гірських і рівнинних районах Прикарпаття

Райони	Бронхіальна астма									
	Загальна захворюваність на 100 тис. дорослого населення									
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Верховинський	289,2	336,0	347,8	355,7	384,3	408,5	446,6	449,0	460,2	477,1
Косівський	542,1	516,6	523,4	578,5	563,3	566,3	604,8	535,5	515,8	497,0
Городенківський	238,8	252,0	253,4	267,1	291,8	299,2	300,9	325,9	323,8	349,2
Снятинський	273,7	283,7	292,5	311,7	319,5	315,7	348,5	325,0	337,8	354,0

Таким чином, у гірських районах первинна захворюваність знижується з року в рік. Кількість хворих із бронхіальною астмою, які звернулися повторно (загальна захворюваність), збільшується у Верховинському районі й суттєво зменшується в Косівському районі.

У рівнинних районах первинна захворюваність збільшується з року в рік; повторні звернення з приводу бронхіальної астми збільшуються в Городенківському р-ні і залишаються майже незмінними в Снятинському районі.

В Івано-Франківську ці показники (первинна і загальна захворюваність) прирівнюються до показників у рівнинних районах.

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Никорак Христина,
V курс, Інститут туризму
Науковий керівник – Лозовецька В.Т.,
доктор педагогічних наук, професор

Актуальність

Сільський зелений туризм на початку XXI ст. – один із найперспективніших видів відпочинку в Карпатському регіоні, зокрема й в Івано-Франківській області. Для сільських мешканців цей вид туризму є найкращим стимулом для започаткування й розвитку підприємницької діяльності, що дає додаткові прибутки та підвищує рівень зайнятості членів сільських родин. Крім цього, діяльність сільських громад з організації агорекреаційного сервісу стимулює облаштування сільських осель та благоустрій сільської місцевості, створює додаткові шляхи наповнення місцевих бюджетів, перетворюється на вагомий чинник перспективного розвитку сільських територій.

Проблематика та шляхи покращення

На сьогодні в Україні основні сегменти потенційних споживачів послуг сільського зеленого туризму утворюють:

- мешканці промислових центрів (через екологічність цієї форми відпочинку);
- справжні городяни (3–4-те покоління – через екзотичність);
- шанувальники українських народних традицій;
- люди з малим і середнім достатком (через вартість відпочинку в селі).

Станом на 2006–2008 рр. кількість туристів, які відвідують Українські Карпати, становить близько 1,5 млн осіб щорічно. З них понад 150 тис. – гості з інших країн. Таким чином, уже тільки ці цифри більше налаштовують на оптимістичні прогнози.

Для того, щоб систематизувати коло проблем та переваг розвитку сільського зеленого туризму в західному регіоні України, здійснено SWOT-аналіз стану цього виду діяльності.

(S) Сильні сторони Івано-Франківської області як території, сприятливої для розвитку сільського туризму:

- Переважно чисте та безпечне довкілля.
- Гарні красиви, багаті флора та фауна.
- Наявність річок, гір, озер, лісів.
- Багатство історико-культурних пам'яток.
- Низька ціна за проживання та харчування.
- Велика кількість індивідуальних операторів, що традиційно приймають гостей.
- Збережені сільські традиції.
- Гостинність населення.
- Близькість до Польщі.

(W) Слабкі сторони Івано-Франківської області, що можуть заважати розвитку сільського туризму:

- Низька якість нічліжної бази.
- Проблеми з водопостачанням.
- Відсутність достатньої практичної туристичної інформації про регіон.
- Незнання господарями іноземних мов.
- Не надто привабливий імідж України в очах іноземців.
- Відсутність системи резервування місць.
- Слабке знакування туристичних атракцій та маршрутів.
- Недостатньо розвинута інфраструктура.

(O) Загрози, які перешкоджатимуть розвитку сільського туризму і які треба попередити:

- Некатегоризована нічліжна база, яка зменшуватиме якість послуг.
- Значний рівень безробіття створює основу для збільшення злочинності.
- Суперництво та відсутність координації між різними організаціями, що займаються промоцією сільського туризму, заважас впровадженню єдиних стратегічних цілей розвитку сільського туризму в регіоні.
- Поганий політичний імідж не сприяє діяльності іноземних інвесторів.
- Відсутність політичної стабільності та закону “Про сільський туризм”.

(T) Потенційні можливості та вигоди від розвитку сільського зеленого туризму в регіоні:

- Розвиток сільського туризму значно збільшить доходи селян, що поліпшить економічний розвиток карпатських сіл.
- Збільшиться зайнятість сільського населення, особливо жінок.
- Приїзд туристів сприятиме більшому піклуванню, а відтак кращому збереженню культурно-історичних пам'яток регіону.
- Будуть створюватися нові робочі місця у сфері обслуговування, медицини, транспортній мережі, які забезпечать роботою випускників ВНЗ.

З огляду на результати проведеного нами SWOT-аналізу, можемо рекомендувати організаціям, що займаються розвитком сільського зеленого туризму:

- провести уніфіковану категоризацію відпочинкових осель;
- розробити заходи (передусім анімаційні) для збільшення тривалості перебування відпочиваючих у сільських оселях;
- створити “живі” музеї;
- налагодити обмін досвідом із Польщею, де накопичено чималий практично-господарський досвід розвитку сільського зеленого туризму;
- регулярно проводити тренінги для господарів агроосель та сільських працівників, задіяних в агротуристичному сервісі;
- розробити пілотажні проекти, які дадуть змогу наочно продемонструвати користь від сільського зеленого туризму для різних сільських громад та накопичити досвід;
- розробити централізовану (передусім, комп'ютерну) систему резервування місць;

– розробити заходи з поліпшення іміджу Карпатського регіону, зокрема такі, як публікація рекламних проспектів, виступи в засобах масової інформації, проведення різноманітних рекламних акцій тощо.

Висновки

Отже, внаслідок проведено дослідження, можемо сказати, що успіх справи організації гостинності на селі визначають, насамперед, такі чинники:

1) у родині:

- професійна кваліфікація та вміння зацікавити;
- співпраця цілої родини;
- добрі стосунки із сусідами;
- особисті якості (комунікабельність, талант керівника);

2) у господарстві:

- локалізація;
- відповідні будинки, приміщення та інвентар;
- тип сільськогосподарської продукції;
- здорова їжа;
- безпека;
- місця рекреації на свіжому повітрі;
- можливість цікавих занять;

3) у регіоні та в селі:

- туристична атракційність;
- інфраструктура;
- послуги;
- форми проведення вільного часу.

1. Горішевський П. В. Сільський зелений туризм: організація гостинності на селі : підручник / П. В. Горішевський, В. П. Васильєв, Ю. В. Зінько. – Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2003. – С. 158.
2. Зіемеле Астана. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні / Астана Зіемеле // Туризм сільський зелений. – 2004. – № 1. – С. 8–13.
3. Зінько Ю. В. Шанси і загрози розвитку сільського туризму в Україні / Ю. В. Зінько // Матеріали конференції “Відпочинок у сільській місцевості в Україні в XXI столітті: проблеми та перспективи”. – Переяслав-Хмельницький : [б.в.], 2000. – С. 34–36.
4. Луганська Т. Ю. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи / Т. Ю. Луганська, С. С. Махлинець // Кондор. – 2008. – С. 384.
5. Рутинський М. Й. Сільський туризм / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько // Знання. – 2006. – С. 271.

ОРОГРАФІЧНА БУДОВА ТА ПЕЙЗАЖНА ОЦІНКА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Яремійчук Ірина

V курс, Інститут туризму

Науковий керівник – Клапчук В.М.,

кандидат географічних наук, доцент

Для України Карпати є одним із найпопулярніших рекреаційних районів, головним турпродуктом зі своїм природно-рекреаційним потенціалом. Тому актуальним залишається питання виявлення та дослідження наявних тут природно-рекреаційних ресурсів, що, перш за все, повинно полягати в детальному аналізі орографічної будови морфоструктур гірської системи Українських Карпат та здійсненні оцінки природно-рекреаційних ресурсів даної місцевості, зокрема пейзажної оцінки.

Аналіз орографічної будови Українських Карпат дозволив би визначити найоптимальніші точки оцінки та здійснити ефективну порівняльну характеристику інтенсивності пейзажної привабливості різних орографічних одиниць Українських Карпат.

Охарактеризовуючи орографічну будову Українських Карпат, слід сказати, що гірську систему утворюють три великі орографічні комплекси: Передкарпатська рівнина, гірські хребти Карпат та Закарпатська низовина. Хребти Українських Карпат простягаються з північного заходу на південний схід.

На основі подібності їхньої геологічної будови та форм рельєфу формується 7 великих геоморфологічних областей Українських Карпат: 1) Передкарпатська передгірна височина; 2) Зовнішні Карпати; 3) Вододільно-Верховинські Карпати; 4) Полонинсько-Чорногірські Карпати; 5) Мармароський кристалічний масив (Рахівсько-Чивчинські гори); 6) Вулканічно-Верхньотисенські Карпати; 7) Закарпатська рівнина [1, с.27].

У свою чергу, кожна з областей поділяється на ряд підобластей та районів.

Опираючись на вже існуючі методики естетичної оцінки ландшафту, розроблено методику оцінювання пейзажної привабливості, в основі якої лежить визначення суб'єкта, об'єкта, критеріїв та шкали оцінювання.

Суб'єктом оцінки, для прикладу, обираємо дві точки – вершину гори Говерла (Чорногірський масив, область Полонинсько-Чорногірських Карпат) та вершину гори Кози Гора (район Довбушанських Горган, Зовнішні Карпати).

Об'єктом нашої оцінки є пейзажі, які можна побачити з точки суб'єкта оцінки, красвиди та ландшафти, що потрапляють у поле зору, окремі вершини, улоговини, котли та інші природні об'єкти, які можна спостерігати тут.

Оцінка здійснюється за такими критеріями:

– пейзажна насиченість (кількість видимих ПТК, величина вертикальних та горизонтальних кутів сприйняття, кількість фокусних точок);

– рівень видимості (дальність видимого, кількість опадів на певній місцевості, кількість сонячних днів у році);

– міра контрастності (наявність гідрографічних, біотичних та геологічних об'єктів);

– рівень антропогенного впливу (рівень витоптування, рівень засмічення території, віддаленість від населених пунктів).

Для оцінки використовується п'ятибальна шкала, за якої:

1 бал – несприятливі умови для рекреації з точки зору пейзажної привабливості;

2 бали – малосприятливі умови;

3 бали – помірно сприятливі;

4 бали – сприятливі;

5 балів – найсприятливіші умови для організації рекреації.

Здійснюючи оцінку пейзажної привабливості гори Говерла, слід зазначити, що краєвид із вершини, зважаючи на її домінуюче положення та висоту (2061 м н. р. м.), перевищує за своєю протяжністю всі краєвиди Українських Карпат. Кількість видимих із вершини природно-територіальних об'єктів сягає 12: масиви Свидовецько-Чорногірських Карпат, частина Гринявських гір, Рахівсько-Чивчинського масиву, вершини Привододільних, Довбушанських, Верхньолімницьких, Сивуляньсько-Станимирських, Аршиця-Ілемських та Запрутських Горган, а також Покутсько-Буковинських Карпат, на півдні – Роднянські Альпи.

Максимальна дальність видимого з вершини Говерли становить: 45 км – на південь (вершини Роднянських Альп); 36 км – на захід (г. Апецька); 72 км – на північ (хребет Аршиця); 30 км – на схід (г. Писаний Камінь).

Фокусними точками тут можна виділити г. Петрос, г. Близниця, хр. Довбушанка, вершини Гомул, Брескул, Туркул та Піп Іван Мармароський.

Величина вертикальних кутів сприйняття з вершини становить: 145° – на захід; 135° – на північ; 130° – на схід; 145° – на південь. Величина горизонтальних кутів сприйняття в усіх напрямках дорівнює величині розгорнутого кута, тобто 360°.

За метеорологічними даними на вершині Говерли випадає близько 1800 мм опадів за рік. 120 днів у році тут панує сонячна безхмарна погода.

Ландшафт включає біотичний та геологічний природні компоненти.

На місцевості спостерігається значний рівень рекреаційного навантаження. Так рівень витоптування території сягає четвертої стадії дигресії, а рівень засміченості відповідає оцінці 3.

За результатами оцінки, можна вивести такі загальні бали: за рівнем видимості суб'єкт оцінки отримує 3 бали, за пейзажною насиченістю – 5 балів, мірою контрастності – 4 бали, за рівнем антропогенного впливу – 3 бали. Таким чином, загальний середній показник рівня пейзажної привабливості гори Говерла становить 4 бали.

Гора Кози Гора розташована на висоті 1616 м н. р. м. Тутешній ландшафт включає два природні компоненти – біотичний та геологічний (кам'яні розсипи на вершинах Горган).

Навколишні пейзажі тут складають тільки три природно-територіальні комплекси. Це Довбушанські Горгани, незначна частина Сивуляньсько-Станимирських та Привододільних Горган.

Максимальна дальність видимого з вершини становить: 5 км – на північ (долина Черника); 3 км – на південь (хр. Довбушанки); 12 км – на схід (хр. Явірник); 18 км – на захід (г. Сивуля).

3-поміж усіх об'єктів оцінювання фокусними точками можна виділити хр. Синяк, хр. Довбушанка, г. Скалки Верхні та г. Максимець.

Оскільки повноті кругозору з вершини заважає г. Поленський, з одного боку, та хребет Довбушанка – з іншого, горизонтальний кут сприйняття ландшафту не перевищуватиме 240°.

Вертикальні кути сприйняття ландшафту з даної точки становлять 90° – на схід; 65° – на захід; 45° – на південь та 135° – на північ.

Річна кількість опадів у даній місцевості порівняно невелика – близько 1000 мм. Кількість сонячних днів становить 200.

За результатами оцінки пейзажної привабливості гори Кози Гора, можна вивести такі загальні бали: за рівнем видимості суб'єкт оцінки отримує 2 бали, за пейзажною насиченістю – 2 бали, мірою контрастності – 2 бали, за рівнем антропогенного впливу – 4 бали. Таким чином, загальний середній показник рівня пейзажної привабливості гори Кози Гора становить 2 бали.

Згідно із проведеною оцінкою можна стверджувати, що найбільш привабливими для відвідання туристів місцями Українських Карпат є масиви, що характеризуються значними висотами. Зокрема, масив Чорногори з її достатньою пейзажною насиченістю та високим рівнем контрастності. Незначна пейзажна привабливість характерна для гірських районів, висота масивів яких зазвичай складає не більше 1500–1600 м н. р. м. Прикладом цьому може слугувати вершина гори Кози Гора.

Завдяки розробленій методиці оцінювання пейзажної привабливості можна успішно здійснити оцінку будь-якої частини ландшафту та за допомогою порівняння отриманих результатів визначити найоптимальніші умови для здійснення рекреаційної діяльності певної місцевості.

Дана методика може успішно використовуватися для організації спортивного-оздоровчого туризму під час розробки сколого-пізнавальних туристичних маршрутів.

1. Гілецький Й. Р. Популярно про Українські Карпати та основні пішохідні маршрути / Й. Р. Гілецький. – Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2007. – 176 с.
2. Коробко М. Зачаровані Карпати: Заповідники та національні природні парки Закарпаття / М. Коробко, О. Зелена. – Ужгород : Карпати, 2005. – 320 с.
3. Стафійчук В. І. Рекреація : навчальний посібник / В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2006. – 264 с.
4. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія : навчальний посібник / Н. В. Фоменко. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЙ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Савоцька Леся,
IV курс, Інститут туризму
Науковий керівник – Лояк Л.М.,
старший викладач

Інноваційна діяльність – порівняно нове поняття для наукової громадськості і підприємницьких кіл України. Саме в даний час Україна переживає бум новаторства. На зміну одним формам і методам керування економікою приходять інші. У цих умовах інноваційною діяльністю буквально змушені займатися всі організації, усі суб'єкти господарювання від державного рівня керування до знову створеного товариства з обмеженою відповідальністю у сфері малого бізнесу.

Практика успішних готельно-ресторанних закладів свідчить, що сьогодні досягти справжнього й довготривалого успіху можливо лише за рахунок використання новітніх технологій. А в умовах жорстокої конкуренції необхідно цивілізовано захистити власні надбання. І зробити це можливо лише за допомогою дієвого чинного законодавства.

У роботі досліджували поняття та сутність інноваційної діяльності, її напрями та місце в механізмі інноваційного розвитку готельно-ресторанного господарства.

Термін “інновація” став активно використовуватися в перехідній економіці як самостійно, так і для позначення ряду родинних понять: “інноваційна діяльність”, “інноваційний процес”, “інноваційне вирішення” і т. п. У літературі нараховується велика кількість визначень. Наприклад, за ознакою утримання або внутрішньої структурою виділяють інновації технічні, економічні, організаційні, управлінські й ін.

Інновація – це сукупність виробничих, технічних і комерційних заходів, які ведуть до появи на ринку нових та вдосконалених промислових процесів і обладнання. Це єдиний у своєму роді процес, що об'єднує науку, техніку, економіку й управління. Він полягає в одержанні новизни і триває від зародження ідеї до її комерційної реалізації, охоплюючи комплекс відносин, виробництво, обмін. Його основними характеристиками є: якісна новизна виробів, способів виробництва і технологій у порівнянні з попередніми, темпи реалізації, динаміка циклу нововведень, економічна ефективність, соціальні наслідки споживання.

К.Найт – відомий спеціаліст у сфері інноватики – дає таке визначення: “Нововведення – це впровадження будь-чого нового відносно організації чи її безпосереднього оточення” і розглядає нововведення “як особливий випадок процесу змін в організації”. Ряд американських дослідників під нововведенням розуміють процеси виникнення, розвитку, поширення і зміни науково-технічних новацій у різних сферах людської діяльності.

Методика збирання даних про технологічні інновації базується на рекомендаціях, прийнятих в Осло в 1992 р., і називається “Керівництво Осло”.

Відповідно до цих міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового або вдосконаленого продукту чи технологічного процесу, який використовується в практичній діяльності або в новому підході до соціальних послуг.

Термін “новація” вживається щодо всіх новин як у виробничій, так і в організаційній, фінансовій, науковій, навчальній, соціальній сферах, щодо будь-яких удосконалень, які забезпечують зменшення витрат або створюють умови для зміни способу життя.

Терміном “інновація” позначаються всі нововведення у виробничій, комерційній, фінансовій, маркетинговій, управлінській та інших сферах, будь-які зміни й удосконалення, що забезпечують суспільний прогрес, економію витрат, підвищення рівня ефективності, рентабельності виробництва.

Не всі зміни є нововведеннями, а тільки ті, котрі вносять у середовище нові елементи. Як уже зазначалось, вони можуть бути соціальні, духовні і матеріальні, кожна з яких є новацією, тобто предметом нововведення, як то верстат, пристрій, форма звіту, мистецтво, сировина чи система управління. Таким чином, від моменту прийняття до поширення новація набуває нової якості – стає нововведенням (інновацією). Головною рисою нововведення є його вплив на спосіб життя людей, стиль поведінки, світогляд, тобто зміни.

Діяльність підприємства, пов'язана з науково-технічними розробками, інженерною підготовкою виробництва до переходу на новий продукт чи технологію, а також інвестуванням нововведень – визначається як інноваційна діяльність.

Інноваційна діяльність – це перш за все розробка та впровадження нової продукції та технології, модернізація та вдосконалення випущеної продукції і технології, подальший розвиток виробництва традиційних видів продукції й зняття з виробництва застарілої продукції. І тому розробці та впровадженню нових товарів, технологій приділяється основна увага.

Слід зазначити, що цілі інноваційної діяльності готельно-ресторанного господарства мають генетичну підпорядкованість щодо головної мети виробничої організації, а саме – задоволення суспільних потреб у продукції та послугах.

Основні завдання інноваційної діяльності готельно-ресторанного господарства такі:

- 1) вироблення стратегічної інноваційної політики і механізмів її здійснення;
- 2) формування стратегічних, довго- і короткострокових цілей інноваційної діяльності;
- 3) розроблення планів, програм, проектів та їх виконання;
- 4) створення організаційно-виробничої структури і структури управління інноваційною діяльністю;
- 5) планування організації процесів розроблення інновацій (інноваційного процесу).

У практиці управління інноваційними процесами широко використовуються методи системного аналізу проблем, що виникають, теорія ймовірності,

моделювання процесів прийняття рішень, ситуаційний підхід, який дає можливість творчо використовувати адекватну ситуацію, наукові прийоми управління готельно-ресторанного господарства.

Основу інноваційної політики на готельно-ресторанних підприємствах становлять саме інновації продукту. Вони є вирішальними з точки зору призначення підприємства – забезпечувати певні потреби суспільства. Але необхідно враховувати при цьому зв'язок з іншими видами інноваційної діяльності, бо продуктові інновації спричиняють нововведення технологічні, персоналу та управлінської діяльності. Останні, у свою чергу, забезпечують успішну та ефективну реалізацію продуктових інновацій.

1. Василенко В. О. Інноваційний менеджмент : навчальний посібник / В. О. Василенко, В. Г. Шматко ; за ред. В. О. Василенко – К. : ЦУЛ, Фенікс, 2003 – 440 с.
2. В. Г. Гунин. Управление инновациями: 17-модульная программа для менеджеров “Управление и развитие организации”. Модуль 7 / Гунин В. Г. [и др.] – М. : ИНФРА – М. : 1999. – 328 с.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : Стат. зб. – К. : Держкомстат України, 2005. – 395 с.
4. Масленникова Н. П. Менеджмент в инновационной сфере : учебное пособие / Н. П. Масленникова, А. В. Желтенков – М. : ИД ФБК-ПРЕСС, 2005. – 536 с.
5. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент : навчальний посібник / П. П. Микитюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 400 с.
6. Трифилова А. А. Анализ инновационного потенциала предприятия / А. А. Трифилова // Инновации. – 2003. – № 6. – С. 67–72.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ В ЗАСОБАХ РОЗМІЩЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ТУРЕЧЧИНИ)

Красневич Олена,
IV курс, Інститут туризму
Науковий керівник – Котенко Г.С., старший викладач

На початку ХХІ ст. міжнародний туризм набув величезних масштабів розвитку. Міжнародні туристські зв'язки стали складовою частиною загального процесу інтернаціоналізації соціально-економічних відносин. Розвиток туризму сприяв створенню потужної індустрії гостинності – сукупності готелів та інших засобів розміщення, різних видів транспорту, об'єктів громадського харчування, закладів відпочинку та розваг тощо [6].

Необхідність відновлення фізичних і духовних сил, які людина втрачає в процесі трудової діяльності і повсякденного спілкування, сприяє активному зростанню поїздок із метою відпочинку. Більшість рекреантів обирає пасивний відпочинок у поєднанні з пізнавальною діяльністю та розважальними заходами. Останні ж відіграють холистичну функцію – здатність туризму вносити різноманітність і радість у повсякденне життя людини. Холистичний характер рекреаційної діяльності зумовив появу терміна “animation” (“анімація”), що в перекладі означає поживлення [1].

Сучасна рекреаційна діяльність набуває популярності через те, що оцінена не лише як знаряддя фізичного і духовного збагачення, а й тому, що перетворилася на модний атрибут і стала потужним сектором розважальної індустрії [3].

Розваги – це головний мотив туризму і без них не обходиться практично жодна поїздка. Люди відправляються в дорогу за новими незабутніми враженнями, позитивними емоціями й гострими відчуттями. Для цього організуються:

- шоу-музеї (музей “Скансен” у Стокгольмі);
- тематичні парки (“Walt Disney World”, штат Флорида, США);
- екскурсійне обслуговування;
- анімація відпочинку туристів у готелях та центрах відпочинку [5].

Саме на останньому виді розваг і зупинимось. Об'єктом дослідження організації дозвілля в засобах розміщення обрано готелі Туреччини.

Найчастіше анімаційні команди зустрічаються в готелях із системою “all inclusive”, а також у готелях клубного типу.

Як правило, на початку нового сезону менеджер-аніматор при залученні своєї команди розробляє й затверджує анімаційну програму на весь сезон, а вже згодом аніматори-виконавці її здійснюють [5].

Аніматор – це душа компанії, особа, яка повинна розважати туристів. Він зобов'язаний підтримувати настрій публіки на найвищому рівні. Аніматор – це той же актор, і вся його діяльність потребує постійної самовіддачі протягом усього дня. Не кожен зможе витримати такий активний ритм життя, тому важливо добре й правильно організувати роботу. Хороший аніматор – це запорука успішності будь-якого заходу. Епоха тамади вже давно минула. Сучасність диктує нові стандарти проведення свята, тому аніматори виконують дуже важливу роль [4].

Аніматори повинні добре володіти інформацією про все, що може зацікавити туристів, допомагати їм зорієнтуватися в новій обстановці. Крім того, вони розробляють сценарії й організують різні шоу, забави, спортивні змагання, вечори відпочинку та інші заходи для туристів і є не тільки їхніми інструкторами, а й компаньйонами і партнерами, тобто допомагають туристам провести своє дозвілля весело й цікаво. Творчий характер роботи аніматорів висуває високі вимоги й до їх особистих якостей: це комунікабельність, контактність, фізична витримка та інші. Крім того, необхідна і спеціальна підготовка: уміння написати сценарій, провести різні ігрові програми, шоу, курси, а також музична освіта, знання іноземних мов, спортивна підготовка, знання психології і педагогіки, історії і культури тощо. Аніматорів завжди можна знайти, бо спеціальна форма одягу та ідентифікатор із прізвиськом виділяють їх серед відпочиваючих. “Бейджик” містить емблеми прапорів тих країн, мовами яких володіє аніматор [2].

На кожен день тижня (по годинах) складається чіткий графік заходів, і кожен член команди має певні зобов'язання щодо їх проведення.

День з анімацією розпочинається після сніданку. Проводиться ранкова гімнастика, заняття йогою, водна гімнастика. Після обіду анімація переміщу-

ється з готелю на пляж. У цей час організуються пляжні ігри – волейбол, футбол тощо. Для гостей, що залишаються на території готелю, аніматори організують змагання з дартсу.

Під час вечері проводиться найцікавіше дійство: Турецька Ніч, танцювальний вечір, визначення Містера чи Міс готелю, інтелектуальні конкурси тощо. Після вечірньої програми, зазвичай, аніматори збирають усіх охочих на Вулицю Барів. Вечірні шоу не повинні повторюватися частіше, ніж один раз на два тижні.

У Туреччині великою популярністю користується дитяча анімація. На території п'яти- і чотиризіркових готелів діють спеціальні дитячі клуби: “міні” – для дітей віком від 3 до 12 років і “юніор” – від 12 до 15. Тут батьки можуть залишити своїх дітей під наглядом досвідчених аніматорів (як правило, з педагогічною освітою), щоб відвідати цікаві для них місця чи просто відпочити на території готелю [6].

У Туреччині готельна анімація знаходиться на високому рівні розвитку. Згідно зі статистикою, 78% туристів, що вдруде приїждють у той самий готель, повертаються сюди через те, що їм сподобалась робота анімації, і їх відпочинок не був одноманітним.

В Україні сьогодні ще переважає виїзний туризм. Саме тому потреба в кадрах аніматорів відчувається лише тоді, коли група туристів перебуває в центрі відпочинку без аніматора. Надалі вона буде ще більш гострішою у вітчизняних закладах індустрії гостинності, адже зростатимуть обсяги внутрішнього та іноземного туризму й розвиватиметься нова філософія відпочинку – анімація відпочинку. Для подальшого розвитку внутрішнього туризму слід розвивати розважальну індустрію. Україна – країна з великою культурною спадщиною. Чому б і нам не запропонувати іноземним туристам відвідати українські вечорниці з коломийками, гопаком тощо.

1. Гаранин Н. И. Менеджмент туристской и гостиничной анимации / Н. И. Гаранин, И. И. Булыгина. – М. : Сов. спорт, 2004. – 126 с.
2. Гаранин Н. И. Менеджмент туранимации в туркомплексах / Н. И. Гаранин // Актуальные проблемы туризма-99. – М. : [б. и.], 1999.
3. Килимистий С. М. Анімація в туризмі : навчальний посібник / С. М. Килимистий. – К. : Вид-во ФПУ, 2007. – 188 с.
4. Новаторов В. Е. Организаторы досуга / В. Е. Новаторов. – М. : Сов. Россия, 1987. – 62 с.
5. Приезжсва Е. М. Социально-культурная анимация в туризме / Е. М. Приезжсва. – М. : Турист, 2003. – 120 с.
6. www.nceai.gov.ua

СПЕЛЕОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ ЗАХОДУ УКРАЇНИ

Вережак Валентина,
V курс, Інститут туризму
Науковий керівник – Клапчук В.М.,
кандидат географічних наук, доцент

Актуальність та перспективність розвитку й популяризації спелеологічних маршрутів територією західної України пояснюється надзвичайно багатим природо-ресурсним потенціалом даного регіону, а саме великою кількістю карстових печер, придатних для відвідування їх туристами, їх зручним розташуванням та доступністю.

Спелеотуризм як форма активного відпочинку, відновлення фізичних та моральних сил передбачає не тільки відвідування печер, одно- або багатоденні мандрівки лабіринтами для знайомства з красою натічних форм та підземним світом, а й має на меті комплексне, систематичне вивчення й дослідження самого підземного середовища, його особливостей та специфічних ознак, ознайомлення з геологічною структурою, флорою та фауною печер.

Західна Україна – це один із найбагатших на спелеотуристські ресурси регіонів нашої держави. Печери Поділля, Буковини та Закарпаття – це карстові порожнини на території Тернопільської, Чернівецької, Львівської, Івано-Франківської та Закарпатської областей. Тут відомо понад 130 карстових печер, головним чином у лівобережному Придністров'ї й межиріччі Дністер – Прут. У Тернопільській області нині налічується 70 печер, у Чернівецькій області – 35, Івано-Франківській – 8, Львівській – 3 [3].

На території Тернопільської області найбільш перспективним у географічному, краєзнавчому й туристському аспектах є Придністровський карстовий район. Тут знаходиться 11 великих (довжина більш 1000 м) розвіданих гіпсових печер.

Варто виділити печери: “Оптимістична” (214 км, 2-ге місце у світі за довжиною) – перспективний об'єкт для лікувальних та рекреаційних цілей; “Озерна” (121 км, 10-те місце у світі) – єдина печера області з підземними озерами; “Млинки” (28 км, поблизу Чорткова) – можна прокласти маршрути як для спелеологів-початківців, так і для професіоналів; “Кришталева” (23 км, с. Кривче) – практично суха, для подорожей по ній не потрібне спеціальне спорядження. Тут діє 3,5-кілометрова електрифікована підземна траса для туристів; “Вертеба” (8 км), “Славка” (9 км), “Угринь” (2,1 км), “Ювілейна” та інші [2].

На Івано-Франківщині закарстованість території є досить великою. Більшість печер зосереджена в Прут-Дністерському межиріччі на території Глумецького, Галицького та Городенківського районів: печера “Думка” (100 м), “Вертикальна”, “Сталактитова печера” (43 м), “Мокра” (53 км), “Стрімка” (довжина 125 м, глибина – 38 м), “Затишна”, “Дальня”, “Білого підковника” [1].

На Львівщині також є привабливі підземні лабіринти. Приміром, печера “Медова” – на східній окраїні Львова в піднятті ратин (387 м); печера “Страданська” (360 м) – на окраїні с. Страдча Яворівського району – найдовша

печера в пісковиках. Наразі недосліджені печери є в районі гори Ключ, що поблизу с. Струч, печери Олекси Довбуша у с. Розгірче [6].

У басейні річок Велика та Мала Угольки в Закарпатській області є група карпатських карстових печер: “Дружба” (900 м), “Молочний камінь” (92 м), “Перлина” (38 м), “Гребінь” (71 м), “Вів” (50 м), “Ведмеже ікло”.

У Перечинському районі знайдено невеликі печери у вулканічних породах – андезитах (печера Ур, Синаторій, Глибока). У Солотвинському соляному штоці знаходяться штучні виробки глибиною до 400 м, в яких лікуються пацієнти алергологічної лікарні.

На території Чернівецької області варто виділити: сталактитову триповерхову печеру “Попелюшка” (≈100 км) – 3-тє місце в Україні за довжиною. У печері є кілька десятків озер, наповнених мінеральною водою, схожою на нарзанові джерела всесвітньо відомих курортів. Повітря печери є цілющим. Печера “Буковинка” (4,3 км) характеризується різноманітністю натічних утворень і вторинних кристалів. “Баламутівська” – геологічна пам’ятка природи державного значення. У печері виявлено наскельні малюнки первісної людини, які відображають вірування людей кам’яного віку [5].

Саме завдяки розвитку спелеотуризму, пошуку нових та дослідженню вже відкритих печер в Україні на сьогодні проведено туристсько-спортивну класифікацію спелеологічних маршрутів, що дає можливість здійснювати спелеологічні походи від 1 до 4 категорії складності включно.

Спелеотуризм – технічно складний вид туризму. Його складність полягає в проходженні складних за рельєфом маршрутів в умовах відсутності природного світла, високої відносної вологості (до 100%) та невисокої температури повітря. Усе це вимагає від спелеотуриста ретельної підготовки до подорожі, а також сили, витривалості, вправності у використанні засобів життєзабезпечення під землею та засобів страховки, стійких навичок у подоланні відповідних природних перешкод [3].

Карст Західної України має велике туристське, лікувальне, рекреаційне значення. Поєднання своєрідної природи регіону з унікальними карстовими формами приваблює багатьох туристів та охочих відпочити не тільки з України, а й з усіх країн світу. При створенні спеціалізованої інфраструктури на території регіону можливе функціонування туристсько-рекреаційного, лікувально-оздоровчого та красназничо-пізнавального комплексів.

Проте треба не забувати, що будь-яке дослідження – це вже неминуче втручання в певне середовище. Тому вони повинні проводитися досить обережно, щоб не нашкодити й не порушити первозданної екосистеми, яка там сформувалася протягом багатьох віків. Про це повинен пам’ятати не тільки досвідчений дослідник-спелеолог, а й будь-яка людина, яка спускається вглиб нерукоотворного чуда – печери. Адже печерні утворення (кристали, сталактити, сталагміти, гелікти, тощо) належать до групи практично невідновних ресурсів, тому їхнє пошкодження чи знищення рівноцінне екологічному злочину.

Печери – це своєрідні природні лабораторії, які становлять велику наукову та пізнавальну цінність. Незважаючи на великий спелеоресурсний

потенціал, лише близько 50–60 печерних місцезнаходжень мають охоронний статус, у тому числі половина з них – у складі існуючих ПЗФ без визначення спеціального статусу самих печер, а друга частина – виключно як геологічні пам’ятки природи. Жодна з печер не має статусу об’єкта природно-заповідного фонду вищого рівня охорони.

Тому необхідно:

- збільшити кількість і площі карстових об’єктів природо-заповідного фонду;

- здійснити облаштування входових частин печер для охорони від несанкціонованих відвідувачів та вжити заходів щодо обмеження експлуатації й забруднення надземних частин карстових районів та об’єктів;

- внормувати та зменшити навантаження на печери для збереження первозданної екосистеми.

1. Дублянський В. Н. Карстовые пещеры Украины / В. Н. Дублянський, А. А. Ломасев. – К. : Наукова думка, 1980. – 180 с.
2. Кузнецов Д. Карстові печери Тернопільської області / Д. Кузнецов // Красназнавство. Географія. Туризм. – 2006. – № 14–15. – С. 22–25.
3. Петранівський В. Л. Туристичне красназнавство / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський. – К. : Знання, 2006. – 575 с.
4. Радзівський В. О. Подорож у підземну казку : Путівник по карстових печерах Тернопільщини / В. О. Радзівський. – 2-ге вид. – Львів : Каміляр, 1984. – 56 с. : іл.
5. Рідуш Б. Підземний світ Буковини / Б. Рідуш // Красназнавство. Географія. Туризм. – 2004. – № 29–31. – С. 9–14.
6. Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України : збірник наукових тез та повідомлень наук. конф. – Львів : [б. в.], 1995. – 254 с.

ЗМІСТ

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Козачок Мирослава. ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЯ КРЕАТИВНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ І ХВОРИХ ШИЗОФРЕНІЄЮ.....	3
Кушнір Юлія. ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН ОСІБ, ХВОРИХ ШИЗОФРЕНІЄЮ.....	6
Мартинюк Оксана. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄ-СТІЙКОСТІ.....	8
Остащук Мирослава. РАЦІОНАЛЬНА ІНТУІЦІЯ В МОРАЛЬНІЙ ПОВЕДІНЦІ.....	11
Гринів Оксана. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ТРАНЗАКЦІЙНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ САМОПІЗНАННЯ.....	13
Савлюк Богдан. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СИМВОЛУ КОЛА У ТВОРЧОСТІ Г. СКОВОРОДИ.....	15
Колядко Олександр. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	18
Мисюк Ірена. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	20
Галань Наталія. ЕЛІТА, ІНТЕЛЕКТУАЛИ, ІНТЕЛІГЕНЦІЯ: СПРОБА КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ.....	23
Казимирів Христина. ВПЛИВ МУЗИКИ НА ФІЛОСОФСЬКУ ТВОРЧІСТЬ ФРІДРІХА НІЦШЕ.....	25
Ожендович-Білецька Оксана. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СИТУАЦІЇ НЕВИЛІКОВОЇ ХВОРОБИ.....	27
Яремак Анастасія. КОМІЧНЕ І ЙОГО ВИЯВИ У РІЗНИХ ВИДАХ МИСТЕЦТВА.....	30
Трачук Марія. ПЕРЕКЛАДИ “СВЯТОГО ПИСЬМА” ЕРАЗМОМ РОТТЕРДАМСЬКИМ.....	32
Гринишин Іван. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	34
Мельникович Тетяна. БАТЬКІВСЬКА СІМ'Я ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО МОДЕЛЬ МАЙБУТНЬОЇ СІМ'Ї.....	37
Кияк Дарина. ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ.....	39
Прокопів Василина. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕТИКИ ІУДАЇЗМУ І ХРИСТИЯНСТВА: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ.....	42
Ярема Надія. ПЕРІОДИЧНІСТЬ СІМЕЙНИХ КРИЗ.....	44
Давиденко Ірина. МОТИВАЦІЯ НА ДУХОВНІСТЬ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	46
Дмитраш Іван. ВОЛОНТЕРСТВО У ВИМІРІ ДУХОВНОСТІ ТА ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ.....	49

Фреїшин Олена. КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ.....	52
Пігуляк Лідія. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ..	53
Шинкарук Ірина. НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ В СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА.....	56
Галайко Валентина. ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА МІЖЕТНІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	59

ІСТОРІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

Бучинський Андрій. “ХОЛОДНА ВІЙНА” У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ МІЖ СРСР І США 1945–1953 рр.: ПЕРЕДУМОВИ ТА ВИНИКНЕННЯ..	62
Фіцич Михайло. ФІЛАТЕЛІЯ ЯК СПЕЦІАЛЬНА ІСТОРИЧНА ДИСЦИПЛІНА.....	64
Стасюк Олексій. КІПРСЬКО-РОДОСЬКИЙ ПЕРІОД В ІСТОРІЇ МАЛЬТІЙСЬКОГО ОРДЕНУ (1291–1522 рр.).....	66
Левіновська Людмила, Марценюк Марина. КАРТОГРАФУВАННЯ СІМЕЙНОЇ ТА КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ НА ПОКУТТІ.....	68
Бабій Надія. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ).....	71
Розлуцький Назарій. РОЛЬ БРОНЕТАНКОВИХ ВІЙСЬК НІМЕЧЧИНИ ТА СРСР У ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАЦІЯХ 1941 РОКУ.....	73
Марчук Наталія. МІЖЕТНІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	76
Глизнер Володимир. ІЗМАЇЛ-БЕЙ МУСТАФА-ОГЛУ ГАСПРИНСЬКИЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА КРИМСЬКО-ТАТАРСЬКІЙ КУЛЬТУРАХ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ.....	78
Засипко Мар'яна. ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ СЕРЕДИНИ XVII ст.....	81
Чорненький Роман. ПРОБЛЕМА КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ В ПОГЛЯДАХ ДАРИУША ДОМБРОВСЬКОГО.....	83
Гончар Роман. АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ НА ТЕРИТОРІЇ СЕЛА НИЖНІВ.....	84

ФІЛОЛОГІЯ

Кришук Марія. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЗВЕРТАНЬ У БІБЛІЙНИХ ТЕКСТАХ.....	88
Бігун Ірина. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЛЕКСЕМИ “ГОЛОС” У РОМАНІ ЛЕСІ РОМАНЧУК “НЕ ЗАЛИШАЙ”.....	90
Яценко Елена. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМО-КУЛЬТУРИ.....	93
Петрів Ольга. УКРАЇНСЬКА РІЗДВ'ЯНА ОБРЯДОВА ЛЕКСИКА: КОГНІТИВНИЙ І ОНОМАСЮЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ.....	96
Тимочко Уляна. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ СПІЛКУВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	98

Парипа Діана. ВИКОРИСТАННЯ ЖАРГОНІЗМІВ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ ЗМІ).....	101
Данилюк Інна. ТЕКСТО- Й ОБРАЗОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНЦЕПТУ “СМІХ” У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ Ю.АНДРУХОВИЧА).....	103
Гаврилків Христина. ПОЕТИКА СНОВИДІНЬ У ТВОРЧОСТІ І.ФРАНКА.....	106
Синоверська Наталія. ЕВФЕМІЗМИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: СЕМАНТИКА, СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ О.ЗАБУЖКО “СЕСТРО, СЕСТРО”).....	108
Павликівська Наталія. СТІЙКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ НОВОУТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ.....	111
Булашева Ірина. СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІМЕННИКІВ З АБСТРАКТНИМ ЗНАЧЕННЯМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	114
Дубко Наталія. ХУДОЖЕСТВЕННИЙ МЕТОД ПОВЕСТИ Н.В.ГОГОЛЯ “ПОРТРЕТ”.....	116
Возна Ольга. ХУДОЖНЯ ДЕТАЛЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСОНАЖІВ У ТВОРАХ МАРГАРЕТ ДРЕББЛ.....	119
Таран Ольга. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ РЕКЛАМІ.....	121
Шаповал Ірина. АКТУАЛІЗАЦІЯ СЕМ ‘TO GO AWAY’, ‘TO LEAVE A PLACE’ У ПРЕДИКАТАХ РУХУ.....	124
Старунчак Наталія. ФРАЗЕОЛОГІЧНЕ ВИРАЖЕННЯ КОГНІТИВНОЇ СТРУКТУРИ КОНЦЕПТУ HUMAN FACE.....	126

ЕКОНОМІКА

Василіук Дмитро. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	130
Шекета Євгенія. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІСКАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	133
Хинальська Вікторія. МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ.....	135
Червінський Андрій. ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК РІЗНОВИД ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	138
Грушевська Світлана. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ ЇЇ РОЗВИТКУ.....	141
Тимків Христина. МОДЕЛЬ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ КОШТІВ МІЖ ЗАСОБАМИ РЕКЛАМИ ТА ЇЇ ВИРІШЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ТАБЛИЧНОГО ПРОЦЕСОРА EXCEL.....	143
Рогожа Марина. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЦИКЛІЧНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	146
Василіук Вікторія. ЗАЙНЯТІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА	

КАТЕГОРІЯ І ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН.....	148
Шпак Андрій. ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА.....	150
Семанюк Тетяна. МІСЦЕВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ.....	152
Кулик Олег. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТУ.....	155
Зінюк Ліліана. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	157
Куцела Оксана. ЕКОНОМІЧНА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ ГРИБІВ.....	160

ПРАВОНАВСТВО

Шевчук Любов. ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ: ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	163
Албу Андрій. ОЧНА СТАВКА: ЇЇ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	166
Полянська Ірина. ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЯК ОБ’ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	169
Михайленко Оксана. ВИКОНАВЧА ВЛАДА В УКРАЇНІ.....	171
Пташник Ірина. ВІДПОВІДНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЄВРОСТАНДАРТАМ. ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАЦІЇ.....	174
Александрович Юлія. КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	177
Шишак Оксана. ЗДІЙСНЕННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВ ЧЕРЕЗ ПРЕДСТАВНИЦТВО.....	179
Чопик Микола. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ.....	182
Андрейчук Леся. КОРПОРАЦІЇ ОДНІЄЇ ОСОБИ.....	185
Дерда Ганна. ГУЦУЛЬСЬКА РЕСПУБЛІКА ЯК ЕТАП ДО УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	187
Дутчак Юлія. ПРИРОДНЕ ПРАВО В ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ УКРАЇНИ.....	189

ПЕДАГОГІКА

Хімчак Людмила. СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	192
Кравець Світлана. ВПЛИВ МІСЦЕВОЇ ГОВІРКИ НА ГРАМОТНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	194
Йосипенко Уляна. ВИКОРИСТАННЯ ТРАДИЦІЙ ЯВОРІВСЬКОГО ІГРАШКАРСТВА НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	198
Козій Оксана. ЗАСВОЄННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЮНАКІВ І ДІВЧАТ У БАТЬКІВСЬКІЙ СІМ’І.....	200
Тіщенко Ірина. ВИКОРИСТАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ РАДІОМЕРЕЖІ ЯК	

ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА.....	202
Савчук Надія. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ І ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	205
Ясковець Андрій. СУТЬ ПРОЦЕСУ УРБАНІЗАЦІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЛЮДИНИ.....	207
Пилипів Ольга. УКРАЇНСЬКА ЕТНОПЕДАГОГІКА ПРО ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ.....	210
Майдан Наталія. ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ НА УРОКАХ МУЗИКИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА.....	213
Сагайдак Тетяна. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОВИХ СЮЖЕТІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ.....	215
Цюпака Ольга. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	217
Наталія Остапишин. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ.....	220
Клюка Тетяна. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ (АНГЛІЙСЬКОЇ) МОВИ.....	223
Духович Василь. ОСВІТНІ ІДЕЇ "ГРИ В БІСЕР" ГЕРМАНА ГЕССЕ ТА СУЧАСНІСТЬ.....	225
Прокопишин Віта. ПИТАННЯ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ В ГРОМАДСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ НАТАЛІЇ КОБРІНСЬКОЇ.....	228
Савка Мар'яна. ГЕРОІКА ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 20–60-х рр. ХХ ст. ЯК ФАКТОР ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ.....	230

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Куліш Лариса. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНОГО ВБРАННЯ У ВЕСІЛЬНІЙ ОБРЯДОВІСТІ НАДВІРНЯНСЬКОГО РАЙОНУ.....	233
Чорна Вікторія. ЖАНРОВО-СТИЛЬОВИЙ ПОШУК У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ ДИЧКО.....	235
Палійчук Тетяна. МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В.М.ЛУЖНОГО.....	238
Загайкевич Тетяна. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ІЛЮСТРАЦІЇ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ НА ПРИКЛАДІ КНИГИ "М. В. ГОГОЛЬ. ПЕТЕРБУРЗЬКІ ПОВІСТІ".....	241
Осадца Марта. ТВОРЧИСТЬ ЗІНОВІЯ ОСАДЦИ.....	243
Павлючок Мар'яна. ЦЕРКВА ВОЗНЕСІННЯ ГОСПОДНЬОГО В СЕЛИЩІ ЯСІНЯ РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ.....	245
Плотнікова Вікторія. ПЕЙЗАЖНА ТВОРЧИСТЬ ДЕНИСА-ЛЕВА ІВАНЦЕВА.....	248
Євенко (Сковрон) Надія. БАНДУРА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ХОРДОФОНІВ.....	250

Вінтоняк Інна. ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОГО АПАРАТУ СКРИПАЛЯ.....	254
Луцок Ірина. РОЛЬ СИМВОЛУ В УКРАЇНСЬКІЙ ФОЛЬКЛОРИСТИЦІ.....	256
Тимкович Любов. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ВОКАЛЬНИХ МЕТОДИК У ПРАКТИЦІ ВИХОВАННЯ ГОЛОСУ.....	259
Дзюба Мар'яна. ОБРАЗ МИТЦЯ У ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ЩЕРБИ.....	261
Березко Катерина. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КЕРАМІЧНА ІГРАШКА. ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ, ТИПОЛОГІЯ ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	263
Голубчак Анатолій. МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯРОСЛАВА КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИКАРПАТТЯ.....	266
Вайда Ірина. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ ВИТРИМКИ ПІАНІСТІВ-ПОЧАТКІВЦІВ.....	269
Шашків-Олійник Соломія. ТЕХНОЛОГІ РЕСТАВРАЦІЇ МУЗЕЙНОГО ЖИВОПИСУ НА ОСНОВІ РЕСТАВРАЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ ХУДОЖНИКА-РЕСТАВРАТОРА В.М.ТВЕРДОХЛІБА.....	272
Гнатюк Наталія. РОЗВИТОК ПОЧАТКОВОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ НА ПРИКАРПАТТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ ст.).....	275
Климкович Іванна. МУЗИКА В ТЕАТРІ В. С. МЕЙЄРХОЛЬДА.....	278
Сподаренко Віктор. ПІСЕННА ТВОРЧИСТЬ КОМПОЗИТОРІВ ПРИКАРПАТТЯ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	281
Захарія Михайло. ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЦИМБАЛЬНОГО РЕПЕРТУАРУ: НАЦІОНАЛЬНЕ ТА ІНАЦІОНАЛЬНЕ.....	283
Костишин Надія. ПРОБЛЕМИ СЦЕНІЧНОГО МОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ.....	287
Івасюк Тетяна. ВІЗУАЛЬНА ЗОВНІШНЯ РЕКЛАМА МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬК.....	288
Хоменець Вікторія. АНАЛІЗ ТА ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНОГО ОДЯГУ ТИСМЕНИЦЬКОГО РАЙОНУ (м. ТИСМЕНИЦЯ, с. ПІДПЕЧАРІ).....	291
Прокоп'як Ігор. ЛЕСЬ КУРБАС І ДУХОВНІ ЗАСАДИ АВАНГАРДУ (НА МАТЕРІАЛАХ МОЛОДОГО ТЕАТРУ).....	293

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

Крижанівська Оксана. ВИКОРИСТАННЯ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПСИХОМОТОРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	296
Дуркач Михайло. ОПТИМІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ В НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНІЙ ТА ЗМАГАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	298
Бура Володимир. МОТИВИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ВЧИТЕЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	301
Бельмега Світлана. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТ-	

НИХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ.....	302
Андрійчук Любомир. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ В ЛИЖНИКІВ НА ЕТАПІ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	305
Оліградська Любов. СТАНОВЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	307

ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА

Корчменко Роман. АВТОМАТИЗАЦІЯ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ З ВИДАЧІ КНИЖОК СТУДЕНТАМ...	310
Максимів Вікторія БЕЗУМОВНА ЗБІЖНІСТЬ РЯДІВ У БАНАХОВИХ ПРОСТОРАХ.....	312
Лабачук Оксана. МУЛЬТИПЛІКАТИВНІ ПОЛІНОМІАЛЬНІ ВІДОБРАЖЕННЯ НА ТОПОЛОГІЧНИХ АЛГЕБРАХ.....	314
Родчин Юрій. РОЗРОБКА ВИСОКОЕФЕКТИВНИХ ВЕБ-ОРИЄНТОВАНИХ ДОДАТКІВ.....	316
Мицицей Оксана. ВІЛЬНІ ОБ'ЄКТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З МІРАМИ НА ТОПОЛОГІЧНИХ ПРОСТОРАХ.....	319
Савчук Антон. ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ БАГАТОПОТОЧНИХ ПРОГРАМ НА СИМЕТРИЧНИХ МУЛЬТИПРОЦЕСОРНИХ (СМП) СИСТЕМАХ.....	321
Перелічка Назар. ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ АЛГОРИТМІВ ДЛЯ РОБОТИ З ТРИКУТНИМИ МАТРИЦЯМИ.....	323
Barbara Peć. AUDIT IS A PROCESS, NOT A CONTROL.....	326
Катаржина Мартина Гнасик. ТЕПЛОВОЙ НАСОС.....	328
Karolina Marcinkowska. NICKEL TITANIUM (NiTi).....	330
Mateusz Szymiec. ADVANTAGE OF MECHANICAL VEHICLES ALTERNATIVE DRIVES.....	331
Mazur Marcin. STATISTICAL EVALUATION OF CURRENCY BASKET QUALITY.....	333
Monika Zyzak. ENERGY AS A SUBSYSTEM OF AN ECONOMIC SYSTEM.....	335
Tomasz Łysik. THEORY OF CONSTRAINTS. IN PLANNING AND CONTROLLING OF PRODUCTION PROCESS.....	337
Wioleta Koziol. THE PROCESSING OF ARTIFICIAL MATERIALS INTO FUELS.....	338

ФІЗИКА

Хлебусь Лілія. ЕЛЕКТРИЧНІ ТА ЕЛЕКТРОХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НЕСТЕХІОМЕТРИЧНИХ ШПІНЕЛЕЙ $Li_{0,5}Fe_{2,5-y}Mg_yO_4$	340
Мельничук Ярина. ВПЛИВ ВИСОКОТЕМПЕРАТУРНОЇ ОБРОБКИ НАНОПОРИСТОГО ВУГЛЕЦЮ НА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЕЛЕКТРОХІМІЧНИХ КОНДЕНСАТОРІВ.....	342

Колковський Павло. ПРОЦЕСИ ЕЛЕКТРОННО-ІОННОГО ПЕРЕНОСУ У ФОТО-ЕЛЕКТРОХІМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЮВАЧАХ НА ОСНОВІ PtO_2	344
Дем'янів Віктор. ТОЧКОВІ ДЕФЕКТИ В НАПІВПРОВІДНИКОВИХ МАТЕРІАЛАХ НА ОСНОВІ СПОЛУК $A^{IV}B^{VI}$	346
Сташко Назар. МОДЕЛІ ТОЧКОВИХ ДЕФЕКТІВ У ЛЕГОВАНИХ МІДДЮ КРИСТАЛАХ ХАЛЬКОГЕНІДІВ ЦИНКУ З ФОНОВОЮ ДОМІШКОЮ КИСНЮ.....	349

ХІМІЯ

Вінтоняк Христина. ОДЕРЖАННЯ РЕЧОВИН ІЗ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ НА ОСНОВІ АМІНОПОХІДНИХ 9, 10-АНТРАХІНОНУ.....	352
Кравець Іван. ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ І ВМІСТУ КОМПОНЕНТІВ КОМПОЗИТУ НА ОСНОВІ ПОЛІТЕТРАФТОРЕТИЛЕНУ НА ЙОГО МІЦНІСТЬ ПРИ РОЗРИВІ.....	354
Вальчук Іван. СИНТЕЗ І ВЛАСТИВОСТІ ПОЛІМЕРНИХ ПЛІВКОУТВОРЮЮЧИХ РОЗЧИНІВ ДЛЯ ПЕРЕДПОСІВНОЇ ОБРОБКИ НАСІННЯ.....	357
Кобльовська Христина. ВИВЧЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПОЛІРОЛЕЙ ДЛЯ ДЕРЕВ'ЯНИХ, МЕТАЛЕВИХ І ШТУЧНИХ ПОВЕРХОНЬ.....	360

БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ, ГЕОГРАФІЯ, ТУРИЗМ

Тиркашов Степан. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АНАТОМОМОРФОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОЗКУ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК.....	364
Пилип'юк Мар'яна. ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ ТА ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯН УКРАЇНИ.....	366
Яцишин Христина. ЗАХВОРЮВАНІСТЬ НА БРОНХІАЛЬНУ АСТМУ В ГІРСЬКИХ І РІВНИННИХ РАЙОНАХ ПРИКАРПАТТЯ.....	368
Никорак Христина. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	370
Яремійчук Ірина. ОРОГРАФІЧНА БУДОВА ТА ПЕЙЗАЖНА ОЦІНКА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ.....	373
Савоцька Леся. СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЙ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	376
Красневич Олена. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ В ЗАСОБАХ РОЗМІЩЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ТУРЕЧЧИНИ).....	378
Вережак Валентина. СПЕЛЕОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ ЗАХОДУ УКРАЇНИ.....	381

Збірник наукових праць

ББК 70.516
М34

Еврика-Х : збірник студентських наукових праць. – Івано-Франківськ : Видавництво ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. – 392 с.

Головний редактор: *Василь ГОЛОВЧАК*
Літературне редагування: *Руслана БОДНАР*
Комп'ютерна верстка: *Лідія КУРІВЧАК*
Комп'ютерна правка: *Оксана КЛИМЕНКО*
Коректура: *Надія ГРИЦІВ*

Підп. до друку 22. 09. 2009. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman".
Вид. арк. 5,9. Зам. № 78. Тираж 140. Віддруковано на ризографі.

Видавець
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76025, м. Івано-Франківськ,
вул. С.Бандери, 1, тел.: 71-56-22
E-mail: vdvcit@pu.if.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718 від 12.12.2006